MACCABI WORLD UNION

ארכיון מכבי ע"ש יוסף יקותיאלי

THE JOSEPH YEKUTIELI MACCABI SPORTS ARCHIVES

1-336
מיכל 224

שם התיק הסתדרות מכבי 1906-1948

מס. תיק: 1-0336
מיקום פיזי: ארכיון, מכל: 0179

שם התיק: הסתדרות מכבי ארץ ישראל
חיבור לשם קבלת .1906-1948
שם החטיבה: מכבי ישראל
מתאריך : 01/12/2004
עד תאריך: 01/12/2004
מס.פריט במחשב: 22412

הפקדה [22412]

21018

מיוצר ע"י חב' המשקם בע"מ קרית-גת טל' 07—6811363

הסתדרות מכבי ארץ ישראל 1906 –1948

חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה

מאת

דוד איש- שלום

הוגש לסינט האוניברסיטה העברית בשנת תשס״ד

לאורבין מכבי,

בתודה על הערכה בהכנת המחקר.

דוד איש-שלום

14.8.05

הסתדרות מכבי ארץ ישראל 1906 –1948

חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה

מאת

דוד איש- שלום

הוגש לסינט האוניברסיטה העברית בשנת תשס״ד

תוכן העניינים

	עמוד
מבוא	1
פרק 1: התגבשותה של הסתדרות מכבי ארץ ישראל	
הקמת תנועת ההתעמלות היהודית	5
"יהדות השרירים" - מכס נורדאו אבי החינוך הגופני הציוני	6
הקמתה של הסתדרות מכבי ארץ ישראל	7
השפעת תנועות ההתעמלות האירופיות על מכבי ארץ ישראל	12
השפעתה של השקפת העולם ה"ציונית כללית" על מכבי ארץ ישראל	17
פרק 2: התארגנות מכבי ארץ ישראל	20
כספים	29
הנהגה ומנהיגים	36
פרק 3: הסתדרות מכבי ארץ ישראל כתנועה פוליטית	
השקפת העולם של הסתדרות מכבי ארץ ישראל	44
בנייתה והתפתחותה של השקפת העולם	45
היחס לדת	63
קבלת חברים לא יהודים	66
"ברית המכבים - עתיד"	67
מפלגה פוליטית כן- לא ?	70
קרבה לתנועת העבודה	71
התייצבות - כחלק מהחוגים האזרחיים	74
ביתו של "ארגון ההגנה הלאומית"	80
השתתפות בחיים הציבוריים	84
"האיחוד האזרחי"	95
עצמאית בשטח המדיני	97
הצטרפות מכבי למפלגת "הציונים הכלליים"	100

פרק 4: הכוונה והמעשה של מכבי ארץ ישראל בהתארגנות הביטחונית של היישוב **103**

פעילות צבאית ביטחונית בתוך המסגרת הארגונית של מכבי

התארגנויות מקומיות 107

התארגנויות במסגרות ארציות של הסתדרות מכבי 109

פלוגות העבודה של מכבי 113

הכשרה צבאית - "ספורט שימושי" - מתוכנית חינוכית

למבנה ארגוני 114

"משמר המכבי" 119

פעילות ביטחונית צבאית בתוך המוסדות והארגונים הציבוריים

של היישוב

פעילות בארגון ה"הגנה" 126

פעילות ב"ארגון ב'" 128

"התקומה" 130

התגייסות לצבא הבריטי 131

פלוגת מכבי בצבא הבריטי 135

פרק 5: ביצור הכוח המדיני של מכבי ארץ ישראל **139**

הקמת מוסדות פיננסיים

אוצר המכבי 142

ניסיונות לבנקאות מכבית 146

פיתוח יוזמות כלכליות עסקיות 152

התיישבות 155

פלוגות העבודה של מכבי 160

המרכז המושבתי 163

מוסדות רווחה

סידור עבודה לחברי מכבי 165

קופת חולים מכבי 167

סיוע לעולים חדשים ולחברים במצוקה 170

פרק 6: היחסים עם "הפועל" **173**

פרק 7: המכבי הצעיר **193**

הקמת תנועות הנוער 193

תנועת הנוער המכבי הצעיר הארץ-ישראלי 194

שינויי דגשים בפעילות של המכבי הצעיר וגיבוש השקפת עולם עצמאית 204

המכבי הצעיר העולה 225

השקפת העולם של המכבי הצעיר העולה 228

האיחוד עם "חבר הקבוצות" ואיגוד "גורדוניה" 237

פרק 8: העשייה של מכבי ארץ ישראל בשטח הספורט **254**

מספורט לאלפים לספורט לאלופים 255

עיצוב שיטת ההתעמלות 255

הספורט השימושי 259

הכינוסים הארציים 259

השפעת משחקי הכדור והדגשת הספורט התחרותי 261

יצירת שפת הספורט 263

הקמת מוסדות הספורט הארציים- השתתפות באירועי ספורט בינלאומיים 265

המכביות 270

המכביה הראשונה 271

המכביה השניה 279

סיכום 284

מקורות 293

נספחים 298

מבוא

הסתדרות מכבי ארץ ישראל מוכרת כיום בגלל פעילותה כרשת של מועדוני ספורט העוסקים בספורט התחרותי. פרסומה בא לה בעיקר בגלל קבוצת הכדור סל של אגודת מכבי תל אביב ונבחרות הכדורגל של אגודותיה השונות. אולם נשתכח כי הקמתה וצמיחתה היו חלק מהתנועה הלאומית - הציונית, וכי דגשי פעולתה, בתקופה שקדמה להקמת המדינה, היו אחרים.

הסתדרות מכבי בארץ הוקמה כעשור לפני הקמת ההסתדרות העולמית של מכבי, ודרך התפתחותה וציר עשייתה היו שונים ולא קשורים לתנועה העולמית. זאת ועוד, בין התנועה העולמית לבין ההסתדרות בארץ לא היו יחסי כפיפות או מרות. מכבי בארץ פעלה בשטחים בהם מכבי העולמית, בהגדרה, לא פעלה. לעיתים הייתה פעולתה מנוגדת לקו של הסתדרות מכבי העולמית. לכן, אני סובר, כי המחקר העוסק בהסתדרות מכבי ארץ ישראל יכול וצריך שיהיה עומד בפני עצמו.

ייחודה של הסתדרות מכבי ארץ ישראל, בין הארגונים הציוניים שפעלו בארץ, הוא בהיותה ארגון ציוני ייעודי ופוליטי; היחיד שקם בארץ ישראל, כתנועה של צעירים בגבול של נוער ובחרות. ארגון זה התמיד להתקיים לאורך כל התקופה עד להקמת המדינה בלי להתאחד ולהתמזג עם ארגונים אחרים, ולא היו לו תנועות בת בגולה שהשפיעו על קביעת דרכו. בתקופה של טרום המדינה, הייתה מכבי תנועה חברתית פוליטית-ציונית, אשר ריכזה בשיאה כשש אלפים חברים שהיו פעילים במגוון תהליכי הבנייה החברתית והמדינית של תקופת היישוב. היא נוסדה בארץ, עם הרגשת שליחות של נשיאת בשורה לאומית ייחודית. היא האמינה בכוחו של החינוך הגופני להיות גורם מייסד בתהליך בניית האומה.

מעת הקמתה עצבה הסתדרות מכבי ארץ ישראל את השקפת עולמה, כמו את התייחסותה לבעיות השעה, כתנועה עצמאית. בכך הייתה מכבי ארץ ישראל שונה מאיגודי התעמלות אחרים שפעלו בארץ ואימצו את השקפת העולם של הארגונים הפוליטיים אליהם השתייכו.

מטרת המחקר הזה לבדוק מה היא העשייה של הסתדרות מכבי ארץ ישראל מיום הקמתה בשנת 1906 ועד להקמת המדינה בשנת 1948; כיצד פעולתה זו משתבצת בכלל העשייה הציונית בארץ ישראל ומה הייתה תרומתה הייחודית; כיצד השתלבה

הסתדרות מכבי בחיים הציבוריים והמדיניים-פוליטיים של היישוב. כמו כן נותן המחקר את דעתו לשאלת המקורות להתגבשותה של השקפת העולם של מכבי ארץ ישראל, ואת השפעתן האידאולוגית של תנועות ההתעמלות שקמו באירופה במהלך המאה ה- 19 על השקפת עולמה ועל דרך התנהלותה. כן עולה לדיון הקמת תנועות הנוער המכבי הצעיר והמכבי הצעיר העולה ושאלת היחסים בין שתי תנועות הנוער לבין הסתדרות מכבי הבוגרת. בנוסף, נבחנת תרומתה של הסתדרות מכבי בעשייתה בתחומי החינוך הגופני והספורט, והאם ובאיזו מידה הם באו לשרת את השאיפות המדיניות והמפלגתיות שלה. המחקר עוסק בשאלה כיצד תרגמה מכבי את הרגשת השליחות לשפת המעשה. כמו כן הוא בוחן, מה הייתה פעילותה בשטח הפוליטי הפנים - יישובי וחלקה בהתארגנויות האזרחיות שעמדו למול ההגמוניה של תנועת העבודה.

במחקר ההיסטורי של תולדות היישוב, נחקרו תולדות הספורט והתפתחותו והוקדשו לו פרסומים כמו: זמרי, 1968,[1] זמרי 1971, [2] נשרי, תשט"ז, [3] קאופמן 2002. [4] יש גם התייחסות של המחקר למערכת היחסים בין הסתדרות מכבי לבין התאגדות "הפועל": קאופמן, 1993 , [5] קאופמן, 1994. [6] אולם, לא מצאתי כי קיים מחקר מקיף העוסק בהסתדרות מכבי ארץ- ישראל כתנועה פוליטית ולא על חלקה בתוך המערך הפוליטי של "הציונות הכללית". יתר על כן לא מצאתי פרסום מחקרי המוקדש לתנועות הנוער של הסתדרות מכבי: המכבי הצעיר והמכבי הצעיר העולה.

זאת ועוד, המחקר העוסק בימין האזרחי החילוני, דהיינו - ה"ציונים הכלליים" למיניהם כמפלגות יישוביות, בשנות העשרים, השלושים והארבעים של המאה שעברה - לוקה בחסר. כך גם לא נחקר, או לפחות לא פורסם מחקר בנושא התארגנות החוגים האזרחיים (כולל המזרחי, מפלגת המדינה, התאחדות האיכרים ובמידת מה הסתדרות הציונים הרוויזיוניסטים - הצה"ר) בהתאגדויות החוץ-פרלמנטריות, כמו "הגוש

---

[1]. זמרי, אוריאל. אגודות ההתעמלות והספורט בארץ-ישראל לפני מלחמת העולם הראשונה, מכון וינגייט 1968.

[2]. זמרי, אוריאל. החינוך הגופני והספורט בארץ ישראל בשנים 1917 - 1927, מכון וינגייט, 1971.

[3]. נשרי, צבי. "שרטוטים לתולדות החינוך הגופני בארץ-ישראל", בתוך ספר היובל של הסתדרות המורים תרס"ג -תשי"ג, תל-אביב, תשט"ז, 504 – 604.

[4]. קאופמן, חיים. עורך, תרבות הגוף והספורט בישראל, ירושלים, 2002.

[5]. קאופמן חיים. הפועל בתקופת המנדט , חיבור לקבלת התואר דוקטור לפילוסופיה. אוניברסיטת חיפה, 1993.

[6]. קאופמן, חיים. "העימות בתקופת המנדט בין התאגדות הפועל ובין ה"מכבי" בסוגיית ההשתתפות במכביות", בתוך בתנועה ב' (3) 1994.

האזרחי" או "האיחוד האזרחי". כיוון שהארכיונים של מפלגות "הציונים הכלליים" אבדו במהלך השנים, מתקשה המחקר להתייחס אליהם במידה הראויה, תוך הבהרת חלקם במערכת הפוליטית והחברתית, בתקופה שקדמה להקמת המדינה. מחקרים מעטים שפורסמו בנושא, מתייחסים ברובם לשנות העשרים של המאה שעברה כמו: גלעדי, 1973, [7] גלעדי, תשכ"ה, [8] דרורי, תשמ"ה, [9] דרורי, 1990,[10] שערי, 1990, [11] ורק פרסום אחד עוסק בשנות השלושים שלה: שלוח, 2003. [12] על כן המחקר הנוכחי שואף למלא את החסר.

הוא בודק כיצד פעלה הסתדרות מכבי ארץ ישראל בשלושה תחומים: המדינית – פוליטית, תנועות הנוער "המכבי הצעיר" והחינוך הגופני.

בתחום המדיני בוחן המחקר את הנושאים: התגבשות השקפת העולם של הסתדרות מכבי, הדרכים שבהן פעלה כארגון מפלגתי, פעולתה בשטח הביטחוני, ניסיונה להקים מערכת כלכלית ומערכות סיוע לחבריה על ידי העמדת שירותי בריאות, רווחה וסעד.

כמו כן אני עוסק בשאלה האם דרך התפתחותה ההיסטורית של הסתדרות מכבי ארץ ישראל, בין 1906 ל 1948, הביאה אותה לשאיפה להיות שותפה בכירה בהכרעות החברתיות והמדיניות של היישוב וכיצד רתמה את החינוך הגופני והספורט לקידום שאיפותיה אלה.

בחלק העוסק בתנועות הנוער, מתייחס המחקר למערכות היחסים בין הסתדרות מכבי לבין תנועות הנוער המכבי הצעיר והמכבי הצעיר העולה ובהתפתחות השקפת העולם שלהן.

בשטח החינוך הגופני מתייחס המחקר לתחומים המכוננים: המעבר מהתעמלות – ספורט לאלפים, לתחרויות ומשחקי הכדור – ספורט לאלופים, יצירת שפת הספורט העברית, והקמת מוסדות הספורט. בתחום ההתעמלות והספורט, הוא עוסק רק בשאלת תרומתה המכוננת של הסתדרות מכבי להחדרת החינוך הגופני לתודעה היישובית. כלומר, איננו בוחן את הצד המקצועי של הספורט - שיאים, אליפויות וגביעים.

---

[7]. גלעדי, ד'. היישוב בתקופת העלייה הרביעית 1924 - 1929, 1973.
[8]. גלעדי, ד'. "יוזמה פרטית, הון לאומי וגיבוש פוליטי של הימין", אבניים, חשוון תשכ"ה.
[9]. דרורי, י'. הציונים הכלליים בארץ ישראל בשנות ה - 20, הציונות י', תשמ"ה.
[10]. דרורי, י'. בין ימין לשמאל, החוגים האזרחיים בשנות העשרים, מפעלים , 1990.
[11]. שערי, ד'. מסתם ציונות לציונות כללית, ירושלים, 1990.
[12]. שלוח, נ'. מרכז הולך ונעלם: החוגים האזרחיים בארץ ישראל בשנות השלושים, ירושלים, 2003.

התשובה לשאלות אלה מצריכה עיון במקורות ארכיוניים בני הזמן בו התרחשו הדברים: פרוטוקולים מישיבות מוסדות ההסתדרות, תזכירים ותגובות לגבי החלטות; התכתבות עם מוסדות וחברים; דינים וחשבונות שהוגשו לועידות, ואלה שהובאו לידיעת חברי התנועה לאחר הועידות; וכן כל החומר בן הזמן העוסק בניהול השוטף של התנועה והמלמד על כיווני הפעילות שלה. בנוסף, נכלל מידע מהביטאונים הפנימיים שהוצאו ע"י מרכז מכבי, הנהגת מכבי-הצעיר, מכבי הצעיר העולה והאגודות המקומיות. כמו כן נדרשה בדיקת העיתונות היומית וכתבי עת בני הזמן. בנושא הפעילות הביטחונית-צבאית של הסתדרות מכבי, נסמך המחקר על העדויות המצויות בארכיון תולדות ההגנה.

במידה מועטה נעזר המחקר בזיכרונם של חברי מכבי וותיקים. כיוון שרישומן של שיחותיי עימהם נמצא רק ברשותי, ראיתי מקום לצרפם כנספח בסופה של העבודה. מקור זה, של עדויות בעל פה, היה מוגבל, כי במרחק הזמן מהתרחשות הדברים ועד עתה, הלכו לעולמם רוב מנהיגי "מכבי" של אותם ימים.

מחקר זה מתייחס לחלקה הנחשוני של הסתדרות מכבי ארץ ישראל בבניית יסודות החינוך הגופני בארץ כחלק מתהליך בניית האומה, ולהקמת מוסדות הספורט שאפשרו ייצוג של הספורט הארץ- ישראלי על במת הספורט הבינלאומית. אך עיקר ייחודו הוא בחקירת מכלול העשייה של "מכבי" ארץ ישראל במערכת המדינית והביטחונית היישובית. מעבר לשאלות פרטיקולריות כוונתו להאיר צד ייחודי של התפתחות תפיסת הרעיון הלאומי-ציוני בארץ. בכך הוא מבקש לתרום נדבך בידע על פעילות חוגי הימין "האזרחי" ביישוב, ומכאן לראיית תמונה בהירה יותר של ההוויה היישובית במכלול החשיבה והעשייה בתקופה שקדמה להקמת המדינה.

פרק 1 : התגבשותה של הסתדרות מכבי ארץ ישראל

הקמת תנועת ההתעמלות היהודית

הקמתה של הסתדרות מכבי העולמית היה תהליך של איחוד איגודי התעמלות יהודיים, שהחל עם ראשיתה של תנועת התעמלות יהודית בשנת 1895 באיסטנבול. אגודת המתעמלים באיסטנבול נוסדה על רקע הרחקתם של צעירים יהודים מחברותם במועדון ספורט של הקהילה הדוברת גרמנית, בגלל יהדותם. צעירים יהודים אלה הקימו את "איגוד ההתעמלות היהודי, קונסטנטינופול" ששינה את שמו ל"מכבי" בשנת 1909. מדיניות אפליה ואי- נכונות לשלב צעירים יהודים באגודת התעמלות במרכז אירופה היו הגורם להקמת אגודות התעמלות יהודיות בהן. הראשון בהן היה איגוד ההתעמלות היהודי שהוקם בשנת 1898 בברלין, אגודת הספורט "בר- כוכבא" שהייתה נדבך בעל חשיבות יתר בהקמת תנועת התעמלות כלל יהודית. "בר - כוכבא" שהגדירה את מטרותיה כטיפוח חינוך גופני ורוח יהודית לאומית, מילאה תפקיד ראשון במעלה בהקמת ארגון מרכזי לכל אגודות ההתעמלות היהודיות. היה זה בעת כינוסו של הקונגרס הציוני השישי בבזל בשנת 1903, בו הפגינו חברי מועדוני ההתעמלות את יכולותיהם לפני באי הקונגרס, ולאחריו התכנסו והחליטו על הקמת איגוד המתעמלים היהודי הבין - ארצי - ה"אידישע טורנערשאפט". בחוקת האיגוד נקבע כי החברות בארגון פתוחה בפני כל מועדון התעמלות יהודי המקבל את הגדרת מטרת הארגון, לטפח את ההתעמלות כאמצעי לפתח את הכושר הגופני בתור חלק מהרעיון הלאומי היהודי. לא הייתה באיגוד אחדות דעות לגבי הלאומיות כנגזרת של המטרות הלאומיות שהציעה ההסתדרות הציונית, לכן נמנע מלהגדיר עצמו כחלק ממנה. למעשה, הדגיש את הזהות היהודית של חבריו מבלי להגדיר מטלות ברורות כדי לממשה. התהליך של הקמת הסתדרות מכבי העולמית הסתיים אף הוא בקונגרס ציוני, הקונגרס ה –12 שהתקיים בקרלסבד בשנת 1921. כאשר צירי הקונגרס חברי איגוד המתעמלים היהודי, החליטו על הקמת הסתדרות מכבי כארגון מרכזי של תנועת ההתעמלות היהודית – ציונית. היא קבעה את מטרותיה: "טיפוח החינוך הגופני, האמונה במורשת היהדות ובאומה היהודית, על עשייה פעילה למען שיקומה של ארצנו-

אנו ולמען קיום עמנו.. "[1] הלהט הציוני הועם במחצית שנות השלושים של המאה שעברה כאשר בוטלה חובת הזיקה של חברי ההסתדרות לתנועה הציונית, ושוב חזר להיות מרכזי בשנות הארבעים. [2] אופייה הארגוני של הסתדרות מכבי העולמית לא נתן לארגון העולמי את המעמד של מקור סמכות בהתנהלות הפנימית של הסתדרויות מכבי בארצות השונות.

"יהדות השרירים" – מכס נורדאו אבי החינוך הגופני הציוני

כבר מימיה הראשונים של התנועה הציונית, שובץ בתמונת העולם שלה נושא החינוך הגופני כחלק מאידאולוגיה מכוננת של הלאומיות היהודית המתחדשת. נושא חזונו הבולט של החינוך הגופני בתנועה הציונית היה מכס נורדאו שטבע את הסיסמה של "יהדות השרירים". בדבריו, בקונגרס הציוני השני ב- 1898, תיאר נורדאו את הפעולה הציונית להחייאת האומה: "הציונות מעוררת את היהדות לחיים חדשים. זהו בטחוני. היא פועלת בדרך מוסרית על ידי החייאת משאות נפשו של העם, ובדרך גופנית על ידי החינוך הגופני של הדור הצעיר, שייצור לנו שוב את יהדות השרירים האבודה".[3] נורדאו ראה בחינוך הגופני ערך הבונה את ההכרה העצמית ואת האמון העצמי של הכלל היהודי, מכשיר הבונה את גבורת הגוף והרוח ביחידים ומעמידם לשירות הכלל. כלי המקשר את דור התחייה הציוני אל העבר הקדום–אל גבורת המכבים ואל לוחמיו של בר כוכבא - עת היו היהודים "גברים עמוקי חזה, דרוכי אברים, עזי נפש".[4] בהתייחסותו להתעמלות שילב נורדאו את השכלתו כרופא ואת לאומיותו הציונית וסבר, כי שנות הגלות הארוכות, הרדיפות והמצוקות גרמו לניוון גופני של היהודים ולפגמים באופיים. בין יתר מגרעות האופי הוא הדגיש את יצר הפלגנות, העקשנות ו"הסירוב להכיר בערכו של עמית, שהוא בן הגזע שלנו, ובייחוד - להיות כפופים לפיקודו". ההתעמלות מחדירה משמעת ועבודה בצוותא, הממוקדים להשגת מטרה

---

[1]. הנטקה, ד"ר ארתור, הדרך מהלאומנות היהודית אל הציונית, אין תאריך , כנראה משנות ה –50. ארכיון מכבי, מיכל 99 , תיק 56- 6 .

[2]. הפרטים המובאים כאן מבוססים על מאמרו של הנטקה הנזכר לעיל, ועל יקותיאלי, י', "לתולדות הסתדרות מכבי", עיתון חדשות הספורט וטוטו גיליון 89, מיום 8.6.1971. יקותיאלי, י', תאריכים בתולדות מכבי, מכתב לי' הדרי, מיום 11.2.1968. ארכיון מכבי, מיכל 90, תיק 25 -1-5. תאריכים בהתפתחות התנועה העולמי של המכבי, בתוך המדריך וקבוצתו, חוברת עזר למדריכי השכבה הצעירה, ניסן תש"ג, ארכיון מכבי, מיכל 137, תיק 5- 8. אטלס, ד"ר, ר', בר-כוכבא, מכבי גרמניה 1898- 1938, ישראל 1977.

[3]. נורדאו, מ', כתבים ציוניים א', ירושלים, תשט"ו, עמ' 117.

[4]. שם, יהדות השרירים, עמ' 187.

משותפת. נורדאו, כמו איגודי ההתעמלות של מרכז אירופה ומזרחה, בידל את ההתעמלות, ושייך רק לה את הסגולות שבכוחן לחנך את הגוף והרוח, ואילו למשחקים (כמו כדורגל) הוא לא שייך את היכולת לחנך אדם טוב יותר.[5]

דברים אלה של מכס נורדאו הכתירו אותו בנרטיב של מכבי ארץ ישראל, כאבי החינוך הגופני הלאומי, אם כי נורדאו לא שימש בשום תפקיד וגם בפועל לא עסק בהקמת תנועת ההתעמלות היהודית ולא קבע את דרכה הלאומית. נורדאו לא היה מעורב במעשה של תנועת ההתעמלות, לא בהכוונת דרכה ולא בהתוויית תמונת עולמה. מעמדו המייסד בתנועת ההתעמלות הלאומית לא בא משום מעשיו, אלא משום דבריו שתאמו את הצורך של התנועה בדמות אב מייסד. אולי חיקוי למעמדו של לודוויג יאהן בתנועת ההתעמלות הגרמנית, שהייתה הראשונה שנוסדה כדי למלא תפקיד מכונן בהתעוררות הלאומית.

הקמתה של הסתדרות מכבי ארץ ישראל

המניעים להקמתה של תנועת ההתעמלות בארץ היו קרובים לאלה שהביאו להקמת תנועת ההתעמלות היהודית באירופה, אבל היה בהם גם שוני מהותי. שוני שהתבטא בכך שאומנם גם התנועה בארץ קמה מתוך רצון לביטוי לאומי יהודי, אך חבריה לא נדחקו אליה, אלא בחרו בה. מקימי הסתדרות מכבי ארץ ישראל היו צעירים, בדרך כלל עולי העליה השניה, שבחרו להגשים את לאומיותם הציונית כדרך חיים בארץ. מטרתם הייתה לא שימור הלאומיות היהודית על ידי חיזוק הזהות היהודית אלא מיסוד הלאומיות היהודית על ידי ההגשמה המדינית הלאומית בארץ ישראל. הם ראו בתנועת ההתעמלות חלק מייסד בתשתית הלאומית היהודית המתחדשת. השוני הזה מצא את ביטויו במרכזיות שהייתה עבורם הפעילות של תנועת ההתעמלות בעשייה הלאומית, בתפקידים שהסתדרות מכבי ארץ ישראל בחרה למלא בפרקטיקה היום-יומית, ובדרישות מילוי החובות שהציגה לחבריה. ההבדל הזה הביא גם לשוני ברצון למעורבות מדינית, בעוד שהסתדרות מכבי העולמית שמרה על ריחוק של אי- התערבות ועל חוסר רצון להשפעה בבעיות המדיניות והמפלגתיות, הן בתנועה הציונית והן

---

[5]. שם, כרך ב, מהי משמעותה של ההתעמלות לגבינו, היהודים?

ביישוב, הייתה דרכה של הסתדרות מכבי ארץ ישראל הפוכה, היא חתרה למעורבות מדינית ולרצון להשפיע בכל מערכות החיים היישוביים. מעורבות שהחלה מסוף שנות השלושים של המאה שעברה, הביאה את מנהיגי הסתדרות מכבי לראות בה את הכוח שיכול לאחד את החוגים המדיניים האזרחיים, ויותר מכך להביא לאחדות המדינית של היישוב. הקמתה של תנועת ההתעמלות בארץ לא הייתה קשורה להקמת תנועת ההתעמלות היהודית באירופה. היא הוקמה ללא כל קשר אתה ובאה לשרת את הלאומיות היהודית מנקודת מוצא שונה. מכאן, שלמרות שהסתדרות מכבי ארץ ישראל הייתה חברה בהסתדרות מכבי העולמית, היא לא ראתה בה סמכות שבידה להכתיב לה את סדר יומה בשום נושא של עשייה בתחום היישוב בארץ ישראל.

ההיסטוריוגרפיה של הסתדרות מכבי ארץ ישראל קבעה את תחילת סיפורה של התנועה לשנת 1906 כאשר הדוקטור ליאו כהן ביחד עם יחזקאל חנקין [6] ייסדו את אגודת ההתעמלות "ראשון לציון" ביפו, שבהמשך שנותיה הפכה לאגודת מכבי תל אביב. במרחק של שלושים שנה, מיום הקמתה של אגודת "ראשון לציון", כתב צבי נשרי [7] כי הסיבות להקמת האגודה על ידי בני העלייה השניה, היה הרצון לחזק את צעירי היישוב בגופם וברוחם. להרגיל אותם לסדר,לדייקנות ולמשמעת כדי שיהיו כשירים לעבודה הגופנית הקשה, וכדי שיוכלו להגן על הגוף, הרכוש, והכבוד של וותיקי היישוב ושל מקימי המושבות בני העלייה הראשונה.[8] ייתכן וקדמו לאגודת "ראשון לציון" אגודות ספורט במקומות אחרים. כך למשל קבע אביעזר ילין, מראשוני שוחרי החינוך הגופני וממייסדי אגודת מכבי ירושלים והסתדרות מכבי ארץ ישראל, כי קדמה לה בכמה חודשים אגודת ההתעמלות "בר גיורא" שמייסדיה היו תלמידי בית המדרש למורים של חברת "העזרה" בירושלים. [9] כיוון שפועלה של אגודת ההתעמלות "ראשון לציון", ששינתה שמה לאגודת "מכבי יפו", מתועד והיא עדיין פועלת באופן רצוף מיום הקמתה. ואילו אגודת "בר-גיורא" לא השאירה תיעוד כלל, וככל הנראה הפסיקה לפעול זמן קצר אחרי הקמתה. יתרה, זיכרונות וותיקי ההסתדרות אינם

---

[6]. ד"ר ליאון כהן, רופא הגימנסיה הרצליה מעת עלותו לארץ בשנת 1906. יחזקאל חנקין, עלה לארץ בשנת 1903, היה ממארגני ההגנה העצמית בפרעות שנת 1903 בקישינוב ובהומל. היה בין מקימי אגודת "בר-גיורא" שהקימה את הסתדרות "השומר". ראה תדהר ד', אנציקלופדיה לחלוצי היישוב ובוניו, ספרית ראשונים (דוד תדהר), תל אביב.

[7]. צבי נשרי לשעבר אורלוב, ממקימי מכבי וממנהיגיה במשך תקופה ארוכה. ראש וראשון למורי ההתעמלות העבריים.

[8]. נשרי, צ', "לתולדות האגודות להתעמלות ולספורט בא"י ", המכבי, חוברת י"א מתאריך 20 באוגוסט 1936. ארכיון מכבי , מיכל 135, תיק 9- 8.

[9]. אביעזר ילין, "לתולדות החינוך הגופני בירושלים", הרצאה ברדיו ירושלים והובאה בתוך המכבי, חוברת א'-ב', 27.12.1936. ארכיון מכבי, מיכל 135, תיק 8-9.

משייכים אותה בדרך כלשהי למכבי. זאת ועוד, המניעים להקמת אגודת ההתעמלות "ראשון לציון" לא היו אותם אלה שהיו ביסוד הקמתה של הסתדרות מכבי ארץ ישראל. מכל אלה יש לקבל את שנת ייסודה של הסתדרות מכבי ארץ ישראל כשנת 1906.

בשנת 1911 נוסדה בירושלים אגודת ספורט, סניף לאגודת מכבי בקושטא. הייתה זו האגודה הראשונה בארץ שקראה לעצמה בשם "מכבי". [10] החרתה אחריה גם אגודת "ראשון לציון" שהצטרפה גם היא כסניף לאגודת מכבי בקושטא ושנתה את שמה בהתאם.[11] ההסתפחות למכבי בקושטא נעשתה כדי לקבל את ההיתר הרשמי להתאגדות ובתור סניף לאגודה מאושרת בבירת השלטון היה הדבר פשוט יותר. בשנה זו הוקמו גם בפתח תקוה ובמושבות יהודה אגודות התעמלות. ריבוי זה של תנועות ההתעמלות גרם ליוזמה של אגודות ירושלים, תל-אביב ופתח תקוה לאחד את כל אגודות ההתעמלות להסתדרות אחת. הבאתה של היוזמה לכלל מעשה הוטלה על אגודת מכבי ירושלים. ההתכנסות המייסדת של האגודות נקבעה לחול המועד סוכות תרע"ג (1912)[12]. במסגרת ההכנות לכינוס שלחה אגודת מכבי ירושלים שאלון לכל האגודות שקיומן היה ידוע ונערכו ביקורים של חברי ועד האגודה וכן פרסמה "קול קורא לכל צעירי עמנו שבערים ובמושבות ולבאר את ערך ההתעמלות וקיום אגודות לזה ולעוררם לייסד אגודת להתעמלות". [13]

לצעירי ארצנו!

ביחד עם התעוררות הטובים שבעם לחיים חדשים המיוסדים על אדני החופש הלאומי והיצירה העצמית, התחילו לדאוג גם לתחיית הגוף, ורעיון חדש החל לפעפע בלבות הדור הצעיר – להחיות את העצמות היבשות של ישראל סבא... ולהזקיף את קומתם של בני העברים, לסדרם ולעשותם הכן לפגעי החיים ולמלחמת הלאום, להגביר את צעדם, לחזק ולמתוח את שריריכם, בכדי שידעו איך וכמה ובמה לקבל את פני האויב... באי כוח שלוש האגודות ירושלם, יפו ופתח תקוה נכנסו לישיבה מיוחדת בדבר העניינים המשותפים לכולם, והחליטו לפנות אל כל צעירי מושבות ארצנו

---

[10]. מחברת פרוטוקולים של אגודת מכבי ירושלים, מיום י"ד בחשון תרע"ב. ארכיון צבי נשרי, מיכל 159, תיק 28.

[11]. שם.

[12]. פרוטוקול מישיבת הועד של אגודת מכבי ירושלים מיום 23 בחודש אוגוסט 1912, ארכיון צבי נשרי, חטיבה 1.10 , מיכל 159, תיק 28.

[13]. שם.

> וריה בקריאה להתאחדות ולעבודה, כי יודעים אנו, כי כל זמן שרשת של אגודות להתעמלות לא תהא פרושה על כל הארץ מקוסטינה ועד מתולה שתקיף ותרכז בתוכה את כל הצעיר בעם, והשואף לתחייתו השלמה והגמורה, כל זמן שרוב ערי ארץ ישראל ומושבותיה עומדות עוד מרחוק לעבודתנו, עדיין רחוקים אנו מרחק רב מהתגשמות שאיפותינו: אחוד וארגון צעירי עמנו לעבודת התחיה על יסוד ההתעמלות.[14]

על הקול הקורא חתמו שלוש האגודות היוזמות, ירושלים, תל – אביב ופתח תקוה. בוועידת הייסוד של הסתדרות מכבי ארץ ישראל, שהתקיימה בגימנסיה העברית השתתפו שלושים ושלושה צירים שייצגו את אגודות ההתעמלות: ירושלים, יפו, פתח תקוה, ראשון לציון (המושבה), עקרון, רחובות, זכרון יעקב, נס ציונה, גדרה, באר טוביה, קסטינה. סיסמאות הועידה היו: "נפש בריאה בגוף בריא; משמעת, סדר ודייקנות, בריאות זריזות אמץ; חזק נתחזק בעד עמנו וארצנו."[15] זמן קצר לאחר הקמת הסתדרות מכבי ארץ ישראל, היא התחברה ל "יידשע טורנשאפט" ונעזרה על ידם כספית כדי לממן משכורת להעסקת מורה התעמלות "נודד" שיעבור בין האגודות המרוחקות מהמרכז. הקשר עם ארגון ההתעמלות היהודי התחזק בעת הביקור של חבריו באותה שנה בארץ, והשתתפותם במסגרת מופע ההתעמלות של הסתדרות מכבי בחגיגות רחובות.[16] הקמת הסתדרות מכבי הייתה ללא ספק אירוע יישובי שנתפש כעשייה לאומית בעלת חשיבות. בעיתון אחדות מחודש מרס 1913 מפרט יצחק בן – צבי בסיפוק את ההתקדמות של הסתדרות מכבי בארץ. במשך חמשת החודשים הראשונים לקיומה היו באגודה תשעה סניפים ובהם יותר משש מאות חברים, שליש ממספר זה היו נשים. מלבד העיסוק בהתעמלות הוא מונה עריכה של טיולים וסידור שיעורי ערב לעברית, לתולדות ישראל ולספרות. "רוח רעננה ומעודדת נושבת מההסתדרות הצעירה הזו ומהמטרה שהציבה לה, רוח חדשה של כוח ועצמיות". בן- צבי מבחין בין אגודות ההתעמלות היהודיות בארץ לאלה שמחוץ לה. בעוד האחרונות הן עיסוק למיוחסים ולבני טובים, הרי ש"..רק פה, בארץ-ישראל, יכלה אגודת התעמלות להיעשות להסתדרות עממית במלוא המובן ולרכוש שדרות רחבות מהמוני-העם, רק כאן יש

---

[14]. לצעירי ארצנו, קול קורא, חודש אלול תרע"ב (1912). ארכיון צבי נשרי, חטיבה 1.10, מיכל 159, תיק 22.

[15]. האספה הכללית הראשונה של אגודות ההתעמלות באי"י, עיתון האור, גיליון י"ז 1 באוקטובר 1912.

[16]. מכתב של מרכז מכבי לארגון המעמלים היהודיים בברלין, מיום 18.10.1912. ארכיון צבי נשרי, חטיבה 1.10, מיכל 159, תיק 17.

לפניה תפקיד לאומי ותרבותי כה חשוב. ועוד דבר: רק כאן אפשרית התעמלות לאומית.."[17] למעשה הציפייה ממכבי, שעולה מהמאמר, כמו בהצהרת היסוד של התארגנות הסתדרות מכבי היא, שהקמתה באה כדי להיות כלי בהגשמה הלאומית. שהיא תמלא תפקידים החורגים משטח החינוך הגופני. המאמר מייחד לה גם את התפקיד הלאומי ליצור את החוליה המקשרת את ההתחדשות הלאומית לעברו של עם ישראל בארצו, על ידי החייאת חגיגות לאומיות הקשורות בארץ מימים ימימה. ואכן, מייסדי הסתדרות מכבי ראו את צורך קיומה הרבה מעבר למתחייב מאגודת התעמלות. הם טיפחו את חגיגות רחובות שהתקיימו בחול המועד של פסח וגרמו לכך שיהיה זה אירוע כלל יישובי מרכזי. הנהיגו טיולים למקומות הקשורים עם הגבורה במסורת, כמו קברי החשמונאים וביתר. בשגרת הפעילות שלהם הייתה פעולה להשתתת השפה העברית כשפת היישוב היהודי, הן על ידי מתן שיעורי ערב בעברית והן על ידי פעולות מחאה נגד השימוש בשפות אחרות, על ידי מוסדות ובודדים יהודים וכן היו פעילים ב"גדוד מגיני השפה" בזמן "מלחמת השפות". אגודת מכבי יפו הקימה קבוצה חשאית בשם "מסד", שתפקידה היה להילחם במוסדות המיסיון הנוצרי ובניסיונותיו לפעול בתוך הקהילה היהודית בארץ. לפעול בעד עבודה עברית ונגד העסקת עובדים לא יהודיים אצל מעסיקים יהודים. [18] בנוסף לכל אלה ייחדה הסתדרות מכבי ארץ ישראל מתחילת דרכה, חשיבות מיוחדת לפאן הצבאי של החינוך הגופני ושל הנכונות הצבאית. לכן, הקימו אגודות מכבי בתוכן קבוצות להגנה עצמית והכשירו את חבריהן בתרגילי לחימה מתאימים.[19]

---

[17]. בן-צבי, י', "שאלות הישוב", האחדות גיליון 21 אדר תרע"ג. יצחק בן – צבי היה באותן שנים מנהיגה של מפלגת פועלי ציון, לימים נשיא הועד הלאומי ונשיא מדינת ישראל.

[18]. דנין משה, זכרונות עד 1920, חסר תאריך כתיבת הזיכרונות. ארכיון מכבי, מיכל 91, תיק 5-18-1.

[19]. יקותיאלי י', "תל אביב עיר הספורט והמכביות", 1959, ארכיון מכבי, מיכל 89, תיק 5-1-8.

השפעת תנועות ההתעמלות האירופיות על הסתדרות מכבי ארץ ישראל.

הסתדרות מכבי קמה בארץ ישראל כהסתדרות להתעמלות כשמטרתה הייתה להיות גורם מייסד בהתעוררות הלאומית היהודית, להחדיר את ערכיה בקרב הצעירים, ולחנך אותם באמצעות התרגולת הגופנית להיות נושאי הרעיון הלאומי ומגשימיו.

מקימי מכבי ארץ ישראל לא היו ראשונים שחשבו שלחינוך הגופני יש יכולת להיות גורם המעורר ומדרבן את הרגש הלאומי. קדמו להם תנועות ההתעמלות שקמו באירופה, החל מתחילת המאה התשע עשרה, שהגו את תפישת העולם המייחדת לתנועת החינוך הגופני – התעמלות (גימנסטיקה ולא ספורט בכללו) - תפקיד בעל חשיבות יתרה ויכולות מייסדות בתהליך בניית אומה. תנועות ההתעמלות האירופאיות לקחו חלק חשוב בתהליכים של השתתת המחשבה המדינית - הלאומית בארצותיהם. תחילתן של תנועות אלה בפרוסיה, ממנה התפשטו לגרמניה כולה ובהמשך לארצות אחרות במרכז אירופה ומזרחה. השפעתן של תנועות אלה על הסתדרות "מכבי" ארץ ישראל הייתה בולטת והייתה ללא ספק גורם חשוב בעיצוב השקפת העולם שלה, כפי שהדבר עולה פעם כפעם בשיח הפנימי.

ראשיתה של תנועת התעמלות כגורם מעצב בתנועות הלאומיות, הייתה בגרמניה של תחילת המאה ה- 19, לאחר התבוסה שנחלה מידי צבאו של נפוליון. פרידריך לודוויג יאהן(1778 – 1852), מורה יליד לנץ בפרוסיה, אשר לימים כונה "אבי ההתעמלות", הקים את תנועת המתעמלים הגרמנית וחינך את חבריה להיות נושאי דגל הלאומיות. התנועה שהקים הפקיעה את העיסוק בטיפוח הגוף מהאצולה הגרמנית והפכה את החינוך הגופני לתנועה המונית של המעמד הבינוני. ההתעמלות לא הייתה עוד עיסוק של שעות הפנאי, אלא הפכה אמצעי לטיפוח האידאולוגיה הלאומית - הגרמנית והקנייתה לרבים. תנועת ההתעמלות הייתה למעשה פדרציה של איגודי התעמלות מקומיים שפעלו במתכונת אחידה. התנועה שאבה את האידאולוגיה שלה מספרו של יאהן *Deutches Volkstum* שפורסם בשנת 1810 ובו נוסחו השקפותיו הלאומיות שהיו נר לרגליה של תנועת המתעמלים. להגשמת האידאולוגיה חיבר יאהן בשנת 1816 את ספרו "אומנות ההתעמלות הגרמנית" *(Die deutsche Turnkunst)* שבו פורטו עקרונות ההתעמלות ומטרותיה והוצגו תרגילים המכוונים להכשיר את האומה הגרמנית

למאבק על לאומיותה. התעמלות מאפשרת, אפוא, הכשרה פיזית המלווה בהכשרה נפשית - הגרסה הגרמנית של "נפש בריאה בגוף בריא" - הדרושות לעמידה באתגרים של הצרכים הלאומיים צבאיים, כפי שחזה אותם יאהן ואשר לדעתו ניצבה בפניהם האומה הגרמנית.[20] כדי להדגיש את ייחודה הלאומי והתרבותי של תנועת המתעמלים ואת היותה מעוגנת בעבר התרבותי הלאומי הגרמני, השתמשו איגודי ההתעמלות במונח Turnen שהיה חידוש לשוני של יאהן בתיאור הפעילות הפיסית שלהם. מונח זה נסמך על מונח קדום שמאפיין לוחם. בכך ביקשו ליצור רצף תרבותי - לאומי של האומה הגרמנית וחיבור סמלי של העבר למטרות ההווה שהתוו איגודי ההתעמלות שהקים.[21] הפעילות הגופנית והרוחנית כללה תרגילים לפיתוח כוח, אומץ, משמעת וסדר. היא הדגישה פעילות גופנית הנערכת תחת כיפת השמיים, כולל טיולים למקומות נוף מרהיבים ולשדות קרב מפורסמים, בהם הייתה נערכת תפילה. כמו כן כללה הפעילות שירת שירים לאומיים ושמיעת סיפורי גבורה של הדורות שחלפו. תרגילי ההתעמלות פורסמו בכתב והיו אחידים לכל אגודות ההתעמלות בגרמניה. הייתה התמקדות מיוחדת במשחקי הילדים, שהיו אמצעי מכוון לחנך מגיל צעיר לנורמות של התנועה. מערכת החינוך של התנועה הזו כוונה להשרשת הערך של המשמעת והצייתנות, במסגרת זו נתבעו החברים ללבישת מדים אחידים.

תנועת המתעמלים התנגדה לספורט המודרני – התחרותי, המבליט את הפרט והעוסק במסלולים ומדידות של הישגים ולפיכך מעודד יהירות ואנוכיות, לעומת תנועת המתעמלים הגרמנית שהקדישה עצמה לבניית קהילה לאומית וחתרה להתפתחות המוסרית של האומה הגרמנית. משחקי הכדור נתפשו כהשחתת הגוף וכבילוי זמן ברברי. לעומת כל אלה העמידה תנועת המתעמלים הגרמנית את הפשטות, את האחו והטבע הפתוח והחופשי. במשך הזמן חל כרסום בעמדות הקיצוניות האלה והותרו תחרויות מסוימות, אבל מן הבחינה העקרונית נשארה העדפה של תרגילים קולקטיביים, לא תחרותיים במופעים המוניים של תרגילי התעמלות. שיטת

---

[20]. צימרמן, מ', 'עקוב ומישור – הלאומיות הגרמנית: גלגוליה וגילויה', בתוך מ' צימרמן (עורך), משברי הלאומיות הגרמנית במאה התשע עשרה והעשרים, ירושלים, תשמ"ג, עמ' 9- 40. וכן צימרמן, מ', כאשר גרמניה הפסידה באליפות העולם בכדור רגל בצרפת, זמנים, רבעון להיסטוריה, קיץ 83, מספר 63 (1983).

[21] Ch. Eisenberg, 'Charismatic Nationalist Leader: Turunvater Jahn', International Journal of the History of Sport, 14.3 (April 1996) pp. 14 –24.

ההתעמלות של תנועת ההתעמלות התקבלה כתכנית חובה של החינוך הגופני בבתי הספר.[22]

תרומתו החשובה של יאהן להתעוררות המודעות הלאומית של העם הגרמני הייתה בהכנות המעשיות להתקוממות נגד נפוליון. ההסכם שנכפה על פרוסיה אחרי תבוסתה ב – 1808 כלל הגבלות על כוחה הצבאי. שיטת ההתעמלות של יאהן שנהגה בכל אגודות ההתעמלות, כללה לבד מפיתוח השרירים, גם משחקי מלחמה והייתה מכוונת להשגת כשירות צבאית של חברי תנועת ההתעמלות. הצד המעניין היה שהסוואתה של מערכת אימונים זו, נעלמה מעיניה של צרפת וכך נמנעה התערבותה.

תנועת המתעמלים הקימה מועצת תרבות שתפקידה היה לייצר את התוכן התרבותי שיונהג בה. בין חברי המועצה נכלל צוות של בלשנים שתפקידם היה לטבוע שמות ומונחים חדשים לתרגילי ההתעמלות. הם החליפו את אוצר המונחים הצרפתי שהיה נהוג בתרגולת הגופנית, תרגמו מונחים משפות אחרות וכן שילבו מילים משפת היום יום וכך יצרו מינוח גרמני שעשה את שפת ההתעמלות למובנה וברורה להמונים. כשהחלה תנועת המתעמלים לפעול, היא הייתה תנועה חברתית מהפכנית של המעמד הבינוני אשר שאפה לבטל את הזכויות השלטוניות שהוקנו לאריסטוקרטיה.[23] במהלך המאה ה- 19 עברה תנועת המתעמלים שינוי רדיקלי שגרם לה לאבד את אופייה החברתי הרדיקלי ולהפוך להתאחדות ספורט שהנהיגה שיטת התעמלות אחידה באגודותיה ובבתי הספר. ערב מלחמת העולם הראשונה נעשתה תנועת המתעמלים לסמל של סדר ומשמעת, ביטוי לשליטה בגוף ובנפש וכן הפגנה של צייתנות ונאמנות לרייך – האימפריה הגרמנית.

ההתעמלות הגרמנית תרמה לתהליך התרבותי של בניית האומה דרך הפעילות במועדוני הגימנסטיקה, שהיו היסודות הבסיסיים להתאגדויות של המעמד הבינוני בגרמניה . המועדונים שימשו מקום ביטוי לאינטרסים המיוחדים של בני המעמד הבינוני, שילבו בהם חינוך גופני עם אירועים חברתיים, כמו, שירה, חינגות והרגשת צוותא. הארגון הלאומי של תנועת ההתעמלות ה - Deutsche Turenschaft נחשב לדוגמה של אחדות פוליטית גרמנית ושל דגם למבנה המדינה הגרמנית הלאומית לעתיד לבוא.

---

22. A. Guttman, Games and Empires, New York, 1944, Pp. 141-157.

23. Ch. Eisenberg ,' Charismatic Nationalist Leader: Turunvater Jahn' , International Journal of the History of Sport, 14.3 (April 1996), pp. 14-27.

הפעילות החברתית של המועדונים ובעיקר כינוסי ההתעמלות, היו הלב החברתי והרגשי של הזהות הלאומית. שילוב של רומנטיציזם ואידאליזם ורגשות אישיים המשולבים עם דגשים של גאווה לאומית, תהילה וכוח. לקראת הכינוסים נקבעו תרגילי התעמלות המוניים, הוכנו שירונים מיוחדים שכוונו לעורר את הרוח הלאומית. כינוסי ההתעמלות עם הסמלים, הדגלים והשירה היו בבואה של התרבות הגרמנית ופעלו כמתווכים וזרזים של בניית הזהות הלאומית.[24]

שיטת החינוך הגופנית הגרמנית השפיעה על מדינות שכנות ממערב ומדרום לה- להוציא את צרפת. מדינות כמו בלגיה, הולנד, שווייץ ואיטליה אימצו את עיקריה והפכוה חלק מתכנית האימונים של צבאותיהם. עמים שונים במזרח אירופה, כגון, הצ'כים, הסלובקים והפולנים אימצו את רוחה ושיטותיה של תנועת ההתעמלות, ובמאבקם לשחרור מעול השלטון האוסטרי והגרמני רתמו אותה לתנועה הלאומית שלהם.

יותר מכל תנועת התעמלות אחרת בת הזמן, הייתה ה"סוקול" בעלת השפעה על השקפת העולם של "מכבי" ארץ ישראל. בהצעה לדיון לקביעת מצע אידאולוגי לתנועתו כתב נחום חת, נשיא "מכבי":

> "המכבי באופן כזה איננו יכול להזדהות עם אגודה ספורטיבית רגילה אצל האנגלים או הצרפתים. לפי אופיו ותפקידיו דומה המכבי ביותר לסוקול הצ'כי. וכסוקול – כן ה"מכבי" הנהו תנועה פוליטית בעלת תפקידים מדיניים – לאומיים, פוליטיים אבל לא מפלגתיים".[25]

בשנות ה - 60 של המאה ה- 19 חלה ההתעוררות הלאומית הצ'כית, נוסדו כתבי עת וסופרים החלו לעודד את צמיחתה של התנועה הלאומית. שאיפתה הייתה להביא לשוויון זכויות בתוך החברה הצ'כית, לעצמאות לאומית ומדינית ולניתוקה של צ'כיה מהאימפריה האוסטרית - ההונגרית. התנועה הלאומית הצ'כית הושפעה רבות מאידאולוגיות ומתנועות אירופאיות, אך יותר מכול השפיעה ותרמה לעיצובה תנועת ההתעמלות ה- Sokol (נץ).

---

[24]. M. Kruger 'Body Culture and Nation Building: The History of Gymnastics in Germany in the Period of its Foundation as a Nation-State', International Journal of the History of Sport, 13.3 (April 1996), pp. 409 – 417.

[25]. נ', חת, "נסיון למצע אידאולוגי", חסר תאריך, (כנראה סוף שנות ה – 30), ארכיון צבי נשרי, חטיבה 1.10, מיכל 158, תיק 15.

מקימי תנועת ה"סוקול" היו יינדריך פוגנר (Jindrich Fugner) ומירוסלב טירס (Miroslav Tyrs). שני אישים אלה, שהיה ביניהם קשר משפחתי, היו בנים למשפחות מן המעמד הבינוני הצ'כי שהתבוללו בתרבות הגרמנית השלטת והדחיקו את זהותם הצ'כית. שניהם הצטרפו לתנועה הלאומית הצ'כית באוניברסיטה של פרג.

תנועת הסוקול ניזונה הן ברעיון והן בכלי הביצוע שלה מתנועת ההתעמלות הגרמנית שהקים יאהן, כדי לרכוש לה השפעה על הסטודנטים ועל החיים המדיניים בצ'כיה.[26] תנועת הסוקול החלה כתנועה של אנשי המעמד הבינוני ואנשי הצווארון לבן, אך עד לסוף המאה ה-19 עמד מספר החברים עובדי הכפיים מעל ל - 50%. ללא קשר להרכב המעמדי, לא היה ספק לגבי כיוונו הלאומי - הפוליטי של הארגון. שני המייסדים היו חברים בהנהגת המועצה של "הצ'כים הצעירים" שהייתה חלק מהמפלגה הלאומית הצ'כית. חברי הסוקול לבשו חולצות אדומות דוגמת התנועה הלאומית האיטלקית של גריבלדי, ששחרר את צפון איטליה מהשלטון האוסטרי. שאר פרטי התלבושת האחידה, או המדים, היו מבוססים על התלבושת הצ'כית המסורתית ובכללה כובע מהודר עם נוצת נץ, שבאה להדגיש את האופי הלאומי של התנועה.

למרות התנכלויות מצד השלטון האוסטרי, התפשטה תנועת ה"סוקול" במהירות בצ'כיה. בשנת – 1871 הוציאה עיתון שנשא את שם התנועה והחלה לקיים כינוסי התעמלות ארציים המוניים, כדוגמת הכינוסים של תנועת ההתעמלות הגרמנית: אלפי בני אדם התכנסו במגרש וביצעו ביחד תרגילי התעמלות המוניים שהוכנו ותורגלו מראש במועדונים השונים לקראת הכינוס, שתכליתם הייתה הפגנת משמעת וסדר המאורגנים למחזה ראווה אסתטי. מיום הקמתה היו לתנועה בהשקפת העולם שלה דגשים צבאיים ברורים. המוכנות הצבאית תפשה מקום מרכזי ולראייתם, אומה בריאה היא אומה חמושה.[27]

טירס סבר שעשייה מדינית דיפלומטית שגרתית לבדה לא תביא את התנועה הלאומית הצ'כית להשגת יעדיה. כחלק מהמעשה המדיני יש להכשיר את ההמונים לבניית האומה ולהגביר את מוכנותה למאבק הלאומי. תכנית החינוך הגופני ואימוני ההתעמלות עובדו מתוך המחשבה שזו הדרך הטובה ביותר להכשיר את העם לשאת באחריות של ממשל עצמי. הגימנסטיקה הולמת יותר מכל כלי אחר לפתוח איכויות

---

26. R. W. Senton –Watson,. The History of the Czechs and Slovaks, London 1943, Chapter 13: Czechs and Germans Under Dual System.

27. A. Guttman, Games and Empires , New York, 1944, pp. 141-157.

התורמות לפיתוח כולל של האישיות ובעיקר למשמעת עצמית, אומץ לב והיכולת לשקול ולקבל החלטות נכונות. המטרה בחינוך הגופני היא בניית החוסן הפיזי והנפשי של היחיד, כאשר צירוף כל היחידים האלה מהווה מסגרת שבה התכונות שנרכשו על ידי שיטת החינוך הגופני משמשות להשגת המשימות הלאומיות. שיטת החינוך של הסוקול קבעה ארבע רמות של אימונים ולכל אחת מהרמות הללו הותאמו תרגילים ומכשירים. המעבר מרמת אימונים אחת לגבוהה ממנה הייתה כרוכה במבחן. בכל אחת מהרמות נקבעו תרגילים ליחידים ולקבוצות והייתה בהם גם מתכונת התרגולת הצבאית. שיטה זו הייתה חובה אחידה בכל מועדוני הסוקול בצ'כיה.[28]

הצ'כים והסלובקים לא היו היחידים שהפכו את ההתעמלות למכשיר עזר לעיצוב התנועה הלאומית. מועדונים של סוקול קמו בסלובניה, ובחלקים של פולניה שהיו תחת השלטון הרוסי. גם בבולגריה, לאחר שהשתחררה מעול השלטון העות'מאני, הוקם ארגון שנשא את השם "סוקול". ב - 1912 קמה התאחדות הסוקול הסלבית. כל איגוד אתני בתוך הסוקול הקפיד לשמור על ייחוד תרבותי ומדים מיוחדים. מסיבות אלה לא היו להתאחדות ה"סוקול" מטרות ומצע פוליטי אחיד כמו להתאחדות ההתעמלות הגרמנית- (*Deutsche Turnerschaft*). המועדונים הסלביים היו שונים מאלה של תנועת ההתעמלות הגרמנית גם בכך שסלידתם מהספורט המודרני לא הייתה קיצונית כמו זו הגרמנית. התקיים בה וויכוח בין אלה שסברו שיש לכלול בתכנית החינוך הגופני רק התעמלות ואתלטיקה, ובין אלה שסברו שיש לכלול בה גם את הספורט המודרני, שתחרויות משחקי הכדור עמדו במרכזו וגלשו מעבר לטוהרת החובבנות אל הספורט המקצועי.

<u>השפעת השקפת העולם ה"ציונית כללית", על הסתדרות מכבי ארץ ישראל.</u>

תנועת ההתעמלות בארץ ישראל הוקמה בעשור הראשון של המאה העשרים, כארגון ציוני. היא קיבלה את הרעיון הלאומי וגם את דרך הגשמתו כפי שעצבה אותו התנועה הציונית. מימיה הראשונים הגדירה הסתדרות מכבי את עצמה כשייכת לזרם "הציוני כללי" בתוך התנועה הציונית שלא נשא אופי מפלגתי. האידאולוגיה של זרם זה הייתה

---

[28]. C. Bendnar, <u>Introduction to the Sokol System of Gymnastics</u> , <u>Sokol gymnastic manual,</u> U.S.A , Slovak Gymnastic Union Sokol, U.S.A., 1993.

הלאומית הציונית בלבד. כלומר קדימות לפרימאט השאיפה להשיג בית מולדת ריבוני, התרכזות בו ללא סטיות ותוספות. ההתמצות האידאולוגית של הלאומיות היה עקרון מנחה בהשקפת עולמה של הסתדרות מכבי, כמו גם בזו של הסתדרות הציונים הרוויזיוניסטים שנוסדה בשנת 1925.

לאחר שבשנת 1929 החלו "הציונים הכלליים" להתגבש בתור מפלגה בהסתדרות הציונית, הם נותרו מונעים רק על ידי הרעיון הלאומי - הציוני.[29] כנגד זאת, המפלגות הציוניות הדתיות והסוציאליסטיות גיבשו, כל אחת לפי דרכה, ערכים אידאולוגיים נוספים לדוקטרינה הציונית, שעצבו להם השקפת עולם כוללת יותר. בתפיסתם זו נשארו "הציונים הכלליים" ולימים גם "הציונים הרוויזיוניסטים" נאמנים למשנתו של הרצל, אשר סבר שאין מקום לשילובה של אידאולוגיה סוציאליסטית ברעיון הלאומי – הציוני: "היהודי מטבעו אינו סוציאליסט.."[30] לפי השקפתו, הציונות דורשת התמכרות מלאה ואין בה מקום לשילוב אידאולוגיה נוספת.[31] הוא גם לא ראה בחיוב את עצם ההתארגנות המפלגתית, לא בתוך התנועה הציונית ולא בחזון המדינה היהודית שלו. אנשי השלטון במדינה היהודית ייבחרו לפי מידת נאורותם, ערכם המקצועי וסגולות אישיות אחרות ולא כמייצגים של השקפות עולם ואידאולוגיות שונות.[32]

כשהתארגנו "הציונים הכלליים" בסוף שנות ה- 20 ובתחילת שנות ה- 30 כמפלגה, הן בהסתדרות הציונית והן ביישוב, הם דחו כלא לגיטימית וכמזיקה לתנועה הלאומית כל חשיבה אידאולוגית סוציאליסטית. העדר השקפת עולם כוללת - חברתית, כלכלית ומדינית מייחדת, גרמו לכך ש"הציונים הכלליים" בארץ לא הצליחו להקים תנועה פוליטית מגובשת ולא הצליחו לגבש לכוח פוליטי אחד את מי שנקראו "החוגים האזרחיים", ולכן מעולם לא הייתה מצויה בעמדות הגמוניות בממסדים הפוליטיים של היישוב .[33] כתנועה פוליטית מפלגתית הייתה סיסמתם של "הציונים הכלליים" - "אחדות היישוב", סיסמה שמאחוריה עמדה הכוונה להנהיג משטר לאומי בהתנהלות החברתית והשלטונית של היישוב. ובעיקר - צמצום כוחן של המפלגות במוסדות

---

[29]. שמעוני, ג'. האידאולוגיה הציונית, ירושלים, תשס"א, עמ' 79 – 117 (להלן שמעוני), קליינמאן, מ', הציונים הכלליים, ירושלים, 1945, עמ' 19.

[30]. הרצל, ת', ספרי הימים , תל אביב ,תרצ"ט, כרך ג, עמ' 102.

[31]. שם, כרך ג, עמ' 92.

[32]. שם, כרך א, עמ' 208.

[33]. רובינשטיין, א', מהיישוב למדינה, בתוך אליאב ב, (עורך) , היישוב בימי הבית הלאומי, מהדי מתוקנת ירושלים, 1979 , עמ' 258-263. וכן שמעוני, עמ' 110.

השלטוניים של היישוב, ובמקומם לבחור מנהיגים לפי כישוריהם וערכם האישי, דהיינו, ביטול ה"מפתח המפלגתי". ביטוי לעמדתם זו הייתה בהתארגנות החוץ – פרלמנטרית, שהובילה למינויו של פנחס רוטנברג לתפקיד נשיא הוועד הלאומי בספטמבר 1939, [34] ולהחרמת הבחירות לאסיפת הנבחרים של כנסת ישראל בשנת 1944 . בעיקרו של דבר, היה מאבקם בתוך הציבוריות היישובית על דמותם של כלי השלטון ולא על החזון.

מיום הקמתה הגדירה את עצמה הסתדרות מכבי ארץ ישראל כתנועה ציונית על-מפלגתית אבל בעלת עניין להיות מעורבת ולהשפיע על ההתרחשות הלאומית המדינית. אולם, ככל שנקפו השנים גבר רצונה של הסתדרות מכבי ארץ ישראל להיות בעמדת השפעה בחיים המדיניים, תוך שהיא מגדירה את עצמה כחלק מה"הציונות הכללית" בהסתדרות הציונית, שהיה הזרם המרכזי בה, ועד המחצית הראשונה של שנות ה- 30 של המאה שעברה אף הנהיג אותה.

ליבתה של השקפת העולם של הסתדרות "מכבי" ארץ ישראל שאבה את תכניה משני המקורות - מהיותה תנועה בעלת השקפה לאומית ציונית ומהיותה תנועת התעמלות. על שני יסודות אלה ביססה הסתדרות "מכבי" ארץ ישראל את השקפת העולם שלה ולא הוסיפה עליהם ערכים נוספים. ברוח תנועות ההתעמלות האירופיות ראתה מכבי את מטרתו של החינוך הגופני ככלי שבא לשרת את המטרות הלאומיות והמדיניות של התנועה הציונית ושל היישוב היהודי בארץ ישראל.

---

[34]. שאלתיאל א', פנחס רוטנברג , תל אביב, 1990. עמ' 509 – 540.

פרק 2 : <u>התארגנות הסתדרות מכבי ארץ ישראל</u>

אגודות התעמלות, שכללו מסר ציוני לאומי בניסוח מטרותיהם, הוקמו בארץ החל משנת 1906. באותה שנה קמה אגודת ההתעמלות "ראשון לציון" ביפו, אשר קבעה בתקנון שלה את מטרותיה: "פיתוח גופני של חבריה על ידי התעמלות ואת הפצת הרעיון הלאומי בין חבריה." [1] אחריה קמו אגודות התעמלות בירושלים, בפתח תקוה ובמושבות יהודה. חברי האגודות לא הודרכו על-ידי מורי התעמלות מקצועיים וחסרו להם מכשירי התעמלות בסיסיים. כדי להתגבר על המחסור במדריכים ובמכשירים, וכדי להפיץ את רעיון התחייה הגופנית, יזמו אגודות ההתעמלות בירושלים, ביפו ובפתח תקוה, ששמרו על קשרים ארעיים ורופפים ביניהם, הקמה של הסתדרות התעמלות ארצית. ההחלטה על הקמתה התקבלה בהתכנסות באי- כוח ועדי האגודות שנערכה ביפו בראש חודש אלול תרע"ב (14 באוגוסט 1912), שבסיכומה החליטו המתכנסים: "לברוא הסתדרות כללית של כל אגודות ההתעמלות בא"י". כדי להביא את ההחלטה לידי ביצוע החליטו לכנס אסיפה כללית של ועדי אגודות ההתעמלות הקיימות בחול המועד סוכות הקרוב. [2] שלוש אגודות ההתעמלות פנו בקול קורא שפורסם בעיתונים "האור" ו"החרות" שכוון אל אגודות ההתעמלות הקיימות, וקרא לצעירים בישובים שעדיין לא היו בהם אגודות כאלה להקימן, ולהשתתף בוועידת היסוד של הסתדרות ההתעמלות הארצית. הכרוז הציג את ההסתדרות הזו כבעלת תפקיד במפעלי העשייה הלאומית הציונית המתרחשת בארץ ישראל "...לאיחוד הכוחות לתחיית הרוח הלאומי.. כוחות הנרדמים האלה צפו וחכו לקול הקריאה שמעורר אותם לחיים וליצירה לאומית." [3] ארגונה של ועידת היסוד הוטל על אגודת מכבי ירושלים, שהייתה הראשונה להיקרא בשם זה. כחלק מהכנותיה לועידה, לבד מהפרסום בעיתונות, שיגרה האגודה את שליחיה למושבות יהודה כדי להביא את דבר הקמת ההסתדרות ולהמריץ ולסייע בהקמת אגודות התעמלות במושבות. בנתוני התחבורה והתקשורת של שנת 1912 היה הישגה הארגוני של האגודה בהכנת הועידה בפרק הזמן הקצר של חודש וחצי דבר לא מבוטל. ב –29 ספטמבר 1912 התכנסה

---

[1]. תקנות אגודת ההתעמלות ראשון לציון, ארכיון מכבי, מיכל 89, תיק 9-5 –1.

[2]. פרוטוקולים של אגודת מכבי ירושלים מיום, י' באלול תרע"ב. ארכיון צבי נשרי,חטיבה 1.10, מיכל 159, תיק 28. וכן , ילין א', "מאז ועד הלום", הארץ, 29 באפריל, 1938.

[3]. לצעירי ארצנו!, קול קורא אלול תרע"ב, ארכיון צבי נשרי,חטיבה 1.10, מיכל 159, תיק 22.

הוועידה בגימנסיה "הרצליה" בתל אביב, לבד מנציגי אגודות ההתעמלות השתתפו גם שני נציגים של "השומר". הוועידה ארכה שלושה ימים ובסיומה הוכרז על הקמתה של הסתדרות להתעמלות מכבי ארץ ישראל.[4]

בכתבה העוסקת בהסתדרות מכבי ארץ ישראל שפורסמה ב"האחדות",ביטאונה של "פועלי ציון", במרץ 1913 נכתב, כי מאז התחברותן של אגודות ההתעמלות להסתדרות אחת חלה התפתחות מרשימה. בחמשת החודשים הראשונים לקיומה גדל מספר החברים המאוגדים בה, והגיע ליותר משש מאות. מתוך מספר זה שליש היו צעירות. ההסתדרות אזנה את פעולתה לחיזוק הגוף באמצעות ההתעמלות, בחיזוק הרוח על ידי טיולים בארץ ובמתן שעורי ערב ללימוד השפה העברית, תולדות ישראל, ספרות וכו' ל"פיתוח חבריהן במובן הרוחני והעלאת רמתם התרבותית והלאומית."[5]

בתקופת מלחמת העולם הראשונה (1914 – 1918), עזבו רבים את הארץ, חלקם מבחירה ואחרים בתוקף צו הגליה של השלטון התורכי. צעירים רבים התגייסו לגדוד העברי הארץ ישראלי בשלהי המלחמה. התרוקנות היישובים מצעיריהם והמצוקה הכלכלית גרמו להפסקת הפעילות של הסתדרות מכבי.

בשנת 1919 חידשה ההסתדרות את פעילותה ואף התקינה תקנות [6] שקבעו את המוסדות המרכזיים של ההסתדרות, כולל את מוסדות הניהול של האגודות. כן קבעו התקנות את קשרי האגודות עם המרכז ואת מקומו של החבר באגודה ובהסתדרות. העקרונות של תקנות אלה שימשו את הסתדרות מכבי ארץ ישראל במשך כל התקופה אליה מתייחס המחקר. התקנון קבע את שמה של ההסתדרות "הסתדרות להתעמלות מכבי", והגדיר את הטריטוריה שבה היא מתעתדת לפעול בארץ ישראל ובארצות הסמוכות לה כשהכוונה לסוריה ולבנון. מטרות ההסתדרות הוגדרו בתקנון: "התפתחות גופנית של הצעירות העברית על ידי התעמלות וספורט וחיזוק ההכרה והרצון הלאומי". להשגת המטרות הקדיש התקנון אחד עשר סעיפים המפרטים את האמצעים להחדרת ההתעמלות והספורט לתודעה היישובית. החלק הראשון, שהוא מעניינם של המוסדות המרכזיים של ההסתדרות, עוסק בקביעת שיטת התעמלות אחידה, הכשרת מורי התעמלות, מאבק על קביעת חינוך גופני כשיעור חובה בבתי הספר לסוגיהם וכן פרסומו של עיתון עברי לענייני ספורט. החלק השני שהוא באחריות

---

[4]. ילין א', "מאז ועד הלום", הארץ, 29 באפריל, 1938.

[5]. בן-צבי י', "שאלות היישוב", האחדות, גיליון 21, אדר תרע"ג.

[6]. תקנות הסתדרות להתעמלות מכבי, תר"פ. ארכיון צבי נשרי, חטיבה 5.15, מיכל 324 , תיק 2.

העשייה של האגודות עוסק בקביעת הכלים להחדרת התודעה והרצון הלאומי באמצעות טיולים להכרת הארץ, בית ספר ערב לחברים ללימוד השפה העברית, ספרותה ודברי ימי העם. סעיף האמצעים עוסק במקורות התקציב לפעולות ההסתדרות וקובע כי תקציב ההסתדרות יהיה מבוסס על תשלומי האגודות והכנסות אחרות. כן התייחס התקנון לעניין קבלת אגודות חדשות להסתדרות, וקבע כי להסתדרות יוכלו להתקבל רק אגודות עבריות הנקראות בשם מכבי ואשר הסכימו בכתב לקבל את תקנות ההסתדרות ואת מרותה.

הסעיף השישי בתקנות העוסק בכללי החברות בהסתדרות אפשר את החברות לכל, ללא הגבלת מין או לאום, משמע לא רק יהודים היו יכולים להיות חברים בה. התנאי המגביל היחיד לחברות היה הגיל, התקנות קבעו את שבע עשרה לגיל המינימלי לחברות. חובת החבר, לפי התקנות, הייתה לשלם מס חבר להסתדרות מכבי נוסף על מס חבר באגודה. לפי התקנות היה זה, למעשה, התנאי היחיד לחברות, אשר לא חייבו את החברים להשתתף בפעילות גופנית ספורטיבית כלשהי. התקנות דרשו מהחברים לרכוש את מדי מכבי הטקסיים, והמתעמלים - גם את בגדי ההתעמלות ("תלבושת עבודה"). [7] כן תבע התקנון את חובת השתתפות החברים בכינוסי ההסתדרות.

בהתייחסן לאגודות נקבע בתקנות, כי לאגודה יכולה להיחשב קבוצה המונה לא פחות מחמשה עשר חברים העוסקים בהתעמלות, להגבלה זו נוסף סעיף המכיר גם באגודות שמנו פחות חברים, אם אושרו על ידי הנהגת ההסתדרות. את ענייני האגודה הפנימיים (סניף מקומי) ניהל ועד שנבחר על ידי חבריה, אחד מחברי הוועד נבחר כנציג האגודה "בוועדה הפותרת את השאלות הנוגעות לכל הסניפים" – הכוונה היא, כנראה, לוועידת ההסתדרות. כן חויבו האגודות בדיווח חודשי למרכז על פעילותן השוטפת וכמובן על אירועים חריגים. אגודה שלא שילמה את מסיה להסתדרות במשך שנה, או הפרה את תקנותיה הייתה צפויה להיות מושעית זמנית או דרך קבע. הסמכות להחליט בעניין זה ניתנה להנהגת ההסתדרות, בתנאי שההחלטה התקבלה פה אחד.

התקנות קבעו גם את מוסדות ההסתדרות: המוסד העליון של ההסתדרות היה האסיפה הכללית, שהתכנסה אחת לשנה בסוכות. באסיפה הכללית השתתפו חברי הוועד המרכזי (המרכז) וצירי האגודות שנבחרו בבחירות חשאיות באסיפות הכלליות

---

[7]. השימוש במינוח "עבודה" בלשון התקופה התייחס למרחב פעילויות מעבר לשגור כיום. הוא כלל את הפעילות הגופנית ההתעמלותית, את הפעילות בהגנה וכמובן את עבודת הכפיים ועבודה אחרת לצורך פרנסה.

של האגודות. זכות ההשתתפות ניתנה רק לחברים ששלמו את מסיהם כסדרם. כל אגודה הייתה חייבת לשלוח לפחות ציר אחד לאסיפה הכללית. לאגודות גדולות נקבע מספר צירים לפי מדד של עשרים חברים לציר. סדר יומה של האסיפה הכללית הוכן על ידי המרכז, והוא כלל דיווח של הוועד המרכזי ושל כל אחת מהאגודות על פעולותיהם בשנה שעברה מאסיפה לאסיפה. האסיפה הכללית הייתה הסמכות להתקין תקנות, לקבוע את תוכנית העבודה השנתית של ההסתדרות, לאשר את תקציבה ולבחור את הוועד המרכזי. אסיפה כללית מיוחדת יכלה להתכנס לפני המועד השנתי הקבוע, אם דרשו זאת שליש מהאגודות.

בתקופה שבין כינוסי האסיפה הכללית פעלה מועצת ההסתדרות שהייתה מורכבת מחברי הוועד המרכזי ומנציג אחד של כל אגודה. המועצה חויבה להתכנס לפחות שלוש פעמים בשנה. סמכותה של המועצה הייתה להכניס תיקונים לתוכנית העבודה ולדון בכל השאלות שאין המרכז רוצה לפתור על דעת עצמו מפאת חשיבותן. כן קבעה המועצה את מועד כינוסה של האסיפה הכללית ואת מקום כינוסה.

המוסד הביצועי היה הוועד המרכזי – או "המרכז", שנבחר על-ידי האסיפה הכללית לתקופת כהונה של שנה אחת. בבחירת חברי הוועד הייתה חובה לבחור שלושה מחבריו שהתגוררו ביישוב שנקבע בו מקומו של מרכז ההסתדרות. תקנה זו באה לאפשר פעולה סדירה של המרכז במציאות של קשיי התחבורה בארץ, שלא אפשרה השתתפות חברים ממקומות שונים, בלי שהפסידו ימי עבודה. חברי הוועד היו מתכנסים בשבתות או בשעות אחרי הצהרים או הערב, דבר זה לא אפשר לחברים ממקומות שונים להתכנס לישיבה ולחזור עוד באותו היום לביתם. תפקידו של הוועד היה ניהולה השוטף של ההסתדרות בין כינוסי המועצה והוועידה והכנת סדר היום לדיוני המוסדות. התקנות לא קבעו את חלוקת התפקידים בין חברי הוועד המרכזי ואת הצורך בבחירת הראשון בין השווים. כן לא קבעו מי ינהל את האסיפה הכללית ואת כינוסי המועצה. נוסף לכינוסי הפורומים הניהוליים שהוזכרו, קבעו התקנות כי אחת לשנתיים ייערכו כינוסים ספורטיביים ארציים ומחוזיים שישתתפו בהם רק חברי אגודת מכבי ואגודות התעמלות יהודיות מחוץ לארץ שיוזמנו על ידי הוועד המרכזי.

לפי התקנות היו ארבעה מקורות למימון פעולות ההסתדרות: מס ההסתדרות המשולם על ידי החברים הפעילים, מס של החברים התומכים, עשרה אחוזים מהכנסות נשפי האגודות ותרומות. להוציא את התרומות, כל הכנסות ההסתדרות, היו תלויות

ביכולתן של האגודות, לגבות את המס מהחברים וברצונן להעביר את החלק המגיע למרכז. הדבר נכון גם ביחס להכנסות מהנשפים שנערכו דרך קבע בחנוכה ובפורים, והיו שם דבר באירועי הבידור באותם ימים וכמובן מקור חשוב של הכנסות לאגודות.

הרצון והמאמץ לחדש את פעולתה של הסתדרות מכבי שהחל בשנת 1919, לא הצליח להביא אותה לפעולה סדירה ועקבית עד לשלהי 1923. האגודות פעלו ברפיון, ואילו הפעילות של ההסתדרות קרטעה בין חידלון גמור לבין ניצוצות של פעילות.

במסגרת המאמץ לחידוש פעילותה של הסתדרות מכבי יזמה אגודת מכבי בירושלים כינוס ספורטיבי של אגודות ההתעמלות בארץ, שנערך בחול המועד סוכות תרפ"ג (1923). למחרתו התקיימה בירושלים ועידה שהשתתפו בה "רוב הצעירות העברית בארץ ישראל לשם חידוש הסתדרות המכבי וארגונה על יסודות חברתיים לאומיים."[8] הדגשת הערך הלאומי בחידוש הסתדרות מכבי מצאה את ביטויה בדברי הפתיחה של נציג אגודת מכבי ירושלים, זילברג.[9] בוועידה היו מיוצגות עשרים וחמש אגודות וקבוצות מכל ערי הארץ ומושבותיה שמנו קרוב לאלף חברות וחברים. הוועידה חידשה את שם ההסתדרות, והוסיפה לו גם את ה"ספורט" וכך נקבע שמה החדש - "הסתדרות להתעמלות ולספורט מכבי ארץ ישראל". מטרות ההסתדרות לא השתנו. הוועידה בחרה שני מוסדות זמניים: וועד ארגוני שתפקידו היה להפיץ את רעיון החינוך הגופני ולארגן אגודות התעמלות, וועדה טכנית שתפקידה היה להכין את תוכנית הפעולה בתחום החינוך הגופני ולסייע לאגודות בפיתוחו. הקמת הוועדה הטכנית היא מוסד חדש במוסדות המנהלים של ההסתדרות, חידוש שהפך למוסד קבע. בוועידת ההסתדרות שנערכה ב-19 לדצמבר 1927 אושר תקנון[10] מחייב לכל אגודות מכבי אשר עקרונותיו זהים לתקנון ההסתדרות של שנת 1919, אך יש בו כמה שינויים מהותיים: האחד בנושא גיל החברות - בתקנון האגודות החדש הועלה מגיל שבע עשרה לגיל שמונה עשרה. השני הקמת מועצה טכנית המורכבת מהמאמנים והמעמלים במקצועות הספורט השונים; מוסד זה הופקד על ניהול ההיבט הספורטיבי של פעולות האגודה, כולל שיטות הספורט שיונהגו באגודה ותכנון התחרויות הספורטיביות. כן היה עליה לתכנן ארגון של הופעות פומביות, חגיגות, וכנוסים מקומיים,טיולים, נשפים וכדומה

---

[8]. המכבי, חוברת א' חשוון תרפ"ד. ארכיון מכבי, מיכל 167, תיק 43-11-8.

[9]. זילברג לימים תהומי מי שהנהיג את הפילוג בארגון "ההגנה" בשנת 1931, הקים את "ארגון צבאי לאומי" (ארגון ב') והיה מפקדו. חלקה של הסתדרות מכבי ארץ ישראל בארגון ב' יובא בהמשך.

[10]. תקנות אגודות מכבי, שאושרו באסיפה הארצית הכללית ביום 19.12.1927. ארכיון מכבי, מיכל 172, תיק 1277- 8.

והוצאתם לפועל לאחר שנכללו בתקציב שאושר על ידי ועד האגודה. הקמת המועצה הטכנית הפכה את ניהול פעולות הספורט באגודות ליותר מקצועי, והפרידה את תחום הספורט מפעילויותיה האחרות של האגודה. שינוי נוסף הוא הקמת ועדת ביקורת השואבת את סמכותה מהאסיפה הכללית, שתפקידה היה לבדוק את ניהולה התקין של האגודה ולדווח על ליקויים לוועד האגודה ולאסיפה הכללית. כן הוקם המוסד של "משפט החברים" המורכב משבעה שופטים הנבחרים על ידי האסיפה הכללית לתקופה של שנתיים . תפקידו של בית המשפט לדון ולפסוק בסכסוכים בין חברי האגודה ובין החברים ממלאי התפקידים באגודה. התקנות קבעו כי חברים במכבי יכולים להיות רק ספורטאים חובבים שגם בעברם לא עסקו בספורט מקצועי וגילם הוא מעל שמונה עשרה שנים (מכלל המקצוענות הוצאו מורי התעמלות, מעמלים ומאמנים המקבלים שכר עבור עבודתם). כן קבעו התקנות שלושה סוגי חברים:

חברים פעילים- חברים המשתתפים בצורה סדירה בפעילות הספורטיבית של האגודה או ממלאים בה תפקיד הנהגתי או ניהולי.

חברים תומכים - חברים המשלמים את מסי האגודה ואינם מתחייבים להשתתף בפעולותיה.

חניכים - הם כל הנערים והנערות גילאי 14 ועד 18, המשתתפים באחת מפעילויות ההתעמלות והספורט של האגודה מבלי שיש להם זכויות של חברים.

המוסד המנהל את האגודה – וועד האגודה, נבחר על ידי האסיפה הכללית לתקופה של שנתיים בתהליך שלפיו פרשו מחצית מחברי הועד בכל שנה, והאסיפה הכללית בחרה חברים חדשים תחת המתפטרים- לא הייתה מניעה כי הפורשים ייבחרו מחדש. תנאי לכשרות חברים להיבחר לועד הייתה ידיעה של קרוא וכתוב בעברית.

התקנות אסרו על חברי הוועד לקבל משכורת מהאגודה, ומילוי תפקידם בועד היה על בסיס התנדבותי.

למרות שתקנות האגודות אושרו באסיפה כללית ארצית של הסתדרות מכבי, הקנו התקנות את הסמכות לשנותן לאסיפה הכללית של האגודה בלי שהשינויים היו זקוקים לקבל את אישורם של המוסדות הארציים.[11] יוצא מכך, שלאגודות ניתנה סוברניות מלאה לניהול ענייניהן, גם בעניינים עקרוניים. הסתדרות מכבי ארץ ישראל והסתדרות מכבי העולמית נזכרות בתקנות האגודה רק בהקשר אחד והוא למקרה שוועד האגודה

---

[11]. מכתב של יקותיאלי לאבנר שלוש, מה – 11 באוגוסט 1926. ארכיון מכבי, מיכל 90, תיק 23-1-5.

אינו מסוגל לנהלה ואז ניהולה עובר למרכז מכבי ארץ ישראל, ואם גם הוא אינו פעיל יעבור הניהול למרכז ההסתדרות העולמית. התקנות קובעות את המבנה הקונפדרטיבי של הסתדרות מכבי ארץ ישראל מצד אחד מובטחת עצמאותן ואי תלותן של האגודות במרכז ההסתדרות מצד שני מרכז ההסתדרות זקוק לאגודות כדי שיוכל לממש את תוכנית העבודה שלו.

בתקנות הסתדרות מכבי משנת 1930, שפורסמו בעיתון התנועה המכבי, [12] זהות המטרות של ההסתדרות לאלה שפורסמו בעבר, אך שונות בסעיף החברות - נקבע בהן כי החברות של הפרטים בהסתדרות מכבי היא בהיותם חברים באגודה מסוימת. לא תיתכן חברות בהסתדרות ללא חברות באגודה. בניסיון להגביר את סמכות ההנהגה המרכזית התקנות קבעו כי שינויים בתקנות הפנימיות של האגודות יבואו לאישור ההנהגה המרכזית, כן הם מחייבות את האגודות בדיווח כספי חודשי. הנשיאות הייתה רשאית, לאחר שהזהירה, לנקוט באמצעים משמעתיים כנגד אגודות שלא מלאו אחר הוראות אלה, עד כדי פיזור וועד האגודה ומינוי וועד מטעמה. לא מצאתי במחקר בקשה של אגודה לשנות את תקנותיה, לעומת זאת מצאתי כי אגודות לא דיווחו על ענייני תקציבן ולא נמצא כי ננקטו צעדים משמעתיים כלפיהן.

גם בתקנות של שנת 1930 נקבעו שלושה סוגי חברים, גיל הכניסה של חברים חדשים למסגרת של מכבי הועלה לעשרים שנה, כאשר לצעירים שטרם הגיעו לגיל זה נקבע מעמד של חניכים. הורשה להם לקחת חלק בפעילות הספורטיבית אך לא ניתנה להם זכות בחירה והיבחרות למוסדות האגודה וההסתדרות. כן הוכנסה בתקנות התניה של החברות בהסתדרות מכבי ארץ ישראל ב"שקילת השקל הציוני" .

אשר למוסדות ההסתדרות, הועידה השנתית נשארה המוסד הריבוני ומכוחה נבחרו יתר מוסדות הניהול של ההסתדרות. המוסד בעל הסמכות להחלטות עקרוניות שפעל בין ועידה לועידה היה המועצה. חברים בה היו חברי הנשיאות, יושבי ראש האגודות ולא פחות מעשרה חברים הנבחרים על ידי הועידה השנתית. הרכב זה של המועצה איזן בין כוחן של האגודות הגדולות לקטנות ובכך מנע השתלטות של האגודות הגדולות, כן אפשר בחירה של חלק מחברי המועצה לפי הערכת מנהיגותם ולא לפי גודלה של אגודתם. הגוף הביצועי של הסתדרות מכבי הייתה הנשיאות שמנתה שבעה חברים (מקודם הוועד המרכזי או המרכז) שחבריה נבחרו בבחירות חשאיות בוועידה

---

[12]. המכבי, חוברת ו-ז, אייר תר"ץ, ארכיון מכבי, מיכל 135, תיק 4- 8.

השנתית. חברי הנשיאות היו מופקדים על כל נושאי הניהול של ההסתדרות - המדיניים והספורטיביים. נוספו שני מוסדות חדשים לפיקוח ובקרה שנבחרו גם הם על ידי הוועידה, בית הדין של ההסתדרות שדן בכל האספקטים החוקתיים בהסתדרות, וכן וועדת הביקורת האמונה על בדיקת תקינות הפעילות של מוסדות ההסתדרות.

בעת פרסום התקנות האלה, השתייכו להסתדרות מכבי האגודות ביישובים: ירושלים, תל-אביב, חיפה, רחובות, פתח-תקוה, טבריה, צפת, נס-ציונה, ראשון-לציון, הרצליה, רעננה, כפר סבא, מגדיאל, חדרה, זכרון-יעקב, ראש-פנה, בירות ודמשק.[13]

התקנות לא קבעו את עליונות מוסדות הניהול המרכזיים על אלו של האגודות, הם השאירו בידי הנהלות האגודות את האחריות לקביעת סדר היום הספורטיבי, התרבותי והציבורי שלהן. פרט לדיווח על ההכנסות שלהן, הן לא נתבעו לידע את המוסדות המרכזיים בשום שטח שבהן הם פעלו.

המבנה הארגוני שעוגן על ידי התקנות קבע מערכת היררכית רופפת, שהוענק בה מעמד שוויוני לאגודות הבודדות מול ההסתדרות והנהגתה המרכזית. מצב זה לא היה נוח להנהגה המרכזית, שהתקשתה לכפות ביצוע של תוכניות ויוזמות שפיתחה, ובעיקר התקשתה לפתח יוזמות של מעורבות מדינית ובניית יכולות כלכליות וחברתיות. אבל כל עוד מבחינה תקציבית הייתה הנהגת ההסתדרות סמוכה בעיקר על שולחנן של האגודות, לא היה בכוחה לשנות מצב זה. שינוי כיוון בעניין זה החל, כפי שיידון בהמשך, כשהסתדרות מכבי ארץ ישראל החלה לקבל בסוף שנות השלושים של המאה שעברה, הקצבות מגופים מוסדיים יישוביים. המוסד הראשון שתמך במכבי היה "כופר היישוב"- המוסד שמימן את הפעולות בתחום הביטחון, של אותם מוסדות שהיו בשליטת המוסדות היישוביים. את השינוי בכוחו של המרכז למול האגודות ניתן לראות בדין וחשבון של המרכז לתקופת תרצ"ח – תרצ"ט שפורסם ביום ה-5 בנובמבר 1939. בסעיף המתייחס לתקנון דווח, כי נעשה הצעד הראשון להסדרת היחסים בין האגודות למרכז. בתיקון לתקנון שאשרה המועצה ב- 29 באפריל 1939 נקבעו "תחומי פעולה ברורים לאגודות והגדיר את המרות העליונה של התנועה."[14] ואומנם לתקנון האגודות

---

[13]. לצערי הארכיונים של שתי אגודות האלו ככל הנראה אבדו. מהחומר הארכיוני שבדקתי לא ניתן היה ללמוד על טיב הקשרים ועצמתם בין האגודות להסתדרות מכבי בארץ. ללא שום ספק לא הייתה לכך משמעות הקשורה להשקפת העולם של מכבי ארץ ישראל.

[14]. החלטות המועצה הארצית של הסתדרות מכבי ארץ ישראל מתאריך 28.4.1939, אשר לפי החלטת ועידת חדרה הוסמכה לאשר את תקנות האגודות שהוצעו על ידי המרכז. ארכיון חולדה, מיכל 22, תיק 1. וכן ספר המכבי, דין וחשבון המרכז לתקופת תרצ"ח –צ"ט, 5.11.1039. ארכיון מכבי, מיכל 148, תיק 382- 8.

התווסף סעיף, השני לאחר שם האגודה, שכותרתו "הסתנפות האגודה" שנקבע בו כי מעמדה החוקי הרשמי של האגודה נובע מהיותה סניף של הסתדרות מכבי בארץ ישראל, הרשומה כדין במשרדי ממשלת המנדט, וכי תקנות ההסתדרות שהוגשו בעת רישומה, וכן השינויים שיחולו בהן מעת לעת מחייבות את האגודה .[15] שינוי נוסף נמצא בסעיף 8 של תקנות האגודות העוסק בחובות החברים שבו נאמר:

ב. להיכנע לתקנות הסתדרות מכבי בארץ ישראל ולתקנות האגודה, להישמע ולמלא אחרי החלטות מוסדותיה המוסמכים.

ג. למלא חובות לאומיות וציבוריות כלליות – לפי החלטת הסתדרות המכבי בארץ ישראל .[16]

שני הסעיפים האלה משנים מהותית את הקשרים הארגוניים בין המרכז לאגודות, בכך שקבעו את מעמדן החוקי הרשמי כסניפים ולא כאגודות עצמאיות, וגם בכך שקשרו את מחויבותן הראשונה של החברים להסתדרות כשרק במקום השני מופיעה המחויבות לאגודה. שינויים אלה בתקנון קבעו את עליונות המרכז על הסניפים. אך, מסופקני, האם למצב התקנוני החדש הייתה גם השפעה על ההתנהלות היום יומית. כפי שנראה בהמשך, המרכז לא הצליח לגרום לסניפים להיות פעילים ביוזמותיו, דוגמה בולטת היא אי - יכולתו של המרכז לחייב את האגודות להפעיל את "משמר המכבי", ורק תנועת הנוער המכבי הצעיר שרצתה בפעילות זו נענתה להחלטות המרכז לאחר שהובטח לה שהמרכז לא ייכפה את מרותו בעניין זה. כן לא הטו האגודות כתף של ממש למפעלים הכלכליים שיזם המרכז וגם לא עמדו בהחלטיות הראויה מאחורי האמביציות המדיניות של המרכז.

בתקנות ההסתדרות מאותה עת יש כמה שינויים יסודיים: שם ההסתדרות שונה מ"הסתדרות להתעמלות וספורט", ל"הסתדרות לתרבות הגוף". בסעיף הרביעי בתקנות – סיסמאות ההסתדרות מופיעות: " 1. בראשית - העם השפה והמולדת" המתווספת על הסיסמאות הקודמות "נפש בריאה בגוף בריא" ו"סדר דייקנות משמעת".[17]

שם המוסד המבצע של ההסתדרות שונה "מנשיאות ההסתדרות" ל"מרכז ההסתדרות" אשר מנה שבעה חברים, מהם חמישה הגרים בעיר אחת. כן הוסמך המרכז לבחור

---

[15]. תקנונים, הוצאת הסתדרות לתרבות הגוף מכבי, תל-אביב ת"ש, עמוד 10.
[16]. שם, עמוד 12.
[17]. שם, עמוד 3.

מתוך חבריו הנהלה המונה לפחות שלושה חברים, לבחור יושב ראש ההסתדרות או ביושב ראש המרכז שאפשר שיהיו שני אנשים שונים ואפשר שלשני התפקידים האלה ייבחר איש אחד, המרכז הוסמך גם לבחור בנשיא ההסתדרות. בפעם הראשונה התקנות קובעות כי חברי המוסד הביצועי כמו גזבר, מזכיר ונושאי תיקים אחרים יישאו באחריות נושאית של ההסתדרות. התקנות הסמיכו את המרכז למסור, למעשה, את כל סמכויות הניהול להנהלת המרכז.[18]

התקנות הסמיכו גם את המרכז למנות באגודות נאמנים האחראים על גביית החלק של ההסתדרות ממס החברות ששלמו החברים. גם ביחס למכבי הצעיר חידשו התקנות, כשקבעו שלתנועת הנוער של ההסתדרות מעמד עצמאי, וניתקו אותה מסמכות האגודות. התקנות קיבעו את מה שהיה קיים למעשה במכבי הצעיר, את המבנה הארגוני של התנועה כגוף כלל ארצי היונק את תוכנית פעולתו ממוסדותיו העצמאיים וכפוף לסמכות העל של המוסדות המרכזיים של הסתדרות מכבי כאשר תנועת הנוער הייתה מיוצגת בהם.

כספים

המבנה המיוחד של הסתדרות מכבי שיסודו באיחודן של אגודות התעמלות, ובצרוף העובדה שמירב ההכנסות הכספיות שלה היה מותנה במעשיהן של האגודות, והן נוצרו במרחב הגיאוגרפי שבו הן פעלו, גרם לכך שלא הייתה להסתדרות מכבי ארץ ישראל, מסגרת של ניהול כספי מרכזי אחיד. התנהלו בה שתי מערכות תקציביות שלא היו תלויות זו בזו: המערכת התקציבית של האגודות שהכנסותיהן התקבלו מתשלום מס החברות, מהופעות ספורט, מנשפים, מסיוע של הרשויות המקומיות ומארגוני תומכים שסייעו בהקמת בתי מכבי ומגרשי הספורט של האגודות. לאגודות אחדות היו מקורות

---

[18]. שם, עמוד 6.

הכנסה כלכליים נוספים, כמו השכרת אולמות או הקמת בית קולנוע (על ידי אגודת מכבי בתל-אביב.[18]

לעומתם, למערכת התקציבית של מרכז ההסתדרות, עד למחצית השנייה של שנות השלושים של המאה שעברה, לא עמדו מקורות הכנסה עצמיים. לכן, תקציבו של המרכז היה מבוסס על העברת חלק מהכנסותיהן של האגודות, ששיעורן נקבע כדין על ידי מוסדות ההסתדרות. אבל לאגודות, שמימנו בעצמן את כל פעולותיהן, היו תמיד סיבות שלא לדייק בהעברת המחויבות הכספית שלהן למרכז. גם השימושים התקציביים של האגודות היו שונים מאלה של המרכז, בעוד שתקציב האגודות בא לשרת את הפעילות הספורטיבית של האגודה, כולל רכישתם של מכשירים ומתקני הספורט ואחזקתם, פעילות שהשפעתה מקומית בלבד. תקציב המרכז שימש לנושאים כלליים, כמו: הוצאת העיתון, אחזקת משרדי מרכז ההסתדרות, תעמולה, נושאי ספורט כלל - הסתדרותיים ולנושאים המדיניים שעסקה בהם ההסתדרות. ככל הנראה, המצוקה התקציבית ליוותה את הסתדרות מכבי מיום הקמתה, אלא שבראשית דרכה היו הצרכים מועטים ותפקידם של המוסדות המרכזיים היה מזערי וכך גם הוצאותיהם. בפעם הראשונה שהמצוקה התקציבית הייתה קריטית והיא עלתה לדיון, הייתה בישיבת הוועד הגדול של ההסתדרות שהתקיימה ביום ה- 26 בפברואר 1926 (מועצת ההסתדרות בטרמינולוגיה המאוחרת יותר) " הוצאות המרכז הן מרובות והכנסות הן מצערות. גם הסניפים אינם מסלקים את חובותיהם למרכז." [19] באותה ישיבה הוחלט לחייב את האגודות להעביר למרכז שלושה אחוזים מההכנסות הנקיות מכל התחרות בכדורגל, להטיל על האגודות לסדר כינוסים חלקיים וכלליים שאחוז קבוע מהכנסותיהם יועברו למרכז.

בשנת 1926 היה בארץ משבר כלכלי מתמשך, מהקשים ביותר בכל תקופת היישוב שקדמה להקמת המדינה, השלכותיו לא פסחו על הסתדרות מכבי. בישיבת המרכז באותה שנה עולה בעיית התקציב בכל חומרתה, עד כדי איום על עצם קיום ההסתדרות. האגודות לא העבירו לקופת המרכז את חלקן בכרטיסי החבר, וגם לא את הכספים שהתקבלו באגודות ממכירת עיתון ההסתדרות. חוסר תקציב מנע את פעולת

---

[18]. "המועצה למען מכבי תל אביב" המכבי, חוברת י', תשרי תרצ"א, ארכיון מכבי, מיכל 136, תיק 4- 8 , וכן דין וחשבון אגודת מכבי תל אביב לתקופה יולי 1943 – יוני 1944, ארכיון מכבי, מיכל 168 , תיק 1103- 8. כן עדות של זליג ז"ק בנספח.

[19]. פרוטוקול מישיבת הועד הגדול של ההסתדרות הארצית, 26.2.1926. ארכיון מכבי, מיכל 195, תיק 141- 1.

המרכז בתחום היוזמות הספורטיביות כמו: תרגום חוקות ספורט בענפים שונים עיבודן והדפסתן. את ההוצאות לעבודה השוטפת המינימלית של המרכז מימן חבר המרכז אבנר שלוש.[20] הבעיה של מחסור כספי עלתה תדיר בישיבות המרכז תוך כדי הבלטת התעלמותן של האגודות ממחויבויותיהן הכספיות כלפי המרכז כפי שהן נקבעו בתקנות הסתדרות מכבי. ככל הנראה, מצב זה נבע גם מכך שהאגודות לא הזדקקו למרכז בפעולתן היום יומית, את הסיוע החומרי הן השיגו הודות ליוזמות מקומיות של הנהגות האגודות במקומותיהם ולגיוס תרומות מעבר לים. [21] ככל הנראה הן גם לא העריכו מספיק את מאמץ המרכז הן בשטח הספורטיבי, הן בהוצאת עיתון הסתדרות מכבי והן במעורבותו בחיים הציבוריים החורגים מהספורט.

כדי להביא את המחויבות הכספית של האגודות למרכז לידי מימוש, דרש המרכז שיוסמך לנקוט "אמצעים חמורים" כלפי האגודות. יחד עם זאת, פנה המרכז לנשיאות העולמית שתקים קרן כספית שתסייע למכבי ארץ ישראל. צעד אחר שרצה המרכז לנקוט בו הוא "הלאמת" הפרוטקטורטים- אותן קרנות סיוע שגייסו האגודות בהסתדרויות מכבי באירופה לבנייה ולרכישת מתקנים ספורטיביים. [22] לא מצאתי מסמכים המעידים שנשיאות מכבי העולמית אכן הקימה קרן סיוע למכבי ארץ ישראל, או מסמכים המעידים על הפקעת הסיוע לאגודות באמצעות הפרוטקטורטים, ויש להניח שיוזמות אלה של המרכז נותרו כהצעות בלבד. המרכז הצליח לגייס מקורות כספיים אקראיים בצורת תרומות לביצוען של מטרות ממוקדות. כך, למשל, הצליח המרכז לגייס תרומה בסך שמונה מאות לירות ארץ-ישראליות מלורד מלצ'ט בשנת 1929 לצורך קיום הכינוס הספורטיבי השנתי של הסתדרות מכבי ארץ ישראל. [23]

עד לשנות השלושים האחרונות היה מס החבר שאותו היו צריכות להעביר האגודות המקור הכספי היחיד, ולכן המאמץ העיקרי של המרכז היה להבטיח שאכן יעבור. בישיבת המועצה שהתקיימה בפברואר 1930 עולה מדיווחו של הגזבר על המצב הכספי, כי האגודות אינן פורעות את חובותיהן ואף מתעלמות מפניות המרכז, אינן מתייחסות למכתבי הנשיאות ואינן משיבות עליהם. עוד מסר הגזבר כי הכנסות

---

[20]. פרוטוקול מישיבת המרכז משנת 1926 (אין תאריך מדויק) ארכיון מכבי, מיכל 6, תיק 139 - 1. אבנר שלוש בן לאחד מראשוני תל אביב, איש עסקים אמיד, יושב ראש מרכז מכבי שנים אחדות.

[21]. במושבות ובתל אביב נעזרו האגודות ברשות המקומית שהעמידה לרשותם קרקע לצורכיהם. אגודת מכבי חיפה יצרה קשר עם מכבי גרמניה שתרמה את הכסף לבניין בית המכבי בעיר (תוך כדי פיקוח שהכספים באמת יוצאו לבנין ולא לדברים אחרים). ראה עדות זליג ז"ק המצורפת.

[22]. דין וחשבון המרכז לשנת 1929. ארכיון מכבי, מיכל 5, תיק 84- 1.

[23]. פרוטוקול מועצת ההסתדרות 4-3 בינואר 1930. ארכיון מכבי, מיכל 195, תיק 141- 1.

הסתדרות מכבי שהתקבלו מהאגודות, שלושים וארבע לא״י בחודשיים האחרונים, אינן מכסות אפילו את ההוצאות השוטפות של ההסתדרות. בדיון שהתנהל בעקבות הדיווח עלתה הצעה לפנות לנשיאות העולמית של הסתדרות מכבי בבקשה לסיוע כספי. הצעה זו עוררה התנגדות כללית ״אין אנחנו רוצים להיהפך לשנוררים ...בראש וראשונה צריכים הסניפים לדאוג להוצאות הנשיאות, ואין לנו הרשות להטילן על זולתנו..״[24] אלא שגאווה אינה כיסוי לגירעון הכספי של הסתדרות מכבי וההחלטות על מבצע גבייה באגודות ומפעלי ספורט מיוחדים שהכנסתם תהיה קודש למרכז ההסתדרות, לא הגיעו עד כדי הגשמתן ופתרון למצוקה לא נמצא. ניסיון לצעד תקיף, שיבטיח את מימוש מחויבויותיהן של האגודות נעשה בהחלטת נשיאות הסתדרות מכבי בישיבתה במרץ 1933, לפיה נדרשו האגודות להעביר למרכז תוך שבוע ימים דין וחשבון על מצבן הכספי, וכן להתחייב לפרק הזמן שבו יסולק חובן למרכז ההסתדרות. כדי לתת תוקף ואפשרות ביצוע יעילות להחלטה, הנשיאות החליטה למנות בכל אגודה מורשה מטעמה אשר יהיה אחראי לגבות מגזברי האגודות את הכספים המגיעים למרכז. כן החליטה הנשיאות לראות בגזברי האגודות אחראים אישית שכספים אשר מיועדים למרכז, לא ישמשו את האגודות.[25] למרות הדרישה התקיפה לא נענו האגודות, לכן לפני כינוסה של מועצת הסתדרות מכבי בחודש מרץ באותה שנה פנתה הנשיאות במכתב אל חברי המועצה שבו פרטה מצבה הכספי: ״מצב קופתנו הקשה (קרי: קופתנו הריקה לגמרי) אינו נותן לנו את האפשרות להמשיך בפעולותינו.. כאחת התוצאות מכך לא ניגשה מערכת ירחוננו המכבי .. להדפסת החוברת הבאה..״[26] עוד מפרט המכתב כי על פניות הנשיאות בכתב לאגודות שבו פורטו חובותיהן ״ תשובות, ולא כספים, קבלנו רק משני סניפים.. יתר הסניפים לא זיכונו אפילו בתשובה..״ המכתב ביקש מחברי המועצה הארצית לפעול בתוך אגודותיהם כדי שיסלקו לפחות חלק מחובן ״אחרת נהיה נאלצים להפסיק לגמרי בימים הקרובים את פעולותינו..״ חוסר יכולתו של המרכז לקבל את הכספים המגיעים לו מהאגודות משקף את חולשתה של מרכז הסתדרות מכבי שלא ניתנו לה סמכויות כפייה של ממש כלפי האגודות. וכך, למרות ההחלטות התקיפות של הנשיאות בעניין העברת הכספים המגיעים לה מהאגודות היא לא הפעילה סמכויות ענישה כלפי האגודות הסרבניות.

---

[24]. דין וחשבון ממועצת ההסתדרות, המכבי, חוברת ב׳, אדר תר״ץ. ארכיון מכבי, מיכל 135, תיק 4- 8.
[25]. פרוטוקול מישיבת הנשיאות מספר 19, מיום 22.3.1930. ארכיון מכבי, מיכל 195, תיק 141-1.
[26]. מכתב אל חברי מועצת הסתדרות מכבי מיום 17.3.1930, ארכיון מכבי, שם.

כל עוד לא היו למוסדות המרכזיים של מכבי מקורות עצמאיים ישירים להכנסות, הם ניזונו משיירי התקציבים של האגודות. כדי להיחלץ ממצב זה הציע נחום חת להקים מוסד כספי על יסוד עסקי בבעלות הסתדרות מכבי, אשר לצורך הקמתו תוקם חברת מניות בהון של חמשת אלפים לא"י. לפי תוכניתו כל חבר במכבי יהיה חייב לרכוש מניה בערך של לירה אחת. הכספים ישמשו למתן הלוואות לחברי הסתדרות מכבי, והרווחים שלפי חשבונו יגיעו לשלוש מאות לא"י לשנה, סכום שיספיק למנגנון התפעולי של מכבי. כדי לממן מפעלים מיוחדים, כמו הוצאת עיתון ועריכת כינוסים, הציע נחום חת להקים את "ברית הוותיקים". הדבר הראשון שתעשה "ברית הוותיקים" הוא לממן הוצאה של שש חוברות של עיתון הסתדרות מכבי שלא תהיינה תלויות בהכנסות מהמכירות.[27] בעוד שהקמת המוסד הפיננסי לא הגיע לידי ביצוע, הרי שההצעה להקים את "ברית הוותיקים" התקבלה, והנשיאות הטילה על נחום חת לכנס את הפגישה הראשונה של המועמדים לחברות ב"ברית הוותיקים".[28] הכינוס הראשון נערך ב-12 בנובמבר 1933, נקבע שיוכלו להיות חברים בה מי שהיו פעילים בהסתדרות מכבי במשך עשרים שנה, או היו חברים במכבי לפני עשרים שנה. בפגישה הראשונה קבעה "ברית הוותיקים" את משימתה לשנת קיומה הראשונה - לשאת בהוצאות מדריך נודד למכבי הצעיר, שיעבור בין הסניפים הקטנים של התנועה וייתן בהם הדרכה לראשי הקבוצות, ולהבטיח את קיום עיתון ההסתדרות "המכבי".[29] לקראת פסח 1934 מימנה "ברית הוותיקים" הוצאה חד פעמית של "הד המכבי" " אשר איננו אלא הקדמה לביטאון הסתדרותי קבוע".[30]

בוועידת הסתדרות מכבי ביוני 1938 – ועידת חדרה, הסכים נחום חת להיבחר לכהונה נוספת כיושב ראש הסתדרות מכבי, רק בתנאי שהוא ישוחרר מהדאגה לתקציב ההסתדרות. כדי להיעתר לתנאי זה בחרה הוועידה "וועדה כספית" שחבריה קבלו על עצמם דאגה לתקציב ההסתדרות. הוועדה לא עמדה בציפיות, חלק מחבריה התפטרו תקופה קצרה לאחר היבחרם, ואלו שנשארו לא הצליחו להגשים את תוכניתם בדבר הקמת "הסתדרות ידידים ארצית", לא גייסו כספים ממקורות אחרים, וסופה של הוועדה שחדלה לפעול. אבל באותה שנה החלה הסתדרות מכבי לקבל באופן סדיר

---

[27]. חת, נ', מכתב לנשיאות מכבי, כנראה מחודש יוני 1933 (אין תאריך מדויק) ובו הצעה לפתרון בעיית האמצעים הכספיים של הסתדרות מכבי. ארכיון מכבי, מיכל 195, תיק 146- 1.

[28]. פרוטוקול ישיבת הנשיאות מספר 3 מיום 26.6.1933. ארכיון מכבי, מיכל 195, תיק 146- 1.

[29]. בוליטין המזכירות מספר 7 מיום 15 בינואר 1934, ארכיון מכבי, מיכל 167, תיק 1165- 8.

[30]. הד המכבי, פסח תרצ"ד. ארכיון מכבי, מיכל 169, תיק 1120- 8.

תמיכה מ"כופר היישוב" בסכום של 40 לא"י לחודש, בגין פעולתה בתחום ארגון ההגנה (ספורט שימושי), וכן הקצבה של 25 לא"י לחודש מההסתדרות הציונית. גיוס המקורות הכספיים מחוץ להסתדרות, הביא לרווחה שאפשרה להחזיר חלק מהחובות שרבצו עליה. בשנת 1938 הסתכמו הכנסות המרכז ממס החבר שהועבר אליו מהאגודות - בפחות מ – 15% מכלל הכנסותיו. [31]

החל משנת 1938 הלכו וגדלו התמיכות שמרכז מכבי קיבל ממוסדות היישוב בגין פעולותיה של הסתדרות מכבי בתחומים הביטחוניים והמדיניים. [32] בדין וחשבון הכספי לתקופה שהחלה ב - 22 באוקטובר 1939 והסתיימה ב - 22 ביוני סעיפי ההכנסה הם כמפורט [33]:

מוסדות שונים -	1120.620	לא"י
תומכים ועוד -	329.857	"
כרטיסי חבר	143.676	"
בית דין עליון	0.500	"

המוסדות שתרמו לתקציב מכבי הם: המוסדות הלאומיים (הסוכנות, הוועד הלאומי, כופר היישוב, קרן קיימת), חברת החשמל, אפ"ק,[34] החבל הימי לישראל (החי"ל) והאיחוד האזרחי. [35] תקציב הסתדרות מכבי אינו מבוסס יותר על הכנסות ממקורות מס החבר ששיעורו בדין וחשבון פחות מ – 10% מסך ההכנסות. היציבות בהכנסות אפשרה תנופה בעשיית המרכז, וחיזק את כוחו ואת השפעתו על מהלכי ההסתדרות.

בדיון של מרכז הסתדרות מכבי במרץ 1945, אמר זליג רוסצקי, מזכיר ההסתדרות:

> מבחינה כספית היה עד היום המרכז בבחינת גוף זר לאגודותינו השונות והיה דואג לעצמו ולקיומו ההכרחי כפי שכל אגודה דואגת לעצמה. מצב זה אינו יכול להמשיך לעתיד. האגודות חייבות לשאת בעול הכספי של מרכזם. אין שום תנועה בארץ שחבריה וסניפיה נותנים כל כך מעט למרכזה. [36]

המרכז החליט לשנות את שיטת תקבולי המס מהאגודות. במקום לקבל שיעור מסוים

---

[31] דין וחשבון המרכז לועידה הארצית, יוני 1938. ארכיון מכבי, מיכל 148, תיק 31-8. וכן ספר המכבי דין וחשבון המרכז לשנת תרצ"ח – תרצ"ט. ארכיון מכבי, מיכל 148, תיק 382-8.

[32] . מכתב מחלקת הארגון אל מר קפלן [גזבר הסוכנות] בעניין תמיכה בהסתדרות מכבי ארץ ישראל, בין היתר תשלום בגין הוצאותיו של שליח מכבי לסוריה. ארכיון מכבי, מיכל 178, תיק 41- 3.

[33] . ספר המכבי, דין וחשבון המרכז לתקופה ת"ש – תש"ב. ארכיון מכבי, מיכל 169, תיק 1130- 8.

[34] אפ"ק – בנק אנגלו פלסטינא- שהיה מוסד פיננסי של התנועה הציונית. לימים שינה שמו לבנק לאומי.

[35] . פרטי כל מישיבת המרכז מיום 14.11.1944. ארכיון מכבי, מיכל 91, תיק 4-19-5.

[36] . פרוטוקול ישיבת המרכז מיום 24 במרץ 1945. ארכיון מכבי, מיכל 91, תיק 4-19-5.

מהמס ששילם כל חבר לאגודה, קבע המרכז מס קבוע על כל אגודה, בהתאם להיקף תקציב ההוצאות שלה שהיה מורכב לא רק ממס החבר אלא גם מגיוס כספים ממוסדות, ארגונים ואישים. נוסף למס זה החליט המרכז על גביית מס מכל מפעלי הספורט של האגודות, שהיו בעיקר ממשחקי כדור רגל ונשפים. [37] שינוי מדיניות המס של הסתדרות מכבי בא לידי ביטוי בסעיף ההכנסות שלה לשנת 1947 –1948 : [38]

הכנסה מהסניפים – מס בוגרים	1200 לא"י
הכנסה מהסניפים מס מכבי הצעיר	150 "
הכנסה מהסניפים נשפים וכו'	400 "
הקצבת הסוכנות	600 "
מגבית ההתגייסות	1200 "
המחלקה להכשרה גופנית	400 "
הכנסות שונות	320 "

חלקם של המקורות העצמיים מהמס שהעלו האגודות, הגיע בתקציב זה לכדי 41%. היכולת של המרכז לקבוע את מס האגודות ולממש את גבייתו, מאפיין תהליך הדרגתי שהחל בסוף שנות השלושים של המאה שעברה, וגבר בשנות הארבעים, של הזדקקות הולכת וגוברת של האגודות למרכז, הן בגלל הקשרים הפוליטיים של המרכז במוסדות היישוביים – ארגון "ההגנה" והוועד הלאומי, והן בארגונים פוליטיים של החוגים האזרחיים - "האיחוד האזרחי" ו"הגוש האזרחי". לא פחות מקשרים אלה נזקקו האגודות לסיוע של מרכז הסתדרות מכבי בשל התפתחות מוסדות הספורט הארציים: מהמחלקה לחינוך גופני בוועד הלאומי והתאחדויות הספורט הארציות לענפי הספורט השונים שהיו משותפות לכל ארגוני הספורט, וקבעו את הסדרים והתכנים של חיי הספורט בארץ. במוסדות האלה, שהוקמו ביוזמת הסתדרות מכבי, היו האינטרסים של האגודות מיוצגים על ידי המוסדות המרכזיים שלה. [39]

---

[37]. ספר המכבי דין וחשבון המרכז לתקופת תש"ד-תש"ה,27.12.1945. ארכיון מכבי, מיכל 268,תיק 177-1.

[38]. החלטות הועידה הארצית בנתניה, 26 -28.6.1947 . ארכיון מכבי, מיכל 91, תיק 4-19-5.

[39]. נושאים אלו של המעורבות הפוליטית של הסתדרות מכבי והתאחדויות הספורט יידונו בנפרד במקום הראוי להם.

הנהגה ומנהיגים

התקופה שבין ההחלטה של כנס אגודות מכבי בסוכות שנת 1923 לחדש את ימיה של הסתדרות מכבי כגוף המאחד של אגודות מכבי, ועד ההחלטה על העברת מוסדות הניהול וההנהגה של הסתדרות מכבי ארץ ישראל לחיפה בשלהי שנת 1935, הייתה תקופה של חוסר יציבות. חוסר יציבות שביטוייו היו חוסר של לכידות האגודות השונות בתוך הסתדרות מכבי, ואי התגבשות הנהגה, שסמכותה התקבלה על הכל בהסתדרות. חברי ההנהלה הזמנית, שהיו חברי אגודת מכבי בירושלים היו דמויות חדשות בהנהגת מכבי וגם, להוציא את יוסף יקותיאלי, לא היו עתידים למלא תפקיד משמעותי בהמשך. אביעזר ילין שהיה ממנהיגי מכבי בעבר ואישיות מוכרת, נציג מכבי באסיפת הנבחרים, סרב לקחת חלק בהנהלה הזמנית. [40] ההנהלה הזמנית לא הצליחה להטיל את סמכותה על כל האגודות. אגודות מכבי ביפו ובתל אביב לא רק שלא קבלו את סמכות ההנהלה הזמנית, הן החליטו שלא להצטרף להסתדרות מכבי המתחדשת. [41] גם כשנבחרו המוסדות הקבועים במהלך שנת 1924 והועתקו לתל-אביב, ורוב חברי המוסד הביצועי היו נציגי אגודות מכבי תל -אביב ויפו, היו חברי ההנהגה פנים חדשות. מנהיגים כמו צבי נשרי, משה דנין ואחרים שהיו מנהיגי הסתדרות מכבי בעבר לא הצטרפו להנהגה המרכזית, אם כי המשיכו בחברותם הפעילה באגודת מכבי תל אביב. אגודת מכבי ירושלים האשימה את חברי המרכז בלוקל פטריוטיות – במתן העדפה לאגודת מכבי תל אביב על פני האגודות האחרות. הדין וחשבון של המרכז שנמסר לועידת הצירים (ועידת מכבי בטרמינולוגיה המאוחרת יותר) מלין על היחס השלילי והאדיש של הסניפים "שאינם פונים למרכז". לעומת זאת, נציג אגודת מכבי חיפה האשים את המרכז שאינו יוזם קשר קבוע עם האגודות "הרגשת עייפות ורשלנות במרכז משפיעה על הסניפים." [42] חולשת ההנהגה וזילותה כמנהיגת הסתדרות מכבי גרמה לכך שבמשך תקופה ארוכה לא נמצאה האישיות הראויה שתסכים למלא את

---

[40]. המכבי, חוברת לענייני ההתעמלות והספורט בארץ ישראל, חוברת א' חשוון תרפ"ד. ארכיון מכבי, מיכל 167, תיק 43-11- 8 .

[41]. מכתבו של יקותיאלי י', לנשרי, צ', מיום 19.10.1923. ארכיון מכבי, מיכל 96, תיק 47- 1- 5.

[42]. דין וחשבון מועצת הצירים בתל- אביב מתאריך 28 בספטמבר 1926. ארכיון מכבי, מיכל 195, תיק 1-142. וכן פרוטוקול ישיבת הועד הפועל ביום 1 בנובמבר 1926.

תפקיד יושב ראש ההסתדרות, ובסופו החליט המרכז לבחור לתפקיד זה אחד מחבריו.[43]

במהלך שנת 1928 עבר המרכז לירושלים, וליושב ראש הסתדרות מכבי נבחר אביעזר ילין, אלא שמערכת יחסים בין אישית הקשתה עליו להרכיב את נשיאות ההסתדרות בירושלים. ילין הרים ידיים ושקל להחזיר את הנהגת ההסתדרות לאגודת מכבי תל-אביב. במכתב ליקותיאלי כתב: "... תברר, בלי שום התחייבות שבכוחה להכריח למעשה ידוע, מהן האפשרויות להרכבת נשיאות מתאימה בת"א. ותודיע לנו. אני לכשעצמי החלטתי שאין שום אפשרות להמשיך בעבודה."[44] בסופו נמצא פתרון למשבר, ילין הצליח להרכיב נשיאות בהרכב מאוזן של נציגי האגודות הגדולות. בפעם הראשונה, נשאו חברי הנשיאות ב"תיקים" ברורים. זו גם הפעם הראשונה שנקבע סדר קבוע לכינוסי הנשיאות - אחת לשבוע.[45] חברי הנשיאות, כולל יושב ראש הסתדרות מילאו את תפקידם ללא קבלת תמורה כלשהי. היעדרותם של חברי הנשיאות שלא התגוררו בירושלים הכבידה על עבודת הנשיאות, בייחוד הקשתה היעדרותו של גזבר ההסתדרות שמגוריו היו בתל אביב והוא לא השתתף במרבית הישיבות. אבל, גם בגלל הערכה אישית ומקצועית כמו גם היותו נציג של אגודת תל אביב מנעו החלפתו.[46] למרות שלתקופת זמן התייצבה ההנהגה בירושלים היא לא הצליחה להגיע למעמד של סמכות מוערכת שהחלטותיה מתבצעות. בדין וחשבון של ילין במועצת מכבי נאמר כי הנשיאות אינה יודעת אם האגודות בחדרה ובראש פינה קיימות משום שאין ידיעות מהן. כן דיווח כי החלטת הנשיאות, שהתקבלה על דעת האגודות, לחלק את הסתדרות מכבי לאזורים שכל אחד מהם יכלול כמה אגודות, דבר שהיה אמור ליצור מערכת של סיוע הדדי בין האגודות לא בוצעה. חובת הדיווח של האגודות על פעילותן לא קוימה על אף שדרישה זו עוגנה בתקנות ההסתדרות.[47]

שנת 1931 הייתה שנת שיא במשברי ההנהגה של הסתדרות מכבי שתחילתה בשל מערכת יחסים לא תקינה בקרב חברי הנשיאות, בעיקר ריב סמכויות הנוגע להכנת

---

[43]. דין וחשבון הנהלת מרכז מכבי לאסיפה החצי שנתית ביום 3 ביוני 1927 . שם.

[44]. מכתב של אביעזר ילין ליקותיאלי, מיום 9 באוקטובר 1929. ארכיון מכבי, מיכל 195, תיק 141-1.

[45]. פרוטוקול מספר 1 מישיבת הנשיאות של הסתדרות מכבי בארץ ישראל מיום 28 באוקטובר 1929. ארכיון מכבי, מיכל 195, תיק 141- 1.

[46]. פרוטוקול הנשיאות מספר י"ג מתאריך 8 בינואר 1930. שם.

[47]. דין וחשבון ממועצת ההסתדרות שהתקיימה בימים 3-4 לינואר 1930. המכבי, ד', אי שבט תר"ץ. ארכיון מכבי, מיכל 135, תיק 4-8.

"המכביה" הראשונה שהייתה אמורה להתקיים בשנת 1932, [48] והמשכה במאבקים הקשורים ככל הנראה לפילוג בארגון "ההגנה" והקמת "ארגון ב'". בישיבת הנשיאות שנערכה ב - 31 בינואר 1931 הגיש אביעזר ילין, יושב ראש הסתדרות מכבי את התפטרותו שהתקבלה על ידי רוב חברי הנשיאות. יחד אתו התפטר יצחק ציזלינג ממנהיגיה הבולטים של מכבי תל- אביב. [49] במכתב אל ד"ר רוזנפלד חבר נשיאות הסתדרות מכבי העולמית, כתב ציזלינג על פרישתו מהנשיאות: " לא מרצוני עשיתי זאת נאלצתי ולא בי האשמה - הדברים ברורים וידועים והנה גם אביעזר הסתלק מפני עניינים קטני ערך, באמת חבל, חבל מאד. כמה פעמים רצה לעשות צעד זה והצלחתי לעכבו והפעם לא עלה בידי."[50]

משבר ההנהגה שנוצר בעקבות התפטרותו של ילין הביא לכינוסה של מועצת ההסתדרות אשר לא קיבלה את התפטרותו, והביעה את אמונה בו. בעקבות החלטה זו המשיך ילין למשך בתפקידו מספר חודשים. [51] למרות האמון שזכה לו ילין במועצה, מערכת היחסים בנשיאות לא נרגעה, אורי נדב סגנו של ילין הפסיק להשתתף בישיבותיה, חברים אחרים התפטרו, והנשיאות חדלה לתפקד. בעקבות המשבר המתמשך הזה במוסד שתפקידו היה לנהל את ההסתדרות, נקראה ועידה כללית יוצאת מהכלל של הסתדרות מכבי ארץ ישראל, ובה הגישה הנשיאות כולה את התפטרותה וביקשה מהוועידה לבחור נשיאות חדשה. [52] בדין וחשבון שהגישה הנשיאות לוועידה מפורטות הסיבות שהביאו להתפטרות הנשיאות המלמדות על מצבה של הסתדרות מכבי ארץ ישראל:

> התחדדות היחסים כתוצאה מהתחרויות לא - ספורטיביות החלישו ביותר את עמדת הנשיאות. אין לנו רשות לא להודיע כאן את הדבר שלא פעם נסו אי-אלה אגודות להעביר החלטות שונות לטובתן ע"י איומים בהסתמכם על זה שהנשיאות במצבה הנוכחי לא תוכל לפעל, כפי שצריכה הייתה לעשות זאת במקרים כאלה. לא רק בגלל חולשתה .אלא גם הודות לרצון להחזיק את ההסתדרות ולא לפורר אותה כעת בעמדנו על סף ה"מכביה". ע"י מלחמות אלה הורדתם את הפרסטיז'ה של הנשיאות,

---

[48]. מכתב של יקותיאלי אל קורלנד מתאריך 19 בינואר 1931. ארכיון מכבי, מיכל 90, תיק 23-1-5.
[49]. פרוטוקול מספר 10 מישיבת הנשיאות ביום 31 בינואר 1931. ארכיון מכבי, מיכל 195, תיק 142- 1.
[50]. מכתב של ציזלינג אל ד"ר רוזנפלד מתאריך 7 בפברואר 1931. ארכיון מכבי, מיכל 89, תיק 10-1-5.
[51]. פרוטוקול ישיבת הנשיאות מספר 14, אין תאריך כנראה בחודש מרץ 1931. שם, מיכל 195 , תיק 142- 1.
[52]. פרוטוקול מספר 25 מיום 4 ביוני 1931. ארכיון מכבי, שם.

אותו המוסד העליון הנבחר על ידכם אתם . מהצד השני אין להכחיש, שהנשיאות בהרכבה של השנה, גרמה גם להחלשת עמדתה. הסכסוכים הפנימיים בין חברי הנשיאות גזלו ממנה את אפשרות הפעולה המאומצת כפי צורך השעה והורידו את ערכנו... ולא פעם עמדה לפנינו שאלת התפטרות הנשיאות כלה, אולם בהתחשב עם הסכנה הנשקפת להסתדרות ע"י המשבר שיוצר בגלל זה, המשכנו בתפקיד שהוטל עלינו. אולם אם הנשיאות בתור שכזו המשיכה את עבודתה, הרי חברי-הנשיאות הסתלקו בזה אחר זה מהתפקידים שהוטלו עליהם.. [53]

בחירת הנשיאות לא הייתה קלה במערכת האיזונים הבין-אגודתיים והבין אישיים, והיה צורך למנות ועדה שבראשה עמד ישראל רוקח כדי להרכיב את האישים שיכהנו בנשיאות ההסתדרות. פעם נוספת נבחרה ירושלים למקום מושבה של הנשיאות וארבעה מתוך ששת חברי הנשיאות היו מירושלים. דוד בן גוריון התייחס ביומנו, בתאריך 31 במרץ 1931 למשבר ההנהגה ולמצב באגודת מכבי ירושלים: "במכבי גובר עכשיו השפעת הרוויזיוניסטים..אביעזר ילין התפטר מהנשיאות במכבי מפני הרוחות הרוויזיוניסטיות." [54]

באפריל 1931 חל פילוג בארגון "ההגנה" שמחוללו היה אברהם תהומי (זילברג) שנתמך על ידי מפקדים בכירים בארגון ההגנה בירושלים שהיו חברי מכבי. "ארגון צבאי לאומי" (שכונה גם בשם ארגון "ההגנה הלאומית" או "ארגון ב'" בשימוש יום יומי) נשען בעת הקמתו ולאורך זמן קיומו על חברי מכבי והסתדרות מכבי הפכה ביתו. עם זאת, חשוב לציין שלא כל חברי מכבי הצטרפו לארגון או תמכו בו. [55] בנשיאות החדשה שהוקמה היו שלושה חברי ארגון ב', ושנים מהם היו מפקדיו הבכירים: אברהם תהומי, מפקד הארגון, ואורי נדב, שנבחר להיות יושב ראש ההסתדרות, סגן מפקד הארגון. בשנים 1931 ו 1932 התמקדה פעילות מכבי בהכנות ל"מכביה" הראשונה, מבצע שאליו נרתמו כל אגודות מכבי בארץ. אבל משתמה ה"מכביה" חזרה הדיסהרמוניה לעבודת נשיאות ההסתדרות. בועידה היוצאת מן המניין של ההסתדרות בסוף אפריל 1933, נמסר שאחדים מחברי הנשיאות התפטרו, וגרמו למשבר אשר

---

53. דין וחשבון הנשיאות לועידה מתאריך 19.6.1931, ארכיון מכבי, מיכל 3, תיק 54- 1.
54. יומן בן-גוריון 31 במרץ 1931, ארכיון בן- גוריון , המרכז למורשת בן גוריון, שדה בוקר.
55. דיון מפורט בנושא זה נמצא בפרק – הכוונה והמעשה של מכבי בהתארגנות הביטחונית של היישוב.

החליש את הפעילות של הנשיאות, ושבה ועלתה בעיית הלכידות של ההסתדרות כאשר אגודות אינן מקיימות את חובותיהן בה.[56] המועצה בחרה מחדש באורי נדב כיושב ראש ההסתדרות. ביוני 1934 לאחר סיומה של ה"מכביה" השנייה פרץ משבר חדש בנשיאות ואורי נדב התפטר.[57] בחודש ספטמבר אותה שנה התקיימה הוועידה השנתית של מכבי שהופגנה בה מערכת יחסים עכורה בין אגודת מכבי תל אביב לבין ההגמוניה ההנהגתית החדשה שהחלה להתגבש בהסתדרות. נציגי מכבי תל אביב התנגדו לשיטת בחירת הוועדה המתמדת ששני שליש מחבריה היו נציגי האגודות ושליש נבחר בבחירות אישיות. הוועדה המתמדת הייתה מוסד קבוע בוועידות של התנועות הפוליטיות בארץ, תפקידה היה לנסח את ההחלטות שאושרו לאחר מכן בהצבעה במליאה, וכן לגבש רשימה מוסכמת של חברי הנהגה שהועמדה להצבעה כמכלול אחד. הייתה זו הפעם הראשונה ששיטת הוועדה המתמדת הופעלה בוועידות הסתדרות מכבי, והיא עוררה את התנגדות האגודה התל אביבית. בייחוד התנגדו התל אביבים להכללתו של אורי נדב- מי שכיהן עד לוועידה כיושב ראש ההסתדרות- בין חברי הנשיאות החדשה. התנגדותם התנסחה לאיום ברור "אם תתקבל הצעת הועדה המתמדת הרי הם לא יצביעו ואם יתקבל המועמד שהם מתנגדים לו הרי הם ימשכו את ידיהם מכל פעולה במוסדות ההסתדרות ומורידים מעליהם את כל האחריות."[58] הועידה לא נכנעה לאולטימטום ואגודת מכבי תל אביב קיימה את איומה ונציגיה לא נכללו בנשיאות החדשה.

שנת 1935 היא שנת מפנה ביציבות ההנהגה של הסתדרות מכבי ארץ ישראל. ההגמוניה עברה למכבי חיפה - האגודה הגדולה היחידה שהנהגתה הייתה יציבה לאורך השנים, וחבריה קיימו מערכת יחסים בין - אישית טובה ללא יריבויות ושנאות. חברי הנשיאות כמנהג הימים היו רובם חברי אגודת מכבי חיפה, ובהם קולונל קיש, מי שהיה מנהל המחלקה המדינית של הסוכנות בירושלים וד"ר בירם מנהל בית הספר הריאלי בחיפה, שניהם אנשי ציבור בעלי מוניטין שהעניקו להסתדרות מכבי הנהגה ציבורית ששפרה את תדמיתה. כן נבחרו לנשיאות נ' חת, ג' פלש ואי' נתנאל שכיהנו בהנהגת ההסתדרות משנה זו ועד תום התקופה שמתייחס אליה המחקר. שלושה חברים אלה שמאוחר יותר

---

[56]. החלטות הועידה הארצית היוצאת מן המניין, 28-29 באפריל 1933. ארכיון מכבי, מיכל 195, תיק 1 – 146.

[57]. פרוטוקול מספר 25 מישיבת הנשיאות מיום 12 ביוני 1934. ארכיון מכבי, מיכל 195, תיק 144- 1.

[58]. פרוטוקול ישיבות הועידה הארצית של הסתדרות מכבי בארץ ישראל שהתקיימה בתאריך 6-7 בספטמבר 1934. ארכיון מכבי, מיכל 5, תיק 94-1.

נוסף עליהם ז' רוסצקי, היוו שלד יציב להנהגת ההסתדרות שסמכותו הייתה מקובלת, גם כשמרכז ההסתדרות עבר לתל אביב. בישיבת הנשיאות הוחלט לשנות את שם מוסד הנשיאות ל"מרכז". שלושת החברים בעלי היוקרה קיש, בירם וגרידינגר [59] נבחרו להיות נשיאי המרכז- תפקיד ייצוגי שלא תבע מעורבות של ממש בניהול הסתדרות מכבי. נחום חת נבחר כיושב ראש המרכז וארבעה חברים אחרים להנהלת המרכז. [60] ההנהגה החדשה הייתה מקובלת על הכל מיום בחירתה:

> היה זה ספוק מלא לראות אנשים, המדברים בשפה פשוטה, ללא כל מליצות, על עבודתם היום יומית. בייחוד הובלט דבר הקשר המתמיד שבין המרכז לסניפים, ניכר היה מכל דבור ודבור של החברים העומדים ליד ההגה - את דבר התמסרם לבעיות המכבי. בלט בייחוד הצורך לשים קץ - אחת ולתמיד - לכל אותו הריקבון שהשתלט בנשיאות הקודמת, דבר האינטריגות הפנימיות. הריבות והמדנים בין חברי הנשיאות, בינם לבין עצמם, ובינם לבין יתר חברי המועצה. ויצוין הדבר: כאיש אחד הופיע המרכז. שפה אחת ודברים אחדים היו לכולם. והדבר נתן אותותיו על המועצה כלה. [61]

סמוך להיבחרו הקים המרכז הנהלה טכנית ארצית – הגוף המקצועי העליון לענייני התעמלות וספורט. להסתדרות מכבי נבחרה הנהגה יציבה שהכניסה שגרה בעבודת הניהול של מוסדות ההסתדרות. לצד דאגתה להיבטים הארגוניים והספורטיביים של פעילות ההסתדרות, נטתה ההנהגה החדשה להגביר את מעורבותה בחיים המדיניים של היישוב. הנהגה שהציבה את מכבי כפעילה במחנה האזרחי- הימין החברתי הציוני כללי ביישוב. במרכז ההנהגה עמד נחום חת, עורך דין שנתן את הטון הנינוח ליחסים האישיים בין חברי ההנהגה. גם לאחר שהוחלט בשנת 1938 להעביר את מרכז ההסתדרות לתל אביב, דבר שהתבקש ממרכזיותה הגיאוגרפית והספורטיבית, נשמרה בו יציבות גרעין ההנהגה האישי: עו"ד נחום חת עמד בראש ההסתדרות, א' נתנאל היה יושב ראש המרכז ג' פלש וז' רוסצקי מילאו לחילופין את תפקיד המזכיר הכללי. מסביב לגרעין זה נבנתה הנהגה רחבה יותר שחבריה היו: מרדכי בן דור מפתח תקוה,

---

[59]. גרידינגר משה, איש עסקים אמיד, פעיל בהסתדרות מכבי הארץ ישראלית והעולמית.

[60]. פרוטוקול ישיבת הנשיאות הארצית הראשונה בחיפה מיום 13.12.1935, ומיום 14.12.1935. ארכיון מכבי, מיכל 94, תיק 12-3-5.

[61]. ס"ן א', "על מועצתנו האחרונה", המכבי, חוברת ה', 26.3.1936. ארכיון מכבי, מיכל 169, תיק 8-1136.

הדרי, כספי, ואיכילוב מתל אביב ומרגובסקי מירושלים. את היציבות אין לפרש כאידיליה. היו מתחים בין חברי המרכז ובין המרכז לאגודות, בעיקר עם אגודת מכבי תל אביב שהייתה האגודה הגדולה והמבוססת, שמשך שנים טענו ראשיה שנטלה מהם השפעה על ניהול ההסתדרות. לא כל חברי המרכז פעלו כפי שהתפקיד חייב אותם, היו חברי מרכז שהתפטרו משום שהקו שהנהיג המרכז לא היה לרוחם. דברים אלה עלו כדרך שגרה בוועידות הארציות אבל לא פגעו ביציבות ההנהגה ועל היותה מקובלת על הרוב בהסתדרות מכבי ארץ ישראל. הדיון בהסתדרות מכבי היה פתוח, הושמעו בו דעות שונות וגם דברי ביקורת על דרך ניהולה של מכבי. היו גם יריבויות אישיות בתוך המרכז, אבל בכל אלה נשמרה תרבות ההתנהלות הדמוקרטית, ולכן לא פגמו בשיח בתוך ההסתדרות ולא גרמו לשיתוקה של ההנהגה. [62]

לפי דגם ההנהגה המסורתי בהסתדרות מכבי, גם חברי הנהגה זו פעלו בהתנדבות. יוצא מכך, שלמרות מסירותם, לא היו מסוגלים להקדיש את כל עתותיהם למילוי תפקידיהם, עובדה שללא ספק עמדה להם למכשול בהגשמת הרצונות הפוליטיים שלהם. אי מינויה של הנהגה מקצועית למכבי הוסבר תמיד בנימוקי תקציב "..ואולי אילו היו לנו אמצעים מספיקים אילו היו ברשותנו האישים שהיו מוכנים למסור את זמנם לשבת יומם ולילה לעבוד למען התנועה ופיתוחה.."[63] אלא שייתכן כי לו הייתה נבחרת הנהגה שכל עתותיה היו מוקדשות לעשייה ולבניית כוחה של מכבי, היה גם בכוחה ליצור את המקורות הכספיים הדרושים וזאת גם על ידי המרצת גביית המס מהאגודות וגם על ידי המרצת היוזמות הכלכליות והחברתיות שניסתה לבצע ממש וכאלה שלא עברו את שלב ההגות.

רק מזכיר ההסתדרות, שנמנה עם הנהלת המרכז, הועסק במשרה. המזכיר היה אחראי לארגון ההסתדרות ולריכוז הפעילות הספורטיבית שלה, תוך כדי גלישה גם לעניינים המדיניים. האופי הוולונטרי של ההנהגה גרם לכך שהיא התכנסה "באופן כמעט קבוע אחת לשבוע". המרכז התכנס אחת לחודש. [64] היחסים הבין- אישיים התקינים בין חברי ההנהגה מנעו משברים, אך לא שיפרו את המערכת הארגונית הכוללת של ההסתדרות – לא שופרה יכולתו של המרכז לחייב את הסניפים לפעול על

---

[62]. דוגמה מייצגת משתקפת בפרוטוקול ישיבת המרכז מיום 22 בפברואר 1945, שעולות בה מחלוקות רבות ודבריו של נחום חת: " ההבדל בין מכבי ולא מכבי היא באמונתו באפשרות של הסכם". ארכיון מכבי, מיכל 91, תיק 4-19-5.

[63]. מדברי יקיר ויינשטיין בועידה הארצית שהתקיימה בתאריך 2-5 בנובמבר 1939, ארכיון מכבי, מיכל 94, תיק 32-4 – 5.

[64]. דין וחשבון המרכז לועידה הארצית בחדרה, יוני 1938. ארכיון מכבי, מיכל 148, תיק 31- 8.

פי הנחיותיו. עובדה זו פגמה ביכולתו של המרכז לרתום את כל התנועה לשותפות בכיוון המעורבות המדינית והכלכלית שרצה בה. [65] התפקידים שהמרכז קבע לחבריו דרך קבע היו: יושב ראש, מזכיר כללי, כספים, ארגון , עניינים כלכליים, מכבי הצעיר ועניני ספורט. לכך נוספו תפקידים לפי רוח הזמן או שהזמן גרמם: "משמר המכבי", גיוס, תעמולה, קופת חולים, סיוע לעולים וחברים במצוקה, שיכון והתיישבות. למרות שהנהגת ההסתדרות הייתה מודעת לכך שההסתדרות לא צעדה בקצב אחד לכיוון אחד מפני שחסרה בה לכידות ארגונית ואידאולוגית - "חסרים הקשרים היסודיים בין הסניפים ומתוך כך איננה מורגשת אוירה מכבית של תנועה אחת ואחידה. אין זו שאלת הקשר בין המרכז - לסניפים בלבד, זוהי גם שאלת היחסים של הסניפים בינם לבין עצמם ובין סניפים לחבריהם." [66] עד למחצית השניה של שנת 1946, לא הוטל על איש במרכז ההסתדרות, [67] לטפל בקשר בין המרכז לסניפים. "תיק" נוסף שלא היה קיים בחלוקת האחריות התפעולית של חברי ההנהגה הוא הקשר עם ההסתדרות העולמית. לא היה תיאום עם הסתדרות מכבי העולמית לגבי ההתנהלות המדינית ונושאים כמו ההצטרפות ל"איחוד האזרחי" ו"לגוש האזרחי" והשתתפות בבחירות לאסיפת הנבחרים, לא נדונו אתה. שיתוף פעולה של מעשה עם ההסתדרות העולמית היה בעיקר בנושא הקמת כפר המכבי וכינוסי המכביה הראשונה והשניה. הסתדרות מכבי ארץ ישראל השתתפה בדיונים שהתקיימו בכינוסים ובוועידות של ההסתדרות העולמית, אבל לא העלתה את ענייניה היא בפניהם.

---

[65]. כך כתב ש. סאמט כתב ספורט "לקראת ועידת מכבי": "... והצד הארגוני במכבי? אין להגיד שהוא משופרא דשופרא. דבר מה לקוי בשטח זה. הסניפים אינם מהודקים זה עם זה וכולם יחד עם המרכז חסר דופק הריכוז." השעה, מתאריך 2.1.1939.

[66]. דברים שאמר ג. פלש בישיבת המרכז ביום 9 בפברואר 1944. ארכיון מכבי, מיכל 15, תיק 144- 1.

[67]. חלוקת התפקידים בהנהלת מרכז מכבי, עלון המכבי מס' 1. יוצא לאור ע"י הנהלת מרכז המכבי בא"י 20.8.46, ארכיון מכבי, מיכל 95, תיק 91-3-5.

פרק 3 : הסתדרות מכבי ארץ ישראל כתנועה פוליטית

השקפת העולם של הסתדרות מכבי ארץ ישראל

כפי שראינו לעיל, הקמתה של הסתדרות מכבי בארץ ישראל קדמה להקמת הסתדרות מכבי העולמית, הרקע להקמתה היה שונה, וכך גם התפתחות השקפת העולם שלה. ממילא המסגרת העולמית של מכבי לא כפתה אידאולוגיה או השקפת עולם על ההסתדרויות הארציות החברות בה. בעוד שקשריה, של ההסתדרות העולמית, עם התנועה הציונית ידעו עליות וירידות, הרי שהסתדרות "להתעמלות מכבי" בארץ ישראל הוקמה מלכתחילה כארגון ציוני לאומי. ואם כי היא לא נמנתה עם הארגונים הציוניים הרשמיים, היא קיבלה עליה את מרות התנועה הציונית והייתה מוכנה לעמוד לשירותה ולשירות המוסדות הביצועיים שלה. מטרת המייסדים הייתה להקים הסתדרות להתעמלות (גימנסטיקה) על-מפלגתית, הפועלת להכשרה פיזית ורוחנית של ההמונים כדי שיהיו בעלי העוז הנדרש להגשמת המטרות והיעדים הציוניים. כפועל יוצא תביא הכשרה זו להיווצרותו של יהודי שונה, משוחרר מהעיוות שגרמו לו שנות הגלות הכפויות - עיוות שריפה את שריריו, כופף את גבו ופגם בנפשו. הפעילות הגופנית המכוונת תביא בסופו של דבר בדרך תיקון היחידים לגיבוש האומה.[1] מטרה נוספת שהציבה לעצמה הסתדרות מכבי הייתה לשלב את בני היישוב הישן בפעולה הציונית הנישאת על ידי העלייה החדשה, באמצעות החינוך הגופני,[2] ולהשיג בכך את איחוד העם היושב בארץ סביב הרעיון הציוני ולהכשירו "למלחמת הלאום". בניית הגוף הייתה הכלי המכשיר את חברי הסתדרות מכבי להיות מעורבים בכל נושא הדרוש לבניית הארץ כביתו הלאומי של העם היהודי. דמות המופת שאליו חתרה הסתדרות מכבי הייתה דמותו של הלוחם והמורד העברי בימי העבר ההרואי של האומה שגולמו על ידי בני מתתיהו החשמונאי – המכבים. ההתרפקות על אותן תקופות בעבר שהיו

---

[1]. "מכבי ארץ ישראל, לאן? (הרהורים על דרך המכבי א"י)", מכתב חוזר של נחום חת, שנשלח רק לחברי מרכז "מכבי", אוקטובר 1938 , ארכיון צבי נשרי, חטיבה 5.15, מיכל 324, תיק 21. נחום חת היה יושב הראש של הסתדרות "מכבי" ארץ ישראל באותה עת. ראה גם ציטוט מאמרו של י', גרנובסקי על תפקיד המכבי המובא במכתב של ח', כהנוב לא', ילין מיום 23 ביוני 1930.

[2]. "קול קורא לצעירי ארצנו!" ירושלים, אלול תרע"ב, [אוגוסט 1912] וכן "אל הדור הצעיר והעם היושב בירושלם – התעמלו", חנוכה תרע"ט. ארכיון צבי נשרי,חטיבה 1.10, מיכל 159, תיק 22.

בראייתה מלאות הוד וגבורה, הביאו לבניית אתוס לאומי הקושר את עברה הקדום של האומה לתחייתה העכשווית.

זאת ורק זאת הייתה תפיסת העולם של הסתדרות מכבי המצטיירת עד אמצע שנות ה- 30 של המאה ה- 20. אולם למרות רצונה העז להשתלב בתהליכי בניית האומה ולהיות אחד הגורמים העיקריים בה, הייתה מעורבותה המעשית בחיים הפוליטיים בארץ שולית לגמרי והדבר בא לביטוי גם בהימנעותה מנקיטת עמדות מדיניות וחברתיות עצמאיות. לעומת זאת, החל במחצית השנייה של שנות ה- 30 התרחבה השקפת העולם של מכבי ארץ ישראל והיא אמצה לה עמדות מדיניות ברורות וביקשה להיות מעורבת בחיים הפוליטיים.[3] הסתדרות מכבי ארץ ישראל החלה להשתית את האידיאולוגיה שלה על הלאומיות כמרכיב דומיננטי שדחק לשוליים ערכים אידיאולוגיים אחרים כגון ההיבטים החברתיים. בכך הציבה את עצמה כחלק מהמחנה "הציוני כללי בארץ" או בכינוי הרווח באותם ימים - "החוגים האזרחיים". מסביב לציר זה, ציר הלאומיות, היא בנתה את אמצעי הגיוס שלה, שנסמכו על סמלים וטקסים לאומיים. מכבי לא פיתחה בתוך האידיאולוגיה הציונית- לאומית פרשנות המאפשרת קיומה של השקפת עולם רחבה ומקיפה, המציבה נקודת מבט על הראוי והרצוי לחברה בממדיה השונים.

בנייתה והתפתחותה של השקפת העולם של הסתדרות מכבי ארץ ישראל

הסתדרות מכבי ארץ ישראל בחרה להגשים את יעדיה הלאומיים באמצעות החינוך הגופני בלבד ובמיוחד דרך הגימנסטיקה. יחד עם זאת מאחר שמכבי הוקמה בארץ ישראל בתקופת העלייה השנייה, עלייה שמרבית העולים בה השתייכו לזרם של תנועת העבודה בתנועה הציונית, היו רבים מדור המייסדים שלה היו חברים באחת ממפלגות הפועלים לצד היותם חברים בהסתדרות מכבי. מכאן צמחה קרבה והזדהות עם רוחה של תנועת העבודה, קרבה שמצאה את ביטויה במעשים ובתגובות לאירועים שונים ביישוב בעשור הראשון לקיומה. ביטוי מובהק לקרבה בין מכבי לתנועת העבודה אפשר

---

[3]. רמון, ד', מכבי חמישים שנות "מכבי" בעולם, תל אביב,הוצאת נשיאות הסתדרות העולמית מכבי, תש"ד, עמ' 7 – 19.

לראות בחובת ההשתייכות של נציגי מכבי באסיפת הנבחרים הראשונה (1920) - לתנועת העבודה.[4]

למרות הקרבה לתנועת העבודה, הסתדרות מכבי ארץ ישראל לא ראתה עצמה חלק ממנה והקפידה לשמור על עצמאותה העל-מפלגתית. לכן בהחלטה דלעיל על מאפייני הייצוג באסיפת הנבחרים, הוקפד לציין שנציגות מכבי לא תגדיר עצמה כשותפה לאידאולוגיה של איזושהי מפלגה. קדם להחלטה זו דיון על מהות מכבי, שנערך בוועידת מכבי שהתקיימה בירושלים בסוכות תר"ף (1919). הדיון בשאלה זו היה סוער ושיקף דעות שונות, אך הדעה השלטת הייתה, כי על מכבי להיות תנועה לאומית שעיסוקה הוא החינוך הגופני, ועל כן אינה צריכה לאמץ לעצמה אידאולוגיה נוספת, אם כי "אפשר שיגיע הזמן ונדרוש מן החברים גם צנז רוחני".[5] הקרבה לתנועת העבודה נבעה משום שנכון לעת ההיא, תנועת העבודה הייתה הביטוי הלאומי הברור ביותר של התנועה הציונית בארץ ישראל ולא משום הזדהותה עם הערכים הסוציאליסטיים של מפלגות הפועלים, ובודאי לא עם האידיאולוגיה הסוציאליסטית האוניברסלית, המקשרת את כל עמלי העולם. הסתדרות מכבי כארגון ציוני, ראתה עצמה מתחילת דרכה, שייכת ל"ציונות הכללית", דהיינו, ללאומיות ללא תוספות.

באוגוסט 1923 עם תחילת התארגנות "הפועל", ההתאגדות לחינוך גופני המיוחדת לפועלים חברי הסתדרות הכללית, וייתכן אף כחלק ממאבק נגד התארגנות זו, קרא יוסף יקותיאלי מזכיר הסתדרות מכבי באותם הימים, להכניס שינויים בתקנון [6] הסתדרות מכבי, כדי לאפשר לה להיות ארגון גג של כל הנוער העברי. [7] הוא סבר, כי במציאות היישובית המפולגת לקבוצות ולמפלגות על מכבי ארץ ישראל להיות כוח מאחד, שבכוחו לעשות זאת משום ש "המכבי הוא יצירה לאומית טהורה ובלתי מפלגתית. אין סדר חיים זה או משנהו משפיע על תכנית המכבי... " שמטרותיה הן - הבראת הגוף והנפש של עם ישראל כדי להכשירו לתחייה הלאומית ומטרות אלה מוסכמות על כל הפלגים והמפלגות. כיוון שכך, הציע יקותיאלי לפתוח את מכבי לחברות לכל שותף לשאיפה הלאומית, ללא שים לב לחברות במפלגה. תחת בניין העל

---

[4]. החלטות ועידת הצירים בסוכות תר"ף [אוקטובר 1919], ארכיון צבי נשרי, חטיבה 1.10, מיכל 158, תיק 15.

[5]. עיתון חדשות הארץ," ועידת המכבי, 22.10.1919 -- 26.10.1919".

[6]. י', יקותיאלי, אחוד הנוער העברי תחת "מכבי", אלול תרפ"ג [אוגוסט 1923], ארכיון "מכבי", מיכל 95, תיק 5-1-8 .

[7]. נוער בהגדרת הסתדרות "מכבי", כפי שמופיע בתקנון באותם ימים, כולל נוער מגיל 17 ואילך ואין גיל מסייג את הנערות.

של מכבי תוכלנה להתקיים אגודות שונות, על אמונותיהן וערכיהן ובכך תהיה הסתדרות מכבי ראש חץ באיחוד היישוב כולו. אין ספק כי הצעתו זו היא ברוחה של הציונות הכללית, שבאותו זמן עדיין לא פנתה להתארגנות בעלת זהות פוליטית ימנית. במציאות של שנות ה-20 וה-30 של המאה שעברה, שמירת העיקרון של "ציונות כללית" – במשמעות של התלכדות לאומית בלתי מפלגתית, הייתה קשה. ליישוב הייתה מערכת שלטונית עצמית: הסוכנות היהודית, אספת הנבחרים והוועד הלאומי, עיריית תל- אביב, ועדי הקהילה, ועדי המושבות, ארגון "ההגנה" ועוד. המוסדות האלה קבעו את סדר היום של היישוב, את המדיניות, ובעיקר את היחסים עם ממשלת המנדט, והייתה להם השפעה מכרעת על השימוש בהון הלאומי ועל הכלכלה של היישוב. בידי מוסדות אלה הייתה השפעה רבה על ניהול חיי היום - יום של היחיד והכלל. רובם המכריע של המוסדות השלטוניים העצמאיים נוהל על ידי נציגי מפלגות שנבחרו בבחירות יחסיות, ארציות או מקומיות. רוב עמדות ההשפעה היו בהגמוניה של תנועת העבודה, שביצרה את כוחה על ידי הקמת ארגון עובדים חזק ומשק כלכלי דומיננטי.

ההתארגנות הפוליטית של תנועת העבודה השאירה ב"ציונות הכללית" את בני המעמד הבינוני: איכרים, סוחרים, בעלי מלאכה, בעלי בתים ובעלי מקצועות חופשיים שכונו "החוגים האזרחיים". לכל אלה היו, כמובן, עמדות מדיניות ואינטרסים כלכליים, כדי לממשם הם היו חייבים להיות מיוצגים במוסדות. הדרך להשיג זאת הייתה כרוכה בהקמת מערכת ארגונית של קבע, דהיינו, להתארגן כמפלגה. ואמנם החל במחצית השנייה של שנות ה - 20 החלה להבשיל ההכרה בצורך של התארגנות "אזרחית", הכרה זו הגיעה לבשלות מלאה בשנות ה-30. הסתדרות מכבי, למרות שלא הגדירה עצמה כמפלגה, הייתה שותפה להתארגנות החוגים "האזרחיים" כבר בתחילת שנות ה–30 והתמידה בכך ואף הגבירה את מעורבותה בתחילת שנות ה – 40.

זרז לתהליך זה יש לראות בהקמת "הפועל" ב–1924 ועזיבת חלק ניכר מחברי הסתדרות מכבי הכללית של העובדים את מכבי. הסתדרות מכבי ארץ ישראל התקרבה ל"חוגים האזרחיים", ואף היו בתוכה חברים שאף דחקו לשינוי האידאולוגיה הכללית העל- מפלגתית של התנועה ותבעו שתגדיר את עצמה כארגון אזרחי. [8] אבל הדעות היו חלוקות בעניין זה ובתוך מכבי, והחל מתחילת שנות ה- 30, התנהל מאבק פנימי בין שלוש מגמות: המחלוקת העיקרית הייתה בין התומכים בהמשך עקרון

---

[8]. אריה סמסנוב, "לגוון הסתדרותנו", המכבי י', תשרי תרצ"א (1931).

"הכלליות" לבין אלה שדרשו הגדרה פוליטית ברורה. אך נמצאו גם כאלה שקראו להסתדרות מכבי שתסתפק בהיותה תנועת התעמלות בלבד, תומכי מגמה זו לא העלו אותה לדיון, וניתן לה ביטוי על ידי "הצבעה ברגליים" של אותם החברים. ההמחשה הברורה למגמה זו הייתה בעת הבחירות לאספת הנבחרים של כנסת ישראל ב- 1944, כשמספר הקולות שקבלה רשימת "מכבי" היה פחות ממספר חבריה. [9] ההכרעה על השקפת עולמה של מכבי התקבלה בשנת 1947, משהוחלט על כניסת "מכבי" למפלגת "הציונים הכלליים". חוסר הבהירות בשידור השקפת העולם של מכבי גרם לכך שהיא נתפסה כסתם פדרציה של אגודות לספורט, שאינה נושאת מסר נוסף. תרומה נכבדה לחוסר החידוד האידאולוגי, הייתה דחיקת רגליה של ההתעמלות מלפני משחקי הכדור ובעיקר הכדורגל. ספורט זה שהיה ראוותני, תבע פעילות ספורטיבית אקטיבית של מעטים אבל משך קהל רב, והיה המקור הכספי החשוב ביותר לתקציבי האגודות. ולכן היה לציר המרכזי שמסביבו התנהלה הפעילות בתוך האגודות; ההתעמלות שהפעילה רבים נדחקה לקרן זווית. הפעילות כוונה אפוא לאוהדים, למשיכת צופים רבים ככל האפשר ודחקה את רגלי החברים.

בוועידות השנתיות של מכבי ובעיתון התנועה עולה הבעיה של עמעום המסר הציבורי והאידאולוגי של מכבי: "ואל יהיה הדבר לפלא בעינינו, אם חסרה אצל חלק ידוע מחברינו הכרה נכונה וברורה על מטרת תנועתנו ושאיפותיה. אלה יודעים מטרה אחת: ספורט, כדור-רגל, התעמלות וחזור חלילה."[10]

נוכח ניתוח המצב עלתה תביעה להכנסת שינויים יסודיים- חידוד המסר האידאולוגי של מכבי שתהא בו התייחסות לכל התפקידים הלאומיים: "להתמסר לעבודה לאומית רחבה, כי הספורט בלבד לא צריך להיות האלף והתו של כל חיינו"[11]. הייתה בתוך הסתדרות מכבי גם דעה הסוברת שהשקפת העולם הדבקה ב"עקרון הכלליות" של מכבי, היא בעוכריה ועליה לשנותה. תביעה ברוח זו עלתה לדיון במועצת מכבי שהתכנסה בנובמבר 1930, אך המועצה לא קיבלה את ההצעות לשינוי בהשקפת העולם המכבית. החלטות המועצה שללו כל שינוי בעיקרון שנקבע עם יסוד המכבי בארץ, הקובע כי היא תנועה לאומית בלתי- מפלגתית העומדת לשירות התנועה הציונית. המועצה גם החליטה למנות ועדה שתקבע תקנון וחוקה של הסתדרות מכבי בהתחשב

---

[9]. הנושא נידון ביתר פירוט בפרק "מפלגה פוליטית כן לא"

[10]. "החסרון בעבודתנו", המכבי ד', א' בשבט תר"ץ, ארכיון מכבי, מיכל 135, תיק 4-8.

[11]. שם.

עם ניסיון הארגונים הלאומיים הקיימים בחו"ל כגון: ה"סוקולי", "דויטשה טורנשאפט" ואחרים".[12]

גם משהחליטה מועצת מכבי לא לשנות את מטרות התנועה, לא הסתיים הויכוח. המבקשים שינוי בעקרונות ה"כלליות", לא הציעו פרוגרמה אחרת להסתדרות מכבי, הם דבקו במטרותיה לפתח את הגוף ואת הרוח , לחזק את ההכרה הלאומית ואת הרצון הלאומי בקרב הנוער העברי. הם חלקו לא רק על המעטפת החיצונית. הם טענו, שבתודעת הציבור בארץ וגם אצל חלק מהחברים נחקקה העובדה כי מכבי היא תנועה ל"ספורט כדורגל, התעמלות וחוזר חלילה" הם טענו גם כי המטרות הלאומיות של הסתדרות מכבי הנן מטושטשות ואינן מובנות מאליהן. כדי להגשים את מטרות מכבי, לסחוף את הנוער העברי ולרכזו מסביב לאידאולוגיה המכבית, צריכה הסתדרות מכבי להגדיר עצמה כחלק מהמערכת הפוליטית ביישוב, לא כעוד תנועה על- מפלגתית סתמית, אלא כתנועה מפלגתית בעלת כיוון מעמדי בורגני –ימני. הימנעותה מלהגדיר את עצמה כמפלגה, לדעתם, מנעה ממכבי לייצג את דעותיה ועמדותיה במוסדות הציוניים והיישוביים, וגרמה לכך שלא נהנתה מתמיכה ראויה מתקציבי המוסדות הלאומיים. הם טענו כי כל זמן שמכבי תתהדר בניסוחים יפים ולא תעמוד על זכויותיה, היא תפגע ביכולתה להיות גורם משפיע של ממש ולכן מתחייב שינוי.[13]

אל מול רצון המחדשים, עמדה דעת השמרנים שלא היו מוכנים לשנות בתפישותיהם האידיאולוגיות. דעתם הייתה כי יש לדבוק בערכים של "נפש בריאה בגוף בריא" ו"סדר משמעת ודייקנות".[14] ערכים שהצבתם בסדר היום של הכלל יתרמו להגברת התודעה הלאומית, רק הדבקות בהם תעשה את מכבי לגורם חשוב באיחוד היישוב ובמשימות בניית המולדת והאומה. דעתם הייתה כי ישנה סכנה בצירוף אידיאולוגיות נוספות לרעיון המכבי שהן תסטנה אותו ממטרתו המרכזית. מסיבה זאת סברו כי אסור למכבי לנקוט עמדות פוליטיות וחברתיות הפוזלות ימינה או שמאלה. יותר מכך אין למכבי צורך ב"פראזות תעמולתיות בשביל ההמון, הנסחף אחרי זכוכיות מבריקות של פרוגרמה מרעישה".[15] בשיח הזה נשמעה גם הדעה, כי השמירה על עקרון הכלליות הפוליטית של מכבי אינה צריכה למנוע את חבריה מלהאמין בהשקפת עולם חברתית

---

[12]. החלטות הוועידה הארצית, 14 –15 בנובמבר 1930, המכבי, ב', פברואר 1931, ארכיון "מכבי", מיכל 135, תיק 5-8 .

[13]. סמסנוב, א',דברי חברים, המכבי י', תשרי תרצ"א, ארכיון מכבי, מיכל 135,תיק 4-8.

[14]. אלה הן סיסמאות הסתדרות מכבי ארץ ישראל.

[15]. דברים שנכתבו לצורך הקראה בעיתון בעל פה של אגודת "מכבי" תל –אביב, או לעיתון הקיר שלה, כנראה בתחילת 1931, ארכיון מכבי, מיכל 95 ,תיק 32-5-9.

או מפלגתית. יש לעודד חברים לקחת חלק פעיל "בעבודה הפוליטית והלאומית הכללית בארץ", התנאי לכך הוא שפעילות כזו לא תערב את מכבי כתנועה ולא תפגע בעקרון הכלליות שלה ובאחדות פעולתה. [16] עמדה זו הייתה מקובלת בעיקר באגודות; בין היתר מפני שאפשרה להן יתר עצמאות, קיום של פטריוטיות לוקלית וגם נוחות כלכלית. כיוון שבסופו של דבר עיקר הפעילות של הסתדרות מכבי התבצעה באגודותיה, הרי שעמדה זו לא אפשרה להסתדרות מכבי פעילות מתוך מתח אידאולוגי. התוצאה מכך הייתה זניחת החינוך הגופני ההמוני והעברת הדגשים לספורט ההישגי ולמשחקי כדורגל, שהביאו לאגודה גם יוקרה וגם הכנסה כספית.

גל העלייה הגדול של שנות ה–30, "העלייה החמישית", הביא עמו חברי מכבי רבים, אשר נזקקו למסגרת מסייעת לקליטתם הכלכלית והחברתית בארץ. כך עלתה מחדש שאלת תפקידי הסתדרות מכבי ארץ ישראל. אחד הכלים בהם התמודדה הסתדרות הציונית עם קליטת העלייה, היה גם על ידי הגברת קצב הקמתם של יישובים חדשים, שתרמו להליך ההתנחלות בארץ ולקליטת קבוצות מאורגנות של צעירים שעלו לארץ במסגרת ה"חלוץ"- ביניהן קבוצות של מכבי הצעיר. אם עד לעליה זו שלט במכבי העיקרון שהמעשה הלאומי העצמי העיקרי שלה הוא החינוך הגופני, והשתתפותה בפעילות לאומית אחרת הייתה ביוזמות שנוהלו על ידי תנועות אחרות (כמו, למשל, גדוד מגיני השפה, ההגנה על תוצרת הארץ, ארגון "ההגנה" ועוד). עתה, לנוכח ריבוי העולים חברי התנועה חרגה מכבי ממוסכמותיה, והחליטה להקים ועדה לעלייה. הקמת ועדה זו, שלכאורה אפשר היה לפרשה כצורך השעה לסייע לעלייתם ולקליטתם של חברי הסתדרות מכבי. אך למעשה, ראתה הסתדרות מכבי בהקמת הוועדה מפנה שממנו תיווצר "השקפה חדשה על מהות המכבי ושאיפותיו בתוך המסגרת הכוללת של התנועה הציונית". הקמת הוועדה שיקפה את הרצון של הסתדרות מכבי להיות שותפה במרקם העשייה הציבורית, החברתית, ההתיישבותית והכלכלית של היישוב בארץ, ולא "להסתפק בניצחונות על שדות האספורט בלבד". ועדת העלייה ביקשה לחולל שינוי בהשקפת העולם של מכבי, היא הציעה להקים תנועת התיישבות מכבית, לארגן "חבורות עבודה" וליישבן ברשת ישובים של הסתדרות מכבי. [17]

---

[16]. מדברי חברים על האידאולוגיה במכבי, המכבי ב', פברואר 1931.

[17]. נדב, א', 'בעליה', הד ה"מכבי", הוצאה חד פעמית, פסח תרצ"ד. ארכיון מכבי, מיכל 163, תיק 778- 8.

בהרצאה בוועידה העולמית של מכבי בפרג ב–1934, חזר אורי נדב, נשיא מכבי ארץ ישראל, ותבע, שידוד מערכות בהשקפת העולם של מכבי. הוא תבע ממכבי לקחת חלק בכל התפקידים בבניין הארץ, הוא טען כי כדי להשתלב בעשייה חובה לשנות את ראיית תפקידה של הסתדרות מכבי. את הדגש, תבע נדב, יש לשים בהכשרת עובדי כפיים: "לנו דרוש טיפוס של עובד פרודוקטיבי עם הלך מחשבה בלתי מסובך... רק בעלי הכשרונות המעולים ביותר ילכו אל בתי המדרש הגבוהים וילמדו שם תורה ודעת.."[18] יתרה מכך, הוא תבע כי רק חברי מכבי שיוכשרו למלאכת כפיים יהיו זכאים לעלייה ולאחר שיעלו יחויבו החברים להתגייס למשך שנתיים לפלוגות העבודה של מכבי. בתקופת השנתיים האלו יעמדו נכונים למלא כל משימה לאומית שתידרש - בחקלאות, בבנייה, בסלילה ובכל עבודה ציבורית אחרת. בהמשך טען כי השירות בפלוגת עבודה תעניק לחברים את הסגולות הראויות להתיישבות, לכן לאחר סיומה אפשר יהיה להפנותם להתיישבות ביישוב מכבי. למרות שהרצאתו נישאה בועידה העולמית של הסתדרות מכבי, היא כוונה למכבי ארץ ישראל, ולא להסתדרות העולמית שתמכה בתנועת הנוער שלה, שכוונה את חבריה להתיישבות חלוצית בארץ. למרות שקמו בארץ שלוש פלוגות עבודה, שענייניהן יידונו בפרק אחר של עבודה זו, הרי שקריאתו של נדב לשינוי רעיוני של הסתדרות מכבי לא נשאה פרי. אומנם בפן הצבאי של פלוגות העבודה היה מימוש השקפת העולם הלאומית של מכבי כהסתדרות לחינוך גופני. היה בהם גם כדי לסייע לעניינה של הנהגת מכבי ארץ ישראל ב"ארגון ב"". אבל החשש מהשפעת תנועת העבודה שהייתה דומיננטית בהתיישבות מצד אחד, והעדר מערכת פוליטית מיישבת ותומכת חברתית וכלכלית בישובים, מנעו בסופו של דבר את מימוש הצעתו של נדב.

בשנת 1936 לאחר שעברה נשיאות מכבי מירושלים לחיפה, הציע נחום חת יושב הראש החדש של הסתדרות מכבי, שייערך דיון במצע האידאולוגי של התנועה. ליבתה של הצעתו קבעה את "תחיית גופו של עם ישראל" באמצעות ההתעמלות כמטרה הצרופה היחידה של מכבי. עם זאת טען חת בהצעתו, כי נוכח המציאות היישובית, חברי מכבי אינם מוכנים להסתפק במטרה יחידה זו ולכן –"נאלץ המכבי לקבל על עצמו גם תפקידים אחרים נוספים.." אבל, לפי הצעתו, צריכים כל התפקידים הנוספים להיות משניים והם "משמשים רק תפקידי ליווי". התפקידים הנוספים האלה שהצעת המצע

---

[18]. נדב, א', 'עליה והתיישבות' מתוך הרצאה בוועידה העולמית בפרג, דבר המכבי, הוצאה חד פעמית, תל אביב, ערב שבועות תרצ"ד, ארכיון מכבי, מיכל 163, תיק 778- 8.

של חת מפרטת הם: הגנה עצמית, שמירה על קנייני התרבות העברית, תוצרת הארץ ושמירת עקרון העבודה העברית. בהצעת המצע נקבע כי הסתדרות מכבי מקבלת ללא סייג את מרות המוסדות הציוניים ושל כנסת ישראל. הבסיס האידאולוגי של מכבי לפי הצעתו של חת הוא: הכרת עקרון כלל ישראל, וסמלי הלאום שקבלו בהצעתו מעמד של ערך אידאולוגי - הדגל העברי וההמנון העברי.[19] אין בהצעת המצע חידוש של ממש חוץ מההיתר לאמץ באופן זמני מטרות נוספות על הפעילויות מתחומי החינוך הגופני. במתח האידאולוגי ששרר ביישוב ונוכח הצרכים הלאומיים שנבעו מהמצב המדיני והביטחוני ששרר בארץ, לא היה במצע זה כדי לספק את חברי מכבי בכלל ואת בוגרי מכבי הצעיר בפרט.

"המאורעות" של 1936, מבצעי ההתיישבות של "חומה ומגדל", והמעורבות של תנועות הנוער הארצישראליות השייכות לתנועת העבודה במפעל ההתיישבות העלו מחדש את הדרישה לשינוי המטרות של מכבי והרחבתן. התביעה לכך עלתה מתוך מנהיגות המכבי הצעיר ונוסחה על ידי צעירים בגילאי 18 – 20, שהתבגרותם עוצבה במציאות של היישוב, ושל מבוגרים אשר נבחרו על ידי מרכז מכבי למפקדה הארצית של מכבי הצעיר. זו לא הייתה רק תביעה לשינוי, זו הייתה גם ביקורת המטיחה אשמה. לראשונה נשמע קולו של המכבי הצעיר במאמר של יגאל[20] מכפר תבור, חבר המפקדה הארצית. במאמר שכתב בשם "היו נכונים" ואשר פורסם בעיתון הסתדרות מכבי בספטמבר 1936, טען יגאל כי המכבי אינו שותף לבניין הארץ. אף שמכבי הכריזה על כיוון חדש של הכנסת הספורט השימושי – ספורט המגן, היה זה דבר חשוב אך לא מספיק. לדעתו יומרתה של מכבי להיות נושאת הלאומיות הצרופה כשאין לצדה מעשה היא נבובה. תנועות אחרות, שמספר חבריהן אינו גדול ממספר חברי מכבי, יכולות להצביע על מעשה בניין של ממש, ואילו מכבי אינה שותפה למאמץ העיקרי של בניית הארץ שהוא התיישבות והיאחזות באדמת המולדת. יגאל תבע כי קו העשייה של מכבי צריך להיות חלוציות, שחבריה יימצאו היכן שמעשה הבנייה דורש. השימוש של מכבי בסיסמת הלאומיות הוא סתמי, הכול מתגדרים בה וכל תנועה נותנת לו פרשנות משלה. הלאומיות של מכבי מתבטאת בסמלים חיצוניים ובסיסמאות, אבל אין היא מלווה במעשה. ואילו הלאומיות מחייבת השתתפות אקטיבית בבניית הבית הלאומי:

---

[19]. תזכיר של נחום חת, ניסיון למצע האידאולוגי של מכבי, ארכיון צבי נשרי, חטיבה 1.10, מיכל 15, תיק 15.

[20]. יגאל החתום על המאמר, הוא יגאל פיקוביץ, לימים אלון מי שהיה מפקד הפלמ"ח ושר בממשלות ישראל.

"די לנו להתרברב בדברי-רוח... לאומיותנו על בלימה יסודה. לא בדגלים ובתזמורות נכבוש את ארצנו". [21] את תגובת הממסד של המכבי אפשר להבין מהערת מערכת העיתון לביקורת ולשינוי שנתבע: " הבעיה שעורר כאן הח' יגאל.. במאמרו המתפרסם למעלה דורשת בירור וליבון ועוד חזון למועד".

אין ספק כי אחד ממקורות ההשראה של מכבי הצעיר בתביעה לאימוץ השקפת עולם מקיפה יותר של מכבי היה "מכבי הצעיר העולה". הדברים עולים בבירור בדיון שכותרתו הייתה "בירור דרכה של מכבי" שהתקיים בשנת 1939. [22] מהשפעה זו חששו מנהיגי מכבי הבוגר. לדידם היו עולי מכבי הצעיר מפירי דרך המכבי על אף העובדה שתנועת מכבי צעיר העולה קיבלה את ברכת הסתדרות מכבי העולמית באשר לדרכה ולכיוונה. עולי מכבי הצעיר ראו את דרכם בהגשמה חלוצית שיתופית, ולמרות שדחו את רעיון האינטרנציונל הסוציאליסטי, הם ראו עצמם חלק מתנועת העבודה בארץ. בדיוק מכך חשש ממסד המכבי - שמא יטו את צעירי מכבי שמאלה לכיוון תנועת העבודה.

היריבות האידאולוגית של הסתדרות מכבי ארץ ישראל עם זו של תנועת העבודה, והחשש שההגמוניה שלה בתנועות ההתיישבות תשפיע על הנוער של מכבי, הייתה ללא ספק אחד הגורמים העיקריים לדחיית ההתיישבות כדרך להגשמת עקרונות האידאולוגיה הלאומית שלה. למרות עמדה זו של מכבי ארץ ישראל, החליטה קבוצה של בוגרי מכבי הצעיר להקים גרעין התיישבותי ולצאת להכשרה לשם גיבושו החברתי והחקלאי. התארגנות זו קיבלה את ברכת מפקדת מכבי הצעיר, על דעת כל חבריה. בחודש יוני 1937 יצא הגרעין להכשרה בקבוצת כפר המכבי, שהייתה היישוב הראשון שהוקם על ידי תנועת "מכבי הצעיר העולה". הגרעין בחר לעצמו את השם "הסוללים" כדי לסמל את היותו סולל דרך ההגשמה החלוצית ומתוך תקווה שזו תהיה דרך המלך של מכבי הצעיר הארץ ישראלי. [23]

הקמת הגרעין נתנה דחיפה למכבי הצעיר לאמץ את רעיון החלוציות המגשימה. כדי לתת לו תוקף ביצועי, הוקמה על יד המפקדה הארצית של התנועה "מחלקת ההכשרה"

---

[21]. יגאל, 'היו נכונים', המכבי, י"ב – י"ג, 22.9.1936 .

[22]. פרוטוקול מפגישה לבירור דרכה של תנועת המכבי והיחסים עם המכבי הצעיר,מיום 19.8.1939. ארכיון מכבי, מיכל תיק 170, תיק 1163- 8.

[23]. חוזר מס' 1 של קבוצת ההכשרה בכפר המכבי (הסוללים), מיום 8.6.1937 . ארכיון מכבי, מיכל 177, תיק 20-3. על יציאת הקבוצה הראשונה להגשמה: חוזר המפקדה הארצית, מיום 2.7.1937, ארכיון מכבי, מיכל 309, תיק 10-32- 5.

שתפקידה היה "לקדם ולרכז את מפעלי ההגשמה החלוצית בתנועה".[24] ואולם העצמאות האידאולוגית והארגונית שנטלה לעצמה המפקדה של מכבי הצעיר לא זכתה לתמיכה של ממסד מכבי אשר לא סייע לגרעין בשעותיו הקשות. לא במעט בהשפעת התנועה הבוגרת של מכבי, נקטעה הדרך החינוכית שהייתה אמורה ליצור את העתודה שתתגבר את פלוגת העבודה. היא פעלה לרסן את העצמאות שנטלה לעצמה המפקדה הארצית של מכבי הצעיר. לכן בימיו הקשים של הגרעין התנכרה לו הסתדרות מכבי, חברי "הסוללים" לא עמדו בקשיים ואחרי שלוש שנים התפרקה פלוגת העבודה שהקימו.[25]

הניסיון של "הסוללים" לא הביא לפתיחתה של הסתדרות "מכבי" ארץ ישראל לנושא ההתיישבות החלוצית בארץ, היא אמנם הכירה בחשיבות תנועת ההתיישבות כנושאת דגל ההתנחלות בארץ, אבל לא כללה את עקרון ההתיישבות בין עקרונותיה הרעיוניים. לעומתה, תנועת הנוער שלה אחרי שהתגברה על משבר ביחסים עם הנהגת מכבי, בנתה לעצמה השקפת עולם שכללה, במסגרת החזון הלאומי, את עקרון ההגשמה החלוצית התיישבותית: "..אולם החשוב והמניע כאן היא החובה המכבית: הלאומית-ציונית לבנות את ארצנו.."[26] בתנועת מכבי הצעיר הבינו כי אם מצעה של התנועה לא יכלול מעורבות במאמץ העיקרי של תנועות הנוער בארץ במשימות ההתיישבות והשתתפות בכוחות המגן, היא תחדל להתקיים.

בשנת 1942 קם גרעין חדש של מכבי הצעיר, שלאחר "שנת שירות" החליט על המשך דרכו בהכשרה לקראת הקמת יישוב חדש. כדי להדגיש את ההמשכיות נקרא גם גרעין זה בשם "הסוללים", מאותה שנה יצאו ל"הכשרה" גרעיני התנועה כל שנה. משנת 1944, השנה שבה נחתם ההסכם על גיוס הכשרות לפלמ"ח, התגייסו אליו גם הכשרות של בוגרי המכבי הצעיר. חברי הגרעינים של מכבי הצעיר שפנו "להגשמה חלוצית" ראו בכך צעד שהתחייב מהיותם תנועה ציונית. הם רצו להכניס להשקפת העולם של מכבי תוכן של שותפות במה שהיישוב ראה בו צו הזמן - ההתיישבות. במידה מרובה הייתה זו התרסה ברורה נגד עקרון "הכלליות" של "מכבי".

---

[24]. ספר המכבי, דין וחשבון המרכז לתקופת תרצ"ח – תרצ"ט, מיום 5.11.1939. ארכיון מכבי,מיכל 148, תיק 382- 8.

[25]. התפתחות רעיון ההגשמה ב"מכבי הצעיר", המכבי נובמבר 1948, ארכיון מכבי, מיכל 148, תיק 400 - 8. היחסים בין מכבי למכבי הצעיר ונושא הקמת הסוללים בפירוט,יידונו בפרק שיוחד לתנועת הנוער.

[26]. 'חלוציות והגשמה', ספר המכבי, דין וחשבון המרכז לתקופה ת"ש – תש"ב, ארכיון מכבי, מיכל 169, תיק 1130- 8 .

אנו קיימים כתנועת נוער כדי לחנך דור שידע להיות ער לצורכי עמו, ויהיה נכון להגשימם. מכאן אפוא מהות ההגשמה שלנו: לא "כלליות" סתם, לא כלליות שממנה ואל אפס-המעשה רק צעד אחד. חנוך לנכונות עלינו להחדיר, חנוך לנכונות ולהקרבה. ואז ידע כל בוגר בבוא שעתו לאן ילך.[27]

הממסד של הסתדרות מכבי ארץ ישראל לא עודד את דרכה זו של המכבי הצעיר, אבל גם לא גינה אותה. הוא לא מנה בין הישגיה של הסתדרות מכבי את ההכשרות שהתגייסו לפלמ"ח, כשם שהשתבח בהקמת פלוגת "מכבי" בצבא הבריטי, שהתרחשה ממש באותם הימים. גם כאשר הסתדרות מכבי הציגה את עצמה בפני הציבור בבחירות לאספת הנבחרים בשנת 1944 ומנתה את הישגיה, היא הדגישה את הקמת הפלוגה המכבית, אבל לא הזכירה את קבוצות ההכשרה, שבוודאי היו בהן לא פחות חברי "מכבי" מאשר בפלוגה הצבאית.[28]

חששה של מנהיגות הסתדרות מכבי מפני ההתיישבות בא לידי ביטוי, גם כשנידונו דרכי הקליטה של חיילי פלוגת מכבי. באותם דיונים הוצע לנצל את הריכוז האיכותי של חיילי פלוגת מכבי על ידי הקמת יישוב מכבי. נשיא מכבי נחום חת, מיתן את התומכים, "אין הוא רוצה שפלוגת ה"מכבי" תיהפך ל"כפר המכבי" שני".[29]

למעשה החל משנת 1932 שייכה עצמה הסתדרות מכבי ארץ ישראל ל"חוגים האזרחיים" בארץ שהיו חלק מההתארגנות הפוליטית של "הציונות הכללית".[30] אמנם מכבי לא הצטרפה אל מפלגות "הציונים הכלליים", אבל היא קיבלה את השקפת העולם שלהן בכל הנוגע לתהליכי בניית "המדינה בדרך", והייתה שותפה לביקורת על דרך התנהלות היישוב. מכבי לא אהדה את ההתיישבות השיתופית, אבל לא הצביעה על דרך חלופית, ואף לא הקימה ארגון שחתר לצורת התיישבות אלטרנטיבית. מבחינת "תקינות פוליטית" לא ניתן היה לתקוף את ההתיישבות המתנחלת של התנועות

---

[27]. שבתאי (הגרעין), "לבעיותינו", "הדנו", שבועות תש"ה, ארכיון מכבי, מיכל 171, תיק 1222- 8.

[28]. מכבי תנועת האיחוד הלאומי, פרסום לקראת הבחירות לאספת הנבחרים ב- 8.6.1944, ארכיון "מכבי", מיכל 5, תיק 85- 1.

[29]. פרוטוקול ישיבת מרכז מכבי מס' 44/1 מיום 9.2.1944, ארכיון "מכבי", מיכל 91, תיק 4-19- 5.
האזכור של כפר המכבי מתייחס ליישובה של פלוגת העבודה של "מכבי הצעיר העולה " על אדמות שנרכשו על ידי הסתדרות "מכבי" העולמי. הסתדרות "מכבי" ארץ ישראל התנגדה בזמנו להעמדת אדמות אלו לרשות אותה פלוגת העבודה, כיוון שחבריה הצטרפו גם להסתדרות הכללית של העובדים. אילוצים שונים הביאו אותם לאחר עלייתם על הקרקע, להצטרף לזרם ההתיישבות של "חבר הקבוצות", שהיה מזוהה עם מפא"י אבל לא חייב חברות בה .

[30]. פרוטוקול של פגישה לבירור דרכה של תנועת המכבי והיחסים עם המכבי הצעיר, 19.8.1939, ארכיון מכבי, מיכל 170, תיק 1163- 8.

הקיבוציות ולכן בחרו במכבי בדרך של התעלמות - להתיישבות לא היה מקום בהשקפת העולם של הסתדרות מכבי ארץ ישראל.

בבחירות לאספת הנבחרים של כנסת ישראל ב-1944, התמודדה הסתדרות מכבי ברשימה עצמאית. כתנועה על – מפלגתית המוקיעה את משטר המפלגות ביישוב חייבת הייתה הסתדרות מכבי להמציא נימוקים שיסבירו לציבור את החלטתה להתמודד בבחירות כתנועה עצמאית. היא נימקה את הכרעתה בטענה כי השתתפותה בבחירות הוא כורח שנכפה עליה. הסתדרות מכבי שחינכה את חבריה לעבודה לאומית נאלצה להצטרף "לעבודה אקטיבית" במוסדות היישוב מפני שלא הצליחה לשכנע את שותפיה ב"איחוד האזרחי" להשתתף בבחירות לאספת הנבחרים ברשימה מאוחדת אחת. "האיחוד האזרחי", למרות המאמצים שהסתדרות מכבי השקיעה, לא הצליח לגבש כוח משמעותי, ומשום כך חש שאינו יכול להשתתף בבחירות. מה גם שכמה מהגופים שהרכיבו אותו כמו "ברית הציונים הכלליים" ו"התאחדות האיכרים" החרימו את הבחירות בגלל עקרונות הייצוג שנקבעו בהם. לדעת מוסדות הסתדרות מכבי ארץ ישראל, הימנעות "האיחוד האזרחי" לא השאירה לה ברירה, אלא להשתתף בבחירות כדי להעביר את המסר הציבורי והאידאי הייחודיים של מכבי. כלומר, לא אמביציה פוליטית מפלגתית אמרו מנהיגי מכבי, אלא הכורח הוא שהביאם להציג רשימה עצמאית בבחירות.[31] הצדקה נוספת להשתתפותם בבחירות נומקה בייחודה של הסתדרות מכבי. טיעונם היה כי בהיות מכבי ארגון ציוני המתחלק בתפקידים עם הסתדרות הציונית. בעוד הסתדרות הציונית מופקדת על ניהול המדיניות שתביא לתקומה הלאומית של העם היהודי, הרי הסתדרות מכבי מופקדת על חינוך "האיש בישראל" שיאפשר יישומה של המדיניות הציונית. מימוש התקומה הלאומית תובע את החינוך הלאומי של הסתדרות מכבי על ידי טיפוח תרבות הגוף, התעמלות, ספורט, משחקים והשיבה לטבע, כל אלה הן דרכים לחיזוק גופו ורוחו ולאומיותו של הפרט.

> כדי לחשל את אופיו לרומם את רוחו לפתח אצלו הרגשת כבוד עצמי ובטחון עצמי כדי שהציונות תהיה בשבילו מעין הכרח אישי ותביעה פרטית, וכדי להכשירו לעמוד בתוקף על מקומו בעולם ועל זכויותיו בתור איש עברי...

---

[31]. דברי נתנאל, א', בישיבת המרכז, מיום 17.8.44, ארכיון מכבי, מיכל 91, תיק 4-19-5.

בד בבד עוררו את ההבנה הלאומית ופיתחו את ההכרה כי היהודי משתייך לעם עתיק בעל עבר מלא זוהר... [32]

הנהגת הסתדרות מכבי ארץ ישראל הייתה צריכה לספק לחבריה סיבות טובות מדוע החליטה לחרוג מעמדתה הניטרלית, ולהשתתף כמפלגה בבחירות לכנסת ישראל. ההצדקה העיקרית הייתה סיסמתה "אחדות היישוב" שתחת דגלה השתתפה בבחירות. אחדות העם היא הערובה לחידוש עצמאות העם, ומכבי כתנועה לאומית טהורה שבתמונת עולמה אין אלמנטים זרים יכולה לחולל את האחדות הזאת. לכן צריך שקולה יישמע בבהירות במוסדות היישוביים.

מכבי התחמקה באופן מסורתי מלהתחייב על דרך אידיאולוגית מפורטת החורגת מעמדות ה"ציונית כללית" או מוסיפה עליהן. הדרישה שעלתה מפעם לפעם לדון באידאולוגיה ובמצע, והדיונים שנערכו חדשות לבקרים בשאלה זו לא הבשילו עד כדי קבלת החלטות. ההשתתפות בבחירות חייבה את הסתדרות מכבי, בהתאם למה שהיה נהוג אז במערכת הפוליטית, לפרסם מצע אידאולוגי וביצועי. במרכז מכבי התקיים ויכוח בין אלו שתמכו בפרסום מצע רחב, המקיף את כל היבטיה של המדיניות הציונית ושל המציאות היישובית, לבין המבקשים לכלול בו רק את ענייני היישוב. בסופו של דיון סוכם כי המצע יכלול את הנושאים הבאים: הקמת מדינה עברית בגבולותיה ההיסטוריים, דגל אחד, המנון אחד, חינוך אחיד, לשכת עבודה ממלכתית ובוררות חובה. קדימותו של היסוד הלאומי גוברת על כל ערך חברתי אחר - "כיבוש המדינה קודם לפתרון הבעיות הסוציאליות". [33]

מכבי שהופיעה בבחירות בשם "מכבי תנועת האיחוד הלאומי" פרסמה מצע לקוני, כדרכם של פרסומים לקהל הרחב בימי בחירות. לא פורטה בו עשייה שיש להתהדר בה ולא חזון ייחודי. המצע הבליט את היותה של מכבי תנועה התובעת התמסרות מלאה של הכול להגשמת המטרות הלאומיות, ובשמן היא תבעה את אחדות היישוב. במצעה מכבי תבעה משמעת וקבלת מרות של מוסדות היישוב ללא כפייה, אלא מתוך "הבנה הדדית" כשהכוונה היא למלחמה שהכריזו מוסדות היישוב בארגונים הפורשים, האצ"ל והלח"י. בשטח המדיני המצע היה מכסימליסטי: מדינה עברית בגבולות ההיסטוריים –בלי לפרט מהם הגבולות ההיסטוריים. המצע תבע הגברת החינוך הגופני

---

[32]. מכבי תנועת האיחוד הלאומי, פרסום לקראת הבחירות לאסיפת הנבחרים, 8.6.44, ארכיון מכבי, מיכל 5, תיק 85- 1.

[33]. פרטי כל מישיבת המרכז ויו"ר הסניפים, 21.5.44, ארכיון מכבי, מיכל 1, תיק 16- 1.

שהוא יסוד לבריאות, סעיף זה הוא המפורט ביותר במצע ומנסחיו תולים בו את נקודת המוצא לתקינות:

> בריאות גופנית ובריאות רוחנית, בריאות הפרט ובריאות הכלל: עקירת אי הנורמליות בחיי הפרט ובחיי הכלל; ....רק אם נבריא את היישוב ונסיר ממנו את כל המגרעות שפגמו את אופיו ואת מוחו של העברי בניוון של חיי גולה - נצליח לבנות מולדת ומדינה על יסודות בריאים ואיתנים.[34]

בעת ההחלטה על ההשתתפות בבחירות הבהיר נחום חת, כי הסתדרות מכבי אינה מתיימרת לתת תשובות לכל בעיה ביישוב. נציגות מכבי אם תיבחר, תגן על "האינטרס הכללי – על דבר העם" שהוא היפוכו החיובי של "משטר המפלגות".[35]

המצע משרטט את השקפת העולם של "הציונות הכללית" בימיה הראשונים של התנועה הציונית שעיקרו לאומיות. במועד זה של הבחירות לא ניסה המצע לתרגם את העקרונות הרעיוניים למציאות החדשה – המציאות של אחר מלחמת העולם השנייה והתחושה שהקמת המדינה העברית עומדת בפתח. אין בו עדכון של האידאולוגיה של ימי הראשית להשקפת עולם רלבנטית המבהירה התייחסות למדיניות החברתית הרצויה, הן למדיניות הכלכלית שיש להנהיג והן לאופי ההתנחלות בארץ – נושא ההתיישבות. בנושא העיקרי של המצע - שינוי פני המשטר - הוא אינו מצביע איך ייעשו הדברים, ולמה יש לצפות לאחר השינוי.

ההשתתפות בבחירות, הדיונים והכנת המצע לא תרמו לגיבוש השקפת עולם בהירה, אפילו לא, באותם נושאים שבהם סברה הסתדרות המכבי שתרומתה היא חיונית. תוצאות הבחירות לא החמיאו להסתדרות מכבי, ולא הצדיקו את הציפיות שהיו למנהיגיה בשעה שהחליטו על השתתפות בהן. לכאורה, העובדה שמפלגות "אזרחיות" לא השתתפו בבחירות אלה, אפשרה למכבי לגרוף את קולות חבריהן, או לפחות את חלקם. שני גורמים מנעו תמיכה של הבוחרים הפוטנציאליים לכאורה: האחד הוא חוסר הבהירות במסר הרעיוני, והשני ההססנות בכל הקשור להגדרת מעמדה הפוליטי-המפלגתי של הרשימה. אי בהירות זאת גרמה לכך שהתדמית של מכבי בציבוריות היישובית נותרה של אגודת ספורט. היא לא עשתה פרסום לפעילותה המדינית – המפלגתית ב"איחוד האזרחי" וב"גוש האזרחי", ולעובדה שייצגה גופים

---

[34]. מכבי תנועת האיחוד הלאומי, כב, ארכיון מכבי, מיכל 282, תיק 2-57- 5.

[35]. ספר המכבי, דין וחשבון המרכז לתקופת תש"ד – תש"ה, 27.12.1945 ארכיון מכבי, מיכל 268, תיק 177- 1.

אלה במוסדות היישוביים כמו המפקדה הארצית של ההגנה, לשכות הגיוס ובמוסדות אחרים.

תוצאות הבחירות גם שיקפו את הנתק שהיה קיים בין הנהגת מכבי – החברים במוסדות המרכזיים של התנועה - לבין החברים בשטח, ובעיקר אלה שעסקו בספורט התחרותי. לחברים אלה לא היה ברור הצד הפוליטי של הסתדרות מכבי שלהם, ובחיי האגודה השוטפים הם גם לא היו מיודעים לו ולא מעורבים בו.

בדיון שקיים המרכז על תוצאות הבחירות דובר על שינוי ארגוני בתוך הסתדרות המכבי, שיאפשר לה להיות גורם פוליטי ממסדי, "אין זה מספיק להקים ברכת שחייה אולם התעמלות וכו' יש צורך להשלים את חינוך הקהל ,לביצורו והתחזקותו בתוכנו". חברים טענו בדיון שאין יותר להתייחס להסתדרות מכבי "כקלוב לספורט", וצריך להפוך את הסתדרות מכבי לתנועה ואת חבריה לאנשי התנועה וכדי לממש זאת יש צורך בהענקת חינוך לחברים, ככלי עיקרי בפעולתה. כן נידונה ההצעה לחייב את חברי הסתדרות מכבי בקבלת העמדות הפוליטיות שלה, ולהתנות את החברות במכבי בכך. לחברים שאינם מצייתים לעיקרון זה, אין מקום במכבי. כל הדוברים הדגישו את הצורך בחינוך ובהחדרת "הרוח המכבית", אבל לא נגעו במהות עצמה, ולא פרשו מה היא הרוח המכבית. בסופו של דיון לא התקבלה החלטה מחייבת בעניינים המהותיים.[36] מספרם של חברי המועצה ומגוון הדעות שהושמעו לא אפשרו דיון במה שאחד הדוברים כינה "התכנית של האני מאמין של המכבי".

במקום המצע האידאולוגי הרחב המצייר את תמונת המחר הסתפקה הסתדרות מכבי בציון מטרותיה וקביעתן בתקנות: "חיזוק ההכרה הלאומית הבלתי מפלגתית, והרצון הלאומי..."[37] להגשמתן של המטרות היא טיפחה שתי מגמות שהוקדש להן עיקר המאמץ הלאומי שלה: האחת, תכנית אימון גופני המכוון למוכנות צבאית. עיקרה של מגמה זו מצא ביטוי בהקמת ארגון צבאי, שמירה על המסגרות של חברי מכבי בתוך ארגון "ההגנה", דומיננטיות בגיוס לצבא הבריטי במלחמת העולם השניה. (מגמת הצבאיות הזו תידון בפרק נפרד).

המגמה השנייה, שבאה לכסות על הרפיון האידאולוגי, הייתה טיפוח סמלים לאומיים הקושרים את התחדשות האומה לעברה, והקשר של התנועה לגיבורי העבר.

---

[36]. פרוטוקול ישיבת המרכז, מיום 17.8.1944. ארכיון מכבי, מיכל 91, תיק 19-5- 4.
[37]. תקנות הסתדרות מכבי, ארכיון מכבי, מיכל 195 , סימול –141- 1.

מסביב לסיפור ההיסטורי של המכבים - החשמונאים נוצר האתוס של הסתדרות מכבי: "הסתדרות מכבי שאבה את רעיונותיה מאותו מעיין נצחי של העם... מעבר הזוהר של מרד וניצחון החשמונאים - ופיתחה רעיונות אלה מתוך שאיפה אדירה לתקופת זהר בעתיד".[38] סיסמאות כאלה ודומות להן, חזרו והופיעו בנרטיב של מכבי. חג חנוכה הפך, אפוא, לחג הטקסי של הסתדרות המכבי, היום החמישי לחג החנוכה נקבע כ"יום המכבי" שבו מארגנות האגודות מצעדים (תהלוכות), מסדרים מיוחדים ובערב נערכות מסיבות או נשפים כפי שנקראו בזמנם.[39] חברי ה"מכבי הצעיר" נהגו לעלות בחנוכה לקברות המכבים במודיעין , ולקיים שם טקסים ששיאם היה "מרוץ הלפידים" (שהונהג בחנוכה בשנת 1943). מרוץ שתחילתו בהדלקת לפיד בקברות המכבים והוא נישא בריצה על ידי שרשרת חברי "מכבי הצעיר" דרך יישובים ומושבות עד הגיעו לתל אביב. בכל יישוב שהלפיד עבר בו הוא התקבל בטקס על ידי חברי מכבי. המרוץ בא לסמל את הקשר בין לוחמי החופש המכבים לבין "ניניהם" הלא הם חברי מכבי של היום.[40]

טיפוח התודעה הלאומית הוטל על ועדות התרבות המקומיות. באגודות נקבעה מתכונת להרצאות שסבבה מסביב לציר הלאומי. דוגמה לכך ניתן למצוא בתכנית ההרצאות שנקבעה על ידי ועדת התרבות של אגודת מכבי ירושלים לשנת תרצ"ד (1933 – 1934):

בר כוכבא – המרצה פרופ' י' קלאוזנר

שמשון - המרצה ד"ר טשרנחובסקי

דוד- המרצה מר איתמר בן אבי

יהודה ה"מכבי" ותקופת המכבים- המרצה מר דינבורג

גריבלדי- המרצה ד"ר ח' ורדי

הגדוד העברי- המרצה יצחק בן צבי

תנועת הסקאוטים בקיסרות הבריטית - המרצה מר פרץ דגן

תנועת ה"סוקול"- המרצה מר ליפא לויתן

המדינה מהי - המרצה עו"ד אוסישקין

---

[38]. חוזר לקראת הבחירות לאספת הנבחרים, מיום 8.6.1944, ארכיון צבי נשרי, חטיבה 1.10, מיכל 158, תיק 1.

[39]. פרוטוקול ישיבת הנשיאות מס' 1, 28.10.1929, ארכיון מכבי, מיכל 195 , תיק 1-141.

[40]. מרוץ הלפיד, ארכיון מכבי מיכל 95, תיק 5-4-1. וכן ד"ר ל' להרפרוינד, 'מרוץ הלפיד', הבוקר, מיום 20.12.1946.

חיזוק הזיקה בין תנועת התחייה העכשווית לעבר הועמקה על ידי התכנית "הכרת המולדת", שנקבעה כחובה "בעבודה התרבותית" של האגודות. התכנית הדגישה את חשיבות המסעות הרגליים והביקור באתרים המבטאים גבורה "בימים ההם ובזמן הזה" (נוסף על מודיעין שהזכרנוה לעיל) כמו ביתר, תל חי וחולדה, וכן בנקודות ההתיישבות החדשה שהחלה עם העלייה הראשונה.[42]

גם הכינוסים הספורטיביים - המחוזיים ובעיקר הארציים נועדו להגביר את התודעה הלאומית בקרב חברי מכבי וביישוב כולו. הכינוס הארצי הראשון התקיים בשנת 1919 בירושלים, עד מלחמת השחרור התקיימו שישה כינוסים ארציים נוספים. בנוסף על הכינוסים הארציים התקיימו שני כינוסים בינלאומיים של ה"מכביה" אשר הפכו להפגנה לאומית. הכינוסים הארציים נפתחו במצעד בחוצות הערים בהם התקיימו והיו משולבים בהם תרגילי סדר ומופעי התעמלות. המשתתפים לבשו את המדים הרשמיים של מכבי, שצבעיהם היו שילוב של לבן וכחול.[43] התרגילים שהוכנו מראש הופצו בכתב בין האגודות על מנת שיתרגלו בהם כדי שיושגו האחידות והתואם במופע ההמונים. לקראתם הוכן שירון מיוחד שהיו בו שירים מיוחדים למכבי וגם שירי מולדת של אותם הימים. לשירת שירי מולדת בציבור ניתן מקום של כבוד בטיפוח התודעה הלאומית, "כי השירה וזמרה נחוצה לנו ביותר כי הגרמנים היו לעם ע"י השירה העממית".[44]

בכינוסים הופיעו מנהיגי היישוב והתנועה הציונית שהביאו את ברכת מוסדותיהם, והדגישו תמיד את הערך הלאומי של הכינוס. החלק הספורטיבי, הדגש על הישגים ושיאים לא עמד במרכזם של הכינוסים הראשונים, מגמה זו השתנתה בכינוסים המאוחרים יותר, שבהם הוקדש מאמץ גם להפגין הישגים ספורטיביים.[45] אין ספק, ששתי ה"מכביות"- בשנת 1932 ובשנת 1934 שהשתתפו בהן נציגים מכל גלילי מכבי בחוץ לארץ ושנערכו מתוך כוונה לאומית מוצהרת, היו האירועים המרשימים והמשמעותיים ביותר. יוסף יקותיאלי, שיזם את הרעיון של אולימפיאדה עברית בארץ

---

[41]. תכנית ההרצאות במכבי ירושלים, ארכיון צבי נשרי,חטיבה 1.10, מיכל 159, תיק 28 .

[42] המכבי, א חשוון, תר"ץ.

[43] בוליטין ידיעות, מיום 31.1.1929, התלבושת: מכנסיים לבנים, שמשני צדיהם פס כחול , חולצה תכלת ועניבה כחולה., ארכיון מכבי , מיכל 193, תיק 1494- 8.

[44]. פרוטוקולים של אגודת מכבי ירושלים, כ"ד בטבת תרע"ב (14.12.191. ארכיון צבי נשרי, חטיבה 1.10, מיכל 159, תיק 28.

[45]. אלוף, י', פרשת כינוסי הספורט של מכבי ישראל, ארכיון מכבי, מיכל 195, תיק 1-145-1.

ישראל, קבע את מועדה לשנת 1932 מפני שבשנה זו מלאו 1800 שנה למרד בר-כוכבא כדי לסמל את הקשר והזיקה אל גבורת האתמול. כדי להגביר את תודעת ההמשכיות התכוון יקותיאלי לערוך "תהלוכה בסך של אלפי הצעירים בביתר ... הוא גם יספר לחורבות המבצר כי קם נוער עברי חסון תוסס, המרים מחדש את דגלו..."[46]

נושא בעל חשיבות לאומית עקרונית של הסתדרות מכבי היה ההגנה על כבודם ומעמדם של דגל הסתדרות הציונית והמנונה. בכנסים של הארגונים המזוהים עם תנועת העבודה נהגו להניף, גם את דגלם שהיה בעל רקע אדום כחלק מההדגשים הסוציאליסטיים שלהם. כן היו נוהגים לשיר באותם כינוסים את המנוני המעמד "תחזקנה" ו"האינטרנציונל" נוסף על "התקווה". היו אירועים שסמלי מעמד העובדים דחקו בהם את סמלי הלאום ועל כך יצאה הסתדרות מכבי להתריע. מכבי פנתה למוסדות הלאומיים ותבעה שיאסרו על הנפת דגלים ושירת המנונים זולת הדגל הלאומי ו"התקווה" בכינוסים כלליים. התביעה הזו מהמוסדות עלתה על רקע ההחמרה שחלה במצב יהודי אירופה, ה"מאורעות" בארץ וההרעה שחלה ביחסים עם בריטניה ערב פרסום "הספר הלבן" במאי 1939. מצב זה חייב לדעת מכבי את התלכדות כל היישוב סביב סמליו הלאומיים לקראת המאבקים הצפויים לו.[47] התשובה שקיבלה מכבי לא סיפקה אותה, ולכן יזמה התארגנות של כל הארגונים ותנועות הנוער שלא נמנו עם תנועת העבודה, כדי לנקוט צעדים למען שמירת כבודם של הדגל וההמנון. בין היתר הם התנו את השתתפותם בכינוסים של תנועות הנוער בכך שיונף בהם רק דגל אחד - דגל הלאום ויושר רק המנון אחד – "התקווה".[48] שלב נוסף במאבק היה, הצעה לקביעת תקנון כלל - יישובי מחייב של התנהגות טקסית ושל הכבוד הראוי שיש לנהוג בדגל ובהמנון. התקנות קבעו מתי, באלו תנאים ובאלו אירועים חלה חובת הנפת הדגל, ומה הם הסייגים להנפת דגל נוסף של מפלגה או של תנועות וארגוני נוער. הסייג הברור היה שהדגל "הפרטי" יהיה נחות מהדגל הלאומי, הוא יונף רק באירועים פנים – ארגוניים, ובשום מקרה לא יונף באירועים שיזמו המוסדות הלאומיים. תנאים דומים יחולו, לפי המוצע בתקנות, גם על שירת ההמנון, תנאים שיבטיחו את שמירת כבודו

---

[46]. לויתן,לי, הוגה המכביה, מכבי, חוברת לקראת המכביה הראשונה, מיכל 148, תיק 395- 8. עניין המכביות יידון בהרחבה במקום אחר.

[47]. חוזר לידיעת חברי מועצת מכבי, תכתובת בענייני דגל והמנון, 25.4.1939, ארכיון מכבי, מיכל 1, תיק 2-43.

[48]. החלטות המועצה הארצית בענייני הדגל וההמנון, מיום 15.6.1940, ארכיון מכבי, מיכל 94, תיק 23-5- 3.

ואת עליונותו מעל כל המנון של תנועה או ארגון כלשהו.[49] צעד נוסף שעשתה הסתדרות מכבי כדי להפיץ את הרעיון הלאומי ולהעמיקו, היה ניסיונה בשנת 1944 לייסד בשותפות עם ברית הציונים הכלליים ועיתון "הבוקר" הוצאת ספרים שתיקרא בשם "אומה ומולדת" אשר תוציא לאור ספרים בנושאים לאומיים, היסטוריים וציוניים.[50]

היחס לדת

הסתדרות מכבי הייתה בבסיסה תנועה חילונית, אבל חילוניותה לא הייתה "להכעיס". החילוניות שלה, כתנועה, התבטאה בעיקרו של דבר בקיום פעילות בשבת- דבר שנכפה עליה מהיותו יום חופשי מעבודה. כיוון שהעוסקים בספורט לא התפרנסו ממנו, הם היו יכולים להקדיש רק את ימיהם הפנויים לאימונים ולתחרויות, וכך גם קהל הצופים בתחרויות ובמשחקי הכדורגל. הפעילות הזו נתפשה על ידי מוסדות הדת כחילול שבת. אך גם עניין זה לא נתפס על ידי הסתדרות מכבי כעיקרון של "ייהרג ובל יעבור", היא הייתה מוכנה למצוא פשרה כדי שלא לפגוע ברגשותיהם של החוגים הדתיים בתנאי שלא תפגע יכולתה הכלכלית.

בימיה הראשונים של הסתדרות מכבי, כאשר עדיין העיסוק העיקרי היה בהתעמלות ולא הייתה עדיין פרהסיה בעיסוק זה, ביקשה קבוצה של בחורי ישיבה להצטרף למכבי. כדי לאפשר להם פעילות מלאה ביקשו להקים סניף מיוחד לתלמידי הישיבה בירושלים, ושייקבעו בו שעות התעמלות מיוחדות נפרדות משל יתר החברים, וכך יוקל עליהם לפעול בגלוי ולהפיץ את רעיון מכבי בין בני הישיבה. "הוועד קיבל בחיבה" את הבקשה הזו, והסכים לראות בתלמידי הישיבה סניף, ואף הסכים שכאשר מספר חברי הסניף יעלה על עשרים וחמישה, הם יוכלו למנות חבר בהנהלת האגודה של מכבי בירושלים. [51] ואכן הוקם סניף של בחורי ישיבה, שאביעזר ילין ייצג בו את הנהלת האגודה, וסייע להם בארגונו ובמכלול הפעילויות - מספר בחורי הישיבה בסניף גדל

---

[49]. הדגל וההמנון חוזר מס' 161, מיום 21.6.1940. ארכיון מכבי, מיכל 195, תיק 146- 1.

[50]. דו"ח מפגישה שהתקיימה ביום 28.11.44 בין ה' לונשטיין וי' הדרי. ארכיון מכבי, מיכל 91 , תיק 1-19-5. כמו נושאים רבים אחרים שיזמה הסתדרות מכבי, גם עניין זה של הוצאת ספרים לא בא לידי הגשמה.

[51]. פרוטוקולים של אגודת מכבי ירושלים לשנת תרע"ב -ג, 7.6.1912 - 16.9.1913, ארכיון צבי נשרי, חטיבה 1.10, מיכל 159 , תיק 28.

ומונו להם ארבעה מורים שהדריכו בהתעמלות ערבים אחדים בשבוע. בסניף התנהלה גם פעולה תרבותית; נבחרה ועדת תרבות (ועד רוחני), הוקם חדר קריאה (בית מקרא), והייתה גם כוונה של ועד הסניף להקים בו ספרייה, וכן נערך נשף לחבריו. מחוסר תיעוד לא ניתן ללמוד מה עלה בגורל הסניף של בחורי הישיבה. ברור רק שכאשר התחדשה פעילות אגודת מכבי ירושלים לאחר מלחמת העולם הראשונה לא היה בה סניף דתי.

כשהחלו תחרויות כדורגל מסודרות בשבת, החלו להישמע גינויים מפי הציבור הדתי ורבניו על חילול השבת בפרהסיה. מכבי מצדה לא רצתה להגיע עד כדי סכסוך מלא בינה לבין הציבור הדתי והייתה מוכנה לצמצם את חילול השבת על ידי הימנעות ממכירת כרטיסים במגרשי הכדורגל בשבת וממכירת שתייה ודברי מתיקה בתחרויות באותו יום.[52] בשנת 1930 חזר עניין משחק הכדורגל בשבת למרכז הוויכוח הציבורי לאחר שהוועד הלאומי החליט לקרוא לשבתון כללי כצעד מחאה נגד הגזרות על העלייה לארץ שפורסמו ב"ספר הלבן" של פאספילד באותה שנה. "אגודת ישראל" התנתה את הצטרפות חבריה לשבתון בכך שהוועד הלאומי ישפיע על אגודת מכבי ירושלים להפסיק את משחקי הכדורגל בשבת.[53] הסתדרות מכבי קיבלה ללא היסוס את בקשת הוועד הלאומי והסכימה להפסיק את משחקי הכדורגל. הסכמה זו אפשרה לוועד הלאומי להתחייב בכתב בפני "אגודת ישראל" כי אגודת מכבי בירושלים לא תשחק כדורגל בשבת לא בשמה ולא תחת שם אחר, וכן התחיבה שהמגרש המשמש למשחק לא יושכר לאחרים כדי לשחק בו כדורגל.[54]

ההצלחה של "אגודת ישראל" למנוע משחקי כדורגל בשבת בירושלים פתחה פתח לתביעות דומות שהוגשו על ידי ארגונים דתיים נוספים בכל הארץ. בשנת 1931 היה ניסיון לנצל את הבחירות לאספת הנבחרים של כנסת ישראל מצד חברת "משמרת שבת" בחיפה. היא דרשה את הפסקת משחקי כדורגל "ודומיהם" בשבת, והוסיפה איום: "נאחז בכל אמצעי השפעתנו ... שכל יהודי דתי לאומי יימנע מלהשתתף בבחירות לאספת הנבחרים באי"י".[55] אספת "הוועדה המשותפת לשם מניעת חילול שבת בפרהסיה על ידי משחקים פומביים" הודיעה, כי אם לא יופסק חילול השבת הזה

---

[52]. ישיבת מרכז מכבי מיום 3.6.1927, ארכיון צבי נשרי, חטיבה 1.10, מיכל 158, תיק 15.

[53]. הודעת הוועד הלאומי בעניין משחקי כדורגל בשבתות, אצ"מ, תיק J1/4040.

[54]. התחייבות הוועד הלאומי שלא יהיו משחקי כדורגל בשבת על מגרש מכבי מיום 22.5.1930, אצ"מ J1/4040.

[55]. מכתב חברת משמרת שבת, מיום ד' כסלו תרצ"א, שם.

"..יש חשש להתפרצות שתביא לידי תוצאות בלתי רצויות והאחריות תהיה על מי שבידו למחות ואינו מוחה". לאלה נוספה גם פטיציה של בתי הכנסת בתל אביב.[56] הדרישה של הארגונים הדתיים הייתה כוללת, וחייבה התייחסות של כל ארגוני הספורט. הוועד הלאומי הציע להעביר את המשחקים ליום שישי אחרי הצהרים, ובתמורה הציע פיצוי כספי לאגודות עקב הפסד הכנסות. ואכן, הסתדרות מכבי הודיעה כי היא מוכנה לעשות לביטול חילול השבת. לבטל את מכירת הכרטיסים והמשקאות בסביבות מגרש המשחקים, לאסור על תנועת מכוניות ועגלות שם ועל העישון במגרש. כדי לכפות את האמור לעיל הסתדרות מכבי הייתה מוכנה למנות סדרנים מיוחדים לשם כך.[57]

ואולם, משחקי כדורגל היו מקור ההכנסה החשוב ביותר של אגודות מכבי, ולכן אי אפשר היה לעמוד בגירעון התקציבי שנגרם כתוצאה מביטול המשחקים. כדי להמשיך בביטול משחקי הכדורגל בשבת דרשה הסתדרות מכבי כי הוועד הלאומי ישתתף בתקציב אגודת מכבי ירושלים בסכום של 50 לא"י. אבל באפריל 1931 הפסיק הוועד הלאומי את הקצבתו למכבי מחוסר אמצעים, ואגודת מכבי ירושלים החליטה לחדש את המשחקים, ואז באה עוד פנייה של הוועד הלאומי לדחות בחודש את ההחלטה כדי לאפשר לו למצוא הסדר כספי, ואגודת מכבי ירושלים נענתה לה. משלא נמצא המקור התקציבי לסיוע כמבוקש, חודשו משחקי הכדורגל בירושלים ביוני 1931, ואלה לוו בהתפרעויות של חרדים ובהתערבות המשטרה כדי לאפשר את קיומם.[58] משתמו הבחירות שככה סערת ההפגנות נגד חילול השבת במשחקי הכדורגל. אין ספק, שמכבי גלתה נכונות לכל הסדר המונע פגיעה ברגשות הציבור הדתי, ובלבד שהיא תוכל להמשיך לנהל את שגרת הספורט באגודותיה. מן הראוי לציין, כי בתקופת קיום המכביה דאגה הסתדרות מכבי, שהמסעדות המומלצות על ידה תהיינה כשרות, ושבתכנית הרשמית של המכביה לא תחולל שבת.[59]

בקווים למצע של "ברית המכבים עתיד", שחוברו, כנראה, בסוף שנות ה - 30 ובתחילת שנות ה - 40, ניתן למצוא את תמצית ההתייחסות של מכבי לדת: "המכבי עומד בהערצה וכבוד כלפי המסורת בת ארבעת אלפי השנים של העם היהודי ומקווה

---

[56]. כ"א במרחשוון, י"ד בכסלו תרצ"א, שם.

[57]. סיכום פגישה של הוועד הלאומי עם מכבי וה"פועל" בעניין משחקים בשבת, ביום 18.6.1931, שם.

[58]. המכבי ח', אוגוסט1931, ארכיון מכבי, מיכל 135, תיק 8-5 .

[59]. המכבי, יולי 1931, שם, ומכתבי הרבנות הראשית למחוז יפו ותל אביב, בעניני כשרות ומניעת חילול שבת, מתאריך י"ד בחשוון ו ב' בשבט תרצ"ב, ארכיון עיריית תל אביב, חטיבה 4 ,תיק 3828.

להגשמה בריאה של המסורת הדתית בהתאם לחיי העבודה של היישוב בארץ". זו התייחסות המביעה את הכבוד הראוי למסורת, אבל גם תובעת את התאמתה לזמן.

קבלת חברים לא יהודים

שאלה נוספת שהתעוררה וחייבה תשובה הייתה בקשות שהגישו לא- יהודים להתקבל כחברים באגודות. שאלה זו העמידה את הסתדרות מכבי בפני התנגשות בין עקרון הלאומיות, שעמד ביסוד שלה, לבין עקרונות הדמוקרטיה וההומניזם שבשמם תבעו יהודים בארצות אירופה את ביטול האפליה נגדם. לראשונה דנו בנושא זה, שנקרא בפי המתדיינים "שאלת הגזע והלאום", בישיבת הוועד הפועל של הסתדרות מכבי לפי בקשת סניף תל אביב. הנושא הועלה לדיון משום שבאגודות אחדות בארץ קיבלו גם "לא עברים",[60] ונוצר צורך לתת תשובה עקרונית לבעיה. הוועד הפועל לא קיבל החלטה והעביר את הדיון בשאלה למועצת הסתדרות מכבי שהתקיימה בחיפה ב- 18 – 19 במאי 1926. במהלכה הועלתה שאלה זו על ידי נציג אגודת חיפה, שמסר כי לסניף התקבלו בכתב בקשות של ערבים, גרמנים ואנגלים להצטרף לאגודה. ועד אגודת חיפה החליט לקבלם באופן זמני.

הדעה שרווחה בדיון הייתה כי מכבי ארץ ישראל היא הסתדרות לאומית עברית וקבלת חברים שאינם יהודים תפגע במטרות הלאומיות של מכבי: "הספורט בשבילנו אמצעי למטרה העיקרית – פתוח הלאומיות של חברינו.."[61] נציג חיפה סבר כי יש חיוב בקבלת לא יהודים, שכן הם נטמעים ומשתלבים בתוך האגודה, אך גם הוא התנגד להצטרפות המונית של לא יהודים. המועצה החליטה להעביר את ההכרעה בשאלה זו לאספה הכללית של הסתדרות מכבי, ולהתייעץ על כך עם המוסדות הלאומיים.

באספה הכללית, שהתקיימה בחנוכה 1926, חלה תפנית בקרב המתנגדים לקבלת חברים לא יהודים, משום שהסתדרות מכבי שאפה לקחת חלק בפעילות ספורט בינלאומית, כמייצגת של הישות המדינית הארץ - ישראלית. האפשרות לייצג את היישוב העברי בלבד, הייתה עלולה להישלל ממנה לו הייתה מואשמת בהתנהגות מפלה על רקע לאומי. לכן אי אפשר היה לחסום את ההצטרפות להסתדרות מכבי של

---

[60]. פרוטוקול ישיבת הוועד הפועל של הסתדרות "מכבי" מיום 8.4.1926, ארכיון צבי נשרי, חטיבה 1.10 מיכל 159, תיק 2.

[61]. פרוטוקול המועצה שהתקיימה בחיפה בחודש ניסן תרפ"ו. ארכיון צבי נשרי, שם.

אזרחי הארץ הלא יהודים. בדיון הועלו הצעות שהמשותף להן הייתה התניית קבלתם של חברים פעילים לא יהודים בכך שיצהירו כי הם תומכים בשאיפות הלאומיות של עם ישראל בארץ ישראל. התניה נוספת שהוצעה הייתה כי לא יהודים יוכלו לקחת חלק בפעילות הספורטיבית כשווים, אבל בכל שקשור לחברות באגודה הם ייחשבו רק כתומכים. בסופו של הדיון הוחלט כי קודם יש לקבל החלטה במכבי העולמי בנושא זה, ורק אחר מכן אפשר יהיה לדון בו בהקשר של התנאים המיוחדים בארץ.[62] לא מצאתי במסמכים כי הייתה בפועל פנייה אל מכבי העולמי, ולכן יש מקום לסברה כי ההחלטה לפנות להסתדרות העולמית הייתה כדי לדחות את ההכרעה ולא כדי לקבל את פסיקתה. אולם בפועל מספר הלא - יהודים שפנו להתקבל כחברי מכבי היה מועט ביותר. החמרת היחסים בארץ בין ערבים ויהודים לאחר מאורעות תרפ"ט ותוצאותיהן עשו את התשובה לשאלה זו ללא נחוצה.

"ברית המכבים – עתיד"

תחילתה של "ברית המכבים עתיד" הייתה בהתארגנות של חברי מכבי, שרובם היו יוצאי גרמניה, אוסטריה וצ'כוסלובקיה, תחת השם "ברית המכבים". הייתה זו התארגנות יוצאת דופן בתוך הסתדרות מכבי, מפני שבאגודה זו לא עסקו כלל בספורט. העילה להתארגנות הייתה הרצון לשמש זרז להנעה אידאולוגית בהסתדרות מכבי. חברי "ברית המכבים" קיימו פעילות ספורטיבית במסגרת אגודת "עתיד", שהייתה אגודה במתכונת השכיחה בהסתדרות מכבי, לבד מכך שחבריה היו גם הם יוצאי ארצות מרכז אירופה. ב- 1938 התאחדו שתי האגודות ל"ברית המכבים עתיד".

השקפת העולם של חברי "ברית המכבים" הייתה לאומית מיליטנטית שמיקמה אותם באגף הימני של התנועה הציונית. העילה המיידית להקמת האגודה ב-20 באוקטובר 1935 הייתה אי- השלמה עם החלטות שהתקבלו, או שקבלתן נמנעה, בקונגרס העולמי של מכבי (קונגרס ברין) שהתקיים זמן קצר לפני כן. חברים אלה התנגדו למסור את הקמת כפר המכבי לקבוצת "מכבי הצעיר העולה" ששהתה ברעננה כפלוגת עבודה. ההתנגדות נבעה מהיות חברי הפלוגה חברים בהסתדרות הכללית של העובדים, ומפני קרבתם ל"חבר הקבוצות". למרות שחברי הפלוגה הגדירו עצמם כלא סוציאליסטים,

---

[62]. פרוטוקול כינוס האספה השנתית של ציר אגודות מכבי בארץ ישראל, נר שלישי של חנוכה 1926,שם.

ראו אותם חברי "ברית המכבים" כשמאליים, ועל כן כלא ראויים להקים את כפר המכבי. ההצעה שיזמה הסתדרות מכבי בגרמניה, ולא התקבלה בקונגרס ברין, הייתה להטיל חובת חברות בתנועה הציונית על כל חברי מכבי. התארגנותם באה להביע אי שביעות רצון מהשתלטות הספורט התחרותי הראוותני ומחאה על דחיקת היסודות הערכיים והלאומיים של מכבי. הם גינו את המגמה המשתלטת של הפיכת אגודות מכבי למועדוני ספורט לחובבים חסרי השראה אידאולוגית. "ברית המכבים" דרשה לחזור למקור הערכי של מכבי, שקבע כי תפקידה של הסתדרות מכבי הוא "חינוך והכשרה של יהודים צעירים בעלי אחריות והכרה לאומית, לבניית ארץ ישראל".[63] היא ראתה עצמה נושאת הדגל של הרעיון המכבי, והמופקדת על שימורו. האידאולוגיה של מכבי בימי ראשיתה עם סיסמתה "יהדות השרירים", שוב לא נראתה בעיניהם כעונה על צורכי האומה. "שדה הספורט איננו שדה המכבי החדש הנכסף". השדה המכבי החדש הוא הנכונות להעמיד את עצמו בכל מאודו להגשמת המטרות הלאומיות.[64]

לדעתם, השקפת העולם של מכבי צריכה לכוון אל מעשה חדש שיתאים לקדם את בניין המולדת, ולקבוע כי האומה זקוקה לחיילים וחלוצים, ולכך הסתדרות מכבי צריכה לחנך ולהכשיר את בני הדור הצעיר שלה ולפתח בהם את טיפוס החלוץ החייל. לדעתם, היה על התנועה להתרכז רק בעשייה זו, וכל חריגה עשויה לטשטש את העיקר: "רעיונות גמישים אינם מתאימים .... לארץ החדשה".[65] עם זאת הייתה דעתם, כי לא ניתן לבסס את השקפת העולם של מכבי על לאומיות בלבד. כדי לבנות הסתדרות שתהיה לה השפעה, עליה לכלול בהשקפת העולם שלה גם תפיסות חברתיות. "בשעת בנין וביצור הארץ לא תתכן שום הסתדרות גדולה ללא עמדה סוציאלית.. ".[66] ב"עמדה סוציאלית" התכוונה "הברית" ליצירת מערכת חברתית והתיישבותית שבאמצעותה היא תשתתף באופן אקטיבי בבניית הארץ.

---

[63]. השימוש בטרמינולוגיה "יהודים צעירים" במקום "עברים" היא חורגת . ויש להניח שהיא חלק מהביטוי האופוזיציוני של "ברית המכבים".

[64]. חזון ברית המכבים, מכתב חוזר של הועדה הלאומית מדינית, ארכיון מכבי, מיכל 1, תיק 15 –1.

[65]. על תפקידי ברית המכבים, ידיעות ברית המכבים, מס' 9, מרץ 1937, ארכיון מכבי, מיכל 163, תיק 8-886.

[66]. ד"ר פ' טיילהבר לשאלת אוצר המכבי, ידיעות ברית המכבים, מס' 3, מאי 1936, ארכיון מכבי, מיכל 163, תיק 886- 8.

"ברית המכבים" תבעה שינוי באופני ההתארגנות הפנימית בהסתדרות "מכבי", היא רצתה להקים מוסדות כלכליים, שיציעו פתרונות לחברי מכבי בכלל, ולעולים בפרט, בתחומי העבודה, הבריאות, השיכון, העלייה והעזרה הסוציאלית.[67]

משהתאחדו אגודת "ברית המכבים" ואגודת "עתיד", הוכן מצע רעיוני שקבע מפורשות כי יש לתת עדיפות ל"פרימט הלאומי" על פני כל עניין חברתי או מעמדי. בשני סעיפים של המצע היו חידושים ביחס להשקפות המסורתיות של "מכבי": הוא קבע כי על מכבי לחנך את הנוער שלה ברוח חלוצית, דהיינו, על מכבי להפנות את הנוער שלה להתיישבות במסגרת המיוחדת להסתדרות מכבי; בסעיף השני יש התייחסות למקומה של הדת במערכת הערכים של מכבי; המצע מביע כבוד לדת ולמסורת היהודית וסבור שיש לנהוג על פיה תוך כדי התאמתה לזמן ולצרכים של בניין הארץ.[68] בהזדמנות זו של האיחוד סיכמה "ברית המכבים" את פעילותה במשך שלוש השנים לקיומה שתמציתו: "לחבריה היא נתנה מה שהאגודות לא יכלו לתת להם: מולדתם בתוך המכבי. לתנועת המכבי כולה ניתן על ידיה חוט השדרה".[69]

בסופו של דבר אגודת "ברית המכבים–עתיד" לא הצליחה לשנות את השקפות הסתדרות מכבי. היא הצליחה לחדד מסרים של חיילות, אבל לא הצליחה להכניס לסדר היום של מכבי את נושא ההתיישבות, או לקבוע עמדות חברתיות וכלכליות ברורות. השקפותיה של מכבי נשארו אלו של "הציונות הכללית" החד- ממדית מימי ראשית התנועה הציונית.

---

67. א', פרוידנטל, 10 שנות ברית המכבים –עתיד, ארכיון צבי נשרי, מיכל 159, תיק 29.
68. קווים למצע של ברית המכבי עתיד, שם.
69. ידיעות ברית המכבים המאוחדת, מס' 19-20, אוקטובר 1938. ארכיון התק"מ, מיכל 22, תיק 11.

לאורך כל התקופה בה עוסק מחקר זה, התלבטה הסתדרות מכבי ארץ ישראל באשר לארגונה הפוליטי. אין ולא היה לה ספק לגבי עצם מהותה כתנועה מדינית. התחבטויותיה היו סביב השאלה, האם להסתפק בחתירה לקידום מטרותיה הארגוניות והלאומיות מחוץ למסגרת השלטונית, או לחתור לשילובם של מנהיגיה בעמדות הרשמיות של המוסדות המדיניים- השלטוניים של היישוב. רוצה לומר, האם להיות תנועה מדינית חוץ פרלמנטרית או מפלגה פוליטית המשתתפת בבחירות וחותרת לייצוג והשפעה בתוך המוסדות היישוביים. התחבטויות אלה גברו כל אימת שהתקיימו בחירות למוסדות היישוביים. למרות היסוסיה הרי שמתחילת שנות ה – 30, החלה הסתדרות מכבי לבנות כלים לפעולה מדינית כישות ארגונית עצמאית בנושאי בטחון היישוב, בהקמת מערכת סיוע של שירותי רווחה לחבריה, וחתירה ליצירת יכולות כלכליות. פעולות שכוונתן הייתה להביא לאיחוד כל החוגים האזרחיים תחת מטריה אחת, כשהדגם שהיה מול עיניה הייתה ההסתדרות הכללית של העובדים העבריים. ההיסוס והפסיחה על הסעיפים הגיעו להכרעה ברורה רק בשנים 1947- 1948, עם החלטת הסתדרות מכבי על הצטרפותה למפלגת "הציונים הכלליים". ומנהיגי הסתדרות מכבי הבולטים נחום חת וג'ורג' פלש השתלבו בהנהגת המפלגה ואף נבחרו למיצגיה של מפלגה זו בכנסת .

משחר קיומה של הסתדרות מכבי הודגש, כי החינוך הגופני הינו אמצעי ולא מטרה. המטרה שעמדה אל מול עיניה הייתה, הנכונות למלא אחרי כל תביעות העשייה של התנועה הציונית בארץ ישראל, כולל מעורבות בפעולה מדינית ממשית. ברוח זו התנהלה המעורבות של אגודת מכבי ירושלים בבחירות לפרלמנט התורכי ב- 1912. כאשר שני חברי האגודה צורפו כחברים ל"ועד העברי" לבחירות לפרלמנט התורכי. חברי האגודה לקחו חלק בשכנוע בעלי זכות הבחירה לממש את זכותם ולבחור כהמלצת ה"ועד העברי".[70]

---

[70]. פרוטוקולים של אגודת "מכבי" ירושלים, מיום כ"ג אדר תרע"ב [12.3.1912], ארכיון צבי נשרי, חטיבה 1.10,מיכל 159, תיק 28.

כפי שצוין בפרקים קודמים דור המייסדים של מכבי ארץ ישראל נמנה עם אנשי העלייה השניה, שבחלקו היה משולב בפעילות באחת משתי מפלגות הפועלים, ה"פועל הצעיר" או "פועלי ציון".[71] למרות שהסתדרות מכבי לא קשרה עצמה באופן פורמלי עם מפלגות הפועלים, היא הפגינה קרבה לתנועת העבודה. השבועון "אחדות", ביטאונה של מפלגת "פועלי ציון", קרא להצטרפות הציבור בכללו, "ובייחוד הפועלים", לאגודת מכבי ירושלים והעמיד את מערכת העיתון ככתובת ההרשמה וההצטרפות לאגודה.[72] ואכן בשנות קיומה הראשונות של הסתדרות מכבי ארץ ישראל, עד אמצע שנות ה- 20, הזדהתה הסתדרות מכבי באורח גלוי עם תנועת העבודה. הדבר בלט בהתייצבות החד-משמעית לצדם של הפועלים במאבק על שמירה עברית ועל עבודה עברית במושבות.

על כן אופייני הדבר שהאסיפה הכללית של מכבי ארץ ישראל, שנערכה ב- 25 באפריל 1914 החליטה על הבעת אהדה לפועלים השובתים במושבה סג'רה: "האסיפה מכירה את העבודה העברית לדבר הכי הכרחי לביצור עמדתנו ושבלעדה אין ערך לכל עבודתנו הישובית בארץ".[73]

נקיטת עמדה ברורה, עקבית ומתמשכת בנושא זה באה לידי ביטוי גם ב"חגיגות העממיות" ברחובות, שיזם ועד המושבה רחובות ב- 1908, והתקיימו מדי שנה בחול המועד פסח. החגיגות כללו תערוכות חקלאיות, תעשייתיות ואומנותיות, שהציגו את הישגי השנה החולפת, וכן תחרויות ספורט, רכיבה וכדומה. ואולם ערכן האמיתי של החגיגות, לא היה בתוכן הפורמלי המתוכנן אלא באווירת "ההפנינג" ששררה במהלכן. יום החגיגה שימש "כינוס לכל הער והרענן בישוב", שבו היו נפגשים ידידים וקרובים מכל חלקי הארץ "מדן-מתולה ועד באר טוביה". למכבי היה תפקיד מרכזי בארגון החגיגות וכן ביצירת התוכן והאווירה בהן. חברי מכבי מכל הארץ היו מתכנסים ברחובות כדי להשתתף בחגיגות.[74]

---

[71]. כמו יעקב זרובבל, אביעזר ילין, צבי נשרי, אליהו גולומב, דב הוז. ראה קאופמן חיים, הפועל בתקופת המנדט, חיבור לשם קבלת תואר "דוקטור לפילוסופיה", אוניברסיטת חיפה, ספטמבר 1993, עמ' 63 – 65. וכן נשרי צבי, בימים ההם, בתוך "דבר המכבי", ליובל העשור למכביה ניסן תש"ב.

[72]. האחדות – שבועון לענייני הפועלים והמוני העם בארץ ישראל, יוצא לאור על ידי מפלגת הפועלים העבריים הסוציאל- דמוקרטים בארץ ישראל (פועלי ציון), מיום כ"ב אלול תרע"א [15.9.1911], עמוד 21, ומיום ה' חשון תרע"ב [27.10.1911] , עמוד 50.

[73]. האחדות , מיום ה' באייר תרע"ד, [1.5.1914], במדור כרוניקה, עמוד 31 .

[74]. נשרי צבי, החגיגות העממיות ברחובות, "מכבי" תרצ"ב, חוברת לקראת המכביה הראשונה, ארכיון מכבי, מיכל 148, תיק 8.

חגיגות אלה פסקו בשלהי 1913 כאשר בעקבות סכסוך מתמשך עם ועד המושבה רחובות, סולקה הסתדרות "השומר", שהייתה משולבת בתנועת העבודה, מהשמירה במושבה. היא הופקדה בידי שומרים אחרים שהיו מזוהים עם האיכרים.[75] בגלל סכסוך זה ביטלה הסתדרות מכבי יחד עם הסתדרות השומר את השתתפותן בחגיגות ולכן הם בוטלו.[76] לאחר סיום מלחמת העולם הראשונה עשה ועד המושבה ניסיון לחדש את החגיגות, ופנה למרכז מכבי בעניין זה. המרכז שלח את נציגו לבדוק מה יחס המושבה לעבודה העברית. לאחר דיונים במרכז הוחלט כי שאלת העבודה העברית היא "בעוכרי המושבה", ולכן הסתדרות מכבי לא תיקח חלק בחגיגות, ואכן הן לא חודשו.[77] הדיון במחויבות של מכבי לעבודה העברית במושבות קבע את עמדת הסתדרות מכבי ביחס לאגודות מכבי שקמו במושבות. בדיון שנערך במרכז מכבי ב- 24 בינואר 1919 בשאלת צירופה של אגודת מכבי פתח תקוה להסתדרות הוחלט כי

> אסור לנו להסכים שחברי הסתדרות מכבי המשתמשים בעבודה זרה יחשבו לחברי הסתדרות מכבי. ובכל אופן צריכים אנו להרחיק מהאגודה צעירים שאינם עובדים עבודה ממש, אלא משתמשים בפועל ובעצמם נוהגים מנהגי חווג'ה"- ולכן אגודת "מכבי" פתח תקוה אינה יכולה להיחשב כסניף של הסתדרות מכבי.[78]

הקשר בין חברות ב"מכבי" של בני המושבות עם המחויבות לעבודה עברית עלה מדי פעם, והדיונים מעידים על התלבטות וחילוקי דעות: מצד אחד, היה קיים החשש שהסתדרות "האיכר הצעיר", ארגונם של צעירי המושבות, תקים אגודת התעמלות נפרדת, ובכך תהיה המכבי הסתדרות עירונית בלבד, ומצד שני קיים היה הרצון לשמור על עקרונות הסתדרות מכבי בנושא עבודה עברית. לאחר חילוקי דעות, התקבלה ההחלטה כי האגודות להתעמלות במושבות ראשון לציון, רחובות ופתח תקוה אינן יכולות להיחשב לסניפי הסתדרות מכבי ארץ ישראל, כל עוד חבריהן אינם מקפידים על עקרון העבודה העברית.[79]

---

[75]. גלעדי ישראל, "דברי ימי האגודה" בתוך קובץ "השומר" עמוד 13 , הוצאת ארכיון העבודה , תל אביב תרצ"ז, [1937] וכן דינור, ב'. (עורך ראשי), ספר תולדות ההגנה, כרך א', חלק ראשון, תל אביב, 1973, עמ' 241 –243.

[76]. החרות ,עיתון יומי, יום ד' י"ב ניסן תרע"ד [8.4.1914] , האחדות, מיום י"ד ניסן תרע"ד [10.4.1914] עמ' 31.

[77]. פרוטוקולים של מרכז "מכבי", שנת תרע"ט, ארכיון מכבי, מיכל 195, תיק 141-1.

[78]. פרוטוקול של ישיבת מרכז מכבי מיום 24.1.1919 , ארכיון מכבי, מיכל 195, תיק 145-1.

[79]. פרוטוקול של ישיבת מרכז מכבי מיום 3.4.1919, שם.

עד לסיום מלחמת העולם הראשונה שמרה הסתדרות מכבי על התנתקות מוחלטת מביטוי מפלגתי-פוליטי עצמאי, המרמז על רצון לקחת חלק בהנהגה הפוליטית. המודעות המדינית לא גרמה לכך שהפעילות המדינית של הסתדרות מכבי תהיה מזוהה עם מפלגה פוליטית כל שהיא.

לאחר סיום מלחמת העולם הראשונה ומשהחל המנדט הבריטי, התארגן היישוב היהודי בארץ ישראל, קבע את המסגרות הפוליטיות המארגנות את שלטונו העצמי ובחר את המוסדות השלטוניים העצמיים והייצוגיים שלו בארץ. בעקבות כך, חל שנוי בעמדות המסורתיות של הסתדרות מכבי. לקראת הבחירות לאסיפת הנבחרים הראשונה, שנערכו באפריל 1920, נערכה ועידה ארצית (ועידת הצירים) של מכבי. בוועידה שהתכנסה בסוכות תר"ף (תחילת אוקטובר 1919), התקבלו החלטות עקרוניות שהדגישו כי הסתדרות מכבי היא תנועה מדינית, שיש לה מאפיינים מפלגתיים. כן אושר מחדש, כי המכבי הנה הסתדרות לאומית שמטרתה העיקרית היא הבראה גופנית ורוחנית של העם. חיזוקו הפיזי באמצעות התעמלות וספורט, ובאמצעות "עבודות תרבותיות ולאומיות". הדגש של כוונותיה למעורבות מדינית מצא את הביטוי בהחלטות שהוסיפו לתקנות הסתדרות מכבי סעיף חדש למטרותיה של מכבי: "הסתדרות מכבי עוסקת בהכשרת חבריה לחיים המדיניים". בהתאם לתיקון הזה התקבלה גם ההחלטה, לפיה תשתתף הסתדרות מכבי בבחירות לאסיפת הנבחרים הראשונה על מנת לשמור על האינטרסים שלה. השאיפה להיות חלק מהשלטון נבעה משני גורמים עיקריים: הרצון להיות תנועה בלעדית של הנוער העברי, והצורך בקבלת עזרה חומרית מוסדית מצד הארגון היישובי. החלטת הוועידה הגדירה את התכונות והעמדות הנדרשות מנציגיה: "הנבחר צריך להיות ידוע בתור אדם בעל השקפות רדיקליות – דמוקרטיות, שייך לאגף העבודה ובאופן רשמי לא יכנס לשום פרקציה מפלגתית".[80] החלטה זו הוציאה, למעשה, את מכבי מהמסגרת של "הכלליות", דהיינו, מאי מעורבות במפלגתיות היישובית, ומיקמה את הסתדרות "מכבי" על המפה הפוליטית- מפלגתית לצידה של תנועת העבודה. בבחירות לאסיפת הנבחרים הראשונה של היישוב שנערכו ב – 19 באפריל 1920 נבחר נציג אחד של מכבי ארץ ישראל, אביעזר

---

[80]. החלטות ועידת הצירים בסוכות תר"ף, [אוקטובר 1919], ארכיון צבי נשרי, חטיבה 1.10, מיכל 158, תיק 15.

ילין.[81] אולם כוחה האלקטורלי של "מכבי", לא הספיק כדי שתיבחר למליאת הועד הלאומי.

<u>התייצבות - כחלק מהחוגים האזרחיים</u>

ועידת הסתדרות מכבי בסוכות תר"ף (1920) הייתה האחרונה למשך תקופה של שלוש שנים לערך. חילוקי דעות ויחסים בין-אישיים קשים שיתקו את המוסדות המרכזיים של מכבי, ופוררו את המסגרת הארצית של הסתדרות מכבי ארץ ישראל.[82] נשארו, אפוא, אגודות מכבי מקומיות שפעלו ללא קשר ביניהן. התקנות, שלא אפשרו חברות במכבי לאגודות שלא הקפידו על שמירת עקרון העבודה העברית, לא היו תקפות יותר. כללי הפעולה שנקבעו באסיפת הצירים, בדבר הקרבה בין הסתדרות מכבי לתנועת העבודה - בטלו. בזמן שחלף בין כינוס הוועידה בשנת 1919, שהחליטה על קרבה לתנועת העבודה, לבין ייסודו הרשמי של "הפועל" כהתאגדות ספורט נפרדת בחסות ההסתדרות הכללית של העובדים, חלו שינויים באווירה הפוליטית במכבי. שבעיקרם נבעו מכך שמספרם של בני המושבות והשפעתם גברו בה. חברים המזוהים עם תנועת העבודה פרשו ממנה, ובמקומם קמה הנהגה, המורכבת מחברים הקרובים לחוגים האזרחיים.

בסוכות תרפ"ד (סוף ספטמבר 1923), לאחר כינוס ספורטיבי כלל-ארצי בירושלים, כונסה ועידה שבה השתתפו נציגים של עשרים וחמש אגודות "באי כוח רוב הצעירות העברית בארץ ישראל לשם חידוש הסתדרות המכבי וארגונה על יסודות חברותיים ולאומיים".[83] הגישה הלאומית שעמדה ביסוד ההתארגנות החדשה אינה אותה גישה לאומית שהוזכרה בעבר בתקנות הסתדרות מכבי כמטרה חינוכית, אלא מעין התרסה כלפי תנועת העבודה. גישה זו תשמש, לאורך כל התקופה הנידונה במחקר, כלי ניגוח אידאולוגי בידי "החוגים האזרחיים", שאימצו את סיסמת ה"מוניזם" של זאב ז'בוטינסקי בוויכוח עם תנועת העבודה. הדוברים העיקריים בוועידה, הבליטו אף הם את הריחוק מתנועת העבודה. כך, נבחר ליושב ראש הועידה עובד בן עמי מפתח תקוה

---

[81]. ספר התעודות של הועד הלאומי לכנסת ישראל בארץ ישראל, תרע"ח –תש"ח, הוצאת דפוס רפאל כהן, ירושלים, 1963, עמוד 430 – 433.

[82]. אין תיעוד בן הזמן על הסיבות ליחסים הגרועים ולשיתוק המוסדות ומי היו המעורבים. ישנו רק תיעוד מאוחר במעט המזכיר את תקופה המשבר והסיבות לו באופן כללי בלי להיכנס לפירוט.

[83]. המכבי חוברת לענייני ההתעמלות והספורט באי"י, חוברת א', חשון תרפ"ד.

שהיה ממנהיגי הסתדרות "בני בנימין"- תנועתם של בני המושבות. השינוי ב"פני" הוועידה הוא בין היתר בבואה של המאבקים בין הפועלים במושבות לבין האיכרים נותני העבודה.

המתח בין הפועלים לאיכרים הקשה על המפגש החברתי השוויוני ביניהם באגודת הספורט. קושי זה הביא בשנת 1922, להקמתה של התאגדות ספורט נפרדת של פועלים בפתח תקוה. אומנם ניסיון זה לא עלה יפה, אבל הוא סימן שינוי. אחריו קמו אגודות ספורט אחדות של פועלים בערים במושבות, גם הן על רקע מעמדי. בהתחלה התקיימו אגודות "הפועל" בתוך המסגרת הכללית של מכבי ארץ ישראל.

כבר בשנת 1921 פנתה הסתדרות העובדים למרכז מכבי, וביקשה לאפשר לה להקים סניפים מיוחדים לפועלים בתוך מכבי ותמיכה כספית לשם כך. המרכז לא ראה אפשרות להקצאה כספית, אבל עודד הקמת קבוצות נפרדות לפועלים במכבי,[84] למרות שקיומן של שתי אגודות מכבי ביישוב אחד היה מנוגד לעקרונות מכבי. הסתדרות מכבי ארץ ישראל הייתה מוכנה להתפשר עם עיקרון זה לזמן מה, ולהתיר הקמה של אגודת ספורט של מכבי המיוחדת לפועלים, במקביל לאגודה הכללית באותו יישוב. הסכמה זאת הייתה קצרת מועד, ואגודות "הפועל" פרשו ממכבי והקימו מסגרת נפרדת.[85] גם אחרי הקמת התאגדות הספורט "הפועל" במסגרת הסתדרות מכבי הכללית של העובדים נמשכו הניסיונות לשמור על בלעדיותה של מכבי כתנועת ההתעמלות והספורט הציונית היחידה. כדי להתגבר על מכשולים אידאולוגיים-מעמדיים, הסכים "הפועל" להיות חלק מהסתדרות מכבי העולמית, אך לא הסכים להיות כפוף למרכז מכבי ארץ ישראל, אלא שלכך סירב מרכז מכבי להיענות.[86]

פרישת סניפי "הפועל" ממכבי והקמת התאגדות ספורטיבית מיוחדת ובלעדית לפועלים זירזה את התייצבותה של מכבי בתוך החוגים האזרחיים. התחזקותה של "הפועל" בערים גרמה להתגברות עוצמתם והשפעתם של האיכרים בני- המושבות במכבי. יחסם המספרי במוסדות ההנהגה גדל, ובד בבד גברה השפעתם בקבלת החלטות. ביטוי לכך נמצא גם ביחס לעבודה העברית. עם זאת שעיקרון העבודה העברית היה מעוגן במכלול

---

[84]. פרוטוקול הנהלת המרכז, מיום ט' בשבט תרפ"א [18.1.1921], ארכיון צבי נשרי, חטיבה 1.10, מיכל 129 תיק 18. ראה גם בפרק הדן ביחסים בין מכבי ל"הפועל" בהמשך.

[85]. ראה מכתבו של יקותיאלי י. לד"ר קון, ערב תשעה באב תרפ"ו [20.7.26], ארכיון מכבי, מיכל 90, תיק 23-1- 5.

[86]. פרוטוקולים של אגודת הפועל חיפה, מיום 28.4.24,3.1.1925. וכן פרוטוקול מישיבה של ועדי המכבי ו"הפועל" בחיפה, מיום א' שבט תרפ"ה [26.1.1925]. הנושא של יחסי מכבי ארץ ישראל ו"הפועל" יידון בפירוט בנפרד.

הערכים הלאומיים של מכבי ותקפותו עלתה תדיר בוועידות הסתדרות מכבי, הרי שבפועל הוא לא נשמר במושבות. נושא של עקרון העבודה העברית עלה לדיון, ואושר מחדש, מדי פעם בוועידות הארציות של הסתדרות מכבי. אך מסתבר כי ההחלטות לא נכפו בגלל החשש שהמחיר עלול להיות פרישת בני האיכרים ממנה. לכן היא לא הגיעה להכרעה ברורה שדרשה מחבריה האיכרים לקבל מרות מוחלטת בנושא. במושבות, אך לא רק בהן, העסיקו חברי מכבי פועלים ערבים, ולא קיבלו את דין החלטות הוועידות. בוועידה שהתקיימה בפתח תקוה ב- 7 בספטמבר 1934, עלה נושא העבודה העברית בחריפות, ורוב דיוני הוועידה הוקדשו לו. עולים חדשים חברי "מכבי", ובעיקר נציגי השרון בוועידה, דרשו החלטה "שהשרון ייבנה בידיים עבריות". הוועידה קיבלה הצעת החלטה פושרת התומכת בעבודה עברית, אבל לא נקטה סנקציות נגד המפרים. הצעה לקבוע בית דין מיוחד לעניין העבודה העברית נפלה ברוב של מתנגדים.[87] בוועידה הארצית היוצאת מהכלל, שכונסה במרץ 1936, עלתה שוב שאלת העבודה העברית. נציג "מכבי הצעיר העולה" העלה בחריפות את הבעיה : "90% ערבים עובדים אצל יו"ר "מכבי" ברחובות, בו בזמן שחברינו נמקים מחוסר עבודה.."[88] גם במקרה זה התקבלו החלטות פושרות ולא מחייבות. ניכרת, אפוא, מגמה של הימנעות מהחרפת היחסים עם האיכרים, כדי לא ליצור עילה להקמת ארגון ספורט נפרד של בני המושבות, וגם כאשר מחירה של הימנעות זו היא פרישת פועלים וחיזוק הדימוי של מכבי, כארגון המשויך לחוגים האזרחיים.

הגוש רב המשקל של המעמד הבינוני בעלייה הרביעית (1924 – 1929) נתקל במפת מפלגות יישובית, שהייתה חסרה בו מפלגה ימנית היכולה לבטא את מורת רוחם של העולים מהמציאות החברתית והכלכלית ששררה בארץ. ניסיונות ההתארגנות הראשונים של "החוגים האזרחיים" ביישוב החלו כבר בשנת 1925, אך ללא תוצאות של ממש. המאמץ הארגוני הממשי הראשון היה בניסיון להקים ארגון אזרחי תחת השם "התאחדות אזרחית לאומית". בגוף המייסד היו נציגי גופים שונים כמו התאחדות האיכרים, "בני בנימין", התאחדות בעלי התעשייה, הסתדרות בעלי הבתים

---

[87] .פרטיכל של ישיבת הועדה הארצית של הסתדרות המכבי בארץ ישראל שהתקיימה ביום 7.9.34, ארכיון מכבי ,מיכל 94, תיק 1-5-21.

[88] . פרטי כל הועידה הארצית היוצאת מהכלל, מיום 27.3.36, ארכיון מכבי, מיכל 115, תיק 1-5-22.

ואחרים.[89] חלק מהפעילים בגופים אלה היו חברים גם במוסדות המרכזיים של מכבי. למרות שמכבי כתנועה לא השתתפה בהתארגנות זו וגם לא הביעה דעה באשר לה, לא ניתן להתעלם מהקשר בין חלק ממנהיגיה להתארגנות זו.

עוד לפני כן, ההתלבטות של הסתדרות מכבי באשר לדרכה הפוליטית מצאה ביטוי גם במגעים עם זאב ז'בוטינסקי. ב- 1919 בקשו נציגי מכבי את תמיכתו של זאב ז'בוטינסקי בהסתדרות מכבי ואפילו הציעו לו להיות שותף פעיל בהנהגתה. בפגישה עמם הצהיר כי יהיה לו עניין במכבי, אם במרכז פעילותה יעמוד החינוך הצבאי.[90] ב- 18 בינואר 1923 הודיע ז'בוטינסקי שאינו מכיר יותר בסמכות ההנהלה הציונית, ולכן הוא פורש מהתנועה הציונית.[91] עזיבתו את התנועה הציונית לא הייתה נטישת הזירה המדינית. אדרבא, הייתה זו עליה על נתיב שיאפשר לו פעולה מדינית עצמאית ובניית תנועה (שלא במסגרת התנועה הציונית) שתתמוך ברעיונותיו המדיניים. אחד מרעיונותיו המרכזיים היה חתירה להקמת כוח צבאי יהודי מוכר ורשמי. משהקים את "הסתדרות מכבי הציונית הרביזיוניסטית" במסגרת התנועה הציונית בשנת 1925, ייחד בתוכניתו מקום למכבי כתנועה שתכשיר את הנוער היהודי ותקנה לו אימון צבאי.[92] על רקע זה הציע יוסף יקותיאלי, מזכיר מרכז מכבי, לז'בוטינסקי תוכנית שתרתום את מכבי לרעיון ההכשרה הצבאית שתינתן לנוער היהודי.[93]

בעת ביקורו בארץ בשנת 1926, ניסה זאב ז'בוטינסקי לגייס תמיכה לתנועתו בקרב האקטיביסטים, אלה שנענו בזמנו לקריאתו והתגייסו ל"גדודים העבריים". הוא נפגש עם חוגים שונים של הפועלים [94] ושל אחרים, ובהם עם אנשי מכבי.[95] הפגישה לא הוליכה לתמיכה של מכבי בתנועה הרביזיוניסטית, ברם חלה התקרבות לצה"ר .[96]

---

[89]. גלעדי ד', היישוב בתקופת העליה הרביעית, הוצאת עם עובד, תל- אביב, 1973 . עמודים 113 – 170 , 246- 247 .

[90]. פרוטוקול ישיבת מרכז "מכבי", מיום ט' בכסלו תר"פ [1.12.1919], ארכיון צבי נשרי,חטיבה 1.10, מיכל 159, תיק 18 . הנושא יידון בהרחבה בנפרד.

[91]. מכתבו של ז'בוטינסקי זאב אל צבי פרץ חיות, יושב ראש הועד הפועל הציוני, מיום 18.1.23, בתוך זאב ז'בוטינסקי אגרות ,כרך רביעי אגרת 54, עמוד 56. הוצאת מכון ז'בוטינסקי בישראל , ירושלים, תשנ"ח.

[92]. ז'בוטינסקי זאב, אגרות, אגרת 108, מיום 8.12.1923 עמוד 199. וכן אגרת 315 מיום 25.10.1925, עמוד 281.

[93]. מכתב של יקותיאלי יוסף לזאב ז'בוטינסקי מיום 19.5.42 , ארכיון מכבי, מיכל 90, תיק 23-5-1.

[94]. לויטה, ל', בעין חרוד לרגלי הגלבוע, הוצאת מכון טבנקין לחקר ולימוד הקיבוץ, תשמ"ג 1983 , עמודים 61 -63.

[95]. מכתב של יקותיאלי יוסף אל אבנר [?] מיום 11.8.26,ארכיון מכבי, מיכל 90, תיק 23-5-1, וכן מכתב של מזכירות "מכבי" לכהנוב, חבר מרכז "מכבי", מיום 2.11.1926 , ארכיון צבי נשרי, חטיבה 1.10, מיכל 159, תיק 2 .

[96]. ארכיון מורשת בן גוריון, יומן בן גוריון השלם , 10.5.1929. "בזמן האחרון יש התקרבות בין המכבי ובין הרביזיוניסטים".

בסוף שנות העשרים הפעילות באגודות מכבי הייתה שקועה בעיקר בספורט תחרותי ראוותני. המעורבות של המרכז בפעילות האגודות הייתה מועטה אם בכלל, ואין כל תיעוד על פעילות או מעורבות בפעילות יישובית החורגת מענייני הספורט.

בשלהי שנת 1929 עם כינוסה של ועדת התרבות המרכזית של מכבי בהשתתפות חברי הנשיאות, חלה תפנית. בכינוס זה עלתה ביקורת חריפה נגד ההתמקצעות הספורטיבית באגודת מכבי שביטויה העיקרי היה התמקדות בכדור רגל. תופעה המעידה, לדעת דוברי הכינוס, על השפל שאליו הגיעה הסתדרות מכבי ועל נטישת האידאה של מכבי כנושאת דגל התחייה הלאומית. כדי להחזיר "עטרה ליושנה" הוחלט על שינוי דגשים ותגבור העבודה התרבותית והלאומית. השיטה שהוצעה הייתה אימוץ תוכנית הרצאות חובה שתוכננה מראש וה"מכוונת למטרות המכבי - לתת לחבר השקפה אלמנטרית ומקפת על כל השאלות הנוגעות לתחייתנו הלאומית". משמעות ההחלטה היא, יצירת דוקטרינה אידאית- מדינית של הסתדרות מכבי והחדרתה לחברי הסתדרות מכבי באמצעות תוכנית ההרצאות.[97]

ב-27 בנובמבר 1930 החליטה נשיאות מכבי על השתתפות בבחירות לאסיפת הנבחרים, אשר היו אמורות להתקיים ב-1 במאי 1931, מתוך כוונה להציג בבחירות רשימה מיוחדת של מכבי ארץ ישראל.[98] ההחלטה התקבלה בישיבת נשיאות הסתדרות מכבי בירושלים, שהשתתפו בה רק חלק מחבריה, עם זאת לא היה בכך פסול בהתאם למה שהיה נהוג לגבי ישיבות הנשיאות.[99] למרות שירושלים לא הייתה המקום הנוח ביותר לכינוס ישיבות של הנשיאות, עד שנת 1935 נהנתה אגודת מכבי ירושלים, ממעמד הבכורה. את מעמדה זה הייתה חייבת לא מעט לזכות מנהיגה אביעזר ילין,[100] שהיה איש ציבור מוכר, ממייסדי מכבי ארץ ישראל, ונשיאה במשך זמן ניכר מייסודה ועד שנת 1931. ילין היה אחרון מנהיגי מכבי שלא היה מנוכר לתנועת העבודה, ומי שהיה נציג מכבי באסיפת הנבחרים הראשונה. פועל יוצא מכך היה כי במרבית התקופה הזו הייתה נשיאות הסתדרות מכבי בירושלים.

---

97. ישיבת ועדת התרבות המרכזית פתח תקוה, מיום כ"א תר"ץ, [27.12.1929], ארכיון מכבי , מיכל 195, תיק 141-1.

98. פרוטוקול מישיבת הנשיאות מיום 27.11.30 , ארכיון מכבי, מיכל 195, תיק 142-1.

99. תקנות מכבי, סעיף 36 בתוך המכבי, חוברת ו-ז, אייר תר"ץ .

100. אביעזר ילין ממייסדי מכבי, הצופים, והסתדרות המורים ועמד בראשם. נבחר לאסיפת הנבחרים הראשונה ברשימת "מכבי", וכן לאסיפת הנבחרים הרביעית, גם אליה ברשימת מכבי.

למרות חוקיות ההחלטה על השתתפות בבחירות היא נתקלה בהתנגדות באגודות, בייחוד אצל מנהיגי אגודת מכבי חיפה. הם טענו, כי ההחלטה הונעה על-ידי שיקולים זרים, שהעיקרי שבהם - רצונו של אביעזר ילין להיבחר לאסיפת הנבחרים.

לאחר הפילוג באגודת מכבי חיפה ופרישת ה"פועל" ממנה, הייתה הנהגת האגודה נתונה בידי חברים מקורבים לחוגים האזרחיים. לאחר ייסוד "הציונים הכלליים" כמפלגה בהסתדרות הציונית בשנת 1929, תמכו ראשי מכבי חיפה, במפלגה החדשה.

בבחירות לאסיפת הנבחרים שנערכו ב- 1931 לא השתתפה בפעם הראשונה רשימה של האיכרים במושבות, לעומת זאת, השתתפה לראשונה רשימה של "הציונים הכלליים", תחת השם "הציונים הכלליים המאוחדים".[101] אין תיעוד הקושר את ההתנגדות להשתתפות מכבי בבחירות עם השתתפות ה"ציונים הכלליים", או להחרמת הבחירות על ידי התאחדות האיכרים. מאחר שהמתנגדים להשתתפות מכבי בבחירות [102] היו קשורים או ל"ציונים הכלליים" או להתאחדות האיכרים, יש מקום להשערה כי התנגדותם נשענה על המניעים של אותם הגופים. אי ההשתתפות של מכבי בבחירות שרתה את עניינם: את "הציונים הכלליים" שחששו מפיצול הכוח במחנה האזרחי ואת התאחדות האיכרים שחששה מפני פגיעה בהיקף החרם.

בעקבות ההתנגדות להחלטה על ההשתתפות בבחירות,[103] העבירה נשיאות מכבי את ההחלטה בדבר ההשתתפות ברשימה עצמאית, לוועידה הארצית. ב- 20 בדצמבר 1930 התכנסה הוועידה הארצית של מכבי בראשותו של ישראל רוקח והחליטה כי הסתדרות מכבי לא תשתתף בבחירות לאסיפת הנבחרים.[104] החלטה זו והרכב המחליטים, ובייחוד התייצבותו של ישראל רוקח בראשות הוועידה, מסמנים תזוזה בולטת במיקומה של מכבי במפת הגושים הפוליטיים ביישוב - הסתדרות מכבי הציבה עצמה בקרב "החוגים האזרחיים".

---

[101] . רובינשטיין אליקים, מישוב למדינה: מוסדות ומפלגות, בתוך אליאב בנימין, עורך, היישוב בימי הבית הלאומי, הוצאת כתר 1979 , עמודים 185 –186.

[102] . אישים כמו ישראל רוקח, נחום חת, ירוחם גבאי, דב גפן ואהרון נתנאל מקורבים ל"ציונים הכלליים". עזרא איכלוב, ומרדכי בן-דרור אנשי התאחדות האיכרים.

[103] . מאמר בעיתון קיר, מיום 6.12.1930, ארכיון מכבי, מיכל 95, תיק 32- 5. וכן שם, מכתב [אין זיהוי החותם] אגודת חיפה, מיום 8.12.1930 .

[104] . החלטות ועידת "מכבי", מיום 20.12.1930 , ארכיון "מכבי", מיכל 195, תיק 142 -1.

ביתו של ארגון "ההגנה הלאומית" (ארגון ב')

ארגון "ההגנה" הוקם בשנת 1920 על ידי- מפלגת הפועלים אחדות העבודה. משהוקמה הסתדרות מכבי הכללית של העובדים, האחריות על "ההגנה" הועברה אליה. למרות ש"ההגנה" נמצאה תחת מרותה המלאה של הסתדרות מכבי משך כל שנות ה- 20 של המאה שעברה, חבריה באו מכל חוגי היישוב. לאחר ה"מאורעות" של שנת 1929 ולאחר שהחוגים האזרחיים איימו לפרוש ממנה נקבעה בשנת 1930 שותפות פריטטית בין ההסתדרות הכללית ובין חוגים אזרחיים (לא כל החוגים האזרחיים) במפקדה הארצית של ארגון "ההגנה", אך בפועל הייתה הסתדרות הכללית של העובדים דומיננטית בניהול ענייני "ההגנה". למרות שהסדר זה, בשינויים מסוימים, פעל עד למלחמת העצמאות, הוא היה מלווה במשברים מפעם לפעם. אחד המשברים והחמור בהם היה הפילוג שחל באפריל 1931. תחילתו של הפילוג הייתה במחוז ירושלים וממנו התפשט בכל היישוב. לפילוג היו סיבות אחדות שאחת מהן, ולא האחרונה בחשיבותה, הייתה מורת הרוח של החוגים האזרחיים מאי-שיתופם בקביעת מדיניות הביטחון של היישוב, ובהנהגת ארגון "ההגנה" בפרט. הארגון החדש קרא לעצמו בשם "ארגון צבאי לאומי" או "הגנה לאומית", או בשימוש היום-יומי "ארגון ב'". את תשתיתו של הארגון היוו סניפי מכבי בארץ וכך גם את היררכית הפיקוד בו. מפקד הארגון אברהם תהומי היה חבר הנשיאות של מכבי, וסגנו אורי נדב, היה בעת הפילוג ממלא מקום הנשיא ואחר כך נשיא מכבי; גם מפקדי חיפה ותל אביב היו אנשי מכבי ממקורביו של תהומי. בעת הפילוג היו בארגון ב' כאלה שהשתייכו לתנועת העבודה ולא היו חברים במכבי. אלה הצטרפו לפלג החדש משום שחשבו כי ארגון "ההגנה" אינו כללי דיו, וכי השפעתה של מפא"י גדולה בו מדי. ואולם, לאחר זמן קצר ב "ארגון ב'", התברר להם כי הארגון החדש רחוק מלהיות כללי, והוא נשען על גורמים ימניים ורוויזיוניסטים. רובם של חברים אלה חזרו בהם בחודשים הראשונים לאחר הפילוג.

סמוך להקמתו של "ארגון ב'" הצטרף אליו כגוש מאורגן "בית הספר לקצינים" של בית"ר, אף כי חברי בית"ר בכללותם לא הצטרפו ל"ארגון ב'". עם זאת עד סוף 1934 היו חברי בית"ר והצה"ר מיעוט מבוטל בארגון. למעשה, עד שהחליטו מפקדת "ארגון ב'" ו"הגוש האזרחי" על הצטרפות מחודשת לארגון "ההגנה" היישובי בשנת 1937, היו חברי מכבי רוב מניינו של ארגון ב' [נושא מכבי וארגון ב' יידונו בהרחבה בפרק מיוחד].

ההתרחשויות האלה לוו במאבק פנימי על הנהגתה של מכבי מאבק שהגיע לשיאו בהתפטרותו של נשיא מכבי אביעזר ילין.[105] דוד בן גוריון מתייחס ביומנו לאירועים האלה במכבי וכך כתב ב- 31 במרץ:" במכבי גוברת עכשיו השפעה רויזיוניסטית.....אביעזר ילין התפטר מהנשיאות במכבי מפני הרוחות הרויזיוניסטיים".[106]

ב- יולי 1931 נבחרה ועדה שאמורה הייתה להציע לבאי המועצה את חברי הנשיאות החדשה. לראשות הוועדה נבחר ישראל רוקח וחבריה היו אהרון נתנאל, מרדכי בן דרור, נחום זיו- אב ואליהו בן גרא, שהיו מזוהים בבירור עם החוגים האזרחיים. בן גרא היה מפקד מחוז תל אביב ב"ארגון ב'". בהתאם להמלצת הוועדה נבחרו לנשיאות שישה חברים, ובהם אורי נדב (נשיא הסתדרות מכבי) סגן מפקד ארגון ב' ואברהם תהומי (זילברג) מפקד ארגון ב'.[107] שיטת הבחירה הזו של הנשיאות על ידי ועדה הייתה יוצאת דופן, וככל שידוע נזקקו לה רק בפעם הזו. בנשיאות שנבחרה הייתה דומיננטיות של הפיקוד בארגון ב', מה שמעיד על מרכזיות "ארגון ב'" בתוך הסתדרות מכבי. היה מיעוט דומם של חברי מכבי שלא היו חברים בארגון ב', ובתוכם כאלה שהמשיכו בחברותם ב"הגנה"; אחרים עזבו את ה"הגנה" אך לא הצטרפו לארגון ב'.

להסתדרות מכבי לא היה עורף ציבורי מספיק, שיוכל לספק לה לגיטימיות להקמת ארגון הגנה יישובי משלה, כלומר, מעין אלטרנטיבה לארגון "ההגנה". שקיבל החל משנת 1930 את הכרת המוסדות הלאומיים. ההחלטה על הפרישה מארגון "ההגנה" התאפשרה רק לאחר שנתמכה על ידי "הגוש האזרחי".[108] "הגוש האזרחי" איגד בתוכו מפלגות וארגונים שהיו חלק מהממסד הציבורי והשלטוני של היישוב ושל הסתדרות מכבי הציונית. הפילוג והפרישה לא נראו למבצעיהם כמעשה סופי, אלא כאמצעי להשגת מידה גדולה יותר של השפעה בארגון בטחונו של היישוב. בתשובה לבקשת פלוגת העבודה של בית"ר בכפר סבא להצטרף לארגונו, השיב להם תהומי כי הוא מתעתד לחזור ל"הגנה" מיד לאחר שיאפשרו זאת התנאים, ובינתיים ביקש מהם

---

[105]. פרוטוקול מישיבת הנשיאות, מספר 10, מיום 31.3.1931, ארכיון "מכבי", מיכל 195, תיק 142-1,שם, פרוטוקול מספר 14, וכן שם, מכתבו של שלמה ארזי, מזכיר הנשיאות, ליקותיאלי מיום 4.6.1931. וכן, המכבי ירחון לענייני החינוך הגופני, שנה שישית, יולי 1931.

[106]. יומן בן גוריון, חטיבת יומנים, ארכיון מורשת, בן גוריון שדה בוקר.

[107]. המכבי, ירחון לענייני החינוך הגופני, תמוז תרצ"א ,יולי1931.

[108]. ארכיון תולדות ההגנה, עדות אורי נדב, תיק 66 – 76 , עדות אברהם תהומי, תיק 51 –76, ספר תולדות ההגנה, עמודים 376 ואילך, ניב, ד', במערכות הארגון הצבאי הלאומי, חלק ראשון, הוצאת מוסד קלוזנר תל- אביב 1965, עמוד 165 ואילך.

להיות חברים בארגון "ההגנה". ואכן עד שנת 1933 נערכו מגעים ונוהל משא ומתן על שובו של ארגון ב' ל"הגנה" .[109]

התארגנות "הגוש האזרחי" החלה במועצת עיריית תל אביב, בשנים 1927 – 1928. בבחירות לעירייה זו בשנת 1929 הופיעה לראשונה רשימה שניסתה, בהצלחה חלקית בלבד, להקיף את כל החוגים האזרחיים.[110] ב-22 באוגוסט 1932 התארגן "הגוש האזרחי" כדי להיאבק בכוחה הגובר של מפא"י במוסדות היישוביים והציוניים בניסיון להגביר את השפעתם בגופים אלה. להתארגנות היו שותפים ה"ציונים הכלליים" (ב'), הרשימה הספרדית, הצה"ר ו"המזרחי".[111]

בבחירות לקונגרס הציוני הי"ח שהתקיימו בשנת 1933, הוכרע המאבק בין תנועת העבודה לתנועה הרוויזיוניסטית על השליטה בתנועה הציונית. מפלגות "הגוש האזרחי" שבחרו להישאר באופוזיציה, ראו ב"ארגון ב'" גוף רב משמעות והן קיבלו על עצמן את ההנהגה האזרחית- המדינית של הארגון, באמצעות מועצת הארגון והוועד המפקח.[112]

אחרי סערת הרוחות בעקבות הירצחו של ארלוזורוב בשנת 1933, החלו חברי בית"ר להצטרף לארגון ב' בזרם שגבר בהדרגה, בהתאם להתפתחויות הפוליטיות ביחסי התנועה הרוויזיוניסטית עם התנועה הציונית ועם המפלגות האחרות ב"גוש האזרחי". בעקבות ההצטרפות באה התביעה להשפעה של הצה"ר בהנהגת הארגון.

בתוך הגוש האזרחי התערערו היחסים עם הרוויזיוניסטים לאחר ש"הציונים הכלליים ב'" ו"המזרחי" הצטרפו לקואליציה בהנהלה הציונית, ובהתאם לכך הצטרפו למוסדות ההנהגה הציוניים והשאירו את הצה"ר באופוזיציה. בתנועה הציונית הגיעו היחסים למשבר אחרי שנדחה ההסכם לשלום בית, ובעקבותיו פרשה הצה"ר מהתנועה הציונית. ככל שגבר בידודה הפוליטי של התנועה הרוויזיוניסטית עלתה חשיבות "ארגון ב'" בעבורה, ומכאן נבע הרצון להשתלט עליו. זאב ז'בוטינסקי, שעד 1934 דחה כל בקשה

---

[109]. א.ת.ה עדות אורי נדב, תיק 66-53, אברהם תהומי, תיק 51-76. ספר תולדות "ההגנה" כרך ב' עמודים 376 ואילך, ניב ד. במערכות, האצ"ל, עמודים 165 ואילך.

[110]. גלעדי דן, הישוב בתקופת העליה הרביעית, הוצאת עם עובד- תרבות וחינוך,1973 , עמודים 240 – 249.

[111]. פרוטוקול הישיבה הראשונה של הגוש האזרחי, מיום כ' אב תרצ"ב [22.8.1932], גנזך הציונות הדתית, פרוטוקולים של המרכז העולמי, תיק 497.

[112]. א.ת.ה. עדות אורי נדב, 66 – 53.

להתעניין בארגון ב', החל לתבוע בלעדיות על ההנהגה המדינית של הגוש. הוא ראה בארגון ב' את "העמדה החשובה היחידה שיש לימין בוויכוח עם הסוכנות היהודית".[113] מתחילת קיומו של "ארגון ב'" הייתה הסתדרות מכבי ביתו של ה"ארגון, סניפי מכבי סיפקו לו מקום לפעילותו, ושימשו כיסוי לגלי לפעולתו. ההזדהות של חברי מכבי עם ארגון ב' הייתה כה רבה, עד כי בסניפים צומצמה פעילותם הספורטיבית של חברים שלא הצטרפו לארגון ב' או שפרשו ממנו. בגלל הזהות המרובה בין מכבי לארגון ב', איימה ההשתלטות הרוויזיוניסטית על הארגון גם בהשתלטות מקבילה על מכבי, על כן ניהלו אברהם תהומי ואורי נדב, קרב מאסף נגד ההשתלטות הרוויזיוניסטית,[114] קרב שהסתיים בשנת 1937 כשחברי מכבי והקרובים לה חזרו לארגון "ההגנה", ואילו תומכי הצ"ח (הסתדרות ציונית חדשה) נשארו שם. ההסכם על חזרתם של חברי מכבי לארגון ה"הגנה" העביר את המרות על ההגנה מידי המפלגות למוסדות הלאומיים. היה בכך הישג לעמדות הממלכתיות שהיו ביסודה של השקפת העולם של מכבי ארץ ישראל.

המאבק בתוך ארגון ב' נגד השתלטות הצ"ח עליו, נתן גם את אותותיו בתוך הסתדרות מכבי. המרכזיות של ארגון ב' בהסתדרות הייתה בירידה, וכבר במהלך שנת 1935 החלה ההכרעה במאבק נגד השתלטותו של ארגון ב' עליה. ראשיתו בניתוק הקשר של סניף מכבי בירושלים, שהיה אבן הפינה ביסוד "ארגון ב'" מן הארגון,[115] והמשכו בוועידה הארצית של מכבי שהתקיימה ב- 10 בנובמבר 1935 בירושלים, שם הוחלט על העברת הנשיאות מירושלים לחיפה, ונבחרה נשיאות חדשה שלא היה בה אף חבר אחד המזוהה עם ארגון ב'.[116]

---

[113]. ארכיון מכון ז'בוטינסקי, מכתבי ז'בוטינסקי, מספר 4031.

[114]. א.ת.ה, עדות אורי נדב, 66-53.

[115]. שם, עדות יוסף בר-נון 1-11, 45 – 95.

[116]. החלטות הועידה הארצית של המכבי בארץ ישראל, במוצאי שבת, 10.11.1935. ארכיון מכבי, מיכל 29, תיק 2 - 1.

המעבר לחיפה חולל שינוי במוסדות ההנהגה של הסתדרות מכבי. בראשה נקבעה נשיאות ייצוגית של שלושה חברים, שמעמדם כעסקנים ציבוריים היה מוכר לכול, ומרכז שבראשו עומד יושב ראש כסמכות האקזקוטיבית של הסתדרות מכבי.[117] בחירת נשיאות בעלת מעמד ציבורי כלל-יישובי באה לשרת את התפנית שחלה בפעילות המדינית של מכבי ארץ ישראל בשנת 1935, שעיקרה מעורבות פוליטית רבה יותר בממסדים הפוליטיים ביישוב. לצידה של אותה פעילות פתחה מכבי במאמץ לבניית כלים ארגוניים- משקיים שיענו על בעיות צורכי תעסוקה, הבריאות והרווחה של אותו ציבור אזרחי, שלא היה חבר בהסתדרות העובדים והיה אפוא משולל שירותים אלה. לשכת העבודה הייתה בשליטת הסתדרות מכבי, אשר כפתה את ההזדקקות לה על מרבית נותני העבודה. לפיכך, מבקשי עבודה שלא היו חברי הסתדרות מכבי התקשו לקבל עבודה.

בעקבות המכביות, הראשונה והשניה, עלו לארץ, חברי מכבי רבים, וגם בין העולים האחרים בעלייה החמישית, היו חברי מכבי. הסתדרות מכבי ארץ ישראל התנגדה רעיונית לערכי היסוד של תנועת העבודה, ולא ראתה אפשרות לפתור את הבעיה של ההזדקקות לשירותי העבודה, הבריאות והרווחה על ידי הצטרפות חבריה להסתדרות הכללית. בעוד ההסתדרות הכללית לא הכבידה על קבלתם כחברים, יתר על כן, מכבי ארץ ישראל התנגדה ומנעה יוזמה של מכבי העולמי להגיע להסכם עם הסתדרות העובדים הכללית.[118] הפתרון לבעיה שאליו חתרה היה להקים הסתדרות עובדים של מכבי שתפתח לשכות עבודה, ולחייב את כל העולים החדשים חברי מכבי להזדקק לשרותיה.[119] הבשלת הרעיון של ביצור כוח פוליטי על ידי הקמת הסתדרות עובדים לא נולד במכבי. קדמה לה בכך התנועה הרוויזיוניסטית שבאפריל 1934 הקימה הסתדרות "עובדים לאומית". לנגד עיני אלה ואלה עמד הדגם של הסתדרות העובדים

---

[117]. פרוטוקול ישיבת הנשיאות מיום 14.12.35, ארכיון מכבי, מיכל 94, תיק 3- 5. הנשיאות כללה את קולונל קיש מי שייצג בשנות ה 20 את ההנהלה הציונית בארץ, ד"ר בירם מנהל בית הספר הריאלי בחיפה ואת מר גרידינגר משה ,עסקן רב פעלים בשטח הכלכלי.

[118]. פרטי כל ישיבת נשיאות "מכבי", מיום 14.12.1935. ארכיון צבי נשרי, חטיבה 1.10, מיכל 159, תיק 1. וכן הצעת הסכם עם "מכבי", סעיף ד', חברי המכבי העולים לארץ... נכנסים להסתדרות העובדים בא"י, מבלי שיצטרכו לרופף או לשנות את קשריהם עם הסתדרות המכבי." אצ"מ s53/1377 ד

[119]. יומן בן גוריון מיום - 21.6.1935 , פרטי שיחה עם לורד מלצ'ט , נשיא "מכבי" העולמי באותה עת "...המכבי רוצה לקים הסתדרות עובדים משלו, מפלגה משלו, ודורש שכל "מכבי" שבא לארץ יקבל עבודה ע"י המכבי וכבר החלו בעבודה זו...."

הכללית של תנועת העבודה. שסיפקה לחבריה לשכת עבודה, איגוד מקצועי ומוסדות סעד ורווחה לצד היותה בעלים של משק כלכלי המעורב בכל הפעילות הכלכלי ביישוב.

לא הכל ב"מכבי" תמכו בפעילות הפוליטית של הסתדרותם:

> נא לזכור - מכבים כה רבים נוהגים לשכוח זאת - כי תחומו של המכבי בתוך עבודת התנועה הציונית מסוים הוא, וכי כמה מן הסעיפים שהמכבי פעיל בהם כיום, אינם כלל מיוחדים כשטחי פעולה של המכבי דווקא .... העבודה החינוכית שלנו איננה יכולה להיות קשורה לשום "איזמים", דוקטרינות או פרוגרמות מפלגתיות.[120]

קולות אלה היו מעטים, ולא ביטאו את עמדת ההנהגה שבאופן עקיב המשיכה לקדם עשייה מדינית של מכבי ארץ ישראל.

החל מתקופה זו פעלה הסתדרות מכבי בבניית כוחה הפוליטי על ידי נקיטת עמדות פוליטיות בכל ההוויה היישובית- כולל מעורבות בהתארגנויות פוליטיות של החוגים האזרחיים- ומאמץ למינוי נציגיה למוסדות השלטוניים היישוביים. במקביל היא עשתה ניסיונות לרכוש עוצמה כלכלית ובניית מוסדות סעד ורווחה (לנושא זה יוקדש פרק נפרד).

לקראת סוף שנות השלושים של המאה שעברה התחבטה הסתדרות מכבי איזה אופי תישא ההתארגנות הפוליטית שלה. אידאולוגית היא התנגדה למה שכינתה "משטר המפלגות" ביישוב. לכן לא עמדה על הפרק ולא הייתה אפשרית פעולה שהייתה יכולה להתפרש כהקמת מפלגה. הסתדרות מכבי חיפשה דרך להתארגנות פוליטית משפיעה אחרת, ושהתארגנות זו לא תוגדר כמפלגה. התלבטות זו לא הכהתה את התחושה של חברים מהשורה ושל חברים בהנהגה, כי מכבי בהתארגנותה הנוכחית אינה מציעה תשובה ממשית למשבר שנתונים בו יהדות אירופה והיישוב בארץ. הייתה תחושה כי מכבי חייבת לחרוג מהמסגרת הצרה של הסתדרות ספורט, להשתלב בפעילות בכל "שטחי חייה של האומה", ולהשפיע בתור גוף מלוכד על בניין האומה. הייתה הכרה כי ההשתהות של מכבי בחידוש ההתארגנות, שמשמעה התעלמות מהצרכים הלאומיים האמיתיים, גורמת לדחיקת רגליה של מכבי לשולי העשייה. סיסמאות שהשמיעו ראשי מכבי, על "כלל ישראל" ו"אחדות האומה" הפכו לחסרות משמעות במציאות המפלגתית. הציבור האזרחי שהיה צריך להיות מושא להזדהות של מכבי" ומקור

---

[120]. ד"ר ק. יעקבוביץ, מכתב אל ידיד מכבי, בתוך ה מכבי דו שבועון לענייני תרבות הגוף, גיליון ט', מיום 3.7.1936.

לתמיכה חומרית ומוסרית, היה עסוק בפילוגים וסבל מהיעדר אידאולוגיה מלכדת. לא היה ביישוב שום גוף פוליטי שיכול היה לייצג את רעיון המכבי ולשמש לו משענת. מצד אחר לא התקבל על הדעת שתנועה "בעלת יעודים היסטוריים כמו תנועת המכבי" לא תהיה מיוצגת בחיים המדיניים. הפתרון שהוצע היה להקים "כח מרכזי חזק אל מעמדי ואל מפלגתי". גוף זה יפעל בתוך החיים הציבוריים של היישוב ושל התנועה הציונית, ירסן את תאוות הפלגנות של המפלגות וישתית את "הפרימט הלאומי כקריטריון אחיד ועליון בעם". הכוונה הייתה להשתתף בבחירות לקונגרס הציוני ולכל המוסדות ביישוב החל באסיפת הנבחרים וכלה בשלטון המקומי "כדי לתת למכבי ולתנועה העממית שמסביבו" כוח להשפיע על מהלך עניני הציונות והיישוב.[121]

ברוח זו אמר נחום חת, יושב ראש הסתדרות מכבי ארץ ישראל, בוועידת חדרה שהתקיימה ב- 10 ביוני 1938, כי על מכבי לנקוט עמדה בבעיות המדיניות העומדות בפני היישוב והתנועה הציונית "באופן מאורגן". כדי לא להפוך את מכבי למפלגה, הציע חת, שיוקמו שני ארגונים מקבילים: אחד ספורטיבי, שימשיך את דרכה של מכבי כתנועה לחינוך גופני, והשני- ארגון מפלגתי.[122]

התחושה במכבי הייתה של התבוססות במי אפסיים בלי הרגשת שליחות ושל עמידה בשולי המאבק המדיני והצבאי של היישוב. בשנים 1936 - 1939, הוקמו יישובי "חומה ומגדל", והוקמו "משטרת היישובים העבריים" ו"פלוגות השדה" (הפו"ש). מכבי, למרות ההדגשים הלאומיים, לא השתתפה כארגון בכל אלה - עובדה שגרמה להרגשת מצוקה. לפיכך חיפשה מכבי דרך להשתלב ולהשפיע. על רקע זה הציע נחום חת, בתזכיר סודי שהופנה לחברי מרכז מכבי שכותרתו הייתה - "מכבי ארץ ישראל לאן?" לחולל שינוי ארגוני הסתדרות מכבי. [123] בתזכיר קבע חת כי מכבי אינה יכולה ואינה צריכה להמשיך ולהתקיים בצורתה העכשווית. התבנית הקיימת אינה הולמת יותר את התפקידים העומדים בפני "הנוער הלאומי", והיא "גם למטה מדרגת האנשים שעומדים בראש התנועה". עניין נוסף הוא הוודאות, כי קיומה של תנועת ה"מכבי" הוא הכרחי בהיותו צורך לאומי. התזכיר מדבר בפעם הראשונה על "תנועת מכבי" שהיא הרחבה לעומת "הסתדרות להתעמלות וספורט". לדעתו, השינוי הנדרש הוא

---

[121]. מכתב של קבוצת חברי מכבי אל צירי ועידת מכבי בחדרה, 10.6.38. ארכיון "מכבי", מיכל 5, תיק 1-103.

[122]. פרוטוקול ישיבת הפתיחה של הועידה הארצית של הסתדרות "מכבי", מיום 9.6.39 , ארכיון מכבי, מיכל 94, תיק 5- 1.

[123]. נחום חת, "מכבי" ארץ ישראל לאן? אוקטובר 1938 ,ארכיון צבי נשרי, חטיבה 5.15,מיכל 324, תיק 2.

רדיקלי, זה חייב להוציא את מכבי מהשוליים שבהם היא נמצאת ולהעלותה על דרך המלך. ייעודה של מכבי הוא "ליצור טיפוס של עברי חדש...לתת לעברים אלה ארגון הסתדרותי שישפיע על מהלך החיים הלאומיים".

אפשר להגיע למטרה זו בשתי דרכים, הדרך האחת מצמצמת אך איכותית שתעשה את הסתדרות מכבי ל"גדודי קנאי הסתדרות נער לאומי". כמו הדמות שאותה שאפו מקימי בית"ר להקנות לתנועתם אך ללא הצלחה, דהיינו, צורת ארגון צבאית. הלוז האידאולוגי צריך להיות הנכונות להקרבה למען העם והמולדת. כדי להגיע לצורת ארגון כזו יש צורך ברה-ארגון שאחריו רק חלק קטן מחברי הסתדרות מכבי יהיו ראויים להיות חברים בו, ואילו הרוב יהיה בעל סטטוס של תומכים בלבד. העלית של החברים ישתייכו ל"בפלוגות קנאים", שבמשך הזמן יתפסו את מקום הארגון הישן של מכבי. חת ציפה שהסתדרות מכבי החדשה תגייס בכוח חזונה הלאומי אלפי בני נוער ותהיה ל"סוקול" העברי. ואם כי חת תמך בכל מאודו בהקמת ארגון כזה, הוא חשש שאין קרקע להקמתו, משום שחייבת להימצא תשתית של קבוצות נוער המאמינות ברעיון, וצריך שיימצא מנהיג קנאי, כריזמטי שיהיה בכוחו לסחוף את הנוער.

כיוון שתנאים אלו לא היו קיימים, הוא הציע דרך שניה מהפכנית בכל הקשור לעמדות מכבי עד אז, והיא הקמת פדרציה של כל ארגוני הספורט והנוער, לרבות "הפועל". לפדרציה זו לא יהיה גוון אידאולוגי. על מכבי יהיה מוטל לוותר על "הנכס העיקרי שלה- על הכלליות", והיא לא תוכל לשמור על ייחודה, ואילו "הפועל" יוכל לשמור על אופיו ועל ארגונו המיוחדים גם בתוך הארגון המשותף. מצב זה יגרום לכך שתוך זמן קצר יהיה "הפועל" הכוח המאורגן היחידי והדומיננטי בפדרציה, ויש להניח שישלוט בה. היתרון של פדרציית ארגוני הספורט והנוער היה ביכולת להקיף את מרבית הנוער בארץ ולהכשיר אותם לשירות ב"הגנה". הפדרציה תשאב את תקציבה מהמוסדות הלאומיים שיבטיחו לה אפשרות של פעילות סדירה. לדעתו של חת הצעה זו של הקמת הפדרציה הייתה הדרך היחידה האפשרית והוא המליץ לאמצה ללא דיחוי.

למרות שלא נמצא תיעוד כי התקיים דיון בהצעה, הרי שעצם ההצעה וניתוח המצב של מנהיג מכבי מעידים על המצוקה בה הייתה נתונה התנועה.

אחת הסיבות להתעוררות חיפושי הדרך החדשים הייתה המתיחות ביחסים בין תנועת הנוער של מכבי לממסד הבוגר. תנועת הנוער שהושפעה לא מעט על ידי תנועת "מכבי הצעיר העולה" שאפה להשתתף בתהליך ההגשמה החלוצית של תנועות הנוער, משמע

התיישבות קיבוצית, והיא אכן הוציאה קבוצת הכשרה במטרה להקים יישוב קבוצתי. לעומת זאת, הרעיון של התיישבות שיתופית, נדחה על ידי מכבי הבוגרת.[124]

הביקורת הראשונה על דרכה של מכבי המתעלמת מצורך העשייה הממשית באה משורות המכבי הצעיר. במאמר של יגאל מכפר תבור, חבר המפקדה הארצית של מכבי הצעיר, הוא קבע מכבי אינה נוטלת את אותו חלק כפי הראוי לה "בבניין מולדת בארץ ישראל ".[125]

לפי החלטת מרכז מכבי החלה ביולי 1939 סדרת פגישות לבירור דרכה של ה"מכבי" וליחסיה עם "המכבי הצעיר". השתתפו בהן חברים המייצגים זרמים רעיוניים שונים בהסתדרות מכבי ובלטו בהם נציגי תנועת הנוער.[126] הדיון הארוך והממצה ביותר נערך ב- 18-19 באוגוסט 1939 , השתתפו בו שני נציגים של מכבי הבוגר, שאחד מהם היה נחום חת יושב ראש מרכז מכבי, שני נציגי מרכז מכבי בהנהגת מכבי הצעיר ושני חברים בוגרי התנועה שהיו חברי המפקדה הארצית.

בדיון הסכימו המשתתפים בכל שקשור לניסוח התפקיד ההיסטורי של מכבי כמובילת החינוך הגופני, תפקיד שלא הסתיים ושיש לדבוק בו. עם זאת, צוין כי אין אפשרות להתעלם מהעובדה שבמציאות החיים ביישוב, לא רק מכבי עוסקת בפיתוח החינוך הגופני. אולם, כל ארגוני הספורט נשענים על גופים פוליטיים המעורבים במערכות השלטוניות ביישוב, ורק מכבי נשארה לא מעורבת, חסרת השפעה, דחוקה לשוליים וחסרת רלוונטיות. היא לא מספקת את ציפיות הנוער להיות מעורב ואינה מציעה "פתרונות לכל בעיות היחיד", כגון, שיכון, עבודה, התיישבות ועזרה כספית. בדיון גם צוין כי כדי להציע פתרון, חלקי לפחות, לציפיות החברים לקבלת שירותי סעד ורווחה, ניסתה "מכבי" להפוך להסתדרות הספורטיבית של הציבור האזרחי, ולקבל דרכו את השירות הזה. אך הסתבר כי הציבור האזרחי הנו מפולג, וחסר יכולת ואולי גם נכונות, לסייע. כיוון שכך, הסכימו המתדיינים כי למכבי תפקיד מוביל בליכוד הפלגים השונים של הציונות הכללית על מנת להפכם לכוח מרכזי בציבוריות היישובית. אך את זה תוכל מכבי לעשות רק עם תשתלב בחיים המדיניים, ותבנה ארגון עצמאי חזק, על-מעמדי ועל- מפלגתי בעל השפעה בארץ. תנועה אשר שולחת שורשים בכל שטחי החיים

---

124. יום השכבה המתבגרת , נתניה, ספטמבר 1937, ארכיון מכבי, מיכל 177, תיק 22-3.

125. יגאל, היו נכונים, בתוך ה מכבי חוברת י"ב – י"ג שנה שביעית, ו' בתשרי תרצ"ז, 22.9.36, ארכיון "מכבי", מיכל 136, תיק 8-9 ,הכותב יגאל הוא יגאל פייקוביץ לימים אלון מי שהיה מפקד הפלמ"ח. מאמריו של יגאל נידונים בהרחבה בפרקים :השקפת העולם של מכבי, ומכבי הצעיר.

126. לבירור דרכה של "מכבי" ארץ ישראל, ביולטין, מרכז המכבי מס. 1 , יולי 1939 ארכיון חבר הקבוצות, מיכל 134, תיק 4.

ביישוב: החברתיים, הכלכליים וההתיישבותיים. תנועה המרכזת המונים ושותפה בכל מוסדות השררה ודרכם משפיעה על ניהול היישוב. כוח שבא לקיים את החובות הלאומיות, מבלי שיהיה קשור באינטרסים חד-צדדיים של מפלגה או מעמד. מימוש כל אלה חייב נקיטת מעשים, שעיקרם הקמת גוף שמכבי יהיה במרכזו וסביבו תתפתח תנועה עממית. זאת ועוד, יש לקבוע עמדה מחייבת בכל השאלות המדיניות אשר מעסיקות את התנועה הציונית, וכן יש לאכוף משמעת המחייבת את כל חברי מכבי לקבל את עמדות התנועה או לפרוש ממנה. על מכבי להופיע כגוף עצמאי בבחירות לקונגרס הציוני, לאסיפת הנבחרים, לעיריות, לוועדי הקהילות ולמועצות המקומיות, ולהגדיל את נציגותה בכל המוסדות האלה. לקראת ההשתתפות בבחירות עליה לעבד מצע אידאולוגי לאומי המיוסד על אחדות, מרות, אחריות ומשמעת.

אולם המעורבות בחיים הציבוריים כמוה כהליכה על חבל דק שטמונה בה סכנת מעידה לתוך קלחת המפלגתיות, כפי שקרה, למשל, לתנועת "השומר הצעיר".[127] הסתדרות מכבי כלוחמת נגד הפיצול המפלגתי המופרז ביישוב ובמשטר המפלגות בו, לא חפצה להפוך למפלגה, ודבר זה היה תלוי כמובן בכשרון מנהיגיה לשמור על כך. הדגם שעמד לנגד עיניהם היה הדגם של הסתדרות הנשים ויצ"ו שהשתתפה בבחירות ולקחה חלק בעבודת המוסדות השונים. אימוץ הדגם הזה של תנועה פעילה בחיים המדיניים נראה להסתדרות מכבי מפתח לשינוי המציאות בארץ, השלטון לא יופקד בידי מפלגות אלא על- ידי "חוגים אחרים" שאינם מאורגנים על בסיס מפלגתי.[128]

אלא שלא הרי הדיון, שבו הדוברים מגלים ומבליטים בחדות את עמדותיהם והשקפותיהם, כהחלטות המשמשות מחבוא סמנטי, המכסה על רצון המתדיינים להיות חלק מהמערך הפוליטי הממוסד. ניסוחי המילים הללו באו לערפל את הרצון הלא מוסווה לקחת חלק בשלטון, כדי להרבות השפעה ולשמור על האינטרסים של הסתדרות מכבי. אי- הנכונות בהסתדרות מכבי "לקרוא לילד בשמו", הניסוחים המעורפלים ופלפולי המלים וכהות הרעיונות יצרו אצל חברי הסתדרות מכבי מבוכה והקשו על דיון רחב בציבור החברים, ובסופו של דבר היו גורם משהה בהתוויית קווי פעולה ובקבלת החלטות ביצועיות ומימושן.

---

[127]. תנועת השומר הצעיר שהחלה את פעולתה בארץ בעליה השלישית, פורמלית היא לא הגדירה עצמה כמפלגה אלא כתנועה התיישבותית. יחד עם זאת היא השתתפה בבחירות להסתדרות הכללית ולאסיפת הנבחרים. הורביץ,ד', ליסק, מ', מישוב למדינה, תשל"ח עמ' 97.

[128]. פרוטוקול של הפגישה לבירור דרכה של תנועת ה "מכבי" והיחסים עם ה"מכבי- הצעיר", אשר התקיימה בימים 18 –19 באוגוסט 1939 , בולטין מס 3. של מרכז "מכבי", ארכיון "מכבי", תיק 4- 32-5.

הוועידה הארצית שהתכנסה בתל אביב ב- 5 בנובמבר 1939 הייתה ועידת מפנה. עניין "ההשתתפות בחיים הציבוריים" עלה בפעם הראשונה בצורה ממוסדת בדיוניו של גוף בעל סמכות הכרעה שאין עליה עוררין. אם כי בדיון עצמו לא עלו טיעונים חדשים. הדוברים שיגרו לחלל העולם את הסיסמאות הנדושות על חשיבותו הלאומית של מכבי, על דרכו העל-מפלגתית ועל חיוניות השתלבותו הממוסדת בחיים הפוליטיים, בלי להפוך למסגרת מפלגתית. ובתוך כך הובאה שוב דוגמת ויצ"ו. על רקע המלל הזה בולטים דבריו המפוכחים של חבר מכבי מסניף "עתיד", שטען כי אין דרך להשתתף בחיים המדיניים ביישוב, להיבחר למוסדותיו בלי להפוך למפלגה.[129]

הוועידה קיבלה שורה של החלטות פוליטיות המצביעות על המגמות של הסתדרות מכבי, וחלקן אף מצביע על השאיפה של מכבי להיות גורם מלכד של החוגים האזרחיים. אולם, היו אלו החלטות הצהרתיות כלליות שאין עמן התוויית דרך ממשית לביצוע. החלטות אחרות, היו קשורות לדרכים ולאמצעים העשויים לחזק את הסתדרות מכבי ולהעניק לה עוצמה פוליטית כמו, חיזוק "משמר המכבי" וחיזוק פעולות התרבות "המכוונות ברוח המכבי".

בוועידה התקבלו שלוש החלטות הנוגעות להתארגנות פוליטית חוץ-מפלגתית: א. דאגה להכשרה מקצועית לחברי מכבי ולסידורם בעבודה; ב. להביא לידי כך שמכבי תיוצג במוסדות המרכזיים והמקומיים, שהעדר ייצוג בהם פוגע במטרות הסתדרות מכבי; ג. מתן סמכות למרכז מכבי להחליט "בשאלות ציבוריות וייושביות ברוח העקרונות המכביים".[130]

החלטות הוועידה לא כללו הנחיות ומסגרות ביצוע. הן נתנו למרכז, שהוא הגוף הביצועי, חופש החלטה מוחלט ובלבד שיפעל "ברוח העקרונות המכביים". אלו הן החלטות הסכניות המעידות על התלבטות ועל חוסר יכולת להכריע בשאלת ההתארגנות הפוליטית. הסכנות זו וחוסר הבהירות בראיית הדרך, הייתה בעוכרי מכבי גם בניסיונה לבנות מערכות כלכליות ושירותי רווחה וסעד לחבריה. (נושא שיידון להלן).

---

[129]. דברי ד"ר קורנמיל בוועידה הארצית ביום 5.11.1939, ארכיון "מכבי", מיכל 94, תיק 4 – 32 - 5.

[130]. החלטות הוועידה הארצית מיום 5.11.1939, שם.

סקר מודיעיני על המפלגות היהודיות שנערך על ידי ממשלת המנדט, הבחין גם הוא בתפנית שהסתמנה בוועידה זו. התזכיר קובע כי מכבי שהייתה עד לוועידה רק ארגון ספורט, הגיעה למסקנה שעליה לפעול כדי להגיע לייצוג בוועד הלאומי.[131]

ב- 12 ביוני 1939 נפגש אהרון נתנאל נציג מכבי בוועדת הנוער המרכזית שליד המוסדות עם דוד בן- גוריון, והעלה בפניו את דרישת מכבי לשתף את פנחס רוטנברג בהנהלת ענייני היישוב.[132]

ב- 1939 נשברה מערכת היחסים בין התנועה הציונית והיישוב לבין ממשלת בריטניה. משבר זה שהסתמן כבר בראשית שנות השלושים של המאה שעברה, הגיע לשיאו לאחר פרסום הספר הלבן ב 17 במאי 1939. הייתה זו השנה שבסופה פרצה מלחמת העולם השניה שאיימה על הקיום הפיזי של יהדות אירופה. הצירוף של משבר היחסים עם בריטניה ופרוץ מלחמת העולם השניה חשף את חולשותיה, את מגבלותיה ואת תסכולה של ההנהגה הציונית והיישובית. מצד אחד, זו לא יכלה להשלים עם גזרות "הספר הלבן", אך מצד שני לא הייתה יכולה שלא לתמוך בבריטניה במלחמתה בגרמניה. אין תימה, אפוא, כי לנוכח האירועים הללו החלה להישמע התביעה לארגון מחדש של המוסדות היישוביים.

פנייתו של אהרון נתנאל שהופנתה לבן גוריון הייתה במסגרת התארגנותם של החוגים האזרחיים, שמכבי ארץ ישראל הייתה שותפה פעילה בה. כוונתה היתה לשנות את כללי הבחירה של הנהגת היישוב. הבחירות בכל המערכות של השלטון העצמי של היישוב היו בחירות יחסיות ייצוגיות-מפלגתיות. שיטת בחירות זו קבעה את ההגמוניה של מפא"י שהייתה המפלגה הגדולה ביישוב. החוגים האזרחיים למרות רטינותיהם לא השכילו לאחד את כוחותיהם, שהיו מפולגים בין מפלגות וארגונים כלכליים שלכולם היה הרצון להשפיע על קבלת ההחלטות המדיניות אבל נעדרו רצון להגיע לאיחוד כוחם. מה שלא הצליחו לעשות בכוחם הפוליטי-האלקטורלי, הם ניסו לחולל על ידי עקיפת כללי הייצוג הדמוקרטיים בדרך של בחירת הנהגה של אישים וארגונים לפי המוניטין שלהם, וביטול "השיטה צרת האינטרסים" המבוססת על המפתח המפלגתי. הסיסמה הייתה "אחדות היישוב". לדעתם, השנים הקשות מאז פרוץ "המרד הערבי"

---

[131]. תזכיר של הבולשת הבריטית בעניין מכבי, א.ת.ה, מיום 15.11.39, א.ת.ה 47.98.

[132]. יומן בן גוריון, מיום 12.6.39, ארכיון מורשת בן גוריון, שדה בוקר.

נתנו תוקף לדרישתם, ובסיסמה של "אחדות היישוב" ביקשו לארגן מחדש את הוועד הלאומי ולמנות את פנחס רוטנברג ליושב הראש שלו.

זו לא הייתה הפעם הראשונה שפנחס רוטנברג נקרא להנהיג את היישוב בעת משבר. במשבר שהתחולל בעקבות מאורעות 1929 מונה פנחס רוטנברג ליושב ראש הוועד הלאומי- תפקיד שכיהן בו שנה אחת בלבד. חילוקי דעות עם ההנהלה הציונית בכל שקשור למקומו של היישוב בניהול המדיניות הציונית הביאוהו להתפטרות.[133]

בסיכומו של דבר החלטות מכבי להשתתף "בחיים הציבוריים" באו לידי מימוש במעורבות במאבק על ארגון מחדש של הנהגת הוועד הלאומי, שסימנה הבולט הוא בחירתו של רוטנברג להנהגתו.

תזכיר פנים של מכבי המסכם את התקופה בין ועידת הסתדרות מכבי בשנת 1938 לבין זו של שנת 1939 קובע, כי נוכח הצורך במלחמה בספר הלבן גברה ביישוב הנטייה לאיחוד ולליכוד שמצאה את ביטויה בדרישת החוגים האזרחיים ליצירת ועד עליון של היישוב היהודי בארץ. כפועל יוצא מזה החליט מרכז מכבי בהשתתפות ראשי האגודות "על הצורך ביצירת הנהלה יישובית חזקה ומוכשרה למלחמה ב"ספר הלבן"". וכי בראשות הנהלה כזו יש להעמיד את פנחס רוטנברג.[134] משיחתו של נחום חת, באותה עת כבר נשיא מכבי, עם רוטנברג, עולה רצונה של מכבי להיות מעורבת בשלטון- בתחומים שאין להם קשר עם ספורט וחינוך גופני.

לאחר מינויו של רוטנברג ב- 17.9.1939 לנשיא הוועד הלאומי, הוא זימן אליו לפגישה את נחום חת. בפגישה זו חזר חת על נכונות מכבי להתגייס לעזרתו ככל שיידרש. מכבי נמנתה עם התומכים הנלהבים במינויו להנהגת היישוב ורצתה בכל מאודה שיצליח בתפקיד. חת הדגיש כי בעוד שהמפלגות, גם אלה התומכות בו כרגע יכולות להכשילו, על נאמנותה של מכבי שאין לה שאיפות מפלגתיות, הוא יכול לסמוך ללא כל חשש. מכבי מוכנה להעמיד לרשותו את ארגונה ואת עסקניה בכל נקודות היישוב בארץ. אבל לזאת דרושה מידה של שותפות, ועל מכבי לדעת מה הן תוכניותיו של רוטנברג, ובמה הוא יוכל להסתייע במכבי. לשם זה יש לקיים קשר בלתי אמצעי בינו לבין מכבי, ולשמירת הקשר הזה יש למנות אישיות המקובלת על רוטנברג אשר ייבחר למרכז מכבי. בשיחה ביקש רוטנברג עזרה ממכבי בסניפיו השונים, בחלוקת הסיוע שניתן על

---

[133]. שאלתיאל אלי, פנחס רוטנברג, כרך א' עמודים 183 –190, כרך ב' עמודים 509 – 530, הוצאת עם עובד, תל-אביב, 1990.

[134]. דו"ח ועידת מכבי לשנת 1939, ארכיון מכבי, מיכל 195, תיק 141- 1.

ידי הועד הלאומי לנזקקים. חת הסכים לסייע אך גם דרש שבא כוח מכבי יהיה במרכז ניהול ענייני הסיוע המדובר.[135]

התמיכה ללא סייג של הסתדרות מכבי בפנחס רוטנברג מצאה את ביטויה בהצהרות של הוועידות של מכבי ושל מכבי הצעיר. בצד הברכות על בחירתו, התקבלו החלטות המעמידות את הסתדרות מכבי וחבריה לפקודתו.[136]

ב- 14 באוגוסט 1940 התפטר פנחס רוטנברג מתפקידו כיושב ראש הוועד הלאומי. היו לכך סיבות רבות, אך הסיבה הרשמית הייתה בריאותו הלקויה. התפטרותו לא מיתנה את הפעילות הציבורית של מכבי. היפוכו של דבר, מכבי ראתה את עצמה כנושאת הדגל ששמט רוטנברג. בקול קורא לציבור שפורסם בשלהי 1940 והיה מופנה בעיקר לסניפי מכבי, הכריזה הסתדרות מכבי כי "נכנסנו למערכה בעד הבראת הישוב, ונילחם בעד תוכניתנו. זכותנו וחובתנו להיות הראשונים להרים את דגל האחדות.." על הסניפים הוטל לכנס אספות חברים מיוחדות, כדי לרתום את חברי מכבי לפעולה מוגברת למען הגשמת הפעולה שמכבי נטלה על עצמה – הגשמת תוכנית רוטנברג.[137] בקול הקורא לא נמצא הסבר מה היא "תוכנית רוטנברג", וכיצד מממשים אותה.

השימוש בשמו של רוטנברג, שהצטייר כדמות של מנהיג נקי כפיים העומד מעל האינטרסים של המפלגות, חוזר שוב ושוב בהקשר לקריאה לאיחוד היישוב. כמקימת תנועה לאיחוד היישוב, מכבי ראתה זאת מתפקידה להמשיך ולתמוך בתנועה זו ולהעמיד בראשה את רוטנברג: "המועצה פונה בקריאה נלבבת למר פנחס רוטנברג להתייצב בראש תנועת האיחוד ביישוב לשם גיבושה וכדי ליצור כוח אשר יעמוד לימינו בהגשמת תכנית ההצלה והליכוד".[138] השימוש בשמו של רוטנברג בא לכסות על כך שלמכבי לא היה מנהיג בעל אישיות כריזמטית, שעשוי היה להתקבל כמנהיג היישוב.

במקביל לפעולה בתוך הסניפים, מינה המרכז ועדה פוליטית שתפקידה היה לתרגם לשפת המעשה את החלטות הוועידה והמרכז הנוגעות למעורבות פוליטית של מכבי. הועדה פעלה לחבור לארגונים אזרחיים קיימים, שהחשוב בהם היה "הגוש האזרחי"

---

[135]. פרטיכל משיחה של נחום חת ופנחס רוטנברג, מיום 28.10.39 . ארכיון "מכבי", מיכל 94, תיק 12-5-3-5.

[136]. החלטות הועידה הארצית מיום 4.11.39, ארכיון התק"מ, חולדה, מיכל 307, תיק 4 .שם, הועידה הרביעית של "מכבי הצעיר," 12.1939.

[137]. חוזר 174 מיום 13.11.1940 , היום התפרסם ברבים קול קורא של "מכבי". ארכיון צבי נשרי, חטיבה 1.10, מיכל 158, תיק 3.

[138]. החלטות המועצה הארצית של הסתדרות "מכבי" ארץ ישראל, שהתקיימה ביום 14.12.1940, ארכיון "מכבי", מיכל 195, תיק 141 – 1.

שהיה שותף ל"פריטט" בניהול ארגון "ההגנה". "הגוש האזרחי" פעל גם לשמירת מעמדן של המפלגות האזרחיות בכל הקשור לניהול ענייני היישוב, הן במוסדות המרכזיים והן ברשויות מקומיות ובוועדי הקהילה. אך "קרש הקפיצה" של הסתדרות מכבי לחיים פוליטיים- עצמאיים היה ללא ספק פעילותה תחת הסיסמה "איחוד וליכוד היישוב". בחסותה של סיסמה זו חתרו הארגונים והמפלגות המזוהים עם הימין לקחת חלק בניהול ענייני היישוב מעבר לכוחם האלקטורלי. כוונת מכבי הייתה לאחד את כל אלה, כאשר בראשה מתייצבת מנהיגות מקובלת ומוסכמת. לשם כך נפגשו חברי הוועדה הפוליטית עם נציגי מפלגות ואישים המזוהים עם מה שהיה אז הימין החברתי ביישוב, בניסיון להגיע למכנה משותף שיאפשר לכולם לפעול יחד. בסיכום המפגשים החליטה הוועדה על המשך המפגשים עם נציגי הארגונים העל-מפלגתיים הפועלים לשם "ליכוד היישוב", אבל ההחלטה החשובה יותר הייתה להמשיך לפעול "לפי שעה", באופן עצמאי.[139] הוועדה לא החליטה מהי הפעולה העצמאית, היא נמנעה מלפרוט את ההחלטה לשלבי ביצוע, ולהטיל מטלות על החברים במרכז ובסניפים.

ריבוי הגופים האזרחיים שפעלו לאיחוד היישוב העלה תהיות ושאלות אצל חברי מכבי, שלא הייתה ברורה להם מהי עמדת הסתדרותם. כדי לפזר את המבוכה, ובעיקר כדי למנוע הצטרפות חברי מכבי לאחד הארגונים האחרים, פרסם המרכז חוזר שמפורטים בו צעדיה של הוועדה הפוליטית בניסיונה לאחד את כל הארגונים. הנימוק לאי - ההצטרפות לאותם ארגונים, ובמיוחד ל"חזית לאומית אחידה" היה למנוע כשלון התנועה לאיחוד היישוב, וכדי להשיג עמדה מובילה כאשר יושג האיחוד. לכן על הסתדרות מכבי לשמור על עמדה בלתי מזדהה עם אף אחד מהארגונים.[140]

בכינוס היסוד של "חזית לאומית אחידה" שהתקיים ב- 15 בנובמבר 1940, השתתפו אישים וארגונים מהצד הימני של המפה הפוליטית שלא ייצגו מפלגות. המצע של התנועה תבע משטר המאחד את כל הכוחות ומלכדם, ודוחה את חילוקי הדעות האידיאולוגיים לזמן מתאים יותר. הצורך באיחוד הוסבר בשלושה טעמים: החרדה לגורל עתידם של היישוב והעם היהודי בגולה, בעיית הביטחון של היישוב, ובעיות הכלכלה שבפניה עתיד לעמוד היישוב כשזרימת ההון מהגולה תיפסק בגלל מלחמת העולם. מסיבות אלו טענו אנשי "חזית לאומית אחידה" שיש צורך בסדר שלטוני אחר

---

[139]. פרטי כל מישיבת הועדה הפוליטית, מיום 19.12.1940, ארכיון "מכבי", מיכל 195, תיק 141- 1.

[140]. מכתב חוזר אל אגודות "מכבי" בארץ, מיום 10.1.41, ארכיון "מכבי", מיכל 95, תיק 144 - 1.

ביישוב, וקראו להפסקת "משטר המפלגות", לביטול הבחירות היחסיות ולמעבר לבחירות אישיות מחוזיות. ואולם, עד להגשמת השינוי המיוחל סברה התנועה כי יש להקים הנהגה על-מפלגתית. מצע זה תאם לחלוטין את האבחון והפתרונות שהציעה הסתדרות מכבי, ולדרישתה לארגון מחדש של הנהגת היישוב. זאת ועוד, בין היוזמים והפעילים בהקמת "חזית לאומית אחידה" היו חברים מרכזיים במכבי. מתוך שבעת חברי ההנהלה שנבחרו בכינוס המייסד של הארגון החדש, ארבעה היו חברי מרכז מכבי, ומהם שלושה חברי הוועדה הפוליטית של הסתדרות מכבי.[141] לאחר הכינוס הראשון החלה החזית בפעילות נמרצת להרחבת מעגל המצטרפים, כשחלק מפעילותה נעשה בסניפי מכבי ועל ידי חברי מכבי שנבחרו להנהלת "חזית לאומית אחידה". למרות שהקמת "חזית לאומית אחידה" הגשימה לכאורה את מאוויי מכבי לאיחוד החוגים האזרחיים, החליטה הסתדרות מכבי לא להצטרף אליה. ההחלטה נבעה מרצונה הברור של מכבי לפעולה פוליטית עצמאית, מתוך הראייה שמכבי מגלמת את תנועת האיחוד ולכן, במרכז כל התארגנות של חוגים לא מפלגתיים אזרחיים הסתדרות מכבי צריכה להימצא. "הסתדרותנו מצווה להיות המפעילה והמרכזת את כל אותם הכוחות הלאומיים בישוב אשר פניהם למשטר לאומי אל-מפלגתי בישוב".[142] עם זאת אי אפשר להתעלם כי קביעת העמדה נגד חבירה ל"חזית לאומית אחידה" מצביעה על חילוקי דעות בתוך הנהגת מכבי באשר לדרכה הפוליטית ועל מאבק אישים בתוכה.

"האיחוד האזרחי"

בשלהי שנת 1939 התחולל משבר בניהול ענייני הביטחון של היישוב. תחילתו של המשבר במחלוקת על ניהול "כופר היישוב", המוסד שמימן את מערכות ביטחון של היישוב ועל גבולות סמכויותיו. המשבר התרחב כשהחוגים האזרחיים טענו שהם מקופחים בניהול ענייני הביטחון שכללו את הנוטרות, ארגון "ההגנה", גביית מס חירום וחלוקתו וענייני הגיוס.

---

[141]. כינוס למען חזית לאומית אחידה, עיתון הארץ 17.11.1940. ארבעת חברי "מכבי" בהנהלה היו: ויינשל אברהם, ד"ר ללבר ה', תהומי א' ותורגמן א'. שלושת הראשונים היו חברי הועדה הפוליטית והאחרון חבר מרכז ומבחירי חברי סניף "מכבי" בתל אביב. ראה ספר המכבי, דין וחשבון המרכז לתקופה ת"ש – תש"ב, ארכיון "מכבי", מיכל 169, תיק 1301-8.

[142]. ספר המכבי דין וחשבון המרכז לתקופה ת"ש – תש"ב, ארכיון שם.

המשבר בשאלות הביטחון הביא בתחילת 1941 להקמת ארגון גג אזרחי חדש בשם "האיחוד האזרחי", שתבע שותפות בניהול ענייני הביטחון ביישוב. ב"איחוד האזרחי" היו חברים ארגונים אזרחיים, בעיקרם כלכליים, ובראשו עמד ישראל רוקח, ראש עיריית תל אביב. ב"איחוד" היו חברים: התאחדות האיכרים, התאחדות בעלי התעשייה, הסתדרות בעלי הבתים ונציגי האזרחים ברשויות המקומיות בתל אביב ובמושבות.[143]

הסתדרות מכבי הייתה מעורבת במשבר מראשיתו ובמהלכיו השונים, והייתה גם שותפה בפתרונו.[144] היא הייתה חלק מההתארגנות של "האיחוד האזרחי" שתבע את ההסדר החדש בענייני הביטחון. מבחינת הסתדרות "מכבי" נמצאה ההזדמנות לתיקון קיפוח היסטורי ששלל ממנה השפעה בענייני הביטחון, למרות תרומתה להתגייסות חבריה ל"שורות הביטחון".[145]

הייתה זו הפעם הראשונה שהסתדרות מכבי התחברה לארגון פוליטי, על מנת לקחת חלק בשלטון היישובי. החברות ב"איחוד האזרחי" הביאה את מכבי לראשונה לתוך מרכז הממסד השלטוני- היישובי עם התמנותו של זליג רוסצקי[146] כנציג מטעמה כחבר במפקדה הארצית של "ההגנה".[147] תמורה נוספת לחברות של "מכבי" ב"איחוד האזרחי" הייתה תמיכתו של הארגון בשאיפה של "מכבי" להיות הסתדרות נוער לאומית המאחדת את כל תנועות הנוער ומשרה מרוחה עליו.[148]

מכבי ביקשה להיות הגורם המרכזי ב"איחוד האזרחי". היא תפסה את תפקידה בו כממריצה של הקמת ארגון אזרחי מלוכד, שיהיה בכוחו להשפיע בשאלות הפנימיות של היישוב. דהיינו, ביטול הזרמים בחינוך, שירות בריאות כללי ולשכת עבודה כללית ללא השפעה מפלגתית או מעמדית. קביעת נורמות של העדפת הלאומיות על פני המעמדיות. מכבי ציפתה שבמסגרת זו יתממשו תוכניותיה להיות נושאת הרעיון של איחוד וליכוד היישוב, לקלוט במסגרתה המוני נוער , ולאחד את כל ארגוני הספורט.[149] הוטעם,

---

143. ספר תולדות ההגנה כרך ג' חלק ראשון עמ' 215 –216 , וכן פרוטוקול מישיבת הנהלת הסוכנות, מיום 22.6.1941, אצ"מ פרוטוקולים מישיבות הנהלת הסוכנות.

144. החלטות המועצה הארצית, מיום 14.2.1940, ארכיון "מכבי", תיק 1-54.

145. ספר המכבי, דין וחשבון המרכז לתקופה ת"ש – תש"ב, ארכיון מכבי, מיכל 169, תיק 8- 1130.

146. זליג רוסצקי, נשיא מכבי בפולין, לאחר עלייתו לארץ ממנהיגי הסתדרות מכבי בארץ ותקופת מה מזכיר ההסתדרות.

147. עדות זליג רוסצקי, ארכיון תולדות ההגנה, תיק 126.7.

148. אייזנברג י'., בעיית הנוער, כינוס האיחוד האזרחי, עיתון ספורט הבוקר, מיום 27.4.1941.

149. דבר המכבים, מוקדש לבעיות התנועה בשעה זו, הוצאה חד- פעמית של הועדה להסברה ליד מרכז "מכבי" ארץ ישראל, מיום 27.8.41, ארכיון "מכבי", מיכל 170. תיק 8-1161. וכן החלטות הועידה הארצית מיום 11.10.1941- 10. שם, מיכל 3, תיק 1-54.

אפוא, הרצון לפעולה ולהשפעה בענייני הפנים היישוביים בלבד; בשלב זה לא חתרה הסתדרות "מכבי" להשפעה על מערכת מדיניות החוץ שהייתה מופקדת בידי הנהלת הסוכנות והמוסדות הציוניים. השותפות של מכבי ב"איחוד האזרחי" לא באה במקום חברותה ב"גוש האזרחי", שבו היו מאוגדות המפלגות האזרחיות, ושדרכו פעלה במוסדות השלטון המקומיים, ובאמצעותו נבחרו חבריה למוסדות אלה.[150]

מכבי התמידה בחברותה ב"איחוד האזרחי", ונציגיה פעלו בכל המוסדות המנהלים שלו: ההנהלה, המרכז והמועצה. למרות שבסופו של דבר תחום הפעולה של "האיחוד האזרחי" הצטמצם לנושאי הביטחון בלבד, היה תחום זה רחב דיו, כדי לאפשר למכבי השתתפות במגבית ההתגייסות וההצלה ובמועצה היישובית לקליטת החייל המשוחרר, שהיו גופים בעלי השפעה רבה. פעילות זו העניקה למכבי מעמד מוכר בציבוריות היישובית. כיוון ש"האיחוד האזרחי" פעל רק בתחום הביטחון, הרי שביתר הנושאים שעליהם הצהיר בשלבי התארגנותו, דהיינו איחוד וליכוד היישוב, שמרה לעצמה מכבי את הזכות לפעולה באורח עצמאי,[151] זאת מימשה הסתדרות מכבי בבחירות לאסיפת הנבחרים הרביעית שהתקיימו ב- 1 באוגוסט 1944.

<u>עצמאית בשטח המדיני</u>

מכבי החלה להיערך מאוחר לקראת הבחירות לאסיפת הנבחרים שנקבעו לאוגוסט 1944, ונותר לה זמן מועט להתארגנות לקראתן. ב- 8 למאי 1944 התכנס המרכז לדון בבקשת ההנהלה לקבוע מהי עמדת מכבי לקראת הבחירות לאסיפת הנבחרים. בפני באי ההתכנסות הוצגו שתי אפשרויות: האחת, גיבוש העמדה של מכבי בבחירות, והשניה - אי– מעורבות מוחלטת בבחירות. בחירה באפשרות הראשונה חייבה גם קבלת החלטה אם להציג את מועמדי מכבי בתוך רשימה של אחת המפלגות האזרחיות ולחייב את חברי מכבי להצביע בעדה. אפשרות שניה – הופעה ברשימה עצמאית. מאלטרנטיבה זו נגזרו שלוש אפשרויות שעל באי ההתכנסות היה לבחור באחת מהן: 1. רשימה מכבית ישירה ועצמאית; 2. רשימה מכבית שלא תישא את שם מכבי; 3. הקמת קואליציה של גופים קרובים. לאחר ניתוח האפשרויות האלה החליטה ההנהלה, כי

---

[150] .פרטיכל ישיבת המרכז, מיום 20.10.45, חת מברך את החי שוורץ להתמנותו כחבר מועצת רחובות כנציג "מכבי". פרוטוקול ישיבת המרכז מיום 24.3.45 – חת "צריך להיות ברור שהאיחוד האזרחי אינו הגוש האזרחי.." ארכיון "מכבי", מיכל91, תיק 5-19.

[151] . ספר המכבי, דין וחשבון המרכז לתקופת תש"ב- תש"ג, מיום 20.1.44. וספר המכבי דין וחשבון המרכז לתקופת תש"ד – תש"ה, מיום 27.11.45.

אם יוחלט על השתתפות בבחירות, יש הצדקה להופעה ברשימה עצמאית, נקיטת עמדה על ידי "מכבי" תעשה אותה לגורם רציני ביישוב שאינו עוסק בלהג ריק, אלא מוכן להירתם לעשייה, ומסביבו עשויים להתרכז חיילים רבים ובני נוער בארץ. הדיון הסופי, התרכז באפשרות של השתתפות מכבי ברשימה עצמאית. החשש העיקרי היה, כי בפרק הזמן הקצר שנותר לא תוכל הסתדרות מכבי להיערך כהלכה לבחירות גם בשל חוסר ארגון וגם בגלל המחסור במימון. השוללים העלו שורה של נימוקים: היעדר מצע אידאולוגי מלכד, שאלת ניהול מערכת תעמולה והעדר הכרעה בעניין העמדות שיוצגו בפני הציבור. טיעון אחר של השוללים את ההשתתפות בבחירות היה כי חברי מכבי הם חברים במפלגות אחרות ויתכן שהשפעתם שם תועיל יותר מהשתתפות בבחירות וספק אם בכלל יזכו את מכבי בנציגות באסיפת הנבחרים ובועד הלאומי. המצדדים טענו כי יש חשיבות מרובה להשמעת קולה של מכבי מעל הבמה הציבורית. לטענה כי יש חברי מכבי במפלגות אחרות, ויתכן שהשפעתם שם תועיל יותר מהשתתפות עצמאית בבחירות, השיבו תומכי ההליכה העצמאית לבחירות, כי אין כוונתם לכבוש את השלטון וגם אם מכבי תזכה בנציג אחד בלבד שישמיע את קולה באסיפת הנבחרים די יהיה לה בכך.[151]

החלטת המרכז על ההשתתפות בבחירות התקבלה בדרך כלל בהסכמה בסניפים, ובסניפים אחדים אפילו בהתלהבות. רק במושבות נמצאו אגודות שהתנגדו להשתתפות בבחירות. טענת המתנגדים הייתה כי בזמנו הוסכם שחברי מכבי במושבות יתמכו ברשימת התאחדות האיכרים. מאחר שהתאחדות האיכרים יחד עם ברית הציונים הכלליים, הצ"ח והרשימה הספרדית החרימו את הבחירות,[152] הרי שמטעמי סולידריות אסור גם למכבי להשתתף בהן.[153] החרמת הבחירות על ידי התאחדות האיכרים הכבידה על הסתדרות מכבי כי המושבות היו מעוזה. בפברואר 1943 נחתם הסכם בין הסתדרות מכבי לבין "התאחדות בני המושבות" לפיו הפכה ההתאחדות לחלק אורגני של מכבי. "התאחדות בני המושבות" היה איחוד בין שני ארגונים של צעירי המושבות: "הסתדרות בני בנימין" ו"חוגי הפעילים". ל"הסתדרות בני בנימין" היו יכולות כלכליות מוכחות, שהופגנו עם הקמת נתניה ואבן יהודה. משהתחברו להסתדרות מכבי, הוקמה במרכז מחלקה בשם "המרכז המושבתי של מכבי ארץ

---

151. פרוטוקול מישיבה פנימית של המרכז, מיום 8.5.44 , ארכיון "מכבי", תיק 16-1-1.

152. ארגונים אלה החרימו את הבחירות משום שלא ניתן להם מעמד מיוחס המבטיח להם ייצוג לא רק לפי כוחם בקלפי.

153. תסיסה במכבי – נציגי המושבות דורשים להחרים את הבחירות, הבוקר, מיום 27.6.44.

ישראל״ שתפקידה היה לטפל בכל העניינים ההתיישבותיים והכלכליים של הסתדרות המכבי[154]. למכבי חשוב היה שלא להגיע לעימות עם התאחדות האיכרים ונדרשה מידה מרובה של טקט בכל הקשור לניהול מערכת הבחירות במושבות. קהל היעד אליו היה מכוון המאמץ של פעולת מכבי בבחירות נקבע לפי סדר העדיפות הבא: חברי מכבי, אוהדי מכבי, הורים חברי המכבי הצעיר, נוער, חיילים, משפחות החברים, בעלי מקצועות חופשיים וספורטאים.[155] בבחירה הזו של קהל היעד שאליו כוונה תעמולת הבחירות של הסתדרות מכבי, ניכרה מידה של אליטיזם. לא נזכרים בו בעלי מלאכה, בעלי חנויות וסוחרים זעירים, אשר על פי רוח המכבי היה צריך להפנות אליהם את המאמץ.

עד לאותן בחירות לא היה לתנועת מכבי מצע אידאולוגי מסודר, המשקף את השקפת העולם של התנועה ומתייחס לכל בעיות היחיד, החברה והמשק במערכת היישובית. כל עוד הצהירה הסתדרות מכבי על היותה תנועה שאינה נוטלת חלק במערכה הפוליטית ולא ביקשה מנדט ציבורי לפעול במוסדות הביצוע של היישוב, היא גם לא התבקשה להציג השקפת עולם מקיפה. משהחליטה הסתדרות מכבי להשתתף בבחירות, היה עליה לעבד מצע אידאולוגי שיקיף את כל ההיבטים החברתיים והמדיניים של חיי היישוב. בין השאר כלל המצע: ניהול מדיניות חוץ שתביא להקמת מדינה עברית; חיזוק סמכותו של הוועד הלאומי כמייצג העיקרי של היישוב בכל הקשור לניהול ענייניו הפנימיים, לרבות ענייני הביטחון; שינוי שיטת הבחירות למוסדות היישוביים כדי לחסל את משטר המפלגות ולהביא לאחדות האומה; ביטול הזרמים בחינוך וקביעת מערכת חינוך אחידה; הקמת לשכת עבודה המנותקת מכל קשר לארגונים פוליטיים, ומתן שירותי בריאות לכול; דאגה לקליטתם של חיילים המשוחררים בעבודה ומתן סיוע להם בדיור; דאגה לשיכון לכול; התייחסות לעניינים כלכליים לפי תרומתם לצורכי היישוב ולא לפי אינטרסים מעמדיים; עידוד היוזמה הפרטית; קביעת בוררות חובה ביחסים של עובדים – מעסיקים.[156]

ההחלטה הפורמלית על ההשתתפות בבחירות התקבלה במועצת מכבי בחודש מאי 1944. עתה נותרה להסתדרות תקופה של כשלושה חודשים להתארגן לקראת הבחירות. למכבי לא הייתה מסורת של השתתפות בבחירות וחסרו לה מוסדות

---

[154] ספר המכבי, דין וחשבון המרכז לתקופת תש״ב – תש״ג, 20.1.1944.

[155] . פרטי כל מישיבת מרכז ״מכבי״ ויושבי ראש הסניפים, מיום 21.5.44.

[156] .פרוטוקול ישיבת המרכז ויושבי ראש הסניפים, מיום 21.5.44 , ארכיון מכבי , מיכל 1, תיק 16 -1 .
וכן מצע ״מכבי״ ארכיון התק״מ חולדה, מיכל 307, תיק 2.

מתאימים שיעסקו בארגון, בהסברה ובגיוס כספים. תקציב מכבי היה צנוע, ובקושי הספיק לניהול השוטף של המרכז. להסתדרות מכבי לא הייתה שום רזרבה שיכולה לסייע במימון הוצאות בבחירות. למרות כל אלה הצליחה הסתדרות מכבי לעמוד בצורה ראויה בהכנות לבחירות. מכבי הופיעה בבחירות תחת השם "מכבי תנועת האיחוד הלאומי". בראש הרשימה הוצבו נחום חת, נשיא מכבי ארץ ישראל, ד"ר הנס ללבר, יושב ראש הנשיאות העולמית של מכבי ואביעזר ילין מזכיר הסתדרות המורים.

תוצאות הבחירות לא החמיאו למכבי. בסך הכל תמכו בה 3,723 מצביעים. רק שלושת המועמדים הראשונים מרשימת מכבי נבחרו לאסיפת הנבחרים. נחום חת נבחר למליאת הוועד הלאומי – בחירתו התאפשרה לאחר הסכם עם תנועת "המדינה העברית". באסיפת הנבחרים ובוועד הלאומי נקטו נציגי מכבי עמדות אופוזיציוניות ולא היו שותפים בגופים הביצועיים שלו.

בבואם לסכם את הבחירות ותוצאותיהן, השתבחו אנשי מכבי בהישג שעיקרו בכך שבפעם הראשונה הפך מכבי לגורם מדיני, בסיכום הייתה גם מידה של הצטדקות על עצם ההשתתפות בבחירות, שלמעשה נכפתה על מכבי. לו "האיחוד האזרחי", שבהקמתו השקיעה מכבי מאמץ רב, היה מצליח לאחד את החוגים האזרחיים ולהשתתף בבחירות, הייתה מכבי משתתפת בבחירות במסגרתו. סיבה נוספת שעלתה הייתה כי המציאות של פיצול החוגים האזרחיים לא הותירה להסתדרות מכבי אלא להשתתף באופן עצמאי בבחירות. אחת המסקנות של הנהלת מרכז מכבי הייתה שיש להטיל על חברי הסתדרות מכבי את מרות התנועה, כולל על אלה העוסקים בספורט. חברים שאינם מוכנים לכך ("בגדו במכביותם") יש להוציא מהסתדרות מכבי.[157]

השתתפות "מכבי" בבחירות לאסיפת הנבחרים, ניהול מערכת הבחירות, הצגת מצע מדיני וחברתי כולל, ולא פחות מכך, הדיון והמסקנות שהוצאו לאחר הבחירות, מצביעים כי תהליך ההתלבטות תם ו"מכבי" הכריעה להפוך למפלגה.

<u>הצטרפות "מכבי" למפלגת "הציונים הכלליים"</u>

הניסיון האחרון של הסתדרות מכבי להשתתף בבחירות יישוביות, בתקופה שבה עוסק מחקר זה, היה בבחירות לקונגרס הכ"ב בשנת 1946, שתוצאותיו היו כשלון

---

[157]. פרוטוקול מישיבת המרכז, מיום 17.8.44, ארכיון "מכבי", מיכל 91, תיק 4-19-5 .

מוחלט. הסתדרות מכבי לא הצליחה להגיע למספר בוחרים שיאפשר לה לשלוח אפילו ציר אחד לקונגרס. מספר המצביעים שבחרו ברשימתה (כב) היה מועט מאלה שבחרו בה לאסיפת הנבחרים בשנת 1944. המדד של מספר מצביעים הדרושים לבחירת ציר אחד לקונגרס היה 2,458, מספר הבוחרים שהצביעו עבור רשימת מכבי היה רק 1,323.[158] מספר הקולות שקבלה היה במידה ניכרת פחות ממספר חבריה הבוגרים. אחת המסקנות שהופקו מהכישלון הייתה שהציבור אינו רוצה בהופעה נפרדת של מכבי. לא ניתן לדרוש איחוד ולפצל את הכוחות, נחוצה מסגרת רחבה יותר לפעולה מדינית, כי הסתדרות מכבי לכשעצמה אינה יכולה להיות כוח מדיני. כדי להגיע להשפעה מדינית במתווה של מכבי, עליה להשתלב בגוף פוליטי גדול יותר[159]. מסקנות אלה הובילו ככל הנראה למגעים עם "הסתדרות הציונים הכלליים" לדון באפשרות של הצטרפות מכבי למסגרתה.

כתוצאה מהדיונים הציעה "הסתדרות הציונים הכלליים" ב- 23 ביוני 1947 למרכז "מכבי" להצטרף אליה. על פי ההצעה ההצטרפות תהפוך את מכבי לתנועת הספורט של "הסתדרות הציונים הכלליים" בארץ ישראל, ובתור שכזו תתמוך המפלגה בכל פעולותיה. גם יכולת הפעולה המדינית של הנהגת הסתדרות מכבי תגדל על ידי כך שנציגות "מכבי" במוסדות היישוב תורחב, בתנאי שכל נציגי מכבי יקבלו את מרות המפלגה. העצמאות של מכבי תישמר רק בשטח החינוכי הספורטיבי. לאחר שהסתדרות מכבי תפרוש מחברותה ב"איחוד האזרחי", תשולב נציגות שלה בכל מוסדות המפלגה. למעשה, ההצעה קבעה להסתדרות מכבי רק תפקיד של תנועת ספורט, והביטוי הפוליטי יהיה רק של המפלגה "הציונית כללית". ההצעה לא הייתה אולטימטיבית, והותירה אופציות לדיון על תנאיה, להוציא דבר אחד והוא קבלת מרות המפלגה בכל העניינים ושמירת עצמאות למכבי רק בשטח החינוכי ספורטיבי.[160] התנאים של "הסתדרות הציונים הכלליים" הובאו בפני ועידת מכבי שהתכנסה בנתניה ב- 28 ביוני 1947, הוועידה החליטה, כי על המרכז לחתור לקראת הסכם לשיתוף פעולה עם גורמים ציוניים כלליים, ובראש ובראשונה עם "הסתדרות הציונים הכלליים"

---

158. דין וחשבון הועדה הראשית לבחירות בארץ ישראל לקונגרס הציוני הכ"ב, מיום 14.11.1946. אצ"מ S5/11

159. פרוטוקול של ישיבה של הנהלת אגודת מכבי חיפה, בהשתתפות נחום חת, ללא תאריך, ארכיון מכבי, מיכל 94, תיק 5-3-12.

160. מכתב הסתדרות הציונים הכלליים למרכז מכבי, מיום 23.6.1947, ארכיון מכבי, מיכל 91, תיק 5-1.

בארץ ישראל, ולהביא את הדברים לאישור ועידה מיוחדת שתקרא לשם כך.[161] ב-1 באפריל 1948 נחתם הסכם בין הסתדרות מכבי לבין "הסתדרות הציונים הכלליים", ההסכם השאיר למכבי חופש פעולה עצמאי מסוים, והתיר למכבי להמשיך את חברותה במפקדה הארצית של "ההגנה". לבד מזאת, התחייבה מכבי שלא לפעול ללא אישור המפלגה. חברי מכבי נקראו על ידי מוסדות הסתדרות מכבי להצטרף ל"הסתדרות הציונים הכלליים". לפי ההסכם נקבע כי תנועת מכבי הצעיר תהיה תנועת הנוער היחידה של הסתדרות "הציונים הכלליים". לפחות 50% מתקציב פעולות המכבי ימומן על ידי הסתדרות "הציונים הכלליים" העולמית[162]. בכך תמה פעילותה העצמית של הסתדרות מכבי ארץ ישראל, שעברה מהפך, מגינוי הספורט המעמדי - מפלגתי של תנועת העבודה, עד להפיכתה לארגון ספורט מפלגתי מעמדי של מפלגה "ציונית כללית" בצד הימני של המפה הפוליטית.

---

[161]. החלטות הועידה הארצית מיום 28.6.47, ארכיון מכבי , מיכל 29, תיק 1-2-20.

[162]. הסכם בין הסתדרות מכבי לבין הסתדרות הציונים הכלליים בארץ ישראל, מיום 1.4.48, ארכיון מכבי, מיכל 117, תיק 1-6.

פרק 4: הכוונה והמעשה של הסתדרות מכבי ארץ ישראל

<u>בהתארגנות הביטחונית של היישוב</u>

כפי שכבר הוזכר, מקורו של השם מכבי שניתן להסתדרות ההתעמלות שקמה בשנת 1912 בארץ ישראל, היה בהסתדרות הספורט מכבי בקושטא, שאליה הייתה מסונפת הסתדרות מכבי הארצישראלית. על יסוד עובדה זו קיבלה מכבי ארץ ישראל היתר התאגדות מהשלטונות העות'ומאניים. הנה, אפוא, לא המטרות הצבאיות או הביטחוניות קבעו את השם של הסתדרות מכבי הארץ-ישראלית, אף שהוא בהחלט ביטא אותן. הסתדרות מכבי ארץ ישראל קמה, כדי להשיג מטרות ציוניות לאומיות באמצעות הגשמת הסיסמה של "נפש בריאה בגוף בריא" בהדגשת ההיבט הצבאי שלה. מתחילת דרכה ולאורך כל התקופה שבה עוסק המחקר, ראתה הסתדרות מכבי ארץ ישראל את עצמה, כגורם מרכזי הנושא בעול המטלות הלאומיות - הציוניות ביישוב, כשעיקר תרומתה הוא בציר העשייה הביטחונית- הצבאית, וזאת על ידי חינוך חבריה באמצעות הספורט, להיות ביטוי לכוח היהודי הלאומי הראוי לשאת את השם המכבי.[1]

כפי שכבר צוין, מכבי ארץ ישראל לא חידשה דבר בתפישה שכרכה את הספורט עם צבאיות ואת תנועת הספורט כמסד בבניית התנועה הלאומית. קדמו לה בכך אגודות ההתעמלות שהוקמו במרכז אירופה החל מתחילת המאה ה–19 ואשר שימשו דגם לחיקוי. [2] כמו תנועות אחרות של התעוררות לאומית, נשענה גם האידאולוגיה של מכבי על שורשים הנעוצים בשחר ההיסטוריה של האומה, וכך טרחו גם במכבי להוכיח את קדמות קיומו של הספורט הצבאי בעם ישראל תוך השענות על ספרי המקרא.[3]

החינוך הגופני נחשב כשלב חיוני בהכשרתה הצבאית של האומה. עיקר סגולותיו של הספורט בכלל ושל ההתעמלות בפרט, הוא הקניית עוצמה גופנית ורוחנית לאדם העוסק בו. הפעילות הגופנית מקנה למתעמל סגולות נפשיות, כגון: אומץ לב, משמעת,

---

[1]. ידיעות ברית המכבים תל-אביב, מספר 9, מרס 1937, ארכיון מכבי, מיכל 163, תיק 6 - 8.

[2] ד' רמון, <u>מכבי (חמישים שנות מכבי בעולם) 1894 – 1994</u> . הוצאת נשיאות הסתדרות העולמית מכבי. תל-אביב, טבת תש"ד, עמ' 7 . מ' צימרמן, "כאשר גרמניה הפסידה באליפות העולם בכדורגל בצרפת", זמנים, 63, (קיץ 1988)מקומם והשפעתם של איגודי ספורט על מכבי א"י נדונו בהרחבה בנפרד.

[3] פ' פינצובר, ספורט ההגנה בצבא היהודי הקדמון, אצ"מ,KKL5/10821.

התמדה, סבלנות, רוח קיבוצית, ביטחון עצמי וקור רוח.[4] משמעות הדברים היא מילוי טוב יותר של תפקידים חיוניים בתחייתה של האומה ושל השתרשותה המחודשת בארץ.[5] התרגילים הגופניים יצרו את האיכויות הפיזיות; הגשר הקושר אותם למשמעות הצבאית של סדר ומשמעת היו תרגילי הסדר. לכן במתכונת הספורטיבית של מכבי, ניתנה חשיבות מודגשת לתרגילי הסדר כחלק אינטגרלי של תרגילי ההתעמלות.[6]

במחצית השניה של שנות העשרים של המאה שעברה עד לשנת 1929, הייתה רגיעה במתח הביטחוני ביישוב. הסתדרות מכבי ארץ ישראל הייתה שרויה בתקופת רפיון של חיפוש דרך בכל פעילותה, כולל בעשייה בתחום הביטחוני. מאורעות תרפ"ט החזירו את בעיית הביטחון למרכז ההוויה של היישוב בכללו, ובתוך הסתדרות מכבי גרמו להתעוררות מחודשת של מרכזיות התפקידים הלאומיים והצבאיים שעל מכבי למלא. חשיבותם של נושאים אלה מוצאת את ביטויה בתקנון הסתדרות מכבי ארץ ישראל, שעודכן באפריל 1930 בסעיף העוסק במטרות הסתדרות מכבי :

> המטרה: התפתחות גופנית ורוחנית של הנוער העברי, חיזוק ההכרה הלאומית הבלתי מפלגתית והרצון הלאומי, ארגון הנוער העברי לגוש מאוחד בעל משמעת, סדר ודייקנות.[7]

ההצלחה הרבה של המפגן הספורטיבי הראשון של כל אגודות מכבי בעולם שנערך בארץ – ה"מכביה", סוכמה על ידי נשיא מכבי ארץ ישראל כצו המחייב את מכבי להיות התנועה הלאומית של הנוער העברי, בדומה לתנועת ה"סוקול" הצ'כית.[8] הדגש של עקרון הלאומיות והמוכנות של כל חבר בהסתדרות לכפוף עצמו לצורכי האומה הוטעמו במיוחד בהחלטות ועידת הסתדרות מכבי שנערכה בספטמבר 1933. הוועידה ראתה במצבו הפנימי והחיצוני של היישוב היהודי בארץ מפתח לגורלו של כל עם ישראל. מתוך הכרה זו צריכה הסתדרות מכבי לכוון את ההכשרה הגופנית ואת החינוך

---

[4] הכינוס השמיני של מכבי, ט"ז – י"ט ניסן תש"ו, ארכיון מכבי, כפר המכביה , מיכל 135, תיק 4-1-8 . וכן "הצעה עד דבר הגנת היישוב" תזכיר שהגישה אגודת ה"שומר" לוועד הפועל הציוני הגדול, י' כסלו התרע"ג (5.12.1913) .

[5] דין וחשבון המרכז לתקופת תש"ב - תש"ג, 20 בינואר 1944, ארכיון כפר המכבי.

[6] אלוף, י' ,"תרגילי הסדר בחינוך הגופני", המכבי, חוברת ב' – ג' (כסלו תר"ץ),ארכיון מכבי, מיכל 135 , תיק 4-8.

[7] ארכיון מכבי. מיכל 1, תיק 12- 1 תקנות.

[8] . הנס, הערכת המכביה, חוזר של נשיא הסתדרות מכבי אורי נדב, מיום 2 אפריל 1933. ארכיון מכבי, מיכל 1 , תיק 1-11. אורי נדב בעת ההיא נוסף להיותו נשיא מכבי ארץ ישראל היה מבכירי המנהיגים של "ארגון ב", שני לאי תהומי מפקד הארגון.

הספורטיבי. נקבע, כי במרכז הדרישות המוסריות מהחברים יש להעמיד את המשמעת לצו דרישות האומה. על חברי הסתדרות מכבי להפנים כפרטים את התביעה הזו. "ההכרה הלאומית הזאת צריכה לעמוד אצלם במרכז חייהם, ולכוון את כל פעולותיהם." [9] בתנאים של משטר המנדט הבריטי, שאסר על הקמת ארגוני הגנה יישוביים ואימונים צבאיים, כל פעולה בתחומים אלה נעשתה בתנאי מחתרת. לכן, נזקקו לביטויים כמו: ההכרה הלאומית, לעמוד לדרישות צו האומה, להיות ה"סוקול" של העם העברי, להיות נאמנים למתחייב מהשם מכבי, שכולם מכוונים לפעילות ביטחונית - צבאית. הליקויים בתפקוד ארגון ה"הגנה" הסתדרותי במאורעות שנת 1929 והביקורת שנמתחה על כך, גרמו גם לביקורת על ההגמוניה של הסתדרות מכבי בארגון ה"הגנה". וכך צירופם של אלה היה אחד המניעים לפרישת חברים רבים ממנה ולהקמת ארגון הגנה שני "ארגון צבאי לאומי" או כפי שנקרא בשפת היום - יום ארגון ב'. מקימי הארגון והתשתית הארגונית שלו היו מנהיגי הסתדרות מכבי, חבריה וסניפיה. במאורעות של שנת 1936 חזר ארגון ב' לארגון ה"הגנה". במאורעות של השנים 1936 – 1939 נשאו חברי מכבי בעול הביטחון במסגרת הכללית. הסתדרות מכבי ארץ ישראל, כארגון, לא הייתה מעורבת בנושא הביטחוני. ההתפתחות הבינלאומית של ערב מלחמת העולם השניה, ובעיקר המצוקה של יהודי מרכז אירופה בשנים 1938–1939, החזירו למרכז הדיון את נושא התפקיד הצבאי כמסר החינוכי וההתארגנותי של מכבי ארץ ישראל. היוזמים והדוחפים להעלאת חשיבות הנושא הצבאי והפיכתו למאפיין העיקרי של הסתדרות מכבי, היו קבוצת מפקדי ארגון ב' לשעבר. לאחר איחוד ארגוני ה"הגנה" נותרו אותם מפקדים מחוסרי השפעה ובשולי העשייה הביטחונית. נוסף לפן האישי של תסכולם מירידת השפעתם, התווספה התחושה כי בהתפתחויות המדיניות של הממשלה הבריטית יש איום על עתידה של ארץ ישראל כביתו של העם היהודי. המלחמה של הכל בכל העומדת בפתח אירופה ומאיימת על קיום היהדות בה השפיעה גם כן על עמדתם. צירוף כל אלה הביא אותם לראות במכבי ארץ ישראל ארגון שצריך לקבל אחריות, ולהפוך לארגון שהצביון הצבאי דומיננטי בו, ולהקרין את המגמה הזו מהארץ להסתדרויות מכבי באירופה. "רואים אנחנו באיזה שווי נפש פטליסטי משלים עם זה עם גורלו ככבשים המובלים לטבח..

---

[9]. פרוטוקול ועידת הסתדרות מכבי מיום 7.9.33. ארכיון מכבי, מיכל 5, תיק 94- 1. ההחלטות מצוטטות פעם נוספת בחוזר 11/39, 24.4.39, שם, מיכל 6, תיק 25-1.

ואנו עומדים בחבוק ידים..."[10]

אורי נדב שכיהן בשנים 1932- 1935 כנשיא הסתדרות מכבי וסגן מפקד ארגון ב', האשים את תנועת מכבי בכך שאינה מכשירה את חבריה להיות מוכנים למאבק על כיבוש הארץ על ידי עבודה ובניין, ובשעת הצורך בכוח האגרוף. דעתו הייתה, כי עבר זמנה של מכבי כתנועת ספורט, ואין לה עוד זכות קיום. עוד טען נדב, כי התפקיד הנכון למכבי לנוכח הערכת המצב הוא ליצור את טיפוס היהודי החדש, את החייל העברי "אנשים מברזל, המוכנים לשרת את עמם... יצירת עם המוכן לקורבנות ומוכשר להקרבה עצמית.. תנועת השחרור הלאומית של העם היהודי.. [11] "

השפעת הקבוצה של מפקדי ארגון ב' שהוזכרה לעיל, הביאה לכך שעיקר חשיבתה ופעילותה של הנהגת מכבי ארץ ישראל בשנים 1938 - 1939 מוקדה בעשייה צבאית. לעומת זאת באגודות, דגשי הפעולה היו בספורט התחרותי, ספורט שתרם את עיקר תקציבן והרבה את כבודן, אם כי רק מעטים היו פעילים בו. ההשקעה בנבחרות הייצוגיות של האגודות דחקה את העיסוק בהתעמלות ובספורט השימושי שהיו הכלים להכשרה הגופנית ולאימונים של הרבים, במתכונת צבאית חלקית. המציאות הזאת עוררה ביקורת לא מעטה, המבקר החריף ביותר היה יהושע הדרי ממנהיגי התנועה ואחד מדבריה האידאולוגיים הבולטים. ביקורתו הציגה את הספורט התחרותי כשעשוע בזבזני הבולע את משאבי הזמן והמרץ של הנוער, ספורט כזה דוחק את המאמץ הדרוש להכשרה גופנית ונפשית של הרבים, הדרושים כדי להגן על המולדת. הדרי תבע מאגודות מכבי לחדול מעיסוק בספורט תחרותי. תפקידה של הסתדרות מכבי ארץ ישראל לעת הזו הוא להכשיר את הנוער לתפקידים צבאיים. יתרה מכך, מכבי ארץ ישראל צריכה להשפיע בכיוון הצבאי גם על מהלך המחשבה של הנוער היהודי בגולה. על מכבי לבחור: "או להיות מוביל הנוער במולדת, או לחדול. אין זו השעה לספורט לשם הנאה".[12] לאחר פרוץ מלחמת העולם השניה ובמהלך שנות ה- 40, המאמץ המרכזי בעשייה של הסתדרות מכבי ארץ ישראל היה בגיוס לצבא הבריטי. תחילה, התגייסו חבריה לכל מסגרת צבאית שהצבא הבריטי פתח בפני מתגייסים

---

[10]. אורי נדב, " ארץ ישראל ותנועת המכבי . תפקיד ודרך בשעה זו".
נאום בכינוס עולי המכבי והמכבי הצעיר 17.4.38, תל-אביב, ידיעות ברית המכבים ת"א, מס' 17/18 יוני 1938 ,ארכיון מכבי, מיכל 163 , תיק 886– 8 .

[11]. שם.

[12] י' הדרי, המכבי לקראת ייעודו, מרץ 1939, ארכיון מכבי, מיכל 146, תיק 315 - 8.

יהודים בארץ ישראל. מאוחר יותר, כשאושרה הקמת פלוגה מכבית, התרכזה הפעולה בגיוס חברים אליה.

הפעולה והיוזמה של הסתדרות מכבי בשטח הצבאי, התבצעה בשלושה מישורים: הראשונה -יוזמות פנים ארגוניות של פעילויות צבאיות הבלעדיות להסתדרות מכבי, השניה - פעילות מכבית בתוך המוסדות והארגונים הביטחוניים והצבאיים של היישוב, והשלישית הייתה במסגרת הצבא הבריטי.

פעילות צבאית ביטחונית בתוך המסגרת הארגונית של מכבי

<u>התארגנויות מקומיות</u>

עד תחילת שנות ה- 20 של המאה שעברה קבעו הצרכים המקומיים את הפעילות הצבאית של מכבי, והיא נעשתה ע"י אגודות ההתעמלות המקומיות.[13] כבר בימיה הראשונים של אגודת ההתעמלות "ראשון לציון" התאמנו חבריה בשימוש בכלי נשק, והחברים המהימנים יותר, אף אורגנו בתאי הגנה חשאיים.[14] ב- 1910 הוקם במכבי יפו תָא שתפקידו היה להגן על תושבי השכונות נוה צדק ונוה שלום מפני התנכלויות של "פרחחי הערבים". חברי התא נהגו להתאמן "בקליעה למטרה, בהיאבקות ובשאר תרגילי כוח"[15]. ערב פורים תרע"ב 1912 נפוצה שמועה כי הערבים מתכננים עריכת פרעות ביהודים. כדי לקדם את פני הרעה גויסה מכבי על ידי הנהגה המקומית להגנה על תל-אביב. גיוס החברים נעשה בהקפדה יתרה, והם עברו אימונים בנשק. מפקד הקבוצה היה

---

[13]. עד להקמת הסתדרות מכבי הארצית ב- 1912 לא כל אגודות ההתעמלות נקראו בשם מכבי.

[14]. "מכבי מחולל ההגנה", מכתב של י' יקותיאלי לח.כ. תמיר מיום 5 באוגוסט 1968, ארכיון מכבי, מיכל 90, תיק 31-1- 5.

[15]. זיכרונות יוסף יקותיאלי, מגולה לגאולה , המכביה הראשונה, החוברות מצויות בארכיון מכבי .

צבי אורלוב (לימים נשרי),[16] בעל ניסיון צבאי ומדריך ההתעמלות של מכבי באותה עת.[17] בימי מלחמת העולם הראשונה חזרה מכבי והקימה קבוצה מחתרתית שמטרתה הייתה הגנה על תל אביב מפני פורעים ערבים. הקבוצה התאמנה בנשק, בלחימה במקלות ובסכינים, ההתארגנות הייתה חשאית וסודית מאוד. הארגון הספורטיבי שימש כיסוי נוח לפעולות אלה.[18] גם בירושלים הייתה התפתחות דומה: בשנת 1913 ארגנה אגודת מכבי ירושלים, קבוצות של שמירה על בחורות יהודיות מפני התנכלות של צעירים ערבים. "הבחורים צוידו באלות ולאחר שהטעימו את הערבים טעמם של אלה פעמיים שלוש, לא הוסיפו הללו עוד לבוא לשכונות היהודים". ערב מלחמת העולם הראשונה המשיכו הקבוצות של מכבי ירושלים להתקיים. משהתרבו הסימנים שהערבים בירושלים עלולים לנקוט פעולות אלימות, חודשה והורחבה פעולת הקבוצות. כל קבוצה מנתה עתה 10 חברים. הארגון היה ממודר, וכל חבר בקבוצה הכיר רק את אנשי קבוצתו. האימונים היו פשוטים וכללו בעיקר שימוש באלות ובאבנים.[19]

בשלהי מלחמת העולם הראשונה, כשהחלו הקרבות בדרום הארץ, החליטו השלטונות התורכיים לגרש מבתיהם את תושבי דרום הארץ. כולל תושבי יפו ותל-אביב, יהודים כערבים.[20] הגירוש מתל אביב, התרחש בה' בניסן תרע"ז, 28.3.1917, רוב המגורשים פנו לפתח תקווה שהייתה היישוב היהודי הקרוב ביותר. אגודת מכבי המקומית שקיבלה על עצמה לדאוג לשכן את הגולים ולמנוע הפקעת שכר הדירה, הקימה גם קבוצה לשמירת הדרכים שבהן נמלטו הגולים מתל-אביב. הקבוצה המכבית מנתה כ-10 אנשים שהיו מצוידים באקדחים שנאספו מאיכרי המושבה. קבוצה זו היוותה את

---

[16]. צבי(אורלוב) נשרי, עלה לארץ בתחילת העליה השניה. היה פועל חקלאי בפתח תקוה. עקב ניסיונו הצבאי בצבא הצאר הרוסי, הוזמן להיות המורה להתעמלות בגימנסיה "הרצליה". אחרי כמה שנים של הוראה נסע לדנמרק כדי לרכוש השכלה מסודרת להוראת ההתעמלות, ופתח פתח למורי התעמלות רבים לקבל שם את ההכשרה המתאימה. היה ממייסדי אגודת ההתעמלות "ראשון לציון" וממנהיגי מכבי ומפקד "מכבי- הצעיר" בכל התקופה שבה עוסק מחקר זה.

[17] תל -אביב עיר הספורט, דברים שכתב יקותיאלי לרגל 50 שנות תל אביב. ארכיון מכבי, מיכל 89, תיק 8-1-5 .

בעדותו של חיים צדיקוב – המתייחסת לשנת 1914 נאמר: "בארץ היה מצב מתוח מאוד... בפרט בתל אביב ויפו. המתיחות היתה מחשש של התנפלות הערבים על תל אביב... נודע לי שבמכבי בתל אביב יש מחלקה של צעירים שהתארגנו לשם הגנה על תל אביב...בחצר של הגימנסיה הרצליה בתל אביב, שם עמד צריף גדול, כשנכנסנו לצריף מצאנו כעשרים בחורים עומדים בשורה ועליהם מפקד מורה להתעמלות אורלוב .. אחדים מהם החזיקו אקדחים והוא מפקד עליהם.." את"ה 117.4 .

[18] י'.שחורי ,(עורך), ההגנה בתל אביב, עמ' 17, זכרונות שושני.ראה גם ערך "מאיר כספי", בתדהר, ד' תדהר, האנציקלופדיה לחלוצי היישוב ובוניו, ז', עמ' 2031. (להלן: תדהר, האנציקלופדיה). האנציקלופדיה ד, עמ' 1671.

[18] אביעזר ילין, "הימים הטרום היסטוריים של ההגנה בירושלים", את"ה תיק 24.24, וכן תיק 103.11 .

[20]. אביגור , ש' ואחרים, עורך , ספר תולדות ההגנה, כרך א' עמוד 330. הוצאת משרד הבטחון, הדפסה שישית, תשל"ג –1973.

הגרעין של ארגון ה"הגנה" הארצי שקם בפתח תקוה בשנת 1920. [21] המתיחות בין יהודים לערבים שגאתה בשנת 1920 הביאה לחידוש פעולתו של סניף מכבי ביפו. פורסמה מודעה שהזמינה צעירים אשר יש להם עניין במכבי לבוא לאספה ביום שבת ג' בתמוז תר"ף 19.6.1920, "אשר בה נדון על האמצעים לחידוש הסתדרותנו, בהתאם לצורכי השעה" על המודעה היה חתום דוד תדהר בשם הוועדה המכוננת. לפי הסברו של תדהר: הפגישה זומנה אחרי שהעיתונות הערבית ומנהיגים ערבים החלו לתקוף במילים בוטות את היישוב היהודי ואיימו בפרעות. כדי להקדים תרופה למכה רצה תדהר להקים ארגון הגנה עצמית. יוזמתו לחידוש סניף מכבי ביפו באה כמסווה רשמי לפעולתה. הקמת הסניף ביפו הייתה התשתית להגנה העצמית בפרעות מאי 1921 ביפו. [22] בשנים 1919 –1920 הורגשה גם בירושלים מתיחות ביחסים עם הערבים. בשל מתיחות זו הצניעו השלטונות את הכינוס הראשון של מכבי שנערך בהר הצופים. הערבים התחילו במה שנקרא בפיהם "הפגנות שלום", והייתה הרגשה של ערב פרעות. "בזמן האחרון עת הרוחות לא היו שקטים והפגנת ערבים, צריכה הייתה להיות, קיבל המכבי על עצמה את השמירה. ואז נוכחו כמה חזקה המשמעת באגודה. הגוברניר קרא לחברי הוועד והביע שביעות רצונו ". [23]

<u>התארגנויות במסגרות ארציות של הסתדרות מכבי</u>

ב- 23.10.1919 הועלתה הצעה בישיבת מרכז מכבי להקים ארגון ארצי להגנה עצמית שיהיה מורכב מקבוצות של הגנה בכל היישובים העבריים. לפי ההצעה חברי הארגון יגויסו מקרב חברי אגודות מכבי. מרכז מכבי היה מוכן לקבל על עצמו את הקמת ארגון ה"הגנה" המוצע בתנאי שהוא יקבל את ברכתה של ההנהלה הציונית. דהיינו, שהיא תאושר על ידי מנחם אוסישקין אשר כיהן באותה עת בתפקיד יושב ראש "ועד הצירים"- הנציגות של ההנהלה הציונית בארץ. לפי ההצעה היו אמורים חברי הקבוצות הללו להתחלק לפעילים שהם שותפי סוד מלאים, ולאחרים אשר להם

---

[21] עדות אליהו ירקוני, את"ה 26.15.

[22] שלוש תעודות שנמסרו על ידי דוד תדהר. את"ה, 80/150/1.

[23]. פרוטוקול מישיבת מרכז מכבי, ישיבה י"א, ג' ניסן תרע"ט, 3.4.1919. ארכיון צבי נשרי, חטיבה 1.10, מיכל 159, תיק 18. וכן עדות אביעזר ילין, את"ה, 103.11; וכן רחל ינאית ואחרים (עורכים), <u>ההגנה בירושלים</u>, א, ירושלים תשל"ג, עמ' 1 - 5.

יתבררו הדברים בשעת צורך. בראש כל קבוצות ההגנה יעמוד מפקד שימונו לו שני סגנים. בהנהלה המרכזית בארץ ישתתף אחד מחברי מרכז הסתדרות מכבי, והוא שירכז את עבודת ה"הגנה". באותה ישיבה נמסר כי אגודת מכבי יפו התחילה כבר בהקמת קבוצה כזו, והיא מבקשת את אישור המרכז. התקבלה החלטה כי מכבי יפו "יכולה לפי שעה לעבוד עבודת הכנה".[24]

בישיבת המרכז הבאה שוב עלה הנושא לדיון. נציגי המרכז הוסמכו להיפגש עם אוסישקין, ולהגיש לו הצעה מפורטת ורחבה יותר. ההצעה שהתגבשה הייתה, כי ארגון ה"הגנה" שיקום יהיה בעל ערך, רק אם בכוחו יהיה לעמוד בפני עימות צבאי עם כוח ערבי מאורגן ומסודר. לכן על הארגון להיות מוכר ומאושר על ידי השלטון. יש להקים את ארגון ה"הגנה" העצמית כמיליציה עממית שהשירות בה יהיה חובה, כל הגברים יהיו חייבים להיות נתונים שעתיים ביום במסגרת צבאית שתקנה להם את המיומנות הצבאית הדרושה לתפקידי ההגנה. כדי לתת יותר משקל להצעה ולהשפיע על הדיון בוועד הצירים, החליט המרכז לפנות אל זאב ז'בוטינסקי ולבקש את תמיכתו.

הצלחת יוזמתו של ז'בוטינסקי להקמת הגדודים העבריים בצבא הבריטי, הקנתה לו הילה של סמכות צבאית בתנועה הציונית בכלל וביישוב בפרט.[25] בישיבת המרכז ב-1.12.1919 דווח כי ההצעה הוגשה לאוסישקין, והוא התנגד לרעיון הקמת המיליציה, ודחה את ההצעה מכל וכל. דעתו הייתה כי הממשלה חייבת לשאת בעול הביטחון, והיא עשתה את מה שצריך כדי להבטיח את שלום התושבים. הוא טען כי כל יוזמה ומעשה ברוח הצעת מרכז מכבי יכולים רק להזיק. לעומת זאת, דווח כי זאב ז'בוטינסקי אהד את התוכנית והסכים להיות מעורב בעבודת מכבי בנושא זה. באותו הקשר, בישיבה המשותפת עם ז'בוטינסקי, החליט מרכז מכבי לקבוע את עמדתו ביחס לשתי קבוצות ההגנה שהוקמו בינתיים ביפו.

ב- י' בכסלו תר"ף [10.12.1919] התקיימה פגישת מרכז מכבי עם ז'בוטינסקי, אשר בה הוא הציג שאלות כדי לעמוד על טבעה של הסתדרות מכבי ארץ ישראל, היקפה, ארגונה ומטרותיה. התשובות שהוא קיבל לא היו לרוחו. בסופה של אותה פגישה הציג ז'בוטינסקי את עמדתו שהייתה בבחינת "מקלחת צוננים", לחברי המרכז. ז'בוטינסקי אמר כי באופן כללי הוא אהד את הרעיון של ארגון ה"הגנה" הלגלי, אבל כדי שהוא

---

[24] פרוטוקול ישיבת מרכז מכבי, ישיבה ד' מיום כ"ב חשוון תר"ף, ארכיון צבי נשרי, חטיבה 1.10 מיכל 159, תיק 18.

[25] פרוטוקול ישיבת מרכז מכבי ה', ב' כסלו תר"ף, [24.11.1919], שם.

ישתתף במימוש הרעיון, על מכבי לשנות את אופייה. שינוי שמהותו ריכוז כל הפעולה של מכבי סביב הרעיון והעשייה ברוח של הצבאיות, הכשרה שמטרתה להכשיר את חברי המכבי להתמודדות עם משימות צבאיות. "יכול להיות שנצטרך בעוד כמה שנים לכוחות צעירים: והוא במקרה של מרד, בשביל שמירה על הגבולות וכו'." לשם המחשת כוונותיו הציג ז'בוטינסקי את תנועת ההתעמלות הצ'כוסלובקית – ה"סוקול" אשר בה התעניין בזמנו "הם היו מתעמלים ובחשאי לומדים ירייה ושאר תכסיסי מלחמה". הוא תבע כי היא תפעל לפי דגם זה של תנועת התעמלות, אם וכאשר ייווכח, כי זו הרוח המכבית, הוא יהיה מוכן לקחת חלק פעיל בעבודת מכבי. כדי לשנות את דעתו, ציינו חברי המרכז, כי הרוח שהוא מבקש למצוא כבר קיימת במכבי, וכראיה הם הביאו את פעילותם הביטחונית לאורך השנים. גם הוזכרה העובדה שלקריאת מכבי התנדבו שישים איש מחברי הסתדרות מכבי למשטרה. גם ההצעה של המרכז להקים מיליציה הוכיחה לדעתם, שאכן קיימת במכבי הרוח שאותה הוא מבקש למצוא. הם הדגישו גם כי בשתי ועידות הסתדרות מכבי, בחודש סיוון ובסוכות, התקבלו החלטות המחייבות את הכנסת השיטה הצבאית כשיטת ההתעמלות. יתרה מזו, אם מכבי תיהפך לגוף של "הגנה עצמית", ייכנסו אליה צעירים רבים שאינם חברים במסגרתה. ז'בוטינסקי לא התרצה. הוא טען, שאת הרוח הצבאית שהוא חיפש, הוא לא מצא בהסתדרות מכבי, ואשר להצעה המעשית של הקמת המיליציה הוא לא סבר שהזמן מתאים להקמתה. מכל מקום הוא לא "סגר את הדלת". "לפי שעה נעמוד בקשרים, אם יהיה דבר חדש ותכבדוני בהתייעצות אתי אשמח". [26]

לאחר המאורעות בשנת 1921, קבע יוסף יקותיאלי, מזכיר מכבי, שהיישוב התגלה כחלש וחסר הגנה. אחת הסיבות להרגשת חוסר האונים, לדעתו, היא העדר סמכות פיקודית. לתיקון מצב זה הציע יקותיאלי שמכבי תקים בית ספר מיוחד למפקדים, בית ספר שיהיה נעדר גוון מפלגתי "מיסודו של הלאום העברי". בית הספר הזה יהיה מחתרתי, והכסות הלגאלית כלפי חוץ תהיה, לפי ההצעה, בית ספר למעמלים של הסתדרות מכבי. הלימודים יהיו רצופים, ויתקיימו מחוץ למרכזי ההתיישבות העירונית ובתנאי פנימייה. ילמדו שם שימוש בכלי נשק, שדאות, טכסיסי קרב ושאר מקצועות צבאיים. צוות בית הספר יהיה קבוע ויקבל שכר. משך הלימודים יהיה לפחות חודש ימים. למצטיינים ולמוכשרים מבין המשתתפים תורחב התוכנית לזמן נוסף,

---

[26] פרוטוקול ישיבת מרכז מכבי, ט' כסלו תר"ף [1.12.1919], שם.

שתעמיק בהכשרה הצבאית ותהיה מיועדת להכשיר אותם לרמות פיקוד בכירות יותר. הוא הציע להרכיב ועדת מומחים משותפת למכבי ול"הגנה". תפקיד הוועדה יהיה להכין הצעות מפורטות להקמת בית הספר. ההצעות המגובשות יוגשו לאישורם של ז'בוטינסקי ושל הועד הפועל הציוני.[27]

רעיון נוסף של יוסף יקותיאלי היה קשור לשילובו של ז'בוטינסקי בעבודת מכבי. יקותיאלי סבר כי חסר להסתדרות מכבי, המונה כמאה אלף חברים ברחבי העולם, מנהיג, מפקד, שיביא לידי ביטוי צבאי נאות את העקרונות החינוכיים של מכבי שהם סדר, דייקנות ומשמעת. במכתב ששלח ב-19 במאי 1924, הוא הציע לז'בוטינסקי, להנהיג את מכבי ולהעביר את מרכז הכובד של התנועה העולמית לארץ ישראל. באותו מכתב הוא הציע שבשלב השני יוענק לתנועת מכבי מעמד המאחד את כל הנוער העברי. תנועת מכבי האחידה תפעל על-פי תוכנית שתכלול חינוך גופני, סדר, דיוק, משמעת ומורשת. כן הוא חזר על הצעתו להקים בארץ בית ספר למפקדים אשר ינוהל על-ידי מומחים שיובאו לשם כך מאירופה. תפקיד בית הספר למפקדים יהיה ליצור את האליטה של המנהיגות הצבאית בתוך מכבי. לפי תוכניתו, המובחרים בחברי מכבי בארץ יבחרו, בתהליך מיון קפדני, לשרות בתנועת מחתרת. חברי המחתרת הזו יקראו "זאבים". בתוך המחתרת יהיה קיים מידור קפדני בין הקבוצות והחברים. כל חבר במחתרת יצטרך להישבע להעמיד את עצמו לרשות הלאום עד כלות. המחתרת תסור לפקודתו של ז'בוטינסקי, ותמלא את כל התפקידים המשרתים את צרכי האומה. לאחר שקיבל את מכתבו של יקותיאלי נפגש אתו ז'בוטינסקי, בפגישה השתתפו גם מנחם ארבר וירמיה הלפרין. הנוכחים סיכמו כי יש להמשיך בבירור ההצעה וכי דרושה פגישה נוספת. בסופו של דבר העניין נגוז.[28]

---

[27] בית ספר למפקדים, הצעת יקותיאלי 1921, ארכיון מכבי, מיכל 178, תיק 29- 3.

[28] מכתב יקותיאלי אל ז'בוטינסקי, מיום 19 במאי 1924, ארכיון מכבי, מיכל 90, תיק 23-1-5 . מנחם ארבר, לשעבר סמל בגדוד העברי, שימש המפקד הראשון של בית"ר בארץ. ירמיה הלפרין הקים את "בית הספר לקצינים", ארגון מחתרתי שצורף ב- 1928 לבית"ר, והיה הבסיס הרביזיוניסטי ב"ארגון ב"" שקם ב- 1931.

דרך אחרת שבה חיפשה הסתדרות מכבי ליצור ביטוי ארגוני צבאי במסגרתה, הייתה הקמת פלוגות עבודה הנכונות למילוי של משימה לאומית כיבושית על דרך העבודה ועל דרך הצבא. החזון של גדוד העבודה וההגנה היה פרי הגותה של העלייה השלישית. הרעיון היה התארגנות בפלוגות החיות חיים קומונאליים ומקיימות עצמן בכל עבודה מזדמנת. הפלוגות מצטרפות לגדוד, ונתונות למרות מרכזית. הגדוד עומד נכון לרשות הלאום למילוי כל משימה של בנייה, התיישבות או הגנה. הרעיון הזה, להוציא את האידיאולוגיה הסוציאליסטית, שימש בשנות ה- 30 דגם חיקוי הן לתנועת בית"ר והן להסתדרות מכבי.

בשנת 1934 החלה בארץ התארגנות של פלוגות עבודה מכביות. חברי הפלוגות היו בעיקר עולים חדשים שגרעינם התגבש באותה מסגרת חברתית כבר בארצות מוצאם. בסך הכל הוקמו 3 פלוגות כאלו: בנתניה, באבן יהודה ובפרדס חנה. חברת "הנוטע" העמידה לרשות הפלוגות מבני מגורים וחלקת אדמה זעירה.[29] לבד מפלוגות העבודה האלה פעלו בעת ובעונה אחת פלוגות עבודה אחדות של תנועת "המכבי הצעיר העולה". המטרה שהציגה לפניה הסתדרות מכבי הייתה להקים בין ארבעים לשישים פלוגות עבודה המאורגנות בגדודים,[30] אשר בין תפקידיהם המרכזיים יהיו נושאי הביטחון של היישוב.[31] נושאי הרעיון היו אנשי "ברית המכבים"[32] ומי שהיה נשיאם אורי נדב, והם שכנעו את מרכז מכבי לקבלו. בוויכוח שהיה ליוזמי רעיון פלוגות העבודה עם "מכבי הצעיר העולה",[33] הם רצו למנוע מן התנועה לראות בפלוגות העבודה שלה שלב בדרך להתיישבות קבוצתית. דעתם הייתה כי הפלוגות של מכבי הצעיר צריכות להפוך לפלוגות מאומנות באופן צבאי, שתהיינה מוכשרות להתגייס הן בעיר והן בכפר. "שעת

---

[29] הנושא של פלוגות העבודה בצדדיו האחרים יידון בפרק אחר. כאן יידון רק האספקט הצבאי הביטחוני שניתן לו. חברת "הנוטע" הוקמה על ידי ארגון "בני בנימין" ארגונם של בני המושבות הוותיקות. באמצעותה הקימו את נתניה, אבן יהודה, ועוד.

[30] המכבי ז, חובי טי, 3 ביוני 1936.

[31] אורי נדב, עליה והתיישבות מכבית,(מתוך הרצאה בוועידה העולמית בפראג), דבר המכבי, הוצאה חד- פעמית (ע"י הסתדרות המכבי בארץ ישראל ובסיוע ברית ותיקי המכבי בארץ ישראל) תל אביב ערב שבועות תרצ"ד.

[32] התארגנות זו, שתידון בנפרד, הייתה בעלת אידאולוגיה מליטנטית, שחבריה היו בעיקר יוצאי מרכז אירופה דוברי גרמנית.

[33] עניין "מכבי הצעיר העולה" יידון להלן בנפרד. תנועת נוער מכבית זו נוסדה ופעלה במרכז אירופה, מוצא מרבית חבריה היה משם. השקפת עולמם הייתה מבוססת לפי הגדרתם, על "סוציאליזם הומני". בינם לבין אנשי "ברית המכבים" התקיימה מערכת יחסים דו-ערכית מתוחה, קרבת מוצא וריחוק בהשקפת העולם.

גורל והכרעה באה למכבי הצעיר: להיות זרם צדדי ודל בתנועת העבודה או להפוך לתנועת המגויסים הצעירים של הציונות..".

הכשרה צבאית –"ספורט שימושי" - מתוכנית חינוכית למבנה ארגוני

המינוח של "ספורט שימושי" בהסתדרות מכבי, שימש כסות להנהגת מערכת אימונים, צבאית וצבאית למחצה, שהיו אסורות בתקופת המנדט הבריטי. בלשון התקופה הוסבר המינוח של הספורט השימושי כך: "תפקידו של הספורט השימושי הוא הרחבת ההיקף של תרגילי הספורט בכוון המקנה להם ערך בחיי היום יום".[34] המטרה בהכנסת הספורט השימושי למתכונת קבע, הייתה לקדם את החינוך הקדם צבאי. ככל שהוחמר המצב הביטחוני ביישוב, התפתח תפקיד הספורט השימושי, ובהתאם לכך גדלה חשיבותו בתוך המערכת הארגונית של הסתדרות מכבי ארץ ישראל.

כבר בשנת 1919 החליטה ועידת מכבי על הכנסת "השיטה הצבאית" להתעמלות[35] כמסגרת לחינוך הגופני. החל משנות השלושים הפך העיסוק בספורט השימושי לפעילות חובה בכל אגודות מכבי בארץ ובסניפי מכבי הצעיר. בפועל, הפעלה ממשית של תוכנית "הספורט השימושי", הייתה מותנית בעצמתו של המרכז וביכולתו להטיל מרות על האגודות, וכמובן במצב הביטחוני ששרר באותו זמן בארץ.

הקמת "הפועל" והתרחשויות יישוביות אחרות במחצית שנות ה- 20 גרמו להסתדרות מכבי לתהות על דרכה. התנועה הייתה בשפל ארגוני, והמצב הביטחוני ביישוב נראה יציב. כל אלה גרמו לכך שהחינוך הצבאי בהסתדרות מכבי דעך.[36] מאורעות 1929 החזירו את המודעות למרכזיותו של ה"ספורט השימושי" בעבודת החינוך הגופני במכבי. בדיווח למועצת הסתדרות מכבי שהתכנסה ב- 3–4 בינואר 1930 נמסר כי על סדר היום של המועצה הטכנית מועלה לדיון גם נושא ה"ספורט השימושי".

ב- 1931 התפלגה ה"הגנה", והפלג הפורש הקים את "ההגנה הלאומית" שהייתה ידועה גם בשם "ארגון צבאי לאומי" (שני השמות היו בשימוש) או בקיצור ארגון ב'. מכבי,

---

[34] ד"ר זילברשטרום, "ספורט שימושי", מכבי דו שבועון לענייני תרבות הגוף, גיליון ח', 25 במאי 1936.

[35] ראה ארכיון צבי נשרי, חטיבה 1.10, מיכל 159, תיק 18.

[36] פרוטוקול מישיבת הוועד הפועל מיום 1.11.1926 : "בהרצאה שהייתה לז'בוטינסקי לפני הנוער התבטא כי המכבי לא עשה כלום לחנך את חבריו בצבאיות .." ארכיון מכבי, מיכל 195, תיק 143-1.

שהייתה גורם מרכזי בפילוג ונשאה בעול היומיומי של ארגון ב', מצאה ביטוי לאמביציות הצבאיות שלה בפעילות אינטנסיבית בארגון ב'. בתוכנית הפעילות הספורטיבית לא הוזכרו תוכניות הקשורות עם הספורט השימושי או תוכניות ספורטיביות אחרות המכוונות למסלול צבאי או קדם – צבאי אלו נעשו במסגרת ארגון ב'. עם התחדשות מעשי האיבה הערביים והפגיעה בנפש וברכוש היהודי בשנת 1936, נקבע סדר יום חדש למכבי ארץ ישראל, שוב תפסה המגמה הצבאית הביטחונית מקום מרכזי. עניין נוסף שהשפיע על מרכזיות הנושא הביטחוני היה חזרתם של חברי מכבי לארגון ה"הגנה" לאחר שהוסכם על איחוד שני הארגונים. האיחוד הגביר את פעילותם של חברי מכבי בתוך ארגון ה"הגנה" המאוחד ואת מרכזיות הנושא הצבאי בעשייה של הסתדרות מכבי. וכך עולה מחדש וביתר תוקף התביעה לעיסוק אינטנסיבי ב"ספורט השימושי".

אחד מלקחי המאורעות בשנת 1936, אליבא דמנהיגי מכבי, היה הצורך לחזק את ההכשרה בענפי ה"ספורט השימושי". לאור ההכרה של מכבי, שראתה עצמה ערבה לביטחון האומה, היא סברה שחובתה להחדיר את רעיון ה"ספורט השימושי" לכל שדרות העם, עד להיותו עממי, קניין הכול. " הכל למשמרת העם והמולדת..."[37]

ה"ספורט השימושי" היה "סיסמת הקרב" של הסתדרות מכבי בתקופת "המאורעות". הסתדרות מכבי תבעה כי ה"ספורט השימושי" יהפוך להיות מסגרת מחייבת בהכשרת חברי מכבי המתעתדים לעלות לארץ. "..מימי ילדותם מוכרחים המכבים שלנו לדעת לשם מה הם נכנסים ל מכבי ומה תפקידם בארץ.."[38] בשנים אלו נוסחו עקרונות החינוך של הספורט השימושי, ונקבע כי מטרתו היא להקנות לנוער חוסן גופני ונפשי, יכולת סיבולת, משמעת פנימית וציבורית. נקבע שהקניית ערכים אלה תעשה במתודה דווקאית, שלפיה כל מערכת החינוך הגופני החל מהמשחק, עבור לטיול, לתרגילי סדר וכלה בספורט, מכוונים להשגת המטרות האלה .[39]

ההכשרה במסגרת ה"ספורט השימושי", לבד מתרגול שבועי שוטף, נעשתה במסגרת קורסי הכנה שכללו 36 שעות הדרכה שהשתרעה על תקופה של שלושה חודשים.

תוכנית הקורס כללה:

תרגילי סדר 8 שעות

---

[37] בשער – לכוון עבודתנו, ה מכבי חוברת טי יי"ג תמוז תרצ"ו , 3.7.36 . חתום ע.ה.

[38] אהרון נתנאל, "המכבי העולמי בשנת תרצ"ו", המכבי, חוב' י"ב- י"ג, 22 בספטמבר 1936.

[39] יהושע אלוף, "על הספורט השימושי" , המכבי ח, חוב' א-ב, (27.12.36).

ספורט שימושי	12	שעות
עזרה ראשונה	3	שעות
תרגילי הגנה עצמית	6	שעות
קליעה ברובה אויר	5	שעות (לנשים גם בקשת)
הרצאות	2	שעות
סך הכול	36	שעות

חלוקת הזמנים להדרכה נקבעה במתכונת של 16 מפגשים : 12 שיעורים שנערכו בימי חול, כל אחד למשך 2 שעות, ו- 4 שיעורים בשבתות, כל אחד של 3 שעות. בסיום הקורס נערכו בחינות שכללו לבד מידיעת הנלמד גם מבחן כושר גופני : לגברים הליכה למרחק של 10 ק"מ בזמן של שעה וחצי; לנשים 5 ק"מ בזמן של 55 – 60 דקות. כן הם נבחנו במטווח ברובה אויר למרחק של 10 מ' ולהשגת מינימום שנקבע. למסיימי הקורס הוענקה תעודת גמר .[40]

קביעת "הספורט השימושי" כעיסוק הדומיננטי של מכבי, לא הייתה נעדרת בעיות, וזאת מפני שחברי מכבי היו גם חברים ב"הגנה", ובימי המאורעות היו חייבים למלא תפקידים במסגרתה. הזמן שיכלו, אפוא, להקדיש לפעולות ספורט וולונטריות במסגרת אגודותיהם הצטמצם; זאת ועוד, מספר האזרחים שביקשו לצפות באירועי הספורט פחת בעקבות המצב הביטחוני המתוח, ובכך נפגע הבסיס הכספי של האגודות. מסיבות אלה נפגעה יכולת הקיום של האגודות, והן לא היו מסוגלות להתמקד בספורט השימושי על חשבון הספורט הראוותני, כפי שדרש זאת מהם המרכז. יתרה מכך, הסטת נקודת הכובד מאימון לקראת הישגים ספורטיביים ותחרותיים- ראוותנים אל העיסוק ב"ספורט שימושי", לא נתקבלה בקלות על ידי העוסקים בספורט הישגי. אומנם הנהגת ה"ספורט השימושי" זכתה את מכבי בתמיכה כספית ממקורות שונים. כך, למשל, הבטיח פנחס רוטנברג להעמיד לרשות מכבי הצעיר סכום של 40 לא"י לחודש כתמיכה ועידוד לעיסוק בספורט השימושי, גם "כופר היישוב" נתן הקצבה חודשית לאותה מטרה [41]. אבל הכנסות אלו היו בשליטת המרכז, ושימשו אותו ולא את האגודות. כל אלה, לצד המתח הקבוע בין רצון הנהגת הסתדרות מכבי בריכוז הכוח, לרצונן של האגודות בביזורו, הביאו לרפיון בפעילות הספורט בסניפים. הפתרון

---

[40] קורס מכין לספורט שימושי, חיפה תרצ"ז, ארכיון מכבי, מיכל 5, תיק 35-1.

[41] מכתב של ש' עוזיאל אל צ' נשרי מיום 1 בפברואר 1938 , ארכיון צבי נשרי, חטיבה 5.12, מיכל 316, תיק 17.

ספר המכבי, דין וחשבון המרכז לתקופת תרצ"ח –צ"ט , ארכיון מכבי, מיכל 148,תיק 382- 8.

שמצאה הנהגת הסתדרות מכבי היה לרכז את מאמץ החדרת הוראת ה"ספורט השימושי" בעיקר במסגרת תנועת הנוער המכבי הצעיר שהייתה ארגון ארצי [42].

התפתחות המחשבה הפוליטית בתוך הסתדרות מכבי מיקדה את רצונה של הסתדרות זו בביטוי ארגוני מדיני-ביטחוני עצמאי. "הספורט השימושי" שימש מצע לבנייה ארגונית כזו. התיזה העיקרית של הנהגת מכבי קבעה, כי בעיית הביטחון היא הבעיה האקטואלית העיקרית; בעיה שתולדותיה כתולדות ההתיישבות היהודית בארץ, והפתרונות שהוצעו לא הועילו או לא היו אפשריים. ניתוח את האמצעים שננקטו או הועלו כרעיון היה כדלקמן: הפתרון שרווח היה של ארגון הגנה עצמית, ולמרות שהיו לפתרון זה הישגים מסוימים, הרי שבסופו של דבר הוא לא תרם להבטחת החיים והרכוש היהודי בארץ בגלל מגבלותיו, באשר יכולתה של ה"הגנה" צומצמה בגלל היותה ארגון מחתרתי. ההוכחה לכך היו תוצאות המאורעות של השנים 1929 ו 1936 - 1939. פתרון אחר הציע ז'בוטינסקי - הקמת גדוד עברי הפועל במסגרת הכוח הצבאי של ממשלת המנדט. הייתה זו הצעה טובה, אבל לא בת הגשמה, מפני שהקמתו של גדוד כזה וקיומו היו תלויים ברצון ובהסכמה של ממשלת המנדט, וממשלה זו לא תמכה בהקמת כוח צבאי יהודי. פתרון נוסף שהיה אפשרי לכאורה הוא הגברת הגיוס של בני היישוב היהודי למשטרה. אלא שהיה זה רק פתרון לכאורה, שלא היה בו ממש משום שהמתגייסים היו נתונים תחת פיקוד קצינים זרים שלא ראו עצמם מחויבים להגנת היישוב. הפקדת בטחון היישוב בידי כוחות הצבא הבריטי, הדרישה מזרים שיסכנו את חייהם וישפכו את דמם על עניין לא להם, נראתה להסתדרות מכבי כפגם מבחינה מוסרית, מה גם שנוכח איומי המלחמה באירופה אי אפשר היה לצפות מבריטניה שתקצה כוחות צבא לשמירה על הסדר בארץ. הפתרון הממשי היחיד היה הקמת משטרת היישובים העבריים. אבל הוא לא הצליח לממש את כל יכולתו, מפני שהגיוס הביא לשירות אנשים בלי הכשרה צבאית מספקת. מכל האמור עד כאן הסיקה הסתדרות מכבי שיש להקים כוח עברי עצמאי לחלוטין שיהיה נתון לפקודת היישוב בלבד. כדי להקים את הכוח הזה יש צורך ליצור תשתית אנושית שתתאים לשרת בו, להכין מנטלית וגופנית את הנוער להקים "את יחידות הצבא שלנו שיהיה לנו בו צורך בעתיד הקרוב". מתן הכשרה כזו אי אפשר לבצע במסגרת ארגון ה"הגנה" מפני שהוא

---

[42] ידיעות ברית המכבים, תל-אביב, מס 13 /14 אוקטובר 1937. וכן דו"ח המרכז לועידה הארצית בחדרה, 9-11 ביוני 1938.

ארגון מחתרתי. לשם כך יש ליצור ארגון מיוחד שאינו מוגבל על ידי חובת הסודיות.[43] במרכז הארגון הזה צריכה לעמוד הסתדרות מכבי ארץ ישראל, אשר תקים מיליציה עממית שכל איש בריא, ואולי גם אישה, יהיו חברים בה. כל חבר יהיה חייב בקורס יסודי ואחר כך בהשתלמויות תקופתיות. האימונים האלה יהיו גלויים מפני שהם לא יכללו אימון בנשק, אבל יכללו את עיקרי האימון הצבאי החיוני. ההנמקה לשיטה זו הייתה כי השימוש בנשק הוא חיוני לצבא, אבל לימוד השימוש בו אינו מצריך זמן רב, ואילו יתר אימוני הצבא דורשים זמן והם חשובים יותר. את החינוך הצבאי צריך להתחיל בגיל צעיר. החינוך להפיכת האזרח לחייל מתמקד בחינוך האופי, בהקניית משמעת לרעיון המדינה, ובהכשרת הגוף בחינוך ספורטיבי מכוון לתפקידי איש צבא. החינוך הזה הוא תפקידה של מכבי כיוון שמכבי היא ארגון בלתי מפלגתי שלאומיותו צרופה, רק הוא ראוי להיות הארגון המיליציוני המוצע. ואם יעשה כך ימלא את התפקיד שמילא ארגון ה"סוקול" בתנועה הלאומית הצ'כית.[44] הנמקה נוספת ומרחיבה הייתה, כי הנוער ברובו מאורגן בתוך המערכות התנועתיות מפלגתיות של היישוב, והוא ממלא את הנדרש ממנו. ועם זאת, ישנם אלפי צעירים שאינם משתייכים במודע לארגונים הקיימים בגלל אופיים המפלגתי, ולכן אין הם נתונים למרות ציבורית ואינם נוטלים חלק במאמץ הביטחוני, ההתיישבותי והכלכלי. כיוון שהמכבי היא ארגון בלתי מפלגתי אין היא מעוררת דחייה בקרב הנוער הבלתי מאורגן, וצפוי שהסתדרות מכבי תוכל להגיע ללבו של אותו נוער. מכבי הוכיחה לא פעם כי בשורותיה נמצאים צעירים מכל שדרות הצבור, וחילוקי הדעות האידיאולוגיים מועמים נוכח הצורך במילוי המטלות.

> המכבי צריך לקחת על עצמו את העול הזה: לחנך אלפי צעירי ישראל חסרי משמעת-למשמעת ברזל. זאת ישיג המכבי על ידי ארגון קבוצות בהן ילמדו תרגילי סדר, קליעה למטרה וכו'. חובת השעה היא לרכז בקבוצות כאלו אלפי צעירים מכל השדרות בארץ, להכין אותם לשעה זו, ולשעות אחרות כאלו.[45]

המציעים את הקמת תנועת ה"ספורט השימושי" מדגישים, כי בלהט הגשמת רעיון הספורט השימושי ובהתלהבות הביצוע, אסור שייישכח כי היא לא תוכל להצליח בתור

---

[43] תזכיר על תפקיד הספורט השימושי במכבי, ארכיון מכבי, מיכל 89, תיק 9-1-5. התזכיר אינו נושא תאריך ואת שם מחברו אך ככל הנראה הוכן על ידי יוסף יקותיאלי בשנת 1938.

[44] שם.

[45] דברי חברים, המכבי, חוב' יא, 20 באוגוסט 1937, ארכיון מכבי, מיכל 135, תיק 9-8.

תנועה מכבית עממית, אם לא יינתן לה הבסיס המוסרי שימנע את הפיכתה לתנועה בעלת אופי מיליטריסטי. "יש סכנה שמבלי הבסיס הזה הוא ייהפך למפעל "מעשי" יותר על המידה, מכני ומאובן". מכאן שכל הפעולה המעשית צריכה להיות משולבת בפעולה תרבותית והסברתית ענפה ורחבה שעיקריה הם: אהבת העם והמולדת, רגש כבוד לאומי, רגש אחריות לאומית, משמעת.[46] אין ספק כי ניכרות בהלך המחשבה הזה השפעתן ורוחן של תנועות ההתעמלות האירופיות שהוזכרו, על תפקידיה של מכבי כתנועת התעמלות.

"משמר המכבי"

הרצון להפוך את "הספורט השימושי" לארגון בטחוני המונהג על ידי מכבי תורגם להקמת "משמר המכבי". ההחלטה על הקמת "משמר המכבי" התקבלה במועצה הארצית של מכבי ארץ ישראל בכינוסה ב- 28.4.1939. ההחלטה קובעת כי "החלטה זו נשארת לעת עתה פנימית, אולם היא מחייבת את כל חברי הסתדרות המכבי"..."[47]. יומיים לאחר קבלת ההחלטה היא פורסמה בעיתון "הבקר" ובדיווח צוין, כי ההחלטה התקבלה במועצת מכבי שנערכה בהשתתפות נציגות מכבי הצעיר. הפרסום המיידי בעיתון לא הלם את הקביעה כי ההחלטה "נשארת פנימית". לכן, יש לפרש את ההחלטה לא ככוונה לשמור בסוד את עצם הקמת "משמר המכבי", אלא שבשלב הראשון של הקמתו יתקבלו לשורותיו רק חברים בהסתדרות מכבי ולאחר מכן יוכלו גם אחרים, להתגייס אליו. היוזמה והדחיפה להקמת המשמר היא פרי פעולתם של מפקדי ארגון ב' לשעבר, בעיקר של אברהם תהומי ואורי נדב. תהומי התמנה למפקד "משמר המכבי", והוא שהתווה את קווי פעולתו ואת תוכנית האימונים ומטרתם.
הקמת "משמר המכבי" ביטאה את רצונה של הסתדרות מכבי ארץ ישראל להקים ארגון צבאי ארצי הנתון למרותה. יתרה מכך, הקמת "משמר המכבי" סמנה שינוי

---

[46] עוזיאל, ש', "החובות המוסריות של המכבי ה מכבי ח', חוב' א- ב, 27 בדצמבר 1936.
ש'. עוזיאל, מוותיקי מכבי וממנהיגי תנועת ה"מכבי הצעיר".
[47]. החלטות המועצה הארצית של מכבי ארץ ישראל, מיום 28 באפריל 1939, ארכיון התק"ם,חולדה,מיכל 22, תיק 1.

ערכי בתפיסה הארגונית של הסתדרות מכבי. שהרי במסורת הארגונית ולפי התקנון הייתה הסתדרות מכבי בנויה כפדרציה של אגודות ספורט, שכל אחת מהן הייתה עצמאית בניהול ענייניה. לפי כך למוסדות המרכזיים היו מעט סמכויות להתערבות בפעילותן וביכולתה לכפות עליהן פעילות. לעומת זאת "משמר המכבי" הוקם כזרוע ארצית של מרכז המכבי, הכפופה לו ומתנהלת על ידו, למרות שעצם הפעילות התנהלה בסניפים אבל לא באחריותם. לגבי משמר המכבי היה המרכז לא רק מקור הסמכות התקנונית, אלא גם המקור לתקציב המאפשר את פעולתו. מכאן, שפועל יוצא מהקמת "משמר המכבי" היה גם חיזוק סמכותה של ההנהגה המרכזית של הסתדרות המכבי כלפי האגודות, והגברת חלקו של היסוד המדיני בפעילותה.

מבחינת התזמון התקבלה ההחלטה על הקמת "משמר המכבי" בתקופה שאפשרה להוציאה לפועל. להחלטה היו משמעות והשלכות אפשריות החורגות מפעולה ארגונית פנימית. למעשה היא כיוונה להקמת ארגון צבאי עצמאי שלא בשליטה ישירה של המוסדות היישוביים. הייתה זו תקופת "בין השמשות" במערך המדיני הכללי והיישובי, כבר ברור היה שמתרגשת מלחמה כוללת באירופה, ושהיהדות עומדת בפני גזירות שלא היו כמותן. בארץ, לבד מהמצב הביטחוני המתוח, הגיעה מערכת היחסים עם ממשלת המנדט לשפל חסר תקדים. בין התנועות הפוליטיות לא הייתה הסכמה מהי המדיניות הציונית הראויה, לא ביחס למתחייב מן המצב באירופה ולא בכל שקשור ליחסים עם השלטונות הבריטיים. נוסף לכך התרופפה הלכידות ביישוב נוכח תביעה מתמשכת של חוגי הימין להפקיע את ניהול ענייני היישוב מהוועד הלאומי ומהמוסדות הציוניים המרכזיים, ולהפקידם בידי ועד חירום שיהיה מורכב מאישים המקובלים כ"חזקים". בארגון ה"הגנה" התעצם המשבר ארוך הימים, ביחסים בין החוגים האזרחיים לבין חוגי ההסתדרות הכללית בכל שקשור לניהול המשותף של ארגון ה"הגנה" [48]. נוסף לעניין זה, לא נמצא מקום ראוי למפקדי "ארגון ב'", שחזרו ב- 1936-1937 ל"הגנה" והם התרפקו עדיין על זיכרון המסגרת של ארגון ב' ושאפו להקים מסגרת עצמאית. [49]

לאפשרות כי "משמר המכבי" יהיה ארגון צבאי שלא יהיה כפוף למרות המוסדות היישוביים והציוניים, נדרש ש' סאמט כתב עיתון "השעה", במאמר שפרסם ב- 2 בנובמבר 1939, ערב ועידת מכבי שעמדה להתכנס ב- 3 בנובמבר 1939. הוא הביע את

---

[48] סלוצקי, י', <u>ספר תולדות ההגנה</u>, ג, תל אביב, 1954 – 1972, עמ' 32 – 45.

[49] ראה בהמשך הדיון בעניין "התקומה".

דעתו, כי הנהגת "הספורט השימושי" ויישומו על ידי הקמת "משמר המכבי", הם בעלי חשיבות מרכזית, אך יש להפעילם רק במסגרת הלאומית היישובית. "יש תנועה ציונית אחת ומוסד יישובי אחד: ההסתדרות הציונית וכנסת ישראל. ובראש וראשונה חובה על כולנו להישמע להם ולהתייצב לימינם. ויכוחים ודרישות לחוד - ומעשה לחוד- בקורת לחוד ומשמעת לחוד".[50]

ב- 4 בנובמבר 1939 החליטה הוועידה הארצית לקבוע כי השם של המסגרת הארגונית לספורט שימושי בהסתדרות מכבי הוא "משמר המכבי". בהקמת "משמר המכבי" ראתה הוועידה שלב חשוב בהגשמת מטרות התנועה. כן קבעה הוועידה כי "משמר המכבי" יתנהל במתכונת צבאית – "הארגון מיוסד על שיטת מינוי ופקודה". בראש המשמר יעמדו מפקד ראשי ומפקדה שיתמנו על ידי מרכז מכבי. נקבעה סמכות עליונה אזרחית לארגון, שהיא מרכז מכבי. כל ענייני הניהול המבצעיים של "משמר המכבי" הם באחריות המפקד ומפקדתו ובסמכותם. המפקדה תמנה מועצה טכנית שתדון בעניינים המקצועיים והארגוניים של "משמר המכבי". כל המפקדים בתוך "משמר המכבי" - כולל אלה שב"מכבי הצעיר", חייבים היו לקבל הסמכה לכך על ידי מפקדת "משמר המכבי". הוועידה קראה למרכז הסתדרות מכבי העולמית להקים יחידות של "משמר המכבי" בכל ארגוני מכבי בעולם, "כדי להכין שורות מלוכדות של הנוער העברי לעזרת לוחמי החופש והחרות בעולם".[51]

חודשיים קודם להקמת "משמר המכבי" הכריזו המוסדות הלאומיים על מפקד ארצי של מתנדבים לשירות המולדת. בין היתר יועד למפקד זה, גם תפקיד של הכנה ראשונית לאפשרות הקמתו של צבא עברי כשיהיה הזמן נכון לביצוע, ובשלב המיידי החזקת מספר אנשים מרבי במסגרת אחידה של משמעת לאומית. לאחר המפקד התקיים גיוס והוקמו גדודי שירות לאומי – חיל העם.[52] במסגרת גיוס זה תבעה ועידת מכבי, כי "משמר המכבי" יוכר כיחידת גיוס, וכי חברי מכבי שהתגייסו ושובצו ביחידות שונות של גדודי השירות הלאומי, יועברו ליחידות "משמר המכבי". למרות שההחלטה מדגישה כי יחידות הגיוס של "משמר המכבי" יהיו כפופות למרות המוסדות העליונים ביישוב, היא קבעה כי "משמר המכבי" יהיה נתון למרות מרכז תנועת המכבי. החלטה זו נובעת מהשניות שגילתה מכבי כלפי המוסדות הלאומיים

---

[50] סאמט, ש', "לקראת ועידת מכבי," השעה, יום ה', כ' בחשוון ת"ש, 2 בנובמבר 1939.
[51] החלטת הוועידה הארצית של הסתדרות מכבי, ארכיון מכבי, מיכל 94, תיק 4-32-5.
[52] ראה סלוצקי, ספר תולדות ההגנה, ג, עמ' 295 – 297.

בכלל וכלפי ארגון ה"הגנה" בפרט, בהיותה חלק מההתארגנות ה"אזרחית" של אותם זמנים. אך גם, ואולי ברמת התייחסות גבוהה יותר, מקורה בשאיפה של מכבי להיות מוכרת כמובילה בתחומי הצבא והביטחון.

מיד עם פרוץ מלחמת העולם השנייה, פנתה המפקדה של "משמר המכבי" לכלל הציבור בקריאה להתגייס לשורות המשמר, כדי להגביר את כוחו. הפנייה נעשתה באמצעות עיתונות פוליטית אוהדת ובמודעות רחוב.[53] ב"הבקר" התפרסמה כתבה בכותרת "רשמים מהגיוס ב"משמר המכבי".

> ..מכבי רואה עצמה אחראית בעד הכשרה גופנית ונפשית של עם לעת פקודה. המפקדה הארצית של "משמר המכבי" מביטה על התפתחות העניינים מתוך חרדה ותחושת ההכרה ליטול על עצמה את תפקיד השעה. לתוך חלל הישוב השאנן נזרקה סיסמת "מחלקות מיוחדות" ע"י "משמר המכבי"... לצו המפקדה למען העם נעמוד הכן. כל הניסיון, כושר הפעולה, תועמלנים, רופאים, פקידים מדריכים לשרות תנועת מכבי"... דרוכים ונכונים חברי מכבי. הפעולה מקיפה המונים הנושמים לרווחה ומקבלים מתוך התלהבות פעולות וראיית הנולד של "משמר המכבי". המונים מצטופפים ונוהרים לתחנות ההרשמה, בדיקה רפואית, חלוקה למחלקות, והתחלת הפעולה הסדירה לפי תוכנית ושיטה, הכל הוכן וערוך מראש... מכל גיל ומין, עולי ארצות שונות, שומעי שפות שונות הנה עומדים הם בשורה ולפי צו ופקודה אחידה מתנועעים והולכים...."[54]

המטרות והתפקידים של "משמר המכבי" לא הוגדרו במסמך תקנוני ברור וחד-משמעי, ונתנו להם פרשנויות מגוונות. לדעת הרוב, "משמר המכבי" היה צריך להיות זרוע נוספת של הסתדרות מכבי ארץ ישראל, שתפקידה מתן אימונים צבאיים. הכוונה הייתה לעשות את "משמר המכבי" לתנועת המונים שתשרת את הצרכים הביטחוניים של היישוב, תנועה שהיא חלק בלתי נפרד מהסתדרות מכבי. תנועת מכבי לא תהייה רק תנועה פדרטיבית של אגודות ספורט, אלא גם תנועה ארצית מרכזית הנושאת בעול הביטחון של היישוב.[55] דעה אחרת, שאותה ביטא ליפא לויתן חבר מרכז הסתדרות מכבי, שהיה עיתונאי וחבר המפלגה הרביזיוניסטית, הייתה שאין מקום להפרדה בין

---

[53] אצ"מ תיק s25/6024 מודעת רחוב, אין תאריך.

[54] עיתון הבקר, 9.9.39 , רשמים מהגיוס במשמר המכבי.

[55] ספר המכבי, דין וחשבון המרכז לתקופת תרצ"ח –צ"ט , 5.11.39. ספר המכבי הוצא לפני כל ועידה ושימש דו"ח פעילות של התנועה בין הועידות.

מכבי ל"משמר המכבי". ואת התפקיד האמור יש למלא במסגרת אחת "..המכבי כולו הוא משמר המכבי. כדוגמת היוניק והסוקול." [56]

גם באשר למטרות "משמר המכבי" היו פערי דעות. המרחיבים רואים ב"משמר המכבי" נקודת זינוק שתאפשר למכבי להיות הכוח המדיני והצבאי הדומיננטי בארץ "..המשמר צריך להיות עצמאי ובמקצת רצון אפשר לתפוש את המקום הראשון בארץ ואפילו לשלוט בה..." [57] דעה דומה השמיע מזכיר הסתדרות מכבי ג' פלש בישיבת הנהלת הסתדרות מכבי, בינואר 1940 . הצעתו הייתה להפוך את "משמר המכבי" לנקודת משען פוליטית. חייב להיות ברור כי "משמר המכבי" אינו צריך לשמש רזרבה לכוחות ארגון ה"הגנה" אלא משענת כוח כדי להשיג השפעה פוליטית. יש להקים קואליציה עם התאחדות האיכרים, "מכבי הצעיר העולה" ואחרים, לעבד מצע משותף שיהיה מוסכם על כולם. הוא הציע לראות את "משמר המכבי" כמפתח לרכישת השלטון ביישוב, "יש לקבוע: לא נרכוש את השלטון בלי עמדות ולא נשיג עמדות בלי כוח- "משמר המכבי" משמש לנו הכוח בכדי להגיע לשלטון". [58]

לעומת דעה זו, היו אחרים שרצו לייחד ל"משמר המכבי" רק את תפקיד הנחלת "הספורט השימושי", וחששו מהאפשרות שהוא יהיה גוף מתחרה לארגון ה"הגנה", שם פעלו חברי מכבי מתוך הכרה .[59]

הכפפת "משמר המכבי" למפקדה עצמאית והפקעת החברים ממסגרות הפעילות הרגילות, לא היוותה בעיה של ממש במכבי הבוגר. אלה שעסקו בספורט הייצוגי והתחרותי המשיכו להשתייך לאותן מסגרות, וניתן להטיל ספק אם אכן היו פעילים ב"משמר המכבי". ואילו אחרים, המדובר היה בעיקר בחברי מכבי ותיקים שלא נמצאה להם פעילות באגודות כיוון שלא היו ספורטאים פעילים, הועמדה לרשותם מסגרת לעיסוק בתוך הסתדרות מכבי דבר שלא היה להם מזה זמן רב. בעיה של ממש היוותה הקמת המסגרת הנפרדת של "משמר המכבי" רק לתנועת הנוער מכבי הצעיר. תנועה זו נשענה על מסגרת ארגונית ארצית ופיתחה פעילות חינוכית סדירה. יצירת מסגרת ארגונית מקבילה לחברי תנועת הנוער הייתה למעשה הפקעת תפקידיה

---

[56] פרטי כל הועידה הארצית, ת"א, 5.11.39 דברי ליפא לויתן. ה"יוניק" וה"סוקול" תנועות ספורט נושאות התנועה הלאומית של ארצותיהם בולגריה וצ'כוסלובקיה, על השפעתם על מכבי נעמוד בנפרד . הרטוריקה המכבית חוזרת ומציינת אותם כדגם לחיקוי. ארכיון מכבי, מיכל 94, תיק 4-32-5.

[57] דברים שנשא דופמן, נציג פלוגות העבודה של מכבי במרכז, בוועידה הארצית, ביום 5 בנובמבר 1939.

[58] פרטי כל מישיבת ההנהלה מיום 22 בינואר 1940, ארכיון התק"ם, מיכל 159/1, תיק 2. ארכיון מכבי, מיכל 196, תיק 146-1.

[59] דברי ח' כהנוב, ממנהיגי מכבי הצעיר, שם.

וחיסולה המעשי. בוועידה הארצית של מכבי הצעיר בדצמבר 1939 הוחלט שיש לקדם בברכה את הקמת "משמר המכבי", אך אין לקבל יצירת יחידות נפרדות של נוער על יד מכבי או "משמר המכבי". כל פעולה הנעשית בקרב הנוער צריכה להיעשות במסגרת מכבי הצעיר בלבד.[60] מאחר שבסופו של דבר, תנועת הנוער מכבי הצעיר הפעילה את "משמר המכבי" וחבריה היו פעיליו, התרצה מרכז מכבי לדרישות של מכבי הצעיר. לאחר משא ומתן הושג הסדר שקבע, כי האחריות על הפעולה בתנועת הנוער תוטל על מפקדת מכבי הצעיר. כל העוסקים בה בענייני "משמר המכבי", גם אם עברו את גיל 18 שנה, יהיו נתונים למרות של מפקדת מכבי הצעיר, ולמכבי הצעיר תהיה נציגות במפקדה הארצית של "משמר המכבי" ובמפקדות האזוריות. גם לעניין התלבושת נקבע כי חברי מכבי הצעיר ילבשו את תלבושת תנועתם ולא את זו שנקבעה על ידי מפקדת "משמר המכבי".[61]

מפקדת "משמר המכבי" פעלה נמרצות. בפרק זמן קצר היא הוציאה לאור חמש חוברות הדרכה: תרגול סדר, הקמת מחנה, 10 משחקים בעזרה ראשונה, הטלת משקלות, התעמלות שימושית. נקבעה תוכנית אימונים ואורגנו עשרות קורסים מרכזיים ומחוזיים להכשרת מפקדים; הוצא עלון חודשי והופץ חומר חינוכי דוקטרינרי לשימוש בשיחות בתוך היחידות, כגון: אהבת המולדת שמטרתה "לפתח באדם את ההכרה שאהבת המולדת מוכרחה להיות כל כך חזקה, ששום הקרבה למענה לא תראה גדולה ויקרה מדי.."[62] תוכנית ההדרכה בקורסים כללה: ספורט שימושי, צופיות, תרגילי קרב, תרגילי סדר, זריקות של משקלות, טופוגרפיה, שדאות. כל קורס התקיים תשעה ימים מלאים במאהל בתנאי שדה.[63] הפעילות הרבה ביותר של המשמר הייתה במושבות.[64] ניתן להסביר זאת בשל חולשתן בהעמדת קבוצות לספורט תחרותי או ייצוגי, ובשל ההיצע המועט לפעילות תרבותית חברתית בשעות הפנאי. מרבית הקורסים המרוכזים שנערכו בתנאי מחנה היו של מכבי הצעיר והתקיימו בתקופת הקיץ בזמן חופשת בתי הספר.

---

[60] פרוטוקול הוועידה הארצית הרביעית של ה"מכבי הצעיר", מיום 28 באפריל 1939, סעיפים י"ז וי"ח, ארכיון התק"ם, מיכל 307, תיק 4.

[61] חוזר מ"צ 129 מיום 5.9.39, ארכיון מכבי, מיכל 195, תיק 146 - 1.

[62] ביולטין משמר המכבי, מס 2. מיום 29.9.39, ארכיון מכבי, מיכל 94 , תיק 2-32-5.

[63] תוכנית קורס מחוזי בזכרון יעקב, מפקד הקורס חבר במפקדה הארצית דוד אלמגור, ארכיון צבי נשרי, חטיבה 5.15, מיכל 324, תיק 2.

[64] ביולטין "משמר המכבי" מס' 2 מיום 29.9.39 , ארכיון מכבי, מיכל 94, תיק 5-2-32.

הקמת "משמר המכבי", ובמיוחד פעולת הגיוס שפתח בה, לא היו לרוחם של המוסדות המרכזיים היישוביים והציוניים. ב- 5 בספטמבר 1939 זימן ברנרד ג'וזף [לימים דב יוסף, שר בממשלות ישראל], מבכירי המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית, את א' נתנאל יושב ראש הסתדרות מכבי, ותבע ממנו להפסיק את הגיוס ל"משמר המכבי", מפני שהדבר עלול לפגוע בתוכניות הסוכנות היהודית על הכרזת גיוס דומה. הסתדרות מכבי לא קיבלה את תביעתו, וטענה שאין ניגוד בין הגיוס ל"משמר המכבי", לבין הגיוס שעתידה לערוך הסוכנות היהודית. אנשי מכבי הוסיפו כי כוונת הגיוס היא להגדיל את "משמר המכבי" שמטרתו היא להכשיר אנשים רבים יותר למילוי תפקידים בארגון ה"הגנה", ולכן יש רק לברך על פעולת הגיוס.[65] ב- 7 בספטמבר 1939 התקשר ד' בן גוריון, יושב ראש הסוכנות היהודית, אל נ' חת נשיא הסתדרות מכבי , וביקש לדחות את פעולת הגיוס . נ' חת, למרות שלא הסכים לנימוקים, נענה לבקשה: "ביחד עם זה - אני מקבל את הודעת כב' בתור הוראה, ואודיע בטלפון למשרד מרכז המכבי בתל אביב שימלאו מיד לאחר הוראת כב' ".[66] פעולת הגיוס ל "משמר המכבי" הופסקה ולא חודשה עוד.

תקופת קיומו של "משמר המכבי" נמשכה זמן קצר, פחות משנה, אך הייתה אינטנסיבית מאוד, והוציאה את מכבי ממשבר מתמשך שהייתה נתונה בו בין השנים 1936 – 1939. הגיוס לצבא הבריטי, שהחל במחצית הראשונה של 1940, העתיק את מרכז הכובד של פעולת מכבי לתחום זה. החלטת המרכז שחייבה את חברי מכבי להתגייס לשירות בצבא, גרמה לכך ש "משמר המכבי" חדל להתקיים.

בשנת 1944 כשהסתדרות מכבי החליטה לקחת חלק פעיל בחיים המדיניים בארץ, עלתה מחדש ההצעה להקים את "משמר המכבי". בישיבת מרכז הסתדרות מכבי שנערכה ב- 9 בפברואר 1944 התקבלה ההחלטה הבאה: " המרכז קובע בתור תפקיד תכוף התאמת ארגוננו לצורכי השעה ע"י חידוש משמר המכבי או דומה לזה".[67] החלטה שלא בוצעה.

---

[65] מכתב של נ' חת נשיא מכבי ארץ ישראל, אל ב' גיוזף מיום 6 בספטמבר 1939, ארכיון מכבי, מיכל 94 , תיק 16-3-5.

[66] מכתב נ' חת לד' בן גוריון מיום 7 בספטמבר 1939, אצ"מ, s25/6024.

[67] . פרטי כל מספר 1/144 מישיבת המרכז ביום 9.2.1944. ארכיון מכבי, מיכל 195, תיק 144- 1.

פעילות בארגון ה"הגנה"

מימיה הראשונים של הסתדרות מכבי היו אגודותיה פעילות בארגון ה"הגנה" הארצי. ארגון ה"הגנה" הוקם על ידי מפלגת "אחדות העבודה" בשנת 1920, ובאותה שנה עבר ממנה למרות "הסתדרותַ הכללית של העובדים העבריים".[68] העובדה שארגון ה"הגנה" היה גוף שנשלט על ידי מפלגות הפועלים לא הפריעה לחברי מכבי, הן כבודדים והן כהסתדרות, להיות חלוצים בנשיאה-בעול העבודה הביטחונית בתוכה. בתוך ה"הגנה", חברי מכבי היו מאורגנים ביחידות שלהם, והיו כפופים למפקדים חברי מכבי. במספר ישובים הייתה קבוצת "ההגנה העצמית" של האגודה המקומית של מכבי היסוד להקמת סניף של ארגון ה"הגנה" הארצי.

במאורעות 21 - 1920 הייתה זו קבוצת מכבי בארגון ה"הגנה" בתל אביב, בפיקודו של מנחם יפה, שהתארגנה ראשונה להגן על נוה צדק.[69] כשהתחילה התארגנות ה"הגנה" בירושלים, פנו ראשיה: יצחק בן צבי, רחל ינאית וצבי נדב אל קבוצות ה"הגנה" של אגודת מכבי ירושלים שיהיו הבסיס של סניף ה"הגנה" המתארגן. כתוצאה מבקשה זו חדלה האגודה מפעילות ביטחונית עצמאית והפכה לגרעין המרכזי של ה"הגנה" בירושלים. האגודה גם סיפקה כסות לגאלית ואפשרה ל"הגנה" לקיים את פעולותיה בגלוי, ולגיוס חברים בכיסוי של הרחבת שורות המכבי.[70] תהליך דומה התרחש גם בחיפה. התארגנות ה"הגנה" התבצעה באמצעות סניף המכבי המקומי. חבריו היוו את גרעין ה"הגנה" והאגודה שימשה מטרייה לגאלית לפעולת ה"הגנה" בעיר.[71]

הקמת "הפועל" על-ידי הסתדרות הכללית הייתה נקודת מפנה בהתייחסות הניטרלית של מכבי למפה הפוליטית, והחל תהליך של התקרבות מכבי לחוגי הימין, בלשון הזמן

---

[68] דינור, ב"צ, (עורך), ספר תולדות ה"הגנה", א, חלק ראשון, עמ' 455; שם, ב, עמ' 73.להלן: ספר תולדות ה"הגנה".

[69] עדות יצחק אגדתי, ארכיון תולדות ההגנה, (את"ה), תיק 2.16.

[70] עדות אביעזר ילין, את"א, תיק 24.23. וכן רחל ינאית ואחרים (עורכים), ה"הגנה" בירושלים, א, עמ' 1 –31.

[71] עדות יוסף ארמן, את"ה, תיק 6.20.

ההוא מכבי הצטרפה אל החוגים האזרחיים. תהליך זה הגיע לבשלות משהתפלגה ה"הגנה" והוקם ארגון ה"הגנה הלאומית", שנקראה גם "ארגון צבאי לאומי" אשר היה מוכר כ ארגון ב' (ה"הגנה" הייתה ארגון א').

בתקופה שבין הפילוג ב-1931 לבין חזרתם של אנשי מכבי בארגון ב' אל שורות ה"הגנה" בשנת 7- 1936, שותקה פעילותה המאורגנת של מכבי בתוך ה"הגנה". רוב חברי מכבי הצטרפו לארגון ב', אך נמצאו חברים שהמשיכו את חברותם ופעילותם בארגון ה"הגנה". חלק אחר של החברים, לא פרש מה"הגנה", אבל חברותו בה הייתה סבילה. והיו גם כאלה שפרשו מכל פעילות ביטחונית.[72] לאחר הסכם האיחוד בין שני הארגונים ב- 28 באפריל 1937, חל שינוי בהסכם "הפריטט".[73] מפקדי ארגון ב', שקבלו את הסכם האיחוד, היו רובם ככולם חברי מכבי, השתלבו עד מהרה במפקדות האופרטיביות של ארגון ה"הגנה" ובכל ההיררכיות שלהן מהמקומיות ועד למפקדת הארגון כולו.[74] אורי נדב, שהיה סגן מפקד ארגון ב', שולב כנציג מכבי במפקדה הארצית – ההנהגה המדינית של ה"הגנה", במסגרת השותפות ה"אזרחית".[75]

בשנים 1940-1941 פרצו משברים חדשים בין ה"איחוד האזרחי" – התארגנות של חוגים אזרחיים- לבין המוסדות הלאומיים. המשברים פרצו, כי אנשי ה"איחוד" טענו שאין הם מיוצגים כראוי בניהול ארגון ה"הגנה", בקביעת מדיניות הביטחון ובהקצאת התקציבים הקשורים לארגון ה"הגנה". המשבר הסתיים לאחר שהמפקדה הארצית של ה"הגנה", ההנהגה האזרחית והמדינית של הארגון, הורכבה מחדש וניתן בה ייצוג גדול יותר לאנשי "האיחוד האזרחי", ולמפקדה הארצית התמנו שלושה נציגי "האיחוד האזרחי" ובהם זליג רוסצקי שייצג את מכבי.[76]

מכבי תבעה כי חבריה בארגון ה"הגנה" ישרתו ביחידות מיוחדות, וכי הפיקוד על אותן יחידות יהיה גם הוא של חברי מכבי, מעין אוטונומיה של מכבי בתוך הארגון.

"את הפיקוד המכבי ואת השורה המכבית יהיה עלינו לארגן במסגרת תנועתית. מחובתנו להכניס את חברינו לתנועה ולשמור על הקשרים אתם.

---

[72] כך עדותו של נחום חת, מי שכיהן כנשיא מכבי א"י משנת 1936 ועד שנות ה – 50 :"פעולתי בהגנה החלה בשנת 1920..עד הפילוג הייתי חבר השורה, אמנם נשארתי [בה ד.א] לאחר מכך לא פעיל, אך לא הצטרפתי לארגון ב'. את"ה, תיק 22.36

[73] הסכם השותפות של החוגים האזרחיים במפקדת ה"הגנה" מ- 1930, שקבע שחלקם של האזרחים ושל הסתדרות מכבי בניהול ענייניה של ה"הגנה" יהיה שווה.

[74] ספר תולדות ה"הגנה", כרך ב' חלק שני, עמ' 722- 734.

[75] שם, כרך ג' חלק ראשון, עמ' 39.

[76] שם, עמ' 217 –223. וכן עדות זליג רוסצקי, את"ה תיק 126.7. מכבי הייתה מהיוזמים והדוחפים להקמת האיחוד האזרחי, כפי שיפורט במקום הראוי. זליג רוסצקי היה באותה עת מזכיר המכבי.

באשר למכבי הצעיר יש לרכז את חבריו בחטיבות מיוחדות ותחת פיקוד משלנו.[77]

פעילות בארגון ב'

דומה, כי את הפרישה מארגון ה"הגנה" ואת הקמתו של "ארגון ב'", אפשר להסביר רק בנאמנות למפקד שהודח רק על רקע מפלגתי, ובהזדהות עמו של חבריו לתנועה. המדובר בהדחתו של אברהם תהומי שהיה מפקד ארגון ה"הגנה" במחוז ירושלים. תהומי שהפך למפקד ארגון ב' סיפק הסבר אחר:

> ... ב 1931 להסתדרות לא היו לא הרצון ולא האמצעים להפוך את ה"הגנה" לצבא, ולכן שלטון הסתדרות ב"הגנה" עבר זמנו ולא היה מוצדק יותר. למרות שהשקפותיי בשלו, היססתי זמן רב בטרם פתחתי במלחמה.... [78]

את הפרישה הנהיגה קבוצה קטנה ומלוכדת מימים עברו, שהיו חברים פעילים במכבי. תהומי היה חבר המרכז, סגנו בפיקוד על ארגון ב' אורי נדב היה נשיא מכבי; מפקדי המחוזות: אליהו בן-גרא בירושלים, אברהם גיורא (קרצ'בסקי) בתל אביב ואברהם בן-זיו בחיפה, היו חברים מרכזיים באגודות מכבי.[79] גם מרבית החברים שפרשו מארגון ה"הגנה" ועברו לארגון ב' היו חברי מכבי. האחרים, שלא היו חברי מכבי, פרשו ברובם מארגון ב' בשנתיים הראשונות לקיומו וחזרו לפעילות בארגון ה"הגנה".

למעשה, השתלט ארגון ב' על הסתדרות מכבי. הפעילויות של ארגון ב' נערכו באגודות המקומיות, אשר שימשו לו גם כסות לגאלית. "בשביל לחזק את הארגון השתלטנו על המכבי ודחינו את תומכי ארגון ה"הגנה" מעמדותיהם .. ".[80] הזהות בין מכבי לארגון ב' גרמה לכך שגם חברי מכבי שבאו מחוץ לארץ למכביה, והתעתדו להישאר בארץ כעולים חדשים, גויסו כבר בימיהם הראשונים לארגון ב'.[81]

---

77 פרוטוקול מישיבת המרכז, מיום 9 בפברואר 1944 . ארכיון מכבי, מיכל 195, תיק 144-1.
78 א.ת.ה, עדות תהומי 51-76.
79 עדות בנימין כהן, את"ה תיק 174.16.
80 עדות אורי נדב, את"ה ,תיק 35.2 וכן של א' בן זיו, שם, תיק 8.36.
81 עדות אחיטוב, את"ה, תיק 53.76.

בתקופה הראשונה לאחר הפילוג הצטרפו לארגון ב' חברי "בית-הספר למדריכי בית"ר", הצטרפותם לא הייתה כתוצאה של החלטת מוסדות תנועתם או המפלגה הרביזיוניסטית. הקבוצה החליטה על כך בעצמה ולכן לא סחפה את חברי בית"ר להצטרף לארגון ב'.[82] רק אחרי רצח ארלוזורוב בשנת 1933, הצטרפו רביזיוניסטים רבים וחברי בית"ר לארגון ב'- בעיקר חברי פלוגות העבודה של בית"ר[83]. הצטרפות חברי בית"ר שינתה את אופי הארגון: "...התפתח מאבק חשאי עם הרביזיוניסטים שרצו להטביע את חותמם המפלגתי על הארגון".[84] חברי מכבי רבים, בייחוד בקרב המפקדים בדרג הבכירות השני, פרשו מארגון ב'. עם עזיבתם את הארגון מנעו מהם אגודות מכבי לפעול בהן כספורטאים. בעדותו מסר יוסף בר-נון, מי שהיה מהמפקדים הבכירים של ארגון ב' בירושלים, כי לאחר שלוש שנים של חברות בארגון, הוא נוכח כי הארגון הפך להיות ימני מובהק, ונשלט על-ידי המפלגה הרביזיוניסטית, ולכן החליט לפרוש ממנו. אחרי פרישתו ניסה לפעול בתוך האגודה הירושלמית, אבל בגלל שלטון ארגון ב' באגודה לא אפשרו לו, בסופו של דבר נאלצו הוא וספורטאים נוספים לפרוש ממכבי ולהקים את אגודת הספורט "בר – כוכבא".[85] כל ימי קיומו של ארגון ב' לא כפרו מפקדיו וחבריו במרות המוסדות היישוביים. עם פרוץ המאורעות של שנת 1936 החל משא ומתן על חזרתו של ארגון ב' לארגון ה"הגנה". משא ומתן שסופו היה בהסכם שעליו חתמו אורי נדב ואברהם תהומי בשם ארגון ב', שהעביר את המרות העליונה על ארגון ההגנה מסמכות המפלגות לסמכות המוסדות הלאומיים.[86] היה בהסכם זה הישג לתביעה להוצאת המרות על ארגון ה"הגנה" מידי המפלגות והפקדתה בידי ההנהגה המדינית של היישוב.

מפקדי ארגון ב' חברי מכבי, כמו החברים המכביים מהשורה, קבלו את ההסכם על הפסקת פעילותו של הארגון וחזרת חבריו ל"הגנה". החלטה זו לא הייתה מקובלת על השותפים הרביזיוניסטים, אשר המשיכו את קיומו של הארגון.

---

[82] עדות אליהו לנקין, יהדות זמננו, חטיבה , 33 תיק 1א-ד.

[83] דוד ניב, במערכות האצ"ל, עמ' 204.

[84] ראה עדות אורי נדב.

[85] ישיבה ראשונה ושניה, עדות יוסף בר נון, את"ה, תיק 45-96.

[86] . דינור ב"צ' עורך ראשי, ספר תולדות ההגנה, כרך שני, חלק שני,עמ' 726 – 733. הסעיף הראשון של ההסכם אומר "שני הארגונים מתמזגים ומקבלים על עצמם מרות הנהלת הסוכנות והועד הלאומי".

"התקומה"

הקמת "משמר המכבי" לא ענתה על ציפיותיהם של חברי מכבי, מפקדי ארגון ב' לשעבר. הוא לא ענה על געגועיהם לארגון ב' שהתפרק. "אחרי כן יצרנו את ארגון התקומה. ארגון זה כוונתו הייתה לשמור על טיפוס האדם שנוצר בארגון ב'."[87] אבל לא רק נוסטלגיה והרגשת אכזבה מדרך תפקודו של "משמר המכבי" השפיעו על הקמתו של ארגון "התקומה", אלא אידאולוגיה לאומית קיצונית. הכינוס שבו הוכרז על הקמת "התקומה" התקיים ב- 12 במאי 1939, יוזמי הכינוס ורוב המייסדים של התנועה היו חברי מכבי שמילאו תפקידי פיקוד בארגון ב', או אישים שהיו חברים במועצה הציבורית שנתנה את העורף האזרחי לארגון ב'. לפי מצעה הייתה זו תנועה לאומית קיצונית, שהאמינה כי יש להביא את המוני העם לפעילות לאומית מקסימלית. כדי לנהל מה שהם קראו "מדיניות בריאה של עם הכובש את ארצו".

שיטת הפעולה של "התקומה" הייתה מכוונת ליצירת תאים בקרב הסתדרויות וארגונים שונים, אשר דרכם יחדירו את רעיונותיהם, לפי התוכנית חדירה זו הייתה אמורה לעזור ל"תקומה" להכין את המהפכה הפנימית ביישוב. מאחר שרוב הפעילות המתוכננת של "התקומה" הייתה אמורה להיות חשאית, הייתה כוונה כי בכל סניף של התנועה תוקם פלוגת "משמר התקומה" שתהיה הזרוע הגלויה של פעולותיה. בתוכניות של ארגון "התקומה" נשמר תפקיד מיוחד ל"משמר המכבי". כדי להגשימן הוחלט לחייב את חברי "התקומה" להשתתף באורח פעיל בהקמת "משמר המכבי", ועל ידי כך לקבוע את צביונו, כך שיוכל להוות הגרעין של הצבא היהודי. ליבת ההתארגנות של "התקומה" הייתה חזון הכוח הצבאי. " עלינו ראשית כל לגבש את הכוח העברי הלוחם". תוכניותיה של התנועה חרגו מפעולה רק בתחומי היישוב וארץ ישראל, היא קבעה לעצמה מטרה להכין את הנוער העברי בגולה לקראת תפקידו "העצום וההיסטורי."[88] ולשם הכנתו של הנוער הזה היא התכוונה לפעול לחידוש "תנועת הגדודים".

בתזכיר של הבולשת הבריטית: "סקר מודיעיני בענייני מפלגות יהודיות", בקטע המתייחס למכבי, יש גם קטע העוסק ב"תקומה ". הדו"ח מייחס למנהיגי "התקומה"

---

[87] עדות אורי נדב, לעיל.

[88] התקומה, ביולטין מיום 31 במאי 1939, ארכיון צבי נשרי, חטיבה 5.04, מיכל 306, תיק 20.

את הרצון להקים גוף מרכזי שסביבו יתרכזו כל הארגונים והמפלגות הלאומניות. עוד מציין הדו"ח כי פעילותם ושאפתנותם של אנשי "התקומה", הביאה אותם למצב של קונפליקט עם מנהיגי ה"הגנה". האחרונים עושים את המאמץ להוציא את חברי מכבי מחוץ לתחום ההשפעה של "התקומה" ולהביאם לשורות ה"הגנה". את הרקע להקמת "התקומה" מציע התזכיר לראות בעובדה, שמנהיגי תנועה זו היו שייכים בעבר להגנה הלאומית ולאחר האיחוד עם ה"הגנה" בשנת 1936, לא היו שבעי רצון ממעמדם הלא משמעותי שם.[89]

ההתפתחויות בשאלת הגיוס לצבא הבריטי בשנת 1940, וההתמקדות של הסתדרות מכבי בגיוס זה, עשה את התנועה לא רלבנטית יותר והיא התפוררה.

התגייסות לצבא הבריטי

עם פרוץ מלחמת העולם השניה נמנעה ממשלת המנדט מלהכריז על גיוס כללי של אזרחי ארץ ישראל, ואף לא עודדה גיוס המוני בקרב היישוב היהודי. ואולם, היא פתחה בגיוס סלקטיבי של בעלי מקצועות טכניים נדרשים לשירות ביחידות הבריטיות, חלקם שלא במסגרת חיילות גמורה. בתחילת המלחמה הציעה הממשלה הבריטית לסוכנות היהודית לגייס פועלים (ולא חיילים) לשירות ביחידות הבריטיות המוצבות בצרפת. להצעה זו התנגדה הסוכנות היהודית. בנובמבר שוב הציעו הבריטים גיוס לחיל החפרים – גיוס שנשא אופי צבאי למחצה. המתגייסים לחל החפרים עברו אימון בסיסי, אך שירותם לא היה קרבי, הם הועסקו בעבודה פיזית בחזית. הדרישה של שלטונות הצבא, שכל מתגייס יחתום על התחייבות לשרת בכל מקום, הרתיעה את הנהגת היישוב, שחששה מדלדול כוחות המגן של היישוב, ואילו הממשלה הבריטית לא קיבלה את תביעת הסוכנות לגייס מתוך היישוב יחידות לוחמים הומוגניות דוגמת הגדוד העברי. מצב עניינים זה צינן את התלהבות מוסדות היישוב. הם לא יצאו נגד גיוס לצבא הבריטי, אך לא פעלו לעידוד התגייסות.[90]

---

[89] סקר מודיעיני מס. 73/39, תזכיר של הבולשת הבריטית בעניין מכבי, מיום 15 בנובמבר 1939, את"ה, 47.98.

[90] ספר תולדות ההגנה, ג, ספר ראשון, עמ' 670 - 680.

עמדת הסתדרות מכבי הייתה שונה, הנהגת הסתדרות מכבי קראה לחבריה להתגייס, והציגה זאת כחובה לאומית. לקראת כינוס המועצה הארצית של מכבי הוצא גיליון מיוחד של ביטאון הסתדרות מכבי. במאמר המערכת תבע י' הדרי, כי המועצה תחליט על התגייסות לצבא הבריטי: "ישמע קול המכבים ברמה מהמועצה הזאת למוסדות - אל הדגל!"[91]. המועצה התבקשה להטיל על הסתדרות מכבי ליזום הקמת גדוד עברי במתכונת הגדוד העברי ששרת במלחמת העולם הראשונה, אלא שאז הוקם הגדוד בחוץ לארץ, ואילו עכשיו חייב היישוב העברי בארץ ליזום הקמת גדוד כזה. בישיבה שקיימה ב- 15 ביוני 1940 החליטה מועצת הסתדרות מכבי, כי המצב בעולם אינו מרשה להשהות את השתתפות הנוער העברי במלחמה, והכריזה על רצונם ונכונותם של המכבים להשתתף בפועל במלחמה לימין מעצמות הברית. המועצה הטילה על המרכז לפתוח מיד במשא ומתן עם כל הגורמים, כדי להגשים את המטרה הזו, שהיא תובעת משלטונות המנדט להיענות לרצון ההתגייסות ו"... לסלק את המכשולים המפריעים בהקמת כוח עברי מזוין שישתתף במלחמה..."[92].

בשונה מעמדת המוסדות בעניין חיל החפרים, לא התנתה מכבי את הגיוס בהקמת יחידה יישובית לוחמת דווקא. טיעוניה מזכירים את הוויכוח שפרץ בשעתו בין טרומפלדור לז'בוטינסקי ביחס להקמת גדוד נהגי הפרדות. טרומפלדור טען כי חשיבותם של מספקי התחמושת לחזית חשובה להצלחת הלחימה כמו זו של גדוד לוחם. בסופו של הוויכוח, הודה ז'בוטינסקי, כי גדוד נהגי הפרדות הוא שאפשר את הקמת הגדוד הלוחם. האקטואליות של אותו ויכוח ברורה והיא נוסחה על ידי א' תהומי:

> כשמתפלספים אצלנו על ערכו של גיוס יהודי לגדודי החפרים, פלוגות האוויריה וכו', אם משהו יכול לקרב את הקמת כוח יהודי לוחם, הרי זוהי התנדבות המונית ליחידות השונות של הצבא הבריטי.[93]

גם בוויכוח, אם יש להתעקש על הקמת יחידות יהודיות בתור צבא יהודי או צבא ארץ ישראלי, הייתה עמדת מכבי שונה. לדעתה, יש הכרח מוסרי להשתתף בכל תנאי שהוא במלחמה נגד הנאציזם, בין שיוקמו יחידות עבריות לוחמות ותושג תוצאה מדינית בעניין הקמת המדינה העברית, ובין שלא. החלטת המועצה לוותה בהקמת ועדת גיוס

---

[91] מכבי, ביטאון פנימי לקראת המועצה הארצית ,מיום 31 במאי 1940, ארכיון מכבי, מיכל 142, תיק 167- 8.

[92] פרוטקול המועצה מיום 15 ביוני 1940, ארכיון מכבי, מיכל 195, תיק 141 - 1.

[93] א' תהומי, היישוב והמלחמה, בתוך עלון ראשונים לגיוס, הוצאת מחלקת הגיוס של מכבי, 11.1940.

פנימית של הסתדרות מכבי, ובמערכת תעמולה לגיוס בכלל, ובתוך אגודות מכבי בפרט.[94]

ביולי 1940 החלו שלטונות המנדט הבריטי בפעולת גיוס. בעקבות זאת, התקיימה פגישה באותו חודש של נציגי מרכז מכבי עם נציגי המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית. האחרונים הבהירו כי עמדת הסוכנות ביחס להתגייסות היא חיובית. מרכז מכבי היה נלהב, וראה בכך שעת כושר להגשמת השאיפה להקמת כוח יהודי מזוין שאין להחמיצה, והחל לדחוק באגודות שימריצו את חבריהן להתגייס. מזכיר מכבי נקבע כמי שירכז את פעולת הגיוס, וכן נקבע, שעל כל סניף לבחור קצין גיוס, שיעמוד בקשר ישיר עם המרכז. מהאגודות הגדולות נדרש לגייס לא רק חברים בודדים, אלא קבוצות של חברים המוכנים להתגייס יחד ולהוות גרעינים מכביים בתוך היחידות המגויסות.[95] כל המרץ והיכולת הארגונית של מכבי מוקדו בפעילות הזו למען ההתגייסות. בלט הרצון להוכיח לציבור, כי מכבי היא חלוצת הגיוס הנמרצת ביותר, וכי שיעור הגיוס של חבריה הוא הגבוה ביותר. "בענייני גיוס אין פשרנות, על כל אחד למלא את חובתו – חובת הכבוד שלו. מי לצבא מי לשירות ההתגוננות – לא יהיו משתמטים".[96]

בישיבה משותפת של מרכז המכבי, בהשתתפות יושבי ראש הסניפים, ב- 28 ביוני 1941 הוחלט להכריז על גיוס כללי של כל החברים גילאי 16-50 מי לצבא ומי לשירותי ההתגוננות. כן התקבלה החלטה, שכלפי חברים שלא ימלאו את החלטות הגיוס, יאחזו "בכל האמצעים". ואכן, החלטה זו בוצעה הלכה למעשה- חברי מכבי שלא קבלו פטור מן הגיוס על ידי ועדת הגיוס של מכבי ולא התגייסו, הושעו מפעילות באגודתם, חלקם אף הוצא משורות מכבי, ושמותיהם פורסמו ברבים.[97] בסקירה על פעולת ההנהלה בחודשים אפריל- יולי 1942, נמסר כי מכבי הייתה הראשונה אשר הפעילה סנקציות כלפי המשתמטים. כן מציינת הסקירה, כי כמעט כל חברי מכבי חייבי הגיוס לצבא

---

[94] תזכיר ועדת הגיוס של מכבי אל הסוכנות- סיכום פעולת מכבי בגיוס ,מיום 25 בספטמבר 1940, אצ"מ, s25/4995 ; תזכיר ועדת הגיוס המרכזית מיום 1 באוקטובר 1940 בעניין דרכים ושיטות תעמולה להגברת הגיוס.

[95] חוזר מרכז מכבי לכל האגודות, מיום 11 ביולי 1940, אצ"מ, s25/4955 .

[96] ספר המכבי, דין וחשבון המרכז לתקופה ת"ש –תש"ב, ארכיון מכבי, מיכל 169, תיק 1130 - 8.

[97] ארכיון מכבי, הודעות ההנהלה 1/41 מיום 11 ביולי 1940, מיכל 3, תיק 1-54 . וכן מיכל 115, תיק 19 -2-1 , חוזר ברית המכבים מיום 18.5.40.

נענו לקריאה והתנדבו. מספר חברי מכבי שהתגייסו לצבא עד לפרסום הסקירה, נאמד באלף. זאת מלבד המאות ששרתו בשירותי ביטחון והתגוננות אחרים.[98]

הצטרפות הסוכנות היהודית לפעילות למען התגייסות לצבא הניעה את מכבי לתבוע מהסוכנות שותפות מלאה בלשכות הגיוס. כן ביקשה הקצבה חודשית בסך 25 לא"י למימון חלק מהוצאותיה בפעולת הגיוס.[99] משמעות הדבר הייתה, שמכבי דרשה שאנשיה בלשכות הללו יועסקו בשכר. ואולם, בשלבים הראשונים לפחות, בולטת העובדה שהסוכנות היהודית לא התלהבה לשתף את אנשי מכבי בגיוס המתנדבים לצבא הבריטי. מיד לאחר שפורסמה ההודעה בדבר קבלת מתנדבים לצבא, החליטה הנהלת מרכז מכבי להרכיב ועדה מיוחדת ולהטיל עליה את ארגון וריכוז פעולת הגיוס בקרב חברי מכבי. הוועדה החלה מיד בפעולתה, אבל נתקלה בקשיים מרובים, כי לא עמדו לרשותה האמצעים לפעולה רחבה וגם לא היו לה הקשרים הישירים עם "המוסדות המתאימים" שנתמנו על ידי הסוכנות ועסקו בפעולת הגיוס.[100] אין להטיל ספק בלהט הלאומי שהיה ביסודה של היוזמה של מכבי להעמקת ההתגייסות לצבא הבריטי, אך היה בה גם צד נוסף. בשנים 1939 –1940 שררה בארץ אבטלה, וחברי מכבי שלא היו חברי ההסתדרות הכללית, לא זכו לעמוד "בראש התור" לסידור עבודה. הגיוס לצבא הבריטי פתר את בעיותיהם של המובטלים וחברי מכבי בתוכם: "..הרבה מהנפסלים [לגיוס ד.א] מבקשים רחמים! מספרים כי זמן רב אינם עובדים והם רעבים ממש, והגיוס הוא הצלתם היחידה..."[101] החשד כי חברי מכבי מופלים לרעה בגיוס, וכי רבים מהם נפסלו , היה מן הסיבות לדרישה לשותפות: "ידוע לנו שאחוז גדול של המתנדבים באמצעות משרדי הסוכנות נפסלים מסיבות גופניות במחנה בצריפין אבל, בשום פנים, לא נוכל להסכים לסברה שהרבה מחברינו הם בין הנפסלים...". חשד זה של פסילת חברי מכבי בגלל חברותם בהסתדרות זו, גרמה לכך שהרבה מחברי מכבי העדיפו שלא להתגייס באמצעות לשכות הגיוס של הסוכנות אלא דווקא להתייצב לגיוס בלשכות הממשלתיות.[102] מנגד, אחת הסיבות להסתייגויות המוסדות מפעילות הגיוס

---

[98] סקירה על פעולות ההנהלה בחודשים אפריל- יולי 1942, ארכיון צבי נשרי, חטיבה 1.10 מיכל 158 תיק 13. שירותי הביטחון האחרים שכללו : נוטרות, יחידות הג"א, ומנגנון הקבע של ה"הגנה".

[99] מכתב מרכז מכבי אל ב' גיוזף מיום 28 ביולי 1940, אצ"מ, s25/4995.

[100] מכתב מרכז מכבי למחלקה המדינית של הסוכנות היהודית מיום 25 בספטמבר 1940, אצ"מ. s25/4995.

[101] תזכיר סודי למחלקה המדינית, הנדון: מהלך הגיוס לצבא הבריטי, 31 בדצמבר 1939, אצ"מ, s25/6055.

[102] מכתב הסתדרות מכבי למשה שרתוק יושב ראש המחלקה המדינית של הסוכנות, מיום 9 באוקטובר 1940, אצ"מ, s25/4955.

של מכבי הייתה המגע העצמאי שלה עם שלטונות הצבא. עניין זה נדון בכמה פגישות של נציגי מכבי עם הנהלת מחלקת הגיוס של הסוכנות. הסיכום שהוצע על ידי א' גולומב והתקבל על דעת נציגי מכבי היה, כי פעולת הגיוס הפנימית בקרב אנשי מכבי תעשה על ידי הנהלת מכבי, ואילו הקשרים עם הצבא יישארו בסמכות הסוכנות, חוץ ממקרים מיוחדים שבהם יינתן למכבי ייפוי כוח מטעם הסוכנות."[103]

ההתאוששות הכלכלית במחצית שנת 1941, הביאה לשיפור מתמיד במצאי מקומות עבודה, לנינוחות יחסית ביחסי אזרחים-פועלים ולירידה במספר הפונים ללשכות הגיוס. מצד אחר, חלה החמרה בחזית המלחמה במזרח התיכון. ב-1942 הביאו רוחות המלחמה הקרבות לשיתוף פעולה ביו מכבי לסוכנות ולארגון מחדש של לשכות הגיוס. באופן זה נפתרה בעיית שיתופם של נציגי מכבי בלשכות הגיוס. א' נתנאל יושב ראש מכבי ארץ ישראל, מונה כחבר במרכז הגיוס, בראש מחלקת ההתגייסות עמד חבר מרכזי במכבי, ונציג אחר מונה כאחד משני המפקחים הארציים בוועדת הערעורים המרכזית. במכבי דרשו שגם לתפקידים הביצועיים שמשולמת בהם משכורת, יתמנו חבריהם.[104]

הסתדרות מכבי ידעה במשך כל המלחמה לתת לחבריה המגויסים הרגשה של כבוד והערכה בכל דרך אפשרית: לחיילים הייתה נציגות במוסדות המרכזיים של התנועה; הם הוזכרו תדיר בכל פרסומי מכבי, אשר פרסמו מכתבי חיילים. כן הוקמה מחלקת החייל שתפקידה היה לשמור על קשר עם כל החיילים חברי המכבי ועם משפחותיהם. הייתה גם דאגה לקליטתם הכלכלית חברתית של החיילים לאחר שחרורם.[105]

פלוגת מכבי בצבא הבריטי

התגלמות הרצון של פעילות מכבי בשטח הצבאי ביטחוני, הייתה הקמת יחידה צבאית, שיסודה ביוזמת הסתדרות מכבי, שחייליה ומפקדיה הם חברי התנועה. יחידה כזו לכשתקום תסור למרות המוסדות הלאומיים, ותגלם את הרצון הלאומי של העם. אף אחד מהניסיונות לגייס יחידה כזו לא מומש. הקמת פלוגת מכבי במסגרת הצבא

---

[103] פרוטוקולים מישיבות הנהלת המחלקה , חודשים אוקטובר נובמבר 1940 אצ"מ, s25/5063. מזכר מודיעיני על מחלקת הגיוס, מיום 23 בנובמבר 1941, שם, s25/4995.

[104] סקירת ההנהלה לחודשים אפרי ל- יולי 1942, ארכיון צבי נשרי, חטיבה 1.10 מיכל 158, תיק 13 .

[105] . פרטי כל מישיבת ההנהלה , מיום 10 בינואר 1945, ארכיון מכבי, מיכל 90, תיק 19-4-5 .

הבריטי, הייתה הקרובה ביותר להגשמת מאוויים אלה של התנועה. וכך נכתב בניב התנועה- ביטאון המכבי הצעיר:

... נראה לפנינו החזון בהתגשמותו:

א. גרעין של צבא עברי לאומי אשר ידע לשם מה הוא נלחם ואשר יהיה נכון לשלם כל מחיר להשגת מטרתו.

ב. תנועה ספורטיבית לאומית על-מפלגתית גדולה לחינוך הנער, דוגמת ה"סוקול" הצ'כוסלובקי[106].

מוסדות מכבי" ניהלו משא ומתן עם שלטונות הצבא, ביחס להקמת יחידה צבאית "מכבית", כשהם נעזרים בפי רוטנברג. ב- 3 בספטמבר 1941 קיבלה מכבי אישור מקולונל לסטר, האחראי על הגיוס מטעם שלטונות הצבא הבריטי, להקמת פלוגה של חברי מכבי במסגרת הגדוד הארץ ישראלי של הצבא הבריטי.[107] לפי ההסכם הייתה הפלוגה צריכה למנות מאתיים חיילים שגיוסם לפלוגה יאושר, לאחר הצגת מסמכים המאשרים את חברותם במכבי. שמה הרשמי של הפלוגה יהיה "פלוגת מכבי".[108] לפני התחלת הפעולה הארגונית הפנימית ביקשו אנשי מכבי את הסכמת הסוכנות היהודית לצעד הזה, מתוך ביטחון כי ההצעה תתקבל ברצון על ידי המוסד המדיני העליון של היישוב. ואולם, הסוכנות היהודית הטילה וטו על ניהול מגעים ישירים בין גופים ציבוריים ביישוב ובין הצבא הבריטי שלא באמצעותה, ולכן גם התנגדה להקמת פלוגה מכבית, כתוצאה ממשא ומתן ישיר של הסתדרות מכבי עם הצבא. ועתה היה על הנהגת מכבי לנהל משא ומתן מייגע עם והסוכנות היהודית, כדי לפייס אותה ולקבל את אישורה להקמת הפלוגה.[109] ב- 18 בספטמבר נענה משה שרתוק, מנהל המחלקה המדינית של הסוכנות, לפניית מכבי, והתנה את הקמת הפלוגה בשמירה על העקרונות הבאים:

הקמת הפלוגה היא חלק בלתי נפרד מתוכנית מבצע הגיוס של הסוכנות.

כל משא ומתן בעניין הקמת הפלוגה יהיה מופקד בידי הסוכנות היהודית, וייערך רק באמצעותה.

---

[106] ניב התנועה, ב' בסיוון תש"ה , ארכיון מכבי, מיכל 337, תיק 2-133- 5.

[107] . הגדוד הארץ ישראלי שימש מסגרת לכל המתגייסים בארץ- יהודים, ערבים ואחרים שהיו תושבי הארץ.

[108] ספר המכבי, דו"ח המרכז מיום 20 בינואר 1944 לתקופת תש"ב – תש"ג, ארכיון מכבי, מיכל 169, תיק 1129- 8.

[109] ספר המכבי, דו"ח המרכז לתקופה ת"ש- תש"ב, ארכיון מכבי, מיכל 169, תיק 1130 – 8.

על מכבי לגייס לפחות 100 איש מחבריו – במכסה זו לא נכללים חברי מכבי המתגייסים כחברי ארגון ה"הגנה".

אם מספר חברי מכבי המגויסים לא יגיע ל-200 איש, יוכנסו לתוך הפלוגה אנשים אחרים לפי החלטת המוסד המגייס.[110]

נציגי מכבי קיבלו את הדרישה להותיר את המגעים עם שלטונות הצבא בידי הסוכנות, אבל ביקשו להבטיח, כי הסוכנות לא תחייב את מכבי בלי להידבר אתה. ב-25 בספטמבר אותה שנה סוכם סופית על הקמת הפלוגה. סוכם אז שמפקדי הפלוגה יבואו מתוך שורות הסתדרות המכבי, אבל ימונו באופן המקובל על ידי המוסמכים לכך. אם מכבי לא תצליח למלא את המכסה הדרושה, הרי השלמת מספר המתגייסים לפלוגה למאתיים איש תיעשה על ידי הסוכנות בהתייעצות עם מכבי.[111]

הקמת הפלוגה עוררה גם ביקורת בקרב מתגייסים (שלא היו חברי מכבי). היו בהם אנשים שראו בהקמת יחידה שכל חייליה ומפקדיה הם חברי תנועה אחת, הסגורה בפני אחרים, פגיעה בכלליות הגיוס והכנסת יסוד מפלגתי אליו, וחששו מפני תקדים שעלול לגרור לדרישה דומה מצד תנועות אחרות.[112] מרכז מכבי היה ער לתגובות, ובחוזר של ועדת הגיוס אל האגודות, ניתן תדריך לחבריו: " על מנת למנוע אי הבנות וכדי לאפשר לחברינו לתת הסברה נכונה ומדויקת", אין למכבי כוונה לפעול באופן נפרד בשטח הגיוס. עובדה היא כי חברי מכבי משרתים בכל המסגרות הצבאיות הקיימות. הסכמת הצבא הבריטי לקרוא בפעם הראשונה יחידה צבאית בשם עברי, הייתה הישג מדיני ממדרגה עליונה, לא רק למכבי אלא לרעיון נחיצותו של צבא עברי. הקמת הפלוגה יצרה סדק ראשון בעמדה הבריטית שייתכן ויתרחב עד לפתח היסטורי במאבק המדיני של היישוב העברי. מחשבה זו הייתה משותפת גם לסוכנות וגם למוסדות הגיוס, אשר בדקו ובחנו את עניין הקמת הפלוגה ונתנו לה הסכמתם המלאה.[113]

הקמת הפלוגה הותנתה בלוח זמנים מפורט, מכבי נדרשה לגייס את אנשיה בין ה- 16 בספטמבר 1941 ל – 26 באותו חודש.[114] מכבי לא עמדה בלוח הזמנים. בסוף דצמבר 1941 עמד מספר המתגייסים חברי מכבי לפלוגה על 84 איש. בחודש ינואר, לאחר

---

[110] אצ"מ, s25/4955.21.

[111] מזכר מיום 18 בספטמבר 1941, וכן מסקנות הישיבה עם בא כוח מכבי מיום 25 בספטמבר 1941, אצ"מ, s25/4955.

[112] מכתבו של משה ריינהולד למשה שרתוק, מיום ג' תשרי תש"ב, [24.9.41], אצ"מ, s25/4955.

[113] מרכז מכבי, ועדת הגיוס, חוזר מס' פ"מ/4, מיום 5 באוקטובר 1941. שם.

[114] חוזר ועדת הגיוס, ללא תאריך, ארכיון מכון ויינגייט, מיכל 158, תיק 3. וכן התזכיר של קולונל לסטר בדבר הקמת פלוגת המכבי, מיום 3 בספטמבר 1941, אצ"מ, s25/4995.

מאמץ, התגייסו 20 אנשים נוספים.[115] משבר המחסור במתגייסים איים על הקמת הפלוגה, והוא נמשך עד קרוב לאמצע של שנת 1942. היה שלב שבו פוזרו אנשי הפלוגה בין פלוגות אחרות והשלט "פלוגת מכבי" הוסר מעל משרד הפלוגה. נדרש משא ומתן מחודש עם קולונל לסטר שהסכים בסופו של דבר ש"הפלוגה ה-18 של הבאבפס תישאר פלוגת מכבי.[116] הבעיה נפתרה משהוסכם על השלמת הפלוגה במתגייסים שאינם חברי מכבי . השלמה זו הייתה זמנית, כשהושלם המספר על ידי חברי מכבי פוזרו "המשלימים" ביחידות אחרות. הפתרון הזה סייע לפלוגה, אבל פגע במחליפים שהתערו מבחינה חברתית בקרב מגויסי מכבי, ומצד אחר יצר הדבר תחושה של הכנסת מומנט פוליטי לחיי הצבא.[117]

לאחר שהוקמה הבריגדה היהודית, פלוגת מכבי נכללה בה והיא המשיכה לשמור על ייחודה המכבי ולשרת בה, עד פירוקה של "החטיבה היהודית הלוחמת" עם תום מלחמת העולם השניה.

---

[115] פרוטוקול ישיבת מרכז מכבי מיום 2 בפברואר 1942, ארכיון מכבי, מיכל 5, תיק 103 –1.

[116] חליפת מכתבים בין נ' חת נשיא מכבי א"י לבין קולונל לסטר, 30 במארס 1942 ו 7- באפריל 1942 , אצ"מ, s25/4995 . סקירה על פעולות ההנהלה חודשים אפריל- יולי 1942, ארכיון צבי נשרי, חטיבה 1.10, מיכל 158, תיק 13.

[117] מכתבו של נפתלי מינכהוזן למשה שרתוק, אצ"מ, s25/4955.

פרק 5: ביצור הכוח המדיני של הסתדרות מכבי ארץ ישראל

כאשר גברה בהסתדרות מכבי ארץ ישראל השאיפה למעורבות פוליטית, היא החלה לפעול כדי לבצר את כוחה על ידי הקמת מערכת כלכלית שבצידה מערכת סיוע חברתית. המחשבה הייתה כי מערכת כזו תהווה מקור למימון הפעילות הפוליטית שלה, תאפשר סיוע לחבריה ותיצור כדאיות לקשר מחייב יותר בין חברי מכבי להסתדרותם. הערכתם של מנהיגי מכבי הייתה, כי ההגמוניה של תנועת העבודה במוסדות השלטון היישוביים והציוניים באה לא במעט בזכות הכוח המשקי והחברתי, שגיבשה ההסתדרות הכללית של העובדים. הם הסיקו כי לא יהיה בכוחם של החוגים האזרחיים להגיע למעמד מתחרה לתנועת העבודה, אם לא יאמצו לעצמם כלים דומים לאלה של המשק ההסתדרותי ושירותי הבריאות והרווחה שלו. השאיפה של הסתדרות מכבי הייתה להקים מסגרת של מפעלים כלכליים ופיננסיים שיממנו את הפעולה הסדירה שלה, וגם יספקו מקומות עבודה לחבריה. בצידה של המסגרת הכלכלית רצתה מכבי להקים מסגרת ארגונית חברתית המיוחדת לה. מסגרת שתכלול ארגון עובדים, לשכת עבודה, קופת חולים, מוסדות סיוע לעזרה הדדית לעולים חדשים ולחברים במצוקה. בשלבים מאוחרים יותר נכלל גם הרצון לסייע לקליטתם המחודשת של החיילים חברי מכבי, העתידים להשתחרר מהצבא הבריטי.[1]

הניסיונות הראשונים לבנות להסתדרות מכבי יכולת כלכלית נעשו כבר בשנות העשרים של המאה שעברה כאשר הוקמה "קרן המגרשים". [2] קרן שמטרתה הייתה לממן רכישה של מגרשים ומתקני ספורט אחרים. הקרן פעלה כשנתיים והצליחה לגייס 90 לירות מצריות. היא התחסלה לאחר שהאגודות אשר קבלו את כל הונה כהלוואה, לא פרעו את החוב. גם הציפייה שהקרן תצליח לגייס תרומות של "תיירים נדיבי הלב" וכספים מהסתדרות מכבי העולמית, הכזיבה.[3]

ככל שגבר הרצון של מנהיגי מכבי להיות מעורבים בענייני היישוב, כן גברה הרגשת הצורך ביצירת מקורות הכנסה שיהיו בשליטת המוסדות המרכזיים, ושיאפשרו להם להתנתק מחגורת החנק של הדוחק הכספי. עד למחצית השנייה של שנות ה –30 של המאה שעברה, לא היו למוסדות המרכזיים של מכבי מקורות מימון עצמאיים. התלות

---

[1]. פרטי כל ישיבת המרכז מספר 1/144 מיום 9.2.1944 . ארכיון מכבי, מיכל 195 ,תיק 144 –1.

[2]. המכבי חוברת אי חשוון תרפ"ד, ארכיון מכבי , מיכל 167 , תיק 1131-8.

[3]. פרוטוקול מישיבת המרכז ללא תאריך, כנראה משנת תרפ"ו, ארכיון מכבי , מיכל 6, תיק 139 – 1.

התקציבית בהכנסות שמקורן רק בכספים המועברים מהאגודות, הכבידה עליה לבצע פעולות יזומות או לעמוד במטלות שהייתה אחראית להם, כמו הוצאת העיתון של התנועה. תוצאה נוספת לתלות התקציבית המוחלטת בסניפים, ולא פחות חשובה ממצב זה היה הפיחות בסמכות המרכז כלפי הסניפים וחוסר יכולתו לכפות עליהם את החלטותיו.

ככל שנקפו השנים, התייצבו המוסדות המרכזיים של הסתדרות מכבי והפכו למוסדות קבועים. חל במכבי תהליך שגרם לנתק מסוים בין האישים שנבחרו להנהגה המרכזית לבין הנהגות האגודות. רבים מחברי ההנהגה נבחרו פעם אחר פעם והשינויים בהרכב ההנהגה היו מעטים, הם לא נבחרו כמייצגי האגודות או כמזוהים איתן. נוצרה שכבת הנהגה שעיצבה סדר יום מותנה מדיניות, שלא תמיד היה זהה לסדר היום של האגודות, שהיה מותנה צרכים מקומיים. גם כדי לפתור את הקונפליקט הזה, היה המרכז צריך מקורות הכנסה עצמאיים, ולהגיע למצב שהאגודות ייעזרו בו, ועל יד כך לחזק את סמכות ההנהגה המרכזית כלפי האגודות.

ועידת הסתדרות מכבי, שהתכנסה בנובמבר 1939, החליטה על הגברת המעורבות הפוליטית של הסתדרות מכבי ועל האמצעים שיש לנקוט כדי לאפשר את ביצוע ההחלטה. ההחלטה גם פירטה את התחומים שבהם יש לפעול: חתירה לנציגות של הסתדרות מכבי במוסדות המרכזיים והמקומיים של היישוב, הרחבת פעולתה בתחום קליטת העלייה המכבית, דאגה לעבודה ולהתיישבות. תחום פעילות חדש שהחליטה עליו הוועידה, היה מתן הכשרה מקצועית לחברי מכבי. את הצהרת הכוונות שבהחלטות האלה ליוותה הוועידה גם בהחלטות המנחות את הביצוע, הקמה מיידית של מנגנון מתאים ל"מרכז למפעלים כלליים וסוציאליים" ול"מרכז להכשרה מקצועית".[4]

לקראת כינוס המועצה הארצית של הסתדרות מכבי שאמור היה להיערך בשנת 1940, סקרה המחלקה לכלכלה וסיוע את הישגיה. בין השאר היא קבעה כי בלי יכולת כלכלית לא תתאפשר "הנטייה לפעילות ציבורית" וכי יצירת הכלים הכלכליים היא קשה ואיטית. הסיבות לקשיים נבעו מכך שמכבי לא קבעה עמדות מדיניות ברורות, ולא גילתה את הנחישות הדרושה כדי להיכנס "לתחרות בשוק העבודה". אי- הבהירות הזו הקשתה על יצירת נכונות מתלהבת של חברים מהשורה, להיענות ליוזמות של המחלקה

---

[4]. לדרכה של הסתדרות מכבי א"י, החלטות ועידת מכבי 4.11.39, ארכיון מכבי, מיכל 1, תיק 1157-1. וכן פרוטוקול ישיבת הנהלה מיום 22.1.40, ארכיון מכבי, מיכל 196, תיק 146-1.

הכלכלית. סיבות אלה הביאו את המחלקה להחלטה למקד את פעילותה בחמישה נושאים: הקמת מפעלים כלכליים עצמיים או בשותפות עם יזמים, כלי פיננסי- קופת מכבי שתתן שירותים בנקאיים לחברים ולמפעלים הכלכליים, יצירת מקומות עבודה על ידי הסתדרות מכבי, הקמת לשכת עבודה מיוחדת, שרות ביטוח בריאות, ומוסדות סיוע ל"עזרה ראשונה כלכלית" לעולים וחברים במצוקה. [5]

ועידת הסתדרות מכבי שהתכנסה בנובמבר 1941 החליטה:

> הוועידה מטילה על המרכז הבא להמשיך ביתר שאת בדאגתו לשירותים הכלכליים שהתנועה החלה בהם ואשר בלעדם לא תוכל תנועת המכבי - בתנאים הנוכחים ביישוב - לצעוד לקראת התגשמות מטרותיה הנעלות. [6]

קמו ועדות שונות שתפקידן היה לקדם את בניית המשק הכלכלי של מכבי. הוועדות דנו ביוזמות שונות, שחלקן הגיעו לשלבי ביצוע ומיעוטן הוגשם.

בסיכומו של דבר מנהיגי הסתדרות מכבי פעלו בשלושה כיוונים לביצור כוחה הפוליטי: בשליחת נציגיה למלא תפקידים במוסדות השלטוניים של היישוב (נושא שנידון בפרק אחר), בחתירה לבניית משק כלכלי מגוון ובהקמת מוסדות רווחה וסעד לחברי הסתדרות מכבי.

---

[5]. לקראת המועצה הארצית של הסתדרות מכבי ארץ ישראל, מכבי ביטאון פנימי, 31.5.1940, ארכיון מכבי, מיכל 142 , תיק 167 –8.

[6]. החלטות הועידה הארצית מיום 10.11.41 , ארכיון צבי נשרי, חטיבה 1.10, מיכל 158, תיק 13.

הקמת מוסדות פיננסיים

אוצר המכבי

הקרן הכספית הראשונה הוקמה על ידי הסתדרות מכבי העולמית - "אוצר המכבי". תחילתה של הקרן בגיוס תרומות של אגודות התעמלות מכביות בחו"ל, כדי לסייע לאגודות "אחיות" בארץ ובחוץ לארץ לבניית בתי מכבי ורכישת מכשירי התעמלות. הזעזוע שנגרם ליהדות מרכז אירופה החל משנות השלושים המוקדמות של המאה שעברה, גרם לשינוי מגמות של "אוצר המכבי".[7]

בחודש יולי 1932 החליטה המועצה של הסתדרות מכבי העולמית על הרחבת הפעילות של הקרן. נקבע שהכספים יגויסו באמצעות מס של לפחות 5% מכל ההכנסות מהתכנסויות ספורטיביות, תחרויות ונשפים. בנוסף, נקבע שבכל שנה ייקבע שבוע, שתיערך בו פעילות מוגברת של התכנסויות, שכל הכנסתן תהיה מוקדשת לקרן זו. לבד מכל אלה, הוטלה מכסה כספית על כל אחת מההסתדרויות הארציות. [8] בקונגרס הסתדרות מכבי העולמית, שהתקיים ב–1935 הוחלט, כי מיקומו של המוסד המנהל של "אוצר המכבי" יהיה בארץ ישראל. כן נקבע כי תפקידי הקרן יהיו לממן את ההכשרה וההתיישבות של תנועת המכבי, ורק במקרים יוצאים מהכלל לתמיכה בעולים. באותו הקשר נקבע כי ועדת ההכשרה, ההתיישבות והעלייה של התנועה העולמית תפעל אף היא בארץ ישראל. הוחלט כי הנהלת הקרן תמנה שלושה חברים שאחד מהם יהיה מומחה לענייני כספים, השני מרכז ההכשרה במכבי והשלישי חבר בועד להקמת כפר המכבי. [9] ועידת הסתדרות מכבי ארץ ישראל החליטה על עידוד לפעולות "אוצר המכבי" בארץ. כן הוחלט, על דעת ההנהגה העולמית של מכבי, שהנשיאות של מכבי ארץ ישראל תמנה מורשה לפעולות "האוצר" בארץ. כן החליטה הועידה, כי הנשיאות

---

[7]. ד"ר טיילהבר, פ', לשאלת אוצר המכבי, ידיעות ברית המכבים, מספר 3, מאי 1936, ארכיון מכבי מיכל 163, תיק 886 – 8.

[8]. החלטות ישיבת המועצה של הסתדרות מכבי העולמית מכבי, בימים 8- 10 לחודש יולי 1932 , ארכיון מכבי, מיכל 153 , תיק 4-5-8.

[9]. הכשרה, עליה, עבודה (קטעים מהחלטות הקונגרס של הסתדרות מכבי), אצ"מ תיק A229/125. על הקמת "כפר המכבי" הוחלט ב- 1932, בלי שייקבע מי יהיו המתיישבים בו. רק ב - 1936 נקבע כי תתיישב שם פלוגת העבודה של ה"מכבי הצעיר העולה", נושא זה יידון בנפרד.

תטיל מכסת חובה של השתתפות כספית בקרן על כל סניפי הסתדרות מכבי בארץ.[10] המיקום הפיזי של הנהלת "אוצר המכבי" נקבע בחיפה, מקום שם הייתה באותה עת גם הנהגת הסתדרות מכבי.

כדי לא להתחרות עם המגביות של הקרן הקיימת וקרן היסוד נאסרה פעולת איסוף כספים העלולה לפגוע בקרנות הלאומיות. חלו מגבלות לפעילות ההתרמה ל"אוצר המכבי", היא הורשתה לאסוף כספים רק בתוך המסגרת הפנימית של הסתדרות מכבי, דהיינו, בכינוסים הפנים- הסתדרותיים למיניהם. כל חריגה מהכללים, הייתה חייבת באישור מוקדם של הנהלת הסתדרות מכבי. סייג נוסף היה, כי כספי "אוצר המכבי" ישמשו רק למטרות מכביות תוך הסתדרותיות דהיינו, שהשפעתן לא תחרוגנה ממסגרת הסתדרות מכבי: מימון הכשרה לקראת התיישבות חקלאית במסגרת התיישבות מכבי- כן, מימון עולים חברי מכבי - לא.[11]

מיום הקמת הקרן התנהל מאבק בין הסתדרות מכבי ארץ ישראל לבין הסתדרות מכבי העולמית על תפקידי הקרן, ובעיקר לאלו מטרות יוצאו הכספים. המגבלות על פעולת "האוצר" עוררו ביקורת חריפה בתוך מכבי ארץ ישראל. ביקורת שנבעה מהבדלים, בין מכבי העולמית לבין מכבי ארץ ישראל בתפיסת התפקיד הפוליטי של הסתדרות מכבי. בעוד שהסתדרות מכבי העולמית לא ראתה מקום למעורבות בענייני היישוב או נקיטת עמדות פוליטיות כלשהן, ולכן ייחדה ל"אוצר המכבי" תפקיד של סיוע לאגודות ולחברי מכבי. הרי שהנהגת הסתדרות מכבי ארץ ישראל ראתה ב"אוצר" כלי להישגים פוליטיים. המבקרים טענו נגד ההגבלות על פעולת איסוף הכספים. מגבלות שלדעתם אינן מאפשרות ל"אוצר המכבי" להתקיים. הם חששו מכך ש"אוצר המכבי" ישמש בעיקר את ההכשרות החקלאיות בחוץ לארץ, ואילו המבקרים חשבו שכספי הקרן צריכים להיות מושקעים ביצירת אמצעים לקליטת עולים חברי מכבי בארץ. מאחורי הביקורת חבוי היה מאמץ להביא לשליטתה של מכבי ארץ ישראל ב"אוצר המכבי", ולגרום לכך שהיא זו שתקבע לאיזה מטרות תשמש הקרן. חילוקי הדעות גררו את הויכוח גם לעניינים שוליים, כמו מי צריך לקבוע את מיקומה הפיזי של הקרן בארץ. אבל בעיקר עוררה התנגדות ההחלטה למסור את הקמת "כפר המכבי" לקבוצת "מכבי הצעיר העולה" והעמדת עיקר הסיוע של הקרן למפעל ההתיישבות הזה. ההחלטה

---

[10]. החלטות שנתקבלו בועידה הארצית של המכבי בארץ ישראל , 30 בנובמבר 1935. ארכיון מכבי, מיכל 1 , תיק 2911- 2.

[11]. ידיעות ברית המכבים, מס 3, מאי 1936, ארכיון מכבי, מיכל 163, תיק 886- 8.

התקבלה על ידי הועד הפועל של הסתדרות מכבי העולמית בניגוד לעמדת מכבי ארץ ישראל. מקורה של ההתנגדות להחלטה היה בחוסר סובלנות שאפיינו את ההשקפות הפוליטיות של מכבי ארץ ישראל כלפי השקפות עולם שונות משלה. מכבי בארץ פסלה כל קשר ארגוני ואידאולוגי עם תנועת העבודה, ואילו תנועת "מכבי הצעיר העולה" וגם הסתדרות מכבי העולמית ראו ברכה בקשרים אלה. כאן ראוי לציין כי הסתדרות מכבי העולמית הגיעה להסכם על כניסת חברי המכבי הצעיר העולה ל"חלוץ" ולאחר עלייתם כחברים בהסתדרות הכללית.[12] נושאי דגל הביקורת על החלטות אלה, היו חברי אגודת ברית המכבים. הייתה להם מודעות פוליטית ברורה שממנה נבעו עמדות מגובשות ביחס לצורך להקים מערכות כלכליות במסגרת הסתדרות מכבי ארץ ישראל. הם רצו ש"אוצר המכבי" ישמש כמכשיר כספי שיתן למכבי את נקודת המשען להקמת תנועת התיישבות מיוחדת של מכבי שאינה קשורה לתנועת ההתיישבות של תנועת העבודה. תנועה כזו תאפשר במסגרתה גם התיישבות קבוצתית ההולמת את השקפת עולמה של תנועת "מכבי הצעיר העולה, וכך לא תאלץ להתחבר עם "חבר הקבוצות".[13] אך בעיקר התכוונו לכך שהקרן תשמש להקמתה של תנועת ההתיישבות של "פלוגות עבודה" שהן "המבצרים האחרונים של פעולת המכבי החלוצית, הלאומית והעצמאית". בפלוגות העבודה הם רצו לאכלס עולים חדשים חברי מכבי וגם חברים הנמצאים זה מכבר בארץ. בפלוגות היו אמורים החברים לקבל הכשרה חקלאית ומקצועית שתכשיר אותם להקים יישובים במסגרת הזרם ההתיישבות העצמאי של מכבי. זרם שיציע פתרון חילופי לתנועת ההתיישבות הקבוצתית של "המכבי הצעיר העולה". דעתם הייתה כי תפקיד "אוצר המכבי" להיות המכשיר המיישב שדרכו תשתתף מכבי בבניית הארץ.[14] לעומתם, מכבי העולמית ייעדה את השימוש בכספים של "אוצר המכבי" לפעולות בחו"ל כקרן לסיוע לחברי מכבי במצוקה, לסיוע בהכשרה של חברי מכבי לקראת אפשרות עלייתם לארץ, ובמתן הכשרה לחברי "מכבי הצעיר העולה" להתיישבות חקלאית בארץ. תוצאת המאבק הזה הייתה החלטת הסתדרות

---

[12]. הסכם בין הסתדרות המכבי העולמית לבין הסתדרות מכבי הכללית בדבר כניסת חברי המכבי לחלוץ ולהסתדרות הכללית בעת עלותם לארץ, פברואר 1934 . אצ"מ תיק S53/1377ד.

[13]. ואמנם בסופו הצטרפה תנועת "מכבי הצעיר העולה" מחוסר ברירה ל"חבר הקבוצות", עניין שיידון במקום המתאים בהרחבה.

[14]. ד"ר טיילהבר, פ', לשאלת אוצר המכבי, ידיעות ברית המכבים, מספר 3, מאי 1936,ארכיון מכבי, מיכל 163, תיק 886- 8.

מכבי העולמית להעביר את ועדת הקליטה ואת "אוצר המכבי" בחזרה לאירופה. [15]

הכנסות "אוצר המכבי" לא היו רבות, וההוצאות לעידוד עלייה של חברי מכבי היו זעומות אף ביחס ליכולות המצומצמות של "אוצר המכבי". אף גליל של הסתדרות מכבי העולמית לא העביר לקרן את הסכום שהוטל עליו. גם הסתדרות מכבי ארץ ישראל לא עמדה בהחלטות שהתקבלו במוסדותיה, ולא העבירה אותו חלק מההכנסות שהייתה צריכה להעביר "לאוצר המכבי". [16]

בדצמבר 1939 הודיעה המפקדה הארצית של מכבי הצעיר בחוזר לחברי התנועה כי הוחלט לחדש את פעולת "אוצר המכבי". תפקידה של הקרן המחודשת יהיה להקים את כפר החשמונאים, [17] ולסייע לעולים חברי מכבי. פעולת ההתרמה לקרן הוטלה באופן בלעדי על תנועת הנוער. לכל סניף חולקו קופסאות התרמה דוגמת אלה של הקרן הקיימת. הקופסאות נתלו במועדונים ותפקיד חברי התנועה היה להמריץ את החברים המבקרים במועדון לתרום. בכל "פעולה" - התכנסות הילדים והנערים למפגש השבועי של קבוצותיהם, התבקשו הנאספים לתרום "כנדבת ליבם". שיטת התרמה נוספת הייתה על ידי "ימי סרט". [18]

משפרצה מלחמת העולם השנייה חוסלה הסתדרות מכבי באירופה (למעט בריטניה). השליטה ב"אוצר המכבי" עברה למעשה למכבי בארץ, וככל הנראה תמה פעילותה בתחילת שנות הארבעים. [19] במשך שנות קיומו לא השאיר "אוצר המכבי" עקבות של עשייה ממשית.

---

[15]. לפעולות האוצר והעלייה, ידיעות ברית המכבים, מספר 7/8, דצמבר 1936. ארכיון מכבי, מיכל 163, תיק 886-8.

[16]. שם, וכן: עליה, אוצר המכבי, ידיעות ברית המכבים, מספר 9, מרס 1937. שם.

[17]. הרעיון של "כפר החשמונאים" היה להקים יישוב שבצדו יקוים בית ספר למורי התעמלות ומעמלים ומתקני ספורט לתחרויות. רעיון שהוגשם בהקמת מכון וינגייט לאחר קום המדינה. אין לערב את כפר החשמונאים עם "כפרי החשמונאים" שהיו חזון ההתיישבות של מכבי הצעיר.

[18]. "יום סרט" כונתה פעולת התרמה על ידי ניוד קופסאות מיוחדות, על ידי הילדים, ברחובה של עיר תוך כדי בקשה מהעוברים והשבים לתרום, לתורמים הוצמד סרט נייר על דש בגדם. חוזר המפקדה הארצית מספר 130, מיום 28.12.39, ארכיון הסתדרות המורים, תיק 8.111.

[19]. התאריך המאוחר ביותר שמצאתי אזכור לאוצר המכבי הוא בישיבת המחלקה לכלכלה ולסיוע שהתקיימה ביום 5.2.1940. ראה פרוטוקול מספר 2 של המחלקה לכלכלה וסיוע, ארכיון מכבי, מיכל 195, תיק 146-1.

בספטמבר 1933 הגיש נחום חת, יו"ר אגודת מכבי חיפה, שתי הצעות "לפתרון בעיית האמצעים הכספיים של הסתדרות מכבי ארץ ישראל". הצעה אחת הייתה, יצירת מקור כספי שיבטיח למכבי הכנסה קבועה שתספיק למימון הוצאות הארגון של הסתדרות מכבי ולסיוע לסניפים בנושאים שאין עיסוקם בספורט, כמו למשל סיוע לעולים חדשים. הצעתו הייתה להקים "קופת עזרה הדדית" בצורת חברת מניות שתנפיק 5,000 מניות בנות לירה ישראלית אחת, ולחייב כל חבר בהסתדרות מכבי ארץ ישראל לרכוש לפחות מניה אחת. הקופה תעמיד לרשות החברים הלוואות נושאות ריבית, תמורת בטוחות, לשם סידורם, ולאגודות - לשם פיתוח כלים כלכליים. קופה כזו תהיה מכשיר כלכלי רב עוצמה בידי הסתדרות מכבי ארץ ישראל. לפי חישוב זהיר, שהציג נחום חת, תהיה לקופה הכנסה של לפחות 300 לירות, שיספיקו להוצאות ניהולה ולמימון פעולת מרכז מכבי.[20] הרעיון של חת הבשיל והביא לכך שבשנת 1934 נעשו ההכנות לייסוד בנק של הסתדרות מכבי ארץ ישראל - "קופת - המכבי", הסניפים התבקשו להציע את רשימת מועמדיהם לאסיפה המייסדת, [21] שאמורה הייתה להתכנס ב- 18 במאי 1934. אליה הוזמנו נציגי האגודות ואוהדים של הסתדרות מכבי. הכוונה הייתה שהמשתתפים באסיפה ירכשו או יתחייבו לרכוש מניות של בנק המכבי האמור לקום. ההתארגנות להקמת הבנק הייתה חובבנית מאוד. היוזמים חשבו שתנאי הכרחי להקמת הבנק הוא גיוס תמיכתו של הלורד מלצ'ט,[22] גם לרעיון וגם לביצועו. אלא שיוזמי הקמת הבנק במכבי, לא שיתפו את מלצ'ט ולא יידעו אותו על כך. הטקטיקה שקבעו הייתה, כי בעת ביקורו של הלורד בארץ, שהיה מתוכנן להתחיל ב- 17.5.1934, ייפגשו אתו מנהיגי מכבי ויסבירו לו את הצורך בהקמת בנק מכבי. באותה פגישה אמורים היו לגייס אותו לעניין הקמת הבנק, וחשוב מכל לקבל ממנו התחייבות לחתימה מכובדת על הזמנת מניות בבנק העתיד לקום. תמיכה כזו הייתה, לדעת היוזמים, אבן היסוד לאפשרות להקמת הבנק. כבר בסוף חודש אפריל היה ברור כי לוח הזמנים של ביקורו של מלצ'ט לא יאפשר פגישה לפני כינוס אסיפת הייסוד של הבנק.

---

[20]. חת, נ'. הצעה לפתרון בעיית האמצעים הכספיים של הסתדרות מכבי א"י, 6.9.1933. ארכיון מכבי, מיכל 195 , תיק 146-1.

[21]. מכתב של אורי נדב בצירוף מכתב של אגודת מכבי תל אביב עם רשימת המועמדים לאסיפה המייסדת, מיום 13.5.1934, ארכיון מכבי, שם.

[22]. הלורד מלצ'ט השני, יהודי מעשירי בריטניה, פעיל בתנועה הציונית,נשיא הסתדרות מכבי העולמית באותה עת.

גם היום שנקבע - יום שישי - לא היה נוח לכינוס האסיפה בהתחשב בתנאי התחבורה של אותם ימים.[23] לא נמצאו מסמכים המעידים על קיום הפגישה ולא ידוע מה הייתה עמדתו של הלורד מלצ'ט לרעיון. ידוע שהלורד מלצ'ט שלל את המגמות הפוליטיות של הסתדרות מכבי ארץ ישראל.[24]

בסופו של דבר לפי החלטת מזכירות הסתדרות מכבי, נקבעה האסיפה המייסדת של "המכבי חברה בע"מ" – המוסד הכספי של הסתדרות מכבי ל- 24 במאי 1934. לאסיפה הייתה אמורה להינתן חסותו של הלורד מלצ'ט. [25] גם במקרה זה לא נמצאו מסמכים המאשרים כי האסיפה אכן התקיימה. החלטת מזכירות זאת הייתה האקורד האחרון ליוזמה שהחלה בהצעתו של נחום חת.

ניסיון נוסף להקמת מוסד כספי של הסתדרות מכבי, היה פרי יוזמתו של יוסף יקותיאלי שהובאה בפני הקונגרס של הסתדרות מכבי העולמית בפריס בשנת 1938. הרעיון היה להקים קרן כספית במתכונת של חברת מניות בשם המכביון- MACCABION . עוד לפני שהובא הנושא לדיון בקונגרס, הוגשה בקשה להקמת הקרן לממשלת המנדט בארץ לפי חוק החברות משנת 1929. מטרות הקרן היו: לפתח ולעודד פעילות ספורטיבית שממנה ייהנו חברי מכבי; לרכוש אדמה ולהכשירה לפעילות ספורט, לבנות אולמות ומתקני ספורט; לעודד ולסייע להקמת חברות ותאגידים שמטרתם לתמוך ולהיטיב עם ספורטאים חברי מכבי. הכוונה הייתה לקרן המנוהלת על יסודות עסקיים, שהונה יגויס על ידי מכירת מניות בארץ ובחוץ לארץ והיא תנוהל על ידי נציגי הסתדרות מכבי ונציגי בעלי המניות. [26] היוזמה להקמת קרן "מכביון" לא הבשילה מעבר לשלב הגשה רשמית של בקשת רשות ההתאגדות לפי חוק החברות. הטיפול בהקמת "מכביון" הוטל על ידי הקונגרס על נשיאות הסתדרות מכבי העולמית ועל יקותיאלי.[27] ההחלטות של הקונגרס לא קוימו, ונושא ה"מכביון" לא עבר את שלב הצעת התקנות והוא נמוג.

---

[23]. מכתב של חת, נ'. מיום 30.4.1934, בעניין כינוס מייסדי הבנק עם הלורד מלצ'ט. ארכיון מכבי, מיכל 94, תיק 16-3-5.

[24]. בן גוריון, ד', זכרונות בי,עמוד 332, תל אביב, 1976.

[25]. פרוטוקול ישיבת מזכירות הסתדרות מכבי מספר 18, מיום 24.4.1934. ארכיון מכבי, מיכל 195, תיק 144- 1.

[26]. Proposals of the "MACCABION" SPORT & GYMNASTICS FOUND LTD. , ארכיון מכבי, מיכל 195, תיק 141 –1.

[27]. התכתבות יקותיאלי עם הנשיאות העולמית של הסתדרות מכבי מה – 7.3.38 ומה 12.5.38. ארכיון מכבי , מיכל 90, תיק 24-1-5.

בתחילת שנת 1939 הוקם ועד לסיוע לעולי מכבי ולחברים ותיקים הנמצאים במצוקה. הפעילות של הסיוע העלתה מחדש את הצורך ביצירת בסיס כלכלי, כדי לאפשר את מיסודם של מוסדות הרווחה של הסתדרות מכבי, וכן לאפשר לה את פעילותה הפוליטית. על רקע זה חזר ועלה הרצון להקים "מסגרת למנגנון כספי עצמאי". [28] המאמץ הופנה להקמת "קופת מלוה מכבי"- מוסד בנקאי קואופרטיבי. כדי להתגבר על תהליכי הרישוי של הקמת מוסד בנקאי כזה, רכשה הסתדרות מכבי "קופת מלוה" לא פעילה מתאגיד אחר (בית וגן) [29] בחודש מאי 1940, ובאסיפה הכללית של חברי האגודה הוחלט על שינוי השם ל"קופת המכבי".

הרעיון של הקמת קופת מלוה המכבי מומש, ובחודש יולי 1940 אושרה כדין על ידי ממשלת המנדט. כדי שהבנק יוכל לפעול ממש פנתה הנהלתו אל חברי הסתדרות מכבי:

> הקפה אינה זקוקה לנדבות או לעזרה מתוך טוב-לב אלא להפעלה מעשית על כל מכבי, באשר הוא, לרכוש מניות הקופה ולהשתמש בעסקיו הכספיים. נם בשטרות וכו' במנגנון, העצמאי של מכבי זאת ותו לא - ו"קופת המכבי תתפתח כדבעי.[30]

"קופת מכבי" הוקמה בתקופה שכלכלת היישוב בארץ נפגעה מפרוץ מלחמת העולם השניה. מצב זה לא היה נוח לפיתוח פעילות בנקאית חדשה. הקופה הייתה זקוקה לגיוס כספים על ידי הגדלת מספר החברים רוכשי המניות ולכך שחברי הסתדרות מכבי יעבירו את פעילותם הבנקאית, לפחות בחלקה, לקופה. כבר בישיבתה הראשונה של הנהלת "קופת מכבי" הוחלט, שאין זה הזמן המתאים לפיתוחה. יש להסתפק בשלב זה בהקמת הקופה ולדחות את פעולתה הממשית "עד אשר תעבור תקופת הזעם". [31]

כבר בסוף 1942 הסתבר כי "קופת מכבי" לא הצליחה לעמוד בתנאים הנדרשים על ידי החוק והיה חשש שרשיונה יבוטל. כדי למנוע את סגירת הקופה נעשו בה שינויים ארגוניים אחדים שנתנו מרווח נשימה לתקופת מה, אך לא כדי יציאה מהמשבר.[32]

מדו"ח על פעילות הקופה לשנים 1942 - 1943 הסתבר, כי חברי הסתדרות מכבי לא ניהלו את ענייניהם הכספיים באמצעותה ולא השקיעו במניותיה. מצב זה לא רק שלא

---

[28]. טוקטלי, י,ט, על הפרק- "קופת מלוה", מכבי, לקראת המועצה הארצית, 31.5.1940. ארכיון מכבי, מיכל 142, תיק 167- 8.

[29]. פרוטוקול מספר 2 של הועדה לסיוע וכלכלה מיום ינואר 1940, פרוטוקול הועדה מיום 5.2.1940, ארכיון מכבי ,מיכל 195, תיק 146- 1, וכן מכבי ביטאון הסתדרות מכבי' ראה הערה 23.

[30]. המכבי, חוברת יולי 1940, ארכיון ילין, 8.111.

[31]. ספר המכבי, דין וחשבון המרכז לתקופה ת"ש – תש"ב, ארכיון מכבי, מיכל 169, תיק 1130- 8.

[32]. פרטי כל ישיבת המרכז מס 16, מיום 17.1.1943. ארכיון צבי נשרי, חטיבה 1.10, מיכל 158, תיק 13.

אפשר הרחבת הפעולה של הקופה, אלא שקיומה היה נתון בסכנה והמאמץ היה לקיים בה לפחות את הפעולות המינימליות שהחוק חייב, כדי שלא תחוסל בתוקף צו.[33]

באוקטובר 1944 הודיע רשם האגודות השיתופיות על סגירת "קופת המכבי". במאמץ להמשיך את קיום הקופה בקשה הסתדרות מכבי דחייה, אך לא נמצאה דרך להבראת הקופה, ובינואר 1945 הוצא צו על פירוק הקופה. כדי לחדש את קיומה היה על הסתדרות מכבי לגייס חמש מאות חברים שישלמו דמי מניה, ולא נמצאו כאלה.[34]

כשהתברר ש"קופת מכבי" אינה מצליחה לעמוד ביעדיה, החליטה ועידת הסתדרות מכבי ארץ ישראל, בדצמבר 1943, להקים את "קרן המכבי". המאמץ החוזר ונשנה של הסתדרות מכבי להקים לה מוסדות כספיים, חרג מהצורך לקיים את המערכת הספורטיבית. היו לכך שתי סיבות משולבות זו בזו: הראשונה הייתה הצורך לתת תנופה כלכלית להסתדרות כדי לאפשר לה "התבססות כתנועה לאומית והתרחבות בכל שטחי פעולתה..". [35] הסיבה השניה, הייתה פועל יוצא מהתייצבותה המדינית של הסתדרות מכבי כחלק מ"החוגים האזרחיים". [36] בשל עמדותיה הפוליטיות הייתה בהסתדרות מכבי ארץ ישראל הרגשה שחבריה מקופחים מבחינה כלכלית בגלל השתייכותם התנועתית. תחושה זו שהחלה בשנות השלושים גברה בשלהי מלחמת העולם השנייה, כשבאופק החלה להסתמן בעיית הקליטה של החיילים המשוחררים. המחשבה בהסתדרות מכבי הייתה כי עליה ליצור יכולות כלכליות כדי לענות על צורכיהם הכלכליים של חברי הסתדרות מכבי, ולכך היה מיועד חלק גדול מ"קרן המכבי".[37] הונה של הקרן לא נבנה על יסוד עסקי כמו זה של "קופת המכבי", אלא על יסוד מגבית – גיוס תרומות ללא תמורה. הנהלת הקרן תכננה את מיסוד המגבית, כדי שתהיה ל"עממית שיטתית וקבועה", ואת הרחבת מעגל האוהדים והמוכנים לסייע להסתדרות מכבי ולתרום ל"קרן המכבי".

מטרת הקרן הייתה גיוס של עשרים וחמישה אלף לא"י. בפועל גייסה הקרן במשך שלוש שנים סכום של כ–9,000 לא"י, שהיה סכום ניכר באותם הימים. מטרת הקרן

---

[33]. ספר המכבי, דין וחשבון המרכז לתקופת תש"ב – תש"ג, מיום 20.1.1944. ארכיון מכבי, מיכל 169, תיק 1129- 8.

[34]. פרוטוקולים מישיבות הנהלת הסתדרות מכבי, מס' 5, מיום 16.10.144, מס' 11, מיום 8.11.1944, מס 25, מיום 22.1.45, ארכיון מכבי, מיכל 91, תיק 4-19- 5.

[35]. חוזר המרכז לכל סניפי מכבי, מיום 26.4.44. ארכיון מכבי, מיכל 5, תיק 96- 1.

[36]. אני משתמש במושג "חוגים אזרחיים" כדי להגדיר את מפלגות וארגוני הימין החברתי של אותם ימים. לא היה זה מחנה פוליטי מאוחד אלא מספר מפלגות וארגונים דמויי מפלגה שלא הגיעו להסכמות לגבי דרך משותפת. הסתדרות מכבי הייתה אחד הארגונים שהיו שייכים למחנה זה.

[37]. פט, בן ציון, אחרי ועידת מכבי (כתבה במדור הספורט) עיתון הארץ, מיום 4.2.44.

הייתה להגיש עזרה כספית לסניפי הסתדרות מכבי בדרך של הלוואות ללא ריבית או בריבית נמוכה, לצורך רכישה והקמה של מתקנים ואולמי ספורט בסניפים, ולסייע לחיילי מכבי שהשתחררו מהצבא הבריטי להקלטות מחודשת בעבודה ובדיור בארץ. הקרן נוהלה כגוף עצמאי עם מוסדות ניהול משלה ולא הייתה סמוכה מבחינה ניהולית על שולחן המרכז. יושב ראש הקרן אברהם דיסקין, שמילא את התפקיד בהתנדבות ללא שכר, היה איש מקצוע בענייני כספים והתמסר לתפקידו. כל עוד הוא עמד בראש הקרן, היא נוהלה כראוי וענתה על הציפיות ממנה. בשנתיים הראשונה לקיומה סייעה הקרן לבניית מתקני ספורט בעיקר בתל-אביב ובמושבות, יצרה גרעין לקופת הלוואות לחיילי פלוגת מכבי, וסייעה למפעלי ספורט כמו מרוץ הלפיד, ותחרויות על שם קולונל קיש. כן השתתפה הקרן בתקציב הפעולות של המרכז, והעמידה לרשותו סכומים חודשיים ניכרים.[38]

הקמת "קרן המכבי" תרמה לחיזוק מעמדו של מרכז הסתדרות מכבי בעמידתו מול הסניפים בהעבירה אליו את זכות ההחלטה מי ולשם מה ייהנו מכספיה. עמדה זו אפשרה בפעם הראשונה לקבל מהסניפים אינפורמציה על מצבם הכלכלי: הכנסותיהם מכל המקורות כולל תרומות של אוהדים וחברים, פירוט הרכוש הנדל"ני של האגודות ומצבו הקנייני החוקי. אינפורמציה שהייתה דרושה כדי לבנות עורף לפעולות פיננסיות.[39]

ימיה הטובים של "קרן המכבי" היו קצרים, בדין וחשבון של הנהלת הקרן לשנת 1946 מדווח על משבר שנבע מהרעה ביחסים בין הנהלת הקרן לבין מרכז המכבי. הנהלת הקרן תבעה כי מרכז מכבי יקים את "המגבית העממית", שתיצור תשתית ארגונית למגבית שתקיף אלפי תורמים בסכומים קטנים מקרב החברים והאוהדים. המרכז לא היה מוכן לקבל עליו את התפקיד, והתוצאה הייתה שה"מגבית העממית" לא הוקמה, ובכך נפגמה יכולת הקרן לגייס כספים. זאת ועוד, לדעת הנהלת הקרן, המרכז הסתפק בהכנסות הקרן, ולא ניצל אותן להרחבת התשתית הכלכלית-משקית של הסתדרות מכבי.

גורם נוסף שחיבל בעבודת "קרן המכבי" הייתה העובדה, שסניפים וגורמים אחרים שקיבלו הלוואות לא פרעו אותן, ולקרן לא היו אמצעי אכיפה כדי לגבותן. כל אלה

---

[38]. ספר המכבי, דין וחשבון המרכז לתרופה תש"ד – תש"ה - 27.12.1945, ארכיון מכבי, מיכל 162, תיק 99-5-3.

[39]. חוזר המרכז מיום 26.4.1944, ארכיון מכבי, מיכל 5, תיק 96-1.

העמידו את הקרן במצב בלתי אפשרי: "מצד אחד לחץ מצד הסניפים להגשת עזרה למפעלים קונסטרוקטיביים, ומצד שני העדר כל סעד ותכנית מצד המרכז אשר צריך היה למעשה להיות העצב החי והמעורר בכל מערכת". התוצאות המיידיות של המשבר הביאו להתפטרותו של דיסקין מניהול הקרן ובעקבותיה היא הלכה ודעכה.[40]

בדו"ח המרכז לתקופת תש"ח – תש"ט, נכתב בצורה לקונית: " נעשה ניסיון להפעלת קרן תנועת המכבי הפעולות שנערכו לשם כך לא נשאו מסיבות שונות את הפרי הדרוש". בכך תמה פעולתה של "קרן המכבי", המכשיר הפיננסי המרכזי היחיד שהוקם על ידי הסתדרות מכבי והיה יעיל במידה מסוימת.

קרן נוספת שנועדה רק למטרות סיוע לחברים במצוקה הייתה ה"קרן סוציאלית" שהוקמה על ידי קופת חולים מכבי מאמצעיה. הקרן העמידה הלוואות לרשות חברים מחוסרי אמצעים ללא תלות בחברות בקופה. קרן זו נוהלה על ידי הנהלת קופת מכבי במנותק מן המרכז. הונה של הקרן היה קטן, ניהולה היה יציב והיא התמידה בפעולתה ללא משברים.

---

[40]. ספר המכבי, דין וחשבון המרכז לתקופת תש"ו – תש"ז. ארכיון מכבי, מיכל 162, תיק 99-3-5.

פיתוח יוזמות כלכליות עסקיות

לצד החתירה לבניית מוסדות פיננסיים ובהשלמה להם, ניסתה הסתדרות מכבי לפתח יוזמות עסקיות, שהיו אקראיות ולא פרי תכנון או קו מנחה.

בראשית 1936 התנהל משא ומתן עם חברת ביטוח ליצירת קשרים בינה לבין הסתדרות מכבי. לפי הצעת חברת הביטוח תפנה הסתדרות מכבי לחבריה ואוהדיה שיעשו את כל סוגי הביטוח רק באמצעותה. ליד כל אגודה יוקם סניף של חברת הביטוח שיסייע לרכישת מבוטחים באגודה. סוכנויות הביטוח יוקמו על ידי הסתדרות מכבי, או על ידי חברת הביטוח בסיוע של הסתדרות מכבי. תמורת כל אלה תקבל הסתדרות מכבי את עמלת הביטוח המלאה מביטוחים שייעשו בסוכנויות הביטוח שלה, ועמלות חלקיות תמורת ביטוחים שייעשו על ידי סוכנויות הביטוח האחרות הפועלות ליד הסניפים.[41] אם כתוצאה מהסכם זה או הסכם אחר, ביולי 1940 דווח בעיתון התנועה המכבי, תחת הכותרת "צעד אחר צעד", כי לפי ההסכם עם חברת הביטוח יהודה מתנהלת פעולת ביטוח בכל הסניפים, פעולה שיש להתייחס אליה באופן מסחרי, מפני שהיא עשויה לשמש מקור הכנסה גם לסניפים.[42] כתוצאה מהסכם זה עם חברת הביטוח "יהודה" או הסכם אחר, קמה ליד מרכז הסתדרות מכבי מחלקת ביטוח. בדין וחשבון שהכין המרכז לתקופה ת"ש-תש"ב מדווח על הסכם עם חברת הביטוח "ציון", לא ברור אם הסכם זה נוסף על הסכמים קודמים או בא במקומם. מכל מקום מודגש, כי המרכז בחר בחברת הביטוח "ציון" מפני שהיא חברה לאומית שהושקע בה הון עברי.[43] דבר ההסכם פורסם בחוזר של המחלקה לכל חברי הסתדרות מכבי, בחוזר הודיעה מחלקת הביטוח כי לפי ההסכם עם חברת הביטוח "ציון", תטפל המחלקה לביטוח של הסתדרות מכבי ארץ ישראל בכל עסקי הביטוח.[44] אין מסמכים המעידים כי היו תוצאות ממשיות לפעילות בתחום זה, בין כך ובין כך בתקציבי הסתדרות מכבי אין סעיף הכנסה המוגדר כעמלת ביטוחים. כן, לא נמצאו מסמכים המתייחסים לפעילות הביטוח של הסתדרות מכבי משנים מאוחרות יותר. מכאן סביר להניח, כי לאחר שנת

---

41. מכתב של חברת ביטוח , ששמה לא מוזכר, אל מרכז מכבי מיום 15.4.1936, ארכיון מכבי, מיכל 195 , תיק 1-146.
42. חוברת המכבי, יולי 1940 , ארכיון ילין, תיק 8.111 .
43. ספר המכבי, דין וחשבון המרכז לתקופה ת"ש – תש"ב, ארכיון מכבי, מיכל 169,תיק 8-1130.
44. אצ"מ s/30/3007 החוזר אינו נושא תאריך, והגם שמצוין בו שהמחלקה לביטוח החלה לפעול מיום הראשון לאפריל לא מצוינת השנה, אני משער שמדובר בשנת 1940.

1940 לא התקיימה כל פעילות כזו, ואם בכל זאת הייתה, תרומתה לא הייתה משמעותית לתקציב הסתדרות מכבי.

הוועדה לסיוע ולכלכלה קיבלה הצעות רבות להקמת מפעלים כלכליים. כך, בחודש ינואר 1940 דנה המחלקה לסיוע וכלכלה באפשרות להקים מערך קבלני בשם "מכבי-בונים" – משרד קבלני, כדוגמת "סולל-בונה" של ההסתדרות הכללית של העובדים. מטרת המשרד הקבלני, כפי שהוגדרה, הייתה לשפר את התנאים הכלכליים והחברתיים של חברי מכבי, ולספק אמצעים כספיים למרכז התנועה. הכוונה הייתה שהמשרד יבצע את כל סוגי עבודות הבנייה והפיתוח, ציבוריות ופרטיות, כולל עבודות אחזקת פרדסים, סלילת כבישים, בניית גשרים, וכמובן בניית בתים. מימוש הרעיון נראה למציעיו קל לביצוע. לפי הצעתם, צריך היה רק לקשור קשרים עם הצרכנים הגדולים של הבניה הציבורית: ממשלת המנדט, שלטונות הצבא, העיריות והמועצות המקומיות ולהתחרות במכרזים לביצוע העבודות. גם את חוסר מקורות המימון ההתחלתי לא ראו בעלי ההצעה כבעיה, כי לדעתם, נושא המימון ייפתר על ידי תשלומי מקדמות ותשלומים נוספים שיקבלו לפי התקדמות הביצוע. מכאן, שצריך היה לגייס ממקורות מכבי רק קרן הון עצמי קטנה ביותר. התוכנית הייתה מפורטת וההצעה נראתה כפשוטה לביצוע, אבל היא לא עברה את השלב של הדיונים המקדמיים.[45]

בישיבת הנהלת הסתדרות מכבי שנערכה בינואר 1945, דיווח א. נתנאל, יו"ר הסתדרות מכבי באותה עת, על משא ומתן אשר מתנהל בין בעל הון, לבין "קרן המכבי" "להקמת המפעל הקונסטרוקטיבי בתל אביב". לא פורט בדיווח איזה מפעל, במה יעסוק ומה יהיו מוצריו. נמסר רק שעומד להיחתם חוזה, וכי הנהלת הקרן דנה בהקמת המפעל לפי קריטריונים מסחריים וציבוריים וכי הוא "סבור כי מפעל כזה יכול לשמש מנוף גדול להגברת פעולת הקרן". הניתוח הכלכלי של הקרן היה, כי תמורת השקעה יחסית קטנה היא תהיה שותף במפעל גדול. ההנהלה אישרה את ההסכם עם בעל ההון. מותר להניח, כי המשתתפים בישיבה ידעו באיזה סוג מפעל דובר, ורק מחמת חשש מ"עינא בישא", הפרטים לא נרשמו בפרוטוקול. נושא המפעל לא נזכר יותר ואין אינפורמציה על הקמת מפעל גדול בתל אביב בשותפות עם הסתדרות מכבי ארץ ישראל. יש להניח כי תוכנית הקמתו כשלה עוד בשלבי התכנון.[46]

---

[45]. פרוטוקול מס 2 של הועדה לסיוע וכלכלה , ינואר 1940, ארכיון מכבי, מיכל 195 , תיק 146- 1.

[46]. פרטי כל מישיבת ההנהלה מיום 10.1.1945, ארכיון מכבי, מיכל 90, תיק 4-19- 5.

בועידה הארצית של הסתדרות מכבי שנערכה בינואר 1946, הוחלט על הקמת מכשיר כלכלי מרכזי של הסתדרות מכבי - חברת מניות ציבורית. ביצוע ההחלטה הוטל על המרכז החדש שנבחר באותה ועידה. באוגוסט אותה שנה הובאה ההחלטה לידיעת החברים בעלון המכבי - חוזר שהוצא על ידי הנהלת מרכז מכבי ובו דווח על פעולותיה - בעלון נמסר כי המרכז החליט על יסודה של "חברת המכבי", וכי הסניפים יוזמנו להשתתף בה, על ידי רכישת מניות, לאחר שיושלם תהליך רישום החברה כנדרש על ידי החוק.[47] ב- 12 בדצמבר 1946 אושרה על פי דין "חברת מכבי בע"מ" והחל מאפריל 1947 הותר לה להתחיל בעסקים. הונה של החברה ביום התחלת עסקיה היה 1,000 לא"י, הסכום המזערי שנדרש לפי התקנות מחברה בראשית פעולתה. כדי לאפשר פעולה של ממש, התבקשו החברים לרכוש את מניות החברה. דרך נוספת להגדיל את יכולתה הכלכלית של החברה הייתה להעביר לשליטתה את כל הרכוש הנדל"ני של אגודות מכבי. המדובר היה בשטחי קרקע שהוקמו עליהם מתקני הספורט של האגודות. חלק מאדמות אלה נרכשו על ידי האגודות, ובחלקן נמסרו לרשות מכבי מאדמות הציבור של רשויות מקומיות, בעיקר במושבות ובתל אביב, ושימשו את הפעולה הספורטיבית של האגודות. החברה חתרה להבטיח בצורה חוקית את הבעלות או את זכויות החזקה על המגרשים, כדי למנוע אפשרות של שינוי בזכויות האגודות עליהם, וכדי שישמשו בטחונות לגיוס כספים ממקורות שונים. מטרות "חברת מכבי בע"מ" היו לרכז את כל הפעולה הכלכלית שנעשתה באותה עת על ידי הסתדרות מכבי, הן על ידי מרכז הסתדרות מכבי והן על ידי הסניפים, לתמוך בהם ולהגדיל את מוסדות הרווחה והסיוע לחברי הסתדרות מכבי בתחומי הטיפול הרפואי, השיכון, ההתיישבות החקלאית וקרנות גמ"ח.[48]

הועידה הארצית של הסתדרות מכבי שהתכנסה זמן קצר לאחר שהתאפשרה פעולתה של "חברת המכבי", החליטה כי הרכוש הנדל"ני של הסניפים ירוכז בחברות בת של "חברת המכבי". כיוון "שחברת המכבי" הייתה חברת מניות ציבוריות הייתה קיימת להלכה האפשרות שהסתדרות מכבי תאבד את השליטה בחברה. הוועידה החליטה כי

---

[47]. עלון המכבי מספר 1. יוצא לאור על ידי הנהלת מרכז המכבי בארץ ישראל, 20.8.1946, ארכיון מכבי, מיכל 95 , תיק 91-3- 5.

[48]. ספר המכבי דין וחשבון המרכז לתקופת תש"ו – תש"ז, ארכיון מכבי, מיכל 162, תיק 99-3- 5, וכן חוזר המרכז מיום 26.6.1947, שם, מיכל 5, תיק 96- 1.

התקנות ישונו כך, שהשליטה בחברה תהיה תמיד בידי נציגי מרכז מכבי בה.[49] הפעילות של "חברת המכבי בע"מ", במידה והייתה, היא מעבר לתקופה בה עוסק מחקר זה.

<u>התיישבות</u>

ההתיישבות בארץ – תהליך ההתנחלות על ידי הקמת ישובים חקלאיים חדשים, היה שיאה של ההגשמה החלוצית הציונית. בצד החשיבות הערכית של ההתיישבות, היה לה גם חלק פרגמטי של קליטת העלייה במסגרות חברתיות מובנות. ההתיישבות החקלאית החלוצית, הגם שלא סיפקה רווחה כלכלית למתיישביה, וחלק מהם סבל ממחסור תקופות ממושכות, הבטיחה למתיישבים תנאי מינימום אפשריים. הסיוע של מוסדות התנועה הציונית להתיישבות החלוצית והערבות ההדדית של המתיישבים, הפחיתו את פגיעתם של המשברים הכלכליים, ובעיקר של אבטלה, שהכבידה בעיקר על עולים חדשים חסרי הון. עיקרה של ההתיישבות החקלאית ההתנחלותית נישא על ידי תנועת העבודה, והיא סייעה רבות לעוצמתה בתוך התנועה הציונית. החל ממחצית שנות ה- 20 ועבור לשנות ה- 30 וה- 40 של המאה שעברה החלו כל התנועות הפוליטיות הציוניות להיות מעורבות בהתיישבות המאורגנת, ויסדו ארגוני התיישבות שהקימו ישובים שאופיים הותאם לעקרונות הארגוניים המיישבים.

בשנת 1931 החליטה הסתדרות מכבי העולמית על הקמת "כפר המכבי", ובשנת 1932 החלה בצעדים הראשונים להגשמת ההחלטה. בשנה זו היא הגיעה להסכם עם הקרן הקיימת לפיו התחייבה ההסתדרות העולמית של מכבי לגייס במשך שנתיים סכום של 5,000 לא"י לטובת הקרן הקיימת, ותמורת זאת תקצה הקרן הקיימת 1000 דונם מאדמותיה בעמק זבולון להקמת "כפר המכבי". בנוסף, התחייבה כי אם תעמוד הסתדרות העולמית של מכבי בהסכם זה, היא תשמור רזרבה של 900 דונם נוספים למשך שנתיים שיעמדו לרשות "כפר המכבי". [50] הקמת "כפר המכבי" הייתה תפנית בתפיסה האידיאולוגית של הסתדרות מכבי, הן בהחלטה והן בצעדים הממשיים להגשמתה. ההחלטה כיוונה את הפעולה הלאומית של הסתדרות מכבי העולמית אל מעבר לעיסוק בתיקון הגוף של היחיד היהודי, אל השתתפות במאמץ ההתנחלות בארץ

---

[49]. החלטות הועידה הארצית בתאריך 1947 . 6 . 29-26. ארכיון מכבי,מיכל 29 , תיק 2- 1.

[50]. חוזר קרן קיימת אל הלשכות הארציות – קרקע לכפר המכבי , י"ב ניסן תרצ"ה. אצ"מ, תיק Kk15/6348.

ישראל. היה זה צעד ראשון להקמת ארגון ההתיישבות של מכבי.[51] בביטאון הפנימי של אגודת מכבי תל אביב בהתייחסות להחלטה על הקמת כפר המכבי נכתב:

> אין עם יוצר- ערכים, יכול להתקיים בלי גוף ובלי אדמה. שני מקורות אלה דרושים לעם ומהם ישאב הנוער שלנו כוח חדש למען יוכל להגן על קנייני העם ותרבותו. הקמת כפר המכבי תשמש סמל לזיווג המבורך הזה בין רעיון גאולת הגוף וגאולתה של האדמה.[52]

הייתה זו התבטאות פומבית ראשונה שקשרה את מכבי ארץ ישראל עם נושא ההתיישבות. הייתה זו גם תפנית בהלך הרוח של הסתדרות מכבי העולמית, תפנית שהחלה עם ההחלטה על המכביה שהייתה ביטוי לאומי ומבחינה מעשית הייתה בה והשתלבות של מכבי כתנועה במעשה הציוני. בחזון שהנחה את יוזמי הרעיון של הקמת הכפר היה להקים יישוב חקלאי שאופיו הארגוני לא הוגדר ויוקם בו המרכז העולמי להכשרת ספורטאים יהודיים. דובר על כפר אולימפי יהודי אשר יתכנסו בו לאירועים ספורטיביים של הסתדרות מכבי העולמית ושל מכבי ארץ ישראל, ומקום לכינוס המכביות העתידות. המטרה הייתה כי תהליך איסוף הכספים הנדרשים לפי ההסכם עם הקרן הקיימת יושלם לפני המכביה השניה, ואחד מטכסי המכביה יהיה טכס הנחת אבן הפינה ל"כפר המכבי".[53]

הסתדרות מכבי ארץ ישראל נרתמה בהתלהבות לעניין "כפר המכבי". היא מינתה ועדה מיוחדת למימושו, וחתרה לכך שהשפעתה תהיה מכרעת בכל ההחלטות הנוגעות להקמת הכפר, לקביעת אופיו החברתי ולבחירת המתיישבים בו.[54] הסתדרות מכבי העולמית לא הסכימה להעדיף את מכבי ארץ ישראל בשום קטע של הטיפול וההכרעה בנושאים אלה. בשלהי 1934 השלימה מכבי את התחייבותה לפי ההסכם עם הקרן הקיימת, והחלו הכנות לבנייתו של הכפר. בשלב זה התגלו חילוקי דעות בין הסתדרות מכבי העולמית לבין מכבי ארץ ישראל, הוויכוח התמקד בבחירת הגוף המיישב, בחירה שתוצאתה השליכה גם על צורתה החברתית של ההתיישבות. מכבי ארץ ישראל רצתה ליישב את "כפר המכבי" בחברי פלוגת העבודה המכבית שהתמקמה בנתניה, שיתווספו

---

[51]. רוזנפלד, ד"ר, א', כפר המכבי, בתוך: דבר המכבי, הוצאה חד פעמית, (על ידי הסתדרות המכבי באי"י ובסיוע ברית ותיקי המכבי באי"י). תל אביב ערב שבועות תרצ"ד. ד"ר רוזנפלד היה חבר הנשיאות של הסתדרות מכבי העולמית, והממונה מטעמה על הטיפול בהקמת כפר המכבי.

[52]. "היוקם כפר המכבי", ידיעות מכבי תל אביב, כ"ז אדר ב' תרצ"ב.

[53]. ראה הערה 50 לעיל. וכן המושבה המכבית, ראיון עם ד"ר רוזנפלד, כלנוע, דו שבועון, 14.5.33.

[54]. פרטיכל מספר 2 מישיבת הנשיאות בחיפה, מיום 14.12.1935. ארכיון מכבי, מיכל 94, תיק 12-3-5.

עליהם חברים אחרים מאגודות מכבי שירצו בכך. האופי היישובי של "כפר המכבי", המועדף על מכבי ארץ ישראל היה מתכונת המושבה. למול אפשרות זאת עמדה האפשרות של יישובו של "כפר המכבי" על ידי פלוגת מכבי הצעיר שישבה ברעננה, ומטרתה הייתה להקים יישוב קבוצתי. פלוגה זו הייתה הסנונית הראשונה להתארגנות התיישבותית של מכבי. בעיני ההנהגה של מכבי ארץ ישראל, חסרונה היה בכך שחבריה הצטרפו להסתדרות הכללית, ובחרו בחיים קבוצתיים. פלוגת מכבי הצעיר לא הייתה שייכת לזרם התיישבותי של תנועת העבודה, ודחתה את האידיאולוגיה הסוציאליסטית. בחירת החברים בחיים קבוצתיים הייתה ממניעים אידאולוגיים המיוחדים להם. למרות זאת, הסתדרות מכבי ארץ ישראל התנגדה למסירת ההתיישבות ב"כפר המכבי" לפלוגת מכבי הצעיר ברעננה.[55]

בשנת 1935 התכנס קונגרס מכבי העולמי בברין (צ'כוסלובקיה), קונגרס שהיה נקודת מפנה בהסתדרות מכבי העולמית בכך שבוטלה בו חובת רכישת השקל הציוני על ידי חברי התנועה. המשמעות הייתה, כי הסתדרות מכבי העולמית אפשרה חברות גם לחברים שלא היו ציונים. החלטה זו והמצוקות הגוברות של יהדות אירופה קטעו את המעורבות הישירה של הסתדרות מכבי העולמית בהתיישבות חבריה בארץ ואת האפשרות שיוקם "זרם התיישבותי" עצמאי של מכבי. באותו קונגרס הוחלט, בניגוד לעמדת הסתדרות מכבי ארץ ישראל, למסור את יישובו של "כפר המכבי" לפלוגת "מכבי הצעיר העולה" ברעננה.[56] ההחלטה לא הייתה מקובלת על הכל, ולכן הוחלט לאפשר דיון נוסף והחלטה סופית בועד הפועל של הסתדרות מכבי. בישיבת הועד הפועל שנערכה בתחילת 1936 אושרה סופית התיישבותה של פלוגת רעננה של ה"מכבי הצעיר העולה" בכפר המכבי. הוועד הפועל בחר ועדה בת 11 חברים שתבצע את החלטותיו, בוועדה היו ארבעה נציגים של מכבי ארץ ישראל.[57] ההחלטה התקבלה חרף הביקורת הבוטה של מכבי ארץ ישראל ובייחוד של אגודת "ברית המכבים", אלה ראו בהחלטה החמצה. דעתם הייתה, שכיוון שבעתיד החזוי לא יוקם עוד ישוב מכבי, צריך היה להקים את "כפר המכבי" כמשק להכשרה ולחינוך חקלאי של אלפי חברי מכבי, במקום ליישב את המקום בקבוצה קטנה. גם הבחירה של פלוגת "מכבי הצעיר העולה" הייתה

---

55. עניין זה יידון בהרחבה בפרק המיוחד ל"מכבי הצעיר".

56. תורג'מן א' "שיחה עם ד"ר רוזנפלד", , ערב ראש השנה התרצ"ו , ארכיון מכבי, מיכל 94, תיק 2-31- 5.

57. החלטות בזל של הועד הפועל בברית העולמית של המכבי, ידיעות ברית המכבים תל-אביב מס 3 מאי 1936. ארכיון מכבי, מיכל 163, תיק 6- 8.

שגויה לדעתם, מכיוון שהחברים קיבלו את הכשרתם בחוץ לארץ במסגרת "החלוץ", שהשפיע עליהם לבחור בחיי קיבוץ ולהצטרף להסתדרות הכללית, בחירה העומדת בניגוד לרעיון מכבי. "..פירושו עבור חברים רבים דחיקת חופש-המצפון, ובשביל התנועה- אופי-מפלגתי, ראינו ורואים גם עכשיו בהחלטות כפר-המכבי, פגיעה חמורה ונשמח אם , נוכל להיווכח שטעינו".[58]

בשנת 1936 עלו על הקרקע חברי פלוגת רעננה, שלצורך עניין זה שינו את שמם לקבוצת "כפר המכבי".[59] למרות שהסתדרות מכבי ארץ ישראל התנגדה לכך ועל אף שתנועת "מכבי- הצעיר העולה", [60] לא אומצה בחום על ידה, היא התייחסה למפעל ההתיישבות של התנועה כחלק מהעשייה של מכבי ארץ ישראל. "... ואם לפני שנתיים האלו לא הופיעה השם מכבי ברשימת הקבוצות הגואלות את אדמת ארצנו, הרי כיום יצרנו בארץ פוזיציות בעלות ערך שאין לבטלן כלל- ועיקר". [61] עם זאת הסתדרות מכבי ארץ ישראל לא עודדה את חבריה לפנות להתיישבות. היא חששה מחדירת השפעה אידאולוגית של תנועת העבודה לתנועת הנוער שלה. [62]

נושא ההתיישבות המיוחדת לחברי מכבי שב ועלה בדיוני המוסדות המרכזיים של הסתדרות מכבי ארץ ישראל. בוועידה שהתקיימה בינואר 1944 הוחלט שכדי למלא את שאיפתה של מכבי להיות שותפה בכל "גלויי ההגשמה הלאומית", וכדי לתת בית לעולים החדשים חברי מכבי, הוחלט להקים חברה להתיישבות ושיכון. כן החליטה הוועידה לפנות "למוסדות" שיסייעו להתיישבותם של חיילים משוחררים חברי מכבי שיקימו את כפר החשמונאים. [63]

בישיבת המרכז בפברואר 1944 היה דיון בנושא ההתיישבות, הוגדרו שלוש אוכלוסיות של חברי מכבי שהן בעלות עניין: חיילים משוחררים, חברי הגרעין של מכבי הצעיר ומשפחות ובודדים המעוניינים בהתיישבות חקלאית. המרכז קבע כי יש להכין תוכנית הולמת להתיישבותה של כל אחת מהאוכלוסיות האלה, וכן לבדוק אם הסתדרות מכבי מסוגלת לבצע בעצמה את ההתיישבות, אם יש אפשרות לגיוס הון להקמת חברת התיישבות, ומי הם הגופים הציבוריים היכולים לסייע לה. "כל אלה הן בעיות לדיון

---

[58]. שם. וכן ששון לוי, לעניין כפר המכבי, ידיעות ברית המכבים תל- אביב, מס 7/8 דצמבר 1936.

[59]. פרוטוקול האסיפה הכללית של קבוצת "מכבי הצעיר" אי רעננה מיום 7.7.1936, ארכיון התק"מ חולדה, מיכל 306, תיק 3.

[60]. התוספת "עולה" ניתן לתנועה זו כדי להבדילה ממכבי הצעיר ארץ ישראל.

[61]. עליה והכשרה, המכבי, דו שבועון לענייני תרבות הגוף, ח' 25.5.1936.

[62]. נשוב לעניין זה בדיון שיעסוק בתנועת הנוער של מכבי-- מכבי הצעיר.

[63]. המרכז בפעולותיו, עלון ד' מיום 4.2.1944. ארכיון מכבי,מיכל 170 , תיק 1166- 8.

וללִיבון ויש לגשת לפתרונם בהקדם".[64] בישיבת המרכז שנערכה ביולי 1945 דווח כי מתקיים משא ומתן עם התאחדות האיכרים להקמה משותפת של חברה המארגנת התיישבות.[65] היו דיונים רבים במוסדות המרכזיים של מכבי על יצירת גוף מיישב של הסתדרות מכבי ועל הקמת יישובים של חברי מכבי, בפועל הנושא לא עבר מעולם את שלב הדיונים. מעבר לקשיים האובייקטיביים לקיומו של זרם התיישבות שלא במסגרת תנועת העבודה, התגלתה במכבי רתיעה מנושא ההתיישבות החקלאית לאור הניסיון של "מכבי הצעיר העולה" "בכפר המכבי", שהצטרף ל"חבר הקבוצות", תנועה שהייתה מזוהה עם מפא"י. בישיבת המרכז, נידונה בה האפשרות להתיישבותם של החיילים מפלוגת מכבי, אמר נחום חת: "עם כל הכבוד והאמון [שהוא] רוחש לחיילים המכבים, אין הוא רוצה שפלוגת המכבי תיהפך ל"כפר המכבי" שני. שלא נעמוד בסופו של הדבר שוב בפני הפתעות בלתי נעימות ותמורות בלתי רצויות." [66]

נושא קרוב אך שונה, היה הקמת שיכון לחברי מכבי. בדיונים במוסדות הסתדרות מכבי בשנות הארבעים של המאה שעברה, הועלה נושא השיכון כחיוני לבניית כוחה החברתי והכלכלי. הדחיפות והחשיבות גברו, ככל שהתקרב מועד שחרורם של החיילים משרותם בצבא הבריטי. לברית מכבים- עתיד [67] הייתה תוכנית יומרנית להקים פרבר מכבי ליד תל אביב, והייתה תחושה שהרעיון עומד להתממש. בחוזר מיוחד לחברי האגודה מ- 21 בנובמבר 1943 דווח על התקדמותה של התוכנית. הוכנו חוזים עם הקק"ל ועם חברה לפיתוח, ונקבע סכום ההפקדה לחפצים להצטרף למפעל השיכון.[68] גם במקרה זה היה הדיווח אופטימי מדי כי שנה לאחר פרסום החוזר, עדיין לא עבר הטפול בשיכון המכבים את רמת הכוונות. בינתיים הקימה גם אגודת מכבי תל אביב ועדת שיכון. כדי לקדם את עניין השיכון, החליט המרכז להקים ועדת שיכון אחת לחברי מכבי בתל אביב . ביוזמת המרכז הוחלט להזמין את באי כוח שתי הוועדות במטרה להקים ועדת שיכון עירונית, אך גם הקמת הוועדה המשותפת לא קידמה את הנושא. בדין וחשבון של אגודת מכבי תל אביב לשנת תש"ו – אוקטובר 1945 ועד ספטמבר 1946 – נמסר כי במאמץ לקדם את מפעל השיכון, רכשו חברי הועדה מאמציהם הפרטיים שטח קרקע ומכרו אותו לחברי האגודה ואוהדיה. אין דיווח כי

---

[64]. פרטי כל מס 1/144 מישיבת המרכז מיום 9.2.1944, ארכיון מכבי, מיכל 195, תיק 144-1.
[65]. פרוטוקול מישיבת המרכז מיום 30.7.1945. ארכיון מכבי, מיכל 92, תיק 98-1- 5.
[66]. פרטי כל מס 1/144 מישיבת המרכז מיום 9.2.1944, ארכיון מכבי, מיכל 195, תיק 144- 1.
[67]. החלטות המועצה המורחבת של ברית המכבים – עתיד יולי 1943, ארכיון צבי נשרי,חטיבה 1.10, מיכל 159 , תיק 29.
[68]. שיכון המכבים, חוזר ברית המכבים עתיד מיום 21 בנובמבר 1943, שם.

אכן נוצלה רכישת הקרקע לבניית שיכון לחברי הסתדרות מכבי. במסגרת אותו מאמץ הוצעה גם תוכנית שאפתנית להקמת חברת מניות כלכלית בשם "משכנות המכבים". התפקיד שנועד לחברה היה להקים שכונות ונקודות יישוב בארץ ישראל, כשלחברי הסתדרות מכבי יינתנו תנאים מועדפים. לחברה מונתה הנהלה מחברי האגודה, ונשמר בה מקום לשני נציגי המרכז.[69] בוועידה הארצית ביוני 1947 הוחלט להמשיך במאמצים לפתח פעילות שיכון על ידי "חברת המכבי".

בסמוך לתאריך זה הודיעה "חברת המכבי", כי הובטח לה על ידי הקרן הקיימת שטח של עשרים וחמישה דונם לבניית שיכון, כן דיווחה כי היא מנהלת משא ומתן עם חברת "שיכון המכבים בסביבות תל-אביב בע"מ" על צירופה ל"חברת המכבי".[70] בארכיונים שנבדקו לא נמצאו מסמכים המעידים, כי בתקופה שבה עוסק מחקר זה, הייתה להסתדרות מכבי או לאחת האגודות שלה יד בבניית שיכון המיוחד לחברי מכבי. אך מאחר שרוב הפעילות בתחום השיכון נערכה בסוף התקופה שאליה מתייחס המחקר, ייתכן כי הפעילות נשאה פרי במועדים מאוחרים יותר.

פלוגות העבודה של מכבי

הקמתן של פלוגות העבודה הייתה חלק מהמאמץ שעשתה הסתדרות מכבי, לסייע בקליטתם המאורגנת של עולים חדשים חברי מכבי, כפועלים בארץ. הפלוגות שהיו מאורגנות "בגדוד העבודה" היוו גם את התרומה של מכבי להגשמת האידיאולוגיה של שינוי המבנה הסוציו-אקונומי של העם היהודי. נושאי הרעיון והרוח החיה בהגשמתו של רעיון הפלוגות היו חברי "ברית המכבים". בהמשך הזמן התרחבה היריעה האידיאולוגית של מטרות פלוגות העבודה, והיא הפכה להיות "החלוציות המגשימה" של הסתדרות מכבי "שבכוחן ומחובתן לעשות את מכבי ארץ ישראל לגורם חזק בישוב". הפלוגות היו התשובה של "ברית המכבים" לחלוציות המגשימה הקיבוצית של "מכבי הצעיר העולה". "ברית המכבים" שאפה להפוך את גדוד העבודה

---

[69]. פרט כל מישיבת מרכז הסתדרות מכבי מספר 11 מיום 8.11.44,ארכיון מכבי, מיכל 91 , תיק 19-5. וכן דין וחשבון מפעולות אגודת מכבי תל אביב לשנת תש"ו אוקטובר 1945 ועד ספטמבר 1946. ארכיון מכבי, מיכל 135, תיק 12-1- 9.

[70]. חוזר "חברת המכבי בע"מ" מיום 26.6.1947. ארכיון מכבי, מיכל 5, תיק 96- 1.

לארגון גג הכולל את כל פלוגות העבודה של מכבי בארץ, כולל את אלה של תנועת הנוער "המכבי הצעיר העולה", אבל האחרונים לא הסכימו להיכלל במסגרת כללית זו. חלק מהחברים בפלוגות העבודה התארגנו עוד בחוץ לארץ לפני עלותם לארץ, וחברים אחרים היו עולים חדשים שהצטרפו לפלוגות העבודה אחרי עלייתם. בשנת 1933 נעשה הניסיון הראשון להקמת פלוגת עבודה מורכבת מעולים מגרמניה, ניסיון זה נכשל עוד בתהליכי הארגון. באותה שנה התארגנה פלוגת עבודה של עולים יוצאי רומניה וטורקיה, שמקום מושבם היה ברעננה ליד פלוגת העבודה של ה"מכבי הצעיר העולה". פלוגה זו לא נהנתה מתמיכה ממשית של מכבי ארץ ישראל. התנאים הפיזיים שלה היו קשים ללא נשוא, וגם היחסים בין שתי קבוצות המוצא של העולים היו גרועים. החברים בפלוגה לא ידעו עברית, לא היה להם מלווה ראוי שידריך אותם ויסייע להם להתמצא ביום- יום של ארץ ישראל, והעיקר לא נמצאה עבודה לחברי הקבוצה והיא התפרקה. בשנת 1934 עלתה מרומניה קבוצה מאורגנת כפלוגת עבודה שהתיישבה בנתניה, בסיועה של חברת "הנוטע" - חברת ההתיישבות של הסתדרות "בני בנימין". בשנת 1935 עלתה מרומניה פלוגת עבודה נוספת, שהתיישבה באבן יהודה בסיועה של חברת פיק"א. אחרי המכביה השניה נעשה ניסיון נוסף לארגן בארץ עולים מגרמניה לפלוגת עבודה בפרדס חנה, הפלוגה נעזרה על-ידי איכרי המושבה,על-ידי חברת הנוטע ועל-ידי פיק"א, אך לא הצליחה להתגבר על קשיי העבודה הפיזית בפרדסים ועל קשיים חברתיים בתוכה, והיא התפרקה. את מקומה תפסה פלוגת עבודה שעלתה גם היא מרומניה. מספר החברים בפלוגת העבודה נע בין חמישה עשר לעשרים וחמישה חברים. בסיכומו של דבר הצליחה הסתדרות מכבי להקים שלוש פלוגות עבודה, אשר התארגנו בחו"ל. חברי הפלוגות היו יוצאי רומניה ובולגריה, אשר למדו עברית לפני עלייתם, ולא היו חברי "מכבי הצעיר" בארצותיהם. פלוגות העבודה התקבלו ללא עכבות לכל הפעילויות של הסתדרות מכבי ארץ ישראל. החיים בפלוגות היו במתכונת של קואופרטיב, כאשר משכר העבודה נוכו צורכי הכלל, ויתרתו עמדה לרשותו של כל חבר. כל הפלוגות היו מאורגנות תחת הנהלת גג שהייתה הגוף המייצג את הפלוגות במרכז מכבי. הפלוגות היו מיוצגות בוועידת מכבי ובמוסדות המנהלים של התנועה. חברי הפלוגות לא היו חברים בהסתדרות הכללית של העובדים ואת שירותי הבריאות קבלו ב"קופת חולים עממית" שפעלה אז רק במושבות. בסופה של תקופת ההכשרה

היו הפלוגות מיועדות להתיישבות במתכונת של מושב עובדים.[71] רעיון פלוגות העבודה היה בשיא פריחתו בשנים 1936 – 1937. אז הוא נתפש כדרך שבה תשתתף מכבי ארץ ישראל במפעל ההתיישבות, וכדרך המלך לקליטת עולים חברי מכבי שהיו זקוקים לסיוע מתמשך בקליטתם בארץ. לפי החזון, הקמת פלוגות עבודה רבות, "ארבעים או שישים" פלוגות עבודה מכביות הפזורות בכל הארץ, יחזקו מאוד את כוחו של מכבי בהוויה הכלכלית, החברתית והמדינית של היישוב. באותן שנים התקבלו פלוגות העבודה של "מכבי הצעיר העולה" כחלק מתוכנית ההתיישבות של מכבי ארץ ישראל. קיומם של שני הזרמים בפלוגות עבודה הוסבר בזה, שפלוגות העבודה של "מכבי הצעיר העולה" אינן יכולות להתאחד עם פלוגות העבודה האחרות. בגלל שהחברות בהסתדרות הכללית נתפשה כעקרון יסוד בהן; ואילו פלוגות העבודה האחרות התנגדו עקרונית לחברות בהסתדרות הכללית. למרות ההבדל בהשקפות העולם בין שני הזרמים האלה, סברה ועדת העלייה שיש מקום שהן תהיינה תחת גג ארגוני אחד של גדוד מאוחד של "פועלי מכבי". המטרה הייתה כי הפלוגות, לאחר שיוכשרו משך תקופה קבועה בעבודות חקלאיות, יופנו להתיישבות באמצעות הגופים המיישבים הקיימים. כל פלוגה תהיה סוברנית לבחור במתכונת התיישבותית ההולמת את עקרונותיה.[72] באותן שנים נהגה מכבי בסובלנות כלפי תנועת "מכבי הצעיר העולה", ואפילו רעיון ההתיישבות הקבוצתית שלה התקבל על ידי הסתדרות מכבי ארץ ישראל ו"ברית המכבים בתוכה.

> .. במקום השיטה של רק קבוצה צריכה לבוא שיטה של גם-קבוצה. הקשרים עם חבר הקבוצות, אם יישארו בתחומים ידועים, לא ימצאו את התנגדותנו. אולם יש הכרח לאפשר שיתוף פעולה עם כולם, גם עם המושב וגם עם מוסדות פרטיים חשובים עם גוון לאומי ("הנוטע" וכו').[73]

הרעיון של "פלוגות העבודה" כדרכה של מכבי ארץ ישראל אל ההתיישבות, עולה גם מדברי חברים מהשורה, כולל התביעה להקים פלוגות עבודה גם של חברי מכבי ארץ ישראל שאינם עולים חדשים. מרחיקת לכת יותר היא הקריאה שיצאה מ"ברית

---

[71]. פרוידנטל, א', על פלוגות העבודה של מכבי, ידיעות ברית המכבים תל-אביב, מספר 3 , מאי 1936, ארכיון מכבי, מיכל 163, תיק 886- 8.

[72]. פרוידנטל, א', לשיטת עבודת "יועדת העליה", המכבי, דו שבועון, 3.7.1936. ארכיון מכבי, מיכל 135, תיק 10- 8.

[73]. ידיעות ברית המכבי, מספר 9. מרס 1937. ארכיון מכבי, מיכל 163, תיק 886 –8.

המכבים" להפוך את תנועת הנוער המכבי הצעיר לתנועת פלוגות – "תנועת המגויסים הצעירים של הציונות", פלוגות שהן כוח צבאי מאורגן בשלבי ההכנה להתיישבות.[74] מול החזון עמדה המציאות, שבה הנוער של מכבי ארץ ישראל לא נסחף לרעיון פלוגות העבודה, ומספר הפלוגות שהצליחה להקים הסתדרות מכבי נותר שלוש. בדין וחשבון המרכז לוועידה בתחילת שנת 1937, נמסר כי הפלוגות עדיין לא גיבשו את דרכן, מצבן הכלכלי רעוע וסיכויי עתידן אינם ברורים.[75] ב- 1938 החל תהליך התפרקותן של פלוגות העבודה. הראשונה שהתפרקה הייתה פלוגת העבודה באבן יהודה, שנה לאחר הקמתה. הפלוגות לא יכלו להתמודד ללא סיוע כלכלי וחברתי, הם לא זכו לסיוע ממרכז מכבי או מכל גוף ציבורי אחר.[76] בסופו, התפרקו כל פלוגות העבודה של מכבי, בלי שהגיעו לשלב של התיישבות. לעומת זאת, הצליחה תנועת "מכבי הצעיר העולה" שנעזרה על ידי "חבר הקבוצות" להקים שבעה ישובים חקלאיים קבוצתיים.[77]

<u>המרכז המושבתי</u>

ניסיון נוסף ליצור מסגרת כלכלית והתיישבותית מכבית נעשה עם הקמת "המרכז המושבתי". מוסד זה הוקם בפברואר 1943 לאחר שנחתם הסכם עם "התאחדות בני המושבות", המשלב את האחרונים בתוך הסתדרות מכבי. אחת מתוצאות ההסכם הייתה הקמת מחלקה חדשה במרכז המכבי - "המרכז המושבתי" שמתפקידה היה לטפל בכל העניינים ההתיישבותיים והכלכליים של הסתדרות המכבי. בהקמת המחלקה החדשה תלו תקוות שהיא תמריץ את העשייה הכלכלית-חברתית בהסתדרות מכבי ארץ ישראל. בהצגת ההסכם בפני מרכז הסתדרות מכבי נמסר, כי "ההסכם עם התאחדות בני המושבות והקמת המרכז המושבתי פותח לפנינו אופקים חדשים בשטחי עבודה חדשים כגון שיכון, התיישבות ועבודה".[78] הוצאתו לפועל של ההסכם הייתה כרוכה בקשיים, חלקם היו קשורים ברישוי השלטונות וחלקם פנימיים ארגוניים.

---

[74]. דברי חברים בתוך המכבי, דו שבועון חוברת י"א, 20.8.1936, וכן ידיעות ברית המכבים תל-אביב, מספר 13/14 אוקטובר 1937, ארכיון מכבי, מיכל 163, תיק 886-8.

[75]. דין וחשבון המרכז לועידה 18.2.1937, ארכיון צבי נשרי, חטיבה 1.10, מיכל 160, תיק 40.

[76]. לויתן, ל'. פלוגות העבודה של מכבי , עיתון הבקר, 16.3.1938.

[77]. הנושא של פעולת מכבי הצעיר בתחום ההתיישבות יידון בנפרד. למען השלמת התמונה : תנועת "מכבי הצעיר" הארץ ישראלית ניסתה ב- 1938 להקים גרעין התיישבותי ופעם נוספת בשנות ה- 40 הקימה גרעין שבסופו הקים את קבוצת "הסוללים" בגליל התחתון.

[78]. פרטי כל מישיבת המרכז מספר 16, מיום 17.1.1943. ארכיון צבי נשרי, חטיבה 1.10, מיכל 158, תיק 13.

להתאחדות בני המושבות היה רכוש קרקעי, וכדי להסדיר את העברתו ל"מרכז המושבתי" ולאפשר לו לפעול, היה צריך להקנות לו מעמד חוקי, דהיינו, לרשום אותו כחברה. קושי נוסף נבע מכך ש"הסתדרות בני המושבות" היה ארגון גג שהיו לו סניפים במושבות. חלק מהסניפים היו איגודים עצמאיים שלא נטו להעביר את נכסיהם ל"מרכז המושבתי". היה צורך לנהל משא ומתן עם כל סניף בנפרד. למרות הקשיים, הסתדרות מכבי ייחסה חשיבות רבה להצטרפות "התאחדות בני המושבות" אליה, בין היתר בגלל כשרונם המוכח של מנהיגיה בהקמת ארגונים כלכליים. התנועה של "התאחדות בני המושבות" הוקמה לאחר ששני ארגונים של הדור השני במושבות, "בני בנימין" ו"חוגי הפעילים" התאחדו ב- 1940. היו אלה ארגונים פוליטיים כלכליים מובהקים ובייחוד הסתדרות "בני בנימין" שקמה בשנות העשרים של המאה שעברה ויזמה הקמת מושבות חדשות כמו כפר אהרן, נתניה ואבן יהודה.[79] המשבר בפרדסנות וחובת הגיוס לצבא גרמו לירידת הפעילות של "התאחדות בני המושבות", וכך באמצעות תיווך של "האיחוד האזרחי" הפכה ההתאחדות לחלק מהסתדרות מכבי. בחוזר שנשלח לכל חברי הסתדרות מכבי דווח על ההסכם, שתואר כביטוי לרצון ותקווה גדולים, כפתח לשחרור חברי מכבי מהאפליה בתעסוקה. אך יותר מכל ציפו שהקמת "המרכז המושבתי" תאפשר התיישבות חקלאית של מכבי.[80] בדין וחשבון על פעולות המרכז שהוגש לועידת מכבי נמסר, כי פעולתו הראשונה של "המרכז המושבתי" הייתה בתחום השיכון ליד נתניה ופתח תקוה, שם העמידה הקרן הקיימת שטחי אדמה למטרה זו. נושא השיכון במושבות זכה לעדיפות עם הקמת "המרכז המושבתי". כן התקיימו מגעים עם התאחדות האיכרים כדי ליישב את בני המושבות ואת חברי מכבי במושבות. נראה שהחלה פעולה של ממש, כדי לאפשר התיישבות של חברי מכבי במושבות, אם על ידי הוספת משקים מלאים ואם על ידי התיישבות של משקי עזר. החלו בהכנת רשימות של חברי מכבי במושבות ואפילו בערים אשר רצו לפנות להתיישבות.[81] דין וחשבון זה היה המסמך האחרון שמצאתי בו התייחסות ל"מרכז המושבתי" בכלל ולמפעלו הכלכלי בפרט.

---

[79]. שרמן,ג', הלר, ד', הקמתה והתארגנותה של התאחדות האיכרים בארץ ישראל, "קתדרה", לתולדות ארץ ישראל וישובה, דצמבר 1990, חוברת 58. הוצאת יד בן –צבי ירושלים. וכן ערך עזרא איכילוב, בתוך דוד תדהר, האנציקלופדיה לחלוצי היישוב ובוניו, כרך ב' עמ' 890.

[80]. חוזר לחברי הסתדרות מכבי מיום 26.3.1943, ארכיון מכבי, מיכל 169, תיק 1129- 8.

[81]. ספר המכבי, דין וחשבון המרכז לתקופה תש"ב – תש"ג, 20.1.1944. ארכיון מכבי, מיכל 169, תיק 1129- 8.

מוסדות רווחה

סידור עבודה לחברי מכבי

בעיית "סידור בעבודה" לחברי מכבי התעוררה בחריפות בתחילת שנות השלושים של המאה העשרים. המצב המחריף של יהדות אירופה, שהגביר את העלייה והעולים "הבלתי לגליים" שנשארו בארץ אחרי המכביה הראשונה, העלו את נושא העבודה לראש סדר היום של התנועה. באסיפה הכללית של אגודת מכבי תל אביב, שבתחומה התרכזו רוב העולים שנערכה באפריל 1933, הועלה נושא הסידור בעבודה של חברי מכבי. הפתרון הפשוט לכאורה היה הקמת לשכת עבודה עצמאית של מכבי, ואומנם הצעות כאלו עלו בדיונים במוסדות הסתדרות מכבי. החשש היה כי צעד כזה ימריץ את מכבי, לחרוג מעקרונותיה המוצהרים, ליצור מסגרת מפלגתית. פתרון אחר שהוצע היה התחברות ללשכת העבודה הלאומית שהתעתדה להקים הסתדרות הציונים הרוויזיוניסטים.[82] הדיונים האלה לא הובילו למעשים, ובמשך כארבע שנים הנושא אינו נידון מחדש, גם בגלל הרפיון בפעילות ההנהגה של הסתדרות מכבי ארץ ישראל במחצית הראשונה של שנות השלושים, וגם בגלל הרווחה הכלכלית שבאותן שנים.

ההרעה בשוק העבודה בעקבות המאורעות של 1936 – 1939 העלתה מחדש את בעיית הדאגה לעבודה של חברי מכבי. בהחלטות של מועצת הסתדרות מכבי בחדרה ב–1937 תחת הכותרת "לשכת עבודה של המכבי" – נדרש המרכז למצוא פתרון שיאפשר השגת עבודה לחברי מכבי.[83] בנובמבר אותה שנה עלה הנושא שוב בוועידה הארצית של הסתדרות מכבי. בהרצאה שפתחה את הדיון, הדגיש נחום חת את מרכזיותה של בעיית העבודה המאיימת על עצם קיום הסתדרות מכבי בארץ, ולכן נדרשת הסתדרות מכבי לכלול נושא זה בתוך מכלול עשייתה. "אנו נפתור את בעיית העבודה גם מבלי להיות מפלגה." בוועידה נמתחה ביקורת על חוסר המעש של המרכז ועל כך שהחלטות שמתקבלות אינן מתבצעות, כולל ההשהיה במימוש ההחלטה על הקמת לשכת עבודה, בגלל הויכוח אם הקמתה תפגע בכלליות של הסתדרות מכבי. לדעת המבקר, חלק גדול ממקורות העבודה נמצא בידי חברי מכבי ואוהדיה וצריך לפעול לפתרון בעיית העבודה

---

[82]. פרטי כל של אסיפת חברים כללית של אגודת מכבי תל –אביב , מיום 26.4.1933 . ארכיון מכבי, מיכל 94, תיק 23-3- 5.

[83]. החלטות מועצת חדרה מיום 23.7.1937. ארכיון מכבי, מיכל 94, תיק 21-5- 1.

של החברים דרכם. למרות הפסקנות של הדוברים הללו, נמצאו גם חברים שהתנגדו לכל פעולה שתחרוג מהמטרות המוצהרות של מכבי, שעיקרן נובע מהיותה תנועה המגשימה את הסיסמה "נפש בריאה בגוף בריא". נטילת תפקידים אחרים היא כניסה לשדה הפוליטי - מפלגתי המנוגד לרוח המכבית.[84] הוועידה לא קיבלה החלטות בשאלת הקמת לשכת עבודה. בעיתונות של הסתדרות מכבי עלתה מדי פעם בעיית קבלת עבודה של חברים וקיפוחם של ספורטאים בקבלת עבודה, בגלל שייכותם למכבי.[85]

ביולי 1940 התפרסמה הידיעה בביטאון הסתדרות מכבי, כי הוקמה מחלקה מיוחדת שתטפל בענייני עבודה. עדיין התקיים ויכוח אם הסתדרות מכבי צריכה לעסוק ישירות בנושא העבודה, או לשתף פעולה עם ארגון קיים. לדעת השוללים שותפות, עצם הקמת ארגון עבודה היא נקיטת עמדה פוליטית, לכן נכון יותר לעשות זאת בהתאם לרוח מכבי ולא לערב ארגונים בעלי השקפות אחרות. שמירה על עצמאות תאפשר להעביר לנוער את המסר הלאומי העל מפלגתי ובכך לא תתנכר מכבי לעצמה. " יש להתאזר בסבלנות, אורך אפיים ואומץ לב לעשות את הדרך בצעדים איטיים, בביטחון ומתוך חופש גמור, בלתי תלויים - אלא במשמעת לאומית ונכונים לשרות ולמחר."[86]

למרות ההודעה על הקמת המחלקה, נראה שהיא לא פעלה. מהחלטות הועידה הארצית שנערכה בנובמבר 1941 מסתבר ש"בעיית העבודה טרם מצאה את פתרונה". המרכז נקרא למצוא פתרון שיבטיח למכבים את זכותם לעבודה.[87] בדיוני מרכז הסתדרות מכבי במרץ 1943 שוב נידונה בעיית לשכת העבודה, ושוב עלו האופציות המוכרות, אלא שבינתיים קמה לשכת עבודה כללית שחייבה התייחסות: האם להצטרף אליה או לאפשר לכל אחת מהאגודות להחליט על כך באופן עצמאי. הדיון לא עבר את שלב הצגת האלטרנטיבות, ולא התקבלו בו החלטות.[88]

המרכז חזר לדון בבעיית לשכת העבודה בפברואר 1944, ושוב עמדה הדילמה: לבד או בשיתוף עם אחרים, ושוב לא התקבלה החלטה. בדין וחשבון על פעולת "המרכז המושבתי" שנכלל בדין וחשבון הכללי לשנת תש"ב –תש"ג, דווח כי בנתניה, שם

---

[84]. פרוטוקול הועידה הארצית בתל – אביב, 5.11.1937. ארכיון מכבי, מיכל 1 , תיק 11- 1.

[85]. ידיעות ברית המכבים תל-אביב, מס' 22/21 פברואר 1939, ארכיון מכבי, מיכל 163, תיק 886-8. וכן החלטות המועצה הארצית מיום 15.6.1940, שם, מיכל 94, תיק 23-3- 5.

[86]. ארגון עבודה, מכבי ביטאון פנימי, יולי 1940, ארכיון מכבי, מיכל 142 , תיק 167- 8.

[87]. החלטות הועידה הארצית 10.11.1941, ארכיון צבי נשרי, חטיבה 1.10, מיכל 158 , תיק 13.

[88]. פרוטוקול מישיבת המרכז מיום 4.3.1943, ארכיון מכבי, מיכל 5, תיק –103-1. וכן פרוטוקול המרכז, מיום 9.2.1944 , שם, מיכל 91, תיק 4-19- 5.

התרכזו חברים רבים העובדים במקומות עבודה גדולים בתעשייה, הוקם "ארגון העובדים המכבים". הניסיון הזה הוצג כאופציה לפתרון בעיית העבודה , ממנו ילמדו והוא ישמש תשתית להרחבה למקומות נוספים. [89] בסופו של עניין, אפשרות הקמתה של לשכת העבודה של הסתדרות מכבי לא יצאה מעולם מכלל דיבורים.

"קופת חולים מכבי"

תחילתו של ביטוח רפואי על יסודות של העזרה ההדדית החל בארץ ישראל כאשר הוקמה בשנת 1912, על ידי ארגוני הפועלים, "קופת חולים" הראשונה שספקה ביטוח בריאות. יצירת מערכת המספקת שירותי בריאות עצמיים, הייתה הכרחית מפני שרשויות השלטון הן התורכי והן המנדטורי לא סיפקו שירותים כאלה ליישוב היהודי. ואילו שירותי בריאות של גופים פילנתרופיים דוגמת "הדסה" היו בעלי נגישות מוגבלת. לאחר הקמת ההסתדרות הכללית הפכה "קופת חולים" הזו למוסד הסתדרותי, וספקה שירותי בריאות רק לחבריה. ההזדקקות לשירותי בריאות, הפך את "קופת חולים" לגורם בעל חשיבות ראשונה במעלה בגיוס חברים לארגון הפועלים.

לפי הדגם של ההסתדרות הכללית, הקימו גם ארגונים פוליטיים אחרים "קופות חולים": בשנת 1931 הקימה "התאחדות האיכרים" את "קופת חולים עממית" שספקה שירותי בריאות במושבות. החרו אחריה המפלגה הרביזיוניסטית שהקימה את "קופת חולים לאומית" ומפלגת "הציונים הכלליים" "קופת חולים" משלה.

שירותי הבריאות היו לאחד האמצעים החשובים שסייעו לארגונים הפוליטיים בארץ לבצר את כוחם. השירות של הביטוח הרפואי בכל קופות החולים היה מבוסס על עקרון של עזרה הדדית, ובכך נתן לחברי התנועות הפוליטיות ליהנות משירותי בריאות במחירים אפשריים. החברות בכל אחת מקופות החולים הייתה מותנית בחברות בארגון הפוליטי שהקים את קופת החולים. התניה זו היא שהפכה את קופות החולים למכשיר לגיוס חברים חדשים לתנועות הפוליטיות ולאמצעי לייצוב החברות בהן.[90]

---

[89]. ספר המכבי, דין וחשבון המרכז לתקופת תש"ב –תש"ג, 20.1.1944.

[90]. הורביץ, די וליסק, מ', מישוב למדינה, תשל"ח עמ' 283.

רוב חברי מכבי לא השתייכו לשום ארגון פוליטי, לבד מהחברות בהסתדרות מכבי, לכן גם לא היו חברים בשום קופת חולים.[91] העיסוק בספורט, שהיה מרכז הפעילות של הסתדרות מכבי ובייחוד הספורט התחרותי, עשו את הצורך בביטוח רפואי להכרחי. ובייחוד שבעניין אחרון זה עמדה מכבי בתחרות עם התאגדות "הפועל" שספקה לחבריה ביטוח רפואי ראוי. כדי לבצר את כוחה ולמנוע נשירה של חברים ואי-הצטרפות של חברים חדשים, הייתה הסתדרות מכבי חייבת לספק גם את השירות הזה לחבריה. נוסף על כך, קופות החולים היו נכס כלכלי לארגונים הפוליטיים, מפני שהן מימנו חלק מהפעילות שלהם, וכזו הייתה גם "קופת חולים מכבי".

ביצוע ההחלטה על הקמת קופת חולים על ידי הסתדרות מכבי, במתכונת של קופת החולים של הסתדרות הכללית, לא היה קל. הקמת הקופה הייתה כרוכה בהשקעות כספיות גדולות בשלב ההכנה, זאת מלבד הצורך המיידי להעסקת צוות הקמה רפואי ומנהלי המסוגל להרים נושא בסדר גודל כזה. ההון הדרוש לכך לא עמד לרשות הסתדרות מכבי.[92] כדי לפתור את בעיית המשאבים הועלתה ההצעה שהסתדרות מכבי תקיים רק את החלק האדמיניסטרטיבי, ואילו הטיפול הרפואי בחברים יינתן על ידי קופות חולים קיימות של ארגונים "אזרחיים". ואכן, נוהל על כך משא ומתן לאורך זמן רב עם קופות החולים של הציונים הכלליים ושל התאחדות האיכרים אשר לא נשא פרי.[93] לבסוף נמצא פתרון יצירתי שהתאים להסתדרות מכבי, בכך שהוא לא דרש השקעת משאבים, ויחד עם זאת הוא הציע צורת ארגון סיעוד חדשה של השירות הרפואי. הסתדרות מכבי הקימה עמותה בשם "קופת חולים מכבי" שהייתה האורגן הניהולי של הקופה, העמותה שכרה את שירותי הבריאות מקואופרטיב עצמאי של רופאים "עם בריא". הטיפול הרפואי ניתן על ידי הרופאים במרפאותיהם, וכך נחסך הצורך בהשקעה במבנים ובציוד. העמותה הוקמה ב- 23 בספטמבר 1940, והיא אושרה כדין על ידי ממשלת המנדט ב- 8 באוגוסט 1941. היוזמים והדוחפים בכל המהלך של הקמת קופת החולים היו חברי אגודת ברית המכבים- עתיד שגם היו הרוב בהנהלת הקופה. העמותה הייתה ישות עצמאית, שמוסדותיה נבחרו על ידי חברי העמותה. למרות שהייתה חלק מהסתדרות מכבי, נקבעה לה בתקנות עצמאות ארגונית מלאה

---

[91]. ספר המכבי, דין וחשבון המרכז לתקופה ת"ש – תש"ב, 10.10.1944. ארכיון מכבי, מיכל 169, תיק 1130-8.

[92]. מכבי, ביטאון פנימי, לקראת המועצה הארצית, שרות רפואי, 31.5.1940. ארכיון מכבי, מיכל 142, תיק 167- 8.

[93].פרוטוקול מספר 2 ומספר 3 , של הועדה לסיוע וכלכלה, מיום 17.1.1940, ארכיון מכבי, מיכל 195, תיק 164- 1.

בכל הקשור בניהולה, ובשום מקרה לא הזדקקה לאשרור החלטותיה על ידי המוסדות המרכזיים של הסתדרות מכבי. מעורבותה של הסתדרות מכבי בניהול העמותה התבטאה רק במתן זכות למרכז למנות שני נציגים להנהלתה. היקף הפעולה של קופת החולים בעת יציאתה לדרך היה מצומצם, למעשה רק כשלוש מאות חברי ברית המכבים בתל אביב נהנו משירותיה. הטיפול הרפואי שקיבלו החברים היו במתכונת של רפואה פרטית – החבר בחר את הרופא ובא למרפאתו הפרטית על מנת לקבל את הטיפול. התרופות סופקו בבתי מרקחת פרטיים תמורת תשלום, אבל בהנחה מהמחיר הרגיל שלהן. ספורטאים שנפגעו בפעולות ספורט היו זכאים לטיפול רפואי מלא ללא תשלום. נקבעו ארבע דרגות לתשלום דמי החבר לפי רמות ההכנסה של המבוטחים. בהנהלת הקואופרטיב של הרופאים "עם בריא" הייתה למכבי נציגות בעלת סמכות לבדוק את ההתחשבנות עם קופת- החולים.[94]

קופת החולים הייתה דבר בעתו לחברי מכבי. עדות לכך היא קצב התפתחות הקופה. חצי שנה לאחר שהוקמה היא מנתה כשש מאות חברים, ופעולתה הורחבה לכל אגודות מכבי בתל אביב וכבר הסתמנה מגמה להרחיב את השירות הרפואי שנתנה למושבות ולערים נוספות. לקראת סוף 1941 עלה מספר החברים על אלף, וקופת החולים הרחיבה את פעולתה גם לבת ים, גבעתיים ונחלת יצחק. בנובמבר 1943 פתחה קופת חולים בית הבראה בכפר שמריהו המיועד לחברי מכבי, ובדצמבר שנת 1944 התרחבה ופתחה גם סניף בחיפה.[95]

הקופה הרחיבה בהדרגה את שירותיה לחברים, ואפשרה ביטוח להפסד הכנסה כתוצאה מאשפוז. למקרים של מוות כתוצאה ממחלה, הקימה הקופה את "קרן העזר" שדאגה למתן פיצויים לשארים. קרן נוספת שהקימה הקופה – קרן סוציאלית, נועדה לתמיכה בחברי מכבי מחוסרי האמצעים שהיו זקוקים לעזרה. חברים אלה זכו בנוסף לסיוע, בהקלות בתשלום דמי החברות עד לפטור מוחלט לתקופה של עד חצי שנה.

---

[94]. ספר המכבי, דין וחשבון המרכז לתקופה ת"ש – תש"ב. מיום 10.10.1941. וכן ריבלין א' רפואה פרטית בקופת חולים ציבורית, חמישים שנה לקופת חולים מכבי 1941- 1991, הוצא לאור על ידי קופ"ח מכבי, תשנ"א.

[95]. סקירה על פעולות ההנהלה, חודשים אפריל יולי 1942, וכן פרטי כל מישיבת המרכז מיום 17.1.1943 , ארכיון צבי נשרי, חטיבה 1.10, מיכל 158, תיק 13. חוזר ברית המכבים עתיד מיום 21 בנובמבר 1943, ארכיון מכבי, מיכל 159, תיק 29, וכן פרטי כל מישיבת ההנהלה מיום 27.12.1944, שם, מיכל 91, תיק 194-1-5.

הקופה הסוציאלית סייעה גם לפליטים ועולים חדשים ללא קשר עם חברותם במכבי. הסיוע ניתן על ידי העמדת הלוואות בתנאים נוחים.[96]

הגידול המרשים של "קופת חולים מכבי" שבסוף 1946 מנתה ששת אלפים חברים, ועוצמתה הכלכלית הגוברת, חייבו הסדרה מחודשת של מקומה של קופת החולים בתוך הסתדרות מכבי. הסכם שנחתם ב- 1947 עם הנהלת קופת החולים איישש מחדש את היותה האגודה הרפואית של הסתדרות מכבי, ונקבע שעמותת קופת החולים תהיה מיוצגת במרכז מכבי. במחצית 1947 החלה "קופת חולים מכבי" לגבות לבד מהתשלומים עבור הביטוח הרפואי של החברים גם את "מס המכבי". ההכנסות ממס זה התחלקו כך: 3/5 הועברו לקרן הסוציאלית ו 2/5 למוסדות המרכזיים של הסתדרות מכבי ארץ ישראל ולמרכז העולמי שישב בארץ. נוסף לכך שילמה קופת החולים את מס האגודות למרכז מכבי.[97] אין ספק כי קופת חולים מכבי תרמה יותר מכל גוף כלכלי וחברתי שמכבי ניסתה להקים. היא העצימה את כוחו של המרכז כלפי הסניפים, סיפקה למרכז מקור הכנסה עצמאי שאינו תלוי סניפים. נוסף על כך, קופת חולים מכבי סלקה מניע שהיה לעזיבת מכבי והוסיפה סיבה להיכנס אליה.

סיוע לעולים חדשים ולחברים במצוקה

שמירת כוחה של הסתדרות מכבי והתעצמותה היו תלויים בין היתר ביכולתה לקלוט לשורותיה את העולים החדשים – לפחות את אלה שהיו חברי מכבי בארצות מוצאם, ולמנוע עזיבת חברים ותיקים. העלייה הגדולה במחצית הראשונה של שנות השלושים של המאה שעברה, והמיתון הכלכלי בתקופת המאורעות 1936 –1939 והמשכו עם פרוץ מלחמת העולם השנייה, יצרו מצוקות כלכליות. בעיקר סבלו העולים מכך שהכושר הכלכלי של היישוב לקליטתם ירד אבל גם ותיקים נפגעו. החל משנת 1933 החלה במכבי התארגנות במישור של עזרה הדדית לסייע לעולים ולחברים במצוקה, ללא קשר עם הקרנות האחרות שהוקמו למטרות אלה. שני קשיים עיקריים עמדו בפני העולים החדשים: מציאת עבודה ומציאת מקום דיור. אחד הפתרונות של הסתדרות מכבי היה

---

[96]. ספר המכבי, דין וחשבון המרכז לתקופת תש"ד – תש"ה 27.12.1945, ארכיון מכבי,מיכל 268 , תיק 177- 1.

[97]. התפתחות קופת חולים מכבי בשנת 1947 –1948, בתוך ספר המכבי דין וחשבון המרכז לשנת תש"ח – תש"ט, יוני 1949, ארכיון מכבי, מיכל 170, תיק 1181- 8.

לפזר את העולים בין האגודות, בעיקר במושבות, ולהטיל עליהן את הדאגה לקליטתם, כולל אפשרות לקבל מוועד המושבה חלקת אדמה כדי להקים עליה מקום מגורים ארעי ומשק עזר לתמיכה כלכלית. האגודות בערים נתבקשו למנות ועדות לטיפול וסיוע לעולים.[98] לאחר רגיעה מסוימת בשנים 1934 – 1935 הבעיה התעוררה מחדש בשנת 1936. בשנה זו הוקמה שוב ועדת העלייה של הסתדרות מכבי, בוועדה שוריין מקום לשני חברי מכבי הצעיר.[99] ועדת העלייה ראתה את תפקידה העיקרי לדאוג לסידור העולים חברי הסתדרות מכבי בעבודה חקלאית ובארגון פלוגות עבודה. כן התכוונה ועדת העלייה לפתוח משרד שיטפל במציאת עבודה לחברי מכבי.[100] ועדת הסיוע חדלה לפעול לאחר שנת 1936. בשנת 1939 מונתה ועדה חדשה לסיוע לעולי מכבי, ובראש הועדה עמד יהודה, מ', טוקטלי, שהיה חבר ותיק במכבי ובעל אמצעים כלכליים ניכרים. באפריל 1939 פתח הוועד משרד בצמוד למשרד של מזכירות הסתדרות מכבי, למתן סיוע לחברי מכבי. בחצי השנה הראשונה לפעולתו היו הוצאות הועד כולל אחזקת המשרד 150 לא"י, סכום שנתרם בעיקר על ידי טוקטלי ונוספה עליו תרומה חד פעמית של 30 לא"י של חבר אחר. באותה תקופה טיפל המשרד בפניות של קצת יותר מארבע מאות חברי מכבי, כולל טיפול במציאת מקומות עבודה.[101] המשרד סיפק גם ארוחות, מקומות להתאכסנות של חברים חסרי דיור, ותשלומי שכר דירה למשך חודש, וכן העמיד הלוואות קטנות לזמן קצר לחברים במצוקה. לנוכח הצרכים החליט המרכז להטיל מס מיוחד על החברים בסך של עשרה מא"י (גרוש אחד) לשנה על חברים בוגרים, וחמישה מא"י (חצי גרוש) על חברי מכבי הצעיר.[102] ב- 25.12.1939 הוחלט על ידי מרכז מכבי על סיום תפקידו של ועד הסיוע בגלל הקשיים הכספיים. במקומו הוקמה מחלקה לכלכלה וסיוע.[103] המחלקה החדשה החליטה על מבצע התרמה של בגדים בין חברי מכבי, ושכירת דירה בת 4- 5 חדרים שאפשר יהיה לאכלס בה ארבעים חברים, ותשמש מעון עולים לחברי מכבי כדי ש"לא יצטרכו חברינו להיכנס לבתי

---

98. מכתב הועידה לסידור חברים, לועד האגודה בראשון לציון מיום 10.5.1933 , ארכיון מכבי, מיכל 5, תיק 96-1, וכן פרוטוקול מספר 8 של ישיבת נשיאות הסתדרות מכבי מיום 8.3.1933, שם, מיכל 195, תיק 146- 1. וביולטין המזכירות מס. 1, מיום 16.7.1933, שם.

99. שני נציגי "מכבי הצעיר, הכוונה לאותם שכעבור זמן קצר יתווסף לשמם "העולה". זו עדיין התקופה שקבוצות "מכבי הצעיר העולה" לא הגדירו עצמן כשייכות לחבר הקבוצות והסתדרות מכבי ארץ ישראל עוד לא התחילה בתהליך ההתנכרות להם.

100. המכבי, י', דו שבועון לענייני תרבות הגוף, 24.7.1936. ארכיון מכבי, מיכל 136, תיק 9-8.

101. 248 חברים פנו בקשר לקבלת עבודה , ל- 172 הצליח המשרד למצוא עבודה, מתוך מספר זה 135 חברי מכבי סודרו לעבודה על ידי הועדה בקיבוצים. 27 חברים במושבות, 15 בתל-אביב, 51 בחיפה. ספר המכבי דין וחשבון המרכז לתקופת תרצ"ח – צ"ט, 5.11.1939, ארכיון מכבי, מיכל 148, תיק 382- 8.

102. שם.

103. פרוטוקול מישיבת חברי הועד לסיוע, מיום 25.12.1939. ארכיון מכבי, מיכל 195, תיק 146-1.

העולים ששם מנסים בכל מיני צורות למשוך את חברינו לתוך תנועות וארגונים שונים״. כן דאגה המחלקה למקומות לינה לאותם חברים, אשר עקב תלאות הזמן לא יכלו לעמוד בתשלום שכר דירה, וכן סיפקה ארוחות למחוסרי האמצעים.[104] כדי לממש חלק מההחלטות פנתה המחלקה בחוזר, שאליו צורף שאלון, אל חברי מכבי, שבו נתבקשו החברים להתחייב על התגייסות לסיוע לנזקקים, על ידי תרומה כספית, תרומת בגדים, נכונות להלין בביתם ונכונות להאכיל על שולחנם.[105] ההתנדבות של חברי התנועה לא ענתה על צורכיהם של כל החברים שהיו זקוקים לסיוע. מרכז הסתדרות מכבי מתקציבו היה מסוגל לסייע רק בסכומים לא משמעותיים לפתרון בעיית המצוקה. אי- לכך החליט להנהיג ״תו סיוע״ שיהיה בצורת בול שיוצמד לכל כרטיס כניסה למפעלים של הסתדרות מכבי אשר מכרו כרטיסים.[106] לאחר שנת 1941, שנת ההתגייסות המסיבית של חברי מכבי לצבא הבריטי והשיפור במצב הכלכלי של המשק הארץ ישראלי מצד אחד, והקמת ה״קרן הסוציאלית״ של ״קופת חולים מכבי״ מצד שני, פחת הצורך של הטיפול בנושא הסיוע הפרטני וזה הפך לתחום שולי .

---

[104]. פרוטוקול המחלקה לכלכלה וסיוע, מיום 4.2.1940, ארכיון מכבי, מיכל 195, תיק 146- 1.
[105]. חוזר כל / 9 מיום 23.9.1940. שם.
[106]. חוזר כל/10 מיום 22.10.1940. ארכיון התק״מ בחולדה, מיכל 300 תיק 4.

הסתדרות מכבי ארץ ישראל הוקמה כארגון ללא פניות מפלגתיות, על כן הקמתה נתמכה על ידי כלל הציבוריות היישובית. אבל בעיקר היו אלו מפלגות הפועלים בארץ, שקיבלו אותה בברכה ועודדו אותה. עם חברי מכבי הראשונים ומנהיגיה נמנו חברים בתנועת העבודה. בהמשך דרכה זימן עקרון הכלליות שהיה מאושיותיה של מכבי, איכרים ופועלים במושבות לחברות באגודה מכבית אחת. שידוך שלא עלה יפה. רגשות האיבה בין האיכרים לפועלים גרמו לחיכוכים שהביאו להתפלגות סניף מכבי בפתח תקוה בשנת 1917 לשתי אגודות : האחת שהיו חברים בה בני האיכרים והשניה שחבריה היו הפועלים. [1] ככל הנראה שילוב מעסיקים ועובדים לא עלה יפה גם באגודות מכבי ביישובים אחרים. אפשר להבין זאת מפנייתה של הסתדרות העובדים הכללית בשנת 1921, אל מרכז מכבי שיסייע חומרית להתארגנות אגודות פועלים נפרדות בתוך המסגרת של הסתדרות מכבי. מרכז מכבי, הגם שלא יכול היה לסייע חומרית, עודד את ההתארגנות באגודות נפרדות של פועלים במסגרת הכוללת של מכבי. [2]

החרפת היחסים עם האיכרים במושבות וההקצנה בתפישת העולם הסוציאליסטית, שהביאו אתם עולי העלייה השלישית והרביעית שעלו במסגרת החלוץ, היו הגורמים להקמת המסגרת המיוחדת לחינוך גופני של איגוד "הפועל". הדעה כי יש להקים מסגרת נפרדת ומיוחדת לספורט הפועלים התגבשה כבר במחנות ההכשרה של "החלוץ" באירופה. מחשבה זו הושפעה מן הידיעות שהגיעו מהארץ על המחסור במקומות עבודה בכלל ועל התנכרותם של איכרי מושבות יהודה ל"חלוצים" ועל סירובם להעסיקם בנחלותיהם. נוספה לכך ההערכה, כי ההכשרה הגופנית שצריכה להינתן לפועל כדי להכשירו לקראת עיסוק בעבודה פיזית קשה בלי שתפגע במערכת הפיזיולוגית שלו, צריכה להיות שונה מזו הניתנת במסגרת של הסתדרות מכבי. המסקנה מכל אלה הייתה שיש צורך לארגן תנועת חינוך גופני נפרדת לפועלים, שתהא חלק מההסתדרות הכללית של העובדים העבריים. [3]

---

[1]. עדות אליהו ירקוני על ראשיתה של "ההגנה" בפתח תקוה. את"ה, תיק 26.15 .

[2]. פרוטוקול הנהלת המרכז מתאריך 18.1.1921. ארכיון צבי נשרי, חטיבה 1.10, מיכל 159, תיק 18.

[3]. עדות שניאור צורי, נגבתה על ידי צבי לביא , בחודש דצמבר 1976. ארכיון העבודה, המרכז לתיעוד בע"פ, 160.

בשנים 1923 – 1924 נוסדו קבוצות התעמלות עצמאיות של פועלים שלא היו קשורות אחת עם השנייה, חלקן לא היו קשורות לארגון גג כלשהו ולא התקיימו יותר ממספר חודשים, וחלקן התקיימו כאגודות במסגרת הסתדרות מכבי.[4] הקבוצות המיוחדות לפועלים הוקמו היות וחלק מהם ראו במכבי ארגון של בני האיכרים ושל הימין החברתי בערים. נוספה לכך החולשה הארגונית של הסתדרות מכבי באותה תקופה. למעשה, הייתה מכבי קרובה לחידלון בראשית שנות העשרים של המאה שעברה, ולכן לא השכילה להגיע לחוגי הפועלים עולי העלייה השלישית והרביעית. יוצאת מכלל זה הייתה אגודת הספורט "הפועל" חיפה, אגודה שנוסדה ככל הנראה בשלהי 1923 כאגודת ספורט עצמאית של פועלים חברי ההסתדרות הכללית. בספטמבר 1924 הוצע באסיפה הכללית של האגודה להצטרף להסתדרות מכבי. המתנגדים להצעה ביססו את התנגדותם להצטרפות מנימוקים של שוני אידאולוגי ושל חוסר תועלת פרקטית:

> מפני שאנחנו קלוב של פועלים, צריכים להישאר בתור קבוצה מיוחדת. לקלוב של פועלים אין שום שייכות לתקנות של מכבי ואיננו יכולים לקבלם..לא יהיה לנו שום עזרה מצד המכבי, כמו שגם סניף המכבי בחיפה גם כן חדל להתקיים מפני שהוזנח מהנהלת המכבי.

המחייבים את הכניסה להסתדרות מכבי הדגישו דווקא את היסוד התועלתי והמעיטו בחשיבות השוני האידאולוגי:

> אי אפשר להסתפק בזה שיש לנו, כדי לאפשר לחברים שלנו להתעסק גם בענפי ספורט אחרים, אנחנו מוכרחים להיכנס לאיזה התאחדות או הסתדרות ספורטיבית יותר רחבה היוצאת מגדר של מקום ושהאפשרויות כן ישנן בידיה, והיות שבארץ ישראל ישנה רק הסתדרות אחת כזו, וזה מכבי, אני מציע להיכנס להסתדרות זו בתור גוש מיוחד. זאת היא ילדות להגיד שאין לנו בתור פועלים שום שייכות למכבי... בספורט אין הבדל בין פועל ולא פועל..[5]

ההצעה לחבור להסתדרות מכבי התקבלה ברוב קולות של אחד עשר שתמכו ושבעה שהתנגדו. מדין וחשבון של ועד אגודת "הפועל" החיפאית שנמסר לאסיפה הכללית ב- 8 בינואר 1925, עולה אכזבה מההתקשרות של האגודה עם הסתדרות מכבי ארץ ישראל.

---

[4]. קאופמן, ח', "מכבי מול הפועל" בתוך קאופמן, ח', וחריף, ח', עורכים, תרבות הגוף והספורט בישראל במאה העשרים. עמ' 90- 112. הוצאת יד בן-צבי ומכון וינגייט, ירושלים,2002. וכן מכתבו של יוסף יקותיאלי מתאריך ט' באב תרפ"ו להנס קון מהנהלת הסתדרות מכבי העולמי. ארכיון מכבי, מיכל 90, תיק 23-1- 5.

[5]. פרטי כל האסיפה הכללית של "הפועל" חיפה מיום 28.9.1924. ארכיון תנועת העבודה, סימול IV- 244-874.

הכניסה למכבי לא הועילה לקבוצה, ולא ענתה על הציפיות של התומכים בהצטרפות אליה. "קווינו הרבה מהם.. אבל יותר מחילוף מכתבים לא יצא עד עכשיו." היחסים עם אגודת מכבי חיפה היו משובשים, ומנעו שיתוף פעולה בין שתי האגודות. כך, אגודת מכבי חיפה לא שיתפה את אגודת הפועל במשחקי הכדורגל בליגה המקומית שיזמה. "לו הייתה מתקיימת בארץ הסתדרות ספורט בין-לאומית של פועלים היינו בטח נכנסים להסתדרות הזו לא למכבי".[6] בין חברי האגודה לא הייתה תמימות דעים ביחס למכבי, היו שביקשו אורך רוח והיו שתבעו פרידה מיידית. עניין נוסף שהקשה על היחסים עם מכבי הייתה העובדה, שלא רק שחברי אגודת הפועל היו חברי ההסתדרות הכללית אלא שהם קיבלו גם תמיכה חודשית ממועצת הפועלים המקומית. יתרה מכך, האגודה חתרה להיות ארגון מוכר השייך להסתדרות הכללית לצד חברותה בהסתדרות מכבי. השניות הזו של הפועל לא הלמה את מערכת הערכים המוצהרת של הסתדרות מכבי, לפיה עליה לשמור על ניטרליות פוליטית.

בסופו של דבר, ההחלטה של אגודת הפועל חיפה לחבור למכבי הייתה במישור הפרקטי, תוך שמירת מרחק של אוטונומיה אידאולוגית וארגונית. הריחוק בא לידי ביטוי בתקנות של "הפועל": "א. השם: קלוב ספורטיבי "הפועל" שעל יד ועדת התרבות של הסתדרות העובדים העברים הכללית ארץ ישראל, חיפה". הקשר למכבי אינו נזכר כלל בתקנות.[7] גם בחירת השם "הפועל" באה להפגין אידאולוגיה שונה מזו של מכבי. בשמות האגודות שרווחו בהסתדרות מכבי היו אזכורים לגיבורים ולמעשי גבורה, לצד השם מכבי. כך הופיעו השמות "הגיבור", "שמשון", "חשמונאי", "בר-גיורא" ואחרים, אשר הצביעו על הדגשת יסודות הגבורה והכוח כחלק ממרכזיות הערך הלאומי באידאולוגיה של אגודות הספורט, אך יחד עם זאת, הם ביטאו חוסר פניות פוליטיות - חברתיות. ואילו השם "הפועל" בא להדגיש התארגנות פוליטית מעמדית המאמצת את השקפת העולם של ההסתדרות הכללית שהייתה גם לאומית וגם סוציאליסטית.

אגודת מכבי חיפה לא קיבלה את התפישה לפיה מוצדק שבמכבי יבדילו בין ספורט לפועלים לבין ספורט לאחרים. היא התנגדה למסר האידאולוגי האחר שנשא אתו "הפועל". נוסף לכך הייתה סבורה כי מבחינת המשאבים החומריים, אין אפשרות

---

[6]. פרוטוקול האסיפה הכללית היוצאת מן הכלל של אגודת "הפועל" חיפה, מיום 8 בינואר 1925. שם.

[7]. שם.

לקיום מספר אגודות מכבי ביישוב אחד וגם אין לכך הצדקה. מסיבות אלה היא פעלה להפסקת קיומה העצמאי של אגודת "הפועל" בשתי דרכים עיקריות: האחת - ניסיון להעביר אליה חברים מ"הפועל", והשניה - דחיקה במוסדות המרכזיים של הסתדרות מכבי לקבל החלטה האוסרת על קיומן של שתי אגודות ביישוב אחד.[8]

מרכז הסתדרות מכבי ארץ ישראל לא השכיל להתערב במשבר היחסים שהתחולל בין אגודות מכבי בחיפה, למרות שהאגודה בחיפה ביקשה את התערבות המרכז.[9] במהלך שנת 1925 פרשה אגודת "הפועל" ממכבי והצטרפה להתאגדות הספורטיבית של קבוצות הפועלים שהחלה להתארגן כבר בשנת 1924. בשנת 1926 קם באופן רשמי איגוד הספורט של ההסתדרות הכללית, אשר אימץ את שמה של האגודה החיפאית "הפועל".[10] משהוקמה הסתדרות הספורט המיוחדת של הפועלים, היא החלה בהקמת אגודות "הפועל" בישובים רבים, ובתוכן כאלה שפעלו בהן אגודות מכבי. רבים מחברי הסתדרות העובדים שהיו חברים במכבי עברו לשורות "הפועל". פועלים החליטו להצטרף ל"הפועל" גם בגלל הדימוי ה"אזרחי"- ימני של הסתדרות מכבי ארץ ישראל, שבהנהגתו לא נמצאו חברים המזוהים עם הסתדרות הכללית. יתרה, המנהיגות שהתגבשה בה החל משנת 1924, כמו ריבוי האגודות של מכבי במושבות וההשפעה הגוברת של בני האיכרים בהן, חיזקה את הצביון הימני של הסתדרות מכבי. השנים שבהן חל משבר היחסים בין הפועל למכבי היו שנים של משבר כלכלי מתמשך בארץ ושל התחדדות היחסים בין הפועלים למעסיקיהם. בעיקר הוחרפו היחסים בין האיכרים ובין הפועלים במושבות בשאלת ה"עבודה העברית". האיבה שהתפתחה ביניהם לא אפשרה, למעשה, שיתוף פעולה של בני האיכרים והפועלים בפעילות של אגודות מכבי. סיבה נוספת, לא פחות חשובה, לנטישת חברי הסתדרות הכללית את מכבי, הייתה מערכת ההשמה הבלעדית לקבלת עבודה באמצעות לשכת העבודה של ההסתדרות הכללית.

הקמת ארגון ספורט לפועלים לא היה מעשה מתוכנן של הנהגת הסתדרות העובדים, הוא היה פרי יוזמה של חברים באגודות הספורט שפעלו מכוחם ואמונתם. לא מצאתי עדות למעורבות של הנהגת ההסתדרות בהחלטתם זו, או שהיא עודדה את המהלך זה.

---

[8]. פרוטוקול ישיבת ועדי מכבי והפועל, בתאריך 18.1.1925. שם.

[9]. מכתבו של אליעזר לוברני ליוסף יקותיאלי, מתאריך 18 באוקטובר 1925. ארכיון מכבי, מיכל 90, תיק 23-1-5.

[10]. עדות צורי, ראה הערה 3 לעיל. קאופמן, ח', "מכבי מול הפועל" בתוך קאופמן, ח', וחריף, ח', עורכים, <u>תרבות הגוף והספורט בישראל במאה העשרים</u>. עמ' 93. הוצאת יד בן-צבי ומכון וינגייט, ירושלים,2002.

עתה, משקם איגוד "הפועל" והחל להתחרות עם הסתדרות מכבי, החל מרכז התנועה לנסות ו"להחזיר את הגלגל אחורה", למצוא דרך שתאפשר לאיגודי ההתעמלות של "הפועל" לפעול בתוך המסגרת של מכבי. הפרישה של אגודות הפועלים פגעה קשות בהסתדרות מכבי גם ברמה הארגונית וגם בתפישת יסוד הכלליות בהשקפת עולמה. פרישת הפועלים הציבה את הסתדרות מכבי כארגון המזוהה עם האגף האזרחי בציבוריות היישובית, ארגון אשר אינו יכול לממש את עקרון הכלליות מפני שפועלים אינם חברים בו. במישור הפרקטי פרישת הפועלים גרמה נזק קיומי להסתדרות מכבי: חברים פרשו ממנה והצטמצמו עתודות החברים של מכבי. כן הצטמצמו ההכנסות מדמי חבר ומהשתתפות במפעלים אחרים נושאי הכנסה, ובישובים מסוימים לא התאפשר יותר לקיים אגודה של מכבי. מתוך הערכת הצפוי פנה יוסף יקותיאלי, שלא מילא בעת ההיא כל תפקיד רשמי בהנהגת מכבי, אל הוועד הפועל של ההסתדרות הכללית של העובדים, להתערב במערכת היחסים המשברית שהתנהלה בחיפה "טרם תקיף הצעקה את המחנה".[11]

הניסיונות הראשונים למצוא דרך משלבת נעשו על ידי מרכז מכבי בשנת 1926. תחילה התקיימו המגעים עם באי כוח הפועל, שדעתם הנחרצת הייתה להקים איגוד ספורט נפרד לפועלים ויחד עם זאת היו מוכנים לכך ששני איגודי ספורט- של הפועלים ושל מכבי- יפעלו תחת הנהלה משותפת אחת. מדיון שהתקיים ב"ועד הגדול" [מועצת מכבי בטרמינולוגיה מאוחרת] בפברואר 1926, [12] ואשר הוקדש ליחסים עם איגוד "הפועל", עולה כי אגודת "הפועל" חיפה שפרשה מהסתדרות מכבי ארץ ישראל, ורצתה לפעול במסגרת הכוללת של מכבי העולמית, עקפה את מכבי ארץ ישראל, והתקבלה "כענף למכבי העולמי". [13] בדיון הועלו הצעות שנעו בין קיצוניות, שדרשו להתבצר בעמדות קשוחות לפיהן אין מקום לפשרות וצריך להסלים את הסכסוך על ידי הטלת איסור על מגעים ספורטיביים עם אגודות הפועל. הצעות מרוככות יותר, נועדו לאפשר לחברי "הפועל" לשמור על חברות פורמלית במכבי בלי שיחויבו בהופעות פומביות במסגרתה. עלתה גם ההצעה - לוותר על השם מכבי, ולקבוע שם חדש ומוסכם להסתדרות

---

[11]. מכתבו של יוסף יקותיאלי אל ועדת התרבות המרכזית, של ההסתדרות הכללית של העובדים, מיום 24 בינואר 1926. ארכיון מכבי, מיכל 90, 28-1-5.

[12]. פרוטוקול של ישיבת הועד הגדול של הסתדרות מכבי ארץ ישראל, בימים 26-27 בפברואר 1927. ארכיון מכבי, מיכל 195, תיק 1-141.

[13]. עובדה זו מעידה על התייחסות סובלנית יותר של ההסתדרות העולמית למשבר "הפועל", קו שמאפיין אותה גם מאוחר יותר בהקשר ליחסי מכבי עם השמאל החברתי בארץ בכלל ועם ההסתדרות הכללית בפרט.

המאוחדת. נמצא גם מי שאמר שאין למכבי מונופול על הספורט, ומותר ואפשר שיהיו ארגוני ספורט עבריים אחדים, והדבר לא יפגע בהסתדרות מכבי ובמטרותיה. ההחלטות של אותה ישיבה נטו לקו החומרה ונומקו בכך, כי אם ל"הפועל" אין מניע אידאולוגי להצטרף להסתדרות העולמית מכבי, הרי שלא צריכה להיות לו מניעה להצטרף גם להסתדרות הארצית וזאת עליו לעשות. עד אז הוחלט לאסור על קבוצות הכדורגל של אגודות מכבי להתחרות "עם אגודה עברית שאינה בהסתדרות מבלי לקבל רשיון מיוחד מאת ההנהלה המרכזית".ההחלטה התעלמה מההצעות שהתייחסו למעמד של אגודות "הפועל" בתוך מכבי ארץ ישראל. זו לא הייתה החלטה מפייסת ומקרבת, היפוכו של דבר היא העלתה את רף העימות. ארבעה חודשים מאוחר יותר בישיבה של הוועד המרכזי (25.6.1926) בסעיף "הספור המעמדי" דיווח אבנר שלוש כי ארגון "הפועל" הולך ומתרחב, ומייסד סניפים בערים השונות. כן מסר כי "הפועל" משתמט מלנהל משא ומתן על פתרון "לעבודה משותפת". ההתפתחות המהירה של "הפועל" על חשבון אגודות מכבי והאפשרות שההסתדרות הכללית תחייב את כל חבריה להצטרף לאגודות הספורט שלה, הדאיגה את הדוברים. הגישות להצעת הפתרון היו פשרניות יותר " וייצמן [זליג]: לא הם הוא עיקר הסיבה לפירוד. להם יש דרך כבושה שבה הם הולכים, ועלינו את הפתרון לשאלה זו לא על-ידי מלחמת תנופה."[14]

ההרגשה שהמגעים עם מנהיגי "הפועל" אינם מקדמים פתרון למשבר, הניעה את מרכז מכבי להתמקד בניסיונות שכנוע של הוועד הפועל של ההסתדרות הכללית של העובדים. הם ניסו לדחות את הגדרת מכבי כתנועה בורגנית כאשר מרבית חבריה הם חברי ההסתדרות הכללית. כן טענו שהצורך הלאומי מחייב שתתקיים תנועת ספורט אחת, שהיא כללית ולא מעמדית, ומציעה חינוך גופני לכל. הסתדרות מכבי ביקשה להיעזר אף בקולונל קיש, הנציג הבכיר של ההנהלה הציונית בארץ, שישתמש בכוח סמכותו להשפיע על הסתדרות העובדים להסתלק מתמיכתה באגודת "הפועל" חיפה. [15]

המשא ומתן עם ההסתדרות הכללית הוטל על "הוועדה המקשרת בין הסתדרות המכבי אי"י לבין המוסדות הלאומיים השונים", שחבריה היו זליג וייצמן, זכריה אוריאלי ויוסף

---

[14]. פרוטוקול הועד הפועל הגדול, מיום 25 ביוני 1926. ארכיון מכבי, מיכל 195, תיק 143-1.
[15]. מכתבו של זליג וייצמן אל הקולונל קיש, מיום 27.4.1926. אצ"מ S25/659/2.

יקותיאלי.[16] בישיבתה הראשונה המליצה הוועדה לנהל משא ומתן ישירות עם הוועד הפועל של הסתדרות העובדים אשר שם תהיה להם אוזן קשבת, ולא עם אנשי "הפועל" שלא היו מעונינים בפשרה. עקרונות קווי הפשרה שלדעת הוועדה היו המרביים להסכם עם "הפועל" היו, קיומן של שתי הסתדרויות להתעמלות וספורט בארץ ישראל, הקשורות זו עם זו בקשר פדרטיבי:

> קיימות באי"י שתי הסתדרויות לספורט והתעמלות המכבי והפועל. והן מתאחדות לפדרציה עברית ארצית בכל השאלות הטכניות הכנסת שטה התעמלותית וספורטית קבועה, טרמינולוגיה עברית, הוצאה ספרים. עריכת חגיגות והתחרויות..[17]

הפדרציה תנוהל על ידי הנהלה משותפת כשבבסיס הניהול תהיינה תקנות מוסכמות על שני הארגונים החברים בה. הפדרציה כגוש מאוחד תהיה חברה בהסתדרות מכבי העולמית, כשלכל אחד ממרכיבי הפדרציה יהיה מותר להיות חבר בגוף ספורטיבי נוסף. הסעיף האחרון מתייחס ל"הפועל" שאימץ כחלק ממשנתו האידאולוגית את השקפת העולם הסוציאליסטית, וכפועל יוצא מזה היה חבר ב"אינטרנציונאל הסוציאליסטי של ספורט הפועלים" שנוסד בשנת 1921. ארגון ספורט הפועלים ראה צורך בבידול מעמדי בקביעת מטרות ייחודיות לספורט פועלים, השונות מאלה של הספורט הבורגני. מטרות שאינן יכולות להתקיים בשותפות תחת קורת גג אחת. לכן, הטיל על האיגודים החברים בו מגבלות של השתייכות לארגונים שהשקפת עולמם המוצהרת אינה סוציאליסטית. מגבלה זו הייתה כפי שהסתבר מאוחר יותר מכשול בפני קיום מערכת יחסים תקינה בין שני איגודי הספורט בארץ-ישראל. הרצון של הסתדרות מכבי לנהל את המשא ומתן על הישארות "הפועל" במסגרתה עם המוסד המרכזי של ההסתדרות הכללית של העובדים, לא היה מקובל על מנהיגי "הפועל". לכן, בסופו של דבר התנהל המשא ומתן בין נציגי איגודי הספורט.

ההצעה המפורטת והכוללת ביותר לפתרון המשבר הוגשה על ידי יוסף יקותיאלי, באוגוסט 1926. ההצעה מתבססת על קווי המשא ומתן של הוועדה המיוחדת למשא ומתן והיא מפרטת אותה לנוסח חוזי. הרישא של הצעת ההסכם אמרה:

---

[16]. מכתבו של יקותיאלי אל אבנר שלוש נשיא מכבי ארץ ישראל, מיום 11.8.1926. ארכיון מכבי, מיכל 160, תיק 23-5 .
זליג ויצמן, גיסו של חיים ויצמן, באותה עת היה מנהל מחלקת האספקה של ההנהלה הציונית. זכריה אוריאלי יוצא גדוד העבודה היה פעיל בטחוני וממפקד בכיר ב "ארגון ההגנה".

[17]. פרוטוקול הועדה המקשרת בין הסתדרות המכבי א"י לבין המוסדות הלאומיים השונים, מתאריך ט' באב תרפ"ו. ארכיון מכבי, מיכל 2, תיק 41-1.

1. באי"י שתי הסתדרויות להתעמלות ספורט:

א. הסתדרות ארצית להתעמלות ולספורט "מכבי" ארץ ישראל.

ב. התאגדות לתרבות גופנית "הפועל" ארץ ישראל.

2. כל אחת מההסתדרויות הנ"ל תתנהל באבטונומיה פנימית שלמה בהתאם לתקנות ולחוקים שלהן.

4. יסודות עיקריים נקבעו להסכם זה:

א. הסתדרות המכבי א"י הנה הסתדרות ארצית כללית ובלתי מפלגתית. היא מקבלת חברים לאגודותיה בלי הבדל מעמד ומפלגה היא הנה באת כוח ארצית הרשמית של ארץ - ישראל כלפי חוץ וכלפי פנים.

ב. התאגדות לתרבות גופנית הפועל הנה התאגדות מעמדית ומקבלת את חבריה רק מתוך מעמד העובדים- מקורה חברי ההסתדרות הכללית של העובדים העבריים באי"י. היא הנה באת הכוח הרשמי של ספורט הפועלים העבריים בארץ ישראל.

בהמשך פורטו התחומים שיתקיים בהם שיתוף פעולה בין שני הארגונים, בעיקר בנושאי הספורט. כן אפשרה ההצעה לכל אחד מהארגונים להיספח לארגון בינלאומי, ובלבד שסיפוח זה לא יפגע ביסודות הלאומיים הבאים:

1. עברית הנה שפתה הרשמית של שתי ההסתדרויות הנ"ל.

2. הכרת א"י בתור ארץ העם העברי.

3. הציונות היא הדרך להחייאת עם ישראל ושיבתו לארצו.

4. הכרת ההמנון הלאומי העברי.

5. דגלנו – תכלת לבן.[18]

ככל הנראה, הכנסת סעיף "הערכים הלאומיים" באה כדי לפייס את המתנגדים בהסתדרות מכבי להסכם עם "הפועל" על רקע השקפת עולמם "הציונית כללית", אך משהוכנס סעיף זה הוא הפך לעיקר המחלוקת בין שתי התנועות. יתרה מכך, הוא לא נגע רק ליחסים בין מכבי ל"הפועל", אלא לכלל היחסים היישוביים בין ימין לשמאל, ולכן מנע, למעשה, כל אפשרות של הסכם. משהוכנסו "סעיפי הערכים הלאומיים" לדרישות ההסכם של הסתדרות מכבי אי אפשר היה יותר להוציאם, ו"הפועל" לא יכול היה להסכים להם. להסתדרות הכללית של העובדים היו שני המנונים נוספים: האחד

[18]. הצעת הסכם של יוסף יקותיאלי, מיום 31 באוגוסט 1926. ארכיון מכבי, מיכל 195, תיק 42 - 1.

של מעמד הפועלים הארץ-ישראלי - "תחזקנה", והשני שביטא את הסולידריות עם עמלי העולם - "האינטרנציונאל". המנונים אלו הושרו בכל הכינוסים של הסתדרות העובדים ובאלה של "הפועל". גם עניין הדגל היה קשה ל"הפועל", דגלה של ההסתדרות ושל כל הארגונים והתנועות הקשורות אליה היה על רקע אדום, והיה נישא לצד הדגל הכחול לבן בכינוסיה. "המנוני המעמד" ו"דגלי המעמד" היו הפגנה של האידאולוגיה הסוציאליסטית של ההסתדרות הכללית ושל הארגונים השייכים לה. בלי הסכמה לשני אלה אי- אפשר היה להגיע להסכם.

ב- 15 בינואר 1927 נחתם הסכם בין נציגי הסתדרות מכבי ארץ ישראל לבין נציגי איגוד הפועל, הסכם שהיה תואם את הצעת יקותיאלי להוציא את הסעיף העוסק ב"ערכים הלאומיים". בהסכם נקבע כי: "הנהלת העניינים הטכניים של שתי ההסתדרויות מסתדרות על ידי ועדה פריטטית בת 6 חברים שמושבה בתל אביב.." בסיפא של ההסכם נקבע כי בסעיף המחלוקת יציעו הצדדים תוך שבוע הצעות שיגשרו על פני הפער. [19] בעקבות הסכם זה דווח בדיון במרכז מכבי ב–17 בינואר 1927, כי במשא ומתן עם "הפועל" סוכמו כמעט כל נקודות המחלוקת להוציא "בשאלת הערכים הלאומיים". [20] אלא שכאמור, למחלוקת בסעיף זה לא נמצאו פתרונות וכך למרות שלשני איגודי הספורט היה עניין וצורך בהסכם ביניהם, הם לא הצליחו ליישב את המחלוקת. המשא ומתן בין מכבי ואיגוד "הפועל" התמשך לאורך שנת 1927, וככל שהתמשך ולא נמצאו פתרונות, התרחבה המחלוקת והרצון להגיע להסכם פחת. שני הארגונים התרגלו למציאות. "הפועל", שהיה בתנופה של הגדלת מספר חבריו וסניפיו, החל נוקט בצעדי השהיה, והנהלתו לא הגיבה על המכתבים ועל הפניות להיפגש עם נציגי מכבי. למעשה, בתקופה שבין סוף ינואר 1927 ליוני 1927 התנהל משא ומתן מקוטע, וכשנפגשו נציגי שני הארגונים עלו בדיונים דרישות נוספות, כולל שינויים בנושאים שכבר הוסכם עליהם. "ולבסוף הודיעו כי הם עסוקים בשאלות פנימיות וכל הדבר נשתתק". [21] בפגישה שהתקיימה בין הנהלת מרכז מכבי לבין נציג "הפועל" ב-27 ביוני 1927, הבהיר נציג הפועל כי כל עוד הסתדרות מכבי לא תפנים ש"הפועל" הוא

---

[19]. הסכם בין הסתדרות להתעמלות ולספורט מכבי ובין התאגדות לתרבות גופנית הפועל, מיום 15 בינואר 1927. ארכיון תנועת העבודה,סימול A-59-1-208-VI.

[20].פרוטוקול ישיבת המרכז, מיום 17.1.1927. ארכיון מכבי , מיכל 195, תיק 43 -1.

[21]. דין וחשבון הנהלת המרכז לאסיפה החצי שנתית 3 ביוני 1927. ארכיון מכבי, מיכל 195, תיק 4 –1.

חלק בלתי נפרד מההסתדרות הכללית, ותחול הגמשה בסעיפים של ה"עיקרים הלאומיים", אי- אפשר יהיה להגיע להסכם.[22]

סופם של הדיונים שהם הניבו הסכם של כללי שיתוף פעולה בין שני איגודי הספורט כאיגודים נפרדים, שכל אחד פועל במסגרת ארגונית נפרדת. עיקרו של ההסכם היה הקמת ליגות המאפשרות קיום תחרויות בארץ בין כל קבוצות הספורט. כמו כן הושתת ההסכם שיתוף פעולה בהכשרת מורים ומדריכים להתעמלות, קביעת מינוח עברי אחיד למקצועות הספורט ודרך מוסכמת להעברת חברים מאיגוד ספורט אחד למשנהו. עוד קבע ההסכם כי נושאי שיתוף הפעולה יוסדרו על-ידי ועדה פריטטית, שהחלטותיה יובאו לאישור מרכזי האיגודים.[23] ההסכם הזה התאפשר מפני שהוא התייחס לאיגודי הספורט כאיגודים נפרדים, ולא חייב הסכמה על מערכת ערכית אחידה, ובכך נוטרלה המחלוקת בסעיפי "הערכים הלאומיים". לבד מהסדרת עניין תחרויות הספורט בארץ, פתח הסכם זה את האפשרות ליוזמה של הסתדרות מכבי להקמת התאחדויות הספורט הארציות, שבלעדיהם לא יכלו ארגוני הספורט בארץ ישראל להשתתף בתחרויות ובכנסים ספורטיביים בינלאומיים. למרות ההסכם, היריבות בין מכבי ל"הפועל" לא פסקה; היחסים נשארו מתוחים ונוטים למשברים כמעט בכל נושא שהיה משותף לשני איגודי הספורט. היריבות התגלתה בעיקר במשחקי הכדורגל, מפני שמשחקים אלו נערכו בפני קהל אוהדים רב, והייתה מעורבת בהם יוקרה משולבת של הקבוצה המקומית ושל האיגוד הארצי. לאחר שהקבוצות הבריטיות פרשו מההתאחדות לכדורגל והיה צורך לארגנה מחדש, תבע "הפועל" מעמד שוויוני בניהול ההתאחדות לכדורגל, ואילו חברי מכבי התנגדו לכך, דבר שהביא לפרישת "הפועל". [24] בסופו של דבר שורש היריבות בין שני איגודי הספורט לא נבע ממחלוקת ספורטיבית, אלא ההתנגשויות היו ביטוי ליריבות אידאולוגית פוליטית. כל עוד מקורה של היריבות היה מונע מהמישור האידאולוגי-פוליטי לא התאפשר יישובן של המחלוקות בתחומי הספורט.

שלא כמו הסתדרות מכבי ארץ ישראל, לא ראתה נשיאות מכבי העולמי את עצמה עומדת מצדו השני של המתרס ביחסיה עם תנועת העבודה ועם ההסתדרות הכללית של

---

22. פרוטוקול מספר 30 של הנהלת המרכז, מיום 27 ביוני 1927. ארכיון מכבי, מיכל 195, תיק 143 –1.

23. הסכם בין ההסתדרות הארצית להתעמלות ולספורט מכבי א"י ובין התאגדות לתרבות גופנית הפועל, דאר היום, 25.7.1927.

24. פרוטוקול מישיבת הנשיאות של הסתדרות מכבי ארץ ישראל, מיום 27 בנובמבר 1930. ארכיון מכבי, מיכל 195, תיק 142-1, על הערכת "הפועל" על מערכת היחסים עם מכבי, ניתן לעמוד מדין וחשבון הפועל לשנים 1930 –1931. ארכיון תנועת העבודה, סימול IV-244-62.

העובדים בארץ. מכבי העולמית חיפשה דרכים לרכך את האיבה ביחסים בארץ בין מכבי ו"הפועל" ולהגיע להסכמות שיאפשרו שיתוף פעולה ביניהן. ניסיונות אלה נדחו על ידי מכבי ארץ ישראל שתבע שהנשיאות העולמית לא תנהל מגעים עם נציגי "הפועל". [25] את תחושתה של הסתדרות מכבי כלפי "הפועל" ביטא יקותיאלי במכתב לרוזנפלד חבר הנשיאות העולמית של מכבי:

> ... בנוגע להערותיך בדבר "הפועל", חביבי, אין כאן לפנינו שאלות של פרסטיז'ה, לפנינו עומדות שאלות של קיום. "הפועל" רוצה ליהנות מחורבננו ואין כאן כל מקום להסכמות. הם באים אתנו לידי הסכמה כשהם זקוקים לנו אבל אח"כ הם רומסים אותנו... [26]

שיאה של היריבות התגלה משעלתה שאלת שיתופה של "הפועל" במכביה הראשונה שהתקיימה בשנת 1932 ובשניה שהתקיימה בשנת 1935.

הנשיאות העולמית של מכבי הזמינה את התאגדות "הפועל" להשתתף במכביה, אומנם כאורחים אבל על מדיה ודגליה, כשם שהוזמנו איגודי ספורט יהודים אחרים. ההזמנה לא התקבלה על ידי "הפועל" בהתלהבות. חברי המזכירות של האיגוד היססו אם להיענות להזמנה, גם בגלל התנגדות אידאולוגית, וגם משום שההשתתפות בכינוס בינלאומי חייבה קבלת רשותו של איגוד ספורט הפועלים הבינלאומי. הדיון על השתתפות "הפועל" במכביה התקיים בישיבת מזכירות "הפועל" עם חברי הוועד הפועל של ההסתדרות. שני נימוקים הועלו נגד ההשתתפות במכביה: האחד אידאולוגי, שטען כי אי- אפשר לפועלים להשתתף באירוע יחד עם "בני בנימין בני האיכרים. המתכחשים לעבודה עברית, המנהלים מלחמת קודש בארגון הפועל העברי". הטעם השני לאי- השתתפות במכביה היה, כי "הפועל" לא הוזמן לקחת חלק בהנהלתה. שאלת ההשתתפות במכביה הוצגה על ידי המתנגדים כשוות ערך לשאלת האיחוד של "הפועל" עם מכבי, שאינו יכול להתקיים מפני שלא ייתכן שיתוף פעולה עם "הבורגנות העברית".

חברי הועד הפועל של ההסתדרות חיפשו דרך לשיתופו של הפועל במכביה, בן גוריון קיבל על עצמו לפעול לקבלת אישורו של איגוד ספורט הפועלים הבינלאומי. דב הוז

---

[25]. החלטות מועצת הסתדרות מכבי ארץ ישראל מיום 20 בנובמבר 1930. ארכיון מכבי, מיכל 195, תיק 142-1.

[26]. מכתבו של יקותיאלי אל רוזנפלד חבר הנשיאות העולמית מיום 25 בפברואר 1931. ארכיון צבי נשרי, חטיבה 1.10 , מיכל 159, תיק 18.

העלה את האפשרות שישונה מעמדה הבלעדי של מכבי בניהול המכביה. ואילו חברי מזכירות "הפועל" גילו עמדות קשוחות שנשענו על האידאולוגיה הסוציאליסטית.[27] מנהיגי "הפועל" היו מוכנים להגיע לפשרה, לפיה תולאם המכביה ותהיה לאירוע שיאורגן על ידי הוועד הלאומי, הסוכנות היהודית, הפועל ומכבי. נציגי מוסדות אלה ירכיבו את הוועדה המכינה והמנהלת של הכינוס, כדי להביע את זכות הראשונים של מכבי הסכימו חברי מזכירות "הפועל" שהכינוס יקרא "מכביה", אך הם התנגדו שיינתן מעמד מיוחד להסתדרות מכבי ב"מכביה". [28]

הסוכנות היהודית ייחסה חשיבות להצלחת המכביה ככינוס ספורטיבי יהודי בארץ ישראל , וכהפגנת הזדהות של העולם היהודי עם העשייה הציונית בארץ. יחד עם זה, לאור המצב המתוח בארץ, גם ביחסים עם הערבים תושבי הארץ וגם עם שלטונות המנדט, לא רצתה הסוכנות שהכינוס יהווה הפגנה פוליטית ציונית ובודאי שלא יופגנו בו חילוקי דעות. על כן, ניסו ראשי הסוכנות והוועד הלאומי לפשר במשבר זה. חיים ארלזורוב, הנציג הבכיר של הסוכנות היהודית בארץ ומנהל המחלקה המדינית שלה, כינס את נציגי הוועד הלאומי ואת נציגי איגודי הספורט לפגישה שנועדה לפשר בין עמדות הצדדים כדי לאפשר ל"מכביה" להיערך ללא מתחים. בדיון תבעו אנשי "הפועל" כי המכביה תהיה מפעל של ההסתדרות הציונית. היא שתקבע את כלליה והיא שתזמין את הארגונים השונים להשתתף בה. כן תבעו, כי איגודי הספורט יהיו בעלי מעמד שווה בהנהלתה. הסתדרות מכבי הייתה מוכנה ללכת כברת דרך ארוכה לקראת "הפועל", לבד מההסכמה ש"הפועל" יופיע במדיו ובדגליו כולל הדגל האדום. היא הסכימה להעניק ל"הפועל" זכויות כמו לאחת ההסתדרויות הארציות של מכבי, כן הציעה כי נציגי "הפועל" ישתתפו בכל אחד משלושת מוסדות הניהול של המכביה; במוסד השיפוט הספורטיבי יהיה לו ייצוג שווה כמו למכבי ארץ ישראל, בועדה הטכנית הקובעת את ההסדרים הספורטיביים היה "הפועל" כבר שותף ללא כל הסכם והוא יוכל להמשיך להשתתף בה. אשר לוועדת המכביה, הוצע, שלמרות ש"הפועל" לא היה מוכן להשתתף בנטל הכספי של המכביה, לאפשר לו לשלוח בא כוח אליה. "אולם צריך שיהיה ברור כי ביחס לבעלות המפעל דינו של הפועל כאורח". ארלזורוב קיבל את העמדות העקרוניות של הסתדרות מכבי כולל את "בעלותה" על "המכביה":

---

[27]. פרוטוקול מישיבת מזכירות הפועל עם חברי הועד הפועל של ההסתדרות הכללית של העובדים, מיום 1 בדצמבר 1931. ארכיון תנועת העבודה, סימול IV-208-1-285.

[28]. החלטות הועידה הראשונה של "הפועל", 11 בדצמבר 1931. ארכיון תנועת העבודה, סימול IV-244-42.

המסקנות: הנהלת הסוכנות מתנגדת לכך שהמכביה תשא איזה צביון פוליטי - ציוני או מפלגתי. יש לבטוח בהשפעה הציונית של המכביה גם אם לא יהיה לה שום אופי אחר מלבד הספורטיבי. ובכן סיסמאות לא תהיינה. אשר לדגלים אין אנו מעונינים בהסתבכויות המוכרחות לבוא מתוך הפגנת הדגל האדום דווקא במקרה זה, כשם שבכלל אין אנו מעונינים בשימוש מופרז בדגלים, אלא בהפחתת האופי ההפגנתי של הכנוס הזה... ביחס לשאלות הארגוניות, הרי ההשתתפות בהתחרויות ובארגון הטכני נסתדרה. ואשר להנהלה הכללית - מן הראוי ש"הפועל" ישתתף גם בה. הצעת "הפועל" בדבר הרכב ההנהלה מחייבת מבנה אחר לגמרי מן הקיים, ואיננה לעניין..[29]

לעניין הניהול הציע משה שרתוק, שניהל את הישיבה לאחר שארלוזורוב פרש ממנה, פשרה לפיה יהיה בהנהלת המכביה שוויון לבאי הכוח של "הפועל" ומכבי ארץ ישראל ובנוסף מספר נציגי מכבי העולמי בהנהלה יהיה שווה כמו לכל אחד מהארגונים הארצישראליים. הסדר זה היה אמור להקנות ל"הפועל" מעמד שווה עם מכבי ארץ ישראל, אבל היה משאיר רוב מכריע בהנהלה להסתדרות מכבי. בסיכומה של הישיבה הודיע נציג "הפועל" כי מאחר שלא מדובר בכינוס ספורטיבי עולמי של הנוער העברי אלא בכינוס עולמי של מכבי, "הפועל" לא יכול להשתתף בו, אך יהיה מוכן להשתתף בתחרות במקצועות הספורט. הישיבה הסתיימה בדבריה של הנרייטה סולד: "לא ייתכן שיהיה פילוג כזה בארץ, המאמצים להבטחת שיתוף הפעולה מוכרחים להימשך". ב- 4 בפברואר 1932, כינס ארלוזורוב ישיבה נוספת לדיון בהשתתפות "הפועל" ב"מכביה", גם בה לא התקרבו המתדיינים להסכם. "הפועל" ביקש לדחות את החלטתו, הסתדרות מכבי התנגדה וארלוזורוב הודיע כי אם לא יגיעו להסכם בישיבה זו "תסיר הנהלת הסוכנות מעל עצמה את האחריות להמשכת המשא ומתן" כך הסתיים חלקם של המוסדות הלאומיים בניסיונות הפישור.[30]

למחרת היום התקיים דיון במזכירות הוועד הפועל של ההסתדרות בנוכחות דוד בן גוריון, מזכיר ההסתדרות באותה עת, בעניין השתתפות במכביה כשלדיון הוזמנו חברי מזכירות "הפועל". בישיבה זו העלה מזכיר "הפועל" שלושה תנאים אולטימטיביים להשתתפות במכביה: שוויון מוחלט ל"הפועל" עם מכבי בניהול המכביה, מתן סיוע

---

[29] פרוטוקול הישיבה בשאלת השתתפות "הפועל" במכביה,במשרד הנהלת הסוכנות, ביום 24 בינואר 1932. אצ"מ S/256716. ראוי להעיר כי ארלוזורוב היה חבר ב"הפועל הצעיר" לפני הקמת מפא"י, מפלגה שלא דגלה בסוציאליזם האינטרנציונלי ובסמליו.

[30] שם.

כספי ממכבי העולמי ל"הפועל" וחופש ל"הפועל" להזמין משתתפים במכביה מחוץ לארץ. לפי הצעת בן גוריון נמסרה למרכז "הפועל" סמכות ההחלטה אם להשתתף במכביה או לא, אך דעתו של בן גוריון הייתה שעל הפועל להשתתף ב"מכביה".

.. בעולם לא ידע איש ש"הפועל" לא השתתף ומדוע. יקרה פרצדנט - שאפשר בלי "הפועל". לא ידוע אם בשנים הבאות ירשו השתתפות "הפועל" בדגלו ובתלבשתו. לא יודעים מי ישב אז בסוכנות ובוה"ל ובעיריה וגם מה תהיה הממשלה. אם "הפועל" ישתתף ייהנה מההפגנה ומהפרסום העולמי, יקבע פרצדנט שהדגל האדום יופיע, יראו גם בארץ וגם בחו"ל כוח "הפועל".. [31]

"הפועל" החליט שלא להשתתף במכביה, עובדה שלא פגעה בהתנהלותה הסדירה ובעוצמת המפגן הלאומי של הכינוס היהודי- ציוני, הראשון שנערך בארץ בממדים בינלאומיים.

אחרי שתם הוויכוח בעניין ההשתתפות ב"מכביה", חלה רגיעה ביחסים בין שני איגודי הספורט. היה זה צורך קיומי להתנהלותה של מערכת הספורט שהתמקדה יותר ויותר במפגנים תחרותיים בכל ענפי הספורט. גודלה של האוכלוסייה היהודית בארץ לא אפשר קיומן הכלכלי של שתי מערכות ספורט נפרדות. מיד עם תום המכביה שהסתיימה ב 6 באפריל 1932, החלו המגעים לשיפור היחסים. בפגישה לא רשמית בין נציגי האיגודים, הוצע שיוקם מוסד גג שיפקח על פעולות שתי ההסתדרויות, ושבראשו תעמוד אישיות שאינה מזוהה עם אחת מהן. בישיבת הנשיאות של מכבי הוחלט לפתוח במשא ומתן רשמי עם "הפועל" במטרה להביא להקמת "יועדה משותפת להסתדרויות הספורט העבריות בארץ" . [32] משא ומתן זה, שכבר בשלביו הראשונים הייתה מעורבת בו הנהלת הוועד הלאומי, הסתיים בהסכמה על הקמת ועדה פריטטית לשיתוף פעולה בין שני איגודי הספורט שתפעל על יד המועצה לתרבות גופנית של הוועד הלאומי. הוסכם שבראש הוועדה יעמוד נציגה של המועצה לתרבות גופנית. תפקידיה המיידיים היו: יצירת התאחדויות מקצועיות בכל ענפי הספורט ועריכת תחרויות ארציות באותם ענפי ספורט. כן היה על הועדה להסדיר תחרויות ארציות ומקומיות בכל ענפי הספורט

---

[31]. יומן בן גוריון מיום 5 בפברואר 1932, ארכיון בן גוריון, המרכז למורשת בן גוריון, שדה בוקר.
[32]. פרוטוקול מישיבת נשיאות מכבי ביום 11 באפריל 1932. ארכיון מכבי, מיכל 195, תיק 142-1.

בין שני האיגודים. בישיבה סוכם גם, כי שני האיגודים יתאמו עמדות בכל שאלות הספורט בארץ ישראל.[33]

בחודש ינואר 1933 ביקר הלורד מלצ'ט שהיה נשיא הסתדרות מכבי העולמית בארץ, והציע כי "הפועל" יצטרף ל"ברית העולמית של מכבי". הצעה זו עלתה לדיון בפגישה של בן גוריון עם מרכז "הפועל". גם בדיון זה התגלתה עמדת "הפועל" כיותר מלטנטית מזו של ההסתדרות. כל חברי המרכז שהשתתפו בדיון שללו את האפשרות של חיבור למכבי העולמי בטענה שהוא יזיק ליחסים עם מכבי בארץ, ימנע הקמת סניפים של "הפועל" בחוץ לארץ, ונוסף על כך, וכמובן נימוק האידאולוגי "יש הבדל בין ספורט הפועלים ובין ספורט בורגני" דעתה של ההסתדרות הייתה שונה:

> הערתי שהעמדה הפרינציפיונית של ההסתדרות היא בדיוק להפך ממה שקבעו אנשי "הפועל". עמדתה הפרינציפיונית של ההסתדרות היא בעד הסתנפות, א. מפני שאין אנו יכולים להסגיר את התנועה הזאת לאחרים. חברי המכבי בחו"ל אינם מוכרחים להיות שונאי פועלים. הנוער שלהם אינו שונה מהנוער שלנו. ב. מפני שאין אנו רוצים למסור למכבי הארץ ישראלי את תנועת המכבי בעולם...[34]

גם במקרה זה ביטלה ההסתדרות הכללית של העובדים את דעתה מפני דעתו של מרכז הפועל ומאום לא השתנה.

ההכנות למכביה השניה שנקבעה לשנת 1935, החלו כבר ב- 1933. אך רק בשלהי שנת 1934 הוזמן "הפועל" להשתתף בה, ושוב התחדש הוויכוח על מתכונת השתתפותו. גם הפעם ניסתה הסוכנות היהודית לפשר בין שני הארגונים. נושאי הויכוח לא השתנו, "הפועל" שוב דרש שה"מכביה" תולאם ומכבי סרב. מלבד זאת, חזר "הפועל" והתנה את השתתפותו, בקבלת מעמד שווה בניהול המכביה. מכבי הייתה מוכנה לשתף את "הפועל" רק בניהול החלק הטכני של המכביה כמו השיפוט בתחרויות. בנוסף על כך, דרש "הפועל" כי יוזמנו ל"מכביה" חבריו מחוץ לארץ וחברי תנועות הנוער של ארץ ישראל העובדת, וכל המשתתפים ילבשו את מדי "הפועל" ויניפו את דגלי "הפועל" הכוללים את הדגל האדום, בכך ביקש, הפועל להופיע כגוף הדומיננטי מכביה. מכבי דחה את תנאי "הפועל". על כן החליט "הפועל" שכדי לא לפגוע באחדות תשתתף

---

[33]. פרוטוקול מישיבת נציגי איגודי הספורט עם יושב ראש המועצה לתרבות הגוף, הנרייטה סולד, מיום י"ג בניסן תרפ"ב ומכתבה של האחרונה לשני הארגונים מיום כ"ד בניסן תרפ"ב. ארכיון תנועת העבודה סימול 136-244 -IV.

[34] יומן בן גוריון מיום 19 בינואר 1933. ארכיון מורשת בן גוריון , שדה בוקר.

נציגות שלו רק בטקס הפתיחה של המכביה. מהדיונים [35] שהתקיימו בוועד הפועל של ההסתדרות הכללית עולה, כי מרבית חברי מרכז "הפועל" התנגדו מטעמים אידאולוגיים לשותפות עם מכבי, ולכן העמידו מראש תנאים שלא יתקבלו על- יד מכבי. [36] נוכח המשבר במשא ומתן התערב משה שרתוק, מנהל המחלקה המדינית של הסוכנות, באותה עת. ככל הנראה, סיכם בדיון מקדים עם נציגי "הפועל" על התנאים שבהם "הפועל" יהיה מוכן להשתתף במכביה. בפתק בכתב ידו שכותרתו "הוסכם" מפורטות ארבע דרישות "הפועל": [37]

א. הסוכנות היהודית תיטול לידה את עניין המכביות החל מהמכביה השלישית.

ב. הפועל ישתתף על דגליו ובתלבושתו.

ג. בתהלוכת הפתיחה יצעד הפועל מיד לאחר מכבי.

ד. הפועל ישותף בכל מוסדות הניהול של המכביה.

לא הוזכרה בו הדרישה של השתתפות תנועות הנוער של ארץ ישראל העובדת ושל חברי "הפועל" מחוץ לארץ. לאחר שהגיע שרתוק לסיכום עם "הפועל" נפגש ב- 13.2.1935 עם נציגי הנהלת המכביה שכללו את חברי נשיאות המכבי העולמי וחברי נשיאות המכבי ארץ ישראל. בישיבה זו התקבלה הצעת הסיכום של שרתוק שתאמה את ההסכמות שלו עם "הפועל", להוציא את הסעיף המתיר ל"הפועל" להניף את הדגל האדום. נציגי מכבי טענו כי הנפת הדגל האדום יכולה לעורר מהומות, והם מוכנים להסכים להנפתו רק אם הסוכנות היהודית תקבל על עצמה את האחריות על תוצאות אפשריות של המהומות. [38] נושא זה של הנפת דגלי "הפועל" האדומים שהיה נראה כסעיף עליו התקבלה הסכמת הסתדרות מכבי כבר בשלבים הראשונים של המשא ומתן, הפך לסלע מחלוקת שעליו התנפצה השתתפות "הפועל" במכביה השניה. הסתדרות מכבי חזרה מהסכמתה בעניין זכות "הפועל" להופיע עם דגליו, התנגדות זו הייתה, למעשה, אמתלא שכיסתה על כך שהסתדרות מכבי ארץ ישראל התנגדה בעצם לשיתוף "הפועל" במכביה. התנגדות זו נבעה, לפי דברי מנהיגי מכבי ארץ ישראל, מיחס האיבה של

---

[35]. ישיבת הועד הפועל של ההסתדרות, מיום כ' שבט תרצ"ה, 24.1.2935. ארכיון תנועת העבודה, פרוטוקולים של הועד הפועל.

[36]. פרוטוקולים מישיבת הנהלת המכביה השנייה עם נציגי הפועל בתאריכים 21 בנובמבר 1934, ו 3 בדצמבר 1934. ארכיון תנועת העבודה, IV-104-22.

[37]. פתק בכתב ידו של משה שרת ללא תאריך. אצ"מ J1/2182.

[38]. זיכרון דברים מישיבת באי כוח הנהלת הסוכנות והועד הלאומי עם באי כוח הנהלת ה"מכביה", מיום 13.2.1935, אצ"מ, J1/ 2182.

"הפועל" למכביי".[39] למרות החלטת הפועל שלא להשתתף במכביה, לאחר שלמעשה אף אחת מדרישותיו לא התקבלה, וכדי לא לפגום בהפגנת האחדות בכינוס המכביה, נערכה פגישה של חברי הנהלת הסוכנות עם הלורד מלצ'ט נשיא מכבי העולמי, ועם נציגי הפועל שבעקבותיה פרסם הועד הפועל של ההסתדרות הודעה לעיתונות:

> בין המסובים לא היו כל חילוקי דעות בדבר ארגון המכביות הבאות והיקפן, אולם התברר שלא הוכשרו התנאים להשתתפות נאותה של "הפועל" ב"מכביה" זו והוחלט שהפעם ישתתף "הפועל" רק בטכס הפתיחה ויביא ל"מכביה" את ברכת "הפועל" הארץ ישראלי[40]

"הפועל" היה יכול רק למצוא פיצוי בתשובתו של הלורד מלצ'ט שנשאה לאחר ברכת "הפועל":

> יש לי העונג הגדול ביותר לברך כאן את ב"כ התאגדות הפועלים לתרבות גופנית "הפועל", ההתאגדות המייצגת במידה גדולה את פועלי ארץ ישראל, אשר בלעדיהם לא היתה הציונות מתקיימת בצורה בעלת חשיבות לעם ישראל. הם מייצגים את האידיאל הנעלה של עבודה לשמה הנותן כבוד לאומה חדשה, שחובתנו הקדושה היא ליצרו. בלעדם לא תוכלנה אף פעם חגיגות לאומיות לספורט להיות שלמות.[41]

הוויכוח על השתתפות "הפועל" במכביה מעלה את ההבדלים בין ההתייחסות של הסתדרות מכבי העולמית אל ההסתדרות הכללית, לבין זו של הסתדרות מכבי ארץ ישראל. בעוד שהאחרונה התייצבה באגף הימני החברתי ביישוב, העריכה הסתדרות מכבי העולמית, למרות שהשתייכה לציונות הכללית, את תנועת העבודה ואת חלקה ביישוב הארץ. הסתדרות מכבי העולמית הגיעה להסכם עם ההסתדרות הכללית על הצטרפות חברי תנועת הנוער שלה – המכבי הצעיר, לתנועת "החלוץ", כדי שחבריה יוכשרו במסגרתה לחיי הארץ, ויעלו לארץ במכסת רשיונות העלייה שלה. הסתדרות מכבי ארץ ישראל ראתה ביריבות עם "הפועל" ביטוי למאבק קיומי. "הפועל" היה חלק מתנועת העבודה ששלטה בעמדות המפתח במוסדות השלטון העצמאיים של היישוב. הוא נהנה מתמיכה תקציבית של ההסתדרות הכללית, ולא היה צריך להיאבק על קיומו הכלכלי. חבריו נהנו מעדיפות במציאת עבודה, לרשותם עמדו שירותי

---

[39]. מכתב של ד"ר ה. ללבר, יושב ראש הנהלת המכביה השניה, מיום 20 במרץ 1935. אצ"מ S25/6713.

[40]. "הפועל "בפתיחת המכביה, הודעת הועד הפועל של ההסתדרות הכללית. דבר, מיום 1 באפריל 1935.

[41]. נפתחה המכביה השניה, דבר, מיום 3 באפריל 1935, וכן תשובתו של הלורד מלצ'ט לברכת הפועל בפתיחת המכביה. דבר, 3 באפריל 1935.

הבריאות והרווחה של ההסתדרות הכללית.[42] הוא היה חלק מארגון פוליטי שהייתה לו אידאולוגיה מגובשת – ציונית סוציאליסטית. מכבי הייתה תנועה שהגדירה את עצמה כחלק מ"החוגים האזרחיים", אבל אלה לא שימשו מערכת תומכת מבחינה כלכלית. באידאולוגיה הציונית כללית שאומצה על- ידי מכבי, לא היה כדי להלהיב צעירים. לכן, ביישוב, שהערות הפוליטית שלו הייתה דומיננטית, הפכה היריבות עם "הפועל" לחלק מהאידאולוגיה של מכבי. המאבק של הסתדרות מכבי נגד סמליו ודגליו האדומים של הפועל, שימש מכשיר ליצירת ציבור תומכים נלהב. ההתנגדות לשיתופה של "הפועל" במכביה בשל סמלי המעמד והויכוח מעל דפי העיתונים, הפכו אותו לנושא כלל יישובי. הייתה זו הזדמנות ראויה לשרת את הצרכים האלה. על-כן אין להתפלא שלמרות הסיכום עם הלורד מלצ'ט ערב המכביה השניה והכרזתו בפתיחתה, הרי משהחלו בהכנות למכביה השלישית, עלתה שאלת שיתופו של "הפועל" כאילו לא הוסכם על כך מראש. שוב התייצבה הסתדרות מכבי ארץ ישראל כסַמן ההתנגדות לשיתוף של "הפועל" עם דגליו וסמליו במכביה. גם הפעם התנגדה מכבי ארץ ישראל לתת ל"הפועל" מעמד במוסדות המכינים ומבצעים את כינוס המכביה.[43]

במהלך שנת 1937 הייתה אמורה להתכנס ועידת מכבי העולמית בורשה, ובין יתר הנושאים לדון גם בהכנות למכביה השלישית. בהקשר לכך כתב אהרון נתנאל מאמר בעיתון ההסתדרות "המכבי" שבו האשים את הנהגת מכבי העולמית כי היא "לא ידעה ואולי גם לא היה לה האומץ לקבוע פעם ולתמיד - מהו מפעל המכביה ולמה הוא משמש". לקראת המכביה הממשמשת ובאה הוא תבע מהוועידה שתקבל החלטות ברורות על למהותה של המכביה, ומי יכול להשתתף בה. עמדתה של הסתדרות מכבי ארץ ישראל נותרה כי המכביה הוא מפעל של הפגנה לאומית, כינוס של מכבים מכל העולם, "וכשאנו אומרים מכבים מהעולם הרי ממילא מתכוונים אנו לכל הספורטאים היהודים הלאומיים.." ורק אלה יכולים להשתתף בה. לעומת זאת אסור שישתתפו

---

[42]. ראה מכתב סודי של נחום חת לועד הפועל של הסתדרות מכבי העולמית, בעניין שיתופה של "הפועל" במכביה השלישית, ללא תאריך, ארכיון מכבי, מיכל 138, תיק 23- 6. וכן סאמט ש', "הערות לועידה השנתית של מכבי", הארץ, מתאריך 1.11.1935.

[43]. חליפת מכתבים בין משה שרתוק ובין מרכז "הפועל" ובינו ובין זליג ברודצקי חבר הנהלת הסוכנות בלונדון ונשיא הסתדרות מכבי העולמית. בתאריכים ספטמבר 1937 עד דצמבר אותה שנה. אצ"מ S25/5714.

"ספורטאים אשר האינטרנציונלים השונים מפקדים עליהם."[44] לשון אחרת, מכבי ארץ ישראל הודיעה על התנגדותה לשיתופו במכביה של "הפועל", אשר היה חבר באינטרנציונאל הסוציאליסטי. במאבק על דעת הקהל היישובית הייתה היריבות בין שתי תנועות הספורט נוחה לשתיהן: מכבי, הפגין את הלאומיות הממוקדת בציונות, ובעבור "הפועל" הייתה זו הפגנת מאבק מעמדי בבורגנות. המצב הנוח ביותר להפגנה מוחצנת של היריבות היה בהתמקדות בנושאים שבאופן מלאכותי ייחסו להם רמת חשיבות עליונה. בעוד שלמעשה הם היו חסרי חשיבות לפעילות הספורטיבית בארץ, כמו שהיו זרים למטרות המכביה, שהיו בין היתר הפגנה של אחדות לאומית ציונית.[45] לעומת זאת, שתי ההסתדרויות השכילו לקיים שותפות בצרכים המעשיים, שהיו בעיקר קיומה של הליגה לכדורגל ותחרויות במקצועות הספורט התחרותי האחרים. גם בתחומים אלה היו חיכוכים, אבל משבאים להעריך את התקופה כולה ניתן לומר כי שתי תנועות הספורט הצליחו לקיים את חיי הספורט של היישוב בצורה תקינה.

ב- 19 בדצמבר 1938 חתמו מכבי ו"הפועל" על הסכם שהסדיר את פעולת הליגה של הכדורגל.[46] אחרי תקופה של ניתוק יחסים, כולל בתחרויות ספורט בין מכבי ל"הפועל" במהלך שנת 1943, דן מרכז מכבי ב- 4 באפריל 1944 בשאלת היחסים עם "הפועל". תוך כדי הדגשת העיקרון של "שלילת הספורט המעמדי" טען נחום חת בזכות הצורך בהסכם: "אולם דבר אחד ברור - קיימת מציאות של "הפועל" ...אין להתעלם כי גם אצלנו מורגשת ירידה באם אין יריב מתאים לתחרות".[47] בחודש מרץ 1946 נחתם הסכם בין מכבי ל"הפועל" על הסדר של שוויון בהנהלת ההתאחדות לכדורגל וקביעת דרך ליישוב מחלוקות בין שתי תנועות הספורט.[48] ביוני 1946 הגיעו נציגי מכבי ונציגי "הפועל" להסכם עקרוני כולל להסדרת יחסי הספורט בארץ ישראל. נמצאה גם הדרך להתגבר על הקושי של השתתפות "הפועל" בהתאחדות הספורט לחובבים, קושי שנבע

---

[44]. נתנאל, א', "לקראת הועידה בוורשה", המכבי, חוברת א', ב', מיום 27 בדצמבר 1936. ארכיון מכבי, מיכל 135, תיק9 -8 . אהרון נתנאל, סוחר בעיסוקו, מהמנהיגים הבולטים של הסתדרות מכבי החל מהמחצית השניה של שנות ה- 30 של המאה שעברה. במשך תקופה ארוכה היה יושב ראש מרכז ההסתדרות המוסד הביצועי של ההסתדרות.

[45]. בסופו של דבר, כינוסה של המכביה השלישית נדחה בתחילה בגלל ה"מאורעות" בארץ ואחר כך בגלל פרוץ מלחמת העולם השניה. כינוסה של מכביה זו חל לאחר קום המדינה ולכן הוא חורג מתחום מחקר זה.

[46]. הסכם בין מרכז "הפועל" ובין מרכז מכבי, מיום 19 בדצמבר 1938 , להסדר היחסים בהתאחדות לכדורגל. ארכיון תנועת העבודה, IV-244-289.

[47]. פרוטוקול מספר 3/44 מישיבת מרכז מכבי ביום 4 באפריל 1944. ארכיון מכבי, מיכל 195, תיק 144- 1.

[48]. הסכם בין מרכז המכבי לבין מרכז הפועל, בעניין ההתאחדות לכדורגל, מתאריך 21 במרץ 1946. ארכיון צבי נשרי, חטיבה 1.10, מיכל 159, תיק 23.

מהגבלות השתייכות "הפועל" ל"אינטרנציונל הספורטיבי הסוציאליסטי". [49] בדין וחשבון המרכז לשנת תש"ח - תש"ט נכתב:

> המו"מ עם הפועל על הסדר היחסים הספורטיביים שהתנהל שנים רבות הובא לסיכום וסיום. אחרי מו"מ ממושך ומייגע שבו היה לחברינו חלק פעיל מאוד נחתם הסכם לשנה בין התאחדות אגודת הספורט לחובבים לבין מרכז הפועל אשר הסדיר את הבעיה הזאת.[50]

אחרי כעשרים וארבע שנים הצליחו תנועות הספורט, ערב הקמת המדינה, להגיע להסכמות והסדרים שאפשרו קיומה של מערכת פעילות ספורטיבית תקינה.

---

[49]. הסדרת יחסי ספורט בארץ ישראל, 6 ביוני 1945. ארכיון תנועת העבודה, IV 244-280.

[50]. ספר המכבי, דין וחשבון המרכז לתקופת תש"ח - תש"ט, ארכיון מכבי, מיכל 170, תיק 1181– 8.

פרק 7: המכבי הצעיר

הדיון במכבי הצעיר מתייחס לשתי תנועות נוער בשם זה שפעלו בארץ ישראל , שתיהן היו קשורות עם הסתדרות מכבי. התנועה האחת הוקמה על ידי הסתדרות מכבי ארץ ישראל, והשניה נוסדה לאחר התארגנות של בני נוער בגרמניה, באוסטריה ובצ'כוסלובקיה בתוך הסתדרות מכבי העולמית. תנועת נוער זו הייתה פעילה בכל אחת משלוש הארצות והייתה לה הנהגה מרכזית-עולמית. ההחלטה על הקמת המסגרת העולמית התקבלה בכינוס של תנועת המכבי הצעיר שנערך בארץ ישראל, לאחר המכביה השנייה בשנת 1935. בכל זאת, המכבי הצעיר הארץ-ישראלי, שנציגיה השתתפו בכינוס היסוד, החליטה שלא להצטרף לתנועה העולמית. אבל המצב הסתבך עוד יותר, כי תנועת מכבי הצעיר העולמית העבירה את מרכז פעילותה לארץ ישראל ומנהיגיה השתקעו בה. כל ההכוונה האידאולוגית של התנועה וההכרעות הארגוניות הקובעות התרחשו בארץ. נוצר, איפוא, מצב שהתקיימו בארץ שתי תנועות נוער של הסתדרות מכבי. כדי להבדיל ביניהם, כונתה התנועה העולמית "מכבי הצעיר העולה". שנים אחדות הייתה "המכבי הצעיר העולה" חלק מהסתדרות מכבי ארץ ישראל. לכן, מתייחס המחקר לפעילות של מכבי הצעיר העולה בארץ, כל עוד שמרה על זיקתה להסתדרות מכבי.

הקמת תנועות הנוער

ניצנים ראשונים של תנועות נוער החלו כבר במחצית הראשונה של המאה ה – 19. אך התגבשותן ומיסודן היה בשלהי המאה ה - 19 כשהוכר הצורך של נוער להתארגן בקבוצות לפי יסודות גיליים, וקיומה של "תרבות נעורים" בעלת מאפיינים מיוחדים. עיקרה של תרבות זו היא הראייה את עולם המבוגרים כעולם לא מושלם ולנוער יש שליחות לתקנו. מרדנות שנעה בין אי- קבלה חלקית של ערכי חברת המבוגרים ועד השאיפה לעצב מערכת שונה של ערכים חברתיים.

לתנועות הנוער גוונים שונים אבל אפשר לראות בשתיים כמייצגות את הזרמים השונים שלהן: הוונדרפוגל - ציפור נוד-(wandevogel) הגרמנית ותנועת הצופים האנגלית(Scouts).

תנועת הנוער הגרמנית הוונדרפוגל, נוסדה בשנת 1897, כמחאה נגד החברה הגרמנית השקועה בחומרנות ונגד הסדר החברתי, הבורגני והשמרני ששלט בה. את השוני שלהם מהסדר הקיים סמלו בקרבה אל הטבע, בחיי פשטות וצניעות, ובהעלאת ערך העמלנות וההתנזרות משתייה ועישון. היו בה דיונים על אפשרות של הגשמה עצמית בחיים קומונליים. התנועה יצרה לעצמה סגנון חיים והוויה שהיו מיוחדים לה.

הם שללו את ההווה אבל לא גיבשו את תמונת העתיד.

שונה הייתה הקמת תנועת הצופים האנגלית שנוסדה על ידי באדן פאול באנגליה בשנת 1906. השם Scouts שניתן לה בא להדגיש את תפקידה כחלוץ העובר לפני המחנה והנכון בכל עת למלא תפקיד. ללא קשר לצבאיות, התנועה דגלה בעיצוב אופיו של הצעיר כדי שיוכל להתמצא בכל מקום ובכל מצב וכדי שיהיה נכון לסייע לזולת. למטרה זו חונך הנוער להגברת כושרו הגופני, למחנאות, לשדאות ולספורט. התנועה נתפשה כהשלמה לתוכנית הלימודים של בית הספר - מילוי התכנים שחסרו בו, בעיקר חינוך למודעות של חובתו האזרחית. במקום אנוכיות, להקנות לו את השאיפה לעזור לזולת.

היסודות הרעיוניים של שתי תנועות הנוער האלו הפכו לנכסי "צאן ברזל" של תנועות הנוער. [1]

תנועת הנוער מכבי הצעיר הארץ ישראלי

תנועות הנוער בארץ ישראל קמו כהתארגנויות ערכיות ציוניות לאומיות, כאשר לכל אחת מהן היה מסר אידאולוגי, שקבלתו שימשה בסיס להתארגנות. בהקמתן היה יסוד של מרד ורצון לעצב דרך חיים עצמאית בתוך המסגרת של השליחות הלאומית שקבעו לעצמן. יחד עם זאת, הן פעלו מתוך קבלת המערכת הפוליטית היישובית והיו חלק ממנה.[2] שונה היה תהליך הקמת תנועת הנוער של הסתדרות מכבי ארץ ישראל –

---

[1]. רוטנברג מ' תנועות נוער בישראל ובעולם , תל אביב, 1962 . עמ' 9-38.

[2]. "רב שיח תנועות הנוער- מרד, אוואנגרד או הליכה בתלם?" בתוך נאור מרדכי, עורך, תנועות הנוער, 1920- 1960. ירושלים 1989.

המכבי הצעיר. הקמתה של תנועת הנוער המכבית הונעה על ידי הצורך של התנועה הבוגרת למלא את שורותיה.[3] על כן בעת קבלת ההחלטה על הקמת תנועת הנוער לא הותוותה מערכת ערכית- חינוכית ואידאולוגית לתנועה. רק ארבע שנים לאחר הקמתה החל בתוך תנועת הנוער עצמה דיון על דרכה החינוכית ועל ערכיה האידאולוגיים, שבמהלכו החלו חבריה לערער על המוסכמות של התנועה הבוגרת.

קדמה ליסוד תנועת הנוער התחבטות במשך יותר מעשרים שנה בתוך מכבי ארץ ישראל, אם להקים בתוכה מסגרת של תנועת נוער שחבריה יהיו ילדים ובני נוער מתחת לגיל שמונה עשרה. להתלבטות היו שתי סיבות עיקריות: האחת מקורה באפיונם של מקימי ההסתדרות שהיו צעירים בסוף שנות העשרה או בתחילת שנות העשרים לחייהם ועל כן ראו את הסתדרות מכבי עצמה כתנועת נוער; הם סברו, כי לאור המשימות שקבעו לעצמם, הן בחינוך הגופני והן במילוי מטלות לאומיות, המסגרת של מכבי אינה מתאימה לילדים ולנערים שלא מלאו להם שמונה עשרה.

הסיבה השניה, שתולדתה בשנת 1919, הייתה הקמת מסגרת אלטרנטיבית לילדים ונוער – הסתדרות הצופים, שערכיה תאמו את תפיסת עולמם של ראשי מכבי ביחס למקומה של תנועת נוער ולערכיה. אלה מראשי מכבי שהיו מורים במקצועם נמנו עם המייסדים של תנועת הצופים ועמדו בראשה בעת היווסדה. רצונם היה להשתית את ערכי הספורט של הסתדרות מכבי כחלק מהדרך החינוכית של תנועת הצופים.

זאת ועוד, מיום הקמתה בשנת 1906 ועד הקמת "הפועל" בשנים 1923- 1924 הייתה מכבי המסגרת היחידה שהציעה לצעירים מסגרת למילוי שעות הפנאי, הן בהתעמלות וספורט והן בשטחי תרבות וחיים חברתיים. כיוון שכך, היא לא ראתה צורך בתנועת נוער שתהווה את המאגר העתידי לקיום הסתדרות מכבי. התוצאה הייתה כי בשנים הראשונות לקיום הסתדרות המכבי לא גובשה בה דרך להנחלת יעדיה ותפקידיה החינוכיים לדורות של החברים העתידיים, ומנהיגיה לא ראו צורך לקיים מסגרת לילדים ולנערים. הם הסתפקו בתפיסת עצמם כארגון של צעירים ובני נוער, כשהגיל המזערי לחברות בו נקבע לשמונה עשרה שנים. אומנם, אפשרו לנערות ולנערים גילאי

---

[3]. כך, תנועת הצופים הייתה תנועת נוער שלא הייתה קשורה לתנועת בוגרים כלשהי. המחנות העולים נוסדה על ידי התארגנות בני נוער בגימנסיה הרצליה ובגימנסיה העברית ירושלים. גורדוניה והשומר הצעיר שפעלו בארץ הוקמו על ידי בני נוער בפולניה, בית"ר נוסדה בשנת 1923 בלטביה על ידי תלמידי גימנסיה בריגה, והיא קדמה להקמת הצה"ר. יוצאים מכלל זה תנועות הנוער הדתיות שלא הוקמו על ידי בני נוער אלא על ידי תנועות של מבוגרים. נאור מרדכי, עורך, <u>תנועות הנוער, 1920- 1960.</u> ירושלים 1989.

ארבע עשרה עד שמונה עשרה להשתתף בפעילות באגודות, אך במעמד הלא ברור שהוגדר כחניכים.[4] התקנון קבע את גיל החברות המינימלי, אבל לא קבע גיל מרבי שלאחריו החברות בארגון מסתיימת.

השינוי בעמדות אלה נבע מההתפתחויות שחלו ביישוב בשנות העשרים של המאה שעברה. בתקופת מלחמת העולם הראשונה ובעיקר התהפוכות שנבעו ממנה, שיתקו את הפעילות באגודות מכבי בארץ. רבים מחברי מכבי התגייסו לגדוד העברי הארץ-ישראלי בצבא הבריטי, ואחרים נותרו בגלות שנכפתה עליהם, על ידי ממשלת תורכיה בדמדומי שלטונה בארץ. דור המייסדים בגר, החל להקים משפחות והיה עסוק בטרדות פרנסה, ופעילותם במכבי רפתה. כל אלה גרמו לכך שמצב האגודות היה עגום ושומם, וחייב מחשבה מחודשת ביחס לצירופם של ילדים ונערים למכבי. בשנת 1919 החליט מרכז מכבי על הקמת מסגרת לילדים ובני נוער ליד אגודות מכבי המקומיות, שכונתה מכבי הצעיר. תנועת הנוער הוקמה על יסוד השקפת העולם של מכבי ולא היה בה היסוד של הרצון לשינוי. בעת ההחלטה על הקמת המכבי הצעיר, החליט המרכז גם להכין את תוכנית הפעולה החינוכית שתונהג בגדודי מכבי הצעיר, שבעת ההחלטה על הקמתם מנו כבר כמה מאות ילדים.[5]

החלטת המרכז לא הגדירה את אגודות המכבי הצעיר כתנועת נוער, ולא קבעה את מתכונת היחסים הארגוניים בתוך המסגרת הכללית של הסתדרות מכבי ובמסגרות המקומיות של הסניפים. לכן, כשהחלטת המרכז בוצעה, ועל יד אגודות אחדות הוקמו קבוצות של מכבי הצעיר, עלתה שאלת מעמדן וקשרן למכבי לדיון במועצה. כדי שתנועת הנוער תהיה חלק מהסתדרות מכבי היה צריך לשנות את תקנון מכבי, ובין היתר להוריד את גיל החברות כדי שילדים יוכלו להשתייך אליה. הצעה ברוח זו הוגשה למועצה, אלא שההצעה לא התקבלה, ויתרה מכך, הוועידה החליטה במפורש שלא להצעיר את גיל הכניסה. מכאן שמועצת הסתדרות מכבי לא תמכה ביוזמת המרכז בעניין הקמת המכבי הצעיר, ולא הסכימה לראות את תנועת הנוער כחלק אינטגרלי של מכבי. ככל הנראה, ההתנגדות במועצה נבעה מהצורך להקצות משאבים תקציביים לתנועת הנוער, כשהמקורות העצמיים של מכבי היו מדולדלים,

---

[4]. תקנות אגודות מכבי, ארכיון מכבי, מיכל 172, תיק 1277- 8.

[5]. פרוטוקול מישיבה ב' של מרכז מכבי מט"ן כסלו תרע"ט, ארכיון צבי נשרי, חטיבה 1.10, מיכל 159 , תיק 16. וכן צבי נשרי : "לבעיות מכבי הצעיר" המכבי, גיליון א', 31 בינואר 1931, ארכיון מכבי, מיכל 135, תיק 9-8.

ובקשתם לקבל סיוע מוועד הצירים נתקלה בהשהיות פורמליות.[6] עם זאת החליטה המועצה: "אבל המרכז צריך לתמוך בהן ולעזור ביסודן ובשכלולן".[7] בסיכומו של דבר, הרתיעה של הסתדרות מכבי ליצור בתוכה מסגרת של תנועת נוער מחד-גיסא, והקמת הסתדרות הצופים שנתמכה על ידי חברים מרכזיים במכבי מאידך-גיסא, גרמה לכך שגדודי מכבי הצעיר חדלו להתקיים. מאוחר יותר סיכם צבי נשרי את הנושא הזה כך:

> בתקופה הראשונה להיווסדו זכה ומלאכתו נעשתה על ידי אחרים, והוא לא ראה כל זרות בדבר. הכוון של "הרצליה"-"הצופים" ואגודות צופים, שנוצרו גם במקומות אחרים בארץ, היה רצוי לו בהחלט, והמכבי הסתפק בזה שנמצאו גואלים לנוער שהנם קרובים לו ברוח.[8]

התפרקות המסגרות של מכבי הצעיר שהיו קיימות והתלכדותן של התארגנויות נוער אחרות, הביאה להקמת "הסתדרות הצופים בארץ ישראל" ב- 1919,[9] כשבראשה נבחר לעמוד צבי נשרי, מהמנהיגים היותר בולטים של מכבי.[10] הרתיעה של מכבי מהכנסת ילדים ונוער למסגרתה בלטה פעם נוספת ב- 1921, משהוכשלה יוזמתו של יוסף יקותיאלי להקים תנועת נוער מכבית, כחלק מאגודת מכבי ירושלים. האגודה בירושלים הייתה בתקופה זו במצב של חידלון, היו בה מעט מדי חברים כדי לפעול בשטח כלשהו. יקותיאלי ניסה לחדש את הפעילות באגודה, ולשם כך גם הקים מסגרת לילדים, שאותה כינה בשם "גורי מכבי". מסגרת שאמורה הייתה ליצור עתודה לחברות במכבי. המקום הנגיש ביותר לגיוס הילדים היה בית הספר, אלא שכאן נחסמה דרכו על ידי התנגדותו של אביעזר ילין, שלבד מהיותו ממנהיגי הסתדרות מכבי היה גם "ראש הצופים" בירושלים, "ניסיתי לשכנעו כי כמכבי חובתו לסייע לאגודתנו לארגן את התלמידים במסגרתה, כי הם עתידנו, אבל הוא בשלו שתלמידי בתי-הספר יצטרפו לצופים".[11] כיוון שכך, נאלץ יקותיאלי לבנות את "גורי מכבי" על ילדים ונערים עובדים. למרות הקושי בארגונם של נערים עובדים הוא

---

[6]. פרוטוקול ישיבת ד' של המרכז מיום כ"ח טבת תרע"ט: "תכן הראיון מי"ג טבת ע"ט נמסר ע"י מר צ. אורלוב". ארכיון צבי נשרי,חטיבה 1.10, מיכל 159, תיק 16.

[7]. פרוטוקול מישיבת המועצה , חסר תאריך, כנראה מהמחצית הראשונה של שנת 1919. ארכיון צבי נשרי, חטיבה 1.10, מיכל 159, תיק 27.

[8]. צבי נשרי: "לבעיות מכבי הצעיר", המכבי, גיליון א' 31.1.36, ארכיון מכבי , מיכל 135, תיק 9- 8.

[9]. ח. אלון, "תנועת הצופים מראשיתה ועד 1960", בתוך מ. נאור , עורך, <u>תנועות הנוער 1920 – 1960</u> , יד ירושלים, 1989, עמ' 20.

[10]. שם. עמ' 21, וכן בתזכיר של יוסף יקותיאלי המתייחס לניסיונו להקים מסגרת לילדים באגודת מכבי ירושלים בשנת 1921, ארכיון צבי נשרי,חטיבה 1.10, מיכל 159 , תיק 18 .

[11]. "גורי מכבי" ירושלים, ארכיון מכבי, מיכל 5, תיק 90- 1.

הצליח לגייס כשבעים וחמישה נערים ל"גורי מכבי" – התנועה הייתה מוגבלת רק לילדים גילאי 10 - 16, ובתוכניתה היה לקבל בהמשך גם ילדות. הפעילות התקיימה רק בשבתות, והתבצעה על ידי מדריכי הספורט של מכבי ועל ידי מורים. המטרה של "גורי המכבי" הייתה להכשיר את הילדים לחברות בהסתדרות מכבי עם הגיעם לבגרות. המתכונת הארגונית הייתה דמוית מתכונת צבאית: מחלקות ופלוגות והיררכיה של מפקדים. כאמור, מקורות הגיוס של "גורי מכבי" היו נערים עובדים, אבל התנועה לא הייתה סגורה גם בפני תלמידי בתי הספר שפנו אליה מיוזמתם.[12] תנועת הנוער המכבית "גורי מכבי" קמה כיוזמה מקומית בירושלים בשנת 1921, ואין אזכורים לפעילותה אחרי שנת 1923 . יש להניח, כי לא התקיימה הרבה מעבר לשנה זו, אך היא סיפקה לאגודת מכבי ירושלים עתודה של חברים, ואפשרה לה לעסוק בחינוך גופני.[13] הניסיון המוצלח של "גורי מכבי" הניע את יקותיאלי לנסות לשכנע את צבי נשרי, בראשית שנת 1923, להקים תנועת נוער:

> כותב אני אליך את הדברים האלה בתור מזכיר התעמולה של אגודת המכבי בירושלים האגודה היחידה העוסקת עוד בחינוך הגופני.
>
> חביבי, המכבי שלנו פשט את הרגל ואגודותיו וסניפיו הרבים נסגרו מפני שהוא שגה ולא כוון את המטרה.... ראשית הטעות הייתה, איבוד אנרגיה גדולה להרחבת התנועה בלי לדאוג לביסוסה החזק וסופה של טעותנו היה בהחטאת הכיוון. התעסקנו בהווה ושכחנו את העתיד – עתידנו הם הילדים.... הצעתי המעשית הנה, איפוא לפתוח סניפי ילדים בכל מקום לגיל 8 ומעלה.[14]

כל עוד פעלה הסתדרות הצופים בשיתוף עם מכבי, גברה המחויבות של מנהיגי מכבי לקיומה של זו, על הדרישה שחזרה ועלתה להקים תנועת נוער מכבית . אומנם, הנושא עלה מדי פעם והובא לדיון במוסדות המרכזיים, אך הוא נדחה מנימוקים שונים. כך העלה אחד החברים בישיבת המרכז שהתקיימה בשנת 1926, את החשש שחוסר המעש בהקמת עתודה של ילדים מסכן את עתיד מכבי כבר בפרק זמן של

---

[12]. י' יקותיאלי, "גורי מכבי", תזכיר מיום 1.5.1923, ארכיון מכבי, מיכל 5, תיק 90- 1.

[13]. מבין "גורי המכבי " הנ"ל הצטרפו 32 נערים "לקבוצה הלבנה", וקבלו אמון באתלטיקה- הקלה...והיו פעילים באגודת המכבי ירושלים" שם.

[14]. מכתב של יוסף יקותיאלי אל צבי נשרי, מיום 21 ינואר 1923, ארכיון צבי נשרי, חטיבה 5.12, מיכל 316, תיק 17.

שנתיים שלוש, [15] אך נשיאות הסתדרות מכבי החליטה באותה שנה "לא להתחיל בפעולה בארגון מכבי הצעיר לפני בירור מקיף של כל השאלה". [16] בעוד מוסדות מכבי דנים בהקמת תנועת הנוער, יזם בשנת 1929 בצלאל בצראוי, מורה בבית הספר "תחכמוני" בירושלים וחבר באגודת מכבי בירושלים, את הקמת המכבי הצעיר בירושלים. התשתית לחברי התנועה שהקים היו תלמידי בית הספר "תחכמוני", כאשר לבית הספר עצמו היה מעמד בניהול התנועה. [17] הקשר בין תנועתו של בצראוי למכבי היה רק מעצם היות מקימה חבר במכבי. למעשה הייתה תנועה זו "הארכת ידו" של בית הספר, כשהמועצה הפדגוגית בבית הספר פיקחה על תכניה, והיא נוהלה על ידי מורי בית הספר, ההבדל בין המכבי הצעיר לבית הספר היה שהעיסוק בספורט היה שם עיקר, אם כי לא בלעדי. [18]

בית ספר "תחכמוני" היה בית ספר דתי ציוני, ובדיון על אישור פעולת התנועה בין כותלי בית הספר, שנערך בישיבת מורים, היו כאלה שטענו כי התמיכה במכבי הצעיר תגרום לחילול שבת. לכן, בהקשר זה מעניינת התייחסותו של מנהל בית הספר:

"... בין כך וכך תלמידי תחכמוני משחקים בכדור רגל שאין בו חילול שבת, מוטב שישחקו בחצר מאשר ברחוב...". [19] התופעה של הקמת המכבי הצעיר בירושלים והתנהלותה המסודרת של התנועה לא השפיעה על עמדות התנועה הארצית. בדו"ח נשיאות הסתדרות מכבי לועידה הארצית, שנערכה בסוף שנת 1930, נמסר כי לא נעשה שום צעד ממשי לפיתוח מכבי הצעיר. ההנמקה לאי- העשייה הייתה כי: "היות ובינתיים עומדת להתחדש תנועת הצופים, החליטה הנשיאות כי אין זה רצוי שתתקיימנה שתי הסתדרויות נוער". החלטה זו מתייחסת להכרה של הצופים על ידי מחלקת החינוך של הוועד הלאומי, וההיתר שניתן לה לפעול בבתי הספר העבריים שבפיקוחה. לכן, הפסיקה הנשיאות לטפל בארגון תנועת הנוער המכבית, ובמקום זה החליטה לדרוש שבהנהגה הראשית של תנועת הצופים ישתתפו נציגי מכבי, וכי החינוך הגופני בתנועת הצופים ייעשה לפי תוכנית שתוכן על ידי מכבי ותופעל על ידי

---

15. פרוטוקול מישיבת המרכז, ללא תאריך, כנראה משנת 1926 , ארכיון מכבי, מיכל 6, תיק 139- 1.
16. פרטי כל ישיבת הנשיאות מיום 28 באוקטובר 1926, ארכיון צבי נשרי, חטיבה 1.10, מיכל 15, תיק 16.
17. עוזיאל שמואל, "המכבי הצעיר", ארכיון חולדה, מיכל 314 (a314), תיק 9.
18. חוזר להורים של בית הספר תחכמוני לקראת החופש הגדול תמוז תרצ"ו. ארכיון ילין, תיק 25.5.109.
19. מחברת הפרוטוקולים של בית ספר תחכמוני, כ"ה שבט תרע"ט, 5 בפברואר 1929. ארכיון צבי נשרי, חטיבה 1.10, מיכל 159, תיק 26.

אנשיו.[20] בין כה וכה עשתה אגודת מכבי תל אביב בשיתוף "ועדת מכבי" של מרכז ההסתדרות מעשה, והקימה בתחילת 1931 קבוצה ראשונה של המכבי הצעיר שבתוכניתה החינוכית נקבע איזון בין הפעילות הפיזית לבין הפעילות העיונית. בד בבד עם התחלת הפעילות בקבוצה הראשונה, שחבריה היו נערים בוגרים יחסית – בני 16-17, ומנתה 15 נערים, הוחלט על קורס מיוחד שיכשיר מדריכים לקבוצות מכבי הצעיר,[21] הקורס אורגן בשיתוף עם המרכז, ואפשר לקלוט מספר גדול יותר של בני נוער.

הפתרון החלקי של אגודת מכבי תל אביב לא הציע מענה לבעיית ההתמעטות במספר החברים במכבי, בייחוד על רקע הגידול של האוכלוסייה היהודית, בעקבות העליות לארץ. זאת ועוד, הקמת התאגדויות הספורט של "הפועל", "בית"ר" ו"אליצור", הציעו אלטרנטיבות לרוצים לעסוק בספורט. נוספה על כך הקמתן של תנועות הנוער שהחל ממחצית שנות העשרים של המאה שעברה ובעיקר בסופן,[22] צמצמה את מקורות הגיוס של חברים למכבי. תנועות הנוער היו שלוחות של תנועות פוליטיות, וכתוצאה מהחינוך המכוון שניתן בהן, אמצו חבריהן את תמונת עולמן והיו מאגר מובטח לגיוס חברים בבגרותם. אפשרויות הגיוס של מכבי הצטמצמו ומספר החברים הבוגרים התמעט. תופעה זו בלטה כבר במכביה הראשונה, אשר נערכה בשנת 1932, וניכרה עוד יותר במכביה השניה שנערכה בשנת 1935.[23] אומנם, לקראת המכביה הראשונה, אגודות שונות צירפו אליהן ילדים ובני נוער כדי "לעבות" את ייצוגן במכביה, אך היו אלו יוזמות מקומיות שאושרו בדיעבד בועידה השנתית של הסתדרות מכבי באוגוסט 1932. הוועידה, שנערכה כארבעה חודשים לאחר המכביה הראשונה, החליטה כי "ארגוני מכבי הצעיר על יד האגודות הנם חלק בלתי נפרד של הסתדרות המכבי בארץ".[24] לא היה זה רק אישור בפועל של עובדות קיימות, אלא שינוי כיוון בעמדה הרשמית של הסתדרות מכבי כלפי הקמת תנועת נוער. התוצאה

---

[20]. דו"ח על ועידת הסתדרות מכבי שהתקיימה בימים 23-24 בדצמבר 1930 בתל אביב, המכבי ד', א' שבט תר"צ, ארכיון מכבי, מיכל 135, תיק 5 – 8.

[21]. המכבי הצעיר, המכבי ב', בפברואר 1931, ארכיון מכבי, מיכל 135, תיק 5 - 8.

[22]. "בית"ר" (בארץ) - 1926, "חוגי הנוער הלומד" ב- 1929 - ואיחודם עם לגיון הצופים ב- 1930 שיצר את המחנות העולים, השומר הצעיר הא"י – 1929, בני עקיבא 1929.

[23]. צבי נשרי, לבעיית המכבי הצעיר, המכבי, גיליון א', 31 בינואר 1936. ארכיון מכבי, מיכל 135, תיק 9-8, וכן מכתבה של חברת המכבי הצעיר באבן יהודה למפקח של מכבי הצעיר במחוזה מה- 2 באוגוסט 1936 " ועד אז לא היה למעשה כל סניף של מכבי הצעיר באבן יהודה) חוץ שבמכבייה אספי את ילדי בית הספר היותר גדולים הלבישו להם את תלבושת המכבי וישלחום למכביה". ארכיון מכבי, מיכל 309, תיק 32–5- 10.

[24]. החלטות הועידה שנתית של הסתדרות מכבי ארץ ישראל שנערכה בתאריך 4-5 בחודש אוגוסט 1932, ארכיון צבי נשרי,חטיבה 1.10, מיכל 158, תיק 13.

המוסדית של השינוי מצאה את ביטויה בהקמת מחלקה מיוחדת בראשות חבר הנשיאות, שתטפל בענייני המכבי הצעיר. כן החליטה הוועידה על דרכי הטיפול של האגודות במכבי הצעיר. בהחלטות אלה ניתנה לגיטימציה להפעלת ילדים ובני נוער באגודות שכבר עסקו בכך, וקבעה את שייכותם של הילדים והנערים האלה למסגרת של הסתדרות מכבי. לא הייתה זו עדיין החלטה על הקמת תנועת נוער מכבית, אבל היה זה שלב שקידם את הקמתה. חודשים אחדים מאוחר יותר, בפגישה של נשיאות מכבי עם ועדות המכבי הצעיר בירושלים ובתל אביב, גובשו המאפיינים להקמת תנועת הנוער.[25] באפריל 1933 התכנסה ועידה ארצית יוצאת מהכלל של ההסתדרות, וקבעה באופן רשמי את השם המכבי הצעיר לארגון הנוער שלה. אך חשוב מכל, הוועידה החליטה כי המכבי הצעיר יתנהל באופן אוטונומי על ידי הנהגה שתיבחר על ידי ראשי הקבוצות. כן קבעה הועידה את שיטת החלוקה הארגונית לשכבות גיל, את התלבושת ואת התוכן החינוכי של מכבי הצעיר. הועידה קבעה כי המתכונת הארגונית של תנועת הנוער תהיה בבואה ארגונית של התנועה הבוגרת, דהיינו, פדרציה של אגודות מקומיות. משמעותה של ההחלטה היא כי ליד כל אגודה תהיה תנועת נוער, שמקור המרות העליונה שלה יהיה הנהלת האגודה המקומית.[26]

צעד חשוב שקידם את צביונה האוטונומי של מכבי הצעיר, נעשה במהלך שנת 1934, ואושר פורמלית בוועידת הסתדרות מכבי בשנת 1935. הוחלט לקבוע בתקנות ההסתדרות[27] את מוסדות הניהול העצמיים של מכבי הצעיר: מפקד ארצי, מפקדה ארצית ומועצת המכבי הצעיר. הסתדרות מכבי הבטיחה את השפעתה על דרכה תנועת הנוער, על ידי שמירת הסמכויות של מינוי המפקד הארצי וחלק מחברי המפקדה והמועצה. בכך נתנה הסתדרות מכבי גושפנקא להפיכתה של המכבי הצעיר לתנועת נוער ארצית, שמקור הסמכות לניהולה נבע ממוסדותיה הנבחרים שרובם היו חברי התנועה. המפקדה הארצית עסקה בניהול רצוף של התנועה ואילו ענייניה העקרוניים נידונו במועצת התנועה ובוועידתה. תנועת המכבי הצעיר הייתה עצמאית גם בניהול התקציבי. היא מימנה את פעולותיה בעיקר מגביית מסי חבר, סיוע של המוסדות הלאומיים והקצאה כספית של מרכז מכבי. כספים אלה הועברו ישירות

---

[25]. ישיבת נשיאות ההסתדרות עם נציגי ועדות מכבי הצעיר באגודות ירושלים ותל אביב ביום 18.2.1933, ארכיון ילין, מיכל 29.5.109.

[26]. החלטות הועידה הארצית היוצאת מן המניין של הסתדרות לתרבות הגוף מכבי שנערכה בימים 28-29 באפריל 1933, ארכיון מכבי, מיכל 195, תיק 146- 1.

[27]. תקנות הסתדרות מכבי בארץ ישראל, בתוך חוברת "המדריך וקבוצתו", ניסן תש"ג, ארכיון מכבי, מיכל 137, תיק 5 – 8.

לקופתה של התנועה.[28] העצמאות של המכבי הצעיר התחזקה, וגם הופגנה כלפי חוץ בהסכם שערכה המפקדה של התנועה עם עיתון "הבקר" על הוצאת עיתון התנועה, שיפורסם אחת לשבועיים כנספח למהדורת "ספורט הבקר", יופץ ויימכר באמצעי השיווק של העיתון. בהסכם עם מערכת "הבקר" נקבע כי עריכת העיתון המכבי הצעיר תופקד באופן בלעדי בידי המפקדה הארצית של מכבי הצעיר, וכי "הכיוון של העיתון הוא בהתאם ליסודות האידאולוגיים של המכבי הצעיר הארץ ישראלי..".[29] האוטונומיה של המכבי הצעיר ואי כפיפותה לאגודה המקומית לא מנעה מחבריה להשתתף באורח פעיל בפעולה הספורטיבית של האגודות ולהשתתף באירועים טקסיים ובאירועים אחרים שלהן. המרות העליונה על המכבי הצעיר נשארה בידי המוסדות המרכזיים של מכבי. כדי לצמצם מצבי התנגשות בין תנועת הצעירים לתנועת האם, שותפו מנהיגי מכבי הצעיר במוסדות הנבחרים המרכזיים של הסתדרות מכבי.[30] המבנה הארגוני הפנימי של המכבי הצעיר דמה במתכונתו לזה שהיה מקובל בתנועות הנוער האחרות, חלוקה לפי שכבות גיל. בשני השנתונים הצעירים של החברות הייתה הפרדה בין ילדים לילדות, בגילאים הבוגרים יותר היו הקבוצות מעורבות. התלבושת, סרטי השרוול, הסיסמאות ומבחני הדרגה היו דוגמת תנועת הצופים.[31] כדי שכל הסניפים יפעלו בשיטה אחידה נוספה לתקנון מערכת כללים מפורטת, שהנחתה את הסניפים בפרטי פרטים, כיצד ינוהלו החל ברמה של מפקדת הסניף ועד לרמה של ניהול פגישות הקבוצה על ידי המדריך.[32]

המכביה הראשונה הייתה גורם משיכה לילדים ובני נוער רבים. בתוך המשלחת הארץ ישראלית למכביה נכללו כאלפיים ילדים ובני נוער שהופיעו במדי מכבי הצעיר. כיוון שהסתדרות מכבי ארץ ישראל לא הייתה ערוכה מבחינה תוכניתית וארגונית לטפל במספר כה רב של ילדים ונערים, לא היה לה צוות של מדריכים ולא הייתה לה תוכנית חינוכית שתאפשר לה לנצל את ההצלחה. רבים מבין המצטרפים עזבוה לאחר המכביה. לקראת המכביה השנייה חלה התעוררות מחודשת בכוח המשיכה של

---

[28]. פירוט היחסים עם המוסדות, ספר המכבי, דין וחשבון המרכז לתקופת תרצ"ח –צ"ט 5.11.1939, ארכיון מכבי, מיכל 148, תיק 382-8.

[29]. הוצאת עיתון" המכבי הצעיר" כנספח ל"ספורט הבקר", מכתב אל מערכת "הבקר", מה -17 באוגוסט 1937. ארכיון מכבי, מיכל 95, תיק 24-3-5 .

[30]. החלטות הועידה הארצית של המכבי מיום 30 בנובמבר 1935, ארכיון צבי נשרי, חטיבה 1.10, מיכל 158, תיק 13.

[31]. תקנון ארגוני של המכבי הצעיר, מכתב של חיים כהנוב מה- 11 ביוני 1936, ארכיון מכבי, מיכל 95, תיק 32-5.

[32]. חוברת הוראות להפעלת סניפי המכבי הצעיר, בהוצאת המפקדה הארצית, ללא תאריך, ככל הנראה במחצית שנת 1936. ארכיון מכבי, מיכל 171, תיק 1218 - 8.

המכבי הצעיר, ושוב הצטרפו רבים לתנועה. שלא כמו אחרי המכביה הראשונה הייתה הנהגת מכבי הצעיר ערוכה לקלוט את הילדים ואת בני הנוער שהצטרפו אליה. נוסף להתעמלות ולספורט הפעילו מדריכים תכנים עיוניים ושילבו גם את היסוד של הפעולה הלאומית, שהתבטאה בעיקר בהשתתפות ב"ימי סרט" של הקרן הקיימת.[33] הגורם העיקרי בתהליך גיבושה של המכבי הצעיר כתנועה ארצית, המנותקת מכפיפות לאגודות המקומיות, היה הקמת מערכת הקורסים להכשרת מדריכים מתוך חברי התנועה. הקורסים הותאמו לרמות השונות של המדריכים, החל ממדריכי הקבוצות וכלה במדריכי הפלוגות והגדודים. אופק רחב נפתח לפני המכבי הצעיר, כאשר הוועד המנהל במערכת החינוך של הוועד הלאומי קבע שהסתדרות המכבי הצעיר היא תנועת נוער ראויה, וזכתה למעמד של הסתדרות נוער מוכרת בבתי הספר הכלליים.[34] החלטה זו אפשרה לה לגייס חברים לתנועה בתוך כותלי בתי-הספר וכן לקיים פעולות של התנועה בחצר בית-הספר, ולעיתים גם בתוך המבנה עצמו. האפשרות לפעול בתוך בתי הספר נוצלה להגברת גיוס החברים לתנועה, ואכן מספר החברים גדל בצורה משמעותית והגיע לכ- 4000 חברים בשנת 1948.[35]

חשיבות מיוחדת בתהליך עיצוב התנועה הייתה לקורס המדריכים הארצי שהשתתפו בו בכירי המדריכים, ושימש מכשיר בעל חשיבות עיקרית בקביעת אחדות הפעולה בתנועה. גורם מלכד נוסף היו המחנות הארציים, שם נפגשו חברי התנועה החברים בסניפים השונים. המפגשים הארציים האלה וכן הכינוסים של הוועידות והמועצות של התנועה, שימשו כר נוח ליצירת תהליכי גיבוש של אידאולוגיה למכבי הצעיר.

---

[33]. פרוטוקול של פגישה שהתקיימה בימים 18-19 לאוגוסט, 1939, לברור דרכה של תנועת המכבי והיחסים עם המכבי הצעיר, בולטין מס. 3 של נשיאות מכבי, מתאריך 1 לספטמבר 1939. ארכיון מכבי, מיכל 170, תיק 1163- 8.

[34]. חוזר לבתי הספר של המפקח הראשי על בתי הספר הכלליים מתאריך 18.6.1943. ארכיון מכבי, מיכל 5, תיק 103-1. לפי שהיה נהוג בתקופת טרום המדינה, היו מערכות חינוך נפרדות לתנועת העבודה ,לתנועות הדתיות הציוניות וזרם "כללי" שלא היה קשור עם שום תנועה פוליטית. עד להחלטה הנזכרת לעיל, הותרה בזרם הכללי פעולתה של תנועת נוער אחת בלבד - הסתדרות הצופים משום שלא הייתה מזוהה עם תנועה פוליטית כלשהי .

[35]. ספר המכבי, דין וחשבון לתקופה תש"ב – תש"ג מן ה- 20.1.1944, ארכיון מכבי, מיכל 169, תיק 1129- 8, וכן דין וחשבון של הסתדרות מכבי ארץ ישראל, דצמבר 1948,שם, מיכל 195, תיק 145-1.

שינויי דגשים בפעילות של המכבי הצעיר וגיבוש השקפת עולם עצמאית

בדין וחשבון של מזכירות ההנהלה העולמית של המכבי הצעיר בארץ ישראל, שהוגש במרץ 1935, מובחן באופן תמציתי השוני בין המכבי הצעיר הארץ-ישראלי ובין המכבי הצעיר העולמית. למעשה, נקבע גם ההבדל לעת ההיא בין מכבי הצעיר הארץ-ישראלי לבין תנועות נוער אחרות בארץ:

> המכבי הצעיר [העולמי ד.א.ש] קם מתוך מרד נגד המכבי הבוגר, ... אנו רוצים לחדש את הרוח הציוני והחלוצי בתוך שורות המכבי, המכבי הצעיר אינו , לפי דעתנו, ארגון של מכבים צעירים כי אם תנועה צעירה, בעלת כוון חלוצי... מה שאין כך במכבי הצעיר בארץ. במכבי הצעיר בארץ הוקם לכתחילה לשם רזרבה ספורטיבית בשביל מכבי הבוגר.. .[36]

אחד המאפיינים המעשיים לשוני בתפיסה הוא ההתייחסות למחסום הגיל בחברות-בעוד שבתנועת מכבי הצעיר העולמית לא נקבע גיל שבו נפסקת החברות, הרי בתנועה הארץ ישראלית נקבע גיל 18 כגיל המעבר למכבי הבוגר ולהפסקת החברות במכבי הצעיר. לעניין זה חשיבות יתרה ביחס ליכולתה של התנועה להצמיח את מנהיגיה מתוכה ולקיים סדר יום עצמאי. משמעותם של הדברים הם, כי מכבי הצעיר העולמית אומנם הייתה קשורה להסתדרות מכבי, אך הייתה גם תנועה העומדת בפני עצמה. שורשיה היו בהסתדרות מכבי, אך בהשקפת העולם שלה הייתה מערכת ערכים שונה, שלא נמנתה בהכרח עם המוסכמות של הסתדרות מכבי. השוני הזה בהשקפת העולם, הוא הגורם המחולל את הקמת המכבי הצעיר העולמי. שונה לחלוטין היה תהליך הקמת מכבי הצעיר הארץ ישראלי: מניעי ההחלטה על הקמתו לא נבעו מצורך ארגוני לשרת השקפת עולם שונה של בני הנוער, אלא מרצונם של המבוגרים בהסתדרות מכבי ארץ ישראל להקים תנועת נוער שתהא בבואתה של ההסתדרות הבוגרת. כפי שגם יידון בהמשך, היא לא רצתה, וגם ניסתה לסכל, כל ניסיון לגיבוש אידאולוגיה עצמאית. הסתדרות מכבי התנגדה לרצון של תנועת הנוער להרחיב את השקפת העולם שלה ולהוסיף עליה מרכיבים שונים מאלה שהרכיבו את

---

[36]. דין וחשבון של מזכירות ההנהלה העולמית של מכבי הצעיר בארץ ישראל, חודש מרץ 1935. ארכיון התק"מ, מיכל 314, תיק 10.

השקפת העולם של התנועה הבוגרת. לכן, תרגום החלטת הוועידה הארצית של מכבי, שנערכה בחודש אפריל שנת 1933, לתוכנית חינוכית של תנועת הנוער נתקל בקשיים. ההחלטה קבעה בין היתר כי: "תוכנית העבודה במכבי-הצעיר תהיה על פי שיטתו הצופית של בדן-פאול, מותאמת לרוח א"י ובעלת תכן מכבי וחנוך גופני מתאים". הסתדרות מכבי ארץ ישראל לא אפשרה חופש להתפתחות אידאולוגית עצמאית שיכולה הייתה להתהוות, כחלק מהפירוש והפירוק של "מותאמת לרוח ארץ ישראל ובעלת תוכן מכבי", שעשויה הייתה לכלול נושאים כמו התיישבות חלוצית, בתכני הפעולה החינוכית של המכבי הצעיר. כל חפצה של הסתדרות מכבי היה למצוא אפיק מובטח למילוי שורותיה ולהרחבתן. רק בכורח הנסיבות, כשהסתבר כי הסתדרות הצופים לא הייתה מוכנה להיות מקור כזה, פנתה להקמת תנועת נוער משלה. אלא שהתבססות המבנה הארגוני הארצי של תנועת הנוער והתקדמותה בארגון הניהולי שהתבטאו בפתיחת סניפים נוספים ביישובים רבים, דבר שגרם גם לגידול מרשים במספר חברי התנועה. תוצאות ההצלחה הארגונית הביאה למודעות הולכת וגדלה לחסרון אידאה מרכזית המכוונת את דרכה וקובעת את מטרותיה. במכבי הצעיר ארץ ישראל חל תהליך שבו לא הכוונה להגשמת אידאולוגיה בנתה ארגון, אלא ארגון שהוקם ללא רקע ומטרות אידאולוגיות החל לחפש טעם אידאולוגי לקיומו. התוצאה הייתה שהחל משנת 1936 התחיל בתנועה ניסיון לקביעת דרך רעיונית עצמאית:

> מצב משמח זה [של גידול במספר הסניפים ד.א] מחייב אותנו לשכלל את עבודתנו מבחינה ארגונית, ולגבש את הדרך החינוכית והרעיונית של תנועתנו הצעירה. מהי המגמה החינוכית והתרבותית של תנועתנו? מהי האידיאה המרכזית שלנו? איזוהי השיטה? ואילו הם האמצעים שבהם נוכל להגיע למטרתנו?"[37]

בתזכיר הנושא את הכותרת "המכבי הצעיר לקראת תרצ"ו נאמר, כי אומנם הצליח המכבי הצעיר להגשים את המטרה הראשונה של מקימיו ליצור מאגר לחברים עתידיים במכבי הבוגר, אך הוא לא הצליח למצוא לתנועה אפיונים ייחודיים \ולקבוע דרך המייחדת את המכבי הצעיר. מחבר התזכיר מציע כי מטרת החינוך במכבי הצעיר תהיה ליצור את האזרח האולטימטיבי שיהיה בעל מידות הומניות של שאר רוח המשולבות בלאומיות ציונית יהודית:

---

[37]. חוזר מס. 1 של המפקדה הראשית של מכבי הצעיר בארץ ישראל, אין תאריך, ככל הנראה מתחילת שנת 1935. ארכיון כפר המכבי, מיכל א4, תיק 6.

פתוח האדם כיצד? ע"י פתוח גופני ורוחני, תכונות טובות של טוהר גוף ונפש ;
פתוח האופי הטוב והמידות הטובות - אהבה לזולת, רגשי העזרה ההדדית
וההקרבה העצמית, חריצות ואומץ לב.
פתוח העברי כיצד? פתוח ההכרה הלאומית ציונית, אהבת המולדת ונטילת
חלק בפועל בבניין הארץ. פתוח החברה החלוצית והאמנות לאומה, לשפה
ולארץ בדרך הציוניות הבונה. [38]

החל משנת 1936 התקיים דיון ערכי ואידאולוגי בתוך התנועה - דיון רצוף ועד שנערך-מעל דפי עיתונות התנועה, במוסדותיה הארציים והמקומיים, בקורסים למדריכים, במפגשי השכבה הבוגרת ובמחנות העבודה. בדיון הזה, שנערך בפתיחות ומתוך חופש גמור, השתתפו גם מבוגרים שמונו על ידי מרכז מכבי כחברים במפקדת התנועה, חברי מכבי הצעיר מן השכבות הבוגרות וחברים מהשורה. מתוך הדיון החלה מתגבשת אידאולוגיה מיוחדת לתנועת הנוער, שלא בהכרח הייתה משותפת או מוסכמת עם מכבי ארץ ישראל. בוויכוח עם הסתדרות מכבי בנושאים האידאולוגיים חברי המפקדה שלוחי ההסתדרות הזדהו בדרך כלל עם העמדות העצמאיות של תנועת הנוער. ניצני השינוי מסתמנים לראשונה במועצת המכבי הצעיר, שנערכה בחדרה ב- 10 –11 בינואר 1936. את החלטות הוועידה פתחה החלטה הצהרתית ברוח המכבית המקובלת :

דרכו של המכבי-הצעיר היא דרכו של המכבי מאז ומעולם, הדרך הכלל
ציונית הטהורה הבלתי מפלגתית השואפת לעבודה משותפת של כל חלקי
האומה לטובת בנין העם והארץ, בתוך מסגרת ההסתדרות הציונית..[39]

בסעיף העוסק בתוכנית החינוכית של השכבה הבוגרת בתנועה מופיעה תוספת : "מרחיבים יותר את החינוך התרבותי הספורטיבי והחלוצי". הכללת החינוך "החלוצי" מהווה שינוי במערכת המושגים של מכבי. כי באותה תקופה סימל המושג "חלוציות" את השאיפה להתיישבות מאורגנת כמאמץ הציוני העליון של הנוער. בדרך כלל נקשר עם תנועות הנוער של תנועת העבודה, ומטעם זה לא נכלל במילון המושגים המכבי. החלטה נוספת של הוועידה, ממליצה למפקדות המקומיות, להקים בסניפים קבוצות ופלוגות עבודה לחברי התנועה הבוגרים שיתנסו בהכשרה מקצועית וחקלאית. השאיפה של מכבי

---

[38]. "המכבי הצעיר לקראת תרצ"ו", תזכיר ללא תאריך וחתימה. ארכיון צבי נשרי, חטיבה 1.10, מיכל 159, תיק 25.

[39]. החלטות מועצת חדרה, ינואר 1936,המכבי ב',14.2.1936 , ארכיון מכבי, מיכל 135, תיק 9–8. אני סבור כי הפסקה "בתוך ההסתדרות הציונית" היא השתקפות המאבק בתוך ארגון ב' נגד השתלטות הצ"ח, שהתנהל כחלק מהמאבק של זאב ז'בוטינסקי לגייס לתנועתו את המפלגות הציוניות הכלליות שהיו קרובות להרבה מעמדותיו הפוליטיות.

הצעיר להוביל כיוון ערכי וחינוכי מיוחד בתנועת הנוער, העלה את בעיית המשך דרכם של חברי מכבי הצעיר לאחר שיגיעו לגיל שמונה עשרה, הגיל שבו נפסקת החברות בתנועה. האם ימצאו חברים אלה את המשך דרכם התנועתית בתוך מכבי, ואם כן כיצד? בהמשך הזמן עלתה בדיונים אלה גם בעיית מהות הקשר בין מכבי הצעיר לבין התנועה שהקימה אותו: האם תהיה האגודה המכבית המקומית מסגרת ההמשך של בוגרי התנועה? האם הם יחויבו להצטרף להסתדרות מכבי? האם יוכלו בוגרים אלה שהיו באווירת צוותא של פעילות חברתית בתנועת נוער למצוא סיפוק באגודה, שפעילותה העיקרית היא בתחום הספורט, כאשר גם בו מצטמצם עם הזמן מספר החברים הנוטלים חלק פעיל?

כדי לא לנתק את בוגרי התנועה ממנה, ויחד עם זאת לשמור את כללי התקנון של התנועה, החליטה הוועידה שעל מנת לאפשר לבוגרי התנועה להמשיך במתכונת הפעילות של תנועת הנוער, ישמרו הבוגרים על מסגרת ייחודית עם הצטרפותם להסתדרות מכבי. לצורך זה יוקם גוף ארגוני חדש באגודות שייקרא "חוגי המכבי". בוגרי תנועת הנוער שיעברו להסתדרות מכבי יוכלו, אם ירצו, להמשיך בפעילות חברתית משותפת בתוך הארגון של "חוגי המכבי". למעשה, היה זה המשכה של תנועת הנוער בתוך ההסתדרות הבוגרת. אם החלטה זו הייתה מתממשת, היא הייתה משנה את הסתדרות מכבי ארץ ישראל ומשליטה בה את רוחה של תנועת הנוער.

לאותו נושא נדרש גם צבי נשרי, מפקד מכבי הצעיר באותה עת. במאמר שפרסם בעיתון ההסתדרות, הציע נשרי פתרון פחות רדיקלי לבעיית הבוגר של תנועת הנוער. על פי הצעתו ימשיכו בוגרי התנועה בפעילות ההדרכה בתנועת הנוער, וכך ישמרו על חברותם בה, אך במקביל יהיו גם חברים במכבי.[40]

המשותף לשתי ההצעות היה הארכת גיל החברות במכבי הצעיר מעבר למה שנקבע בתקנות. ביטול גיל פרישת החובה מתנועת הנוער היה מותיר אותה כגוף עצמאי מקביל להסתדרות מכבי. אומנם, ארגון הקשור להסתדרות מכבי ארץ ישראל, ומקבל את מרותה, אך גם בעל יכולת לעצב השקפת עולם אשר יש בה מניעים אידיאולוגיים נוספים או שונים מאלה של תנועת האם. לכן, שאלת מקומו של בוגר תנועת הנוער והמשך דרכו במסגרת של הסתדרות מכבי חזרה ועלתה והמשיכה להעסיק את מערכת היחסים בין

---

[40]. צבי נשרי, לבעיית המכבי הצעיר, המכבי, גיליון א', 31.1.1936. ארכיון מכבי, מיכל 135, תיק 9-8.

הסתדרות מכבי לתנועת הנוער שלה. עם זאת, שאלה זו לא התפתחה מעולם לכלל איום במשבר ביחסים, ולא הייתה אף פעם במוקד הוויכוח.

ציר התסיסה האידאולוגית בתוך תנועת הנוער היה הרצון למצוא תכלית עם מהות שתצדיק את קיומה. הסיסמה "נפש בריאה בגוף בריא" לא ענתה על הצורך של השכבה הבוגרת בתנועה. יתרה מזאת, המפגש שלהם עם חברי מכבי הצעיר העולה פתח בפניהם אפשרות של שילוב השקפת עולם שונה מזו של מכבי ארץ ישראל, אבל כזו שיכולה להשתלב לצידה. ראוי להדגיש, כי המפגש השגור עם המכבי הצעיר העולה, נערך בתוך מוסדות הסתדרות מכבי ארץ ישראל, אך היו גם מפגשים יזומים, שהיו רצויים לשתי התנועות: מכבי הצעיר העולמית רצה לגרום לתנועה הארץ - ישראלית שתיכנס להסתדרות העולמית של המכבי הצעיר, ואילו בוגרי התנועה הארץ-ישראלית ראו במכבי הצעיר העולה מושא לחיקוי.

הצעה לדרך עצמאית של פעילות למכבי הצעיר העלה יגאל,[41] חבר המפקדה הארצית בשני מאמרים שפורסמו ב"המכבי" עיתון ההסתדרות. במאמר הראשון הוא הציג את השאלה אם יש מקום למכבי הצעיר כתנועה עצמאית. הנחת היסוד שלו שההצדקה לקיומה של תנועת הנוער היא בנכונות חבריה להקדים את צורכי האומה לאלה שלהם. צרכים אלה הם היחלצות למאמץ של בניית הארץ פשוטו כמשמעו, בנייה במובן הפיזי של הקמת ישובים ושל עבודה חקלאית. לכך צריכה מכבי הצעיר לחנך את חבריה ולהביאם לעשייה הממשית. לכן, יש לשנות את תפיסת העולם ואתה את סדר הקדימויות של הפעולה החינוכית במכבי הצעיר. השינוי הראשון הוא החדרת הדרישה לחלוציות בתוך התנועה, שמשמעותה:

> על המכה"צ להוציא מתוך שורותיו נוער עובד וישר, המוכשר והרוצה לעבוד ולחיות חיים ישרים מיגיע כפים... אין עם בעולם בלי שכבת עובדים בכל העבודות הדרושות. שכבת העובדים היא שיצרה את כל מה שיש כבר כעולם ומה שיהיה גם להבא. ..אם שכבת עובדים יכלה להקים דברים כה מופלאים תתארו לעצמכם מה יכל לפעול עם שלם עובד!.. אצלנו נוכרח לחנך באפן מיוחד לחלוציות חקלאית...[42]

הנושא השני שעל מכבי הצעיר לטפח הוא הספורט: "הספורט לא צריך להיות לנחלת

---

41. יגאל פייקוביץ לימים אלון.

42. יגאל מכפר תבור, "על דרכי המכבי הצעיר", המכבי, חוברת ח' מתאריך 25 למאי 1936, ארכיון מכבי, מיכל 135, תיק 9-8, והמשכו בחוברת ט'.

מתחרים וצ'מפיונים גרידא, לא רדיפה אחרי שיאים וכבוד, אלא ספורט חינוכי ומועיל לכל" . עיקרו של העיסוק בספורט הוא לחזק את שרירי הגוף כדי שיהיו מסוגלים לעמוד בדרישות העבודה הפיזית, אבל גם כדי לתת לנוער כלי להתפרקות ממתח. הנושא השלישי שבו המכבי הצעיר צריך להתמקד הוא הצופיות המקבלת רק את אותם חלקים מן הצופיות האוניברסלית שאפשר וראוי להתאימן לרוח החינוכית הרצויה לנוער הארץ-ישראלי.

במאמרו השני של יגאל, שפורסם כחודשיים לאחר המאמר הראשון, התחדד המסר שלו. המאמר מבקר את שפע המליצות על התפקיד הלאומי של מכבי הנקראות כמס שפתיים, מפני שאינן מלוות בעשייה של ממש. עשיית היסוד הלאומית היא עבודת האדמה, ואלפי בני נוער מקיימים אותה אבל לא אנשי מכבי - " המכבי רחוק עדיין מבניין הארץ", יגאל כותב כי דרישתו ממכבי הצעיר היא להפוך מתנועה הנושאת סיסמת לאומיות ריקה לתנועה המגשימה את צו הלאומיות ומשתתפת בפעולת ההתנחלות – בהקמת יישובים חקלאיים ודווקא במקומות הקשים. המכבי הצעיר צריכה להיות תנועה המחנכת את חבריה ותובעת מהם היענות מתוך הכרה לדרישות האומה לבניין ביתה:

> ההכרה צריכה להיות עמוקה עד כדי רצון ללכת למקומות הקשים דווקא.. החלוציות צריכה להיות קו לדרכנו, מה פירושו של חלוץ? יבוש ביצות - אנו הולכים! דרושים גפירים - אנו מוכנים ! וכו' וכו'.... צריך להגיע למצב כזה' שזכות מיוחדת היא להישלח למקומות הקשים, במלחמה שולחים לחזית הקשה את החיילים הטובים והמסורים ביותר. לחזית הקשה בעבודה שולחים את הפועלים הטובים והמסורים ביותר. ואל יקל הדבר בעיניכם : אנו נמצאים במצב של מלחמת כבוש, ואל ייפקד מקומו של אחד מאתנו במלחמה הזו. "המכבי" משתמש בסיסמא של "לאומיות". בסיסמה זו משתמשות תנועות נוער רבות. על היסוד המכונה "לאומיות" בונה כל תנועה ארמונות משלה. אנו צריכים להגדיר במה מתבטאת ה"לאומיות" שלנו. עד עכשיו התבטאה לאומיותנו בהנפת דגלים תכולים-לבנים,

בתלבושת תכולה-לבנה, בסיסמאות די יפות.... ה"לאומיות" עכשיו צריכה להתבטא בהשתתפות אקטיבית בבניין הבית הלאומי.[43]

באותו גיליון של "המכבי" התפרסם מאמר של חבר אחר, ששון לוי, שתבע להתאים את הקו האידאולוגי לדרישות הזמן, ולכלול בו את החלוציות המגשימה. המערכת מתייחסת לשני המאמרים בהערה שמשקפת את עמדת הממסד המכבי: "הבעיה שעוררו כאן החי יגאל וכן החבי ששון לוי במאמרו המתפרסם למעלה דורשת בירור-וליבון ועוד חזון למועד". למרות העובדה שהנהגת מכבי לא אהדה, בלשון המעטה, את הכיוון שנטה אליו הדיון הרעיוני במכבי הצעיר היא גם לא יצאה נגדו, ולא הפריעה לקיומו. אין לנתק את עוצמת הרצון לשינוי במכבי הצעיר מההוויה היישובית של תקופת המאורעות בשנים 1936 – 1939 ולמקום ההרואי שתפסה התיישבות "חומה ומגדל" באותה תקופה. לאלה יש להוסיף את ההשפעה של תנועת מכבי הצעיר העולה, הגם שהייתה תנועה מכבית ושותפה בחלקים רבים להשקפת עולמה של מכבי הארץ-ישראלי, ידעה לשלב את רעיון ההגשמה החלוצית, שפירושו השכיח באותה עת היה הקמת התיישבות חקלאית שיתופית.

בתחילת שנת 1937 החל השיח האידאולוגי לעבור לדפוסי פעולה שמצאו את מקומם בהחלטות מועצת מכבי הצעיר שנערכה ב- 19 בפברואר. במועצה זו התקבלו שתי החלטות מעשיות בתחום ההגשמה החלוצית. ההחלטה הראשונה פנתה לסניפי התנועה בערים לנצל את הקיץ להכשרה חקלאית של החברים, על ידי השתתפותם במחנות עבודה ביישובים חקלאיים. כן המליצה המועצה לסייע לאיכרי המושבות בעבודת הבציר ובעבודות חקלאיות עונתיות. ההחלטה השנייה, שהיא יותר מהותית, הטילה על המפקדה הארצית לארגן בהקדם קבוצה ראשונה שתצא להכשרה בכפר המכבי.[44] בזמן קבלתן, פתחו שתי החלטות אלה דרך חדשה לתנועה - שותפות במעשה החלוצי של בניית הארץ. הדבר בא גם לידי ביטוי בסיכום פעילות הקיץ של המכבי הצעיר המוקדש למחנות העבודה, ומציג אותם כעליה על דרך חדשה, ובמיוחד את מחנה העבודה בכפר המכבי: "המחנה הזה פתח לפנינו כר נרחב ורצון ומרץ כפול לקראת מלוי תפקידנו כמכבים, בין מגשימי בנין העם והארץ.."[45]

---

[43]. יגאל, "היו נכונים!", המכבי חוברת י"ב – י"ג, מה- 22 לספטמבר 1936, שם.

[44]. החלטות מועצת המכבי הצעיר בארץ ישראל מה- 19 בפברואר 1937. ארכיון מכבי, מיכל 94, תיק 3 -5.

[45]. המחנות ב"מכבי הצעיר", הבוקר ספורט ,מוצאי שבת 11.9.1937.

בחודש מאי 1937 נערך בכפר המכבי, היישוב הקבוצתי הראשון של מכבי הצעיר העולה, מחנה ארצי של מדריכי מכבי הצעיר הארץ-ישראלי. במחנה זה החלה התפנית האידאולוגית. תוצאות הדיונים שנערכו בתנועה, הבשילו לכלל החלטה להקים קבוצת "הכשרה"[46] ולממשה מיד. באופן סמלי ניתן לקבוצת ההכשרה הזו השם "הסוללים" – "לסלול את הדרך לפני עשרות קבוצות הכשרה". [47] ההתחלה הייתה צנועה ביותר: ארבעה חברים שיצאו מיד, ועוד שמונה שהצטרפו אליהם לאחר סיום שנת הלימודים. הקבוצה מנתה שנים עשר חברים בלבד, אבל מבחינת תפיסת התנועה את המעשה בזמן התרחשות הדברים, היה זה צעד נחשוני שסימן תפנית. בחוזר מספר 1 של קבוצת ההכשרה כתב יקיר וינשטיין, שהיה הרוח החיה מאחורי ההחלטה להקים את קבוצת ההכשרה:

> הנה הגיע הרגע הגדול בו נחתך גורלנו ונקשר עם התנועה בקשרי חיים ויצירה. חלום נשגב שהפך למציאות, כן חברים יפה היא המציאות מאשר תארנו, רק עתה אני מרגיש כי מכבי אני גם בפועל.. יכול אני לומר בבטחה כי המכבי הצעיר דורך על מסלול נכון... אנו מחוללים כיום מהפכה בשרות הנוער אשר להעריך עד הנה את כוחנו. הדלקנו את הגפרור הראשון להאיר את הדרך לעולים אחרינו... [48]

ברכת הדרך של הסתדרות מכבי לקבוצת ההכשרה היא לקונית וחסרת חמימות, כפי שהיא מובאת בהחלטות מועצת ההסתדרות, שהתכנסה ב- 23 ביולי 1937. בסעיף השמיני מתוך תשעה סעיפי ההחלטות נאמר: "המועצה מברכת את מפקדת המכבי הצעיר לפעולתה החשובה בשלחה קבוצת הכשרה הראשונה..".[49]

צעד חשוב בהתגבשות הרעיונית ודרך ההגשמה של מכבי הצעיר נעשה ב"יום השכבה המתבגרת" שנערך בנתניה בספטמבר 1937. המפגש של חניכי השכבה הוקדש לדיון בדרכה האידאולוגית של תנועת המכבי הצעיר.[50] לא היה זה כנס של נציגים אלא השתתפו בו כל חברי השכבה מרוב הסניפים בארץ. השכבה המתבגרת, שחבריה היו בדרך כלל תלמידי כיתות י"ב בבתי הספר התיכוניים, הייתה חוט השדרה של

---

[46] .מכתב אל חברי המפקדה הארצית, מה- 18 ביוני 1937. ארכיון מכבי מיכל 309, תיק 10-32-5 "הכשרה" במושגי הימים ההם היא עליה על דרך של התיישבות חקלאית שיתופית.

[47] . הדנו חוברת א', עלון מכבי צעיר מתתיהו ירושלים, אב תרצ"ו, ארכיון מכבי, מיכל 168, תיק 1090- 8.

[48] . יקיר וינשטיין, חוזר מספר 1 מקבוצת ההכשרה בכפר המכבי. מיום 8.6.1937, ארכיון מכבי, מיכל 177, תיק 7- 3

[49] . החלטות מועצת ההסתדרות שהתכנסה בחדרה מיום 23.7.1937, ארכיון מכבי, מיכל 94 תיק 5 - 1.

[50] . יום השכבה המתבגרת, נתניה ספטמבר 1937. ארכיון מכבי, מיכל 177, תיק 22-3.

התנועה, היא סיפקה את המדריכים, והנהיגה, למעשה, את התנועה. בכינוס בנתניה היא נטלה את ניהול השיח האידאולוגי בתוך התנועה כשהם מעבירים אותו מתנועת האם ומוסדותיה הפורמליים אל חברי התנועה ובוגריה. הדיונים שהתקיימו בכינוס השכבה הבוגרת עסקו בדרך הראויה למכבי הצעיר להשתתף במאמץ הציוני לבניין הארץ. עלו בו דעות שונות, נמצא מי שאמר שמכבי הצעיר אינה צריכה לעסוק בשיח אידיאולוגי, כי יש לתנועה אידאולוגיה ברורה שתמציתה "נפש בריאה בגוף בריא" והגשמתה היא הקו האחד שצריך לכוון את דרכה של המכבי הצעיר ואין למהול בה אידאולוגיה אחרת . הושמעה גם דעה שעל התנועה להתמקד בחינוך לצבאיות, מפני שבסופו של דבר הגשמת החזון הציוני תעשה גם בכוח הנשק. אבל עיקרו של הדיון עסק בחיפוש דרך שבה יתרום המכבי הצעיר את חלקו לבניין הארץ, כאשר לדעת רוב הדוברים, תנועת הנוער צריכה לאמץ דרך של תנועה חלוצית מגשימה.

הדיון בכנס נפתח בהרצאתו של שלום זיסמן [51] שעיקריה אומצו לאושיות באידאולוגיה של המכבי הצעיר. זיסמן פתח בביקורת על התמקדותה של התנועה בחינוך הגופני וציין שרק נוכח המצב המדיני והביטחוני נפרץ פרץ "בחומה הסינית שהקיפה את תנועתנו". כדי להיות שותפה ראויה במאבק על מימושו של החזון הציוני, על התנועה להרחיב את תחום הפעולה, ולהפוך לתנועה חלוצית מגשימה. בדברים אלה אין משום חידוש, חשיבותם הייתה בכך שהם נאמרו בדיון של פורום חברי התנועה שהתכנס, כדי לחולל את המפנה שבכוחו היה גם לבצעו. הרדיקליות במשנתו של זיסמן מתייחדת בהצבת גבול בין המכבי הצעיר להסתדרות מכבי ובקביעת סדר יום שונה לשתי התנועות:

> נביט כולנו על הספורט כעל אמצעי ולא מטרה בפני עצמה להיות אלוף ולקפוץ עוד שני סנטימטר. הסתדרות המכבי - הסתדרותנו היא. יגיע זמן ונוכל להקדיש לה הרבה כוחות לשיפור מצבה הרחבת גבולותיה. <u>לא נכנס אליה כשימלאו לנו 18 שנה</u> (הדגשה שלי לא במקור ד.א) אבל נפתח את דלתותיה לפני המוני העם שיקבלו את חינוכם הגופני בתוך כתליה.

התפקיד שהוא מייחס למכבי הוא אחד: "התעמלות, ספורט, פיתוח הגוף וחילוץ עצמות". לעומת זאת, המכבי הצעיר הנה תנועה חלוצית מגשימה, המונעת על ידי אידאולוגיה: "לא להתעטף בטלית כחול לבן לבד אלא על ידי כבושים, התמסרות

---

[51]. שלום זיסמן, בוגר תנועת המכבי הצעיר וחבר המפקדה הארצית, אחד ממתווי האידאולוגיה של המכבי הצעיר. לימים חבר הכנסת השניה מטעם מפלגת הציונים הכלליים, וסגן ראש עיריית רמת גן.

וקורבנות להרים את אותו הדגל ולהכניס רוח חיים למושג מכביות"... כל זה לקראת מטרה: כניסתה של התנועה לתוך "מפעלי הישוב." זיסמן הציע שמכבי הצעיר, שלא כמו תנועות הנוער המגשימות האחרות, שמטרות הגשמתן הן דוקטרינריות ואופקן צר – רק התיישבות שיתופית, תאמץ מדיניות של מרחב הגשמה. כל חבר בתנועה יחויב בהתמסרות לצורכי הבניין, אלא שהבחירה תהיה בידו:

> אמרנו: חזית ארוכה לפניך בארץ הזאת למן כבוש נקודות חדשות ע"י עבודה חקלאית בצורת קבוץ, קבוצה ומושב, כבוש עמדות עבריות בפקידות הממשלה, במשטרה, בים, באוויר. עד להקדשת כל- זמנך החופשי אחרי עבודתך ולימודיך לפעולה ארגונית ולעמידת "הכן" לכל קריאה לאומית וציבורית במקום המצאך. את זה כן אמרנו: לאחת התחנות של החזית הארוכה הזאת עליך להתכונן, וללכת אליה בהגיע תורך וזמנך, נתנו אפשרות בחירה לחברינו לסדור חייהם הפרטיים בהתאם למזגם הפסיכי, לנטיותיהם, לצורות חיים שיבחרו בהם - אבל - הכל במסגרת התפקידים הלאומיים של התקופה הנוכחית.[52]

לבד מהקביעה שמרחיבה את מושג "ההגשמה החלוצית" לכל מעשה שיש אתו הקצאת זמן לפעילות ציבורית אין בתוכנה הממשי של משנתו להט ודרישה לעשייה של ממש. בעיקר חסרה בה התניית החברות בתנועה בהירתמות אישית של כל אחד מחבריה לאפשרות אחת של הגשמה או יותר, מאלה שפרס בדבריו. גם הסף הנדרש כדי להיות חלוץ מגשים הוא נמוך, כך מספיקה הייתה חברות בארגון ה"הגנה" כדי "לעמוד הכן" לכל קריאה לאומית וציבורית. לכך היו שותפים מרבית חברי התנועות הציוניות שפעלו בארץ, ובודאי שלא הייתה זו דרישה לנחשוניות חלוצית. זאת ועוד, במצע שהניח היה כדי להפחית ממרכזיות ההגשמה החלוצית בדרך של התיישבות שיתופית, הכיוון שאליו נתה הקמת קבוצת ההכשרה הראשונה של התנועה. הוא שיקף במידה לא מועטה את עמדתם של אותם חברי התנועה שלא אהדו את ההתיישבות השיתופית בגלל השקפת העולם הסוציאליסטית שלה. חברים אלה טענו כי התנועות השמאליות הולכות לקבוץ ולכפר, לא משום קנאותן הציונית אלא משום שאימצו את האידאולוגיה הסוציאליסטית, אשר מגשימה בחיי הקיבוץ את צורת החיים הקומוניסטית.

---

[52]. כל המובאות הן מדבריו של שלום זיסמן " ביום השכבה המתבגרת". ארכיון מכבי, מיכל 177, תיק 22-3.

מול העמדה המרחיבה שביטא זיסמן, הוצגה הדעה שמבטאה העיקרי היה יקיר ויינשטין, מי שהיה המדריך הראשי של המכבי הצעיר ומי שיזם את הקמת קבוצת ההכשרה. הוא לא חלק על תפקיד התנועה בעיר, וגם הסכים כי אין להכניס את התנועה לתוך אופק צר של הגשמה. אבל טען, כי אין במכבי הצעיר די חברים למלא את כל רוחב חזית החלוציות, ולכן בתנאים הנתונים יש להעדיף פעילות חלוצית בכפר על פני פעילות בעיר. יש לרכז את הכוח למילוי תפקידו המרכזי והיסודי של המכבי הצעיר, שהוא כיבוש הארץ על - ידי הקמת נקודות יישוב של התנועה. כדי לקדם את הרעיון ולהביאו לכלל הגשמה, הוא הציע להקים מחלקת הכשרה על יד המפקדה הארצית שתרכז את הקמת קבוצות ההכשרה של מכבי.

בהחלטה של מחנה המדריכים בכפר המכבי להקים קבוצת הכשרה ובכנס השכבה המתבגרת, קבעה תנועת המכבי הצעיר את זכותה להציב השקפת עולם עצמאית, שהסתדרות מכבי לא הייתה שותפה לה. יתרה מכך, מתוך הדיון הרעיוני קמה למכבי הצעיר הנהגה אידאולוגית המונהגת על ידי בוגרי התנועה, דבר שהתנועה הבוגרת לא הצליחה לעשות בכל התקופה שאליה מתייחס מחקר זה. אין ספק, שהתפתחות זו הסתייעה לא מעט בתמיכה שניתנה על ידי שני חברי המפקדה הארצית המבוגרים - צבי נשרי ושמואל עוזיאל- שלמעשה היה הרוח החיה במפקדה הארצית, כל עוד היה מקום מושבה בחיפה. נשרי ועוזיאל תמכו בהשתתת החלוציות המגשימה כמאפיין עיקרי בכיוון החינוכי של מכבי הצעיר.

ואומנם, לקראת סוף שנת 1937 לאחר כנס הבוגרים, הוקמה מחלקת הכשרה כחלק מהמפקדה הארצית "בכדי לרכז ולכוון את מפעלי ההגשמה החלוצית בתנועה", ובעקבותיה הוקמו מחלקות הכשרה ברוב הסניפים בארץ.[53] מטרתן הייתה לכוון את החברים הבוגרים להגשמה החלוצית. קבוצת ההכשרה "הסוללים" המשיכה להתקיים ואף גדלה בקצב איטי – מחמישה עשר חברים בשנה הראשונה לקיומה לעשרים וחמישה חברים בסוף שנת 1939. למרות הקמת מחלקות ההכשרה, וכלילתו של רעיון ההגשמה החלוצית ההתיישבותית בתוכנית החינוכית של מכבי הצעיר, לא

---

[53]. ספר המכבי, דין וחשבון המרכז לתקופת תרצ"ח- תרצ"ט, 5.11.1939, ארכיון מכבי, מיכל 148, תיק 382- 8.

הפכה זו לדרך המלך של התנועה - "מעטים הם הנוטים שכמם לפעולתנו".[54] יחד עם זאת, השפיעה קבוצת "הסוללים" על הכיוון החינוכי של התנועה: חלק מחבריה הדריכו באופן קבוע בסניפי התנועה, והיציאה למחנות עבודה ביישובים החקלאיים, כעזרה של ממש בעבודות החקלאיות העונתיות, הפכה לחלק אינטגרלי של התוכנית החינוכית בכל סניפי המכבי הצעיר.[55]

התפתחותה של מכבי הצעיר, בכיוון של הקמת קבוצות הכשרה ומימוש החלום של הקמת "כפר החשמונאים", עוכבה לא מעט על ידי ההתנגדות של מוסדות מכבי ארץ ישראל לכיוון הזה. התפתחותה של תנועת מכבי הצעיר לתנועה עצמאית עם מנהיגות ומוסדות ניהול משלה, ובייחוד הכיוון שסימנו "הסוללים" והקמת מחלקת ההכשרה, עוררו ויכוח בתוך ההסתדרות. השוללים התנגדו לעצמאות שנטלה לה תנועת הנוער, ולכיוון החלוצי שפנתה אליו. הם חששו כי כיוון זה יקרב אותה לתנועת הפועלים שהייתה דומיננטית בהתיישבות השיתופית. חששם הסתמך על ההתפתחות בתוך מכבי הצעיר העולה שהידקה את קשריה עם "חבר הקבוצות", ועל השפעתה על הכיוון החלוצי במכבי הצעיר הארץ - ישראלי. המחייבים טענו שיש לאפשר למכבי הצעיר לפתח את הכיוון החלוצי שלה ולא לפגוע בעצמאותה. הם תמכו בהתפתחות טבעית וסברו שעם רעננות המחשבה והעשייה של בני הנוער "ע"י תנועה זו, יחדש גם המכבי הבוגר את נעוריו וייהפך מהסתדרות להתעמלות וספורט לתנועה התופשת מקום נכבד בבניין הארץ."[56]

בימים 18- 19 באוגוסט 1939 נערכה פגישה שנושאה הוגדר כ "בירור דרכה של תנועת המכבי והיחסים עם המכבי הצעיר".[57] השתתפו בפגישה נציגי נשיאות מכבי ארץ ישראל נחום חת ומרדכי בן דרור, נבחרי מרכז מכבי למפקדה הארצית של מכבי- צבי נשרי ושמואל עוזיאל, וכן שני בוגרי המכבי הצעיר חברי המפקדה הארצית של התנועה - שלום זיסמן ויקיר וינשטיין. נחום חת, נשיא ההסתדרות, שפתח את הדיון הגדיר את הבעיה כך: הסתדרות מכבי ארץ ישראל הצטמצמה בשנים האחרונות בתפקידיה המקוריים, שהם תרבות הגוף ובלי לקחת חלק כתנועה "בשטחי החיים

---

[54]. אליעזר מרגובסקי, לרגל הצטרפות של חבר מסניף ירושלים לקבוצת הסוללים, בתוך מכבי הצעיר מס. 7 במדור "בתנועה". ארכיון מכבי, מיכל 6, תיק 113- 5.

[55]. שם.

[56]. צבי נשרי, לשאלת המכבי הצעיר והמכבי בועידה, (נכתב לקראת ועידת הסתדרות מכבי). "הדנו", עלון פנימי מכבי הצעיר ירושלים חנוכה תרצ"ח (1937) ארכיון מכבי , מיכל 171, תיק 1215-8.

[57]. פרוטוקול של הפגישה לברור דרכה של תנועת המכבי והיחסים עם המכבי הצעיר שהתקיימה בחיפה בתאריך 18-19 לאוגוסט 1939, ביולטין הנשיאות מספר 3. ארכיון מכבי,מיכל 170, תיק 1163-8.

הלאומיים האחרים בארץ". נשמעה ביקורת, כי אין במעשי מכבי כדי לתת סיפוק לנוער. חינוך גופני וספתם לאומיות אינם מספיקים לנוער שמחפש יותר. דעת נציגי נשיאות מכבי, כפי שהשתקפה בדיון, היתה שאין מקום לשנות את בסיס המצע של הסתדרות מכבי, כיוון שהיא הארגון הלאומי היחיד המתמסר לחינוך גופני, ואשר אינו נתון להשפעה מפלגתית. משימת החינוך הגופני לא הושלמה, ולכן הסתדרות מכבי לא מיצתה את קיומה. יחד עם זאת סברו, כי בשני נושאים יש לעדכן את פעולת מכבי כדי שתתאים למציאות המשתנה בארץ: הדגשת ההכשרה הטרום צבאית בחינוך הגופני- ה"ספורט השימושי". והשתתפות פעילה בחיים הציבוריים בארץ- הכוונה להיות מעורבת במעשה השלטוני האוטונומי של היישוב. מתוך כך, ברורה הייתה עמדתם כי אין מקום לתת למכבי הצעיר חופש לעצב השקפת עולם עצמאית, אשר מושפעת מהשקפות שונות מאלו של התנועה הבוגרת. על אחת כמה וכמה שלא לאמץ את תפיסת החלוציות המגשימה. דעתם הייתה, כי הסתדרות מכבי ארץ ישראל היא מקשה אחת, שהחברות בה מתחילה בילדות, בגיל שמונה, ונמשכת ללא הגבלת גיל. מתוך הראייה הזו אין שליחות מיוחדת למכבי הצעיר, ואין גם מקום לאפשר לה עצמאות ומתן לגיטימיות לפעולה חינוכית החורגת מצופיות לשמה ומעיסוק בספורט.

דעה שונה לחלוטין הביעו מייצגי המפקדה הארצית של מכבי הצעיר, שהייתה משותפת בעקרונותיה לשני נציגי מרכז מכבי ולשני חברי התנועה הבוגרים. גם הם הסכימו שהמכבי הצעיר היא חלק מהסתדרות מכבי ארץ ישראל, וכי הסמכות העליונה לשני הארגונים מצויה בוועידה הכללית של מכבי ארץ ישראל. אך הם גם ראו את מכבי ואת המכבי הצעיר כשני ארגונים שהשוני ביניהם הוא אימננטי וממנו נובעים תפקידים שונים ומיוחדים לכל אחד מהארגונים. תנועת המכבי הצעיר הפכה בתהליך התפתחותה לתנועה חלוצית מגשימה, ואילו מכבי נשארה מוגבלת לעיסוק בתחום החינוך הגופני. כדי שהסתדרות מכבי ארץ ישראל תגיע להכרה בחיוניותו של התפקיד החלוצי של מכבי הצעיר, טען צבי נשרי, היא צריכה להשתחרר מן השנאה לתנועת העבודה. בעטייה היא אינה שותפה פעילה בתחומי הבניין, ואיבדה את הנכס האדיר של מכבי הצעיר העולה: תנועה מכבית חלוצית שרצתה לקשור את עצמה להסתדרות מכבי, נדחתה על ידה, ומחוסר ברירה פנתה לשותפות עם חבר הקבוצות.

המציאות הזאת ואי יכולתה של מכבי, גם בגלל הרכב חבריה, לשנות את כיוונה האידאולוגי, חייבה לדעתם של מנהיגי מכבי הצעיר, שינוי ארגוני. שינוי שיאפשר להסתדרות מכבי למלא את שליחותה הלאומית בקשת רחבה של עשייה. המבנה שהציעו היה חלוקה לשלושה ארגונים, שכל אחד מהם משרת מטרות לאומיות שהן צורך השעה ומיוחדות לו. כך תוכל מכבי ארץ ישראל להיות שותפה בעיקר במאמץ התקומה. לכל אחד מהארגונים יהיו מוסדות הנהגה משלו הכפופים לארגון הגג שהוא הסתדרות מכבי ארץ ישראל, הקובעת את מדיניותה ומשליטה את מרותה על ידי הוועידה הכללית - הסמכות העליונה לשלושת הארגונים. כאמור, לכל אחד מהארגונים מטרות ודרך פעולה ייחודית משלו, אך יש קו מקשר ביניהם והוא עקרון הפעולה הספורטיבית, כולל הספורט הייצוגי שכולם שותפים לו.

שלושת הארגונים הם:

מכבי - ארגון זה יעסוק בחינוך גופני, ויהיה הגוף הספורטיבי של האגף האזרחי בחברה היישובית. חברי מכבי לא יהיו בהכרח שותפים להשקפת עולם אחת, לבד מהאמונה בנכונות הסיסמה "נפש בריאה בגוף בריא".

מכבי הצעיר - הוא הארגון החלוצי והמגשים של המכבי. פניו להכשיר את חבריו לחיי עבודה פיזית, לכיבוש הקרקע על ידי הקמת ישובים חדשים בכל אחת ממסגרות ההתיישבות הקיימות, כולל המסגרות הקיבוציות.

משמר המכבי - תפקידו של ארגון זה להגביר את חלקו של המכבי בתחום הבטחון.

הפגישה לא הגיעה להצעת פתרון מוסכמת על דרכה של תנועת המכבי ועל היחסים עם המכבי הצעיר". הלך הרוח של הפגישה מנוסח היטב בדברי הסיכום של חת: "עלינו להיות זהירים בחיפוש הפתרונות ובדרכי הגשמתן." הפגישה שבה ניסחו נציגי המכבי הצעיר בבירור את עמדתם ביחס לתפקידי תנועתם בהסתדרות מכבי, לא השפיעה על העמדות של הסתדרות מכבי בכלל ולא הביאה לשינוי ביחס לחלוציות מגשימה במסגרת ההתיישבות החקלאית בפרט. הביטוי לאי ההכרה ברעיון שחלוציות התיישבותית הנה אחת ממטרות הסתדרות מכבי, בולט באי- נכונות לתמיכה בקבוצת "הסוללים". בשלהי שנת 1939, לאחר שנה וחצי של הכשרה בכפר המכבי ושנה של קיום עצמאי כפלוגת עבודה ברמת אהרון ליד רחובות, מנתה הקבוצה עשרים וחמישה חברים. המשבר הכלכלי וחוסר העבודה לא אפשרו לקבוצה להתקיים כקבוצה עצמאית, מרכז מכבי לא עשה דבר כדי להקל על הקבוצה ולאפשר

לה להמשיך להתקיים, ולא ניצל את היחסים הקרובים של התנועה עם התאחדות האיכרים ועם איכרי רחובות, שחלקם היו פעילים בהסתדרות מכבי. מחוסר ברירה חיפשה הקבוצה יישוב קיבוצי שיסכים לקבל את חבריה להמשך הכשרתם. כיוון שהקבוצה לא הגדירה עצמה כשייכת לזרם התיישבות כלשהו, היא לא נתמכה על ידיהם. לכן, במצב הכלכלי הקשה ששרר בתנועה הקיבוצית לא הייתה נכונות לקבלם. לא נמצא להם מקום בו יוכלו להמשיך את קיומם. כדי להציל את הסוללים מפירוק, פנתה המפקדה הארצית של מכבי הצעיר להסתדרות מכבי בבקשת עזרה :

> אנו מעבירים את דרישת ה "סוללים" לחדור למצבם הקשה ולעזור להם בכל האמצעים להיחלץ מהמשבר הקשה הזה, החלק המכריע של החברים מחוסר עבודה, והקיום עולה בהוצאות רבות מאד. יש להניע את כל כוחות העזרה בשדרות המכבי, לבל יתמוטטו יסודות הקבוצה שהם בעצם גם יסודותיה של התנועה. הצלחת הקבוצה הצלחת התנועה ![58]

הסתדרות מכבי לא נחלצה לעזרה, וקבוצת ההכשרה שלא נותרה לה דרך להתמודד עם חוסר היכולת הכלכלית התפרקה בתחילת שנת 1941. מרבית חבריה התגייסו לצבא הבריטי במסגרת פלוגת מכבי. את יחסה של הסתדרות מכבי לקבוצת הסוללים ואת הכוון החלוצי של מכבי סיכם יקיר וינשטיין, מי שהיה הרוח החיה באימוץ החלוציות המגשימה להשקפת העולם על ידי מכבי הצעיר, בכנס שציין חמישים שנה להקמת קבוצת "הסוללים" הוא אמר:

> ... נתקלנו בתגובות נזעמות ובהתנגדות בקרב רבים מבין חברי מרכז המכבי אשר הביעו חששותיהם במספר ועידות ובסניפים שונים כי מחלקת ההכשרה שהקימונו תסטה מדרכה המקורית של תנועת המכבי, הדוגלת בחינוך גופני של הנוער, וחששה שהנוער שיצטרף אלינו יעזוב את שורותיו ויצטרף אל תנועות החלוציות השמאלניות, שהיו אז בשיא פריחתן...[59]

מתוך פחד מפני השפעת השמאל לא הסכימה הסתדרות מכבי להיות למשענת לדרך החלוצית של מכבי הצעיר, ולא סייעה באמצעים מינימליים לקיומה של קבוצת ההכשרה שהייתה צריכה להתמודד לבד עם קשיים כלכליים בלתי אפשריים.

---

[58]. ספר המכבי דין וחשבון המרכז לתקופת תרצ"ח – תרצ"ט, מתאריך 5 בנובמבר 1939. ארכיון מכבי, מיכל 148, תיק 382 –8.

[59]. יקיר וינשטיין, אגדת קבוצת ה"סוללים", 3 למאי 1986. ארכיון מכבי, מיכל פ', פלוגת המכבי, יקיר וינשטיין.

בדין וחשבון של מרכז ההסתדרות לשנים ספטמבר 1939 – ספטמבר 1941, בחלק הדו"ח של המפקדה הארצית, עדיין מופיעות החלוציות וההגשמה כשאלות החשובות ביותר שבפניהן התנועה עומדת. הדוח קובע כי הלקח מכישלון קבוצת הסוללים הוא כי לפני יציאת קבוצה שניה היה עליה לפתור את בעיית התימוכין התנועתיים. לתגבר את הפעולה החינוכית בתנועה כדי ליצור עורף שיבטיח הצלחה. הדו"ח מסתיים בקביעה כי: "בלי ערות ציבורית והגשמה תנועתנו תלך אט אט ותעלם מן האופק". [60]

עם פירוק הסוללים, חל למשך תקופה מסוימת, שינוי בשיח האידאולוגי בשורות המכבי הצעיר, שינוי שבו הסיסמאות של הסתדרות מכבי שבות וכובשות את השקפת העולם של התנועה. את מקום הלהט האידאולוגי תופס להג אפולוגטי להצדקת קיומה של המכבי הצעיר. עיקרו הוא שתנועת הנוער המכבית היא היחידה "הניצבת בשתי רגליה" במציאות הארץ - ישראלית, שאינה נשלטת על ידי מפלגה כמו תנועות הנוער של תנועת העבודה, ואינה מחקה תנועות נוער זרות כמו הצופים. בחוברת "קוים למהותה של תנועתנו ולהליכות המדריך" מסתמנת התזה כי כל תנועות הנוער רוצות בתקומת העם אבל הן נכשלות בהגשמה, לא כן דרך ההגשמה של מכבי הצעיר המחנכת את חבריה להיות מוכנים לשרות העם תמיד, להיות אזרחים היודעים לא רק לדרוש אלא, ובעיקר, גם לתת. " שואפים אנו, איפוא, לשלמות אנושית ועברית כאחד. רוצים אנו בהתפתחות והשלמה של היהודי ושל האנושי שבנו."[61]

השיח האידאולוגי בתוך תנועת הנוער נשלט על ידי הסתדרות מכבי. בביטאון התנועה מספטמבר 1941, בולטת היעדרותם של אלו שהיו מנהיגי התנועה מיום האתמול. את המטרות החינוכיות של המכבי הצעיר מציג אהרון נתנאל, יושב ראש מרכז מכבי, כשהן לקוחות ממילון הסיסמאות השגור בה. חינוך ללאומיות פירושו "העדפת המאמץ והאינטרסים של העם מעל כל יתר השאיפות והאינסטינקטים הכיתתיים והמעמדיים". וכן "הנוער שלנו [הכוונה לתנועות הנוער האחרות לא למכבי הצעיר ד.א.ש] חונך והודרך במשך שנים רבות על פי שיטות ומגמות אשר הרחיקו אותו מהתפיסה הלאומית הטהורה. אלילים זרים הוחדרו ללבות הנוער." [62]

---

[60]. ספר המכבי, דין וחשבון המרכז לתקופה ת"ש- תש"ב. ארכיון מכבי, מיכל 169, תיק 1130- 8.

[61]. "קוים למהותה של תנועתנו ולהליכות המדריך", ספריה למדריך, חוברת ה' תש"א, פרסום של המפקדה הארצית של המכבי הצעיר. ארכיון צבי נשרי, חטיבה 5.15, מיכל 324, תיק 21.

[62]. אהרון נתנאל, "דבר למכבי" הדי התנועה – ביטאון המכבי הצעיר, ערב ראש השנה תש"ב. ארכיון מכבי, מיכל 175, תיק 1358- 8

גם במאמרים הנושאים את הכותרות "הטיפוס המכבי" ו"תפקידנו", חברי התנועה מאמצים את השקפת העולם של מכבי כשהם מתבטלים בפני רעיונות עצמאיים. החינוך לצופיות, במשמעות של "נימוסים והליכות", שרק לפני זמן קצר נתפס כתורה זרה, עולה לדרגת חשיבות של אבן פינה:

> האם לא פגשנו בסניפים שבהם משמשת, כביכול, הצופיות אבן-פנה לחינוך - והחניכים רחוקים, בכלל, מכל חינוך ודברות הצופה כמלים נטולות נשמה הן בפיהם ובהליכותיהם עם הבריות? לא נימוס ולא דרך-ארץ בפני מדריך וחבר בוגר. כמה זלזול והתכחשות למצות "עשה" של הצופיות ושל המוסר היהודי. "בפני שיבה תקום" - כמה מאתנו זוכרים זאת בישבנו באוטובוס? עזרה לאישה ולילד? לא להידחף לדלת בזמן כניסה או יציאה, לא להידחף לקופת הקולנוע כששורת אנשים מחכה בתור. לאכול ולא לזלול. לא להתחיל באכילה לפני שבעלת הבית התחילה בסעודה (ואף אם זו אמך). להקדים "שלום" ו"בבקשה" לשאלת "מה השעה"? או "היכן רחוב פלוני או מוסד אלמוני". כמה בתוכנו מקפידים באלה ובכגון אלה?[63]

בצד מצוות השעה האלה קיימת ביקורת על "חיטוטים וחיפושים אידאולוגיים", שגרמו להזנחת החינוך הגופני במכבי הצעיר. הגדיל לעשות אהרון מרעננה שתחת הכותרת "תפקידנו" קובע, כי קיימת חלוקת תפקידים בבניין הארץ בין התנועות, על חלק מוטל תפקיד העבודה וההתיישבות ועל חלק - חינוך גופני ורוחני וכל אחת מהתנועות חייבת לשמור על תחומי תפקידה. בחלוקת תפקידים זו מוצגת "תורת מכבי הצעיר אשר האלף -בית שלה-ספורט, צופיות וטיולים".[64]

השלטת השקפת העולם של הסתדרות מכבי על תנועת הנוער עוררה מורת רוח אצל בוגריה, אשר חיפשו דרך להשתחרר מאחיזה זו. אחת האפשרויות שעלתה הייתה הקמת תנועת נוער חדשה שתהיה מורכבת מתנועת הנוער: "הבונים", "נוער ציוני" ב', "הצופים" והמכבי הצעיר. התנועה החדשה הייתה אמורה להיות משוחררת מקשר לגוף בוגר, כולל הקשר של הצופים למחלקת החינוך. שם התנועה המאוחדת היה אמור להיות – "הסתדרות צופים ממלכתיים". עקרונות התנועה היו אמורים להיות: מרות לאומית; הגשמה חלוצית; מדינה עברית; פיקוח לאומי על המשק ועל

---

63. חיים, "הטיפוס המכבי", שם.
64. שם.

החינוך.[65] תוכנית הפרישה של המכבי הצעיר מהסתדרות מכבי לא מומשה.

בלחץ תנועות הנוער של "ארץ ישראל העובדת", שלפלמ"ח היה יד בו, נקבע על ידי המוסדות היישוביים, כי לבוגרי בתי הספר חברי תנועות הנוער ניתנה הבחירה בין גיוס לצבא הבריטי לבין התנדבות לשירות לאומי לשנה אחת לפחות. בתוך המסגרת של השירות הלאומי הייתה בחירה בין שירות של שנה בנוטרות או של שנתיים בפלמ"ח. למשרתים בפלמ"ח שרצו להמשיך בלימודים גבוהים, הסכים פיקוד הפלמ"ח לאפשר שישרתו שנה אחת פעילה ויצטרפו ל"רזרבה" של הפלמ"ח.[66] צעירים שלא יבחרו בשנת השירות יהיו חייבים בגיוס לצבא הבריטי כיחידים. תנועות הנוער של תנועת העבודה בחרו בדרך של שירות בפלמ"ח.

ההנהגה של שנת השירות אפשרה למכבי הצעיר להיחלץ מההרגשה של אובדן דרך שבה הייתה שרויה, לאחר שקבוצת הסוללים התפרקה וחבריה ועמם רוב שכבת המדריכים הבוגרים התגייסו לצבא הבריטי. יתרה מזאת, המסגרת של שנת השירות נתנה למכבי הצעיר מסגרת שאפשרה הקמה של גרעיני הכשרה ללא צורך בסיוע של הסתדרות מכבי, גורם שהכשיל את קבוצת "הסוללים".

ביולי 1943 התכנסה בפתח תקוה המועצה של המכבי הצעיר והחליטה שלוש החלטות עקרוניות שהיו להן גם השפעות מידיות וגם השפעות ארוכות טווח על האידאולוגיה של ההגשמה החלוצית. ההחלטה הראשונה הייתה הצטרפות התנועה לשנת השירות והחלתה כחובה על כל חברי התנועה העובדים שמלאו להם שמונה עשרה, ואילו על חברים לומדים חלה החובה עם סיום לימודיהם. כן התקבלה החלטה, כי את שנת השירות ימלאו חברי התנועה במקובץ, החלטה שמשמעותה הייתה הפניית חברי התנועה לפלמ"ח, כי רק שם הדבר היה אפשרי. החלטה שנייה, ללא קשר עם "שנת השירות", הייתה על הקמה מיידית של גרעין הכשרה שיהיה בסיס "לעלייתם הראשונה של המכבים על אדמת המולדת". גרעין זה שהוקם ראה עצמו כהמשך לקבוצת "הסוללים" ואימץ את שמה. ההחלטה השלישית הייתה להקים פדרציה של תנועות נוער שהאידאולוגיה שלהן קרובה ואשר תייצג אותן כלפי המוסדות היישוביים, ותאפשר להן את ההגשמה החלוצית בפועל. בשלב הראשון סוכם על

---

[65]. יומן בן גוריון מיום 9.11.1942, ארכיון בן גוריון בשדה בוקר, חטיבת ארכיונים. בין היוזמים להקמת תנועת הנוער החדשה היה ד"ר שאול לוין המפקד הארצי של מכבי הצעיר. לא הצלחתי למצוא חומר נוסף על זה שביומנו של בן גוריון לגבי תוכנית הפרישה.

[66]. ספר תולדות ההגנה , כרך שלישי חלק ראשון, עמ' 412–415.

איחוד פעולה במסגרת הפדרטיבית הזו עם "שבטי הנוער הציוני" ו"הבונים". [67] מועצת פתח תקוה השכילה לנצל את הרגע, כדי לאפשר לה לגבש השקפת עולם עצמאית, בלי לעורר התנגדות בהסתדרות מכבי למהלך, שכל כולו הוגדר כהירתמות לצורכי הלאום. לאחר המועצה נערכה פגישה של הבוגרים והוחלט בה על גיבוש הגרעין - "צו התנועה והעם לחתור לקראת היאחזות בקרקע.." [68] לגרעין ההכשרה הראשון (גרעין א') הצטרפו חברי "שבטי הנוער הציוני הבונים". החל משנת 1943 הצטרפה תנועת המכבי הצעיר לתנועות הנוער הארץ- ישראליות המגשימות. עד 1944 הייתה הגשמתה במסגרת הכשרה חקלאית בלבד (גרעינים א-ג), והחל מסוף שנה זו כ"הכשרות מגויסות", בהתאם להסכם של מפקדת הפלמ"ח עם תנועות הנוער. בכך התמידה עד הקמת המדינה. החזון של קיבוצים ומושבים של המכבי הצעיר שיהיו נפוצים בכל הארץ לא התממש. רוב חברי ההכשרות של התנועה פרשו לבתיהם לאחר סיום שרותם בפלמ"ח. המעטים שנשארו הצטרפו לגרעין א' והמתמידים עלו להתיישבות קבוצתית בשנת 1948 והקימו את קבוצת "הסוללים", היישוב החקלאי היחידי שהקימה מכבי הצעיר הארץ - ישראלי.

תוצאה נוספת של "שנת השירות" והקמת גרעיני ההכשרה, הגם שהדבר לא מצא את מקומו בתקנון התנועה, הייתה הארכת תקופת החברות בתנועת הנוער הרבה מעבר לגיל שמונה עשרה. בכך הבטיחה התנועה מנהיגות בוגרת של חברים שצמחו מתוכה. תנועת המכבי הצעיר, הגם שקבלה את עקרונות השקפת העולם של הסתדרות מכבי, הפכה לעצמאית יותר ובעלת יכולת לעצב לעצמה את סדר היום שבחרה, כולל השקפת עולם בעלת מאפיינים משלה. היא לא נזקקה, וגם לא ביקשה את הסכמתה או את אישורה של מכבי לסדר יום זה.

אחד הביטויים להתפתחות זו היה הדיון בתוך מכבי הצעיר על ההצטרפות להסתדרות העובדים הכללית. ההתחככות של גרעיני שנת השירות וההכשרות של המכבי הצעיר עם תנועת העבודה בחייהם היומיומיים בתנועה הקיבוצית, והחיים הקומונליים שקיימו בתקופת השירות שלהם, לא חיברו אותם לתנועת העבודה ולא שינו את תפיסתם החברתית - אזרחית שהייתה זהה לזו של הסתדרות מכבי. עמדתם הייתה כי התיישבות חלוצית אינה מותנית בהשקפה פוליטית, וחיי השיתוף לפי

---

[67]. דין וחשבון מהמועצה הארצית בפתח תקוה, סיוון תש"ג, ארכיון צבי נשרי, חטיבה 1.10, מיכל 158, תיק 6. וכן "הדנו" ביטאון המכבי הצעיר בירושלים, ראש חודש אב, תש"ג. ארכיון מכבי, מיכל 171 ,תיק 1232- 8.

[68]. שם.

העיקרון של "תן כפי יכולתך וקבל לפי צרכיך" הם דרך של הגשמת צורת חיים צודקת אשר אינה קושרת את המגשים עם כל עמלי העולם.[69]

ההתיישבות הקיבוצית שהייתה מטרתן של "ההכשרות" ולהגשמתן הכשירו עצמן, באה כדי לשרת בצורה היעילה ביותר, לדעתם, את הצורך הלאומי של ההתנחלות בארץ, לא ככלי למימוש חזון חברתי סוציאליסטי. בשיח, שנערך במכבי הצעיר, התחדדה השקפה זו בדיון אם יש מקום שהחברים, החלק המגשים של התנועה, ייכנסו כחברים להסתדרות הכללית של העובדים. נקודת המוצא בדיון הייתה, כי קביעת ההגשמה כמטרה של מכבי הצעיר הייתה הכרח שבלעדיו לא הייתה זכות קיום לתנועת הנוער, גם אם היה באימוצה של מטרה זו שינוי בקו המסורתי של הסתדרות מכבי. חלק מהטעמים לשינוי זה במסורת המכבית נבע מהמחשבה כי כניסת מכבי למאמץ ההתיישבותי יביא להתארגנות החוגים האזרחיים. גם אם יש בהגשמה החלוצית משום התנגשות עם דגל היזמה הפרטית, הפיצוי הוא היצירה. הקמת מפעלים התיישבותיים משקיים שרק ביכולתם להיות המנוף לשנוי המשטר בארץ. " מי ששולט היום בארץ ישראל שולט בכוח המעשה" .

אבל הגוש האזרחי לא התאמץ להתארגן , לא היו לו מעוף ויכולת לויתורים בתוכו וגם לא הייתה לו סיסמת "עשה". אי- אפשר היה לגייס נוער כשהסיסמה היחידה היא מלחמה בשמאל. המכבי הצעיר נותרה תנועת נוער, שדגלה בציונות הכללית, וככזו ראתה בארץ ישראל מקלט לכל העם היהודי. היא לא אמצה קו אידאולוגי של העדפת החיים בכפר על פני העיר או היפוכו, היא השאירה את צורת יישוב הארץ לבחירה של הפרט. לכן, לא הפכה את שאלת הכניסה להסתדרות הכללית של העובדים לשאלה אידאולוגית, כשם שלא ראתה בצורת החיים השיתופיים חזות אידאולוגית אלא פרקטית. בהעבירה את הדיון למישור המעשי ניסתה המכבי הצעיר לדלג על פער אידאולוגי ביחסם של החוגים האזרחיים בכלל ושל מכבי בפרט להסתדרות הכללית. לצורך עניין זה הוצגה ההסתדרות הכללית כארגון מפלגתי, אבל גם כאיגוד מקצועי אשר מייצג את כלל העובדים, כולל אלה שאינם נמנים עם המפלגות המרכיבות אותו. כיוון שבמכבי הצעיר קם גוף של עובדים, אומנם לא סוציאליסטי אך בעל אינטרסים המיוחדים לו, וכיוון שהחוגים האזרחיים לא השכילו לקיים ארגון עובדים, הרי שמן התבונה להצטרף כחברים להסתדרות

---

69. "בהגשמה" ניב התנועה ב', סיוון תש"ה. ארכיון מכבי, מיכל 337 , תיק 135-2- 5.

הכללית. יותר מכך, ריבוי של חברים מהחוגים האזרחיים עשוי להשפיע על שינוי הגוון האינטרנציונלי שלה. הצורך להיות חברים בהסתדרות היה כמעט בלתי נמנע לקבוצת "הסוללים" (החדשה), שעצם קיומה היה תלוי בהסכמת התנועה הקיבוצית לקבל אותה לאחד ממשקיה, וגם את הסיוע להתיישבותה קבלה מההסתדרות הכללית. הדיון בשאלת החברות בהסתדרות הועבר למישור הפומבי גם כדי לקבל לגיטימיות לצעד כזה, והוא נסמך על כך שחברות בהסתדרות העובדים אינה עומדת בניגוד לעקרונות מכבי. [70]

תנועת מכבי הצעיר עברה דרך ארוכה מארגון של ילדים ונוער, שכל ייעודו הוא לעבות את שורות הסתדרות מכבי, לתנועת נוער שקבעה לעצמה אופק שייחד אותה כתנועת נוער השונה מתנועת הבוגרים. לא היה זה תהליך פשוט, והסתדרות מכבי לא ויתרה בקלות על אחיזתה הגמורה בתנועת הנוער. היה דרוש תהליך של מרד כדי להכליל בהשקפת העולם של מכבי הצעיר את החלוציות המגשימה. היכולת לקבוע עמדה עצמאית באה לידי המחשה בשאלת ההתחברות של הסתדרות מכבי למפלגת הציונים הכלליים:

> מכבי קשר את עתידו ב"הסתדרות הציונים הכלליים" - המכבי הצעיר כחלק בלתי נפרד מ"המכבי". הוא למעשה הגוף שלגביו יש לצעד זה חשיבות מכרעת. בוגרי המכבי הצעיר אינם יכולים כיום להתכנס ולהביע עמדתם על עתיד התנועה (בגלל היותם מגויסים) אולם בהזדמנות הראשונה יש לעשות כן - ולאור ההתפתחויות ב"ציונים הכלליים" יש מקום רב לדיון על דמות המפלגה בעתיד ועל מקומו של הנוער בתוכה. מבלי להיכנס להבעת-דעה מקיפה - הרי הנטיות להפיכת "הציונות הכללית" ל"מפלגה שמרנית" - אינן מתאימות בהחלט למגמות המכבי הצעיר, כתנועת-נוער חלוצית ומגשימה [71]

בסגירת המעגל הגיעה מכבי הצעיר הארץ- ישראלי לעמדות אידאולוגיות דומות לאלו שהיו למכבי הצעיר העולה, ואשר נדחו בזמנו על ידי הסתדרות מכבי ארץ ישראל, והיו בין הגורמים שדחקו את מכבי הצעיר העולה לפנות לדרך ארגונית נפרדת.

---

[70]. שבתאי " הכניסה להסתדרות", בתוך למדריך, הרצאות במכביות, 4.1948. ארכיון מכבי, מיכל 171, תיק 1215 – 8.

[71]. המכבי, אוגוסט 1948. ארכיון מכבי, מיכל 148, תיק 400- 8.

המכבי הצעיר העולה

תנועת הנוער שכונתה בארץ "מכבי הצעיר העולה" נוסדה במרכז אירופה כתנועת הנוער של הסתדרות מכבי העולמית. היא שילבה את דרכה האידאולוגית הציונית כללית בהגשמה חלוצית של התיישבות חקלאית שיתופית בארץ. התוספת לשמה של התנועה "העולה" ניתן לה כדי להפרידה מתנועת הנוער מכבי הצעיר הארץ- ישראלי. כפי שהוסבר בפרק הקודם, תנועת הנוער המכבית בארץ לא הצטרפה לתנועה העולמית, מתוך שהתנגדה, בעת ההיא, לגוון האידאולוגי החלוצי שלה.

ראשיתה של תנועת הנוער מכבי הצעיר בארצות מרכז אירופה – צ'כיה, גרמניה ואוסטריה, בתנועות מקומיות המסונפות להסתדרות מכבי הארצית ללא קשר ביניהן, כשבכל אחת מהארצות התפתחה התנועה בדרך שונה וגורמים שונים הביאו להקמתן.[72]

הסניף הראשון של התנועה הוקם בצ'כיה בשנת 1926, כשהרקע להקמתו היה הפגנת אי- שביעות הרצון של הצעירים חברי הסתדרות מכבי מהכיוון החומרני והראוותני בתחומי הפעילות הספורטיבית של ההסתדרות. אך יותר מכל, כביקורת על חוסר הדגשים הציוניים הלאומיים, שהתמצתה בהעדרו של היסוד האידאולוגי של שלילת הגולה, והעשייה המתחייבת מכך. מתוך הביקורת הזו צמחה תנועת המכבי הצעיר. תביעתם של חברי התנועה הייתה שהפעולה הספורטיבית במכבי תהיה מבוססת על רעיון התחייה הגופנית של הפרט היהודי, ואילו דרכה המדינית של הסתדרות מכבי תעמיד את הציונות ואת ארץ ישראל במרכז פעולתה. בגרמניה ובאוסטריה הייתה ההתפתחות שונה, תנועת מכבי הצעיר בארצות אלה קמה בשנת 1927 כחלק מהסתדרות מכבי הארצית, והייתה תנועת מילואים לתנועה הבוגרת. התפתחותן האידאולוגית של התנועות בגרמניה ובאוסטריה הושפעה מאיחודים עם תנועות נוער נוספות. בשנת 1931 התאחדו המכבי הצעיר באוסטריה עם תנועת הנוער "ברית צעירינו" שהייתה תנועה צופית יהודית. בגרמניה התאחדה תנועת המכבי הצעיר עם "ברית הצופים היהודים" ב - 1934. באותה שנה, כשתמו תהליכי האיחוד והבניה של התנועה, היא מנתה כשש אלפים חברים בשלוש הארצות. בתנועה המאוחדת היו

---

[72]. שם.

שני זרמים דומיננטיים, הצ'כי והגרמני, שהשוני ביניהם היה במזגם ולא בעקרונות. שילובם הוא שהטביע את דמותה ואת כיוונה של התנועה בארץ ובחוץ לארץ.

פעולתה של מכבי הצעיר העולה החלה בארץ בשנת 1933, כאשר חברי התנועה מצ'כוסלובקיה הקימו את גרעין ההתנחלות הראשון שלהם. הייתה זו פלוגת עבודה ברעננה שמאוחר יותר ב – 1936, הקימה את "כפר המכבי". באותה שנה התרחשו שני אירועים נוספים שהייתה להם חשיבות מכריעה על דרכה של תנועת "מכבי הצעיר העולה": הצטרפותה לתנועת "החלוץ" - מעשה ששיקף את קשריה עם תנועת העבודה הארץ- ישראלית, והקמת מזכירות התנועה בתל אביב. קביעת מקומה של הנהגת התנועה בארץ העידה כבר בשלבים המוקדמים של קיומה, שמגמתה היא למקד את ציר פעולתה העיקרי של תנועה זו להוויתה בארץ.[73]

בשנת 1935 התקיים בתל אביב הכינוס העולמי הראשון של תנועת המכבי הצעיר הייתה זו גם ועידת היסוד של תנועת הנוער העולמית. כל חברי המכבי הצעיר בארצות אירופה אוחדו למסגרת אחת מגובשת. איחוד זה הקים את המכבי הצעיר כתנועה עצמאית במסגרת הכללית של הסתדרות מכבי העולמית. כשקמה התנועה המאוחדת היו לה כבר קו אידאולוגי מגובש ודרך פעולה ברורה להגשמתו. עליית הנאצים לשלטון בגרמניה והתבססותם שם גרמה לגידול רחב ממדים של התנועה ובפרוץ מלחמת העולם השניה היו בה שנים עשר אלף חברים.[74]

בועידת היסוד שנערכה בשנת 1935, השתתפה גם תנועת מכבי הצעיר הארץ - ישראלית, אבל לא הצטרפה לתנועה העולמית. באותה עת הייתה פרושה תהום בין התנועה הארץ - ישראלית לתנועה העולמית של המכבי הצעיר, בכל שקשור לתפישה הארגונית של התנועה ולמקומה בהסתדרות מכבי, ובהשקפת העולם שלהן - בעיקר בשאלות מהי חלוציות ומהי הגשמה. כפי שכבר ציינתי, תנועת הנוער הארץ- ישראלית ראתה עצמה כתנועה המרכזת בני נוער האמורים להיות חברי העתיד של הסתדרות מכבי, ולפי תקנותיה הייתה מסתיימת החברות ב"מכבי הצעיר" בהגיע החבר לגיל 18. לתנועה הארץ - ישראלית לא הייתה השקפת עולם עצמאית, והשקפותיה התבססו על תכתיבה של התנועה הבוגרת. המכבי הצעיר העולמית הייתה אומנם תנועה המסונפת להסתדרות מכבי, אך עצמאית ועומדת בפני עצמה,

---

[73] ירדן, מ', עורך, המכבי הצעיר העולה ומפעלו, חוברת מוקדשת לזכרו של אברהם ילין, כפר המכבי, 1970.

[74] שם, וכן שטנגר שלמה, על ההתחלות, ארכיון התק"מ בחולדה, מיכל 314, תיק 9.

הייתה זו שותפות ולא כפיפות. כתנועה עצמאית היו בה חברים שבגרו בתנועה, נערים וילדים, שילוב שאפשר לה להצמיח משורותיה מנהיגות ארגונית ואידאולוגית. הייתה לה השקפת עולם עצמאית שלמרות היותה שונה מזו של הסתדרות מכבי העולמית, התקבלה על ידי האחרונה כלגיטימית. חברי המכבי הצעיר הארץ- ישראלי נתפסו על ידי התנועה העולמית כמשתייכים לבורגנות האמידה בארץ, בנים למשפחות פרדסנים שהעסיקו רק פועלים ערבים ולא קיימו בפרדסיהם את עקרון העבודה העברית, ויחסם להסתדרות העובדים ולמפעליה היה עוין. ואילו תנועת מכבי הצעיר העולה שהייתה חברה בתנועת ה"חלוץ", שזוהתה עם תנועת העבודה הארץ ישראלית, נתפשה על ידי התנועה בארץ כתנועה סוציאליסטית השייכת למחנה תנועת העבודה. שתי ההתייחסויות היו מכלילות ולא תארו נכון את התמונה האמיתית של כל אחת מהתנועות, אך הכללות אלה עיצבו את מערכת היחסים ביניהן. אין תימה, איפוא, כי בוועידה הארצית הראשונה שנערכה בשנת 1935, היו חילוקי דעות שבסופם החליטה המכבי הצעיר הארץ - ישראלית לא להיות חלק מתנועת מכבי הצעיר העולמית. התוצאה של חילוקי הדעות בוועידה הייתה שבארץ היו שתי תנועות בשם מכבי הצעיר, שכדי לייחד אותן נוסף לאחת השם "העולה".

זמן קצר לאחר ייסודה של תנועת המכבי הצעיר העולמית הועבר מרכז פעולתה לארץ. המוסדות המרכזיים של התנועה שכיוונו את הפעולה באירופה, והתוו את הקו האידאולוגי של התנועה, נעשו בארץ ישראל ב- 28 במרץ 1936, [75] פנתה ההנהלה העולמית של המכבי הצעיר אל מושל המחוז בחיפה בבקשה להירשם כאגודה. שמה הרשמי של האגודה היה "ההנהלה העולמית של המכבי הצעיר". מטרות האגודה שנוסחו בבקשת האישור היו: התפתחות גופנית של הנוער העברי וחינוכו לסדר, לדייקנות ולמשמעת, וכן חינוך גופני ורוחני של חברי האגודה וחיזוק הכרתם הלאומית. הגדרת המטרות הייתה זהה למטרות הסתדרות מכבי ארץ ישראל, ולא פורטו בה המטרות השונות, כמו התיישבות קבוצתית שהייתה כבר באותה עת יסוד מוסד של התנועה. המסמכים הארכיוניים אינם מסבירים מדוע לא פורטו המטרות הללו בבקשה. ניתן לשער כי היו לכך אחת משלוש עילות: נוחות אדמיניסטרטיבית, כלומר היצמדות למטרות של אגודה שהייתה רשומה כבר – הסתדרות מכבי ארץ ישראל, ובכך להקל את תהליך הרישום ולזרזו. אך ייתכן גם שבמתיחות היחסים

---

[75]. מכתב ההנהלה העולמית של מכבי הצעיר, מיום 23.3.1936 לנציב המחוז חיפה. ארכיון מכבי, מיכל 196, תיק 146- 1.

ביישוב עם שלטונות המנדט ועם ערביי ארץ ישראל רצוי היה לא לפרט מטרות, שבלשון המעטה, לא היו מקובלות על ידי השלטונות. סיבה אחרת אפשר לחפש ביחסים בין מכבי הצעיר העולה למכבי ארץ ישראל. הייתה זו תקופת "תור הזהב" ביחסי שתי התנועות. מכבי הצעיר העולה הוכרה כחלק מהסתדרות מכבי ארץ ישראל, חבריה לקחו חלק בפעילות הספורטיבית של מכבי. למכבי הצעיר העולה הייתה נציגות במוסדות המרכזיים של הסתדרות מכבי ארץ ישראל ולהסתדרות מכבי ארץ ישראל הייתה נציגות בהנהלה העולמית של מכבי הצעיר העולה. הנהלת האגודה, כפי שהופיעה בבקשת הרישום, הורכבה ממנהיגי מכבי הצעיר העולה ונציג אחד של המכבי הצעיר הארץ- ישראלי. למרות שמאוחר יותר הסתדרות מכבי לא אהדה את מכבי הצעיר העולה, וחששה מפני השפעתה המזיקה על תנועת הנוער שלה, נשארה המכבי הצעיר העולה חלק מהסתדרות מכבי ארץ ישראל עד לשנת 1941.

השקפת העולם של המכבי הצעיר העולה

דרכה של המכבי הצעיר בציכיה לציונות חלוצית מגשימה הייתה בהירה ונהירה לחבריה מיום הקמת תנועתם, וכך גם היה להם ברור שהגשמתם הציונית היא בהתיישבות חקלאית קבוצתית. לא כך היה הדבר בתנועה המאוחדת של ברית הצופים ומכבי הצעיר בגרמניה. מכבי הצעיר הייתה אומנם תנועה ציונית מוגדרת מעת ייסודה, אך עיסוקה העיקרי היה בספורט ונושא ההגשמה הציונית לא עמד על סדר יומה. ואילו תנועת "ברית הצופים", שהפכה לחלק הדומיננטי בתנועה המאוחדת בגרמניה, לא חייבה את חבריה להיות חברים בהסתדרות הציונית, וכמובן שלא חייבה עלייה ונמנעה מהגדרת "החלוציות". יחד עם זאת, ראוי לציין, כי תנועת הצופים חינכה לערכים כלל יהודיים והקנתה לחבריה גם את ערכי התנועה הציונית, אבל, כאמור, לא לדרכי הגשמתה. עם עלייתו של היטלר לשלטון חל מהפך בהשקפת עולמה הציונית של ברית הצופים, כאשר אימצה קו חינוכי המחייב את חברי התנועה להגשמה חלוצית. החלטה זו אפשרה את איחודה של ברית הצופים עם המכבי הצעיר בגרמניה. בשלב הראשון של הקמת התנועה המאוחדת הוצעה פרשנות מרחיבה למונח "הגשמה חלוצית", ונכללה בו כל עשייה בארץ ישראל בכל מקצוע ובכל מקום. שינוי תפיסת "ההגשמה החלוצית", נעשה בעקבות קשריה של התנועה הגרמנית

המאוחדת עם מכבי הצעיר בצ'כוסלובקיה, שבאותו זמן כבר הייתה לה פלוגת עבודה ברעננה והייתה קשורה אידאולוגית וכלכלית עם חבר הקבוצות. פגישתם של חברי התנועה בגרמניה עם שליחי חבר הקבוצות, שהחלו להגיע לגרמניה בשנים 1934 – 1935, השפיעה יותר מכל גורם אחר על השקפתם של חברי התנועה. אנשי חבר הקבוצות נשלחו באותן שנים לגרמניה כדי לממש את "הסכם העברה", ולא פחות חשוב, למצוא אחיזה בתנועות הנוער הציוניות. הקשר עם תנועות הנוער היה חשוב לאנשי חבר הקבוצות, שרצו להרחיב את תנועתם ולחזק את הזרם ההתיישבותי שלה. חבר הקבוצות דגלה בהתיישבות חקלאית במסגרת קולקטיבית ובו בזמן להגיע למיצוי ערכי של היחיד כחלק מהחברה. לשם כך נקבע מספר מרבי של חברים ביחידה ההתיישבותית. השקפת עולם זו השתלבה יפה עם השקפת העולם של תנועת המכבי הצעיר. [76]

השקפת העולם של המכבי הצעיר העולה הייתה בנויה מנדבכים אידאולוגיים, שהושפעו ממסורות תנועות ההתעמלות של מרכז אירופה, של תנועת הנוער הגרמנית ה"וואנדרפוגל" ותנועת הצופים הבאדן- פאולית. תנועות הנוער השפיעו על האידאולוגיה של מכבי הצעיר העולה, אבל לא הכתיבו אותה. הם אמצו את תפיסת ייחודה של תרבות הנעורים, ואת הרצון להשתחרר מהאפוטרופסות הרעיונית והארגונית של תנועת הבוגרים. הם מרדו במגמות של הציונות ההצהרתית ששלטו בתנועה הבוגרת של מכבי, שלא כרכה הגשמה אישית עם החברות בתנועה הציונית. מתנועת הנוער הגרמנית הם קיבלו את ההתלכדות והסולידריות של החברים, התחברות בקבוצות קטנות שחבריהן מכירים זה את זה, וכולם שותפים למצע רעיוני אחד המחייב את דרכם ומכוונה. מהתנועה הצופית קבלו את המחויבות החברתית האזרחית ואת הנכונות לשרת את צרכי הכלל. להשפעות האמורות התחברו הנדבך של החזון הלאומי הציוני ודרכה של תנועת העבודה להגשמתו. [77] מיזוגם של הנדבכים האלה,העניק צביון תנועתי מיוחד למכבי הצעיר העולה. למרות שהתנועה הוקמה בצ'כוסלובקיה, נטל הפלג הגרמני בתנועה את הבכורה בה והיה הסמן המנהיגותי והאידאולוגי של המכבי-הצעיר העולה.

---

[76]. שטנגר, שלמה,"על ההתחלות", ארכיון התק"מ חולדה, מיכל 314, תיק 9.

[77] שפירא, ר', אדלר, ח', ואחרים, חולצה כחולה וצוארון לבן, הוצאת עם עובד, תל אביב, 1979, עמ' 19-27. וכן נאור, מ', עורך, תנועות הנוער, 1920 – 1960, הוצאת יד בן-צבי, ירושלים, 1989, עמודים 3 –9. וכן לעניין זה ראה גם: רישום שיחה עם שלמה שטנגר מיום 5.7.1997 המצורף בנספח. שלמה שטנגר היה בצמרת ההנהגה של ה"מכבי הצעיר העולה".
וכן רישום שיחה עם מנחם ירדן מיום 13.7.1997 המצורף. גם ירדן היה ממנהיגי התנועה הבולטים.

כפי שנאמר לעיל, תהליך בניית השקפת העולם של המכבי הצעיר העולמית קיבל תפנית רדיקלית לאחר עליית היטלר לשלטון בשנת 1933 . המציאות החדשה בגרמניה חייבה הגדרות חדשות של השקפת העולם החינוכית והציונית של המכבי הצעיר, שלא הסתפק עוד בחינוך הכלל יהודי שאין אתו מטרות של ממש. החל תהליך של הגדרת התנועה כתנועה ציונית חלוצית, כשלמושגים "הגשמה חלוצית ציונית" לא נקבעו עדיין מסגרות רעיוניות ברורות. בשלב זה של ההתגבשות הרעיונית במכבי הצעיר הגרמני, פורשה ההגשמה החלוצית כחובת עלייה לארץ והירתמות למשימות הלאומיות של בנין הארץ והחברה בה. בשלב זה הגשמה חלוצית משמעה היה עבודת כפיים בארץ, שנתפסה כהשתתפות "בהפיכת הפירמידה היהודית",[78] כשעבודה חקלאית בכל מסגרת ארגונית התיישבותית עדיפה על פני אפשרויות אחרות. זאת הייתה המגמה החינוכית של התנועה בשנים 1933- 1934.

בתהליך ההתגבשות הרעיונית התקיים בתוכה ויכוח מהי הגשמה ציונית: האם רק עיסוק בחקלאות? האם רק עבודה בקבוצה או בקיבוץ? האם אפשר להיות גם בעל מלאכה? האם אפשר גם ללכת למושב? המכבי הצעיר לא הכריע בשאלה זו בשלב הראשון של ההתגבשות האידאולוגית והשאיר את הפרשנות בעניין זה בידי החברים שעלו לארץ. רק בסוף שנת 1934, או בתחילת שנת 1935 הגיעה התנועה לגיבוש אידאולוגי ברור שחייב את כל החברים: דרכה האידאולוגית של התנועה, שחייבה בקנאות את חבריה, נקבעה כדרך ההגשמה החלוצית שפרשנותה היחידה הייתה התיישבות קומונאלית במסגרת ההתיישבותית של תנועת העבודה. "...גם בארץ השאיפה לא להסתפק בעליה אלא בהגשמה חלוצית – קבוצתית, חלוציות אינה מצומצמת על ידי עבודת כפים - תפקידנו הוא כעת בייחוד יצירת צורת חיים.. ".[79] צורת ההתיישבות נקבעה כ"קבוצה", שמשמעותה, בניגוד לקיבוץ הגדול, התיישבות ביישוב שמספר חבריו מוגבל ושבמסגרתו תיתכן אינטגרציה חברתית מלאה בין כל החברים. הם ראו בקבוצה את הביטוי הנאות להשקפת העולם החברתית שלהם, שכונתה בפיהם "סוציאליזם הומני". הייתה זו השקפה מבית מדרשה של מפלגת "הפועל הצעיר" אשר נוסחה על ידי א.ד. גורדון ויוצגה עבורם על ידי מנהיגותו

---

[78]. ב"הפיכת הפרמידה היהודית" מונח הלקוח ממשנתו של בר בורוכוב. הכוונה היא לשינוי המבנה הסוציו- אקונומי של החברה היהודית, יותר עוסקים בעבודות כפיים ופחות סוחרים, ובעלי מקצועות חופשיים ואנשי רוח.

[79]. דו"ח על כינוס מכבי הצעיר העולה ברמת דוד בתאריך 21 בנובמבר 1936. ארכיון התק"מ בחולדה, מיכל 314, תיק 10.

ומשנתו של ח. ארלוזורוב.[80] "הפועל הצעיר" הייתה ותיקת המפלגות של תנועת העבודה שקמו בארץ. היא נוסדה ב - 1905 על ידי עולים שהגיעו בעלייה השניה. הייתה זו מפלגה קטנה שבין חבריה נרקמו קשרי חברות וקירבה. "הפועל הצעיר" לא קיבלה את ההשקפה הסוציאליסטית המרכסיסטית, גם לא בפרשנותה היהודית. היא דחתה את רעיון מלחמת המעמדות ואת אחדות מעמד הפועלים הבינלאומי, היא דגלה בהשקפות הסוציאליסטיות הקדם - מרכסיסטיות. אמונתה העיקרית הייתה הגשמת הציונות על ידי עבודת כפיים במשק עצמי של העובדים. לעבודת הכפיים החקלאית ניתן ערך עליון ובכך קיבלו חבריה את השקפת עולמו של א. ד. גורדון, אף שהוא עצמו לא הצטרף מעולם למפלגה. הדרך להגשים את משנתם החברתית והמדינית הייתה יצירת צורת ההתיישבות של הקבוצה הקטנה.[81] אל תשתית רעיונית זו שאליה נתווספה משנתו של חיים ארלזורוב, לפיה הסוציאליזם היהודי חייב להיות לאומי, ויותר מכך תהליך התקומה בארץ ישראל של העם היהודי אינו תהליך סטיכי כלכלי, אלא "..המאמץ העליון של האידיאליזם הלאומי- הוא לבדו יכול ליצור בקרב העם היהודי את הכוחות שמסוגלים ומספיקים להכין בארץ ישראל את התנאים הדרושים להתפתחות חופשית ונורמלית .." [82]

אומנם, בעת שנוסחו עקרונות השקפת העולם של המכבי הצעיר העולה כבר לא הייתה קיימת מפלגת "הפועל הצעיר", זו התאחדה בשנת 1930 עם "אחדות העבודה", איחוד שהקים את "מפלגת פועלי ארץ ישראל"- מפא"י. למרות שמכבי הצעיר העולה ראתה עצמה מבחינה אידאולוגית חלק מתנועת העבודה, ולכן גם חייבה את החברות בהסתדרות העובדים, היא לא קיבלה את השקפת העולם הסוציאליסטית של מפלגות הפועלים שהרכיבו את ההסתדרות. תנועת מכבי הצעיר העולה התנגדה למרכסיזם ולסוציאליזם לוחם. [83] בהשקפת העולם שלה הייתה החובה הלאומית עליונה, והסוציאליזם נתפס רק כדרך צודקת יותר כדי להגשים את המטרות הלאומיות.

---

[80]. ראה רישום שיחה עם שלמה שטנגר מיום 5.7.97. המצורפת בנספח.

[81]. שפירא, א', היסטוריה מדינית של היישוב, 1918 - 1939, בתוך ליסק, מ', עורך ראשי, תולדות היישוב היהודי בארץ ישראל מאז העלייה הראשונה, חלק שני תקופת המנדט הבריטי , הוצאת מוסד ביאליק, ירושלים תשנ"ה, עמודים 34 –36.

[82]. ארלוזורוב, ח', <u>הסוציאליזם העממי של היהודים</u>, עמ' 27, 63. כתבי חיים ארלוזורוב, כרך שלישי, תל אביב 1934, הספר פורסם בגרמנית בשנת 1919.

[83]. ראה רישום שיחה עם שלמה שטנגר המוזכרת וכן רישום שיחה עם מנחם ירדן המצורפת בנספח.

.. שאיפתנו להגשמת העם העובד מעמידנו למפרע לתוך מחנה א"י העובדת, אשר אתה התקשרנו ע"י חיינו ומעשינו. אמנם דווקא מתוך הקשר הגורלי הזה נובעת בשבילנו החובה, לשמור על הבחינה הלאומית כקובעת בכל עניני הכלל. (הפרימאט הלאומי).. אנו מוכרחים להתבדל מכל המגמות לטשטוש הרעיון של הפרימט הלאומי.[84]

כיוון שלא קיבלו את השקפות העולם הסוציאליסטיות של מפלגות הפועלים, חברי מכבי הצעיר העולה לא ראו את דרכם כמשתלבת עם זרמי ההתיישבות הקיבוצית שהיו משויכות לאותן מפלגות. למרות הקרבה האידאולוגית לחבר הקבוצות, ועל אף שהכירו את מנהיגיה והעריכו אותם, הייתה זו קרבה ולא זהות, ולכן הם לא הגדירו עצמם כשייכים אל "חבר הקבוצות". הרי ה"חבר " היה זרם התיישבותי שהגדיר עצמו כחלק מ"מפלגת פועלי ארץ ישראל", עובדה זו והסמלים הסוציאליסטים, כמו הדגל האדום ושירת האינטרנציונאל, הרתיעו את חברי התנועה.

חברי מכבי הצעיר העולה השתייכו להסתדרות מכבי העולמית והיו בכל זאת קרובים בהשקפת עולמם למחנה "הציוני הכללי". נוסף לכך, הנדבך האידאולוגי שלהם, שמקורו בתנועת הנוער הקלאסית, שלל את האפשרות שתנועת נוער תהיה שייכת או מוגדרת מפלגתית. מכל אלה בחרה התנועה לא להצטרף ל"חבר הקבוצות" שביישובים קבלו חבריה את הכשרתם בארץ, ומכוחו הם קיבלו את רשיונות העלייה.

השאיפה של המכבי הצעיר העולה הייתה להקים זרם התיישבותי עצמאי שיהיה שותף להשקפת העולם של "חבר הקבוצות" של הקבוצה הקטנה. אך יהיה רחוק ממנה ריחוק אידאולוגי בכל הקשור לפרשנות של הסוציאליזם. אם אי- אפשר יהיה להקים זרם עצמאי, רצו חברי מכבי הצעיר העולה להיות מוכרים כתנועה אוטונומית בתוך הזרם ההתיישבותי של "חבר הקבוצות".

החלטת המכבי הצעיר העולה שחבריה יצטרפו להסתדרות העובדים הייתה מלווה במחלוקת רצינית עם הסתדרות מכבי ארץ ישראל. האחרונה התנגדה למהלך זה מכל וכל, וראתה בו נטישה של דרך המלך של הסתדרות מכבי. רק כוחה של הנהגת ההסתדרות העולמית, שתמכה בתנועת הנוער שלה, מנעה ממכבי ארץ ישראל לפעול להוצאת המכבי הצעיר העולה מהסתדרות מכבי. מכבי ארץ ישראל שהביעה את מורת רוחה בצעד ארגוני במקום שבו הייתה סוברנית: הפרדה ארגונית בין המכבי

---

[84]. סיכום הויכוח במועצת התנועה שהתקיימה בקבוצת מעיין, בתאריך 7.6.1938, ארכיון התק"מ, מיכל 22, תיק 8.

הצעיר הארץ ישראלי לבין מכבי הצעיר העולמי והוספת השם "העולה" לתנועת מכבי הצעיר החלוצית.

מבחינה פוליטית מפלגתית שמרה מכבי הצעיר העולה על מרחק ניטראלי, היא לא הצטרפה ל"חבר הקבוצות" כדי לא להצטרף למפא"י. גם ההצטרפות להסתדרות העובדים הכללית לוותה בוויכוחים פנימיים: בעוד שחברי התנועה בארץ תמכו בכניסה להסתדרות העובדים, מבין החברים בחוץ לארץ היו רבים שהתנגדו לצעד הזה. סופו של הויכוח הוכרע על ידי התנועה בארץ כפי שהוכרעו מחלוקות אחרות. עמדת התנועה בארץ התקבלה.

בכל זאת כניסת מכבי הצעיר העולה להסתדרות הכללית של העובדים לא ביטלה את קשריה של התנועה עם המחנה הציוני הכללי שאתו הזדהתה בהשקפתה הציונית. בעיקר נשמרו קשרים עם מפלגת הציונים הכלליים א' ואף התנהל משא ומתן עם תנועת הנוער של המפלגה, "הנוער הציוני" שמנהיגה היה משה קולודני,[85] על איחודן של שתי התנועות. בעוד שלמכבי הצעיר העולה הייתה אחיזה משמעותית בנוער היהודי במרכז אירופה ובמערבה, "לנוער הציוני" הייתה אחיזה משמעותית במזרח אירופה. שתי התנועות היו קרובות בהשקפותיהן החברתיות והמדיניות, אך המשא ומתן לאיחודן נכשל בגלל שתנועת "הנוער הציוני" התנתה את האיחוד בהצטרפות התנועה המאוחדת למפלגת הציונים הכלליים א'. תנאי זה לא היה יכול להיות מקובל על תנועת "מכבי הצעיר העולה", אשר סירבה לוותר על העיקרון של אי- הזדהות פוליטית. עמדתם במשא ומתן הייתה כי תינתן להם אוטונומיה בתוך התנועה המאוחדת בכל הקשור לקשר עם המפלגה. הייתה בכך נכונות לפשרה מסוימת מפני שאיחוד כזה היה רצוי ל"מכבי הצעיר העולה" בגלל צבירת הכוח שהייתה מתקבלת על ידי האיחוד והייתה פותחת את האפשרות להקים זרם התיישבות עצמאי שלא יהיה קשור לזרמים הסוציאליסטיים הקיימים.

לכניסתה של התנועה להסתדרות הכללית של העובדים לא קדם משא ומתן והצטרפותה הייתה ללא תנאים מוקדמים. מהלך זה לא היה כרוך בלבטים רבים אצל חברי התנועה בארץ. הם האמינו בחשיבות תפקידו של העובד בהגשמה הציונית, וכתנועה מתנחלת היו חברים במרכז החקלאי שהיה הגוף המרכזי של ההתיישבות העובדת. לכן, הם ראו את חברותם בהסתדרות הכללית כטבעית ומובנת מאליה. יחד

[85]. משה קולודני לימים קול, מי שהיה שנים רבות מנהל מחלקת עליית הנוער בסוכנות ויחבר הנהלת הסוכנות, ושר בממשלות ישראל.

עם זאת, הם לא קיבלו את הסמלים של אחדות מעמד העמלים האינטרנציונלי - את הדגל האדום ואת המנון ה"אינטרנציונאל". מכבי הצעיר העולה לא רצתה להיות שייכת לשום מפלגה, אבל רצתה שקולה יישמע ושתהיה לה השפעת מה במסגרות המדיניות. לכן הצטרפה לרשימת ארץ ישראל העובדת במסגרת המרכז החקלאי, ובאמצעותה נבחר נציגה לממלא מקום או משקיף, בקונגרס הציוני הכ"א שנערך בשנת 1939.

מלחמת העולם השנייה, שפרצה בשלהי שנת 1939, ניתקה את המכבי הצעיר העולה מהעורף האנושי שלה באירופה, וגרמה לניפוץ החלום האידאולוגי של הקמת תנועת התיישבות קבוצתית ברוח הכלל ציונית של גרמניה וצ'כיה.

אמנם, השקפת העולם של המכבי הצעיר העולה החלה להבנות עם הקמתה בצ'כסלובקיה ובגרמניה, אך היא התגבשה בארץ. שלושה גורמים עיקריים השפיעו על אופי הגיבוש: מפגשם של העולים עם המציאות בארץ וחבלי השתרשותה בה. עלייתם של המנהיגים הארגוניים והאידאולוגיים של התנועה בשנים הראשונות לאחר הקמתה. התנועה חייבה את חבריה בהגשמה אישית ומנהיגי התנועה שמשו מופת. הגורם השלישי והחשוב מכל היה מימושה של השקפת העולם התנועתית בארץ. התוצאה מכל אלה הייתה העברת מוקד הכוח וריכוז הפעולה הארגונית והערות הרעיונית לארץ. הנושאים האידאולוגיים התבררו בכינוסי התנועה בארץ. התשתית האידאולוגית של המכבי הצעיר העולה הוגדרה בסיכומי כינוס התנועה שנערך ברמת דוד בנובמבר 1936. הכינוס שעסק בערכיה של התנועה שילב בהחלטותיו את שני העולמות האידאולוגיים שבתוכם פעלה התנועה, זה של הציונות הכללית נוסח הסתדרות מכבי וזו הסוציאליסטית נוסח הפועל הצעיר. עקרונות השקפת העולם של הסתדרות מכבי מצאו את מקומם בהחלטה: "מכבי הצעיר העולה היא תנועת נוער לאומית הרואה את מטרתה הסופית בהקמת האחדות הלאומית המלאה המכבית, החברתית והתרבותית". ואת השקפתה החברתית הסוציאליסטית ניסחה:

> ..את העם העובד כנושא ההגשמה. הגשמת המטרה הזאת אפשרית רק בדרך הציונות הסוציאליסטית. התנועה רואה בסוציאליזם שאיפה

מוסרית אוניברסלית [86] לביסוס חיי האומה על צדק חברתי, עבודה משחררת וערך האדם. על עקרונות אלה תיבנה החברה החדשה...תנועת המכבי הצעיר רואה בקבוצה את הביטוי החי והרעיון הציוני הסוציאליסטי כדרך ההגשמה היחידה לחבריה.[87]

האידאה הסוציאליסטית של המכבי הצעיר העולה לא הייתה חלק מהתפיסה האידאולוגית של הסוציאליזם הבינלאומי ולא כללה שייכות ל"אינטרנציונאל הסוציאליסטי". היא שמרה את האידאולוגיה של "הפועל הצעיר" לפני שהתאחד עם "אחדות העבודה". היה זה סוציאליזם לאומי עברי, כלשון התקופה, ללא שום קשר עם דוקטרינות בינלאומיות. ביטויה של השקפת העולם הסוציאליסטית של התנועה היה החיים השיתופיים במסגרת הקבוצה, שבה הקניין עם כל מכלולו, הגשמי והרוחני, הוא בבעלות שוויונית של כלל החברים. הפרשנות הזו הובהרה מדי פעם בדיונים האידאולוגיים המרובים של התנועה. [88] תנועת המכבי הצעיר העולה לא ראתה את השקפת העולם שעצבה כחזון וכדרך הגשמה של התנועה בלבד, אלא כהשקפת העולם הראויה "לאומה העברית", שיש להשרישה כדרך המלך של האומה. [89] הדיונים האידאולוגיים היו מרובים ולחברים נשמרה זכות להביע את דעתם, אך משהוחלט היה זה קו התנועה המחייב. התנועה הייתה קנאית לאחדות הרעיונית בתוכה, היא דרשה מחבריה הליכה ללא כל סטייה בתלם הרעיוני שלה, כפי שהוא נקבע בוועידות ובמועצות שלה. דרישה זו של סולידריות רעיונית נשמרה בקנאות. הקפדה זו באה לידי מימוש כשהוצאה מהתנועה קבוצת הכשרה של התנועה, ששהתה בקבוצת מעלה החמישה על שום שהזדהתה פומבית עם מפא"י, וחגגה את האחד במאי. בוועידת התנועה נחרץ דינה משום שהייתה זו "עמדה הרסנית.. שאינה מתיישבת עם העקביות והטוהר בתנועת הנוער".[90]

ההתנגדות החריפה למפא"י, עד כדי תעוב, הוסברה בכך שמפא"י לא שמרה על טוהר רעיוני ואחדות אידאולוגית. מפא"י נבנתה על ידי איחוד של מפלגות שדגשיהן

---

[86]. אוניברסלית ולא אינטרנציונאלית. כפי שעמד על כך קורט לוין, הרצאת הפתיחה של ישיבת המרכז בימים 31.5 – עד 2.6.1940 , ארכיון התק"מ חולדה, מיכל 307, תיק 4.

[87]. סיכום הכינוס ברמת דוד מתאריך 21.11.1936. . ארכיון התק"מ בחולדה, מיכל 314, תיק 10.

[88]. כך למשל החלטות המועצה שהתכנסה בכפר המכבי, בתאריך 4 –6 לפברואר 1937, ארכיון התק"מ, מיכל 22, תיק 1. וכן חוזר ועדת התנועה מס 5, מיום 15.4.1940, ארכיון התק"מ, מיכל 307, תיק 4.

[89]. סיכום הויכוח האידאולוגי במועצת התנועה בקב' מעיין בתאריך 7.6.1938, ארכיון התק"מ, מיכל 22, תיק 8.

[90]. פרוטוקול ועידת """מכבי הצעיר העולה" בכנרות 24.5.38, ארכיון התק"מ בחולדה, מיכל 22, תיק 1, וכן מכתב התגובה של קבוצת ההכשרה על הוצאתם מהתנועה, מיום 28.5.1938, שם, תיק 4.

הרעיוניים היו שונים ולא השתנו עם האיחוד. היא הייתה בית לעמדות אידאולוגיות שונות ולא הייתה לה משנה אידאולוגית צרופה וסדורה. אופייה זה של מפא"י עורר במכבי הצעיר העולה יחס של התנגדות ודחייה. הם ראו אותה כמנוגדת למחויבות של תנועת הנוער להעדיף את טוהר הרעיון על פני פשרות של פוליטיקה לשעה. את הפשרנות הרעיונית הם ראו כעלייה על דרך שסופה ניוון אידיאולוגי.[91] אותה רמה של התנגדות ומאותם טעמים של טוהר הרעיון, הם ביטאו ביחס לחגיגת האחד במאי כחג המסמל את אחדות מעמד הפועלים העולמי וכלפי סמלים אחרים של הסוציאליזם האינטרנציונאלי, כמו הדגל האדום. הם גם התנגדו להוספת שירת המנון נוסף על "התקווה" . עמדתם זו, שהייתה זהה לעמדה של המכבי הארץ-ישראלי, קבעה שצורכי הלאומיות העברית אינם יכולים להיות משולבים באינטרנציונליות סוציאליסטית. לכן הם היו שותפים לתביעה של הסתדרות מכבי ארץ ישראל, כי רק לדגל אחד ולהמנון אחד יש מקום בהוויה הלאומית.[92] את האחד במאי הם חפצו שיחוגו כחג שבו ציבור הפועלים בארץ מעלה על נס את גאוותו על מפעל הבניין הציוני, כחג הבניין החלוצי:

> כיבוש ובניין מימי דגניה ועד ימי חניתה היא היא אשר נזכרת ביום הפועל העברי, חלוץ האומה, היא היא אשר מלהיבנו ליתר עוד ולהתמדה בבנינו החלוצי ההופך את ארץ האבות לארץ ילדינו ועתידנו."[93]

נדבך חשוב בהשקפת העולם החברתית של התנועה, היה החיבור של ההתחדשות הלאומית עם עברה של האומה. האידאולוגיה שלה ייחסה חשיבות לערכי המסורת ולתרבות העברית העתיקה שתחילתה בימי התנ"ך. התחייה וההתחדשות הלאומית תרבותית, סברו, חייבים להיות המשך אינטגרלי לתרבות העברית הקדומה שבה מקופלים היסודות, וממנה יש לשאוב את השקפות העולם החברתיות ולפתחן:

> "עלינו ליצור קשר אמיץ בייחוד עם התנ"ך. שהוא אבן היסוד למהלך מחשבותינו. מכאן מובילה גם הדרך לתפיסתנו ביצירת חברה חדשה וצודקת שאנו מכנים אותה בשם סוציאליזם."[94]

---

[91]. סיכום הויכוח במועצת התנועה בקבוצת מעיין בתאריך 7.6.1938, ארכיון התק"מ, מיכל 22, תיק 8.

[92]. מכתבה של ההנהלה העולמית של "מכבי הצעיר" אל מפקדת "מכבי הצעיר" הארץ ישראלי, מיום 29.5.1940, בעניין זה. ארכיון ילין, אוניברסיטת תל אביב, 8.1101.

[93]. חוזר מספר 5 של ועדת התנועה שעניינו אחד במאי, מיום 15.4.1940, ארכיון התק"מ, מיכל 307, תיק 4.

[94]. דוד רבן, "על המכבי הצעיר", ניב הקבוצה [ביטאון חבר הקבוצות], שבט תרצ"ו עמ' 87 – 89. וכן איגרת ד', מיום 12.12.1935, ארכיון התק"מ, מיכל 1, תיק 7.

שלא כמו תנועות חלוציות חילוניות אחרות הייתה גם למסורת הדתית, ההתייחסות לחגים היהודיים ולתפילה, מקום חשוב בהשקפת העולם של המכבי הצעיר העולה, חסרונם של אלה בהוויה של החיים בקבוצות של ה"חבר" נמנו עם המכשולים בפני איחודה של תנועת המכבי הצעיר העולה עם "חבר הקבוצות".

האיחוד עם "חבר הקבוצות ואיגוד "גורדוניה"

הגיבוש האידאולוגי של ה"מכבי הצעיר העולה" הגיע לשלמותו במפגש עם ההתיישבות הקבוצתית של "חבר הקבוצות" בארץ. בקבוצות אלה קיבלו חברי התנועה את ההכשרה שהכינה אותם להקמת יישובים עצמאיים. חבר הקבוצות שבעת ההיא היה שמה המלא "חבר הקבוצות ואיגוד גורדוניה", [95] קיבל בחום את קבוצות ההכשרה של מכבי הצעיר העולה. זאת מכיוון שחבר הקבוצות רצה אחיזה בתנועת נוער ציונית חלוצית במרכז אירופה לאחר שבמזרח אירופה הייתה להם אחיזה מוצקה בתנועת "גורדוניה". הצורך לשיוך בני הנוער לזרם התיישבות מסוים בא כדי להבטיח את הרזרבה האנושית לבנייתו של דור המשך, להשלמת הקבוצות הקיימות, וכדי להקים נקודות התיישבות קבוצתיות חדשות. תנועת הנוער של מכבי הצעיר העולה הייתה לרוחם גם בגלל הקרבה האידאולוגית שלהם לזו של חבר הקבוצות, וגם בגלל הסגולות הערכיות של חברי התנועה בגרמניה, צ'כוסלובקיה ואוסטריה, שהיו בדרך כלל בעלי השכלה גבוהה יותר מזו של חברי תנועות הנוער במזרח אירופה. מסיבות אלה רצו מנהיגי חבר הקבוצות לראות את ה"מכבי הצעיר העולה" משתלב בשורותיו. הקשר הזה היה גם רצוי לתנועת מכבי הצעיר העולה. היא הייתה זקוקה להישענות על זרם התיישבותי, כדי להבטיח רשיונות עליה לחבריה במסגרת מכסת הרשיונות שניתנה ל"החלוץ", וכדי להשתלב בתוכנית ההתיישבות של ההסתדרות הציונית.[96] ב- 15 בינואר 1935 , נערכה ישיבה משותפת של נציגות מכבי הצעיר העולה עם נציגות של חבר הקבוצות, שהתנהל בה למעשה משא ומתן על הצטרפות התנועה ל"חבר הקבוצות". נציגי מכבי הצעיר העולה הבהירו כי דרך

---

[95]. בכל פעם שיבוא לידי שימוש השם "חבר הקבוצות" או ה"חבר" הכוונה לחבר הקבוצות ואיגוד "גורדוניה".

[96]. מכתב מזכירות חבר הקבוצות לא' דובקין, חבר הנהלת הסוכנות, מיום 5.2.1935, בעניין סיוע למכבי הצעיר בצ'כיה בוויכוח עם "החלוץ". המכתב פותח: " כידוע לך הצטרפה תנועת מכבי הצעיר בצ'כוסלובקיה לתנועתנו בארץ". ארכיון התק"מ, מיכל 33 , תיק 2.

הקבוצה היא דרכם בארץ והולמת את המצע הרעיוני של חינוך חברי התנועה בגולה. שיתוף הפעולה עם ה"חבר" הוא לברכה לתנועה, אבל בשטח האידאולוגי- הפוליטי הם אינם מזדהים "עם ההשקפות השולטות בתנועת חבר הקבוצות", ולכן הם דורשים אוטונומיה גמורה בתחום זה. בסיכומה של הישיבה הובהר כי פלוגת העבודה ברעננה תשתייך לחבר הקבוצות, וכן התקבלו הסיכומים הבאים:

1. להנהלה העולמית של מכבי הצעיר רשות אבטונומית בהשקפת עולמם הפוליטית.
2. להנהלה העולמית של מכבי הצעיר רשות אבטונומית בסדור עלית קבוצותיהם.
3. כניסת מכבי הצעיר לחבר הקבוצות איננה מוסברת כהתחייבות מיוחדת של מכבי הצעיר לגבי איזה שהיא מפלגה או ארגון אחר.
4. ההנהלה העולמית של מכבי הצעיר וקבוצותיה בארץ שולחים בא כוח אחד למזכירות חבר הקבוצות לשם פעולה ועבודת מכבי הצעיר בתוך חבר הקבוצות.
5. העבודה המשותפת בכל ענייני המכבי הצעיר עם מזכירות חבר הקבוצות נעשית ע"י בא כוחה של ההנהלה העולמית.
6. בשליחת אנשים לחו"ל לעבודה בתוך מכב" הצעיר שומרת ההנהלה העולמית לעצמה את הרשות לבחור את האנשים יחד עם מזכירות חבר הקבוצות.
7. כתוצאה מההחלטות האלה נכנסת רעננה לחבר הקבוצות ומקבלת על עצמה בכל עניני הקבוצה וחייה את מרות החבר, משלמת את מסיה לחבר.
8. על חבר הקבוצות עם חברי המכבי הצעיר לדאוג לסידור עליתם של יתר חלקי מכבי הצעיר בארץ.
9. בתוצאות של כל ההחלטות יחד מוטלת הדאגה על חבר הקבוצות לדאוג לאדם מתוך הקבוצות הקיימות אשר יימצא 3-4 חודשים בקבוצת רעננה ויעזרו להם בסידורם המשקי והפנימי.[97]

---

[97]. סיכום המשא ומתן עם המכבי הצעיר, מיום 15.1.1935, ארכיון התק"מ, מיכל 22, תיק 1.

בהסכם לא הוגדרה מהות היחסים הבסיסיים בין "החבר" למכבי הצעיר העולה, בעיקר מפני שלא נקבע בו כי תנועת הנוער מגדירה עצמה כתנועה של חבר הקבוצות, כמו שעשתה "גורדוניה" בזמנו. למעשה היה זה סידור לשיתוף פעולה כללי בין שני הארגונים והסכם ספציפי על הצטרפות פלוגת מכבי הצעיר העולה ברעננה לחבר הקבוצות . ל"חבר" היו ציפיות גדולות יותר מן ההסכם. נציגיו קיוו שהוא יחול על כל חלקי תנועת המכבי הצעיר, כולל התנועה בארץ. כדי לשפר את אחיזתם במכבי הצעיר הם היו מעורבים ופעילים בהכנת הוועידה העולמית הראשונה של המכבי הצעיר בשנת 1935, אולם תוצאות הוועידה היו מאכזבות מבחינתם. הם סברו, כי הוועידה תקרב את המכבי הצעיר הארץ- ישראלי אליהם, אבל לא רק שזה לא קרה, אלא שהתנועה הארץ - ישראלית הכשילה גם את הקשרים בין התנועה העולמית ובין ה"החבר". מכשול נוסף להידוק הקשרים היה בעקבות השינויים שחלו באותה שנה (1935) במערך של הציונות הכללית. מפלגת "הציונים הכלליים" התפלגה לשתי מפלגות: ל"ציונים כלליים א'" ול"ציונים כלליים ב'". "הציונים הכלליים א'" היו מתונים בהשקפת עולמם החברתית וביחסם להסתדרות הכללית של העובדים, ומכבי הצעיר העולמי היה קרוב לפלג זה. המזכירות של התנועה העולמית בארץ החלה במגעים עם תנועת "הנוער הציוני" על יצירת סיעה נפרדת בתוך ההסתדרות ועל הקמת זרם התיישבותי קבוצתי המיוחד להם. חבר הקבוצות יכול היה לקבל שהתנועה לא תתחייב לקבל את עמדותיו הפוליטיות מפלגתיות - אבל התקשה לאפשר התגבשות פוליטית ציונית כללית במסגרתו. הריחוק שחל בין התנועות עלה על פני השטח, כאשר הגיעה לארץ קבוצת מכבי הצעיר העולה הראשונה מגרמניה. לפי תכנון "החבר" הייתה אמורה קבוצה זו להיקלט לתקופה של חצי שנה בדגניה א' לפני שתקים פלוגת עבודה, כדי להתאקלם בארץ ולהכיר את אורח החיים הקבוצתי. מזכירות התנועה התנגדה לסידור הזה, ותבעה להקים מיד פלוגת עבודה עצמאית באחת המושבות. עמדה זו לא הייתה מקובלת על ה"חבר", והוא העמיד דרישה אולטימטיבית תקיפה בפני התנועה, אשר איימה בניתוק הקשרים של "החבר" עם התנועה אם לא תתקבל דעתה. האיום השפיע, והקבוצה עברה לדגניה.[98]

חרף הקרבה לאידאולוגיה של חבר הקבוצות הסתייגו חברי המכבי הצעיר העולה מן המחויבות לקשר המפלגתי. ככל שרבו חברי התנועה בארץ והיו לה יותר פלוגות

[98]. מכתב מיום 1.7.1935 של דוד אומנסקי ממזכירות " חבר הקבוצות" אל שמטרלינג, שליח החבר לגרמניה שריכז את הקשר עם תנועת מכבי הצעיר בארץ זו. ארכיון התק"מ, מיכל 49 , תיק 4.

עבודה וקבוצות הכשרה, וככול שהמפגש עם המציאות הארץ- ישראלית וההוויה הקבוצתית הפכו לשגרה, גברו בה הספקות ביחס למהות הקשר הרצוי עם ה"חבר". מכוחם של הספקות, התקיים בתוך "מכבי הצעיר העולה" דיון, שיסודותיו אידאולוגיים, על אפשרות איחוד עם "חבר הקבוצות". בדיון התברר כי רוב החברים ראו באיחוד הנמכת רף הלהט האידאולוגי של התנועה:

> "חלוציות" אינה מצומצמת על ידי עבודת כפים - תפקידנו הוא כעת בייחוד יצירת צורת חיים. לכן זה סילוף תפקידנו החלוצי להתבולל להווי הנתון - ההווי צריך להיקבע על פי האידיאה. נראה שחברים חושבים שהשתייכותם לחבר כבר מביאה אתה הגשמה חלוצית. הכניסה לקן מוכן, לקבוצה ותיקה - הרי זה סימן של חולשת תנועת הנוער. תפקידה להיות המומנט המהפכני בתחיית העם והארץ. וגם הקבוצה זקוקה עוד לטמפרמנט מהפכני - כי עוד טרם נסתיימה התפתחותה.[99]

ציר ההתנגדות לאיחוד עם חבר הקבוצות נבע מן המניע של התנגדות להתחברות למפלגה פוליטית. חבר הקבוצות נתפש על ידי תנועת המכבי הצעיר העולה כשלוחה של מפא"י, מה שעלול לחסום את התפתחותו האידאולוגית, ולהותיר אותו נטול להט מהפכני עם מסר לאומה כולה. החברים סברו שלתנועתם הייתה השקפת עולם נכונה לא רק כמכוונת את דרכה של המכבי הצעיר העולה, אלא כדרך לרבים. בעוד שהמפלגות והארגונים המקובעים בהן כולל חבר הקבוצות, היו, לדעתם, קשורים לפתרונות היום - יום, תפקידה של תנועת הנוער הוא להיות הגורם המהפכני השואף לעתיד. הם ראו את תפקידה החינוכי של תנועת המכבי הצעיר העולה לחנך את בני הנוער להיות מוכנים להתמסר לשרות העם, ועל כן אסור שהיא תתאחד ותיבלע בתוך חבר הקבוצות. היכולת של התנועה להשפיע על הכלל העברי היא על ידי הגשמת האידאולוגיה שלה, בחינת מעשה הראוי לחיקוי, שהוא הקמת קבוצות קטנות המתאימות להשקפת העולם של התנועה. כדי להגשים את עקרונותיה התנגדו רוב החברים בתנועה לאיחוד עם ה"חבר", וסברו כי על התנועה להישאר עצמאית כשהיא שומרת על שיתוף פעולה עם חבר הקבוצות. גם בדיון זה עלתה בעיית היחס

---

[99]. דו"ח על כנוס ה"מכבי הצעיר העולה" ברמת דוד, 21 בנובמבר 1936. ארכיון התק"מ בחולדה, מיכל 314, תיק 10.

לדת וערכי היהדות בתוך חבר הקבוצות כנושא הגורם להתנגדות.[100] בעמדה הזו, השוללת את האיחוד עם "החבר", היה למעשה רצון ליהנות "מכל העולמות" בלי לשלם תמורה, כלומר לקבל מ"החבר" את הסיוע בעלייה, ובהכשרה בחו"ל ובארץ, בלי ליצור שום קשר מחייב תמורת זאת.

ככל שהתמשך הזמן, הפך החיבוק של "חבר הקבוצות" ללחץ שתכליתו לגרום למכבי הצעיר העולה להתאחד אתו. הלחץ שתחילתו הייתה בנועם סופו היה בוטה ומאיים. הלחץ הגובר של ה"חבר" מצד אחד, והחולשה של התנועה בעקבות הידרדרות המצב באירופה בעקבות עליית הנאצים, גרמו לאינטנסיביות הדיונים בתוך התנועה בשאלת האיחוד. כבר בשנת 1936 הגיע "החבר" למסקנה שהדואליות ביחסים עם המכבי הצעיר העולה אינה יכולה להימשך. בפגישות שהתנהלו עם מזכירות המכבי הצעיר העולה, חשו המתדיינים שייצגו את "החבר" שלצד היחסים התקינים בחיי היום יום בין קבוצות ההכשרה ופלוגות העבודה לבין התנועה הקיבוצית, מסתמנת התרחקות אידאולוגית. הם סברו שטעו כשלא הקדישו די זמן להכשרה האידאולוגית של עולי מכבי הצעיר. בהסכמה משותפת של שני הגופים נקבע שייערכו סמינרים רעיוניים אשר יבהירו את היחסים, ושבסיומם יחליטו אם תנועת המכבי הצעיר העולמית תתאחד עם חבר הקבוצות או שדרכי שתי התנועות ייפרדו.[101]

ניתן לקבוע באופן כוללני, כי עולי צ'כוסלובקיה תמכו באיחוד עם חבר הקבוצות, ואילו עולי גרמניה, שהחל מסוף 1935 היו הרוב בתנועה בארץ, היססו וקיוו שתימצא דרך להקים זרם התיישבותי עצמאי. הוויכוח בתוך התנועה לא עבר את השלב של ניסיונות השכנוע, ולא גרם למשבר יחסים בתוכה ולא איים על שלמותה. בכינוס התנועה שנערך ברמת דוד ב- 21 בנובמבר 1936 טענו חברים מפלוגת העבודה ברעננה, כי האיחוד עם "החבר" כבר קיים, וכי הדיון צריך להתמקד בדרכי ההידוק של הקשרים בין התנועה ל"חבר". בוועידה השתתף גם נציג מכבי הצעיר הארץ-ישראלי שהזהיר את המתדיינים כי הנושאים שהוועידה דנה בהם והחלטותיה של הועידה, השפעתם היא על התנועה בארץ ישראל ובחוץ לארץ ועל כן יש לנקוט בזהירות - "והחברים שטנגר ועוד רוצים להסגיר בדעה דוקטרינרית תנועה של 25

---

[100]. איגרת ד' [האיגרת הייתה כלי להעברת אינפורמציה של מזכירות חבר הקבוצות לחבריו], מיום 12.12.1935, המדווחת על כנס ארצי של המכבי הצעיר שנערך בדגניה באותו חודש. ארכיון התק"מ, מיכל 1, תיק 7.

[101]. איגרת י"א של מזכירות "חבר הקבוצות" מיום 24.6.1936, ארכיון התק"מ, מיכל 156, תיק 8. וכן מכתב ליהושוע מנוח, שליח "חבר הקבוצות" לתנועת מכבי הצעיר בצ'כסלובקיה, מתאריך 15.6.1936. שם, מיכל 49, תיק 10.

אלף חבר, ולכן אני מזהיר אתכם בהחלטותיכם". הוא התנגד לאיחוד עם "חבר הקבוצות" ויותר מכך הוא התנגד לקביעה של חובת ההגשמה של התנועה במסלול מחייב אחד – בדרך ההתיישבות הקבוצתית. תביעתו הייתה כי כל חבר יחליט בעצמו על דרך ההגשמה, וההגשמה בקבוצה תהיה רק אחת האפשרויות. בשלב זה, טען, יש להמשיך במצב הקיים "אין לנו רשות עדיין למזיגה ממשית, הננו נהנים מאבטונומיה – נמשיך את הדבר הזה .. " [102]

המכבי הצעיר העולה שמר בקנאות על עצמאות ארגונית וחינוכית, ואילו """חבר הקבוצות" נטה להתערב בנושאים אלה בכל פעם שרק התאפשר לו, כדי לחזק את האחיזה חינוכית – השפעתית בתנועה. אחד הנושאים האלה היה "חברות הנוער". חלק מן העולים במסגרת המכבי הצעיר היו בני נוער בגילאים 13- 17, שעלו לארץ ללא משפחותיהם, ובגיל זה היו צעירים מדי מכדי להיות עתודה מיידית להתיישבות ועוד היה עליהם להשלים את השכלתם. עליה זו נקלטה בתוך הקבוצות, שהסתייעו במחלקה לעליית נוער של הסוכנות, במסגרת שנקראה "חברות נוער". מכבי הצעיר העולה הקפידה שבחברות הנוער של התנועה ייכללו רק חברי התנועה, וכי המדריכים החינוכיים שלהם יבואו רק משורות תנועתם ויתמנו לתפקיד על ידי מזכירות התנועה. ל"חבר הקבוצות" היה עניין לערב את חברות הנוער של המכבי הצעיר עם נערים חברי תנועת הנוער "גורדוניה" ויותר מכך למנות את המדריך החינוכי בכל אחת מחברות הנוער. ניסיון כזה - לאחד את חברת הנוער של המכבי הצעיר העולה ברמת דוד עם חברת נוער של "גורדוניה" שהייתה בבן שמן, התקבל בהתנגדות של מזכירות מכבי הצעיר ויצר משבר ביחסים, שבעקבותיו נערך בירור בין מזכירויות שתי התנועות. אנשי "החבר" ניסו להציג את המחלוקת כאי- הבנה ארגונית, שכדי למנוע אותה היה צריך להתייעץ עם מזכירות מכבי הצעיר לפני קבלת החלטה. לא כך קיבלו זאת חברי מכבי הצעיר שחששו מפני ניסיון להשתלט על חברות הנוער שלהם. דעתם הייתה נחרצת שקבלת החלטות בנושא זה היא בסמכות הבלעדית של התנועה ואין ל"חבר" כל סמכות למעורבות כלשהי בה. " יש לנו הזכות

---

[102]. דו"ח על כינוס ה"מכבי הצעיר העולה" ברמת דוד, ב- 21 נובמבר 1936, ארכיון התק"מ, מיכל 312 , תיק 3.

להכניס מדריך ממכבי הצעיר בכל חברת נוער .ומתוך כך אין לכם האפשרות אפילו לדון ואת עניין הבחירה צריכים להשאיר לנו .אין כאן שאלה של פורמליות".[103]

ב"אגרת" ג' מנובמבר 1937[104] ניסה יונה גולדברג, חבר המזכירות של חבר הקבוצות, לנתח את מערכת היחסים בין "החברי" לבין מכבי הצעיר העולה. על פי ניתוחו, הקשר שנוצר בין חבר הקבוצות לבין מכבי הצעיר העולה התבסס על הצרכים של שני הגופים. מכבי הצעיר היה זקוק למשענת ציבורית וקבוצתית בארץ, ואילו חבר הקבוצות חיפש במכבי את דור ההמשך החלוצי - קבוצתי. במערכת יחסים זו הייתה ל"חברי" הרגשה שהוא תרם את חלקו ולא קיבל תמורה כגמולו: "משעברו ארבע שנים של עבודה משותפת הננו יכולים לסכם את שני הגורמים ולציין כי המכבי הצעיר מצא ב"חבר "את המשען, אך חבר הקבוצות טרם מצא במכבי- הצעיר את ההמשך".[105]

בשלוש השנים הראשונות של פעילות המכבי הצעיר העולה בארץ, נראתה השאיפה להקים זרם התיישבותי עצמאי "התפור לפי מידת" האידאולוגיה של התנועה, בת הגשמה. כפי שצוין כבר לעיל, נערכו מגעים עם "הנוער הציוני" בכיוון זה וגם עם תנועות אחרות כדי לצבור די עוצמה על מנת לקיים זרם כזה. לכן חשובה הייתה לתנועה השליטה בהכוונת חבריה העולים לקבוצות, להכשרות ולחברות נוער שכל חבריהן הם רק חברים במכבי הצעיר העולה ונתונים למרות התנועה. לעומתם, דרש חבר הקבוצות שליטה מלאה בהכוונת העולים חברי המכבי הצעיר ובסופו של דבר משלא צלחו ניסיונות השכנוע היא העמידה לפני המכבי הצעיר העולה דרישה ברורה ואולטימטיבית: "תנועת מכבי הצעיר מחויבת למסור את זכות ההכרעה בענייני העלייה וחלוקתה למזכירות [חבר הקבוצות - ד.א.ש]." [106]

לקראת סופה של שנת 1937 היה ברור ל"מכבי הצעיר העולה", כי אין בכוחו לבנות זרם התיישבותי עצמאי, וכי ההתערערות הגוברת במצב יהדות גרמניה אינו מאפשר יותר להקצות זמן לחיפושי דרך לעצמאות ארגונית מוחלטת. הם היו זקוקים לרשיונות עלייה לחבריהם בקצב מוגבר, ואלה ניתנו ל"החלוץ" וחולקו בתוכו לתנועות ולזרמי ההתיישבות החברים בו. הם היו זקוקים לכוחו של החלוץ ולקשריו

---

103. פרוטוקול מישיבת מזכירות מכבי הצעיר עם מזכירות החבר ביום 15.2.1937. ארכיון התק"מ, מיכל 3, תיק 5.

104. "איגרת" – עלון אינפורמטיבי של מזכירות חבר הקבוצות שהופץ לכל קבוצותיו.

105. "איגרת", ג', נובמבר 1937 , ארכיון התק"מ, מיכל 1, תיק 9.

106. "אגרת", מזכירות ארץ ישראל של ההנהלה העולמית של מכבי הצעיר, מיום 24.9.1937. ארכיון התק"מ, מיכל 22, תיק 5.

עם המוסדות של "חבר הקבוצות", לכן הופנה מאמצם לקבל זכויות ארגוניות אוטונומיות בתוך "החבר". הם הצהירו, כי קבוצות המכבי הצעיר העולה וחברי התנועה משתייכים "לחבר" "על כל הזכויות והחובות של חברים או קבוצות אחרות". מבחינתם היו הבעיות ביחסים תוצאה משינוי מגמות של מזכירות "החבר" שאינן נוגעות רק למכבי הצעיר העולה, אלא מהחתירה לשנות את העקרונות הבסיסיים בהשקפת העולם של חבר הקבוצות, הנוגעות לתפקידיו של הארגון המרכזי ולמקומו בעולמן של הקבוצות החברות בו. לכן, אין הן מיוחדות ליחסים עם מכבי הצעיר. לפי דעתו של המכבי הצעיר העולה תפקידו של חבר הקבוצות היה לרכז את כל הקבוצות הקטנות, ללכדן, ולסייע להן מבחינה ארגונית וכלכלית ולייצג את ענייניהן כלפי חוץ. להביא בפני כל את האידיאות שבבסיס הקבוצה הקטנה. זה תפקידו של חבר הקבוצות ומכוחו של תפקיד זה נובע מעמדו המרכזי בתוך תנועת העבודה. לדעת המכבי הצעיר הייתה הסכמה גורפת על הגדרה זו של תפקיד "החבר" בכל הקבוצות שנמנו עמו. המחלוקת התמקדה, לדעתם, בקביעת גבולות המעורבות בחיים הפנימיים של הקבוצות, הנדרשת ממזכירות ה"חבר" כדי למלא את תפקידה. המכבי הצעיר העולה סבר כי רצונה של מזכירות "החבר" להרחיב את סמכותו למעורבות בנעשה בתוך הקבוצה. להכתיב להן ולחברים עמדה אחידה- קולקטיביזם רעיוני בנוסח השומר הצעיר, ביחס למרכסיזם, למפא"י ואף בדברים פחות חשובים. גישה זו משמעה היה לשלול מהקבוצות ומהחברים את הזכות להתייחסות שונה לבעיות ערכיות ואחרות, לפי מערכת הערכים שלהן. לכן אין התערבות זו לגיטימית - ואינה משרתת את המטרות שלשמן הוקם "חבר הקבוצות." [107] מכבי הצעיר העולה נקלעה ללא ספק למצוקה בכל שקשור לשמירת עצמאותה, וכדי ליצור תנאים שיאפשרו לה לממש את רצונה להמשיך בקיום עצמאי בתוך המסגרת הכוללת של חבר הקבוצות, היא רצתה להכתיב ל"חבר" מערכת שיוך פדרטיבית של הקבוצות בתוכו. לפי זה, כל קבוצה היא יחידה חברתית אורגנית הקובעת את כלליה, ומקפידה על שמירת חופש המצפון של החבר, ואינה כפופה לצו אחד או לקו אחד. התערבותו של חבר הקבוצות בחיי הקבוצות במתכונת זו תהיה מותרת רק אם וכאשר קבוצה חורגת מהעקרונות האידאולוגיים או המעשיים שהם בתשתית ערכיו. עמדה זו של מכבי הצעיר באה גם כדי לשמור על התארגנות הקבוצות שלה ושיימצאו בהן רק

---

[107]. מכתב מזכירות ההנהלה העולמית של מכבי הצעיר אל מזכירות חבר הקבוצות, מיום 18.11.1937. ארכיון התק"מ, מיכל 312, תיק 3.

חבריה, וכדי למנוע הפניית חברי תנועה להשלמת קבוצות אחרות. במסגרת הפדרטיבית של חבר הקבוצות, יכול היה המכבי הצעיר העולה לשמור על מידה מרובה של עצמאות, לכוון אידאולוגית וארגונית את הקבוצות ולשלוט בהכוונת חברי התנועה העולים לארץ אל קבוצותיה הקיימות או להקמת קבוצות חדשות. כדי לגשר על חילוקי הדעות עם "חבר הקבוצות" הציעה מזכירות מכבי הצעיר העולה נוסחאות הסדר בנושאי המחלוקת, שעל פניהן עונות על דרישות "חבר הקבוצות", אבל הן נתונות גם לפרשנות נוחה של המכבי הצעיר . כך, למשל, בנושא העליה הציעה :

> סדור עליה חדשה שייך לכן לתפקידי מזכירות ה"חבר", כיון וזו מתחשבת, בהתאם לעקרונות החבר, במידה האפשרית בבקשות המבוססות של העולה. וכיון ובקשות אלה תלויות שוב במובן ידוע בהתייעצותה של מזכירות עם המכבי הצעיר העולה, רצוי שלכל חלוקת עליה יוקדם ברור בין מזכירות המכבי הצעיר ובין מזכירות חבר הקבוצות.

אשר לשמירת עצמאותה של התנועה בתוך "החבר" הציעה הנהגת מכבי הצעיר: "מזכירות חבר הקבוצות אינה רשאית לבטל החלטות של אספות החברים של הקבוצות."[108] הצעה זו עמדה מול דרישת חבר הקבוצות להשאיר בסמכות הקבוצות אוטונומיה רק בשאלות פוליטיות - מפלגתיות, דהיינו, לא לחייב חברות במפא"י. בשנת 1937 ובמחצית הראשונה של שנת 1938 ניהלה המכבי הצעיר העולה קרב מאסף על הישרדותה העצמאית במסגרת חבר הקבוצות. ואילו "חבר הקבוצות" העצים את לחצו על חיסולה העצמאי של התנועה ועל התמזגותה המלאה בתוך ה"חבר", ללא שיור עצמאות בנושאים העיקריים שהיו חשובים למכבי הצעיר. בשלב מסוים של המגעים קץ ה"חבר" בתרגילי ההשהיה ובניסוחים המעורפלים שהציעה מזכירות מכבי הצעיר העולה, ואשר לא הביאו עימם שום שינוי מעשי בהגדרת מערכת היחסים. ב- 6 ביוני 1938 הודיעה מזכירות חבר הקבוצות למזכירות מכבי הצעיר העולה על ניתוק גמור של הקשרים הארגוניים עם התנועה עד אשר יתמלאו התביעות הארגוניות של ה"חבר".[109] קדמה להודעה על ניתוק היחסים דרישה להיענות לשלוש תביעות עיקריות של ה"חבר": הראשונה הייתה העברת המזכירות של המכבי הצעיר לרמת דוד, מקום מושבה של מזכירות "החבר". דרישה זו באה

---

[108]. שם.

[109]. מכתב מזכירות חבר הקבוצות, מיום 6.6.1938, ארכיון התק"מ, מיכל 22, תיק 9.

כדי לקצר את התקשורת ולמנוע סחבת בדיונים. לדרישה זו נוספה הבהרה שסמכותה האוטונומית של מזכירות מכבי הצעיר תהיה רק בנושאים הרעיוניים והציבוריים בארץ. למעשה, מדובר בעמדה עצמאית כלפי מפא"י, וכן בשטח החינוכי של התנועה בגולה. הדרישה השניה הייתה כי כל ענייני הקבוצות של מכבי הצעיר, בתחומים הכלכלי, החברתי והתרבותי יעברו לסמכותה הבלעדית של מזכירות חבר הקבוצות, אשר תתייעץ עם מזכירות מכבי הצעיר. הדרישה השלישית, ואולי הקשה ביותר הייתה, שבידי "החבר" תהיה סמכות להחליט על הקמת קבוצות מעורבות של חברי מכבי הצעיר עם חלקים אחרים של התנועה הקבוצתית. [110] בכך, הושלך העוגן לדרישה שתבוא מאוחר יותר, לאיחוד בין מכבי הצעיר העולה לבין תנועת "גורדוניה", ולהביא בכך לחיסול עצמאותה התנועתית של מכבי הצעיר העולה. גם בהנהגת המכבי הצעיר העולה העריכו כי ויתור על מונוליתיות של קבוצותיה תביא בסופה לדרישה לאיחוד עם "גורדוניה" ולאיבוד עצמאותה. בכך מוסברת התנגדותה החריפה והרצופה להתערבות של חבר הקבוצות בקביעת שיבוצם של חבריה העולים או של חברות הנוער שלה. עם זאת, המכבי הצעיר העולה לא היה מוכן לצעד החריף של ניתוק הקשרים הארגוניים, שמשמעותו הייתה יכולה להיות הרסנית לקיום התנועה בארץ, שהייתה קשורה בטבורה לחבר הקבוצות. היו לה מאות בני נוער בחברות נוער בקבוצות השונות של ה"חבר", פלוגות העבודה וקבוצות שנזקקו ל"חבר" בקיומם היום יומי. חבר הקבוצות לא הוציא לפועל את האולטימטום, אבל היה בו כדי להביא את מכבי הצעיר העולה לנכונות רבה יותר לקבל את עמדות ה"חבר". בישיבת מרכז המכבי הצעיר העולה שהתקיימה בכפר המכבי ב- 20–21 בינואר 1939 נידונו ההצעות המפורטות של ה"חבר", שתכליתן הייתה איחוד מלא בין התנועה ובין חבר הקבוצות. להצעת האיחוד צרף חבר הקבוצות הצעה למצע לאיחוד. ההצעה כללה שינוי השם "חבר הקבוצות ואיגוד גורדוניה" ל"חבר הקבוצות" וקבעה חמישה כללים עקרוניים:

1. ציונות סוציאליסטית
2. השתייכות לתנועת העבודה
3. הסתדרות עובדים כללית אחת
4. קבוצה

---

[110]. מכתב מזכירות חבר הקבוצות, מיום 20.4.38, ארכיון התק"מ, מיכל 22, תיק 8.

5. חלוציות .

אלה היו עקרונות כוללניים דים שהיו מקובלים, ומשולבים בהשקפת העולם של המכבי הצעיר העולה. גם הפירוט והפירוש של העקרונות, כפי שנוסחו בהצעת ה"חבר", היו מקובלים ללא קושי, כי לא הייתה בהם התייחסות ממשית לאופי היחסים עם תנועת מכבי הצעיר. ההתייחסות לעניין אחרון זה נמצאה בהמשך בסעיף שקבע את חבר הקבוצות כרשות העליונה של התנועה המאוחדת, וככזו ניתנה לה הסמכות להתערב "בכל שטחי החיים השיתופיים הן בקבוצה עצמה והן בין הקבוצה לחבר". גם הייצוג של התנועה המאוחדת כלפי חוץ וכלפי פנים הופקד באופן בלעדי בידי חבר הקבוצות.

אבל הסעיפים המהותיים בהצעת ההסכם שהתייחסו אל עצמאותה של המכבי הצעיר היו אלה שעסקו בהקמת המוסדות המאוחדים ובקליטת העלייה. ההצעה קבעה כי יש לאחד את כל הפעולות של שתי התנועות במערכת מוסדות אחת, מרכזי התנועות והמזכירויות. בהצעות מובא גם שלב מעשי ראשון לקידום האיחוד בין תנועת המכבי הצעיר לבין תנועת "גורדוניה": "למען התנועות החינוכיות בגולה ובא"י יש להקים מחלקה ע"י מזכירות חבר הקבוצות המורכבת באופן פריטטי והפועלת לפי קו ההתמזגות המלאה של התנועות בגולה."

בסעיף העוסק בקליטת העלייה נקבע כי בחלוקת העלייה מתחשבים "בתפקידי הכיבוש": הקמת יישובים חדשים, ובצורכי השלמת יישובים קיימים. לצורך קבלת החלטה תהיה התחשבות ברצונם של העולים. אבל הקביעה החשובה מכל, מבחינת מכבי הצעיר, הייתה זו שלפיה ההכרעה בקביעת המקום שיופנו אליו העולים, נתונה בידי העולה עצמו.

בסופו של דבר, המעצורים בפני השלמת האיחוד לא היו סעיפי המצע. התארכות המשא ומתן נבעה בעיקר ממחלוקת בסיסית בתוך המכבי הצעיר העולה. בשלב זה התהפכה המגמה, ורוב החברים בתנועה תמכו באיחוד ולא ראו טעם בסחבת. המיעוט, שלא היה מבוטל מבחינה מספרית והשתייך לחלק ה"גרמני" של התנועה, לא רצה באיחוד שיש אתו התבטלות מוחלטת של התנועה ושל מוסדות הנהגתה. מה גם שלמעשה היה זה גם איחוד מלא בין שתי תנועות הנוער "גורדוניה" ומכבי הצעיר העולה, שדגלו בצורת החיים הקבוצתית כדרך הגשמתן החלוצית. התומכים באיחוד שאפו להגיע להסכם עם ה"חבר" שיאפשר לתנועה החינוכית של מכבי הצעיר העולה

לשמור על קיומה האוטונומי במסגרתו.

בתוך חבר הקבוצות התרוצצו שתי דעות, האחת שיוצגה על ידי פנחס לוביאניקר, [111] לפיה יש לעמוד על איחוד מלא עם המכבי הצעיר על בסיס הצעת המצע שהוגשה על ידי חבר הקבוצות ואם לא תהיה על כך הסכמה, יהיה על ה"חבר" להיפרד ממכבי הצעיר עם כל המשמעויות הקשורות בכך. לעומתו, הוצגה השקפה מתונה לפיה אין לדחוק את הקץ ויש למנוע משבר שבסופו אין אתו תועלת, מפני שהוא לא ישרת את המטרה שהיא איחוד בין שתי התנועות. עיקרה של עמדה זו אשר יוצגה על ידי לוי שקולניק [112] היה "הזמן יעשה את שלו", הנחה שהייתה מבוססת על כך שחבר הקבוצות לא יפסיד דבר מהתמשכות הקשרים עם המכבי הצעיר ; וכי שותפות החיים המעשיים עם קבוצות המכבי הצעיר ומאות בני הנוער הנמצאים בקבוצות של "החבר" סופה להביא לאיחוד הרצוי, לכן אין צורך להגיע למשבר ביחסים. בהצבעה התקבלה הצעתו של פנחס לוביאניקר התובעת איחוד מלא ומיידי שפרטיו במצע. אבל במקביל התקבלה גם ההצעה "לקבל את המצע כשלב לאיחוד סופי ע"י הצהרה מוקדמת מטעמנו". [113] החלטה, אשר למעשה נתנה פרשנות המאפשרת לנהל את משבר האיחוד לפי רוחה של העמדה המתונה, ולקבל את החלטת מכבי הצעיר כי המזכירות הנפרדת שלהם מתבטלת ולראות בכך ". ..שלב מסכם בדרך האיחוד של מכבי הצעיר עם חבר הקבוצות".[114] איחוד המזכירויות היה שלב בתהליך האיחוד ולא סיומו, ההנהלה העולמית של המכבי הצעיר המשיכה לפעול בקבוצת מעיין, והתנועה המשיכה להיות ארגון העל של כל חברי המכבי הצעיר העולה. הוויכוח בדבר האיחוד המלא המשיך להתנהל, פחות עם ה"חבר" ועיקרו בתוך שורות המכבי הצעיר. כדי להשלים את האיחוד עם חבר הקבוצות היה הכרח גם להתאחד עם תנועת הנוער של ה"חבר" - "גורדוניה", ואכן מרגע שהוסכם על איחוד המזכירויות, החל השלב שהוביל לאיחוד הזה. במקביל לדיונים ולסיכום המצע לאיחוד עם גורדוניה, ניסתה מכבי הצעיר העולה למצוא אחיזה שתאפשר לה להיחלץ מהחיבוק של חבר הקבוצות ולהתקיים כזרם עצמאי. לשם כך התנהל משא ומתן עם ה"עובד הציוני" במטרה לבחון אפשרות לאיחוד בין שתי התנועות. גם עם המכבי הצעיר

---

[111]. פנחס לוביאניקר המייסד והמנהיג של תנועת גורדוניה, לימים עברת את שמו ללבון, היה ממנהיגי מפא"י, שר הבטחון ולאחר מכן מזכיר ההסתדרות.

[112]. לוי שקולניק, לימים אשכול, ראש ממשלת ישראל. באותה עת ממנהיגי "חבר הקבוצות".

[113]. ישיבת מרכז "חבר הקבוצות" ביום 6.10.1939, ארכיון התק"מ, מיכל 49, תיק 16.

[114]. החלטת מרכז חבר הקבוצות, בכינוסו במשמר השרון, בימים 22,23.10.1939, ארכיון התק"מ, מיכל 300, תיק 8.

הארץ - ישראלי התנהלו מגעים על הצטרפותם לתנועה העולמית, דיונים שהתאפשרו בעקבות ההתקרבות בין שתי התנועות, לאחר שחלה תפנית באידאולוגיה של המכבי הצעיר הארץ - ישראלי, משעה שכללה את החלוציות המגשימה בין מטרותיה.[115] ועדת התנועה החליטה גם לבדוק את האפשרות של הקמת פלוגת סטודנטים, חברים לשעבר בתנועה, שתחייה בירושלים חיים שיתופיים במתכונת של קבוצה. רעיון זה אף שהחל להתממש לא עלה בסופו.[116]

התוכניות כשלו משהתבררה משמעות התהפוכות באירופה ופרוץ מלחמת העולם השנייה, ותנועת המכבי הצעיר באירופה חוסלה למעשה. התנועה בארץ שמנתה קצת יותר מאלף חברים, שמחציתם היו כבר מאורגנים בקבוצות או בפלוגות עבודה, נשארה ללא עתודות שיחזקו את התיישבותן ובלי שיהיה לה דור המשך שיאפשר את המשך קיומה העצמאי. לכן, חיפשו חבריה כל אחיזה בת ביצוע של איחוד עם תנועות קרובות שיאפשרו להם עצמאות וייתנו להם גם עורף פוליטי, בלי שיהיו מחויבים לקשר כובל של מפלגה. בשלב זה הם גילו נכונות רבה לפשרות. תנועת "גורדוניה" הייתה קרובה להם בהרבה נקודות מגע אידאולוגיות, והייתה לה תנועת נוער בארץ שהבטיחה את המשך קיומה גם אחרי הנתק עם הגולה והמשך יצירת עתודות להתיישבותה. המכשול לאיחוד היה בשלושה תחומים עיקריים: הראשון היה בהשתייכות "גורדוניה" למפא"י והעמדה שלה כי התנועה המאוחדת גם היא תהיה קשורה למפא"י; השני היה השוני בין התנועות בהשקפת העולם הסוציאליסטית שלהן ובאימוץ סמלים המייצגים את השוני - הדגל האדום ושירת האינטרנציונאל; המכשול השלישי והקשה מכולם היה, כי משמעות האיחוד עם גורדוניה הייתה חיסולה של השאיפה להקים זרם התיישבות עצמאי או קבלת מעמד אוטונומי בתוך חבר הקבוצות. לאחר שנכשלו הניסיונות של מכבי הצעיר העולה לחבור לתנועות האחרות אשר באיחוד איתן לא היו קיימים המעצורים הללו, לא נותרה ברירה למכבי הצעיר העולה ובדצמבר 1940 קבלה את ההחלטה להתאחד עם תנועת "גורדוניה".

בהצעה המוסכמת של ועדת המצע של האיחוד נאמר בנוגע לקשר עם מפא"י:

---

[115]. חוזר ועדת התנועה של "מכבי צעיר העולה" אל כל חברי התנועה, מיום 14.5.1940. ארכיון התק"מ, מיכל 307, תיק 4. וכן חיים כהנוב "בעיה אקטואלית" למו"מ עם המכבי הצעיר העולה). בתוך מכבי, יולי 1940. ארכיון מכבי, מיכל 142, תיק 8-167.

[116]. החלטת ועדת התנועה מיום 7 בפברואר 1940, ארכיון מכבי, מיכל 178, תיק 43 - 3.

א. בוגרי תנועת גורדוניה קושרים קשר ארגוני למפלגת פועלי א״י מיום הוצרה. חברי מכבי-הצעיר לא התקשרו עד כה לשום מפלגה פוליטית מסוימת.

התנועה המאוחדת קובעת את זיקתה הרעיונית למפלגת פועלי א״י, ומטילה על הנהגתה להעביר בירור מיוחד בשאלת הצטרפותם המלאה של כל חבריה למפא״י.[117]

בניסוח העוסק בסמלים המבטאים את השקפת העולם הלאומית והסוציאליסטית לדגל ולהמנון נאמר:

לאות ולסמל של איחוד תנועות הנוער על עברן ומוצאן המגוון, מגמתן הציונית הסוציאליסטית ודרכן הקבוצתית, אשר התבטאו אצל כל תנועה בסמלים שונים, תניף התנועה המאוחדת, נוסף לדגלים הקיימים, דגל חינוכי אשר בצבעיו וסמליו יבטא את המזיגה המלאה של האידיאל הציוני הסוציאליסטי.[118]

בשני הסעיפים ״קיפלה״ מכבי הצעיר העולה את דגליה: בראשון היא הסכימה לקביעת זיקה בין התנועה למפא״י, ובשני הסכימה, למעשה, שאחד מדגליה יהיה הדגל האדום כשהיא מתחמקת מלהזכיר את בעיית שירת האינטרנציונל. קבלתם של שני הסעיפים האלה כמעט הביאה את המכבי הצעיר העולה אל סף פילוג וקצת מעבר לו. המתנגדים להסכם האיחוד, לפי המצע שסוכם בוועדה, הודיעו על הקמת מזכירות זמנית לתנועה בקבוצת מעיין צבי, שרוב חבריה התנגדו לאיחוד. בינואר 1941 שלחה המזכירות הזמנית חוזר לכל חברי התנועה שפתח במשפט:

את אשר יגרנו מזמן ואת אשר רצינו למנוע בא בכל זאת ועל אף כל מאמצינו. התנועה, ששמרנו במשך 6 שנות קיומה בארץ, על אחדותה הרעיונית ועל כוחה המלוכד התפלגה בכנוסה בכפר המכבי.[119]

החותמים על המכתב בשם ״המזכירות החדשה״ נמנו עם הצמרת של מנהיגות התנועה ובהם שלמה שטנגר ועקיבא לוינסקי [120] שהיו המנהיגים הבולטים של התנועה. חברי קבוצת מעין צבי התייצבו לימין המתפלגים שהיו שייכים כמותם לפלג

---

[117]. הצעת מצע לאיחוד התנועות של גורדוניה ומכבי הצעיר. ארכיון התק״מ, מיכל 314, תיק 11.

[118]. הצעת המצע לאיחוד התנועות של ״גורדוניה ומכבי הצעיר״ מיכל 22, תיק 10. שם.

[119]. חוזר המזכירות מיום 11.1.1941, ארכיון מכבי, מיכל 195, תיק 146 -1.

[120]. שלמה שטנגר, לימים מזכיר התנועה של גורדוניה ומכבי הצעיר, מזכיר ״התנועה המאוחדת״ ומבקר ההסתדרות. עקיבא לוינסקי, לימים גזבר הסוכנות, שניהם התמידו בחברותם בקבוצת מעיין צבי.

של יוצאי גרמניה במכבי הצעיר העולה. המשבר הזה הביא לדיון מחודש בהסכם האיחוד, ובסעיפים של סמלי התנועה המאוחדת נקבע כי לתנועה יהיה דגל אחד כחול לבן שיקושט בסמל של "גורדוניה" בצבעי זהב. במסיבות של ההסתדרות הכללית של העובדים ניתן יהיה להניף גם את שני דגליה שאחד מהם היה אדום. כן הוחלט, כי "חברי התנועה המאוחדת אינם שרים את האינטרנציונל". אשר לקשר עם מפא"י, הניסוח הוא מפותל ובסופו הוא משייך את התנועה למפא"י, אבל מאזן זאת על ידי הכללה של העמדות המוצהרות של הסתדרות מכבי ארץ ישראל:

> חברי הגורדוניה הקשורים במפא"י מיום היווסדם, מכבי-הצעיר לא השתייכו עד כה לשום מפלגה פוליטית. התנועה המאוחדת הטילה את מרותה הפוליטית על כל חבריה. המרות הפוליטית מבוססת על כוון פוליטי משותף רוחו של כיוון זה מצטיין במלחמה בעד ליכוד הכוחות נגד מפלגתיות בספורט ובחלוקת העבודה[121].

ניסוח זה ריצה את המאיימים בפילוג, והדרך לחתימת הסכם האיחוד הייתה פתוחה. האיחוד בין גורדוניה ומכבי הצעיר העולה נחתם בוועידת האיחוד, שנערכה בקבוצת משמרות בפרדס חנה ב- 21-23 במרץ 1941. איחוד שתי התנועות גם השלים את תהליך ההצטרפות של המכבי הצעיר העולה לחבר הקבוצות.

בתהליך קבלת ההחלטות על האיחוד בין התנועות, ניסתה הסתדרות מכבי ארץ ישראל להתערב כדי למנוע איחוד כזה, אלא שכוח השפעתה על המכבי הצעיר העולה היה דל. לאחר שנים של התכחשות ושל חוסר טולרנטיות לתנועה ולמטרותיה לא התייחסה תנועת מכבי הצעיר העולה לעמדת הסתדרות מכבי ארץ ישראל. היחס המתנכר שבו התקבלה מכבי הצעיר העולה כבר בראשית דרכה בשנת 1935 [122] נמשך לאורך כל התקופה. יחס שהביטוי המעשי לו היה הכשלת כל המגעים לכניסת מכבי ארץ ישראל לתנועה העולמית [123] דבר שלו קרה יכול היה לתת עורף ציבורי למכבי הצעיר העולה כבר בתחילת דרכה בארץ. אותו קו נמשך ב- 1940, שהייתה שנת ההכרעה במכבי הצעיר העולה, כאשר נוהל משא ומתן עם המכבי הצעיר הארץ-ישראלי על איחוד בין שתי התנועות. איחוד כזה עשוי היה לחזק את המכבי הצעיר

---

[121]. מצע האיחוד בין שתי התנועות, ארכיון התק"מ, מיכל 314 , תיק 11.

[122]. דין וחשבון של המזכירות העולמית בא"י מרס 1935, ארכיון התק"מ בחולדה, מיכל 314, תיק 10.

[123]. פרוטוקול מישיבת המפקדה הארצית מיום 9 באוקטובר 1936, ארכיון מכבי, מיכל 94 , תיק 3-23 –5. וכן מכתב של כהנוב למפקדה הארצית, מיום 23 באוקטובר 1936 .שם, מיכל 95, תיק 9-32 -5.

העולה ולא היה דוחק את התנועה לאיחוד עם גורדוניה. גם בשעה השתים עשרה, כשהסתדרות מכבי ארץ ישראל תבעה מהמכבי הצעיר העולה לא להתאחד עם גורדוניה היא לא באה עם הצעה לפיוס, להשלמה ולהתייצבות ממשית לימין התנועה. למכבי ארץ ישראל הייתה אז הזדמנות היסטורית, לזכות בזכויות הבניין של מכבי הצעיר העולה, ולהיכנס דרכה לאחד ממבצרי הכוח האידאולוגיים היישוביים -לתוך תנועת ההתיישבות. ההכרה בטעות הזאת באה לידי ביטוי במאמר של ארק"ה [אריה גיסין] [124] בתוך חוברת "למדריך":

...המכבי" בא"י, שבראשו עמדו חוגים אזרחיים, ראה בכל דבר הקשור עם שתוף, התיישבות קיבוצית ועבודה - סכנה של "שמאליות". גישה מוטעית זו, שהייתה ספוגה שנאת השמאל, המיטה שואה גדולה על תנועת המכבי. הקבוצות הראשונות של "המכבי הצעיר העולה" ראו לפניהן אך מטרה אחת והיא: עליה להתיישבות. להן היה ברור כי במכבי יקבלו את התמיכה המוסרית והכלכלית. אנשי "המכבי" בארץ לא הגישו את העזרה הדרושה והתהום הלכה והעמיקה ביניהם... כונה כפולה הייתה לפנינו באומרנו - שואה! בפרוד המכבי הצעיר העולה מן המכבי: א. נותק הקשר בין התנועה החינוכית בארץ ובגולה, אלפי חברים עולים עברו לתנועה אחרת, האפשרות של הקמת נקודות-התיישבות מכביות ומבוססות - מה שהיה משנה את מצב התנועה מיסודו – נמנעה בעקב אי הבנה מצערת בהתפתחותה האובייקטיבית של מכבי הצעיר מתנועה ספורטיבית ל"תנועה חינוכית מגשימה" נתעכבה ונפגמה בגלל העובדה הנ"ל. עכ"פ - דבר אחד ברור: פני התנועה שונים היו בתכלית אילולא עזיבת מ"צ העולה, אותה... כתוצאה מובנת מהיחס העוין שנוצר עזבו קבוצות המ"צ העולה את הסתדרות המכבי...[125]

הגדרה של המכבי הצעיר העולה כתנועה של "חבר הקבוצות" ואיחודה עם תנועת גורדוניה הביאו גם לפרישתה מהסתדרות מכבי הארץ- ישראלית והעולמית שלאחריה לא חודשו הקשרים ביניהם בכל מישור שהוא.

---

[124]. אריה גיסין, חבר קבוצת הסוללים (החדשה), מנהיג מכבי הצעיר באותה עת.

[125]. למדריך, הרצאות במכביות לסמלים ג', אפריל 1948. ארכיון מכבי, מיכל 171, תיק 1215 - 8.

על אף שהייתה זו תנועה קטנה יחסית מבחינה מספרית - היא מנתה בשיאה בארץ כאלף חברים - מכוחם של אלה הקימו בארץ חברי המכבי הצעיר העולה שבעה ישובים קבוצתיים:

כפר המכבי - 1936

מעיין צבי- 1938

כפר רופין- 1938

מצובה - 1940

שדה נחמיה (חוליות)- 1940

דברת - 1946

כפר החורש - 1948

התנועה המאוחדת של גורדוניה ומכבי הצעיר העולה פעלה בשם זה כתנועת נוער בארץ, ובשנת 1945 התאחדה עם "המחנות העולים" - איחוד שהקים את "התנועה המאוחדת". בכך הסתיימה דרכה של תנועת המכבי הצעיר העולה בארץ.

פרק 8: העשייה של מכבי ארץ ישראל בשטח הספורט

הסתדרות מכבי ארץ ישראל העלתה את החינוך הגופני והספורט על סדר היום של העשייה הלאומית בארץ ישראל. בזכות פעילותה הכיר היישוב היהודי בחשיבות ובצורך של חינוך גופני. מכבי עיצבה את שפת הספורט, את שיטת ההתעמלות, את מוסדות הספורט ואת חוקות הספורט. היא שקבעה את השיטה של התחרויות באתלטיקה ובמשחקי הכדור, והיא גם זו שהנהיגה את רישום השיאים שהושגו בתחרויות השונות. היא יזמה את ההכשרה המקצועית של מורים להתעמלות בחוץ לארץ, והקימה מערכת הדרכה למעמלים ומורי התעמלות בארץ. מכבי פתחה לפני הספורט הישראלי את שערי הספורט הבינלאומיים. שיאה של עשייתה הלאומית- ספורטיבית הייתה ביוזמה ובארגונה של המכביה הראשונה בשנת 1932.

הסתדרות מכבי פעלה בכל ענפי הספורט: באתלטיקה, בספורט המים, במשחקי הכדור הקבוצתיים לרבות הוקי, ומשחקי הבודדים כמו טניס וטניס השולחן, בכל המקצועות האלה הסתדרות מכבי הייתה החלוצה. בענף ספורט אחד - הספורט הימי – לא הצליחה מכבי להקנותו כעיסוק ספורטיבי של ממש, גם לא לאגודות ששכנו בערים לחוף הים. זאת, למרות החשיבות הלאומית שהנהגתה ייחסה לספורט זה [1] ולמרות שקבלה תרומה של שבע סירות מאגודת מכבי "עבריה" בגרמניה. [2] שבע סירות נחשבו למספר רב והיו יכולות לשמש להכשרת מאות ואולי יותר לעיסוק בספורט הים. עד שנת 1947 אין בדיווחים השונים על הפעילות הספורטיבית של מכבי אזכור של פעילות בספורט ימי. רק בשנת 1947 בדין וחשבון של הפעילות באגודת מכבי תל אביב לתקופה 1.10.46 – 30.9.47, ישנה התייחסות לפעולה בשטח הספורט הימי. בפעילות זו לקחו חלק עשרים וארבעה צעירים בגילאים 15 – 17 ועשרה בוגרים בגילאים 20 – 22.[3] לבד מאגודת מכבי בתל אביב לא התקיים במכבי ספורט ימי.

---

[1]. רוסצקי, ז', "פנינו אל הים" ספורט הבקר, 28 ביוני 1936. וכן "הצעות לפעולה" המכבי חוברת י"א, 20 באוגוסט 1936. ארכיון מכבי, מיכל 135, תיק 9-8.

[2]. ספר המכבי, דין וחשבון המרכז לתקופת תרצ"ח – צ"ט 5 בנובמבר 1939. ארכיון מכבי, מיכל 148, תיק 382- 8.

[3]. דין וחשבון אגודת מכבי תל אביב, בשנת תש"ז, ארכיון מכבי, מיכל 174, תיק 1313-8.

מספורט לאלפים לספורט לאלופים

הגימנסטיקה הייתה הדרך של תנועות ההתעמלות האירופיות לעורר את הרגש הלאומי. ברוחן של תנועות אלה השתיתה הסתדרות מכבי, בעת הקמתה, את ההתעמלות כמוטו המרכזי שממנו נבעה פעילותה הלאומית . לכן, היא רצתה להנחיל לרבים את הפעילות הגופנית - ההתעמלות. המטרה הזו הנחתה את ציר עשייתה עד לתחילת שנות השלושים של המאה שעברה. בשנות השלושים חלה תפנית במטרות של הסתדרות מכבי ואתה שינוי דגשים בפעולתה הספורטיבית.

עיצוב שיטת ההתעמלות

מטרתן המוצהרת של אגודות הספורט הראשונות שקמו בארץ בעשור הראשון של המאה העשרים, הייתה להנחיל לרבים את העיסוק בספורט ובמיוחד בהתעמלות. ההתעמלות נראתה בעיניהם הדרך והאמצעי הנכונים לשנות את היהודי - שצויר על ידם כרפה כוח, עקום גו, חסר הרגלי דיוק, סדר והיגיינה - ולהפוך אותו לעברי, ליהודי הציוני הלאומי החסון וזקוף הגו, המסודר, הדייקן, בעל ההופעה המסודרת והחשוב מכל - הממושמע. תכונת העבריות לא יוחדה ליהודי שחי בארץ ישראל דווקא, אלא לכל אלה הנושאים בגאווה את לאומיותם ועומדים בשער על כבודם. מטרתם תומצתה בשתי הסיסמאות: "נפש בריאה בגוף בריא" ו"סדר, דייקנות ומשמעת". [4]

בתחילת דרכה להחדרת העיסוק בהתעמלות, בתקופה שלפני מלחמת העולם הראשונה, היו בארץ רק שני מורים להתעמלות שהיו בעלי הכשרה מקצועית של בתי ספר להוראת ההתעמלות. כיוון שהמורה הראשון לחינוך גופני בארץ היה יוצא גרמניה, גולדסמיט, הייתה שיטת ההתעמלות שהנהיג השיטה הגרמנית. על-פי שיטה זו הוקדש זמן רב לתרגילי סדר ולתרגילי התעמלות עם אלות ומוטות, תרגולות שדרשו הקפדה על אחידות הביצוע של הקבוצה. נוסף לכך, עסקו בהתעמלות בונת כוח ומטפחת אומץ לב באמצעות שימוש במכשירים כמו מתח, מקבילים וסוס קפיצות. [5] לאחר שצבי נשרי חזר מהשתלמות מקצועית בהתעמלות בדנמרק, הוא החל להנהיג את שיטת

---

[4]. תקנות הסתדרות מכבי ארץ ישראל, המכבי, חוברת ו- ז , ניסן תר"ץ (1930).
[5]. יקותיאלי,י,, תל אביב עיר הספורט" ארכיון מכבי, מיכל 89, תיק 5-1-8.

ההתעמלות השוודית בפרשנות הדנית שלה, ששכללה והתאימה את ההתעמלות השוודית לידע ולמנהגים של התקופה המודרנית. גם בה הייתה הדגשת הצד של תרגילי הסדר, אך הושם גם דגש על הפעלת מירב השרירים. למעשה נהגו בארץ שתי השיטות. רק לאחר מלחמת העולם הראשונה, כשמספר מעמלים של מכבי השתלמו בדנמרק, נקבעה השיטה השבדית – דנית כבסיס לשיטת ההתעמלות הרווחת. היא הונהגה במכבי ובהוראת ההתעמלות בבתי הספר. בהמשך הזמן הותאמה שיטה זו לתנאים המיוחדים לארץ ונוצרה תבניתה המיוחדת.[6] בשיטת ההתעמלות של מכבי ארץ ישראל, כמו במסורת תנועות ההתעמלות האירופיות, היה לתרגילי הסדר תפקיד מרכזי. אומנם ערכם הבריאותי בהשוואה לתרגילי התעמלות היה פחות, אבל ערכם היה גדול בהקניית הרגלי משמעת וסדר קיבוציים ובהקניית הרגלים צבאיים.[7]

כדי שתוכל להפוך את הפעילות בחינוך הגופני לעיסוק של המונים, היה על הסתדרות מכבי לדאוג שיימצא מספר מספיק של מעמלים בעלי הכשרה מקצועית. היה זה תנאי הכרחי על מנת לקיים שיעורי התעמלות סדירים בכל אחת מהאגודות ברחבי הארץ. כיוון שלא היה בארץ בית ספר מוסמך להכשרת מורי התעמלות, היה על הסתדרות מכבי למסד מערכת הדרכה למעמלים. ההדרכה המרכזית, שתוכנה נקבע על ידי המרכז הייתה הכרחית גם בגלל בליל שיטות ההתעמלות שנהגו באגודות השונות. המטרה הייתה לשמור על אחדות ההוראה ולעדכן את המעמלים בשיטות ובטכניקות חדשות. במערכת של הכשרת מעמלים הייתה הכוונה להכשיר חברים שלא עברו הכשרה פורמלית - אקדמית ושלא התפרנסו מהוראת ההתעמלות. ב–1913 נערכה ההשתלמות הראשונה בהתעמלות, שהסתדרות מכבי השתתפה בה. הייתה זו פעולה משותפת עם הסתדרות המורים והיא נועדה להכשיר מורים להורות התעמלות בבתי הספר.[8] בהשתלמות לימדו שני מורי ההתעמלות היחידים שהיו בארץ ומורה להתעמלות שהוזמן ממועדון מכבי קושטא.[9] כשהתארגנה הסתדרות מכבי לאחר מלחמת העולם הראשונה, כדי לענות על בעיית חוסר במעמלים, פנו אנשי מכבי אל ועד הצירים וביקשו

---

[6]. נשרי, צ', "שאלת החינוך הגופני" המכבי חוברת ב'-ג', כסלו תר"ץ 1929. ארכיון מכבי, מיכל 135, תיק 4-8.

[7]. אלוף, י', "תרגילי הסדר בחינוך הגופני". שם.

[8]. לא בכל בתי הספר היה נהוג החינוך הגופני ובאלה שהונהג, עסקו בו מורים שלא הייתה להם כל הכשרה מקצועית להורות התעמלות.

[9]. נשרי, צ', "ראשות של החינוך המאורגן בארץ ישראל" מאמר משנת 1962, אין תאריך מדויק. ארכיון צבי נשרי , חטיבה 5.12,מיכל 316, תיק 22.

תקציב להקמת בית ספר למעמלים בהדרכת אחד מסמלי הגדוד.[10] כדי לסייע למעמלים הלא מקצועיים, פרסם צבי נשרי ב-1919, ביוזמתו ועל חשבונו, חוברת הדרכה בסיסית לתרגילי סדר שהייתה מיועדת לבתי הספר ולאגודות ההתעמלות.[11]

בשנות העשרים יצאו חברים אחדים ממכבי לדנמרק, כדי להכשיר את עצמם כמורים לחינוך גופני. לאחר שחזרו הם מסדו את התשתית המקצועית לחינוך הגופני ביישוב, ואת מערכת ההכשרה למעמלים בהסתדרות מכבי.[12] בשנות העשרים התקיימו הדרכות למעמלים במסגרות מרכזיות ובעיקר במסגרות של האגודות. במקביל בחן מרכז מכבי את האפשרות להקים בית ספר למעמלים, אך התוכנית לא מומשה בגלל חוסר תקציב.[13] באותה שנה החליטה גם ההסתדרות העולמית לייסד בארץ ישראל בית ספר מרכזי למעמלים ולמורי התעמלות, אך החלטה זו לא בוצעה. הרעיון של הקמת בית ספר למורי חינוך גופני חזר ועלה במשך כל התקופה, ובסופו הוגשם לאחר קום המדינה כשהוקם מכון וינגייט, הכולל מכללה להכשרת מורים לחינוך גופני ופועל על- פי העקרונות שהציע ד"ר ארנסט סימון בשנות הארבעים של המאה שעברה.[14]

האינטנסיביות של הכשרת מורי התעמלות ושל מעמלים הייתה בעיקר בשנות העשרים. במסגרת ההכנות למכביה הראשונה התקיימה בשנת 1929- 1930 הדרכה לכעשרים מעמלים מתל אביב והמושבות הסמוכות.[15] משנה זו ועד ל- 1939 לא מצאתי תיעוד המעיד על קיום הדרכה דומה. אם כי במהלך שנים אלה עולה מדי פעם בעיית המחסור במעמלים. יש להניח כי אחת הסיבות לכך היא העתקת הדגש של העיסוק בהתעמלות במסגרת מכבי, לעיסוק בהכשרה צבאית בארגוני ההגנה. ייתכן גם כי התקיימו הדרכות למעמלים במסגרות אזוריות שהיו ביוזמה מקומית ולכן לא פורסמו.

עם הקמת משמר המכבי, פרסמה מפקדתו בשנת 1939 ארבע חוברות הדרכה ל"התעמלות תועלתית" שכללו פירוט של תרגילי התעמלות וכיצד יש לבצעם.[16]

---

[10]. פרוטוקול ישיבת מרכז מכבי, ו' טבת תר"ף (דצמבר 19218) ארכיון צבי נשרי, חטיבה 1.10, מיכל 159 ,תיק 16. הרצון למנות סמל – חייל, היא משום התפיסה הקושרת בין מטרות תנועת ההתעמלות לצבאיות.

[11]. נשרי, צ', תרגילי סדר הליכה וריצה, הוצאת המחבר, ארכיון מכבי, מיכל 5, תיק 102-1.

[12]. ראה הערה 6 לעיל.

[13]. פרטי כל ישיבת המרכז מה- 1 באוקטובר 1929 , ארכיון צבי נשרי, חטיבה 1.10, מיכל 159, תיק 16. וכן דו"ח המרכז לשנת 1929, ארכיון מכבי, מיכל 5 , תיק 84-1.

[14]. יקותיאלי, י', ל"יסוד בית ספר למעמלים בארץ ישראל", המכבי, חוברת א', חשוון תר"ץ (1930). ד"ר סימון ארנסט, "הקמת בית ספר למדריכים ולמורים של ההתאגדות העולמית מכבי בארץ ישראל ע"ש ד"ר ללבר". אין תאריך, ככל הנראה משנות הארבעים. ארכיון מכבי, מיכל 225, תיק 5-2.

[15]. "דו"ח על הועידה", המכבי, חוברת ד' שבט תר"ץ (ינואר 1930). ארכיון מכבי, מיכל 135, תיק 4-8.

[16]. חוברות התעמלות תועלתית, ארכיון ילין, מיכל 8.111.57.

בוועידת ההסתדרות שנערכה בנובמבר 1939, התקבלו החלטות שעניינן הדרכה: עריכת קורס ארצי למעמלים, רכישת ספרות מקצועית והעסקת מדריכים מקצועיים במרכז ובמחוזות לשם העלאת רמת הידע. כן התקבלה החלטה על הנהגת ההתעמלות כחובה במכבי הצעיר.[17] ההחלטה הקובעת חובת התעמלות רק בתנועת הנוער ולא בכלל תנועת מכבי מעידה על דעיכת מרכזיותה של ההתעמלות בתנועה הבוגרת. לא מצאתי בכתובים עדות לכך שבעקבות ההחלטה אכן התקיים קורס הדרכה ארצי למעמלים. גם לא מצאתי עדות כי עד שנת 1948 נערכה איזו שהיא השתלמות למעמלים. העדר הדרכה מרכזית למעמלים היא תוצאת ירידת מקומה של ההתעמלות בפעילות הספורטיבית של הסתדרות מכבי. עובדה זו מתאשרת גם בדין וחשבון של המרכז לתקופה תש"ב – תש"ג, שפורסם ב- 20 בינואר 1944 . בנושא ההתעמלות נאמר בו:

> ... לא נעלים עין ממצבה של הפעולה ההתעמלותית אשר הנה רחוקה עדיין מהשביע רצון. דווקא בענף זה אשר אפשר היה להיעזר ע"י חברינו מורי ההתעמלות, לא הצלחנו לשפר את הפעולה....[18]

אותה מגמה של ירידת חלקה של ההתעמלות, עולה גם בדין וחשבון לשנת 1946 – 1947 של אגודת מכבי תל אביב, שהייתה רבת חברים. בפרק העוסק במצב ההתעמלות נמסר, כי מספר הקבוצות העוסקות בהתעמלות הצטמצם וכי בפועל התקיימו שתי קבוצות של בוגרים וקבוצה אחת של נשים.[19] תהליך גוויעת ההתעמלות, שהחל בשנות השלושים של המאה שעברה, חל בעת ובעונה אחת בה עבר דגש הפעילות בהסתדרות מכבי משדה הספורט לשדה הפוליטי. ככל שירדה קרנה של הגימנסטיקה עלה מעמד הספורט התחרותי הייצוגי. חל שינוי במטרות להם שימש הספורט. במקום דרישה לעיסוק אקטיבי של הרבים, הפכה המטרה לעיסוק אקטיבי של מעטים מצטיינים, ועיסוק פסיבי של רבים. מכבי פנתה לספורט שיוצר אוהדים, דבר ששרת את האמביציה הפוליטית שלה.

---

[17]. וועידת הסתדרות מכבי, 4 בנובמבר 1939, ארכיון התק"מ, מיכל 307, תיק 4.

[18]. ספר המכבי, דין וחשבון המרכז לתקופת תש"ב – תש"ג, 20.1.1944. ארכיון מכבי, מיכל 169, תיק 1129 –8.

[19]. דין וחשבון מפעולות אגודת מכבי תל אביב בשנת תש"ז, 1.10.1946 – 20.9.47. ארכיון מכבי, מיכל 174, תיק 1313-8.

הספורט השימושי

בשנת 1936 עלה המשבר באידאולוגיה הבסיסית של הסתדרות מכבי ארץ ישראל, אל כותרות השיח בהסתדרות. בהשפעת המצב הביטחוני בארץ הסתמנה הדרך לצאת ממנו על ידי הכנסת "הספורט השימושי". הכוונה ב"ספורט השימושי" הייתה להכנסת שיטת התעמלות, המשתלבת עם הכשרה צבאית שהייתה צורך השעה. פעילות זו כוונה לרבים, ובגלל האקטואליות שלה היה בכוחה להחיות את מטרת ה"ספורט לאלפים". הספורט השימושי הפך לסיסמת הסתדרות מכבי ארץ ישראל:

> סיסמתנו, סיסמת המכבי כיום: החדרת רעיון הספורט השימושי לכל שדרות העם, להיותו מקיף, עממי, קניין הכל, למן הנוער שלנו ועד לקשישים ועד לבאים בימים. כל אחד במקומו בהתאם לכוחו גילו..בל יעדר איש. הכל למשמרת העם והמולדת.[20]

לצורך הפעלת התוכנית הוקמה "מפקדת הספורט השימושי", נערכו תוכניות הדרכה לחברים ופורסמו חוברות הדרכה לתרגילי סדר, לשדאות ומסעות, לעזרה ראשונה ולאימוני קליעה. [21] לבד מהקורסים המקומיים נערכו גם קורסים ארציים למדריכים. דחיפה לקיום הספורט השימושי הייתה בכך שהוא זיכה את הסתדרות מכבי בסיוע כספי של המוסדות היישוביים. גם הקמת "משמר המכבי" באפריל 1939 עודד את הספורט השימושי. במידה מסוימת פעילות זאת נתנה מענה לבעיית "ספורט לאלפים" בשלוש השנים של המאורעות, אך משאלה הסתיימו הוא נעלם מהתוכנית הספורטיבית של הסתדרות מכבי בארץ.

הכינוסים הארציים

אחת הדרכים המסורתיות של תנועות ההתעמלות להפגין את עממיותן הייתה עריכת כינוסי ספורט עונתיים שהשתתפו בהם כל חברי התנועה. גם תנועת ההתעמלות בארץ, בימיה הראשונים, נהגה לקיים כינוסי ספורט כאלה. עד מלחמת העולם הראשונה היו אלה "החגיגות העממיות" ברחובות, בהן התכנסו אגודות הספורט והיו הדומיננטיות

---

[20]. ע.ה. "לכיוון עבודתנו" המכבי, ט', 3 ביולי 1936.

[21]. תוכנית קורס מכין לספורט השימושי, בחיפה בשנת תרצ"ז. ארכיון מכבי, מיכל 5, תיק 83-1.

ביצירת האווירה העממית שייחדה אותן. לאחר הכיבוש הבריטי של ארץ ישראל הנהיגה הסתדרות מכבי כינוסים ארציים של כל אגודות הספורט החברות בהסתדרות. בתקופה שקדמה להקמת המדינה נערכו שמונה כינוסים כאלה:

כינוס ראשון	סוכות תר"פ (1919) בירושלים
כינוס שני	סוכות תרפ"ד (1923) בירושלים
כינוס שלישי	פסח תרפ"ד (1924) בירושלים
כינוס רביעי	פסח תרפ"ו (1926) בתל-אביב
כינוס חמישי	פסח תרפ"ט (1929) בתל-אביב
כינוס שישי	פסח תרצ"א (1931) בתל-אביב
כינוס שביעי	פסח תרצ"ח (1938) בתל-אביב
כינוס שמיני	פסח תש"ו (1946) בתל-אביב

נוסף לכינוסים התקיימו בשנת 1932 ובשנת 1935 המכביות הראשונה והשניה. כל הכינוסים התנהלו באווירה של חג. השתתפו בהם מאות חברי מכבי שלקחו חלק בהופעות המוניות של תרגילי התעמלות וכמובן בתחרויות שונות. לכל הכינוסים נקבע מבנה תוכניתי דומה. הם כללו תהלוכה ססגונית ברחובות העיר מלווה בתזמורות, במגרש המרכזי נערך מפקד כללי שנישאו בו ברכות של "פני היישוב". אחריהן נערך מפגן של תרגילי התעמלות המוניים, שלקחו בהם חלק מאות משתתפים, חברי כל האגודות שהשתתפו בכינוס וכן תלמידי בתי ספר. היו גם תחרויות באתלטיקה, שבהן נקבעו לעיתים קרובות שיאי מכבי ושיאים ארציים. כן נערכו תחרויות במשחקי הכדור, שכללו כדורגל, כדור יד וכדור סל. בערב היו מתקיימים נשפים.[22]

בסחף שגרר את הסתדרות מכבי מתנועת התעמלות עממית אל מועדוני ספורט תחרותי, היו הכינוסים בלמים. כל עוד התקיימו הם נתנו להסתדרות מכבי את הצביון של תנועת התעמלות לרבים. התארכות פסקי הזמן בין כינוס לכינוס בשנות השלושים והארבעים של המאה שעברה, גם אם הוצדקה בתלאות הזמן, העידה על התהליך של ההתנתקות מהרעיון על תפקידה המיוחד של תנועת ההתעמלות כקטליזטור בקימום הלאומי. לאחר קום המדינה לא נערכו יותר כינוסים ארציים של הסתדרות מכבי.

---

[22]. אלוף,י', "פרשת כינוסי הספורט של מכבי ישראל", אין תאריך, ככל הנראה נכתב בשנות ה - 60 של המאה שעברה. ארכיון מכבי, מיכל 195 , תיק 145-1.

השפעת משחקי הכדור והדגשת הספורט התחרותי

הסתדרות מכבי ארץ ישראל הייתה קנאית לראשוניותה, ונאבקה על כך שאיגודי הספורט ואגודותיהם יפעלו במסגרתה. קנאות זו מצאה את ביטויה בעיקר במאבק נגד איגוד ההתעמלות "הפועל" - מאבק שהיה על יצירת דעת קהל אוהדת למכבי. לאופי המאבק הזה, התחבר גם שינוי הכיוון שקיבלה התפתחות הספורט בארץ, שהסתמנה כבר במחצית השניה של שנות העשרים של המאה שעברה, והחריפה בשנות השלושים: משחקי הכדור, ובעיקר התחרויות בכדורגל, הפכו מרכזיים בחיי הספורט. תחרויות הכדורגל זכו למעמד מועדף באגודות, גם מפני תרומתן הכספית לתקציב האגודות, וגם מפני ששימשו מושא להזדהות אוהדים. "בו כולנו מבינים את הנגע שיש בכ"ר [כדורגל] ויודעים שהתעמלות וא"ק עומדים יותר גבוה, אבל מצב האגודות מכריח אותנו להתחשב עם כ"ר בראשונה."[23] אינטרסים אלה הסיטו את ההתעמלות מדרך המלך של חינוך גופני להמונים. במקום לפנות להפעלת חברים, עסקו האגודות ברכישת החיבה של האוהדים. אגודות מכבי ריכזו את מאמציהם בהקמת נבחרות לתחרויות, ביוקרה הספורטיבית, בשיאים ובגביעים. כדי לרצות את האוהדים ולהגדיל את ההכנסות חל שינוי בשיטת התגמול של השחקנים, ונפגם עקרון החובבות. במועצת הצירים שהתקיימה בספטמבר 1926 דרש יקותיאלי להילחם במקצועיות "שמתפתחת במכבי בקשר עם כדור הרגל".[24] למרות הרצון של מנהיגי הסתדרות מכבי, והביקורת על מצב זה, לא הצליחה הסתדרות מכבי להטות את כיוון ההתפתחות של פעילות האגודות. בשנת 1929 בחרה המועצה ועדה שתכין תוכנית לעבודה תרבותית, כדי להשיב את מכבי לערכיה היסודיים. וכך תארה הוועדה את מצב ההסתדרות:

> אין להכחיש כי השנים האחרונות היו שנות ירידה להסתדרות המכבי בארץ. יארך מדי לנתח סיבות ירידה זו, אך בקיצור מלים אפשר להגיד כי הסתדרותנו נתרוקנה מהאידיאה המכבית. נותרו אי אלה סמלים חיצוניים (הלבשה דגלים) אך הנשמה נפלה. הציפנו גל של כדור רגל

---

[23]. האסיפה השנתית של אגודות מכבי, נר שלישי של חנוכה, 1925. ארכיון צבי נשרי, חטיבה 1.10, מיכל 159, תיק 17.

[24]. דו"ח מועצת הצירים בתל-אביב מה- 28 בספטמבר 1926. ארכיון מכבי, מיכל 195, תיק 141-1.

ופרופסיונליסם והעבודה התרבותית והלאומית ננטשה או שנחלשה במאוד מאוד.[25]

באגודת חיפה, שם היריבות עם "הפועל" בשנותיו הראשונות הייתה הקשה ביותר, גרם המאבק על ליבם של האוהדים, להתרכזות בכדורגל. ההשקעה התקציבית בו הייתה מעבר ליכולתה של האגודה, והוזנחו התשומות במקצועות ספורט אחרים. התוצאה הייתה שהאגודה הגיעה עד סף החידלון, גם הכלכלי וגם הספורטיבי. לאחר שהתגברה על המשבר היא יצאה בקריאה "למלחמה בפסיכוזת כדור הרגל" שפשתה בהסתדרות מכבי.[26]

תחושת ההחמצה של מטרות ההסתדרות בתחום החינוך הגופני להמונים, הבראת הגוף על ידי הפצת רעיון ההתעמלות וההתמקדות בעיסוק בה, חוזרת ועולה לאורך כל התקופה שבה עוסק המחקר. הביטוי לכך ניתן בוועידות התנועה, בדיונים במוסדותיה המרכזיים וברשימות בעיתונות התנועה. בשנת 1936 הביקורת של חברים מרכזיים בהנהגת התנועה ושל סתם חברים, על התפנית שלבשה הפעולה הספורטיבית הפכה אינטנסיבית. בעיקר, היא מצאה מקומה על דפי עיתון התנועה. שנת 1936 הייתה שנת תחילת ה"מאורעות" שנמשכו עד 1939, וככל הנראה הם היו הגורם שהמריץ את הביקורת, אבל לא רק הוא. ההתמקדות בספורט התחרותי גרמה לחברים מהשורה שלא לקחו חלק באחד המקצועות של הספורט התחרותי, שיאבדו את הרגשת השייכות ויפרשו.

> כל חיפוי על המצב האמיתי בסניפים, עלול לגרום לנו תקלה רבה בעבודתנו... לדעתנו שוגים מנהלי הסניפים האלה בזה, שאינם דואגים במידה הדרושה להגשמת אחת המטרות העיקריות שלנו : הבראת הגוף של העם. שאיפתנו צריכה להיות לתת אפשרות לכל צעיר ולכל צעירה לעסוק בתרבות הגוף...[27]

במדור "מדברי חברים" בעיתון המכבי, מנוסחת הביקורת בחריפות על ידי חבר אגודת מכבי ירושלים, שטען כי תנועתו אינה ממלאת את מטרותיה כתנועה לחינוך גופני : המכבי נמצא כעת בנקודת מפנה. או שהמכבי ייהפך לתנועה ספורטיבית

---

[25]. פרוטוקול הועדה להכנת תוכנית לעבודה תרבותית, פתח תקוה , 23 בדצמבר 1929. ארכיון צבי נשרי, חטיבה 1.10, מיכל 159, תיק 22.

[26]. אגודת מכבי חיפה בהתפתחותה, קטע מעיתון, כנראה דאר היום, משנת 1935. ארכיון מכבי, מיכל 6 , תיק 121-1.

[27]. א"ש, "לתיקון המצב" מאמר המערכת, המכבי, חוברת ו', 5 באפריל 1936. ארכיון מכבי, מיכל 169, תיק 1138-8.

עממית, אשר תביא תועלת מרובה להגשמת הציונות, או שייהפך למלון של צימפיונים בודדים בעלי הישגים גבוהים, ותו לא ! יבחר המכבי באחת משתי הדרכים האלו! [28]

במועצת ההסתדרות שנערכה ב- 27 במרץ 1936, טען חבר נגד תוכנית העבודה של ההנהלה הטכנית הארצית שהתרכזה בתחרויות של שיאים (רבנאות), ועל ידי כך הוציאה חברי מכבי במושבות ממעגל הפעילות. הוא תבע כי במכבי יעסקו במונחים של תרבות הגוף ולא במונחים של ספורט, וסיים את דבריו בקריאה "למה לא מעסיקים את ההמונים? שיאים ורבנאות לא יספיקו, הה.ט.א [**הנהלה טכנית ארצית**] צריכה לדאוג להמונים ולא לאלופים." [29] באותו הקשר כתב אברהם סלומון איש חינוך וממנהיגי המכבי הצעיר, כי במכבי מתנהלות שתי מערכות ספורטיביות המשפיעות על ההסתדרות, ואם לא תימצא חוליה מקשרת ביניהן יגיעו היחסים ביניהן למשבר. המערכת האחת היא של המכבי הבוגר, שבהכוונת ההנהלה הטכנית הארצית עוסק רק באלופים. לעומתו המכבי הצעיר עוסק באלפים. במכבי הצעיר יש לכל חבר אפשרות להשתתף בפעולות של התנועה - "מה שאין כן במכבי הבוגר. דבר זה הוא שהיה בעוכרי המכבי הבוגר, כי כמה מחבריו לא מצאו - פשוטו כמשמעו - מקום באגודה ". [30]

יצירת שפת הספורט

כשהחלה הפעילות הספורטיבית באגודות הספורט בארץ, לא היו בשפה העברית מונחים שיאפשרו תקשורת בין המורה להתעמלות לתלמידיו, הדברים אמורים גם בתרגילי הסדר, שכאמור היו חלק חשוב מאוד מהעיסוק בספורט, וגם בהנחיות התרגולת של ההתעמלות. באוקטובר 1912 חיבר נשרי רשימת מונחי התעמלות בעברית, שאושרו על ידי ועד הלשון באותם ימים, חלקם משמשים עד היום בתרגילי הסדר, כמו "עמוד דום", "עמוד נוח" ועוד. [31] בזיכרונות מימי ראשית החינוך הגופני, כתב צבי נשרי, כי בהשתלמות המורים שהתקיימה ביפו בשנת 1913, הורו שנים ממורי

---

[28]. "הצעות לפעולה", כתב חבר אגודת ירושלים, ללא פרסום שם, המכבי י"א, 20 באוגוסט 1936. ארכיון מכבי, מיכל 135, תיק 9-8.

[29]. פרוטוקול הוועידה הארצית היוצאת מהכלל מה- 27 במרס 1936. ארכיון מכבי, מיכל 6 , תיק 115-1.

[30]. סלומון אברהם, "לפעולת מכבי בארץ", המכבי, חוברת י"ב – י"ג, 22 בספטמבר 1936. ארכיון מכבי, מיכל 135, תיק 9-8.

[31]. נשרי,צ', מונחי התעמלות מר חשוון תרע"ג, ארכיון צבי נשרי, חטיבה 5.12, מיכל 316, תיק 16.

ההתעמלות בשפה הגרמנית, והוא תרגם את דבריהם לעברית. תרגום זה שימש בסיס לחוברת "שעורי התעמלות", הפרסום הראשון בעברית העוסק בחינוך הגופני.[32] עם התחדשות פעולתה של הסתדרות מכבי לאחר תום מלחמת העולם הראשונה, היא החלה לתת דעתה על הצורך ביצירת שפת ספורט עברית אחידה. כבר באפריל 1919, ביקשה הסתדרות מכבי מוועד הצירים, שיסייע לה כספית בהדפסת ספרו של נשרי.[33] ככל שהתרחבה הפעילות הספורטיבית והתגוונה, נוצרו באגודות שפות ספורט מקומיות, וגבר הצורך ביצירת מונחי ספורט אחידים. גם הכנסת מקצוע החינוך הגופני כשיעור חובה בבתי הספר, הגדיל את המבוכה הלשונית. בהסתדרות מכבי, היו מודעים לבעיה, אך לא נמצאו לה אמצעים כספיים כדי לממן פיתוח שיטתי של שפת ספורט אחת תקנית בעברית. הדרך של מכבי לפתרון הבעיה הייתה הדרגתית והיא פעלה בשני מישורים: פנייה לועד הלשון[34] לקביעת מונחים עבריים תקניים בתחומי ההתעמלות והספורט והפצת הידע באמצעות העיתון של התנועה, ובעיקר באמצעות תרגום, עריכה וכתיבה של חוקות בכל ענפי הספורט שנהגו בארץ. נוסף על אלה, שימשה כתיבת כללים וחוקים לכינוסי הספורט שההסתדרות קיימה, אמצעי להחדרת מונחים עבריים. כך נקבעו שמות למשחקי הכדור למיניהם: "השערים" במשחקי כדור היד והכדורגל, וה"סל" בכדור סל, ומונחים כמו: "היכון" ו"מוכנים", ה"רף" בתחרויות הקפיצה לגובה, ועוד מונחים רבים. חוקות הספורט יצרו, בסופו של דבר, שפת ספורט עברית, שהשתמשו בה כל איגודי הספורט בארץ, שפה שעודכנה במהלך השנים, כשהיא מאושרת על ידי ועד הלשון.[35]

---

[32]. נשרי, צ', "ראשיתו של החינוך הגופני המאורגן בארץ ישראל". ארכיון צבי נשרי, חטיבה 5.12 מיכל 316, , תיק 2.

[33]. פרוטוקול מישיבת המרכז מה – 11 באפריל 1919, ארכיון מכבי, מיכל 195, תיק 145-1-1.

[34]. פרוטוקול ישיבת הנשיאות מה- 28בנובמבר 1929. ארכיון מכבי, מיכל 195, תיק 141-1.

[35]. חוקי התחרויות באתלטיקה קלה בחגיגת העשרים פסח תרפ"ו (1926) תל אביב, ארכיון מכבי, מיכל 2, תיק 34-1. חוקי תחרויות הספורט לכינוס הספורטיבי בסוכות תרפ"ז (1926), ארכיון מכבי, מיכל 1, תיק 18-1. חוקת כדור יד, כדור סל, אתלטיקה קלה לקראת הכינוס החמישי, פסח תרפ"ט (1929), ארכיון מכבי, מיכל 164, תיק 6-8. מכתב של יקותיאלי לפרידנטל – נשיאות מכבי העולמי, בו הוא מבקש את חוקי האתלטיקה הבינלאומיים לשם תרגומם לעברית, 6.3.1937. ארכיון מכבי, מיכל 90, תיק 24-1-5. חוקת הספורט של הסתדרות מכבי ארץ ישראל, החלטות המועצה הארצית מה –28 באפריל 1939. ארכיון התק"מ, מיכל 22 , תיק 1.

מטרתה של הסתדרות מכבי הייתה לא רק בפעולה כלפי פנים – חינוך גופני להמונים, אלא גם פעולה כלפי חוץ – להציג את היהודי החדש הבריא בנפשו ובגופו בפני אומות העולם. כדי להשיג מטרה זו, שאפה מכבי להיות שותפה באירועי הספורט הבינלאומיים הרשמיים, כמו האולימפיאדה, ולקחת חלק בתחרויות בינלאומיות בענפי הספורט השונים. באירועים רשמיים כאלה היו מיוצגות מדינות ולא אגודות ספורט, כיוון שארץ ישראל לא הייתה מדינה ריבונית, ונוסף על כך חיו בה שני עמים עם יריבות ביניהם, היה הכרח למצוא פתרונות יצירתיים שיהיו מבוססים בעיקר על מערכת יחסים בין אישיים ושל הוקרה של פעילים במוסדות הבינלאומיים למפעל הציוני בארץ.

כדי ליצור קשר עם גופי ספורט בינלאומיים צריך היה להקים מוסדות ספורט ארציים, שהשתתפו בהם כל האיגודים העוסקים בספורט, כולל נציגי הספורט הערביים, ולא פחות מסובך - נציגי "הפועל", ולדאוג שמוסדות הספורט הבינלאומיים יאשרו אותם. נוסף לתפקיד הייצוגי, היו למוסדות הספורט הארציים גם תפקידים בשטח ניהול הספורט בארץ: קביעת התבניות לתחרויות בענפי הספורט השונים, רישום השיאים הארציים באתלטיקה קלה, וכמובן, בניית הליגה למשחקי הכדורגל.

היו שלושה מוסדות ספורט בארץ שבתחומם היו גם קשרים בינלאומיים: ההתאחדות לכדורגל, התאחדות הספורט לחובבים והוועד האולימפי. המוסדות האלה הוקמו על ידי הסתדרות מכבי, ובהקמת כל אחד מהם הייתה ליוסף יקותיאלי זכות ראשונים. המוסד הארצי הראשון שהוקם היה ההתאחדות הארץ - ישראלית לכדורגל. הקשר הראשון עם הפדרציה הבינלאומית לכדור רגל (פיפ"א) נוצר בעת ביקור "הכוח" וינה בארץ בשנים 1924 ו- 1925. כדי לשחק בארץ נדרשה הכוח וינה לקבל את הסכמת פיפ"א.

על מנת להתקבל לפיפ"א היה חייב להיות שיתוף של ערבים, לפחות באסיפה המייסדת של ההתאחדות. כמו כן, נדרשה המלצה של אחת ההתאחדויות החברות בארגון. יקותיאלי הצליח להשיג את השתתפותו של אחד מנכבדי הערבים בירושלים, ועל ידי ניצול מערכת קשרים אישיים לגרום לכך שהתאחדות הכדורגל המצרית תהיה הממליצה והתומכת בקבלת ההתאחדות הארץ ישראלית. האסיפה המייסדת של

ההתאחדות לכדורגל התקיימה בירושלים ב-15 באוגוסט 1928. השתתפו בה נציגי מכבי, נציגי "הפועל" ונציגי קבוצת כדורגל ערבית מירושלים.[36] בסופו של דבר "הפועל" לא הצטרף להתאחדות לכדורגל בשלב ההקמה, בגלל מגבלות שהטילה עליו חברותו בארגון של ספורט הפועלים. בסוף ספטמבר הוגשה הבקשה הרשמית להתקבל לפיפ"א. בהתאם לנוהלי פיפ"א נבדקה הבקשה, ובמקרה זה הוטלה הבדיקה על מנהל "חברת הספורט המזרחית" שמושבה היה בקהיר. חברה זו עסקה בהוצאת עיתון ספורט בצרפתית ובערבית וכן בארגון משחקי כדורגל. למעשה, חובר דו"ח הבדיקה, על ידי יקותיאלי לפי בקשת מנהל החברה, שהיו לו קשרים אתו. [37] בשנת 1929 התקבלה התאחדות הכדורגל הארץ – ישראלית לפיפ"א. ומאז הקמתה של ההתאחדות ועד 1938 הייתה בשליטה מלאה של מכבי, לאחר שבשנת 1931 היא דחתה את דרישת "הפועל" לשותפות מלאה ושווה לזו של מכבי בהתאחדות. [38] רק ב- 1938 הסכימה הסתדרות מכבי לשתף את "הפועל" בהתאחדות לכדורגל במעמד שוויוני (נציגות פריטטית), והפועל הצטרפה להתאחדות. הקמת ההתאחדות לכדורגל אפשרה קיומן של תחרויות בכדורגל בארץ במסגרת ליגות מסודרות, וכן תחרויות גביע, כשכל המשחקים מתקיימים לפי תכנון ולוחות זמנים קבועים ומסודרים. החברות בפיפ"א אפשרה לקבוצות ארץ-ישראליות להתחרות עם קבוצות בחוץ לארץ, ואכן התקיימו תחרויות כאלה עם קבוצות בארצות השכנות, בעיקר במצריים. ב- 1936 התחרתה קבוצת הכדורגל של מכבי תל אביב בארצות הברית עם קבוצות כדורגל מקומיות . [39] ב- 1938 שיחקה קבוצת הכדורגל של מכבי תל אביב, שחוזקה במספר שחקנים, נגד קבוצות מהליגה האוסטרלית .[40]

כדי שספורטאיה יוכלו להשתתף בתחרויות ספורט בינלאומיות, יזמה הסתדרות מכבי את הקמת "התאחדות אגודות הספורט לחובבים". מוסד שייצג את ענפי הספורט: אתלטיקה קלה, התאבקות, אגרוף, התעמלות, הוקי, טניס, טניס-השולחן, כדור-יד, סיוף ושחיה, במוסדות הספורט הבין- לאומיים. היזמה להקמת ההתאחדות הייתה של יקותיאלי שניסה כבר בשנת 1923 לצרף את הסתדרות מכבי ארץ ישראל להתאחדות

---

[36]. יקותיאלי, י', "כיצד הוקמה ההתאחדות לכדורגל" המכבי, אוגוסט 1948, מיכל 148, תיק 400-8. וכן פרוטוקול מאסיפת היסוד של התאחדות הכדור רגל 15.8.1928, ארכיון מכבי, מיכל 89, תיק 10-1- 5.

[37]. דו"ח החברה המזרחית בקהיר לפיפ"א, מיום ה-2 באוקטובר 1928. ארכיון מכבי, מיכל 90, תיק 23-1-5.

[38]. פרוטוקול מספר 2 מישיבת הנשיאות מה – 27 בנובמבר 1930. ארכיון מכבי, מיכל 195, תיק 142-1.

[39]. דיווח על משחקי מכבי תל אביב בארצות הברית, הבקר ספורט, 28.11.1936.

[40]. "אמת מאוסטרליה" ארכיון מכבי, מיכל 2, תיק 42-1 . וכן מכתב של יקותיאלי מה – 16 בנובמבר 1938, ארכיון מכבי, מיכל 2 , תיק 20 – 1.

הבינלאומית לאתלטיקה, כדי שנבחרת מכבי תוכל להשתתף במשחקים האולימפיים בפאריס בשנת 1924. הבקשה נדחתה מפני שהסתדרות מכבי הוגדרה כהסתדרות דתית.[41] כדי שארץ- ישראל תוכל להשתתף בתחרויות בינלאומיות, צריך היה להקים מוסד שמייצג את כל אגודות הספורט בארץ, ושוב התעוררו קשיים שמקורם ביחסים עם הערבים והמגבלות של "הפועל" בשל שייכותו לארגון ספורט הפועלים. בינואר 1930 אישרה הפדרציה הבינלאומית לאתלטיקה לחובבים את בקשת התאחדות מועדוני ספורט החובבים בארץ להצטרף לארגון הבינלאומי.[42] חודשיים מאוחר יותר, במרץ 1930, דווח בישיבת הנשיאות כי הפדרציה הבינלאומית הודיעה כי יש קושי שהסתדרות מכבי תיכנס לפדרציה, כי במסגרתה לא נכללות כל האגודות לאתלטיקה הפועלות בארץ. [43] חסר תיעוד על פרטי השתלשלות העניינים, מכל מקום ועידת הסתדרות מכבי שנערכה בחודש אוגוסט 1932, החליטה: " הוועידה מקבלת בשמחה את יסוד התאחדות האגודות לספורט החובבים.."[44] כדי לתת להתאחדות צביון כללי יותר הצטרפו להתאחדות גם מועדוני הטניס, אגודת "זבולון" (ספורט ימי) אגודת הנוצרים הצעירים Y.M.C.A ומועדון הרוכבים. כל חברי ההנהלה היו חברים במכבי.[45] בשנת 1948 הגיעה הסתדרות מכבי ארץ ישראל להסכם עם "הפועל" על השתתפותו ב"התאחדות אגודות הספורט לחובבים".[46]

הקמת ההתאחדות אפשרה למכבי לייצג את ארץ ישראל בתחרויות ספורט בינלאומיות, וכך עשתה בתחרויות אתלטיקה עם נבחרת מצרים שנערכו במצרים.[47] אך ההישג המרשים ביותר היה ההשתתפות "במשחקי מערב אסיה" בשנת 1934. במשחקים אלה רשאיות היו להשתתף ארצות הנמצאות מזרחה לתעלת סואץ ומערבה לסינגפור. הייתה זו הפעם הראשונה שארץ ישראל יוצגה באופן רשמי בספורט הבינלאומי עם כל גינוני הטקס הקשורים בכך: הנפת הדגל הכחול לבן, ושירת המנון

---

41. ראה הערה 37 לעיל.
42. מכתב הפדרציה הבינלאומית לספורט חובבים, מה - 16 בינואר 1930, ארכיון מכבי, מיכל 8, תיק 5-1.
43. פרוטוקול ט"ז של ישיבות הנשיאות, מיום ג' אדר תר"ץ (3.3.1930), ארכיון מכבי, מיכל 195, תיק 141-1.
44. החלטות הוועידה השנתית של הסתדרות מכבי מה- 5 באוגוסט 1932, ארכיון צבי נשרי, מיכל 159, חטיבה 1.10, תיק 16.
45. מחברת הפרוטוקולים של הועד הפועל של התאחדות אגודות הספורט בארץ, בשנים 1932 – 1935.
46. ספר המכבי, דין וחשבון המרכז לתקופת תש"ח – תש"ט, ארכיון מכבי, מיכל 170, תיק 1181-8.
47. מכתב ליקותיאלי " התחרות בינארצית עם מצרים", מה- 10 במרס 1938. ארכיון מכבי, מיכל 90, תיק 30-1-5.

"התקוה". משחקי עמי אסיה נערכו בניו דלהי (הודו) בסוף חודש פברואר תחילת מרץ 1934. נוסף לעצם ההשתתפות, גם התוצאות של המתחרים היו מרשימות, כשהשיגו חמש עשרה מדליות למקומות שניים ושלישיים בתחרויות באתלטיקה ובשחייה.[48]

מאמציה של הסתדרות מכבי זכו בהישג חשוב כשהתקבלה כבאת כוח של ארץ ישראל ל"התאחדות הבינלאומית של ספורט הנשים" (F.S.F.I) בספטמבר 1932.[49] החברות במוסד ספורט זה אפשרה את השתתפות חברות מכבי ב"משחקי הספורט הבינלאומיים לנשים", שהתקיימו בלונדון ביולי 1934. ביומנה כתבה, מי שהייתה ראש המשלחת, מאירה בלקינד: "בצעדה בלונדון צעדו המכביות ובראשן דגל המכבי .אך להפתעתנו הגדולה באצטדיון של מאה אלף איש, התנוסס בין כל דגלי אומות העולם הדגל הכחול לבן הציוני שלנו".[50] לנציגות הספורט הארץ- ישראליות לא היו הישגים של ממש בתחרויות.

ההשתתפות במשחקי אסיה המערבית ובמשחקי הנשים בלונדון, היו הבמה להגשמת השאיפה של מכבי להציג את היהודי המתחדש בארץ ישראל בפרהסיה הספורטיבית הבינלאומית.

המוסד הבינלאומי השלישי שיוצג בו הספורט הארץ- ישראלי היה הוועד האולימפי. את הקמת הוועד האולימפי הארצישראלי יזם יקותיאלי. האסיפה המייסדת של הוועד האולימפי נערכה ב- 11 במאי 1933, והשתתפו בה נציגי ענפי הספורט ב"התאחדות אגודות הספורט לחובבים", כולם חברי מכבי ארץ ישראל. המטרה העיקרית של הוועד נוסחה כך:

> להשיג את האמצעים הדרושים להכנת ביאות כוח ספורטאית אשר תייצג את ארץ ישראל ואת הבית הלאומי העברי במשחקים האולימפיים וכן בכל הופעות ספורט לאומיות ובין לאומיות אחרות שתערכנה בארץ ישראל או מחוצה לה.[51]

שנה לאחר מכן, בחודש מאי 1934, אישר הוועד האולימפי הבינלאומי את קבלת הוועד האולימפי הארץ- ישראלי. בישיבה ראשונה של הוועד נבחרו בעלי התפקידים בו. הקולונל קיש נבחר לתפקיד נשיא הוועד, ולתפקיד סגני הנשיא נבחרו ערבי ובריטי, יתר

---

[48]. דוח מנסיעת משלחת המכבי ארץ ישראל למשחקים של עמי אסיה המערבית. ארכיון מכבי, מיכל 2, תיק 36-1.

[49]. יקותיאלי , י', "לקראת השתתפות המכביות הארץ-ישראליות במשחקי הספורט הבינלאומיים לגברות" הד המכבי, פסח תרצ"ד, ארכיון מכבי, מיכל 169, תיק 1120-8.

[50]. מאירה בלקינד, זיכרונות מפעילותה במכבי, ארכיון עיריית ראשון לציון, ג2- 45.

[51]. פרטים על דבר יסוד הועד האולימפי , מסמך ללא תאריך וללא חתימה, ארכיון מכבי, מיכל 89, תיק 10-5-1.

החברים האחרים היו נציגי הסתדרות מכבי ארץ ישראל. המינוי של סגני הנשיא נתן לוועד האולימפי הארץ – ישראלי את הממד של ייצוג כל הסקטורים בספורט בארץ ישראל, שהיו מוכנים להיות שותפים בו.[52] ארץ ישראל הוזמנה, באמצעות הוועד האולימפי להשתתף באולימפיאדת ברלין ב- 1936. הקולונל קיש, במיטב הנימוס הדיפלומטי הבריטי, הודיע בשם הוועד האולימפי כי מפני חולשת הספורט בארץ לא תוכל ארץ ישראל להשתתף באולימפיאדה. ההודעה גררה אחריה תגובה של יקותיאלי אשר כתב לקיש, בתפקידו כמזכיר הועד האולימפי הארץ ישראלי:

..הופתעתי מאד לתוכנו, הן כי שכח להדגיש במכתבו זה את הסבה העיקרית המונעת אותנו לשתף את ספורטאינו במשחקים האולימפיים בברלין והיא: היחס הרע של ממשלת הנאצים לעם העברי שיש לנו הכבוד להיות בניו. הן תשובת כי תשמש חומר תעמולה מצוין לנאצים נגד אותם מהידידים שלנו הנלחמים נגד רשעותם של הנאצים ונגד עריכת המשחקים האולימפיים בברלין. ואוי לאותה בושה כשיודע ברבים תוכן תשובתו הנ"ל.[53]

ועידת מכבי, שהתקיימה ב- 30 בנובמבר 1935, גינתה את ההחלטה לערוך את האולימפיאדה בגרמניה "בארץ בה נרמסים ברגל גסה על עקרוני החופש והאחווה האנושית המונחים ביסוד הרעיון האולימפי."[54]

אין ספק כי אחת הסיבות, אם לא החשובה בהן, לקלות היחסית שבה הצליחה הסתדרות מכבי להתקבל למוסדות הספורט הבינלאומיים כמייצגת הספורט בארץ ישראל, נבעה מאהדה שרחשו בקרב האישים הקובעים בהם למפעל הציוני של ההתחדשות הלאומית היהודית בארץ ישראל ולהקמתו של הבית הלאומי היהודי בה, בהתאם להחלטות חבר הלאומים.

---

[52]. הודעה לעיתונות, אין תאריך, התחלת פעולתו של הועד האולימפי. ארכיון מכבי, מיכל 90, תיק 23-1-5.

[53]. מכתבו של יוסף יקותיאלי אל קול. קיש, מיום 7 בנובמבר 1934. ארכיון מכבי, מיכל 90, תיק 23-1- 5.

[54]. החלטות שנתקבלו בועידה הארצית של הסתדרות מכבי בארץ ישראל, ב- 30 בנובמבר 1936. ארכיון מכבי, מיכל 2, תיק 29-1.

המכביות

שתי המכביות הראשונה והשניה היו הפגנת ההזדהות הגדולה ביותר עם המעשה הציוני בארץ ישראל בתקופה שקדמה להקמת המדינה. לא היו אלה רק כינוסים של ספורט, אלה היו מפגנים לאומיים שביטאו אמונה בחזון הציוני. המפגנים נערכו בעת קשה ליישוב בארץ, בעקבות החרפת היחסים עם האוכלוסייה הערבית שהטילה צל מאיים על מערכת היחסים עם ממשלת בריטניה ועל שלטון המנדט בארץ. משבר שתחילתו בשנת 1930, עם פרסום הספר הלבן של פאספילד. באירופה גברה המצוקה של היהודים,נוכח גל האנטישמיות שגאה לאחר עליית המפלגה הנאצית לשלטון בגרמניה בשנת 1933.

> מול עינינו נתיצבה המציאות היהודית בגולה בכל מערומי טרגיותה, המוני העם מדולדלים ומרוששים עד כוי פשיטת יד, נטולי מעוף ויזמה בשטח של יצירה לאומית, חסרי אונים להתעודדות פנימית ולהתאזרות הכוחות לשם חתוך הגורל העצמי, גם הגוף וגם הנשמה מכווצים במכאוב באין קרקע תחת הרגלים ובאין קרן אורה של תקוה בוקעת מתוך האופק של המחר.
>
> האמונה באיי הלכה ונתרופפה בהשפעת כוחות זדון מבחוץ ומבפנים שכרסמו ברשעות אווילית את המפעל הציוני - תקוות העם האחת והיחידה.[55]

אך יחד עם זאת, כשם שהייתה זו הפגנה לאומית המכוונת פנימה, אל העם היהודי, הייתה זו גם הפגנת לאומיות כלפי חוץ. הרצון היה להציג בפני העולם את היהודי החדש הגאה, היהודי שחוזר למולדתו, אשר זוקף את קומתו וחוזר להיות עם בריא ויכול להציג את עוז גופו ככל יתר עמי תבל.

שלוש שליחויות היו למכביה:

---

[55]. קול קורא ליישוב לקראת המכביה הראשונה, ארכיון מכבי, מיכל 8, תיק 23-1-2.

ראשית להפגין את כוחו ועוזו הספורטאי של הנוער היהודי בפני העולם, ולהפר לנצח את מחשבת הגויים על נחשלותו הגופנית של עמנו. שנית להורות וללמד למכבים בכל העולם כי עיקר מגמת המכבי היא ארץ ישראל וראש מטרתו נאמנות למולדת. ולאחרונה להוכיח לעם היושב בציון את ברית האחים, האמנה של הנוער הספורטאי היהודי בכל העולם , את מסירותו ודאגתו ליישוב, אשר עמו הוא בעת צרה ותקוה...[56]

המכביה הראשונה

הרעיון של עריכת כינוס ספורטיבי כלל- יהודי בארץ ישראל, הועלה על ידי יוסף יקותיאלי כבר בשנת 1925 בקונגרס הסתדרות מכבי העולמית, שנערך בווינה. הצעתו לערוך כינוס עולמי של מכבי בארץ ישראל בשנת 1927, אושרה לביצוע בתנאי שההנהלה הציונית תביע את הסכמתה. ההנהלה הציונית סברה כי השעה אינה מתאימה לעריכת אירוע כזה בארץ. [57]

במועצת מכבי, שהתקיימה ב- 18 במאי 1926, הציע ויסבורג מאגודת מכבי חיפה למנות ועדה שתטפל "בשאלת סידור סטדיון ואולימפיאדה עברית עולמית בארץ". הוא הציע להקים קרן מיוחדת לשם כך, שהכנסותיה יבואו מנשפים ותחרויות שיוקדשו לה. יקותיאלי הציע לעניין את הברון ג'ימס רוטשילד כדי להשיג מימון לתוכנית.[58] המועצה החליטה על הקמת הוועדה ועל פנייה לנשיאות הסתדרות מכבי העולמית. האחריות לנושא הוטלה על מציע ההצעה ויסבורג, כולל מינוי הוועדה. ועדה לא הוקמה ולא נעשו צעדים להגשמת הרעיון. באותה שנה הציע יקותיאלי לקרן הקיימת שלרגל חצי יובלה, תערוך התחרות כדורגל עולמית בהשתתפות אגודות מכבי מכל הארצות, כאשר ההכנסות מהתחרויות יינתנו לה כתרומה. הקרן הקיימת קבלה את ההצעה, ואף

---

[56]. דו"ח מסכם את המכביה הראשונה, משנת 1933 אין תאריך מדויק, ארכיון צבי נשרי, חטיבה 1.10, מיכל 159, תיק 22.

[57]. יקותיאלי, י', " 25 שנה למכביה הראשונה", קטע עיתון ללא תאריך, ארכיון מכבי, מיכל 135, תיק 2-8.

[58]. פרוטוקול המועצה הארצית של הסתדרות מכבי שנערכה בחיפה ב- 18 במאי 1926, ארכיון מכבי, מיכל 3, תיק 1.-54

הייתה מוכנה להקצות "פרס נאה" לקבוצה המנצחת, בתנאי שתחרות הגמר תיערך בארץ ישראל.[59] גם הצעה זו לא הבשילה לכדי מעשה.

בשנת 1928 הכין יקותיאלי, הצעה כוללת לעריכת כינוסי ספורט בארץ והפנה אותה לקרן הקיימת. הוא הציע שתיקבע מתכונת לכינוסים שישתתפו בהם כל אגודות הספורט העבריות בארץ, כינוסים אלה אמורים לבוא במקום כינוסי הספורט של הסתדרות מכבי. הוא גם הציע שמדי כמה שנים יתקיים בארץ ישראל כינוס ספורט יהודי בינלאומי. את הכינוס הבינלאומי הראשון הציע לערוך בחודש ניסן תרצ"ב (1932) תאריך שבו ימלאו אלף שמונה מאות שנה למרד בר-כוכבא. הכינוסים "צריכים להיות כלליים בשביל כל הנוער העברי ולאו דווקא לאגודות מכבי". לבד מהמפגש הספורטיבי יעודדו הכינוסים עליית של הצעירים שישתתפו בהם, ימשכו תיירים לארץ וימריצו את כלכלתה. הפניה לקרן הקיימת הייתה כדי שהאחרונה תקצה קרקע להקמת האצטדיון הלאומי, ותתמוך כספית במפעל מפני שהסתדרות מכבי לא תוכל לקיימו מאמצעיה.[60] מכתב זה החל להניע את ההכנות הממשיות לקראת המכביה הראשונה. בחנוכה תרפ"ט (נובמבר 1928) העלה יקותיאלי לדיון בוועידה הארצית של מכבי את הצעתו לקיום הכינוס שכינה "מכביאדה".[61] לאחר שיוזמתו אושרה, הופנתה ההחלטה לאישור של התנועה העולמית. יקותיאלי, כנציג מכבי ארץ ישראל, העלה את הצעתו לקיום "המכביאדה" בקונגרס ההסתדרות העולמית שנערך במהריש- אוסטראו ביוני 1929 והתקבלה שם בהתלהבות. תאריכה נקבע לפי הצעתו לחודש ניסן תרצ"ב.

הרעיון לקיים כינוס ספורט כהפגנה לאומית הושפע ללא ספק ממסורת תנועות ההתעמלות הגרמנית והצ'כית, שהפכו את הכינוסים להפגנות לאומיות המבטאות את הקשר בין העם לארצו ולמסורתו הלאומית. כמו בתנועות אלו, עמדה המכביה הראשונה בסימן הקשר עם העבר הלאומי ההרואי- מרד בר-כוכבא. כשהעלה יקותיאלי את הצעתו בפני באי הקונגרס אמר:

> מאות ואלפי הצעירים העברים שיבואו לארץ- ישראל לקחת חלק ב"מכביאדה" ישאפו את אויר המולדת האהובה, ישמעו עברית חיה ורוננת, ישובו לבתיהם מלאי עוז ומרץ להמשיך בגולה את עבודת עמם, עד בו זמנם

---

[59]. מכתב הקרן הקיימת הלשכה הראשית, מה- 5 ביולי 1926 למרכז מכבי. ארכיון מכבי, מיכל 90, תיק 23-1-5.

[60]. מכתב של יקותיאלי אל הלשכה הראשית של הקרן הקיימת, בעניין כינוסי נוער בארץ ישראל, מיום 21.3.28. ארכיון צבי נשרי,חטיבה 1.10, מיכל 159, תיק 22.

[61]. כנראה קטע מזיכרונות יקותיאלי, ארכיון מכבי, "מבצעי המכביה יהיו מכבים", חסר תאריך, מיכל 195, תיק 145-1.

לעלות ארצה.. [62]

גורם נוסף, שמותר להניח, שעמד מאחורי ההצעה וקבלתה בחום על ידי הסתדרות מכבי העולמית, הייתה האולימפיאדה שנערכה באמסטרדם בשנת 1928. האפשרות להשתתף באולימפיאדה ניתנה רק למשלחות ספורט של מדינות. יהודים השתתפו בה כחברים במשלחות של המדינות שחיו בהם, אבל הם לא ייצגו את העם היהודי. הסתדרות מכבי שראתה עצמה כתנועת הספורט הלאומית היהודית, אבל לא ייצגה מדינה, לא יכלה להשתתף באולימפיאדה, וכך נמנע ייצוג הלאומיות היהודית "על במת הספורט". השתתפותם של נציגים ממדינות רבות שיוותה למכביה גוון בינלאומי, וכאילו פיצתה את הספורט היהודי הלאומי על אי- ההשתתפות באולימפיאדה.

בהצעת השם – "מכביאדה" היה קישור בין מכבי לאולימפיאדה, כדי להביע רעיון זה תוך מתן שם עברי כשר למהדרין, הוצע השם "מכביון". לבסוף, לאחר התייעצות עם דוד ילין, נקבע השם "מכביה". [63]

כדי להביא את דבר המכביה ולעודד את השתתפותן של אגודות מכבי באירופה יצאו מהארץ בזו אחרי זו שתי משלחות של רוכבי אופנועים. המשלחת הראשונה יצאה בתחילת יוני 1930 והשניה במאי 1931. המסע של כל אחת מהקבוצות ארך כשלושה חודשים, כשבמהלכו הן ביקרו בארצות המזרח התיכון, הבלקן, מזרח אירופה, מרכז אירופה ומערבה. המסע הראשון הסתיים באנטוורפן, בזמן שנערך בה כינוס כלל אירופי של מכבי. המסע השני הסתיים בלונדון. המשלחת, בכל אחד משני המסעות, מנתה כעשרה משתתפים. [64]

ארגון המכביה ויצירת התנאים להפעלתה דרשו מהסתדרות מכבי ארץ ישראל להשקיע מאמץ רב בהקמת מגרשים ומתקני ספורט, בסידורי השהיה של המשתתפים מחו"ל ומהארץ ועוד. ההכנות התנהלו בכבדות, גם גורמים שלא היו בשליטת מוסדות מכבי עיכבו את הפעילות. הבולטים בהם היו פעולות האיבה של ערביי ארץ ישראל נגד היישוב היהודי באב תרפ"ט וההשלכות שנבעו מהן על היחסים עם שלטונות המנדט והזעזוע שבא בעקבותיהם. ההנהגה הציונית חששה מהתכנסות הפגנתית לאומית, כדי לא לגרום להסלמה ביחסים עם ערביי הארץ. אבל, העיכובים העיקריים נגרמו בשל

---

62. מדברי יקותיאלי בנאומו בקונגרס ב-28 ביוני 1929. ארכיון מכבי, מיכל 89, תיק 9-1-5.

63. מכתב של יקותיאלי אל נשיאות מכבי, בעניינים שונים כולל עניין השם . מיום 25.4.1930, ארכיון מכבי, מיכל 195, תיק 141-1.

64. המסע הראשון, המכבי, חוברת ח – ט סיון-אלול תר"ץ (1930). ארכיון מכבי, מיכל 135, תיק 4-8.
המסע השני : פרוטוקול מספר 13 מישיבת הנשיאות ביום 26.2.31. ארכיון מכבי, מיכל 195, תיק 143-1.

גורמים בהתנהלות שהייתה למכבי בארץ שליטה בהם. אומנם רבים היו מוכנים לזכות בכבוד הנלווה לחברות במוסדות המארגנים, אך מעטים היו מוכנים "להפשיל שרוולים" ולעבוד. אל היחסים הבין- אישיים הגרועים בהנהגת מכבי, נוספו ויכוחי כבוד ויוקרה, אשר שיתקו את נשיאות מכבי וגרמו לכך שהסתדרות מכבי ארץ- ישראל התארגנה בקצב איטי בכל הקשור לאחריות שלה להכנות למכביה. כדי להיחלץ מהמצב הזה, הציע יקותיאלי להפקיע את הטיפול בענייני המכביה מתחום הפעילות של נשיאות מכבי ארץ ישראל, ולהפקידו בידי מזכירות מיוחדת שתעמוד ברשות עצמה. זו תטפל רק בענייני המכביה, ותהיה קשורה ישירות לנשיאות העולמית של מכבי. [65] בספטמבר 1931 פנה מאיר דיזינגוף, ראש העירייה של תל אביב, אל הנשיאות העולמית של מכבי ואל מרכז ההסתדרות בארץ:

> ...כבר מזמן מתהלכות בעולם היהודי שמועות ע"ד סדור מכביאדה באביב 1932 בתל אביב, ואנחנו עד היום הזה לא קבלנו שום ידיעה רשמית מצד המרכזים.. שמענו שכבר קבעתם את היום של הפתיחה – 28.2.32, של ההתחלה ושל הסוף .. ומזמינים אנשים לבוא, בעת ששום הכנות לא נעשו עדיין לא בנוגע למקום ולא בנוגע לסטדיון.. [66]

הבעיה המרכזית, שפתרונה חייב זמן רב יחסית, הייתה הכנת אצטדיון מרכזי שיוכל להכיל את באי המכביה ולספק להם את השירותים הדרושים, החל ממקומות ישיבה ביציעים לאורחים וכלה במתקני סניטציה עבורם. היה גם צורך בהכנת המגרש לצורכי הספורט והספורטאים, שיימצאו בו מסלולי ריצה ומתקנים אחרים לתחרויות האתלטיקה ומשחקי הכדור. הסתדרות מכבי ארץ ישראל וההסתדרות העולמית לא היו מסוגלות לממן רכישה של שטח אדמה כה גדול, וצריך היה למצוא רשות שתוכל להעמידו לרשות המכביה ללא תמורה. אומנם, גם ועד המושבה ברחובות וגם ועד המושבה של פתח תקוה היו מוכנים להקצות מגרשים בגודל מתאים, אלא שבמקומות אלה לא ניתן היה לאכלס ציבור של אלפי אנשים - צופים ומשתתפים. עיריית תל אביב הייתה מוכנה להקצות שטח של שמונים דונם ליד שפך הירקון לים, [67] אך היו דרושים סכומי כסף ניכרים כדי להכשירו, והיו גם ספקות אם אכן הוא יתאים לתחרויות בגלל

---

[65]. יקותיאלי,י'. "בדרך למכביאדה", המכבי, חוברת ח-ט, סיוון-אלול תר"ץ (1930).

[66]. מכתבו של דיזינגוף לנשיאות הסתדרות מכבי העולמית, ולמרכז מכבי ארץ ישראל, מה- 7 בספטמבר 1931. ארכיון עירית תל אביב תיק 3828-4.

[67]. מכתבו של דיזינגוף למרכז מכבי ארץ ישראל, מיום 12.2.1930, בו הוא מודיע כי העירייה מוכנה להקצות מגרש לצורכי המכביה, ומבקש שבא כוח מכבי ייפגש עם נציגי העירייה לדון בכך. ארכיון עיריית תל אביב, שם.

תנאיו הפיזיים. רק בינואר 1932 נפלה ההכרעה לקיים את המכביה במגרש שהציעה עיריית תל אביב.[68] לקראת תאריך תחילת המכביה הוכשר המגרש: היו בו חמשת אלפים מקומות ישיבה וחמישה עשר אלף מקומות עמידה, נסללה הדרך אליו וסודרו מקומות חניה.[69]

עוד לפני שהחלו ההכנות הפיזיות לקיום המכביה ניהלה נשיאות מכבי שיח עם הקרן הקיימת כדי להסתייע בה, וכדי להגביר את אופייה הציוני הארץ-ישראלי של המכביה. הקרן הקיימת, שתחילה הייתה מוכנה לסייע, נרתעה. הגם שהייתה נכונה לסייע באופן עקרוני, הגיעה למסקנה כי קיום מפעל בסדר גודל כזה צריך להיות נידון ולקבל אישור של המוסדות הציוניים המדיניים .[70] קיום המכביה העלה כמה חששות שעלו מבעיות הביטחון ביישוב אחרי מאורעות תרפ"ט ובגלל הסבך המדיני שבא בעקבותיהם. לסוכנות היהודית היו ספקות אם הזמן מתאים לקיום הפגנה לאומית ציונית בארץ. בסופו של דבר הכריעה הסוכנות בעד עריכת המכביה בגלל ערכה הציוני וחשיבותה הכלכלית, והחליטה אף לסייע כספית. בישיבה של נציגי המוסדות הלאומיים ועיריית תל אביב שהשתתפה בה נשיאות מכבי ארץ ישראל, הסכימו לכסות את גירעונות המכביה. [71] כן פעלו הסוכנות היהודית ושליח של הסתדרות מכבי מאנגליה לקבלת הסכמתו של הנציב העליון ארתור וויקופ לתת את חסותו למכביה. לאחר שהוזמנו להשתתף במכביה גם מועדוני הספורט הערביים והבריטיים בארץ הסכים הנציב העליון לתת את חסותו למכביה. [72]

בפועל לקחו חלק פעיל בתוכניות התחרויות והמופעים הספורטיביים כחמשת אלפים משתתפים. כאלף ומאתיים היו חברי מכבי - נציגי אגודות מעשרים ושבע ארצות מאירופה ואמריקה, [73] ועליהם נוספו חברי מכבי ארץ ישראל. אך רוב המשתתפים היו תלמידים מבתי הספר התיכוניים בתל אביב ובחיפה וחברי תנועת הצופים ונערים אחרים שגויסו לשם כך למכבי הצעיר. בתחרויות השתתפו גם שלושה אתלטים

---

[68]. פרוטוקול ישיבת ועדת המכביה מספר 7 מיום 24.1.1932. ארכיון מכבי, מיכל 8, תיק 23-1-2.

[69]. פרוטוקול ועדת המכביה מה- 20.3.1932, שם.

[70]. תכתובת עם הקרן הקיימת בתאריכים 12.1.1930, 21.1.1930, 10.6.1930. ארכיון מכבי, מיכל 1, תיק 17-1 .

[71]. פרוטוקול ישיבת נציגי המוסדות הלאומיים, עיריית תל אביב ונשיאות מכבי מיום 11.1.1932, ארכיון עיריית תל אביב, תיק 4/3828. וכן דו"ח מזכיר המכביה, ארכיון מכבי, מיכל 8, תיק 1-2.

[72]. ידיעות המכביה מספר 13 מה- 3.2.1932, ארכיון מכבי, מיכל 8, תיק 14-1-2. וכן פרוטוקול ממסיבת עיתונאים במשרדי הסוכנות מה- 4 בפברואר 1932. אצ"מ KK25Q49463.

[73]. בירכת ראש העירייה מ. דיזינגוף בטקס פתיחת המכביה, ארכיון עיריית תל אביב 4/3828.

ממצריים וקבוצה של אתלטים מהצבא הבריטי.[74] בעוד שהתשלום עבור הנסיעה לארץ מומן על-ידי כל משתתף, הרי שהטיפול בסדרי ההסעה נעשה בדרך כלל על ידי הסתדרות מכבי. כל המשתתפים באו באוניות לנמל יפו או חיפה, חלקם באוניות מיוחדות שנחכרו על ידי מרכז מכבי העולמי.[75] בהתחשב בגודלן של האוניות באותה תקופה, הסעת אלף נוסעים ויותר בטווח תאריכים קצר לא היה דבר קל.[76] גם סידורי האירוח בארץ, של באי המכביה הוטלו על מכבי ארץ ישראל – כל אלה חייבו בניית מערכת ארגונית מורכבת, שעליה נוספה המערכת שתכננה, ארגנה וביצעה את תוכניות המכביה: כל המופעים ההמוניים ומרבית התחרויות נערכו באצטדיון המכביה בתל אביב, או במגרשי מכבי בתל אביב. חמשת אלפים איש לקחו חלק פעיל בטקס הפתיחה וכעשרים אלף איש מילאו את האצטדיון, מהם כשלושת אלפים תיירים שבאו במיוחד למכביה.[77] לכל אלה היה צורך להכין אמצעי תחבורה ושירותי הזנה ולרבים אף מקומות לינה. כדי לקבל את הפרופורציה הראויה לגודל האירוע, צריך לזכור כי בשנת 1932 מנה היישוב היהודי בארץ כמאתיים אלף נפש.

חברי תנועות הנוער שהשתתפו במכביה הקימו מחנה אוהלים סמוך לאיצטדיון. כדי לסייע באירוח הבוגרים והתיירים פנו העירייה ומכבי ארץ ישראל אל תושבי תל אביב, לארח בבתיהם את באי המכביה. פוקדים מטעמם ביקרו בכל אחד מהבתים והדירות בעיר, שחולקה לצורך כך לאזורים. כאלף ומאה מבאי המכביה הוזמנו להתארח בבתים פרטיים, זאת מלבד אלה שאירחו בני משפחה ומכרים. בעת סידורי האירוח השתדלו, שבכל אזור יתארחו בני אותה ארץ. בכל אזור נקבעו אנשי קשר שתפקידם היה להדריך, ולסייע בעת הצורך לאורחים, ולחברי מכבי – את התפקיד הזה מילאו חברי ארגון ב' בפיקודו של תהומי.[78] רבים מבאי המכביה התארחו, כמובן, בפנסיונים ובתי המלון שהיו בתל אביב.

---

[74]. ידיעות המכבי, חוזרים 1 – 19 ארכיון מכבי,מיכל 8, תיק 14-1-2, וכן רשימת המשתתפים במכביה הראשונה, ארכיון מכבי, מיכל 8 ,תיק 22-1-2.

[75]. ידיעות המכביה 4, 2.12.1931. הארכיון הציוני A32/111.

[76]. האצטדיון, קובץ חד פעמי מוקדש לתעמולה למכביה, חשוון תרצ"א (1930), ארכיון מכבי, מיכל 8, תיק 12-1-2.

[77]. כך למשל הגיעו מפולניה חמש מאות איש, לא חברי מכבי, שגם בעבורם התבקשה מכבי ארץ ישראל לסדר מקומות לינה . ידיעות המכביה מספר 2. אצ"מ A32/111. וכן דאר היום מתאריך 29.3.1932.

[78]. העתק תזכיר, כנראה של עיריית תל אביב, בנושא, מה- 5 במרץ, 1932 . אצ"מ s25/6710.

כל המשתתפים במכביה חויבו בתלבושת אחידה המיוחדת להסתדרות מכבי בכל ארץ, הסתדרויות מכבי שלא הייתה להם תלבושת רשמית, חויבו ללבוש את זו שנהגה בארץ ישראל. לבד מהתלבושת הרשמית לטקסים נקבעה גם תלבושת אחידה למתעמלים.[79] המכביה נפתחה ב- 29 במרץ 1932 והסתיימה ב- 6 באפריל 1932 - בסך הכל תשעה ימים. מהם שלושה ימים הוקדשו לטקסי הפתיחה והנעילה ולתחרויות, וששה ימים הוקדשו לטיול בארץ של משתתפי המכביה מחוץ לארץ. כבר בכוונת מכוון, לא נועדה המכביה להיות כינוס של השגת שיאים ספורטיביים, היא נועדה להפגין, ולכן הושקע המאמץ בארגון הטקסים.[80] טקס הפתיחה התחיל בהתכנסות כל המשתתפים במרכז תל אביב ומשם הם צעדו בסך לעבר אצטדיון המכביה. את התהלוכה הוביל מאיר דיזינגוף ראש עירית תל-אביב, כשהוא רכוב על סוסו, אחריו רוכבי אופנוע ואחריהם קבוצת רוכבי אופניים. שנים עשר פרשים נשאו דגלים עם סמלי שנים עשר השבטים. את התהלוכה ליוו תזמורת הפרשים של מכבי חדרה ופרשי פתח תקוה שנשאו את דגלי הסתדרות מכבי העולמית. לאחר חברי הנשיאות צעדו המשתתפים מחוץ לארץ, חברי מכבי ארץ ישראל וחברי תנועות הנוער.

> בשתים וחצי מופיעה התהלוכה על המגרש, כל המשתתפים מסתדרים בריבוע הדוק (צבאי) נושאי הדגלים מסתדרים בשורת החזית, התזמורות מסתדרות באגפי המגרש. כל הפנים מופנות לעומת הטריבונה הראשית מקום מושב הנשיאות של ההסתדרות העולמית מכבי וועדת –הכבוד של המכביה.[81]

בתוך האצטדיון נמשך הליך פתיחת המכביה, כשהוא מלווה בגינונים טקסיים של תקיעות חצוצרה, הנפת דגלים, פתיחה רשמית על ידי נשיא מכבי העולמי ובהפרחת מאה ועשרים יונים לבנות. טקס הפתיחה הסתיים בשירת ההמנון הלאומי ובמצעד הצדעה של המשתתפים לפני בימת הכבוד. הכותרת הראשית של דאר היום תארה את טקס הפתיחה כך: "תהלוכת השרירים והאון מזרימה אמונה ללבבות ומחשמלת האווירה בהתלהבות אלשנית" [82].

---

[79]. ידיעות המכביה מס. 5 מה- 9 בדצמבר 1931. ארכיון מכבי, מיכל 8, תיק 14-1-2.

[80]. מכתב של יקותיאלי לנשיאות העולמית, אין תאריך, " עליכם לזכור כי ה"מכביה" הראשונה צריכה להיות בעיקר דמונסטרטיבית ודקורטיבית ולכן צריך לקצר קצת בתכנית הספורטיבית ולתת יותר מקום לטקס" ארכיון מכבי, מיכל 2, תיק 40-1.

[81]. הפתיחה החגיגית, ארכיון מכבי, מיכל 8, תיק 19-1-2.

[82]. דאר היום, 29.3.1932.

אין ספק כי טקסי הפתיחה והנעילה של המכביה שרתו את כוונות ההפגנה הלאומית. לכך נוסף שירון מיוחד שהוכן למכביה שחלקו הנכבד מוקדש לשירי מכבי וככל הנראה רובם חוברו לרגל המכביה. אלה הם שירים בעלי דגש לאומי ציונצנטרי העוסקים במכבים ככובשי המולדת ומגניה דוגמת הקטעים המצוטטים כאן:

ארץ-מולדת המכבים.

בשיר תהילה לך על שפתותינו

נקים ממלכת היהודים.

....

על אף האויבים הבאים מכל צד,

ממזרח מערב וצפון.

כבוש גם נכבוש את ארץ אבות,

מדינתנו נקים בציון.

....

ערנו - צבא העם לצבוא

כל גבור אלינו בא.

הדם החם

לעם לעם

....

עמוד בפרץ

בעת זעם

בעד הארץ

בעד העם. [83]

השימוש בכינוס ספורטיבי כמעשה להפגנת רגשות לאומיים, כולל מאפייני הטקסים וחיבור שירים לאומיים כחלק מתרבות הכינוס, הם בדגם המסורות של תנועות ההתעמלות של פרידריך יאהן בגרמניה של תחילת המאה ה - 19 ושל ה"סוקול" הצ'כי. במסגרת המכביה התקיימו, כמובן, תחרויות באתלטיקה, וכן תחרויות במשחקי כדור. בכל אלה לא הושגו שיאים ספורטיביים הראויים לציון, לבד מעצם העובדה שהם התקיימו בארץ. פיזור התחרויות על פני מגרשים ומתקני הספורט של מכבי בערים

[83]. שירון למכביה הראשונה . ארכיון מכבי, מיכל 8, תיק 8-1-2.

ירושלים וחיפה ובמושבות הסמוכות לתל אביב, שיתפו רבים בחוויית ההפגנה הלאומית של המכביה. [84]

במאמר שסיכם את המכביה כתב אורי נדב:

> עם המכביה חרגנו מתוך הגבולות הצרים שהיינו כלואים בהם, היא גם פתחה לפנינו את שערי-העתיד בזה שהפגינה את כוחה הכביר לעינינו וצוותה לנו שנהיה התנועה הלאומית של הנוער העברי, תנועה שמוטלים עליה עוד הרבה תפקידים חשובים חוץ משפור ופתוח הגוף להיות במלא-ההכרה מה שמחייב אותנו השם "מכבי" - התנועה הלאומית לשחרורו של העם העברי.. בשביל התנועה הציונית כלה ובשביל א"י בפרט, הייתה למכביה חשיבות מיוחדת וערך רב לאין שעור. היא שמה קץ בבת אחת למשבר באמונה בציוניות שנדמה היה, שמשבר באמונה זה מאיים בשקיעה הדרגתית של התנועה הציונית... [85]

<u>המכביה השניה</u>

שלוש שנים עברו בין המכביה הראשונה למכביה השניה. היו אלה שלוש שנים של התפתחויות רבות חשיבות באירופה, במזרח התיכון ובעולם היהודי. במצב יהודי אירופה חלה הרעה נוספת, בעיקר בגרמניה לאחר שהנאצים עלו לשלטון בשנת 1933. הפליית היהודים ורדיפתם נעשו גם באמצעות החוק. לעומת זאת, חלה ביישוב בארץ ישראל התפתחות חיובית. בראש שלטון המנדט בארץ עמד נציב עליון ידידותי שאהד את המפעל הציוני. מבחינה ביטחונית היו אלה שנות רגיעה ביחסים עם ערביי הארץ. "העלייה החמישית" הביאה לגידול ניכר של האוכלוסייה היהודית בארץ, אשר בשלוש שנים אלה כמעט הכפילה עצמה: ממאתיים אלף נפש בקירוב לשלוש מאות שבעים וחמישה אלף נפש. [86] שנת 1935 הייתה שנת שיא לעלייה, כאשר בשנה זו בלבד עלו לארץ קרוב לששים ושניים אלף עולים. יבוא ההון לארץ, גם כתוצאה מ"הסכם ההעברה" עם גרמניה ואמצעי העולים אשר רבים מהם היו בני המעמד הבינוני שמימנו בעצמם את קליטתם בארץ, הביאו להנעה כלכלית של המשק. היו אלה שנים שבהן

---

[84]. עיתון הארץ, מיום 17 בדצמבר 1931.
[85]. נדב, אורי, "הנס" מכתב לחברי מכבי, 2.4.33. ארכיון מכבי, מיכל 195, תיק 146-1.
[86].הורביץ, ד', ליסק, מ', <u>מישוב למדינה</u>, נספח 5 , גידול האוכלוסייה בארץ ישראל.

הומרץ מפעל ההתיישבות בארץ, ושישובים חדשים רבים הוקמו בכל מסגרות ההתיישבותיות.[87]

על רקע השינויים במצבם של יהודי אירופה ושל תנופת הבניה ביישוב, נערכה המכביה השניה באביב 1935. מספרם של חברי מכבי מהגלילים האירופיים שהשתתפו במכביה השניה, היה גדול לאין שיעור מאלה שהשתתפו במכביה הראשונה. בעוד שבמכביה הראשונה השתתפו כאלף ומאתיים חברי מכבי מחוץ לארץ, במכביה השניה השתתפו כשלושת אלפים. [88] אחת הסיבות לריבוי המשתתפים הייתה המצוקה באירופה וחוסר היכולת להיחלץ ממנה על ידי הגירה. המכביה היוותה לצעירים רבים הזדמנות לעלות לארץ, לנצל את אפשרות הכניסה כתיירים לתקופת המכביה ולהישאר בארץ אחריה, ולו גם במצב של חסרי מעמד חוקי עם כל הסיכונים שהיו במעמד זה. כבר אחרי המכביה הראשונה נשארו בארץ חלק מהבאים, בלי שקבלו היתרים חוקיים לכך. לקראת המכביה השנייה הערימה ממשלת המנדט קשיים רבים בהנפקת רשיונות הכניסה לארץ. המגעים בנושא זה התנהלו ישירות בין הלורד מלצ'ט, נשיא מכבי העולמי, לבין שלטונות המנדט ולא על ידי הסוכנות היהודית. במזכר לחברי הנהלת הסוכנות מ- 12 בנובמבר 1934, התייחס משה שרתוק, מנהל המחלקה המדינית של הסוכנות, לפרטים הקשורים לקיום המכביה השניה. בין היתר נאמר במזכר, כי הלורד מלצ'ט התחייב כי אם יישארו מבאי המכביה בארץ ללא היתר, תופסק חברותם במכבי, וכן התחייב לעשות כמיטב היכולת למסור לממשלה את שמותיהם ואת כתובותיהם בארץ.[89] מספר ימים מאוחר יותר עלה עניין זה בפגישה שהתקיימה בין משה שרתוק לבין הנציב העליון. בשיחה זו טען הנציב העליון כי מספר הרשיונות שביקש הלורד מלצ'ט, מאתים חמישים לכל גליל של הסתדרות מכבי, נראה כמוגזם. הוא חשד כי חלק ניכר מהבאים מתכוונים להישאר בארץ. במקרה זה יאלץ לנכות את מספרם של הנשארים ממכסת רשיונות העלייה המתוכננת לשנת 1935, שחלוקתם הייתה בידי הסוכנות היהודית. [90] כדי להבטיח את צאתם של כל הבאים, הסכימה הסתדרות מכבי שייקבעו סידורים מיוחדים יוצאי דופן ביחס לבאים למכביה. לפי תנאים אלה היה על כל משתתף להפקיד את תמונתו בידי פקידי ההגירה בעת כניסתו, ואת דרכונו היה עליו

---

[87]. בצלאל עמיקם, "התרחבות היישוב היהודי ותשתיתו הכלכלית" בתוך אליאב, ב', עורך, הישוב בימי הבית הלאומי, עמ' 337 – 361.

[88] המכביה השניה, מזכר ללא תאריך וחתימה, אצ"מ J1/2182.

[89]. מזכר של משה שרתוק, אל חברי הנהלת הסוכנות. ארכיון תנועת העבודה, 149-1-208-4.

[90]. אצ"מ S25/6713 1934 November 16. Extract from Minutes of the Interview with the High Commissioner .

להפקיד בידי ועדה מיוחדת, ורק בעת יציאתו מהארץ הוחזר הדרכון לידיו. למרות הסידורים האלה הסתבר מספר שבועות לאחר סיום המכביה, שקרוב למחצית הבאים אליה נשארו בארץ.[91]

המתכונת הארגונית של ההכנות למכביה נקבעה כבר בעת המכביה הראשונה. השוני היחיד בהכנות למכביה השניה היה הוצאת האחריות מידי מכבי ארץ ישראל והעברתו לאחריות הנשיאות העולמית, שנציגיה באו לארץ לצורך זה חודשים אחדים לפני מועד המכביה. תפקידה של מכבי ארץ ישראל בארגון המכביה ובהכנות לקיומה היה מצומצם, למרות שהתבקשה לקחת חלק פעיל בצד המעשי של ההכנות למכביה, היא נמנעה מלהיות שותפה להן. הסיבות לכך נעוצות ככל הנראה במערכת היחסים הבין-אישיים בתוך המוסדות המרכזיים של מכבי ארץ ישראל וביניהם לבין הנשיאות העולמית.[92]

תחילתו של נתק המגעים עם הנשיאות העולמית היה בהחלטה של נשיאות מכבי ארץ ישראל ליטול לעצמה את האחריות על ההכנות למכביה, כולל מינוי הוועדות השונות לשם כך. אלא שלא כך סבר הלורד מלצ'ט נשיא מכבי העולמי, אשר הערכתו את הנהגת הסתדרות מכבי ארץ ישראל, בלשון המעטה, לא הייתה רבה.[93] הוא מינה ועדת מכביה שבראשה עמד חבר הנשיאות העולמית, ללא התייעצות עם נשיאות מכבי ארץ ישראל, ואפילו בלי להודיע לה ישירות על כך. אומנם, הוא מינה גם חברים ממכבי ארץ ישראל, אבל המינוי הזה הבהיר כי לא ההסתדרות בארץ תוביל את ההכנות. מינוי הוועדה נעשה בלי התייעצות עם מכבי ארץ ישראל, וההודעה על מינוי הוועדה לא נמסרה לה ישירות אלא בעקיפין. הנהגת מכבי ארץ ישראל שהייתה זקוקה ללורד מלצ'ט ולמעמדו הכלכלי ולהשפעתו המדינית במסדרונות השלטון הבריטי, לא ראתה לעצמה אפשרות לצאת חזיתית נגדו. לכן, בתגובה על המינויים שלו ולאחר דיון רוגש, החליטה מועצת הסתדרות מכבי ארץ ישראל, שהתכנסה ב–1 ביוני 1934, כי הנשיאות הארץ ישראלית

---

[91]. מזכר "המכביה השניה, ללא תאריך וחתימה, אצ"מ J1/2182. וכן מכתב של משה שרתוק מ- 25 במאי 1935 לנשיאות מכבי. אצ"מ S25/6713.

[92]. בדוח פנימי של הסוכנות היהודית על ההכנות למכביה נאמר בין היתר: "הנשיאות העולמית של הסתדרות המכבי החליטה על שתוף עבודה עם ועד הסניף הארץ ישראלי.. אולם משום סבות שהן מיותרות לחקור, לא השתתף הועד הארצי בהכנות למכביה... רק מכבים מעטים מהסניף הארץ ישראלי משתתפים בעבודה."
"הרושם שקבלתי מהכנות למכביה", נכתב על ידי יהושע גורדון שמונה על ידי שרתוק לייצג את הנהלת הסוכנות בוועדת המכביה, 27.12.1934, אצ"מ S25/6713.

[93]. הערכתו הירודה של הלורד מלצ'ט להסתדרות מכבי ארץ ישראל, הובאה כבר בפרק קודם.

היא האחראית בפני הנשיאות העולמית על ההכנות למכביה.[94] ההחלטה הייתה חסרת חשיבות, כי גם האמצעים התקציביים וגם מערכת היחסים עם שלטונות המנדט, שהיו דרושים לקיום המכביה, לא היו בידי מכבי ארץ ישראל. מכל מקום, מצב זה של הפגיעה ביוקרתה של הסתדרות מכבי ארץ ישראל גרמה לקשיים בהכנות למכביה.

בפברואר 1935, כחודש וחצי לפני מועד פתיחת המכביה, דיווח נציג הנהלת הסוכנות בוועדת המכביה "עלי להודיע שאני מוצא את המצב הארגוני בהכנת המכביה השניה למעורר דאגה."[95]

לאחר המכביה, כתב יהושע אלוף, בעיתון התנועה

> במשפט כולל אחד אפשר לסכם ולומר שהארגון הכללי של המכביה היה הפעם לקוי מאוד... . הפעם התערבה הנשיאות העולמית מלונדון במתן עצות מעצות שונות, במנויי "קונסולים" וכדומה - והתערבות זו עוררה מצב רוח קשה וגרמה להפרעות בעבודה... עובדה זו נתנה אותותיה לרע בכל ההכנות הסיבה לכך נעוצה בהתערבות הנשיאות בלונדון בעצות שונות ובמינויים שגרמו מצב רוח קשה.[96]

אך פגמים אלה לא פגמו באווירת החג שהשרתה המכביה על היישוב בארץ. העיר תל אביב קושטה בדגלי הלאום, כשרבים מתושבי העיר הניפו אף הם דגלים מעל בתיהם ומרפסותיהם. טקס הפתיחה שנערך בצוהרי ה–2 באפריל 1935, היה מרשים במיוחד, ארבעים וחמישה אלף איש הצטופפו ביציעי אצטדיון המכביה, מהם ארבעים אלף בעמידה, לחזות במפגן הפתיחה של המכביה, ובהם כל "פני היישוב". טקס הפתיחה היה מרשים בצבעוניותו.[97] "דבר", עיתון ההסתדרות הכללית, תאר כך את הפתיחה:

> מחזה לא נשכח: נוער ישראלי מארצות פיזוריו - אירופה, אמריקה, אסיה , ואפריקה - הפך יום אחד חומה בצורה ומלוכדת, המון-עם רב, אמון, משמעת וסדר.... שעה ארוכה נמשכה תהלוכת הפלוגות עד שניצבו דום בכל אורך האצטדיון מקצהו ,עד קצהו...[98]

מספר המשתתפים של המכביה עלה בהרבה על זה של המכביה הראשונה. במכביה

---

[94]. פרוטוקול ישיבת מועצת הסתדרות מכבי מה – 1 ביוני 1934. ארכיון צבי נשרי, חטיבה 1.10, מיכל 158, תיק 13.

[95]. יהושע גורדון למשה שרתוק, 18.2.35. אצ"מ S25/6213.

[96]. אלוף יהושוע, המכביה השניה, המכבי חוברת ה', 26 במרץ 1936. ארכיון מכבי, מיכל 169, תיק 1136 -8.

[97]. "פתיחת המכביה", הארץ, מיום ה- 3 באפריל 1935.

[98]. דבר, "נפתחה המכביה השניה", 3 באפריל 1935.

הראשונה השתתפו ארבע מאות מתחרים בתחרויות השונות, ואילו במכביה השניה השתתפו כאלף מתחרים. גם מגוון התחרויות היה גדול יותר. התחרויות היו במקצועות האתלטיקה הקלה והכבדה וכן במשחקי הכדור למיניהם, החל בהוקי וכלה בכדור רגל. גם מספר הקבוצות המתחרות במשחקי הכדור היה רב יותר. אשר להישגים ספורטיביים במונחים של שיאים, לא היו למכביה הישגים, ובמקצועות מסוימים אפילו הסתמנה ירידה בהשוואה למכביה הראשונה. [99] אבל בסופו של דבר הצלחת המכביות, הן הראשונה והן השניה, לא נמדדו בהישגים הספורטיביים אלא בעוצמת ההפגנה הלאומית היהודית והציונית, ובכך היו הישגיהן נכבדים ביותר.

מועצת ההסתדרות של מכבי ארץ ישראל אישרה ביולי 1937 קיום של המכביה השלישית באביב שנת 1938 . [100] החלטה זו קבלה את אישורה של הנשיאות העולמית. אף החלו ההכנות המעשיות לקיום המכביה, אך צוק העתים, המצב הביטחוני בארץ וההרגשה שמלחמת עולם קרבה, גרמו לדחיית המכביה השלישית [101] והיא התקיימה לאחר הקמתה של מדינת ישראל.

---

[99]. אלוף, י' , "המכביה השניה", המכבי חוברות ד' וה' ארכיון מכבי, מיכל 169, תיק 1135-8.

[100]. החלטות מועצת חדרה 23.7.1937. ארכיון מכבי, מיכל 94, תיק 21-5-1.

[101]. ספר המכבי, דין וחשבון המרכז לתקופת תרצ"ח- צ"ט, 5.11.1939. ארכיון מכבי, מיכל 148, תיק 382-8.

סיכום

הסתדרות מכבי ארץ ישראל היא אחד הארגונים הציוניים שנוסדו בארץ ישראל, ומהבודדים ששמרו על ייחודם זה לאורך השנים, כמעט עד להקמת המדינה. מראשית דרכה פעלה הסתדרות מכבי כארגון בשני צירים שהונעו על ידי הגדרת תפקידה הלאומי: הציר האחד היה החינוך הגופני שמטרתו הייתה ליצור את הבריאות הפיזית והרוחנית הדרושים להתחדשות הלאומית; הציר השני היה עיצוב הוויה לאומית בתוך היישוב היהודי בארץ ישראל.

כתנועת ספורט היא נשענה על המסורות של תנועות ההתעמלות, שהחלו לקום במרכז אירופה בתחילת המאה התשע עשרה. תנועות אלה קמו מתוך הרגשה של שליחות והיו חלק במסד המחולל שעליו קמה התנועה הלאומית בארצותיהם. תנועות הספורט פעלו להשריש את הרוח הלאומית ולהעמיד את התחייה הלאומית כמטרה הקיומית של עמיהן. את שיטת ההתעמלות הן עיצבו כך שתקנה כישורים צבאיים לחברים על ידי תרגילים היוצרים ליכוד; המחנכים לאומץ לב, לסדר, למשמעת וליצירת צוותא. ברוחן של תנועות ההתעמלות האלה פעלה הסתדרות מכבי ארץ ישראל, כשהיא מסגלת אותן למטרות הלאומיות היהודיות הציוניות ומכוונת אותן לְמַעֲשה ההתחדשות הלאומית בארץ.

שלא כמו התנועות הלאומיות באירופה, ותנועות ההתעמלות כחלק מהן, שפעלו להגשמת לאומיותן בתוך ארצותיהם, פעלה התנועה הציונית גם להפצת הרעיון הלאומי בין היהודים בארצות מושבם וגם לבניית מולדת בארץ ישראל. השוני הזה בא לידי ביטוי במטלות הלאומיות שאימצה תנועת ההתעמלות שקמה בארץ בראשית המאה שעברה. הסתדרות מכבי בארץ נוסדה בתוך החלק המגשים של התנועה הלאומית הציונית ולכן ראתה את תפקידה לא בהפצת הרעיון הלאומי, אלא ביצירת הכלים להגשמתו. היא שאפה ליצור בארץ את טיפוס היהודי החדש ששב למכורתו – את "העברי". משום כך היא פעלה באותם נושאים שראתה כחיוניים להשתתת הלאומיות הציונית במגוון מאפייניה הסמליים והמעשיים. בשליחות הלאומיות היא פעלה להשריש את השימוש בשפה העברית כשפתו של היישוב בחיי היום יום וכשפת תרבותו גם בבית הספר וגם בתיאטרון. בצד מאבקה בשימוש בשפות דיבור אחרות, היא גם עסקה בהנחלת הלשון העברית בשיעורי ערב שהנהיגה. היא נאבקה בעד

"עבודה עברית" במושבות, ובעד שימוש ב"תוצרת הארץ". היא פעלה לקיומה של הגנה עצמית מול פעולות איבה של התנועה הלאומית הערבית ושל פורעים בשליחות עצמם. הכלי להגשמת שאיפתה ליצירת "העברי" ולתחייה הלאומית, הייתה הגימנסטיקה במשמעות שהקנו לה תנועות ההתעמלות האירופיות. כלומר, ההתעמלות כאמצעי לבניה פיזית של הגוף וכאמצעי חינוך לתעצומות הנפש שדורשת הפעולה הלאומית. הסתדרות מכבי שאפה להיות לתנועה הציונית מה שהייתה תנועת ההתעמלות של יאהן ללאומיות הגרמנית והסוקול לתנועה הלאומית הצ'כית.

ההקשר שבו יש להבין את ייסודה של הסתדרות מכבי הוא תקופת העליה השניה. זו הייתה אחת היצירות הלאומיות שלה שנוצרו בארץ, כמו "השומר", "הפועל הצעיר" וארגונים לאומיים אחרים. היה זה גל העלייה הראשון לאחר הקמת התנועה הציונית, שבעיקרה הונעה על ידי הפתרון הלאומי שהציעה לעם היהודי, כשהוא משולב באידאולוגיה המתגבשת של תנועת העבודה. לכן, כשנוסדה הסתדרות מכבי היא הייתה קרובה לתנועת העבודה שהחלה להתארגן בארץ על ידי עולי העלייה השניה. למרות הקרבה הזו, שמרה מכבי על מעמד נייטרלי של ריחוק ממעורבות פוליטית-מפלגתית, ובין חבריה נמצאו באותה תקופה לא רק אנשי תנועת העבודה. מצב זה החל להשתנות אחרי מלחמת העולם הראשונה, כאשר בגלל התמעטות האוכלוסייה העירונית גברה בה השפעתם של איכרי המושבות חברי התנועה. עם חידוש העליה לאחר המלחמה, הצטרפו למכבי חברים מעולי העלייה השלישית ובהם נפגעי המשטר הקומוניסטי ברוסיה, ועולי העלייה הרביעית שהיו בה רבים מבני המעמד הבינוני. למרות שהצטרפו אליה חברים אלה, נמנעה מכבי מלהתערב בחיים הפוליטיים-מפלגתיים ביישוב. היא לא הגדירה עצמה בחלוקה של ימין ושמאל כשייכת לאחד משני המחנות. אולם, השינויים האלה בהרכב החברים גרמו למתיחות של שוני אידאולוגי בתנועה, שהוחרף על רקע של יחסי עבודה בין האיכרים במושבות לבין הפועלים. שיבוש היחסים שנבע מכך, הוא שגרם להקמת "הפועל".

עם הקמת "הפועל" על רקע אידאולוגיה מעמדית ופרישת רבים מחברי ההסתדרות הכללית של העובדים מהסתדרות מכבי, החל בה תהליך שגבר עם השנים, של התייצבות מוגדרת בתוך המחנה האזרחי ביישוב. תהליך זה, שהגיע להשלמתו בתחילת שנות השלושים של המאה שעברה, השפיע על כיווני הפעולה של הסתדרות מכבי.

למעשה, עד תחילת שנות השלושים של המאה שעברה היה איזון בין פעולתה בשטח החינוך הגופני והספורט לבין פעולתה בנושאים המדיניים. באותן שנים פעלה מכבי בנושאים מדיניים שהייתה עליהם הסכמה כללית והם לא היו מזוהים עם מחנה פוליטי. בעיקר פעלה בטיפוח החינוך הגופני והספורט ביישוב, תחום שהייתה בו חלוצה. מכבי הנהיגה את ההתעמלות ושיטותיה, החדירה את העברית כשפת ההתעמלות וקבעה לה מינוח אחיד, הכניסה את משחקי הכדור לספורט וקבעה את הדפוסים הארגוניים של התחרויות בכל ענפי הספורט. היא הקימה את מוסדות הספורט היישוביים, והייתה הראשונה לייצג את הספורט "העברי" על בימות הספורט הבינלאומית. למעשה, בתקופה זו היא קבעה את התבנית לקיומה של הפעילות הספורטיבית, שבהתאמות שונות התקיימו כל עוד הושתת הספורט בארץ על ספורט החובבים. ניתן לראות את סיומה של התקופה הראשונה הזו, בכינוסה של המכביה הראשונה בשנת 1932. המכביה הייתה שיאו של הביטוי הלאומי בעשייה של הסתדרות מכבי ארץ ישראל, בתחומי החינוך הגופני והספורט.

אומנם, בשנים שלאחר המכביה היה גידול בתכיפות הפעילות הספורטיבית ובאיכותה. נערכו יותר תחרויות אתלטיקה ונקבעו שיאים חדשים. התקיימו יותר משחקי כדורגל ומשחקי כדור אחרים. אבל פניה של הסתדרות מכבי היו לעבר שיאים וגביעים, פחות תשומות הושקעו באלפים ויותר תשומות כוונו לאלופים. התקופה החלוצית, החדשנית של הסתדרות מכבי בתחומי החינוך הגופני והספורט תמה. במקביל החלה המגמה של מעורבות הולכת וגוברת בחיים המדיניים של היישוב, וממנה למעורבות בחיים הפוליטיים שלו. בתנאים המיוחדים של ה"יישוב", שנבעו מהיותו הביטוי של הגשמת הרעיון הלאומי הציוני, היה מתח אידאולוגי שהקצין את השיח הרעיוני וגדר אותו במסגרות פוליטיות. הפוליטיזציה ששלטה בכל העשייה הלאומית, החברתית והכלכלית, לא אפשרה מעורבות מדינית לתנועות הלאומיות שפעלו בארץ ללא שיוך לאחד הגושים הפוליטיים. אילוץ זה חל גם על הסתדרות מכבי מרגע שבחרה להדגיש בעשייתה את המעורבות בנושאים מדיניים. עם זאת, הדבר שמייחד את הפוליטיזציה של הסתדרות מכבי ארץ ישראל, הוא שהיא לא הייתה מלווה בתהליך של התגבשות אידאולוגית עצמאית המצביעה על אופק רחב. היא לא הציעה עמדות ביחס לחזות החברתית והמדינית של הלאומיות היהודית - אידאולוגיה המציירת את פני העתיד. היא נשארה עם אותה אידאולוגיה של תנועת התעמלות ואמצה כהשקפת עולמה את

פרימאט הלאומיות העברית הצרופה, כשהיא משוללת ערכים חברתיים. לתנועה ייחודית שנוסדה בארץ, ופעלה רק בתוך ציבור שרובו היה חדור בתודעה לאומית, הייתה זו השקפת עולם רדודה שלא היה בה כדי לסחוף. בשל העדר השקפת עולם כוללת, היא ביטאה עמדות פוליטיות, שיותר משהיה בהן "כן" היה בהן "לאו", השקפת עולם שלא תבעה מחבריה מצוות עשה. כל זאת בעת שהיישוב היה בתקופת הבניה וההתנחלות הגדולה ביותר. בשנים אלה, לא קראה הסתדרות מכבי לחבריה "אחרי". יוצא מכלל זה היה התחום הביטחוני, בו אכן אמרה "אחרי". השקפת העולם הלאומית שהציגה לחבריה לא הייתה תובענית, מילוי החובה הלאומית התמצה, בהשקפת עולמה, רק בעצם ההימצאות בארץ. מכבי בחרה לבקר את העשייה של תנועת העבודה בהנהגה היישובית והציונית, ולא הציעה דרך אלטרנטיבית. את הסיבה לכך יש לחפש בעובדה שהיא הייתה חלק ממערך החוגים האזרחיים בארץ. ואומנם בתחילת שנות השלושים היו חוגים אלה קרובים לעמדתו של זאב ז'בוטינסקי שטען, כי להגשמת המטרות הלאומיות יש להעדיף את הפעולה המדינית על פני עבודת המעשה בארץ ישראל. החולשה האידאולוגית מבחירה, של הסתדרות מכבי, פגעה גם ביחסיה עם תנועת הנוער שהקימה - המכבי הצעיר. מכבי לא העמידה בפני הנוער שלה אתגר של השקפת עולם סוחפת, המחייבת אותם למעשים, למאמץ ולהשתלבות בעשייה הלאומית של ההתנחלות ההתיישבותית, שתנועות נוער אחרות היו שותפות לה בארץ. או לחילופין, להעמיד בפני הנוער שלה דרך אלטרנטיבית, שמשרתת את התחייה הלאומית בחזית רחבה ובלהט הראוי לבני נעורים.

יתרה מכך, מנהיגי התנועה נלחמו במגמות מרדניות שהחלו להתפתח במכבי הצעיר ושהובילו את התנועה להשתתפות פעילה בהתיישבות החלוצית. חלק ממאבק זה התבטא ביחס מתנכר לתנועת "מכבי הצעיר העולה", משום שהוסיפו להשקפת עולמם את הרעיון של ההתיישבות השיתופית. מנהיגי מכבי לא השכילו לפעול בהרמוניה עם תנועת הנוער שלה. לא רק שלא עודדו אותה לפתח את השקפת העולם המכבית, אלא אסרו למעשה מלחמה על חדשנות אידאולוגית בשורות המכבי הצעיר. הם העדיפו תנועת נוער שתבטיח רזרבות של ספורטאים. לקובעי הקו במכבי לא היה עניין בגורם תוסס המחייב שינויים בתפיסת העולם. בסופו של דבר, המכבי הצעיר הצליח להיחלץ מכבליה של התנועה הבוגרת, כשהונהגה שנת השירות. תנועת הנוער השכילה להרחיב את תמונת עולמה ולהשתלב יחד עם יתר תנועות הנוער הציוניות בעשייה הלאומית

בארץ, כשבוגרי התנועה הקימו "הכשרות" והתגייסו לפלמ"ח. זו התפתחות המעידה על הכלל, שבהוויה של הישוב רק הכיוון של החלוציות, ההתיישבות, וה"הכשרות המגויסות", יכול היה לסחוף את תנועת הנוער. במאבק זה הפסידה למעשה הסתדרות מכבי את הנוער שלה. רוב בוגרי "המכבי הצעיר" לא הצטרפו למכבי הבוגר, ולא תמכו בה ביום פקודה כשהתייצבה בפני הבוחרים.

ניתן לראות בהקמת "ארגון ב'" על ידי חברי מכבי, בשנת 1932, את מועד כניסתה של הסתדרות מכבי ארץ ישראל לחיים הפוליטיים, כחלק מה"חוגים האזרחיים". בכך התחברה לאופוזיציה להנהגה היישובית שהייתה נתונה בידי תנועת העבודה. מאותה עת, האינטנסיביות של מעורבות הסתדרות מכבי בחיים הפוליטיים, הלכה וגברה. היא גילתה מעורבות פוליטית בנושאי ההגנה העצמית של היישוב, נושא שהיה קרוב לה, ועסקה בו מיום הקמתה כאחד מתחומי פעולתה העיקריים. דהיינו, היא בחרה בדרך שכבר הייתה לה בה הצלחה כנתיב הכניסה לשדה הפוליטי. בתקופה שלפני מלחמת העולם הראשונה היא פעלה בתחום ההגנה העצמית כארגון עצמאי. לאחר הכיבוש הבריטי והקמת ארגון ה"הגנה" היא פעלה במסגרתו. עד הקמת "ארגון ב'", הייתה הפעולה הביטחונית של מכבי נטולת אמביציות מדיניות. מעת הקמת "ארגון ב'", שהיוזמה להקמתו באה משורותיה, הפכה הפעולה הביטחונית של מכבי לפעילות פוליטית מובהקת. קבלתו של ארגון ב' בציבוריות היישובית כארגון הגנה לגיטימי, חייבה התייצבות ציבורית מוכרת מאחוריו. הקמת עורף ציבורי כזה כפתה על מכבי את הצורך להיות מעורבת בעשייה פוליטית. כדי להשיג את הגושפנקא הציבורית, היא הפכה את "ארגון ב'" לארגון ה"הגנה" של החוגים האזרחיים. משמע, היא הקימה לארגון הנהגה מדינית, שהיו שותפות בה כל המפלגות שהיו בצד הימני של המפה הפוליטית וכמובן מנהיגי מכבי. במעשה הזה שינתה מכבי את מעמדה הניטרלי העל מפלגתי והגדירה את עצמה כחלק מ"החוגים האזרחיים". עד שנת 1939 התמקדה פעולתה המדינית בנושאי ההגנה העצמית, תחילה ב"ארגון ב'" ואחרי ההסכם שאפשר את חזרתה לארגון "ההגנה" היישובי, היא הקימה את "משמר המכבי".

במקביל לפעילותה בתחומי הביטחון הפכה מכבי להיות מעורבת יותר ויותר בחיים פוליטיים נוספים של היישוב. סממנים של התארגנות פוליטית היו כבר בהסתדרות מכבי בתום מלחמת העולם הראשונה כשהחלו להתארגן המוסדות היישוביים. אבל הניצנים הראשונים למחשבה מודעת של התארגנות פוליטית, התגלו בשנות השלושים

הראשונות, כשנקטה עמדה במחלוקת אם להשתתף בבחירות לאסיפת הנבחרים השלישית ב- 1931 ובמאמץ שעשתה לבנות עורף ציבורי ל"ארגון ב"". מאז הייתה נתונה הסתדרות מכבי בתהליך מתמשך של התלבטות, אם להפוך למפלגה של ממש, או לפעול כארגון חוץ פרלמנטרי. ההתלבטות נמשכה למעשה עד שנת 1947, כשהחליטה להצטרף למפלגת הציונים הכלליים.

ב–1939 הייתה הסתדרות מכבי ארץ ישראל מעורבת במערכה שהובילו החוגים האזרחיים למינוי פנחס רוטנברג להנהיג את הוועד הלאומי. העילה למאבק זה הייתה הרגשת התסכול ביישוב לנוכח המשבר הכלכלי שהיה שרוי בו. אליה התווספה תחושת השבר ביחסים עם ממשלת בריטניה, לאחר שגזרה על העלייה וההתיישבות היהודית ב"ספר הלבן" של שנת 1939. נוכח כל אלה הייתה ביישוב דרישה, שחוגי הימין הובילו, אך היו לה גם תומכים במפא"י, שהמצב מחייב חיזוק הנהגת הועד הלאומי. הבחירה בפנחס רוטנברג דווקא, הייתה הן משום הערכה אישית אליו והן מפני שבמשך שנים רבות ידועה הייתה התנגדותו למדיניות ההנהלה הציונית. בזמן המאבק למינוי, ובתקופה שכיהן בתפקיד נשיא הוועד הלאומי וגם לאחר שהתפטר, הפכה מכבי ל"תנועת רוטנברג". היא ראתה עצמה כממשיכת מורשתו, אותה פירשה כמאבק נגד שלטון המפלגות במוסדות היישוביים. סיסמתה הייתה אחדות היישוב למול הפיצול המפלגתי. הדבקות ברוטנברג באה משום שהסתדרות מכבי הייתה זקוקה למנהיג כריזמטי ברמה הלאומית. על כן, רוטנברג האופוזיציונר לממסד השלטוני המפלגתי ביישוב, היה האישיות המתאימה. היא אמצה אותו כמנהיגה, אם כי רוטנברג לא ראה את עצמו בשום שלב כמנהיג של מכבי.

מתוך רצון להגיע להשפעה פוליטית ממשית נכנסה הסתדרות מכבי ל"איחוד האזרחי", שהיה התאגדות של ארגונים אזרחיים שלא השתייכו למפלגות "הציונים הכלליים". מטרתו של "האיחוד האזרחי" הייתה השתתפות במוסדות השלטון העצמיים של היישוב. חברותה של מכבי ב"איחוד האזרחי" הקנתה לה ייצוג במפקדה הארצית של ה"הגנה", שהייתה המרות האזרחית על הארגון. בעבור מכבי הייתה השותפות ב"איחוד האזרחי", הדרך להגשים את האמביציה שלה להקים כוח פוליטי של החוגים האזרחיים, שייבנה במתכונת של הסתדרות העובדים הכללית. כלומר, ריכוז הכוח בארגון גג של "החוגים האזרחיים", כדי לאפשר להם להיות אלטרנטיבה שלטונית לתנועת העבודה. הנוסחה שלפיה סברה שתוכל להגיע לכך הייתה הליכה בעקבותיה של

תנועת העבודה. דהיינו, הקמת ארגון גג ייצוגי למפלגות וארגוני הימין שבמסגרתו יוקמו אורגנים חברתיים וכלכליים התומכים, מסייעים ומייצבים את כוחו הפוליטי. לפיכך, ניסתה את כוחה בהקמת מפעלים כלכליים ובמתן שירותים לחבריה. אך לבד מקופת חולים מכבי, היא נכשלה בכל ניסיונותיה להקים מערכת תומכת חברתית ומערכת כלכלית.

בהתנהלותה הפוליטית הייתה תמימות רבה - היא לא ידעה לאמוד את מידת הפופולריות הציבורית שלה ולא את כוחה האלקטורלי. בבחירות לאסיפת הנבחרים הרביעית,שנערכו בשנת 1944, השתתפה הסתדרות מכבי בשם "מכבי תנועת האיחוד הלאומי", והעמידה לבחירה רשימת מועמדים מטעמה. למרות שנחלה כישלון בבחירות אלה, היא לא הפיקה לקחים וגם בבחירות לקונגרס הציוני בשנת 1946, היא העמידה רשימת מועמדים מטעמה לבחירה. בבחירות לקונגרס היא נכשלה כשלון צורב, כשמספר התומכים בה היה קטן מאלה שהצביעו בעדה בבחירות לאסיפת הנבחרים. המסר הפוליטי שלה במערכת הבחירות היה מאבק בשלטון המפלגות, וסיסמתה נשארה "אחדות היישוב". לקראת הבחירות לאסיפת הנבחרים, פרסמה הסתדרות מכבי בפעם הראשונה מצע מקיף על עמדותיה, הסבירה כיצד צריך להתנהל היישוב – על פי תפיסת עולמה, והיה בו גם ביטוי להשקפת עולם חברתית: חיסול הזרמים בחינוך וקביעת מערכת חינוך אחידה; לשכת עבודה המנותקת מכל קשר לארגונים פוליטיים, ומתן שירותי בריאות לכול ; עידוד היוזמה הפרטית; וקביעת בוררות חובה ביחסי העבודה. היו אלה אמירות שלא היו מיוחדות לה, הן היו מבית מדרשן של מפלגות הציונים הכלליים.

מכבי כשלה בעיצוב אידאולוגיה סוחפת שהייתה תנאי הכרחי ונקודת הזינוק למימוש האמביציה הפוליטית שלה ולרצונה להשפיע. לאורך כל שנות קיומה היה השיח הרעיוני שהתקיים בה מרוסן ולא עודד צמיחתה של הנהגה אידאולוגית שהייתה יכולה להרים את השיח לרמת החזון של יום המחר. הדבקות בלאומיות הצרופה כנושא היחיד של האידאולוגיה, לא הספיקה כדי ליצור כוח פוליטי מלכד במציאות של היישוב בשנות השלושים והארבעים של המאה העשרים. בהעדר אידאולוגיה המחברת את החברים לתנועה, וכדי ליצור תנועה פוליטית מפלגתית, היה צורך בחיפוי של הנהגה כריזמטית, הנהגה שבכוח הרטוריקה תיתן למילים מעמד של אידאולוגיה. למכבי לא הייתה הנהגה כזו. מנהיגי התנועה היו אנשים ישרים, מסורים וחרוצים, הם תרמו למכבי

מזמנם ומיכולתם בלי לקבל תמורה ופעלו בהתנדבות. אבל הם לא היו מנהיגים כריזמטיים.

יתרה מכך, הם אומנם הקדישו הרבה מזמנם לפעילות במכבי, אבל לא את כל יומם. הם היו אנשים מכובדים שהתפרנסו במקום אחר. לכן, כשהוקם בנק המכבי, הם לא נסעו מסניף לסניף כדי להיפגש עם החברים ולשכנע אותם שינהלו את ענייניהם הכספיים באמצעות הבנק. כאשר קבלו על עצמם להיות סוכנות של חברת ביטוח, לא היה מי שיפנה לכל בעלי העסקים באופן אישי ולוחץ, כדי שיבטחו את עסקיהם בסוכנות הביטוח של מכבי. לא היו למכבי מנהיגים שיוליכו את היוזמות העסקיות להצלחה, בעבודה עקשנית ופרטנית. לא הייתה למכבי הנהגה פוליטית שהשקיעה את כל יומה בהסתדרות, מנהיגים שחזונם ומקצועם הוא הנהגת הסתדרות מכבי וכל עולמם מרוכז בכך. לחילופין , לחוסר הנהגה מסוג זה, נחוץ היה להסתדרות מכבי מנגנון תנועתי שייקח על עצמו ביצוע של מטלות אלה במקומם של המנהיגים, אך גם מנגנון כזה לא היה לה.

לעומת כישלונה בהתארגנות הפוליטית, הרי שכתנועת התעמלות לאומית ציונית נחלה הסתדרות מכבי הצלחה אדירה. האידאולוגיה שהניעה את פעולתה כנושאת החינוך הגופני, דחפה אותה להישג של הכנסת הספורט לסדר היום הלאומי. לתנועת ההתעמלות היו המנהיגים הראויים, מנהיגים שעולמם היה מרוכז בעשייה הספורטיבית ולמענה הכשירו את עצמם. היו בהם אנשים בעלי חזון שלא היו שבויים בשגרה, אבל גם היו מוכנים לרדת לפרטים כדי להבטיח את ההצלחה. מכבי הנהיגה תנועה של ספורט חובבים, אך ההנהגה הספורטיבית שלה הייתה מקצועית.

גם במשימות הלאומיות שהייתה מעורבת בהם, לא כחלק מעשייה פוליטית מפלגתית, זכתה הסתדרות מכבי להצלחה. האידאולוגיה הלאומית החד-ממדית של הסתדרות מכבי תאמה את הצורך להיחלץ לתפקידי ביטחון, בתקופה שקדמה למלחמת העולם הראשונה וגם לאחריה. כך, למרות שהסתדרות מכבי לא צלחה מבחינה ארגונית להקים תנועה פוליטית מפלגתית, ולא הגיעה לעמדת השפעה שלטונית, הייתה לה השפעה על ההתנהלות המדינית של היישוב. עמדותיה שהטיפו לריסון הפוליטיזיה ביישוב ("שלטון המפלגות"), מצאו ביטוי בהסכם שנחתם עם מנהיגי ומפקדי ארגון ב' על חזרתו לארגון ההגנה היישובי; הסכם שהוציא את נושא ביטחון היישוב מהמרות המפלגתית והעביר אותו למרות העליונה של ההנהגה המדינית של היישוב.

הסתדרות מכבי הקדימה את ההנהגה היישובית בהחלטה על גיוס חבריה לצבא הבריטי בזמן מלחמת העולם השנייה. שיקוליה נסמכו גם על הטעם המוסרי. כלומר, חובתו של היישוב הייתה לקחת חלק פעיל במלחמה נגד הנאציזם ללא הצבת תנאים. אך גם מפני שסברה שהגיוס יכול לשמש אמצעי מדיני במאבק על הקמת מדינה עברית, והוא נושא אתו הזדמנות ליצירת גרעין לצבאה. בכך תרמה לעיצוב המדיניות היישובית בנושא ההתגייסות. הישג מדיני חשוב היה להסתדרות מכבי כשקבלה את הסכמת רשויות הגיוס של הצבא הבריטי, לגייס את חבריה ליחידה מיוחדת – פלוגת המכבי, שכל החיילים והמפקדים בה היו חברי מכבי. שמה הרשמי של היחידה הזאת היה "פלוגת מכבי" והיא נשאה את הדגל הלאומי.

תרומה נוספת של מכבי להתנהלות ממלכתית של היישוב הייתה התביעה שהציגה באופן ברור במצעה בבחירות לכנסת ישראל בשנת 1944: להוציא את החינוך מהשפעת התנועות הפוליטיות, לבטל את הזרמים בחינוך ולקבוע זרם חינוך ממלכתי אחד והקמת רשות ממלכתית לנושא חלוקת העבודה, במקום לשכות העבודה הנתונות להשפעה מפלגתית. אומנם, בנושאים אלה לא הייתה למכבי "זכות יוצרים". הם היו חלק מהעמדות של הציונות הכללית. אבל יש לזכור כי מכבי הייתה שותפה להם, גם לציונות הכללית וגם לעמדות ומתוך אותם מניעים. הנושאים האלה הוגשמו בסופו של דבר לאחר הקמת המדינה.

בסיכומו של דבר, הסתדרות מכבי ארץ ישראל כשלה בהתארגנותה הפוליטית. לחברי הסתדרות מכבי ארץ ישראל לא הייתה אידאולוגיה מלכדת ולא מנהיגות משלהבת. חלקם ראה את מכבי כמועדון שבו הם הפגינו את יכולתם הספורטיבית. חלקם ראה במכבי מועדון עם פעילות חברתית, חלקם ראה במכבי מועדון של בעד מכבי ונגד "הפועל". אבל רובם המכריע לא ראה בהסתדרות מכבי בית פוליטי – מפלגתי, ולא התייחס אל מנהיגי ההסתדרות כאל מנהיגיו הפוליטיים. תמונה זאת נעלמה מעיני מנהיגי הסתדרות מכבי, שככל הנראה לא חשו את דופק תנועתם, כשהחליטו לרתום את ההסתדרות למערכת הפוליטית של היישוב, ולהשתתף בבחירות לאסיפת הנבחרים. גם מכישלונם בבחירות אלה לא הפיקו לקחים. רק אחרי הכישלון בבחירות לקונגרס הציוני הכ"ב, החליטו מוסדות הסתדרות מכבי על הצטרפות למפלגת הציונים הכלליים, ובכך בא הקץ לאמביציה הפוליטית העצמאית של הסתדרות מכבי כתנועה.

מקורות

ארכיונים

ארכיון מכבי על שם יוסף יקותיאלי – ארכיון מכבי:

חטיבה: מכבי ארץ ישראל

חטיבה: מכבי הצעיר ארץ ישראל

הארכיון לחינוך גופני וספורט על שם צבי נשרי, במכון וינגייט

חטיבת מכבי

חטיבת ארכיונים אישיים

ארכיון התק"מ, חולדה:

ארכיון גורדוניה ("חבר הקבוצות")

ארכיון מכבי הצעיר

הארכיון לחינוך יהודי בישראל ובגולה על שם אביעזר ילין, אוניברסיטת תל אביב – ארכיון ילין.

חטיבה: בצראוי בצלאל

חטיבה: ליברמן יוסף

חטיבה: שלוש אבנר

חטיבה: אלוף יהושע

חטיבה: חינוך גופני, מכבי

ארכיון ציוני מרכזי – אצ"מ

ארכיון המשרד הארץ ישראלי וועד הצירים.

ארכיון מחלקת הכספים

ארכיון המחלקה המדינית

פרוטוקולים של הנהלת הסוכנות היהודית בארץ

ארכיון לשכת דוד בן גוריון

ארכיון הלשכה הראשית של הקרן הקיימת בירושלים

ארכיון הועד הלאומי של כנסת ישראל

ארכיון כופר היישוב

ארכיון מחלקת החינוך

ארכיון תולדות ההגנה:

עדויות

ארכיון תנועת העבודה:

ארכיון הועד הפועל:

ארכיון איגוד "הפועל"

ארכיון מכון ז'בוטינסקי

ארכיונים אישיים

ארכיון מורשת בן גוריון, שדה בוקר

חטיבה: יומן בן גוריון

ארכיון עירית ראשון לציון

ארכיון עיריית תל אביב:

חטיבה 4: מכבי

ארכיון קיבוץ כפר המכבי

ארכיון קיבוץ הסוללים

ארכיון השומר, כפר גלעדי

פרסומי "מכבי"

אלכסנדוני, א., ואחרים, עורכים, ספר היובל 1921 - 1971.

דבר המכבים - מוקדש לבעיות התנועה, תל-אביב, 27.8.41.

הדרי, י., עורך, קול המכבים, הועדה הפוליטית של הסתדרות "מכבי" תל-אביב, 1940.

הדרי, י., תעודת החינוך ה"מכבי", תל- אביב, תש"ה.

הדרי, י., "מכבי" לקראת יעודו, תרצ"ט.

החייל ה"מכבי", ת"א, סיון תש"ג.

יקותיאלי, י., ו תדהר, ד. עורכים, אלבום ה"מכבי", יפו - תל-אביב, 1956.

סימון, א., הקמת בית-ספר למדריכים ולמורים של התאגדות העולמית "מכבי" באי"י ע"ש ד"ר לבר, ת"א, תש"ה.

עבדיהו, מ., עורך, ספר ה"מכבי", תל-אביב, תרצ"ה.

קורלנד, י., עורך, הד ה"מכבי", תל - אביב, תרצ"ד.

תקנונים. תל-אביב, ת"ש.

"המכבי" - בטאון הסתדרות "מכבי" ישראל ת"א, (עיתון התנועה).

"בתנועה". עיתון "מכבי הצעיר".

עלון ידיעות, עיתון "מכבי", חיפה.

ניב הגרעין, בטאון מחזור שנת שרות א' של ה"מכבי" הצעיר, תש"ה.

"הדנו" . בטאון ה"מכבי" הצעיר, ירושלים.

ספרי זכרונות:

אטלס, ר', בר-כוכבא, מכבי גרמניה, 1989- 1938, תל אביב, 1977.

בן-צבי, י., כתבים, זכרונות ורשומות, ירושלים, תשכ"ט .

בן-גוריון, ד., זכרונות, כרך ב', ת"א, 1976.

דנין, מ., זכרונות לבן יפו, ירושלים, 1989.

ווין, ח., סיפורו של אדם פשוט, תל-אביב, 1984.

חת, נ., נחום ה"מכבי", פרקים בחייו של נחום חת, גסטליט חיפה בע"מ.

תדהר, ד., במדים ובלא מדים, תל-אביב, תרצ"ח.

תדהר, ד., בשירות המולדת,(1912 - 1960) , תל-אביב, .1960

עיתונות וכתבי עת של התקופה:

בוסתנאי, דאר היום, דבר, הארץ, האור, האחדות, הירדן, הפועל הצעיר, החרות, הצפון- חיפה.

מחקרים

אליאב, ב., עורך, הישוב בימי הבית הלאומי, ירושלים, 1976.

אלדר, א., "מכבי ספורט וציונות", בתוך ספר השנה של העורכים והעיתונאים בכתבי עת בישראל

בן אברם,ב., מפלגות וזרמים פוליטיים בתקופת הבית הלאומי, מרכז זלמן שזר, 1978.

בניהו, מ., צבי נשרי אבי התרבות הגופנית בישראל, מכון ויינגייט, תשי"ד.

ברזל, ה., תנועות הנוער קורותיה בעמים ובישראל, ירושלים, תשכ"ג.

גלעדי, ד., היישוב בימי העליה הרביעית, ת"א, 1973 .

גת, י., תנועות הנוער של ארץ-ישראל העובדת 1930-1945 - דרך התהוותן ומעורבותן הפוליטית, חיבור לקבלת תואר דוקטור, הוגש לסנאט של אוניברסיטת תל-אביב, ינואר, 1974..

דרורי, י'. בין ימין ושמאל : החוגים האזרחיים בשנות העשרים תל-אביב 1990.
הורוביץ, ד'. ליסק מ'. "היישוב כחברה פוליטית", מגמות, י"ז, 2, 1970 .
הורוביץ ,ד'. מישוב למדינה, ארץ ישראל בתקופת המנדט כקהילייה פוליטית, תל-אביב, 1997.
וויס, ג' . "המכבי הצעיר" בתוך - תנועת הנוער 1920 - 1960 (קובץ), עמ' 119- 120.
וויין, ח'. המכביות בא"י , מכון וינגייט, 1980.
וויין, ח'. זכרונות מתקופת הבראשית של הכשרת מורים לחנוך גופני בארץ (מאמרים), מכון וינגייט, 1979.
זמרי, א'. אגודת הספורט וההתעמלות בארץ ישראל לפני מלחמת העולם הראשונה,[נתניה] 1968.
זמרי, א'. החינוך הגופני והספורט בארץ-ישראל בשנים 1917 1927-, מכון וינגייט, 1971.
זמרי, א'. תגיגות ריחובות - תחריות הספורט המאורגנות הראשונות בארץ-ישראל, מכון וינגייט, 1967.
יהב, ד'. "הפועל "מכבי" מאבק אידיאולוגי פוליטי בשנות ה -20 וה - 30", מפנה 7 1994.
ירדן, מ'. (עורך) ה"מכבי הצעיר העולה "ומפעלו, כפר ה"מכבי", 1970.
כהן, י'. נער ציוני, ת"א, 1976.
ליסק, מ', עורך ראשי'. תולדות היישוב היהודי בארץ ישראל מאז העלייה הראשונה,
לרר, מ'. תולדות המכביות, 1932 - 1957, תל-אביב, תשי"ז.
מרגלית, אלקנה'. תנועת הנוער גורדוניה, ת"א, 1986.
נאור, מ. עורך, תנועות הנוער, 1920 - 1960 , 1989.
נשרי, צ'. קיצור תולדות החינוך הגופני, תל-אביב, תשי"ג.
נשרי, צ'. "שרטוטים לתולדות החינוך הגופני בארץ- ישראל, ספר היובל של הסתדרות המורים תרס"ג - תשי"ג, תל-אביב תשט"ז, עמ' 504 - 604.
סימון, ע'. "התפתחות החינוך הגופני בארץ ישראל, החנוך הגופני והספורט 4, 1987, עמ' 7 - 9.
צימרמן,מ'. עורך, משברי הלאומיות הגרמנית במאה ה19 והעשרים, ירושלים, תשמ"ג.
צימרמן, מ'. "כאשר גרמניה הפסידה באליפות בעולם בכדור רגל בצרפת", זמנים 63, 1983.
סלוצקי, י'. ואחרים, ספר תולדות ההגנה, 1973.
קאופמן, ח'. חריף, ח'. עורכים, תרבות הגוף והספורט בישראל, ירושלים, 2002.
קאופמן, ח'. "העימות בתקופת המנדט בין אגודות הפועל ובין הסתדרות מכבי בסוגיית ההשתתפות במכביות", בתנועה ב' (3), עמ' 51 - 72 , 1994.
קלינמאן, מ'. הציונות הכללית, ירושלים, 1945.
רוטנברג, מ'. נאור, מ'. תנועת נוער בישראל ובעולם, ת"א, 1962 .
רמון , ד , . חמישים שנות "מכבי" בעולם 1894 - 1944 , ת"א, תש"ה.
שמעוני, ג'. האידאולוגיה הציונית, ירושלים תשס"א.

שערי, ד., מסתם ציונות לציונות כללית, ירושלים, ראובן מס, תשנ"א, 1990.
שערי, ד., "הציונות הכללית בעיניו של ליברל", גשר, מ"ב (133), 1996, עמ' 107 - 109.
שערי, ד., "הציונים הרדיקלים 1923 - 1933", כיוונים 20, 1983, עמ' 11 - 51 .
שערי, ד., "הציונים הרדיקליים", כיוונים 22, 1984, עמ' 21 - 58.
שערי, ד., "וויכוח עם השמאל ומאבק עם הימין", תמורות, נובמבר 1979, עמ' 49 - 52.
שערי, ד., "הביוגרפיה של "הנוער הציוני" הכללי", משואה ה' 1977 , עמ' 278 - 285 .
שערי, ד., "הציונים הכלליים והחוגים האזרחיים ביישוב בשנות העשרים", יהדות זמננו 8 , תשנ"ג,
שצקר, ח., ""מכבי הצעיר" תנועת הנוער היהודית האחרונה בגרמניה" בתוך תנועות הנוער הציוניות בשואה, עמ' 81- 103, תשמ"ט.
שצקר, ח'., תנועות הנוער היהודיות בגרמניה בין השנים 1900 - 1933, חיבור לשם קבלת תואר דוקטור, האוניברסיטה העברית, ירושלים, תשכ"ט .

Brock, P,. &.Gordon, H,. editors, The Czech Renascence of the Nineteenth Century, University of Toronto Press, Canada, 1970.

Eisen, G,. The Maccabian Games' University of Maryland, 1979.

Kohn, H,. "Youth Movements", Encyclopedia of the Social Sciences,Vol.15, The Macmillen Com. N.Y.

Pech, S. Z,. The Czech Revolution of 1848, The University of North Carolina Press Chapel Hill,USA, 1969.

Seton-Watson, R.W,.The History of the Czechs and Slovaks , Hatchinson & Co (Publishers) Ltd, London, 1943.

Eisenberg Christiane , "Charismatic Nationalist Leader: Turunvater Jahn" , International Journal of the History of Sport, 14.3 (April 1996.)

Guttman, A,. Games and Empires, New York, Columbia Uni Press' 1944 .

Kruger M,. "Body Culture and Nation Building: The History of Gymnastics in Germany in the Period of its Foundation as a Nation-State", International Journal of the History of Sport 13.3 (April 1996 pp

Bendnar C,. " Introduction to the Sokol System of Gymnastics" , Sokol gymnastic manual U.S.A , Slovak Gymnastic Union Sokol, U.S.A. 1993.

נספחים

רישום שיחה עם שלמה שטנגר,
בקיבוץ מעיין צבי. ביום 5.7.97

"המכבי הצעיר" נוסד בצ'כוסלובקיה בתור נוער של "מכבי". "מכבי" בצ'כוסלובקיה הייתה אגודת ספורט יהודית מאוד מוצלחת מאוד מקובלת עוד בתקופת הרפובליקה של מסריק. התעוררות אצל הנוער ה"מכבי" החלה לשנות דגשים בפעילות, צעירים ב"מכבי" עברו מפעילות ספורטיבית גרידא לפעילות חברתית. תהליך שהביא את צעירי "מכבי" להקים את "מכבי הצעיר", תנועת נוער שתאריך ייסודה ב 1926.
"מכבי" הצ'כוסלובקי היה במחנה הציוני פרוגרסיבי ולא הייתה בעיה ל"מכבי הצעיר" להיות חלק ממנו. מכאן התפשטה התנועה לאוסטריה, ובסופו של דבר הגיעה התנועה גם לגרמניה.
בגרמניה היה קיים ארגון "מכבי", חזק במיוחד בברלין, שנקרא "בר-כוכבא". "מכבי-הצעיר" התחיל כנוער של "מכבי", נוער העוסק בספורט. במשך הזמן סיגלו לעצמם סממנים של תנועת נוער. על רקע זה, לרבות תכנים יהודים - ציוניים נוצר הקשר ל I.P.D , שצמח מתוך "קדימה" בגרמניה. בספטמבר 1934, התאחדו ה"מכבי-הצעיר" ו"ברית הצופים היהודים" - I.P.D. מנהיגי תנועה זו היו חניכי "בלו וויס" שהייתה מוגדרת כתנועת נוער ציונית-חלוצית. "בלו וויס" התפרקה ב 1926 אחרי כישלונה בהגשמה בארץ. פלג ממנה הפך לחינוך כלל יהודי - "קדימה" וחלק התארגן ממש כתנועת נוער חלוצית שמחנכת את הצעירים להגשמה ולהשלמה לקיבוץ המאוחד- "ברית העולים החלוצית" תנועה שהייתה מקבילה ל"ברית הצופים". האחרונה הייתה תנועת נוער כלל יהודית לא ציונית ולא חלוצית. למרות שמקימי ומדריכי "ברית הצופים" כולם היו בוגרי "הבלו וויס" הציונית, הם לא כיוונו את החינוך בתנועה לאפיקים ציוניים. במצעה האידיאולוגי לא הייתה מוגדרת כתנועה ציונית חלוצית. היא לא הייתה נגד אבל לא נקטה כל עמדה בעניין זה. ברית הצופים נסמכה על הלך המחשבה של תנועת הנוער הכללית "הוונדרפוגל" בגרמניה. בצ'כוסלובקיה הייתה השענות על רוח "הסוקול" . שתי אלו השפיעו על האידיאולוגיה של "מכבי הצעיר". זה אולי מה שעמד מאחורי ההחלטה לא להסתנף לשום זרם מוגדר מבחינה פוליטית. זאת התולדה או ההשפעה של תנועת הנוער הקלאסית הגרמנית שברחו מהממסד הפוליטי המפלגתי והלכו ליערות כלומר התמרד נגד ההתארגנות הפוליטית של המבוגרים, ונגד התרבות הבורגנית.
עליית היטלר לשלטון ב 1933 נתן דחף להגדרה יותר ברורה, לא להסתפק בחינוך כלל יהודי. התנועה הגדירה את עצמה כתנועה ציונית חלוצית בלי לחייב להגשמה. חלוצית -כלומר - עולים ארצה ונרתמים למשימות לאומיות לבנין הארץ בלי להגדיר את עצמם לקיבוץ, לקבוצה או למושב. התיישבות בארץ במסגרת החלוציות זאת עליה ועבודת כפיים. להיות חלק בבניין ולהפוך את הפירמידה היהודית המפורסמת. זאת הייתה המגמה החינוכית עד 1933-34. תוך כדי גיבושה הרעיוני הציוני חלוצי, גדלה מאוד התנועה, באו יותר צעירים נוער בלתי מאורגן שחיפש עתידו, את ההוויה של תנועת

נוער תכליתית. כך נוצר מכנה משותף בין "ברית הצופים" ול"מכבי-הצעיר", כתנועה חלוצית מגשימה ובחודש אוקטובר 1934 התאחדו שתי התנועות.
בתוך ה IPD היה ויכוח מה פרוש הגשמה ציונית האם רק חקלאות רק קבוצה או קיבוץ, ואם אפשר להיות גם בעל מלאכה, ואם אפשר גם ללכת למושב התנועה השאירה את זה פתוח. בסופו של דבר בסוף 34 התחלת 35 הגדירה את עצמה כתנועה שמחנכת לקבוצה, היות וזה הביטוי הקלאסי המלא של הסוציאליזם ההומני "נוסח החברה הקיבוצית".
רצינו להיות תנועה עצמאית גם במסגרת גוף מיישב. לכן לא הצטרפנו ל"חבר הקבוצות" למרות שלפי הנטייה, והאידיאולוגיה חינכו על ברכי הסוציאליזם ההומניסטי של א.ד.גורדון, ארלוזורוב , "הפועל הצעיר". קירבה שהביאה למפגש עם חבר הקבוצות אבל לא זהות. במחנה הציוני נחשבה ה"מכבי הצעיר" כשייכת לכלל ציונים פרוגרסיביים.
ב 1934 היו ב"מכבי הצעיר" בגרמניה כ 4000 חברים כעבור שנתיים הגיעו ל6000. אירגנו כבר אז חברות הנוער לעליה זה נקרא עליית הנוער. אז היה מקובל שכל חברת נוער שבאה מתנועה מסוימת מלווה גם ע"י המדריך של התנועה. הנרייטה סולד הקימה משרד של עליית הנוער בברלין ואנחנו התחלנו לארגון קבוצות נוער במסגרת של עליית נוער. גילאים 15 - 17 קבוצות של 20 - 25 בנים ובנות. אבל עמדנו על זה שמדריך או מדריכה מהתנועה ילוו אותם. לא שולחים אותם סתם לארץ. ב 34 התחלנו לארגן את הנוער בחבורות של עליית הנוער שנשלחו למחנה הכשרה לכמה שבועות. שם נפגשו עם חברים מסניפים שונים בגרמניה והתלכדו לחברה. חברות כאלו היו בדגניה א' ובדגניה ב' ועוד. כך נוצר הקשר באמצעות דגניה ב' עם מנהיגי חבר הקבוצות ברץ, שמטרלינג, שקולניק ועוד. נפגשנו אתם ונוצר הקשר עם חבר הקבוצות. בסופו של דבר התנועה דרשה מחבר הקבוצות לשלח שליחים. לקיבוץ המאוחד היו כבר בגרמניה שליחים: בן אהרון, אנצו סירני, אליעזר לבנשטיין (לבנה) קבוצה כבדה של שליחים.
"המכבי הצעיר" בגרמניה הייתה בגרמניה המובילה, למרות שייסוד התנועה היה בצ'כוסלובקיה. התנועה בגרמניה הייתה הסמן המנהיגותי והאידיאולוגי של ה"מכבי-הצעיר".
באפריל 1935 התקיימה המכביה השניה בת"א, ובאותה הזדמנות קיימנו בארץ את הוועידה העולמית של מכבי הצעיר בה השתתפו משלות מארצות אירופה, ארץ ישראל, מצרים ועוד. אני נבחרתי בסתיו 1934 להנהגת התנועה בגרמניה, כנציג החלוצים, קראו לי מההכשרה והייתי אחד משלושת החברים בהנהגה. כשבאנו כמשלחת לוועידה העולמית של מכבי הצעיר בת"א באפריל 35 צוויתי ע"י הנהגת התנועה בגרמניה להישאר בארץ עוד חודשיים ולבחון מה האחיזה האפשרית שלנו בארץ לקליטת הגרעינים וחברות הנוער שלנו.
בארץ היו לנו נוסף לשתי חברות הנוער, גרעין של פלוגת עבודה של המכבי הצעיר הצ'כי ברעננה (היו בגרעין גם כמה חברים מאוסטריה). חלוצים בגיל בין 20 - 25 שהיו שייכים למכבי הצעיר ועלו ארצה ב 1933 לפני האיחוד בגרמניה בין ה IPD ל"מכבי הצעיר". פלוגת העבודה הזאת הייתה ההתחלה של מפעל ההתיישבות של "מכבי"-הצעיר" בארץ. הגרעין הצ'כי הקדים את הגרעינים של "מכבי הצעיר" מגרמניה.

הפלוגה ברעננה קשרה את הקשר הראשון עם חבר הקבוצות. "מכבי-הצעיר" רצה לשמור על אוטונומיה במסגרת חבר הקבוצות, ולא לשמש השלמה לקבוצות וותיקות כמו שעשתה גורדוניה. האחרונה הצטרפה בשלב הראשון לחבר הקבוצות כתנועה עצמאית, וכעבור זמן לחצו עליהם להיות משלימים לקבוצות וותיקות, שסבלו ממחסור בחברים.

בתקופה זאת הקיבוץ המאוחד פרש כנפיים, התרחב, קלט עלייה, טיפח תנועות נוער, נוספו לו חברים רבים. לעומתו חבר הקבוצות נשאר בצד, לא קלט עליה, לא היה מודע לעליה. לא טיפח תנועת נוער. "מכבי-הצעיר" לא רצה להגדיר עצמו לאף אחד מהזרמים הקיבוציים, למרות שהיה קרוב רעיונית לחבר הקבוצות. המאבק של "מכבי-הצעיר" בעלותו ארצה היה לשמור על ייחודו, לא להיטמע בגוף קיים כלשהו.

האמנו בסוציאליזם הומני נוסח "הפועל הצעיר". התנועות שהיו קיימות פה בארץ היו מוגדרות כבר מבחינת השקפת העולם הסוציאליסטית באופן ברור. הקיבוץ המאוחד מרכסיסטים. "מכבי הצעיר" התנגדה למרכסיזם לסוציאליזם לוחם. צריך לזכור כי המחנה ה"מכבי" אליו היה קשור "מכבי-הצעיר" היה שייך בארצות מוצאו למחנה הציוני האזרחי.

עוד בגרמניה ובצ'כוסלובקיה, ידענו שעדיין אנחנו חלשים ומועטים מידי מכדי להקים בארץ זרם התיישבותי חדש אבל בבוא הזמן אנחנו צריכים להיות מוכנים גם לכך. ולכן במידה שאנחנו מתקשרים עם חבר הקבוצות אנחנו צריכים לדאוג לאוטונומיה. לא להתבולל לא להיות משלימים את הקבוצות הוותיקות, אם גם מבחינה חברתית ותרבותית נעמו לנו מאד. אך מבחינה פוליטית כללית הם היו קשורים כבר עם מפא"י. עצם העניין הזה של דגל אדום ואינטרנציונאל הרתיע אותנו להתאחד. הרצון לאוטונומיה הוא רצון לעצמאות, בינתיים לחזק את האחיזה שלנו בארץ בהתיישבות העובדת ולא להגדיר את עצמנו לחבר הקבוצות בוודאי לא למפא"י. אנחנו היינו עוד חניכים של תנועת הנוער הקלאסית שהתנגדה להיות נוער מפלגתי. המאבק הזה נמשך שנים בויכוחים עם חבר הקבוצות. עם שקולניק , ועם לוביאניקר . "גורדוניה" כבר הייתה בפנים ו"גורדוניה" הייתה כמובן מעונינת שאנחנו נתמזג בחבר הקבוצות, הקימו קבוצות שלהם וגם השלימו קבוצות וותיקות, והצילו אחדות מהם.

מראשיתה "מכבי-הצעיר" היה חלק מה"מכבי" העולמי. עצם הדבר שבאביב 1935 קיימנו את הועידה שלנו ב"מכביה" בארץ, צעדנו במכביה כגוש של מכבי הצעיר, לא התמזגנו עם סניפים אחרים(בדרך כלל היו המשלחות של ארצות) אלא כגוש של "מכבי-הצעיר".

בוועידה של "מכבי-הצעיר" היה וויכוח עם אנשי "מכבי" ישראל ועם הניצנים הראשונים של "מכבי הצעיר" הארץ ישראלי. עד 1935 כמעט ולא היה מכבי הצעיר באי"י כמו שהתחיל בצ'כוסלובקיה. לאט לאט התחילו לסגל לעצמם סממנים של תנועת נוער. בעוד ש"מכבי-הצעיר" מחו"ל "מכבי הצעיר העולה" היה כבר ממש תנועת נוער עם כל הסממנים של תנועת נוער. "מכבי-הצעיר העולה" זה שם ש"מכבי הצעיר" נתן לעצמו בארץ השם ניתן כדי להבדיל אותו ממכבי הצעיר באי"י.

היות ו"מכבי-הצעיר" בארץ, לא היה עוד תנועה, זה היה נוער ספורטיבי לא היו לו כל סממנים של תנועה, אז לא יכולנו להצטרף אליהם, להפך רצינו להשפיע עליהם שילכו

בדרך שלנו. ואמנם בועידה הזאת אנחנו במידה מסוימת השפענו על הבוגרים של מכבי הצעיר האי להתחיל להיות תנועת נוער השואף לגשמה בהתיישבות. בועידה הזאת הייתה ההתמודדות הראשונה עם המנהיגים של "מכבי" אי. נשיא "מכבי" היה אז, למיטב זכרוני, אורי נדב ומאוחר יותר נחום חת. במכבי הצעיר של ישראל היו המנהיגים עוזיאל ושאול זוסמן שהיה סגן ראש עיריית רמת גן מאוחר יותר. אנחנו הכרנו אותו בתור אחד המנהיגים של "מכבי-הצעיר" הישראלי. אלה שאני מציין עכשיו התחילו להבין את ה"מכבי-הצעיר העולה" ואת הנטייה שלו להקים אולי בבוא הזמן תנועה עצמאית. הארץ ישראלים לא היו סוציאליסטים על זה היה ויכוח. הויכוח החל בכך שביקשנו להצטרף להסתדרות העובדים הכללית, גם לזה הם התנגדו. אבל היות ו"היקים" היו בראש ה"מכבי" העולמי, והייתה להם השפעה על מנהיגי "מכבי" ישראל כך שההתנגדות לא הגיעה לכלל ביטוי ארגוני. כמו כן הייתה בעניין זה השפעה של האירועים באירופה. אנחנו ב 1935, משהו מתחיל להתערער בעולם היהודי, גם בארץ הבינו שלא מספיק שאנחנו מחזיקים נוער צעיר רק לענייני ספורט אנחנו נדרשים מעבר לזה. כך נוצר הקשר הלא פורמלי אבל קשר בתודעה של "מכבי-הצעיר" הישראלי עם "מכבי-הצעיר העולה".

הייתה ועידה מעניינת ובסופו של דבר החליטו של ש"מכבי-הצעיר" הישראלי הוא חלק מ"מכבי הצעיר" העולמי. באותה הועידה כשמדובר ב"מכבי-הצעיר" העולמי מתכוונים לסניפי "מכבי-הצעיר" בגרמניה, צ'כוסלובקיה, אוסטריה, לטביה, מצרים, ארץ-ישראל וצרפת. סניפים שחלקם נוסד ע"י יהודים שעזבו את גרמניה.

ההשפעה של "מכבי-הצעיר העולה" היא שהכינה את הקרקע להקמת קבוצה ראשונה של "מכבי הצעיר" הישראלי - "הסוללים". קבוצה שנוסדה ע"י שאול זיסמן שהיה אחד המנהיגים של "מכבי-הצעיר". הם הבינו שצריך ללכת להתיישבות. המדובר על 1935-6 זאת הייתה למעשה תקופת הזוהר של הבנה בסיסית בין "העולה" ל"ישראלי". תקופה שנמשכה שנתיים שלוש ארבע.

אנחנו נשארנו בעולם הפוליטי בין הכיסאות לא התיישבנו על אף כיסא. היות ולא רציני להצטרף לחבר הקבוצות, לא רצינו להצטרף למפא"י, הפועל הצעיר כבר לא היה קיים. בקושי שכנענו את התנועה שלנו על כל חלקיה להצטרף להסתדרות העובדים כגג משותף לכל התיישבות ולכל ארגוני הנוער הציוניים.

היה לנו קשר עם המחנה הציוני האזרחי הבורגני, עם הציונים הכללים אי - הפרוגרסיביים. ניהלנו משא ומתן עם קולודני - משה קול- על איחוד בין "מכבי הצעיר" ובין "הנוער הציוני". הנוער הציוני הייתה תנועה חזקה במזרח אירופה, במקביל לגורדוניה שהייתה גם במזרח אירופה. הנוער הציוני היה קרוב אלינו מבחינה פוליטית. קולודני דרש שאנחנו נהיה גם שותפים וחברים במפלגה הכלל-ציונית. לזה לא הסכמנו עקרונית. לא רצינו להצטרף לשום מפלגה גם לא למפלגה קרובה אלינו רעיונית. על רקע זה התפוצץ המשא ומתן. אנחנו דרשנו כי במסגרת האיחוד תשמר ל"מכבי הצעיר" אוטונומיה בתוך התנועה המאוחדת בכל הקשור לקשר עם מפלגה, הם לא הסכימו לזה.

הקשר של התנועה עם "מכבי" התבטא בכמה דברים מעשיים. ב 1938 הייתה ישיבה חשובה של האקזקוטיבה העולמית של "מכבי", בראשו עמד אז פרופ' ברודצקי, זה היה

בפריז ואני נשלחתי כנציג ה"מכבי-הצעיר העולה" לישיבה זו. בין היתר גם כדי לשמור על הקשר. היה לנו קשר עם מנהיגי ה"מכבי" מגרמניה וצ'כוסלובקיה שבאו לשם. באופן מיוחד עם הרצוג שהיה אז נשיא "מכבי" בצ'כיה, מאוד פרוגרסיבי קרוב לדרך של "מכבי-הצעיר". בהנהלה העולמית לא רק שהבינו את "מכבי-הצעיר העולה" אלא גם תמכו בנו בהתבססות. רצינו גם לנצל במפגש הזה אתם, מעבר למפגש עם אנשים שעבדנו אתם במשך שנים, את ה "קנידלך", שם נפגשו אנשים שהיו בעלי יכולת כספית לא מבוטלת. מהארץ הייתי אני_ועוד אחד ממעיין צבי, ומכפר המכבי עוד שניים, זאת הייתה המשלחת של מכבי הצעיר באכזקוטיבה. בישיבה של האכזקוטיבה הוחלט על קרן של התיישבות של כפר המכבי.

ב 1938 עמד ה "מכבי" להצטרף לימין בארץ, לא לציונים הפרוגרסיביים אלא דווקא לציונים ב'. הם לחצו עלינו בכיוון הפוליטי שלהם, במקביל היה לחץ של חבר הקבוצות שגם הם אמרו או או. "מכבי" פעלה בשני אפיקים, אחד העוסק בספורט, והשני שרצה מעורבות פוליטית. היה ויכוח פנימי עם בכלל צריך ה"מכבי" לעסוק בפוליטיקה. חלק היה בדעה שמכבי נוסד וקיים בשביל לפתח את הספורט היהודי בארץ ובעולם. בויכוח גבר הקו המיליטנטי שהתייצב לצד הציונים הכלליים ב'.

להסתדרות נכנסנו בלי משא ומתן באופן אישי החברים אמרו אנחנו ארץ ישראל העובדת, אנחנו שייכים למרכז החקלאי, אנחנו שייכים באופן טבעי להסתדרות העובדים. זה שבהסתדרות יש המנון האינטרנציונאל אין מה לעשות אבל זו ההסתדרות הכללית של העובדים בארץ אנחנו חלק מזה. זה גם היה הכרטיס שלנו לקונגרס הציוני. אנחנו לא היינו מפלגה לא רצינו ללכת על תקן של מפא"י מפני שלא היינו במפא"י היינו על תקן של א"י העובדת. קיבלנו לא ציר אלא ממלא מקום או משקיף.

המכבי זז חזק מאוד ימינה בהשפעת הפרדסנים, היות ו"מכבי" רצה להיות פעיל בפוליטיקה. מכאן התחילה ההתרחקות של "מכבי-הצעיר העולה" מ"מכבי". "מכבי" פנה לקיצוניות ימנית, האמור מתייחס לתקופה אחרי 1938. עובדה שהשפיעה יותר ויותר על חברים שלנו לא לקוות שום דבר מ"מכבי", אם כי המכבי היה מעוניין להוכיח כי גם הוא מסייע בהתיישבות. בהקשר זה צריך להזכיר את נחום חת שהיה נשיא "מכבי". התחילה אז התיישבות של "חומה ומגדל". חת שהיה עו"ד של פיק"א השפיע עליה להעמיד את קרקע נזלה שהייתה בבעלותה לרשות ההתיישבות של "מכבי הצעיר העולה" כיום מעיין צבי.

ניהלו אתנו משא ומתן גם מהציונים הכלליים הפרוגרסיביים- גיאורג לנדאוור מהסוכנות כאשר פרש ממפא"י, רצה שנצטרף ל"עלייה חדשה", היו לנו אתו הרבה ישיבות. אבל אנחנו נשארנו נאמנים לאכסיומה הראשונה "לא מפלגתיים" לא מצטרפים לשום מפלגה.

ב 1938 היינו עדיין חלק של המכבי בקונגרס בפריז היינו שותפים לא רק מוזמנים אלא ממש חברים. בקונגרס הציוני, בבאזל יולי 1939 לא היה לנו כבר קשר עם "מכבי".

ב 1936 היה גרעין של כפר המכבי ברעננה וגרעין של מעיין צבי היה ברחובות, היו לנו ויכוחים קשים מאוד עם המכבים ברחובות בעלי הפרדסים. לחמנו על יום עבודה

התחננו והפעלנו כל מה שאפשר היה להפעיל, (היינו 40 איש וקבלנו בקושי 4 - 5 ימי עבודה,) אבל הפרדסנים העדיפו עובדים ערבים.

שאלנו אז איפה "מכבי"? למה הם לא עוזרים לנו? "מכבי" ברחובות היו חזקים מאוד אבל לא עזרו לנו. זה גם נתן מכה די קשה וגרם להתרחקות של שני המחנות האלה. במכבי היו שתי מגמות אחת הגדירה עצמה יותר ויותר לגוון המפלגתי הימני. והשניה שלא השלימה עם הקו הקיצוני ונטתה יותר לציונות הכללית הפרוגרסיבית נוסח ציונים כללים א' בחלק זה היה גם הנהגת "מכבי-הצעיר" א"י.

לפני הקונגרס ב 1939 עמדה לפנינו השאלה באיזו מסגרת להשתתף בו. רצינו לקחת חלק בו אבל לו במסגרת של מפלגה. אז מצאו את הפטנט ארץ ישראל העובדת במסגרת במרכז החקלאי.

בעת הקונגרס קיימנו בבאזל ועידה של "מכבי הצעיר העולה".

כאן צריך לעשות קפיצה: ב- 1938-9 באו אלפי בני נוער מגרמניה, אוסטריה וצ'כיה לאנגליה. היה זה מפעל מיוחד של ה Board of Deputies. באנגליה הקימו ועד לטיפול בפליטים בראשות סיר כהן. הקהילה שארגנה את המפעל הייתה מוכנה לטפל כלכלית וארגונית בבני הנוער, אבל לא הייתה מסוגלת לספק את צרכי ההדרכה. בקשר לכך פנו להסתדרות כנציגת החלוץ שישלחו שליחים. במסגרת זאת נשלחו שני מדריכים מטעם "מכבי הצעיר העולה" מתוך הנוער עליו מדובר היו הרבה חברי "מכבי-הצעיר" משלוש הארצות. סה"כ היו 8 שליחים, אני הייתי חבר המשלחת. נשלחתי ע"י ההסתדרות היות ואנחנו זכינו לאוטונומיה גם בחבר הקבוצות וגם בהסתדרות. היה לנו משרד בלונדון של ה "מכבי-הצעיר" כדייר משנה במשרד של "מכבי". אתם היו לנו יחסים טובים (לא כמו בארץ). זה נמשך עד ינואר 1940, אני מדגיש זאת כדי להסביר את הקשר שלנו עם "מכבי". עם "מכבי" העולמי הקשר היה לנו נוח יותר מאשר עם "מכבי" ישראל שהיה ימני מיליטנטי. ב"מכבי" העולמי היו בעלי הון שתמכו ב"מכבי הצעיר". גם פרופ' ברודצקי, שהיה נשיא המכבי העולמי עזר קצת. בקונגרס ה"מכבי" בפריז הוקמה קרן אוצר המכבי כדי לממן את הקמת כפר המכבי. הרבה לא יצא מזה.

בזמן שהותי בחו"ל היינו עסוקים בארגון התנועה במערב אירופה, בגרמניה לא נשארו הרבה חברים. חלק עבר לצרפת, להולנד, לבלגיה והיו לנו שם סניפים באופן מיוחד יש לציין את הולנד. באותו זמן החברים מכפר המכבי לחצו כל הזמן לאיחוד עם חבר הקבוצות. הם היו המתקדמים ברצון לוותר על האוטונומיה וסוף סוף נוכח הנעשה באירופה אין לנו יותר מה לעשות באופן עצמאי ואנחנו צריכים להתאחד עם חבר הקבוצות. היו אלה החברים מכפר המכבי, הם היו וותיקים יותר והם דחפו לאיחוד. כמה חברים ביניהם עקיבא לוינסקי, אני ועוד כמה חברים ממעיין צבי עיכבנו את האיחוד עם "גורדוניה". לא שהתנגדנו עקרונית- ידענו שהדרך שלנו דומה ל"גורדוניה", התנגדנו מפני שהנהגת התנועה בגרמניה התנגדה. "מכבי-הצעיר" בגרמניה היה המוביל הן מהבחינה האידיאולוגית והן מבחינת מספר החברים. והיה חשש שאם אנחנו מתאחדים, ועושים את הצעד הפורמלי עם "גורדוניה", אנו עלולים להפסיד את הקשר ואת ההשפעה על "מכבי-הצעיר" בגרמניה. מפני ששם היה המרכז של התנועה. מה גם שהלך הרוחות בתנועה בגרמניה נטה להצטרפות לציונים הכללים א' הפרוגרסיביים. אנחנו, בארץ, התנגדנו מכל וכל. היה הויכוח והשיקול הטקטי היה

שאם אנחנו נתאחד עם "גורדוניה", אנו עלולים לדחוף להצטרפות התנועה בגרמניה לציונים הכללים אי ועלולים להפסיד את הרזרבה הגדולה שעדין הייתה קיימת במרכז אירופה. את זה סברנו שאסור לסכן.

הויכוח התארך עד 1941 בשנה זו בדצמבר התקיימה ועידת התנועה במשמרות והוחלט בה על איחוד עם גורדוניה.

אנחנו אמרנו כל הזמן שאם להתאחד לא להתאחד עם חבר הקבוצות אלא עם "גורדוניה". מפני שחבר הקבוצות הוא ארגון קבוצתי ו"גורדוניה" היא תנועת נוער, ההבדל הוא מהותי עבורנו. אם להתאחד אז עם גורדוניה שהיא תנועת נוער עם סממנים של תנועת נוער ודרך פוליטית מסוימת. תחילתו של הויכוח היה ב 1936 ברמת דוד עם הנהגת "גורדוניה". ישבנו יומיים עם נציגים של "גורדוניה" אבל לא החלטנו. אחרי זה התגלגל הויכוח לתחום של חבר הקבוצות. באיזו שהוא שלב נמאס להם המשא ומתן עם "מכבי-הצעיר" והעמידו לנו אולטימטום: או שאתם מגדירים עצמכם כתנועה של חבר הקבוצות או שיעזבו אותנו לא רוצים יותר לעסוק בשאלה.

ב 1941 כאמור הוחלט על האיחוד עם גורדוניה. אחרי האיחוד של "מכבי הצעיר"-"גורדוניה", "מכבי הצעיר העולה" הפסיק להתקיים. האיחוד הוא גם התאריך הקובע להתנתקות מ"מכבי". למרות האיחוד נשאר למכבי הצעיר חופש לא להזדהות עם המפלגתיות.

האיחוד בוצע סוף 1941 תחילת 1942, אז גם החלו להגיע הידיעות הראשונות על השואה. עקיבא ישב בקושטא בועדת ההצלה ונתן דרור בג'ינבה. למרות הסתייגותי האישית נבחרתי ב- 1943 למזכיר של ההנהגה העליונה של מכבי הצעיר גורדוניה. עד 1948 היו לנו שני חדרים במשרד של חבר הקבוצות משם היה כל הקשר עם חברינו השליחים באירופה.

עם "מכבי" הצעיר הישראלי לא היה יותר קשר. ב 1935 יצרנו בסיס מסוים למגע עם "מכבי הצעיר" הישראלי חשבנו שתתחיל תקופה של קשר בין "מכבי העולה" לישראלי, אבל לא יצא מזה הרבה. כל אחד הלך בדרך אחרת. השקפת העולם הסוציאליסטית שלנו, היותנו מאורגנים בהסתדרות, חלק של חבר הקבוצות, מוגדרים בפירוש למחנה העבודה, היו מנוגדים לתפישת עולמם. על רקע זה הם דחו את "מכבי צעיר העולה". הדחייה הייתה יותר מהצד הישראלי מאשר מזה של העולים. העולים רצו לשמור על קשר הישראלים לא. שמרנו קשר עם נחום חת, קשר אישי וגם מבחינת התודעה. הוא הבין אותנו ואנחנו הבנו אותו. הוא ועוזיאל ואורי נדב. אישית נשמר הקשר אבל תנועתית ניתק הקשר היות והכוח הדומיננטי במכבי הלך לימין באופן ברור.

השואה השאירה אותנו בלי "יצבא". כל החלומות היפים של הקמת תנועה התיישבותית קיבוצית לא מוגדרת מפלגתית, שבה אנחנו ניתן את הגוון המיוחד שלנו, המתבסס על "כלל הציונות" בגרמניה ובציכיה, שאינו דומה למזרח אירופה. לקיים כאן בארץ מסגרת שאינה מיליטנטית בתחום הפוליטי מפלגתי שסלדנו ממנו. החלום הזה נגוז.

תוך כדי קיום האוטונומיה שלנו בחבר הקבוצות הצלחנו להקים 7 קבוצות. דבר לא מבוטל בשביל תנועה שלא הייתה קיימת הרבה שנים. שבע קבוצות שהם בעלות גוון מיוחד. מעיין צבי, כפר החורש כפר מכבי, כפר רופין, מצובה, דברת, שדה נחמיה.

רשם: דוד איש שלום

<u>רישום שיחה עם מנחם ירדן בנושאים הקשורים ל"מכבי-הצעיר" העולה.</u>
<u>שהתקיימה ביום 13.7.97 ב"כפר המכבי".</u>

אני שייך לפלג האוסטרי הוינאי של "מכבי הצעיר" , שקראו לו "צעירינו" . זו הייתה תנועה צופית. נכנסתי ב 1928, בתור נער בן 13, ונשארתי שם פחות או יותר (בהפסקות של נסיעות לארצות שונות) עד עלייתי לארץ ישראל. לארץ עליתי בגיל 20, במסגרת "המכביה" השניה. (אביב 1935).

תנועת "מכבי- הצעיר" קמה באוסטריה לאחר איחוד עם "צעירינו", תנועת הצופים, ב - 1931, בזמן שבצ'כוסלובקיה הקימו את ה"מכבי הצעיר" ב 1924. אדולף ילינק היה המייסד (היה החל משנת 1938 חבר קיבוץ כפר המכבי). בגרמניה, לפי מה שנדמה לי, נוסדה התנועה בתחילת שנות השלושים.

נכנסתי ל"מכבי הצעיר" כשהציונית התחילה להיות אקטואלית (החל מ 1933). אמנם לא חזו אז את ההתפתחות, אבל הציונות התעוררה ולכן התעניינתי בציונות ולכן הפכתי להיות גם מדריך. ל"מכבי הצעיר" לא היה ייחוד ציוני - כמו לתנועת ה"מכבי" בכלל. התנגדו בתקיפות לאיזה הזדהות מפלגתית של התנועה. האווירה הייתה של ליברליזם על- מפלגתי . הסיסמה הייתה "נפש בריאה בגוף בריא" ומפוליטיקה לא רצו לדעת.

התביעה לחלוציות מגשימה התחילה רק בשנות ה- 30 הראשונות. בהתחלה זה היה מועדון- חברים; פעם בשבוע "ערב מועדון". עסקתי, כמדריך, בחינוך ציוני לחניכי ולמדנו גם עברית והתעמלות, כמובן, וטיולים ביערות וינה.

בשנות ה30 הצ'כוסלובקים ב"מכבי-הצעיר" התחילו להתקרב מאוד לגורדוניזם, לגישה הפוליטית הציונית המגשימה. מהתנועה הגדולה בצ'כוסלובקיה התקבל הקו של ציונות חלוצית- מגשימה.

בהתחלת שנות ה 30, נוסדו קינים של התנועה בארצות שונות. המרכזים, מבחינת כמות החברים, היו בצ'כוסלובקיה ובגרמניה. היו מפגשים של חברי התנועה בארצות השונות. בעיקר היה קשר מכתבים. לתנועה הייתה הנהגה שהייתה מורכבת מנציגי מנהיגי התנועה בארצות השונות.

משנת 1933 הייתה קיימת ברעננה קבוצה של "מכבי-הצעיר" מצ'כיה. כשהגעתי לגיל העלייה, שנתיים אחרי בחינות הבגרות, החלטתי להצטרף ל"מכביה" השניה (ב 1935), עם עוד 5 חברים וינאים. קבלנו את ברכת התנועה. באותה עת באוסטריה לא הלכו להכשרה. אנחנו היינו מה שמכונה "בני טובים" ולא היה מן המקובלות שנעבוד במקומותינו בעבודה פיזית חקלאית. בצ'כוסלובקיה ובגרמניה הם חייבו הכשרות. זה עזר להם, כמובן, מבחינה גופנית לסבול פחות בתקופת המעבר. זה שלא הייתי בהכשרה, היקשה עלי כמובן. הצטרפתי לקבוצה הזו. שלושה מבין החמישה שעלו למכביה, הצטרפו.

עד לאנשלוס - לסיפוח- אוסטריה הייתה קן הסוציאל דמוקרטיה. השלטון של המפלגה הסוציאל- דמוקרטית היה רצוף ומכריע. ולכן זה היה ברור: ראינו עצמנו כסוציאליסטים-אוטופיסטים ליברלים. התנגדנו למרכסיזם. המשמעות המעשית הייתה: עלייה לארץ והגשמה בחיים קומונליים. העלייה הייתה מתוך מוטיבים

אידיאליסטים. נקודת הפסגה של האידיאליזם החלוצי היו "חיי קבוצה", (לא "קיבוץ", עדיין).
ראינו עצמנו כגרעין אליטיסטי. כל התנועה הקיבוצית הייתה אז 4% של האוכלוסייה הכללית. קיווינו שהדוגמה שלנו והמאבק לעזרה הדדית, לצדק ולשוויון יהפכו למחלה מדבקת שתביא לנו הרבה חברים.
"חבר הקבוצות" נוהל פחות או יותר על ע"י לוביניקר ושקולניק, שהיו אז ראשי ההנהגה של "חבר-הקבוצות". רצינו לשמור על האופי העל מפלגתי ואם קירבה לאיזו מפלגה, היה זה לציונים הכללים א', הפרוגרסיביים.
הפרובלמטיקה בהגדרה כתנועה של "חבר הקבוצות" הייתה קשורה בהבטחת מקסימום של עצמאות תנועתית. ראינו לעצמנו ייחוד ולא רצינו לאבד מהעצמאות האידיאולוגית העל מפלגתית שלנו ע"י השתייכות לתנועה המונית שבה נלך לאיבוד.
לא יכולנו להקים תנועה התיישבותית עצמאית. היה ההיבט הכלכלי והיו גורמים פרגמטיים שהביאו אותנו להחלטה להצטרף ל"חבר-הקבוצות".
ההחלטה הייתה די מורכבת. "מכבי-הצעיר" נשאר חלק של "מכבי" העולמי ונעזרנו בו. למשל בשטח העליה; זה שיכולתי לעלות, אני עם אחרים. קיבלנו את זכות הכניסה בלי רשיון עליה - כמשתתפים במכביה. מאתיים אנשים נשארו בארץ ולא יצאו ממנה אחרי סיום המכביה. היינו צריכים את הסיוע של "מכבי" מכל מיני בחינות. כוונתנו לא הייתה להישאר פלוגת עבודה ברעננה אלא לעלות להתיישבות. בשנת 1932, כבר במכביה הראשונה, העלה מנחם אוסישקין את הרעיון של "כפר המכביי". תמורת 5000 לישי"ט מגבית, הבטיח ל"מכבי" חלקת אדמה שתנועת ה"מכבי" תוכל להחליט, לעשות בה כרצונה. היו כוונות שונות: רוב המכבים הוותיקים שמבחינה פוליטית נטו יותר ימינה, עם כל הציונות הכללית, רצו להקים איזה כפר של מתעמלים וותיקים, איזה מן "מכון וינגייט". אחרים רצו לעשות מושב לוותיקים. הרעיון של קבוצה סוציאליסטית, פחות או יותר, היה במיעוט והיו לו הרבה מאוד מתנגדים. השקענו הרבה מאמץ שכנוע שכל צורה אחרת לא תחזיק מעמד. כל הדברים האחרים, כפר פה- כפר שם, יתפזרו אחרי כמה שנים. "קבוצה" תבטיח שזה יתקיים. כדאי לעשות משהו שיישאר כפר ה"מכבי" גם אחרי עשרות שנים. עד שבאופן סופי החליטו, בקונגרס של ה"מכבי" העולמי בפריז, למסור את "כפר המכבי" לקבוצה שברעננה. זה דרש הרבה מאבקים. אנחנו עלינו על הקרקע כאן בסתיו 1936.
בשנתיים הראשונות הייתה מלחמה על תקציבים. התחילו גם "המאורעות". כל זה לא אפשר לנו לעסוק בגיבוש משנה אידיאולוגית סדורה. בתקופה הזו גם לא התקיימו ועידות רבות שיכלו לעסוק בבעיות אידיאולוגיות. הועידה שהחליטה נערכה ברמת דוד. אנחנו גם ניסינו לקרב את עצמנו לתנועת ה"מכבי-הצעיר" האי"י, לעבוד ביחד. יו"ר התנועה היו נחום חת בחיפה ובפתח תקוה נתנאל. אנחנו הקפדנו לשמור על יחסים טובים והם עזרו לנו בכל מיני דברים. בשלב העליה על הקרקע היה להם מה להגיד ותמכו ברעיון, לעשות פה יישוב "מכבי". את הקיבוץ אמנם לא ראו בעין יפה, אבל אחרי שעלינו ב 1936, החליטו בהנהגת המכבי האי"י, לתמוך בנו ושלחו לנו גם קבוצת "מכבי-הצעיר" האי"י להכשרה - "הסוללים". יקיר ויינשטיין היה ממנהיגיה. חברי

"הסוללים" קבלו את ההכשרה בכפר ה"מכבי". רצו לקבל הכשרה כדי ליצור קבוצה עצמאית, "קבוצת הסוללים" ע"י ציפורי. זה המקום, לשם הלכו.

יחד עם מאמץ ההתקרבות רצינו בפירוש לשמור על הפרדתנו מ"מכבי" הא"י לשלוחותיו. ההתנגדות לסוציאליזם האינטרנציונאלי הייתה משותפת לכל חלקי ה"מכבי". דגל אדום היה מנוגד לעמדות כולם. בכפר ה"מכבי" היה ויכוח ממושך, אם פה מותר לנו להניף דגל אדום. המייסדים היו נגד.

"מכבי" א"י היה במוצהר נגד ההסתדרות. מבחינה פוליטית, נדמה לי, שהיו כבר אז מקורבים לציונים הכללים ב' כמפלגה. ואנחנו לא רצינו את זה. רצינו את העצמאות שלנו להצטרף למערכת ההסתדרותית על כל המשתמע מזה. "מכבי הצעיר" הישראלי התנגד לזה.

חוץ משנים שלושה מנהיגים (ביניהם עוזיאלי שהיה יד ימינו של נחום חת) אשר היו מקורבים לנו, רוב האחרים בתוך ההנהגה של "מכבי" א"י התנגדו לנו בתוקף.

"מכבי הצעיר" א"י לא היה שייך ל"מכבי הצעיר" העולמי. "מכבי-הצעיר" העולמי התייחס לתנועה בגולה ("מכבי הצעיר, העולה").

"מכבי-הצעיר", העולה, ייסד 7 קבוצות חקלאיות בארץ: "כפר המכבי", מעיין צבי, מצובה, מדורות (דברת), כפר החורש, כפר רופין, חוליות-שדה נחמיה. שבע קבוצות שמייסדיו היו חברי ה"מכבי-הצעיר". לא רצינו להקים פלוגה עירונית אפילו לא להפעיל תעשיה, רק התיישבות קבוצתית חקלאית שתהפוך את הפירמידה החברתית-תעסוקתית היהודית על פיה.

כל אלה וכן חברות הנוער של "מכבי- הצעיר" העולה, שטופלו ע"י עליית הנוער, היו תחת כנפיה של ההנהגה העולמית של "מכבי- הצעיר". עליית הנוער הקימה מפעל גדול שקלט וטיפל בהרבה חברות נוער של ה"מכבי הצעיר". קלטנו חברות נוער כאלו בקבוצות שלנו ככל שיכולנו מבחינה חברתית וכלכלית, אבל לא יכולנו לקלוט את כולן. גם לחברות שעלית הנוער כיוונה את מקום קליטתם, במושבים, בקבוצות ה"חבר" ובקיבוצים, המדריכים נקבעו על ידינו. הקשר עם החברות היה רצוף ועקבי.

"מכבי הצעיר" פעל במרכז אירופה ובמערבה. במזרח אירופה חדר רק לארצות הבלטיות, למרות שבפולין היו יותר יהודים מאשר בארצות, בהן פעל ה"מכבי - הצעיר". הפוטנציאל של ה"מכבי הצעיר", עד למלחמת העולם השניה, לגבי עליה היה גדול יותר מזה של "גורדוניה".

"המכבי הצעיר" היה מקור רב חשיבות, הן לעליה והן "לטרנספר". לכן "חבר-הקבוצות" רצה להבטיח לעצמו את הפוטנציאל הגדול שהיה ב"מכבי הצעיר" ולקשור את התנועה בהגדרה כתנועה של "חבר-הקבוצות". ה"מכבי - הצעיר" למרות שראה את ההגשמה במסגרת קבוצתית (לא קיבוצית), רצה לשמור על אוטונומיה שתבטיח לו שליטה עצמאית בתנועה, ללא מעורבות ה"חבר".

הויכוח עם "חבר-הקבוצות" היה חריף. היו בו טונים גבוהים - בשום רגע לא רצו בחבר הקבוצות להיפרד מ"מכבי הצעיר" למרות האיומים בכיוון זה. בויכוח עם ה"חבר" לא היו עמדות לפי קווי חיתוך ציכים - גרמנים. הדעות היו אישיות, ללא שום חתך מאפיין. ידוע שהציכים היו יותר שמאליים והגרמנים יותר ימנים.

<u>הויכוח עם גורדוניה</u>

כמו שהיו קבוצות של ה"מכבי - הצעיר", היו בתוך החבר גם קבוצות של "גורדוניה". כמובן, הייתה מגמה ב"חבר-הקבוצות", לאחד זרמים מקורבים. הלחץ היה מטעם הנהגת "חבר-הקבוצות", אשכול ולבון. כמובן שבכל אחד מהפלגים היו יותר קיצוניים שהתנגדו למיזוג עם מסגרת לא אורגנית.

אני לא הייתי קיצוני, כשראיתי שהאיחוד נחשב כרצוי גם לגבי הפוזיציה שלנו ב"חבר הקבוצות", לא היה טעם בזה, להתנגד. מבחינה אידיאולוגית, סוציאליזם נוסח ארלוזורוב (שהיה אנטי מרכסיסיטי) - סוציאליזם הומני, היינו מאוד מקורבים. "גורדוניה" תמיד התנגדה לסוציאליזם המרכסיסטי. בעניין של האינטרנציונאל ואחד במאי התנגדנו הרבה זמן אבל בגישה האידיאולוגית הכללית בתוך ההסתדרות היינו די מקורבים. לכן האיחוד הזה די התבקש. לוביאניקר היה אנטי מרכסיסט.

התנועה המאוחדת לא שלבה התיישבות משותפת לשתי הקבוצות. בפועל לא היה לאיחוד משמעות לגבי פלוגות העבודה וחברות הנוער הקיימות. גם בחו"ל אחרי האיחוד נשמרו מסגרות נפרדות. אחרי המלחמה ניסו לחדש את המסגרת הנפרדת של "מכבי- הצעיר" .

באופן ממשי, לכן, לא הייתה משמעות לאיחוד. עלייה לא הייתה ולכן הדבר לא היה משמעותי. "גורדוניה" רצתה יותר את האיחוד מפני שאנחנו היינו ה"בן-דוד העשיר", מבחינת הפוטנציאל האנושי וגם מבחינת המשאבים, מבחינת המעמד והמוצא הסוציאלי...

לעומת הויכוח על האיחוד עם "גורדוניה", הכניסה למפא"י הייתה די חלקה. לא הייתה החלטה רשמית על פרישה מ"מכבי".

רשם: דוד איש-שלום

רישום שיחה עם זליג ז"ק שנערכה ב- 15.2.98 בחיפה

הצטרפתי למכבי בשנת 1936 בחיפה. במוצאי אני תל אביבי, הגעתי לחיפה בתור צעיר לבד, ונרשמתי למכבי. לא הייתי ספורטאי מצטיין, אלא מתעמל. החל משנת 1937 – 1938 מצאתי את עצמי בהנהלת מכבי חיפה. באותן שנים עמד בראש הסניף מרדכי ימפולסקי.

באותו זמן היה מרכז התנועה בחיפה , במשרדו של חת. אני לא הייתי פעיל במרכז. חת היה נשיא, יו"ר מכבי חפה, יו"ר נאמני מכבי חיפה, הוא היה פעיל מאוד גם בחיפה, למרות שהיה פעיל במכבי ישראל ואח"כ במכבי עולמי, ובועד האולימפי, חלק חשוב מפעולתו הייתה במכבי חיפה.

לדאבוני הגדול אין לנו ארכיון בחיפה, הרבה מאוד חומר הלך לאיבוד. המשרד שלנו היה בבית המכבי ברח' שבתאי לוי וכשאנחנו עזבנו את זה והעברנו את הפעילות שלנו על הכרמל, הבית היה שומם. אחר כך השכרנו את הבית למוסדות פרטיים והחומר הלך לאיבוד. לא נשאר שום חומר מאותה תקופה חוץ מהחוברות שהוצאנו.

הייתי בארגון ב' . ב 37 עברתי עם הרוב חזרה להגנה. ב – 39, אם איני טועה, זה היה לפני הרבה שנים , הוקם "משמר המכבי" אנחנו קראנו לזה "גדודי המכבי". מערכת טרום צבאית. גיטלסון שהיה פעיל מאוד במוסדות של ההגנה, עמד בראשם. האימונים היו בבי"ס הריאלי. למדו קפא"פ ועוד כל מיני דברים כאלה. אישית לא הייתי פעיל בשטח זה. הייתי אז בהנהלת מכבי, בין כל הדברים עסקה גם בזה. הפעילות העיקרית הייתה של מכבי הצעיר. באותה עת היה מכבי הצעיר חזק מאוד, אך זה מזמן שמכבי הצעיר לא קיים. המנהיגים של מכבי הצעיר היו: עוזיאל, ידידיה, שהיה ראש הסניף של "מכבי צעיר", יקיר וינשטיין, שהיה חיפאי ואח"כ עבר לנתניה, בן אהרון ושלום זיסמן שהיה בהנהלה שלנו.

היו סניפי מכבי בקריות: קרית מוצקין וקרית ביאליק אבל לא היה להם קשר מיוחד עם מכבי בחיפה.

המצב הכספי היה רע מאוד. לפעמים לא היה כסף לשלוח מכתבים, להדביק בולים. התקציב של מכבי היה בנוי מדמי חבר. כל שנה עשינו נשף פורים, שהוא היה בבית המכבי ברח' בלפור פינת הרצל. זה היה חלק חשוב מההכנסות מפני שאז היינו פונים לתרומות ולקניית כרטיסים, אבל מצבנו הכספי היה תמיד קשה.

חברים היו משלמים מסים לאגודה וגם מס למרכז המכבי. כדי להבטיח את תשלום המס למרכז, נקבע אז שכוח ההצבעה של האגודות יהיה לפי מספר החברים משלמי המס. אח"כ זה נגמר, היום זה לפי הספורטאים.

מכבי גרמניה רצתה לאמץ את מכבי חיפה, אני לא זוכר בדיוק את השנה והיא נתנה למכבי חיפה תרומה של 1000 לירות סטרלינג בתנאי שיבנו בית מכבי. התנאי היה שהבניין לא יימסר לאגודה, אלא לעשות קורטוריום והרכוש הזה יהיה רשום על שמו, היה להם ניסיון טוב לגרמנים. ונוסד אז קורטוריום שהיו בו חברים מטובי יקירי חיפה – מנהל ביח"ר שמן, בירן מהריאלי, מרט, הם היו בקורטוריום הזה. זה היה עוד לפני 1936. ב – 1937 רשמו אגודה שנקראה נאמני המכבי חיפה (עכשיו מלאו לה 60 שנה).

לפי התקנות התפקיד שלה, להוריד את העול של רכישת מגרשים והקמת מתקנים מהאגודה הספורטיבית, שסדר העדיפויות שלה הוא אחר, להצליח בספורט, לא לשמור על הרכוש. האגודה הזו הייתה פעילה מאוד. מהכסף של הגרמנים בנינו בפינת בלפור והרצל. האדמה הייתה של ביה"ס הריאלי. היה לנו הסכם עם בית הספר שהם יוכלו להתעמל בבניין מכבי. בסופו, ביה"ס הריאלי רצה לנשל אותנו. היו הפגנות בעיר חיפה, שרוצים לנשל את מכבי. אנחנו בנינו את בית המכבי הצעיר מהכסף שקבלנו.

לבסוף אגודת נאמני המכבי הגיעה להסכם עם קבלן, שבנה את בית הקרנות, אנחנו רכשנו מגרש והוא תמורת זה שאנחנו מפנים את המקום בפינת בלפור והרצל, יבנה לנו את בית המכבי ברחי שבתאי לוי, הייתי יו"ר מכבי חיפה באותה תקופה. כשלא היו לנו כנסים היינו משכירים את אולם ההתעמלות להופעות שונות, הרצאות וכן הלאה. למשל, אני נזכר שכאשר נפטר ז'בוטינסקי באו אלינו הרבזיוניסטים ובקשו שנשכיר האולם לאזכרה, זה היה בדיוק בימים שיש התעמלות וזה הפריע מאוד לפעילות הספורטיבית אבל אנחנו היינו זקוקים לכסף.

כדי לפתור הן הבעיה של ההכנסה וגם לאפשר פעילות ספורטיבית באולם ההתעמלות החלטנו לבנות בבניין חדש אולם מיוחד שאפשר יהיה להשכיר אותו מבלי להפריע לפעולות הספורטיביות. נאמני המכבי בנו אז, לפי הסכם שעשינו עם הקבלן האמור, בניין אחד שלמטה היה אולם התעמלות ולמעלה אולם קולנוע, ונוסף לזה הוא בנה עוד בית באותו מגרש בפינה השניה, למטה היה המועדון של המכבי הצעיר, למעלה המשרדים של מכבי ובאמצע היה מגרש כדור סל. זה היה הבית של נאמני המכבי, אנחנו מסרנו את המפתח לאגודת מכבי חיפה אחרי שבנינו אותו וציידנו אותו. אנחנו היינו הבעלים אבל האגודה נהלה אותו לדאבוננו הגדול. אגודה ספורטיבית, סדר העדיפויות שלה שונה, הם היו צריכים כסף הבניין הוזנח לא היו תיקונים, הקירות דלפו והרצפה לא תוקנה וכן הלאה.

אחרי שראינו שהם לא שלמו את המסים על הבית הזה למרות שאת כל ההכנסות מהאולם, מסרנו להם, הגענו, נאמני מכבי - הבעלים, להסכם עם האגודה, 70% מהכנסות השכרת האולם הלכו לאגודה, והיתר לנאמני המכבי כדי שיוכלו לשלם את המסים ולכסות את הוצאות האחזקה האחרות. אנחנו נהלנו שם את הפעילות עד שנה מסוימת עוד לפני הקמת המדינה, בזמן שלטון המנדט.

היה ועד הר הכרמל , אחד מחבריו הפעילים היה חבר שלנו, יקותיאל בהרב. ברשות הועד הייתה קרקע שהייתה שייכת להכשרת היישוב, הייעוד שלה היא לא לבנייה למגורים ולא למסחר, שטח ירוק. בהמלצתו הקצה הועד בחכירה ל- 25 שנה, 25 דונם למכבי חיפה וגם ל"הפועל" אי אפשר היה לתת רק למכבי. התנאי היה שהאגודות יתחילו ואם יתחילו יקצו 14 דונמים נוספים לאגודה שתבנה. התחלנו לבנות ובנינו איפה שהאולם, בנינו בריכה קטנה. אחרי זה אנחנו החלטנו שהבריכה קטנה מדי ולא טובה והחלטנו לבנות בריכה, איפה שהבריכה כיום. קבלנו תרומה מועד הר הכרמל, 10,000 ל"י את זה אני זוכר. כמובן היו תנאים של הועד שחייבו לתת לתושבי הכרמל פריבילגיות וכן הלאה וכן הלאה. הפועל לא עשה שום דבר.

כל זה עשו נאמני המכבי, לא מכבי חיפה. מכבי חיפה התעסקה בספורט ונאמני המכבי היו אנשי המסחר, חברת ניהול, הבעלים.

"נאמני המכבי" הייתה אגודה עותומנית רשומה. לפי התקנות שלה מספר חבריה מוגבל ל 25- .

המייסדים שלה היו חברים מהקורטוריום. צרוף חברים חדשים יכול להיות רק מתוך רשימה מומלצת של אגודת מכבי חיפה האגודה הספורטיבית, האגודה נותנת לנאמנים רשימה של מומלצים ואנחנו מחליטים לקבל 2 מתוכם, 4 מתוכם, לא לקבל אף אחד. החלטה סופית היא בידי נאמני המכבי. אבל היא לא יכולה לבחור אלא מתוך רשימת המומלצים של מכבי חיפה. אח"כ עשינו שינוי שאם לא תהיה המלצה, אפשר לפנות למרכז המכבי, אבל ברור, כדי לשמור על הקשר עם האגודה וכדי להדגיש שאנחנו עובדים בשביל האגודה הספורטיבית, קבענו שחברים חדשים מתקבלים לפי המלצות שלהם.

כל העניין של נאמני מכבי זה לא רק ענייני הרכוש. כשבנינו פה את הבריכה ואת האולם, אמרנו שבניגוד למה שעשינו אז, שמסרנו את המפתחות של המתקנים למכבי חיפה, אנחנו נחזיק את המתקנים והאחזקה תהיה בידינו. מפני שהאגודה לא עושה את התפקיד הזה כמו שצריך. מאיפה יהיו לנו הכנסות? ראשית כל הבריכה הזו שבנינו בשביל מחלקת השחייה שלנו, יש לנו חוזה עם אגודת מכבי חיפה, שאנחנו נותנים להם את השימוש בה בימים מסוימים , בשעות מסוימות, אבל בשאר הזמן מכניסים קהל. זה היה מקור הכנסה אחד. מקור הכנסה שני – אנחנו עשינו פעילות ספורטיבית לא תחרותית, זאת אומרת חוגים ספורטיביים לא תחרותיים.

כשנוסדה קופ"ח מכבי ע"י ד"ר פרוידנטל ורופאים מכבים ותיקים מחו"ל, הוחלט בישיבת מרכז המכבי לנהל תעמולה כדי שהחברים יכנסו לקופה הזו. אני למשל חבר בקופ"ח מכבי מיום הווסדה. היות ואני הייתי עסקן מכבי, באו ואמרו תרשם בקופ"ח מכבי, נרשמתי בקופ"ח מכבי. פעם היה קשר אמיץ בין מכבי וקופ"ח מכבי, אבל אח"כ לאט לאט זה נזל להם מהיד. כשהייתי משלם את המסים היה כתוב קרן מכבי, אח"כ הפכו את זה לקרן הבניין של קופת חולים מכבי.

מכבי הלך גם לבחירות לכנסת – לכנסת ישראל, לאסיפת הנבחרים, חת עמד בראש הרשימה ב – 1944. חת היה חבר בועד הלאומי.

מכבי הוקמה כדי לעסוק בספורט כדי להקנות הרגלי סדר, משמעת וניקיון. הייתה לנו מחלקת התעמלות טובה מאוד. התעמלות מתחלקת ל- שניים. התעמלות מכשירים שזה התעמלות מקצועית ספורטיבית טהורה, והתעמלות רגילה. בחיפה הייתה מחלקת התעמלות גדולה וטובה גם מקצועית וגם סתם התעמלות, אבל העיקר התבטא בגדודי המכבי. כשהיו לפני קום המדינה הפגנות בעד עליה ובהפגנות היו מופיעים כל תנועות הנוער, ואז במכבי כשהייתה התקופה שבה היה כרמי וגיטלסון היו במכבי ושמו את הדגש על הגדודים האלה. אנחנו היינו מופיעים בהפגנות האלה, בקבוצות נכבדות. שמרנו על ייחוד בלתי מפלגתי. אני זוכר שהיה המסדר של כל תנועות הנוער, מכבי חיפה עזבו את זה כששרו את "תחזקנה" באופן הפגנתי.

במכבי חיפה לפני קום המדינה היו כמה מאות- 500 – 600 – לא אלפים. הרוב עסקו בספורט מפני שפעילות אחרת כמעט שלא הייתה. היינו עושים למשל כל יום שישי מה שפעם היו עושים: עיתון חי, היו באים לאולם ומדברים, משתדלים תמיד לדבר על נושאים ששיכים לספורט לעם, נושאים לא מקצועיים, היינו עושים פעולות כאלה.

הייתה לנו, קבוצה דרמטית מי שהיה חבר בקוצה הדרמטית זה היה פסובסקי אחי"כ התפרסם מאוד – זה מילוא, הוא היה חבר בסקציה הדרמטית הזו.
הייתה קבוצת כדור-רגל, כדור יד, אגרוף, היה פעם במכבי חיפה הרבה. כדור רגל לבד היו חוץ מקבוצות בוגרים היו תמיד 2 קבוצות א' וב' ומילואים והיו קבוצות נוער. קבוצות נוער זה לבד יכול להיות מאות, בהתעמלות ודאי היה גם כן מספר די גדול. אגרוף אתלטיקה קלה, כדור יד, כדור סל.
עלתה הבעיה של הספורט הייצוגי לעומת הספורט העממי – ההמוני. עד היום יש תלונות כאלה שאנחנו הפכנו לייצוגיים מדי. הפעילות – הייתי קורא לזה לאומית, היתה בעיקר תמיד במכבי הצעיר. וכשהתחילה התחרות בין מכבי והפועל אז שמו דגש יותר על הספורט הייצוגי כדי להתחרות. אם זאת לא הייתי אומר שהייתה חלוקה ברורה בין ספורט ייצוגי לכללי.
כשהיה בסניף מכבי הצעיר הוא היה נושא הפעולה הלאומית, הם דברו על התיישבות. נוסד כפר המכבי, הסוללים הייתה קבוצה מכבית. למשל אני זוכר כשהקימו את מעיין צבי, מכבי חיפה ונחום חת, מלאו תפקיד חשוב בעניין זה. אני זוכר שאז לקחנו חלק בהקמת מעין צבי.
את מעיין צבי הקימו חברי מכבי הצעיר העולה, ואני זוכר את התקופות האלה שהיו היסוסים, האם זה באמת מכבי או לא.
רוב עסקני מכבי היו חברים בציונים הכלליים, באיחוד האזרחי. אם כי תמיד היו גם במכבי אנשים ממפלגות אחרות. במכבי חיפה יש לנו כמה חברים ותיקים דווקא מימים ימימה, שהם חברי מפלגת העבודה של עכשיו. מכבי חשבו את עצמם לבלתי מפלגתיים, הם חשבו שגם ציונים כלליים זה לא מפלגתי כי זה כללי. אבל מה שאפשר תמיד להגיד שאף פעם בשורות של מכבי לא עסקו בפוליטיקה. המנהיגים של מכבי רובם, לא כולם, היו מהמחנה הימני. אבל בתוך השורות של מכבי לא עסקו בפוליטיקה, אף פעם לא שאלו מישהו לאיזו מפלגה הוא שייך. אני לא יודע אם בצדק או שלא בצדק חשבנו שאנו לא מתווכחים.
המוסדות המרכזיים של מכבי היו נבחרים באסיפה כללית שהייתה מתכנסת אחת ל – 3 – או 4 שנים והיא הייתה בוחרת את ההנהגה. הנציגות הייתה של הסניף, כל סניף היה שולח את הצירים שלו. למשל אנחנו רצינו ששלום זיסמן, שהיה חיפאי ועבר לת"א/רמת גן, ינהל את מרכז המכבי. אז ימפולסקי ז"ל ואנוכי ודוד אבני ז"ל נסענו, למכבי פ"ת לנהל לובינג בשבילו. נסענו לזכרון, לרעננה. אני מזכיר שמות שאני זוכר שאני זוכר שהיינו שמה. זאת אומרת שבוחרים חברים. האמת היא שפעם היה הקשר בין המרכז לסניפים הרבה יותר חזק מאשר עכשיו.
המרכז סידר לנו תחרויות ספורט בתקופה שבין המכביות. תחרויות בין אגודות מכבי, אבל הוא לא הוריד לנו הוראות ולא התערב בניהול של האגודה. היו כרטיסי חבר שהעידו על תשלום המסים. מכל כרטיס חבר היינו צריכים להעביר סכום מסוים 10 גרוש –למרכז. העברה של כספים אלה הייתה חשובה מפני שהיא קבעה את היכולת להשפיע על בחירת המרכז ויתר המוסדות.

היו אגודות שלא הקפידו להעביר את דמי החבר למרכז, אבל למעשה כשהיו הבחירות העבירו.

ב 1944 מכבי אחרי היסוסים החליטו להשתתף בבחירות. העמדה שלי באופן פרטי הייתה נגד מפני שאנחנו אמרנו שאנחנו רוצים לשמור על תנועה לא פוליטית. התגאינו בזה שאנחנו לא מתעסקים עם פוליטיקה. כשיש לנו אסיפת קבוצה מדברים על משחקי כדור רגל, איך לקבל יותר את האולם, למה לא מתקנים את המגרש, על זה מדברים לא על פוליטיקה. ואם נלך לבחירות אנחנו נהיה דומים ל"הפועל" משהחליטו להשתתף אנחנו התנדבנו ועזרנו. אני חושב שהכוונה בהשתתפות בבחירות הייתה לאומית טהורה, אני זוכר, אגב, שבנו של חת, מאיר חת היה אז ילד, שהוא עמד וחילק את הכרוזים של מכבי. עכשיו הוא פרופ'.

מכבי קבלה בבחירות פחות קולות מאשר היו לה חברים רשומים, מפני שתמיד היו במכבי חברים של מפלגות אחרות. זה מוכיח שאלה שעמדו בראש לא ידעו לנהל תעמולה.

אני חושב שהבעיה העיקרית הייתה שבמכבי צריך להבדיל בין ההנהגה לבין החברים של מכבי. החברים לא קבלו אף פעם , אולי במכבי הצעיר קצת, אבל במכבי לא קבלו אף פעם לא הייתה תעמולה מפלגתית, לא הייתה , לא דברו על זה בכלל. היו הרבה חברים שאמרו שאנחנו לא צריכים להתעסק בפוליטיקה. אנחנו תנועה ספורטיבית טהורה ולא להתעסק בפוליטיקה. אני לא חושב שהיה נתק בין ההנהגה ובין החברים.

אנחנו היינו מעורבים בזה מפני שבראש הרשימה היה חת. הוא היה מאוד פופולרי. הוא ידע בדיוק מה החברים רוצים. פוליטיקה זה היה דבר חדש, אף פעם לא עסקנו בזה.

ב –46, 47 ניהלו משא ומתן עם הציונים הכלליים, ההנהגה עסקה בכך, לא שאלו את החברים. אני חושב שלא שמו לב לזה. הם היו אדישים לעניין הזה. רוב החברים היו אדישים הם לא קבלו חינוך ברוח זו.

הכוונה בכניסה ל"ציונים הכלליים" הייתה שיהיה לנו יותר כסף. כל מפלגה פוליטית רוצים שיהיה יותר כסף. הכוונה הייתה שבאמת שאנחנו צריכים איזה אבא. זה היה הנימוק שלא נהיה יתומים. אבל החברים היו אדישים לזה. למרות שנכנסנו למפלגה אף פעם לא היינו חלק ממנה. חלק גדול מהמנהיגים, לא כולם, הם חברי הציונים הכלליים עד היום. היום הם חברי הליכוד. אבל לא כולם. אין שום קשר בין חברותם בהנהגה או סתם חברים במפלגה, ובין פעילותם במכבי, אם היה הסכם עם הציונים הכלליים על כניסת מכבי לתוכם הוא לא בוצע, חברי מכבי לא חויבו להיות חברים במפלגה. רק בישיבות מרכז דיברו על זה, אבל לא בא שליח מהמרכז לדבר אתנו בחיפה.

שלום זיסמן היה אומר תמיד שהכוח של מכבי הוא בקצינים שלו, במתנדבים שלו. זה לא פקידים כמו ב"הפועל" שהם עובדים בלי התלהבות. אצלנו ישנם קצינים. וזה תמיד הוא היה מדגיש את זה. למעשה מרכז המכבי לא מתערב בעניינים השוטפים של האגודה, הוא לא מתערב במובן הכספי ולא במובן התרבותי, לא אז ולא היום.

למרות שאני יו"ר מרכז המכבי ישראל אני לא בטוח שצריך אותו.

היה קשר אמיץ בין מכבי הבוגר למכבי הצעיר במחוז. מפני שהם ניזונו מאתנו. הם לא יכלו לעשות שום דבר שלא לפי החלטת האגודה. בחיפה היה ממונה מטעם הנהלת

האגודה על המכבי הצעיר והוא היה צריך לתת דו"ח. ל"מכבי הצעיר" הייתה נציגות במועצות של מכבי והיו צריכים לדווח שם. גם המתקנים, שאפשרו פעילות, היו בידי הנהלת מכבי . היה קשר אמיץ. אני לא יודע איך זה היה בסניפים אחרים, אצלנו הנוער עסק הרבה גם בספורט, בכל אופן הנהלת מכבי חיפה עמדה על כך שזה לא ייהפך רק לתנועת ספורט אלא שיהיה קשר אמיץ בינה לבין הרחוב. לא יודע אם הצלחנו בכך. אבל אני זוכר שהייתה חובה לכל אחד ב"מכבי הצעיר" או להתעמל או להיות באיזו שהיא מחלקה ספורטיבית. לא הייתה פעילות של "הגשמה חלוציית" למרות שיקיר ויינשטיין, שהיה ממנהיגי האגודה, היה פעיל בשטח זה.

בקשר היחסים עם הפועל היו יחסים גרועים בעיקר בגלל העדפות שנתנו לחברי הפועל בחלוקת עבודה, לשכות העבודה היו של ההסתדרות וכך הן פעלו. עד קום המדינה תמיד הייתה התחרות קשה בין הפועל ומכבי בחיפה ולא היו יחסים טובים.

התחרויות משותפות בין שתי האגודות התחילו כשנוסדה התאגדות הספורט, היו אח"כ תחרויות, לא זוכר בדיוק את התאריך.

במכבי חיפה לא הייתה שום פעילות ספורטיבית ימית וזאת משתי סיבות: הייתה פעילות כזו של "זבולון" שהיה לה קשר מסוים עם מכבי, והשניה היא שלא אופשר למכבי להיכנס לנמל.

הייתי הרבה שנים יו"ר מכבי חיפה, עד שעזבתי את חיפה, גרתי 10 שנים בת"א, בהרצליה. הספקתי להיות גם קדנציה אחת יו"ר מכבי ת"א. אבל הייתי הרבה מאוד שנים יושב ראש. למה לא היתה לנו פעילות ימית – יכול להיות שהיינו כל כך עסוקים בבעיות שלא התפנינו לזה . זכור לי במעומעם שהגיעו סירות אבל לא לחיפה.

נוסף לעיסוקי הספורט שהזכרתי קודם היתה לנו גם קבוצת הוקי. שחקנו נגד האנגלים לפני קום המדינה. הגיעו ארצה כמה שחקנים מאירופה ויסדנו קבוצת הוקי טובה מאוד. בבת גלים הייתה קבוצת נשים להוקי

אשר למעמד הנשים - אני לא זוכר אם במרכז המכבי , אבל בהנהלת המכבי חיפה הייתה לנו שושנה בן פרץ, היו לנו כמה נשים בהנהלה.

בכלל הפעילות לקחו חלק נשים. בן-יעקב היתה אחת, שושנה בן-פרץ. היה זוג אחד שגם הוא וגם היא היו פעילים, אני לא זוכר את שמם, אבל היו נשים. גם היום אין הרבה נשים במרכז.

בעבודה השוטפת של מכבי תמיד היו גם נשים. היו לנו גם מעמלת אחת מפורסמת , בחיפה בכל אופן.

באגודת נאמני מכבי לא היו נשים אנחנו רוצים אנשי עסקים, בעסקים , רק עכשיו הנשים נכנסות. לא הייתה אף פעם אישה ועד היום אין אף אישה. לא הייתה מנהיגה במכבי. מעניין, אני לא שמתי לב אפילו לזה שבנאמני המכבי, מיום הקמתה, 60 שנה באופן רשמי, אבל לפני זה לא הייתה אף פעם אישה.

הרעיון של הקמת כפר החשמונאים, התיישבות מכבית, גסס, לא לקחנו חלק בזה.

שמעתי ברעננה היה איזה קואופרטיב של מכבי אבל רק שמעתי.

בתקופה ההיא, היינו צריכים לחפש עבודה לעולים שלנו שלא יכלו לקבל עבודה מפני שהיו אנשי מכבי . אנחנו היינו לשכת עבודה, בין הידידים שלנו שהיה להם מפעל או

בית חרושת היינו משתדלים להכניס אותם. איכילוב היה אחד המנהיגים, יעקובסון.
אנחנו סדרנו את האנשים שלנו.
הייתה לנו פלוגת הסדרן הקיימת עד היום. הם פעילים במגרש הכדור רגל ובכל מקום שצריך לשמור על הסדרים.

רשם: דוד איש שלום

identify with Maccabi as a full-scale political party. But, the majority of those who had the right to vote didn't consider Maccabi E.I. as a worthy political party. When this understanding reached the consciousness of Maccabi's leaders it caused them to give up the attempt at independent activity, and brought about the decision to join the General Zionist Party.

Maccabi also contributed to sound public order and values in the *Yishuv* by demanding reduction of the domination of the political parties over every day life. Related to this is the contribution of the Maccabi commanders of *Irgun Bet,* who agreed to rejoin the *Hagana* on the condition that it would transfer the mastery of the organization from the political parties to the Yishuv's national institutions. It was Maccabi which committed its members to volunteer to the British Army and established the first Jewish unit in the British army in World War II. In doing so it preceded the recruiting orders of the Yishuv's institution and set an example for others to follow. The Maccabi slogan *Ahdut ha-Yishuv* (unifying the *Yishuv*) that demanded separation of education and employment bureaus from the party domain was also a pioneering innovation, although this goal was fully realized only after the foundation of the State of Israel.

In addition it should be noted that the *Maccabi ha-Tza'ir* youth movements contributed to Zionist settlement in Palestine by establishing eight *kibbuztim* and by serving in the *Palmach.*

By contrast to these achievements, Maccabi's political endeavors were unsuccessful. It failed to fulfill its political ambitions, although it did achieve a measure of success through various national projects in which it participated. Most of these projects were connected to the *Yishuv's* security, a field for which Maccabi's purist national ideology was appropriate.

Maccabi did not form a persuasive ideology that could be a stepping-stone for political ambitions. Its clinging to a narrowly focussed nationalist conception did not suffice for creating a powerful force in the political reality of the *Yishuv* in the 1930s and 1940s. To make up for the lack of firm ideology, at least charismatic leadership was needed. However, Maccabi could not muster this kind of leadership. Its leaders were honest, dedicated to Maccabi, and contributed time and effort without expecting a reward, but they were not charismatic. Moreover, since their activity in Maccabi was purely voluntary, they could not devote all of their time to it. Maccabi had no professional political-type leadership who could make its aspiration to create enterprises a success by stubborn hard work and by paying attention to the details.

Consequently, for many of its members Maccabi was merely a sports-club, in which members could demonstrate their sports abilities. Others considered it merely as a social club. Overall, few of its rank and file members wished to

accompanied by ideological tension. In these circumstances promotion of championship seemed to Maccabi an effective way for gaining the support of the masses.

Although competitive sports raised the income of the associations and their prestige, it also claimed most of the funds of the association. Thus, many of the non-professionals who were engaged in gymnastics for its own sake were deprived of the required means and professional sports took their place.

The highlight of the organized sports activity of Maccabi E.I. was creating and establishing the all-Jewish sports gathering in Palestine – the Maccabiah. The first Maccabiah took place in 1932, and was a demonstration of identification of all Jewish sports clubs worldwide with the Zionists in Palestine. It also provided an opportunity for the Maccabi organization to prove its organizing skills in gathering a convention of representatives from 22 countries. On the opening day, there were five thousand participants on the stadium floor, with an audience of twenty thousand people. Taking into account the demography of the *Yishuv* in 1932, this was definitely a huge enterprise. The idea of the Maccabiah and its realization in fact marked the ending of the Maccabi organization's pioneering era in sports because physical education came to be taken for granted in the educational system of the *Yishuv*. Sports routine has been built, frames for performances and competitions have been established, and sports activity has been diverted from building the body of the individual to competitive ball games. In general, the gymnastics of masses has given way to fostering individual championship .

In the final analysis it may be concluded that the Maccabi E.I. organization was a unique unit within the Zionist movement, since it expressed its concept of nationality through physical education. On the basis of its unique character it aspired to take a leading role in the *Yishuv's* political life.

As a national Zionist gymnastic movement, Maccabi E.I. was a great success. The gymnastic movement had worthy leaders, who centered their world on sports activity, and trained themselves professionally for it. Among them were people with vision, who were neither prisoners of routine, nor unwilling to look after the details. Maccabi lead a movement of amateurs in sports, but its sports-related leadership was professional.

organization estimated that this was the greatest missed opportunity in history of the Maccabi E.I. organization.

The sports activity of the Maccabi Eretz Israel Organization

Maccabi E.I. introduced physical education and sports to the national agenda in Palestine, and created local consciousness of the importance of physical education. Maccabi created the new Hebrew terminology for sports, exercise routine, sports institutions and sports regulations. Also, Maccabi determined the rules for athletics competitions and ball games, and documented the attained records in the different games. It opened professional training tracks for gymnastics teachers outside Palestine, and set up a training system for trainers and gymnastics teachers. Maccabi also opened the gates to international sports events. The highlight of its national sports-related activity was the initiation and organization of the first Maccabiah in 1932.

Gymnastics was the instrument Maccabi used to create the *"Ivri"* – the new Jew. The exercise routine that was practiced in the *Yishuv* in the first years of Maccabi was the German routine, which included lengthy sessions of drill practice, as well as exercises based on the use of clubs and sticks, with emphasis on the uniformity of the group performance. In addition, horizontal bar, parallel bars, and vaulting horse were used to build up strength and courage. Later, a Danish interpretation of the Swedish approach was used as an exercise routine. The Danish interpretation developed the Swedish exercises and adapted them to the knowledge and customs of modern times, which emphasized drill practice similar to the German routine, but also stressed maximal use of body muscles. This method was changed and adapted to the special conditions of the *Yishuv*.

In the first years of Maccabi in the *Yishuv* the main physical education practice, in which most members of the organization participated, was gymnastics and athletics. At this stage, the goal was sports for the masses and not for the elite. However, the introduction of ball games, especially soccer, carried a change in direction – towards more emphasis on championship. In turn this change caused a change in goals: from participation of members to participation of fans. This process was also strengthened by the establishment of the *ha-Po'el* association. *ha-Po'el* was an opponent and an ideological rival; competition between Maccabi and *ha-Po'el* in all areas of sports was thus

socialistic tendency. The *Maccabi ha-Za'ir* worldwide movement, which in Palestine was called *Maccabi ha-Tza'ir ha-Oleh,* set up its head quarters in Palestine., participated in activities of Maccabi E.I., took place in the leading institutions of the Maccabi organization, and Maccabi E.I. had representatives in the institutions of *Maccabi ha-Tza'ir ha-Oleh.*

Maccabi ha-Tza'ir ha-Oleh, although socialist in orientation, did not follow Marxist socialism. Rather, it referred to its own socialist interpretation as "Humanistic Socialism". Its roots were in *ha-Po'el ha-Tza'ir* and especially the teaching of Dr. Haim Arlozorov. *Maccabi ha-Tza'ir ha-Oleh* considered the labor movement as the leading force in the fulfillment of Zionism, and affirmed the labor movement's ideology of social justice. However, it particularly promoted the idea of small group settlement as a way to encourage the individual to express himself.

Maccabi ha-Tza'ir ha-Oleh organized its settlement activity in cooperation with *Hever ha-Kvutzot*, without defining itself as belonging to this settlement movement. But, its vision was to found its own independent settlement movement.

However, the Second World War disconnected the *Maccabi ha-Tza'ir ha-Oleh* youth movement in Palestine from the reservoir of potential members outside the county, thus causing an inability to found a flow of settlements, and it was therefore forced to accept the demand of *Hever ha-Kvutzot* to unite with its youth movement *Gordoniya*. This unification finally disconnected *Maccabi ha-Tza'ir ha-Oleh* from the Maccabi organization. In sum, during its active years more than a thousand of its members immigrated to Palestine and established seven group-settlements: *Kfar ha-Maccabi, Mayan Zvi, Kfar Rupin, Mezoba, Sde Nehemya (Holiyot), Dovrat* and *Kfar ha-Horesh*.

The Maccabi organization showed a suspicious attitude towards *Maccabi ha-Tza'ir ha-Oleh* at all times, due to its Socialist supplement, and for this reason never supported it in any way. Even though, ideologically speaking, they both shared the principle of nationalist primacy. Maccabi E.I. did not reconcile with Maccabi *ha-Tza'ir ha-Oleh*. Maccabi could have helped *Maccabi ha-Tza'ir ha-Oleh* to found an independent settlement movement, and be part of it, but it chose not do so. Several years later, some leaders of the Maccabi

Halutz fulfillment (*Halutziut Magshima*). These talks did not result in the disbanding of *Maccabi ha-Tza'ir* after all, but they did reflect great dissatisfaction with the narrow ideology of Maccabi.

In 1943, a convention of *Maccabi ha-Tza'ir* decided to renew the concept of *Halutziut Magshima* by founding *Gar'inei Hachshara* (training groups), who would train themselves to found a communal settlement (*Kibbutz*). Moreover, the decision of the *Yishuv* institutions on a compulsory year of service (*Shnat Sherut*), was embraced by *Maccabi ha-Tza'ir* and was another push in the same direction, as was an agreement with the *Palmach* military organization in 1944 regarding the recruitment of *Hachsharot*. Hence, beginning in 1943 and continuing until 1948 a new *Hachshara* group was formed every year. These groups enabled *Maccabi ha-Tza'ir* to develop an organizational and ideological leadership out of its senior members who did not retire from the youth movement at the age of 18.

The Maccabi organization was not keen, to say the least, on this turn in the youth movement's character. Though it did not condemn the new leadership, it certainly chose to ignore it. In councils and committees of the organization the issue of participating in settlement activity was not on the agenda. Furthermore, whenever the Maccabi organization recounted its achievements during these years, it emphasized the Maccabi Company in the British army, but disregarded the activity of *Maccabi ha-Tza'ir*, despite the fact that hundreds of it members went into service in the *Palmach*, either in recruited *Hachsharot* or as individuals. This lack of support by the senior movement explains the fact that *Maccabi ha-Tza'ir* succeeded in founding only one Kibbutz - *"ha-Solelim"* in the Galilee.

Maccabi ha-Tza'ir ha-Oleh tread a different path. This youth movement was established in Czechoslovakia, Austria and Germany. In each of these countries the circumstances of its founding was different, but they all came round to the same ideology of realizing Zionism by settling pioneer collective groups in Palestine.

In 1935, after the second Maccabiah, there was a convention of the Maccabi youth movements in Palestine where it was decided to establish a worldwide movement of *Maccabi Ha-Tza'ir* under the aegis of the Maccabi organization. *Maccabi Ha-Tza'ir* E.I. chose not to join this movement because of its strong

Maccabi E.I. needed to recruit school-pupils in order to fill its ranks in the ceremonies of the Maccabiah. Consequently in 1933 the Maccabi organization committee decided to establish the youth movement *Maccabi ha-Tza'ir* as part of the local Maccabi associations. In the period 1934-1935 *Maccabi ha-Tza'ir* was severed from the adults associations of Maccabi and it received its own independent national management. The domination of the Maccabi organization over the youth movement was institutionalized by its authority to appoint the commander of the movement and also some members of its leadership.

The main motivation for the establishment of *Maccabi ha-Tza'ir* was to provide reserves for the adult movement. Members of the youth movement were 8 to 18 years old, and at the age of 18 they moved on to the adult movement. Initially due to the young age of the members, the youth movement could not produce its own leadership, or develop an independent ideology. But this situation began to change in 1936 when the seniors of the youth movement started challenging Maccabi's ideology. They demanded to broaden it and to include a demand for active participation in building the homeland. Within *Maccabi ha-Tza'ir* itself an ideological discourse started in the youth leadership-training camps, in the senior age-group's conventions, in the working camps and in the conferences of the movement. These resulted in the inclusion of the issue of pioneering cooperative settlement in the *Maccabi ha-Tza'ir* ideology.

Although the Maccabi organization did not act overtly against this tendency of its youth movement, it certainly did not support it and in fact contributed to its failure. This was especially evident in the attitude of Maccabi to the incipient settlement-training group (*Hachshara*) of *Maccabi ha-Tza'ir*, when it advanced to the stage of forming a labor company *(Plugat Avoda)*. This company did not belong to any settlement-organization; therefore, the only potential source of assistance was the Maccabi organization. But Maccabi did not support it in any way. That is why after more than four years of a hopeless struggle for survival, this labor company fell apart in 1941. For a while it seemed as if all ideological talk in the youth movement subsided. However, it continued to exist below the surface. In 1942 there was talk of the disbanding of *Maccabi Ha-Tza'ir* from Maccabi E.I. and the founding a new youth movement which would comprise part of the *Tzofim* and other movements, whose ideological profile would be

collected the specific fee for the health services, as well as Maccabi's general organization tax. Furthermore, it supported the budget of the organization's head office and offered assistance-funds for the needy, new immigrants and Maccabi members.

One of the attempts that Maccabi made towards the absorption of new immigrants and establishment of settlements was in founding the Maccabi labors companies (*Plugut Avoda*). The idea was to create a communal way of life with professional training, agricultural or other, for the members of the company, which would qualify them to lead an independent existence in their own settlement when the time would come. The companies would be organized in a brigade and, in addition to training members; they would be part of the national reserve for purposes such as building or defense. The role model was the labor brigade, *Gedud ha-Hagana ve ha-Avoda*, established by pioneers of the Third Aliya (1919-1923), which already served as a model for the companies established by the *Betar* movement of Revisionist Zionism.

The youth movement *Maccabi ha-Tza'ir*

The dissertation's discussion of the Maccabi organization's youth movement relates to two youth movements with the same name, which co-existed in the *Yishuv* during the years 1933-1941 under the aegis of the Maccabi organization. One was established by the Maccabi E.I. organization, and the other was established originally in central Europe. To distinguish between the two movements the former was called *Maccabi ha-Tza'ir*, and the latter *Maccabi ha-Tza'ir ha-Oleh*. Yet *Maccabi ha-Tza'ir ha-Oleh* too was managed from E.I. and its main line of activity focused on collective settlement.

In 1919, the Maccabi organization began to think about activities for children and youth, and it made preparations to establish a youth movement. However this process was interrupted by the establishment of another youth movement, the *Tzofim* (Boy Scouts), in which Maccabi also played a part both in its establishment and in setting its educational contents. In the 1920s, especially following the foundation of the General Histadrut's *ha-Po'el* sport organization and youth movements, which attracted potential Maccabi recruits, the need for Maccabi to establish its own youth movement arose once more. The need for a decision became urgent as the first Maccabiah was gathering and

After the Jewish fighting brigade (*ha-Brigada*) was established, the Maccabi Company joined it, and remained subordinate to it up to the end of World War II.

The ambition of Maccabi to increase its political influence also brought it to the conclusion that it must establish financial institutions to support its political activity, as well as institutions for servicing members of the organization. These included a medical service institution, an employment service institution and financial-aid institutions for needy members or new immigrants. Maccabi initiated the establishment of several financial institutions, some of which were based on obvious financial principles, such as a Maccabi bank, and some of which were based on fund raising. Additionally, it undertook to form an insurance agency, and tried to establish a contracting firm for building and housing. However, all of these initiatives failed; a few in the operational stage, and most while still in planning. The leadership of Maccabi did not possess the patience and endurance to be involved in the tedious details required for establishing these institutions.

Moreover, even in establishing institutions for the benefit of its own members, Maccabi was unsuccessful. This, despite the importance of such institutions for holding on to it's own members in view of temptations posed by the *Histadrut ha-Klalit's* attractive welfare, support, health and employment services. Even though initially Maccabi had some degree of success in sustaining assistance institutions for members who were new immigrants or in dire need of financial aid, these institutions were ultimately shut down due to a lack of funding resources. Of all the institutions Maccabi founded, the only one that succeeded was *Kupat Holim Maccabi* which provided health services to Maccabi members. The method used in its founding and operation was innovative in that it managed to provide medical services without investing funds in offices and clinics. The doctors were not employed by the *Kupat Holim*, but were rather freelance physicians organized in a cooperative, which supplied the services to Maccabi. This creative solution, together with the enthusiasm and devotion of certain Maccabi members to this cause, made the Maccabi health service develop quickly and smoothly. It started operating in the second half of 1940, and soon became not only a health institution, but also the financial and welfare institution of Maccabi. The *Kupat Holim Maccabi*

miserably. Consequently, it abandoned its aspirations for independent political existence and joined the party of General Zionism in 1948.

The most politically oriented activity in which Maccabi engaged revolved on the issue of self-defense; an issue partly raised by Maccabi itself, but also a general concern of the *Yishuv*. Militant-security activity began in response to local needs by activating local associations in the first and second decades of the Maccabi organization's existence. Furthermore, in the 1920s Maccabi initiated new ways to organize self-defense, starting from turning Maccabi itself into a militia, and going on to the establishment of a commander-school. This independent security-oriented activity reached its climax countrywide, when members of Maccabi caused a split in the *Yishuv* defense organization, the *Hagana*, and established an alternative organization *ha-Irgun ha-Zva'i ha-Le'umi*, which came to be named *Irgun Bet* (the second organization). The commanders of this organization and its members were mostly Maccabi members, and they used Maccabi as a legal cover for the operations of *Irgun Bet*. Actually, it took over the Maccabi organization, and members who chose not to join *Irgun Bet* were denied sports-related activity in the associations.

After *Irgun Bet* reunited with the defense organization of the *Yishuv*, the *Hagana*, Maccabi founded *Mishmar ha-Maccabi*, which was military-oriented in that it supplied its members with military training, although excluding shooting with live arms. Although *Mishmar ha-Maccabi* was founded as a sub-organization of Maccabi, it enlisted members independently of Maccabi membership. This public recruiting was deliberately meant to bring Maccabi to the center of political activity in the *Yishuv*. When the Second World War broke out, and recruiting into the British Army started, *Mishmar ha-Maccabi* ceased its operations

The Maccabi organization was the first to foster enlistment in the British army during World War II, because it considered recruitment into the British army as the foundation of a future Hebrew military force. Its call to recruit, and the compulsory recruitment it imposed on its members of the right age, preceded the call of the national institutions to do the same. The highlight of Maccabi's activity in recruiting was an agreement made with the British army to create a company of Maccabi soldiers, which would also be commanded by Maccabi members, and would be entitled *Plugat Maccabi* (Maccabi Company).

qualifications, and yet, the leaders of Maccabi failed to explain who determines the relevant qualifications and how. Another consequence of the deficient ideology of Maccabi was that even important issues, with conceptual significance, did not penetrate the awareness of the public throughout the *Yishuv*. One example was the idea of severing public services like the educational systems, employment bureaus and health services from political movements, and making them available to everyone, based on the principle of equal opportunity.

The failure of the Maccabi organization to crystallize a comprehensive ideology that could contend within the overall discourse of ideologies made the implementation of its wish to become involved in local politics indecisive. During the second half of the 1920s, the political parties of General Zionism started taking form in the *Yishuv*. The Maccabi organization defined itself as belonging to this political wing, but did not actualize this tendency in any organizational way.

However, a series of developments in the 1930s continued to stimulate the political aspirations of Maccabi's leaders: the complexity of the relationship with the British Mandatory Government; the passing of hegemony in the Zionist Organization to the Labor movement, Jabotinsky's founding of a separate New Zionist Organization, and the deterioration of personal safety. All of these developments strengthened Maccabi's desire to take an active part in public life as an independent organization, though still without becoming a party. Maccabi found a partial solution to this dilemma by taking part in middle class organizations of the Civic Circles like *ha-gush ha-ezrahi* and *ha-ihud ha-ezrahi*, whom it considered to be the founding elements of a master organization of all middle class circles. Through membership in these organizations Maccabi participated in political life and influenced political decisions by appointing its members to positions in security institutions of the *Yishuv*. Nevertheless, this participation alone was not enough to satisfy its wish to present itself as an independent political organization playing a role in the affairs of the *Yishuv*. Finally, the internal debate whether to become a political party or not reached a conclusion when Maccabi decided to participate as an independent list in the elections to the national assembly of *Knesset Israel* in 1944, and the elections to the 22nd Zionist Congress in 1946. In both of these campaigns Maccabi failed

establishment of the gymnastics association "*ha-Po'el*" in 1924, and to the retirement of many members of the *Histadrut ha-Klalit* from Maccabi. These two processes brought Maccabi E.I. closer to the right wing of the political spectrum. From the early 1930s, Maccabi positioned itself clearly on the side of the right wing – the Civil Circles (*ha-Hugim ha-Ezrahiyim*). Hence, it fully adopted their ideology of the primacy of nationalist objectives over all other social ideological orientations.

The riots of 1929, which caused the White Paper decrees on Jewish immigration to Palestine, together with the increasing distress of Jews in Europe, amplified the tendency of Maccabi to become politically involved in the public life of the *Yishuv*. The more influential it aspired to be, the more apparent it became to its members and leaders that the ideology of the movement was too narrow to provide a solution for the pressing problems of the time. This discomfort intensified in view of the great settlement initiative that was taking place in the 1930s, - the Wall and Tower (*Homa u-Migdal*) settlements established in the years 1936 to 1939. In contrast to all of the major political movements in the *Yishuv*, the Maccabi organization did not take part in this settlement project. Those who wanted to change the ideology of Maccabi and broaden it were seniors of the Maccabi youth movement, and they warned that Maccabi's nationalist concept was not strong enough. They claimed that the ideology of Maccabi should include active participation in pioneering colonization countrywide.

The feeling that Maccabi's ideology is anachronistic gave rise to discussions within the organization in the second half of the 1930s. These discussions were held in the movement's periodical and its institutions. The most important debate was held between the leaders of Maccabi and the seniors of Maccabi ha-Tza'ir in 1939. Despite their understanding that the ideology of the organization does not suffice in terms of answering the needs of the *Yishuv*, the leaders lacked the courage to change it. They feared that a change in ideology would bring their youth members closer to the labor movement. As a result, the leaders tried to compensate for the lack of ideology by stressing symbols such as the national flag and anthem, and came up with slogans like "unity of the *Yishuv*" (*Ahdut ha-Yishuv*), which encapsulated a demand to reduce the influence of political parties and choose leaders for the *Yishuv* by virtue of their

Research into the sources reveals that the historical development of the Maccabi organization drove it toward the ambition of becoming a senior partner in social and political decisions made in the *Yishuv*. In order to accomplish this, the leaders of Maccabi strove to unite the political organizations of General Zionism called the Civil Circles (*ha-Hugim ha-Ezrahiyim*) some of which were political and some financial. This unification would have allowed the Civil Circles to pose a middle class alternative to the labor movement, which dominated the *Yishuv*. Maccabi wanted to replicate the model of the General Federation of Jewish Labor *(Histadrut ha-Klalit)*, which united all the labor parties in Palestine. The *Histadrut* founded financial, social and political institutions in order to advance workers interests and gain political power, and indeed it became a central force in the political leadership of the *Yishuv*.

The Maccabi organization as a political movement

During the period discussed in this dissertation (1906–1948), Maccabi contemplated how to shape a coherent ideology that would guide its political activities and draw members and supporters who would enable the movement to become an influential factor in the public life of the *Yishuv*. Maccabi was founded by people who came in the period of the Second Aliya (1904 –1914) and many of the members and leaders of Maccabi were also members in one of the labor parties established in the *Yishuv* at that time. This period in the history of the organization is therefore characterized by closeness to the values of the labor movement. This closeness was expressed by Maccabi's fight for Jewish Labor (*Avoda Ivrit*) and against employing Arabs in the Jewish settlements. Moreover, towards the first elections for the Jewish community council (*Knesset Israel)* in 1920, one of the requirements which Maccabi demanded of its delegates, among other things, was that they be close in spirit to the Labor movement. However, in the early 1920s, diminution of urban population, due to deportations and other decrees brought about by First World War, started a process of increasing the influence of the people of the farming settlements (*ikarim*) in the Maccabi organization. As a result, Maccabi began to drift away ideologically from the labor movement. Moreover, this shift identified Maccabi with those who favored employment of Arab labor. This resulted in a massive attrition of Maccabi's working-class members and lead, in turn, to the

various nations, from the beginning of the 19th century. Friedrich Loudvig Jahn (1778-1852) was the first to establish a gymnastics movement in Prussia, and from there it spread to other European countries. These movements regarded gymnastics as a means not only for building the individual's physical and spiritual powers, but also for creating a unifying national spirit; a spirit which trained these individuals to fill a leading role in carrying out the national aspirations of their people.

The method chosen by these movements to achieve these goals was to practice not only individual gymnastics exercises that build up strength but also mass exercises, where participants were strictly required to be precise, and the emphasis was on order and discipline. Furthermore, in public assemblies the games took the form of militant drill simulations. Gymnastics performances stimulated the national spirit of participants by using national symbols, and created an ethos of heroism, based on the national tradition. The gymnastics movements in Prussia became popular with the middle-class, which considered sports activity to be means for nurturing the national ideology, rather than merely a recreational occupation. Following the spirit of Jahn's movement, a gymnastics association was established in Czech in the second half of the 19th century, called the "Sokol" (hawk). This association played a central role in the Czech national awakening, and it also influenced Maccabi E.I. to a great extent, both in shaping it's view of the role it should play in the national Jewish awakening, and in its educational methods as a gymnastics movement. The influence of the Sokol association on Maccabi was greater than that of any other European gymnastic movement. It is evident that the Sokol model affected the ideology of Maccabi on many issues, as expressed in many discussions of members and leaders.

Since Maccabi E.I. considered itself as being both a Zionist movement and a gymnastics movement, the combination of these two elements gave it a unique role within the national Jewish revival in Palestine. Maccabi declared itself to be part of the mainstream of the Zionist movement, called General Zionists (*Zionim Klaliyim*), which was not organized as a political party until the late 1920s. The central ideology of this stream was the primacy of Jewish national objectives, non-adulterated by other "isms". The Maccabi organization accepted this ideology.

Summary

The Maccabi Eretz Israel Sports Organization: 1906-1948

The establishment of the Maccabi Eretz Israel Sports Organization

This dissertation examines the political, educational and sports-related activities of the Maccabi Eretz Israel Sports Organization from its establishment in 1906 until the foundation of the State of Israel in 1948. It seeks to explain the development of this organization within the context of Zionism as a nationalist movement and the process of Jewish nation-building in Palestine.

The Maccabi organization dates its establishment to the foundation of the first Zionist gymnastics association in *Eretz Israel* (E.I.), which was established in Jaffa in 1906, and was entitled "*Rishon le-Zion*". Following it, gymnastics associations were established in cities and colonies countrywide, all sharing a common national Zionist orientation. In 1912, all of these associations united to form the Maccabi E.I. sports organization. The Palestine gymnastics movement was an outcome of the Zionist national awakening at the end of the 19th century, which also gave rise to the establishment of a Jewish gymnastics movement in central Europe. The issue of physical education was on the agenda of the Zionist Organization from the very beginning; it was promoted by Max Nordau, who coined the motto "Muscle Jewry". Max Nordau brought up the subject of physical education in the Second Zionist Congress, which took place at 1898, and declared it to manifest the values of building the self-esteem and confidence of the Jewish people. Unlike the European Jewish gymnastics associations, which had no political aspirations, the Maccabi E.I. organization was active in public life from its very beginning in two directions simultaneously: one, physical and spiritual education, and the other, political involvement. The founders of the Maccabi organization consciously intended their movement to take a central part in the renascent national infrastructure of Jewish Palestine (the *Yishuv*). In order to accomplish this ambition, Maccabi chose to take part in the cultural-political aspects of the Yishuv's life.

The genesis of Maccabi and its role in Jewish nationalism followed the example of European gymnastic movements in the national awakening of

The creation of a sport's language 263

The establishment of sports institutions and participation in international events 265

Ha'Maccabiyah (the global sports gathering of Maccabi) 270

The first Maccabiyah 271

The second Maccabiyah 279

Conclusion **284**

Sources **293**

Appendix **298**

Business and financial enterprises 152

Settlement 155

The "labor companies" of Maccabi 160

"Ha'merkaz Ha'moshavti" 163

Welfare institutions

Arranging work for Maccabi members 165

Kupat Cholim Maccabi 167

Helping members and new immigrants in financial need 170

chapter 6: The relationship with Ha'poel 173

chapter 7: Ha'Maccabi Ha'Zair 193

The Eretz Israel youth movement, Ha' Macabi Ha'Zair 193

Changes in emphasis, and building an independent ideology

in Ha' Maccabi Ha'Zair 204

Ha' Maccabi Ha'Zair Ha'ole 225

The ideology of Ha' Macabi Ha'Zair Ha'ole 228

The union with Hever Ha'Kvuzot

and the Gordonya youth movement 237

Chapter 8: Maccabi's activities in sports 254

From sports for the masses to sports for the champions 255

Designing the gymnastics method 255

"Sport Shimushi" 259

The national conventions 259

Effect of ball games and the emphasis on competitive sports 261

Taking part in public life 84

Ha'Ihud Ha-Ezrahi 95

Independence in the political area 97

Maccabi joins the "General Zionist" party 100

Chpter 4: The Maccabi organization's activity in the Yishuv's security 103

Military and security activities within Maccabi

National activities of Maccabi 107

Activity inside the earthliness frames of Maccabi 109

The "labor companies" of Maccabi 113

"Sport Shimushi": from educational program to organizational

structure 114

"Mishmar Hamaccabi" 119

Military and security activities in the Yishuv's institutions

Activity in the Hagana defence organization 126

Activity in "Irgun B'" 128

"Ha'tkuma" 130

Recruitment to the British army 131

The "Maccabi company" in the British army 135

Chapter 5 : The consolidation of Maccabi's political power 139

Establishment of financial institutions

"Otzar Hammacabi" 142

Attempt at establishing Maccabi banking 146

Table of Contents

	page
Introduction	1
Chapter 1: The shaping of the Maccabi Eretz Israel Organization	
The establishment of the Jewish gymnastics movement	5
"Muscular Jewry" – Max Nordau the father of Zionist physical education	6
The establishment of Maccabi Eretz Israel	7
The influence of the European gymnastics movement on Maccabi Eretz Israel	12
The influence of the General Zionist ideology on Maccabi Eretz Israel	17
Chapter 2: Getting organized	20
Finances	29
Leadership and leaders	36
Chapter 3: Maccabi Eretz Israel as a political movement	
The ideology of Maccabi Eretz Israel	44
Formation and development of the ideology	45
Attitude towards religion	63
Accepting non-Jewish members	66
Brit Ha'maccabim –Atid	67
A political party, yes or no?	70
Affinity with the Labor movement	71
Stabilization: becoming a part of the "Civic Circles"	74
The home of "Irgun B"	80

This work was carried out under supervision of

Prof. Gideon Shimoni

Maccabi Eretz Israel Sport Organization 1906 –1948

Thesis Submitted for Degree

Doctor ot Philosophy

by

David Ish-Shalom

Submitted to the Senate of the Hebrew University

Jerusalem 2004

Maccabi Eretz Israel Sport Organization 1906 –1948

Thesis Submitted for Degree

Doctor ot Philosophy

by

David Ish-Shalom

Submitted to the Senate of the Hebrew University

Jerusalem 2004